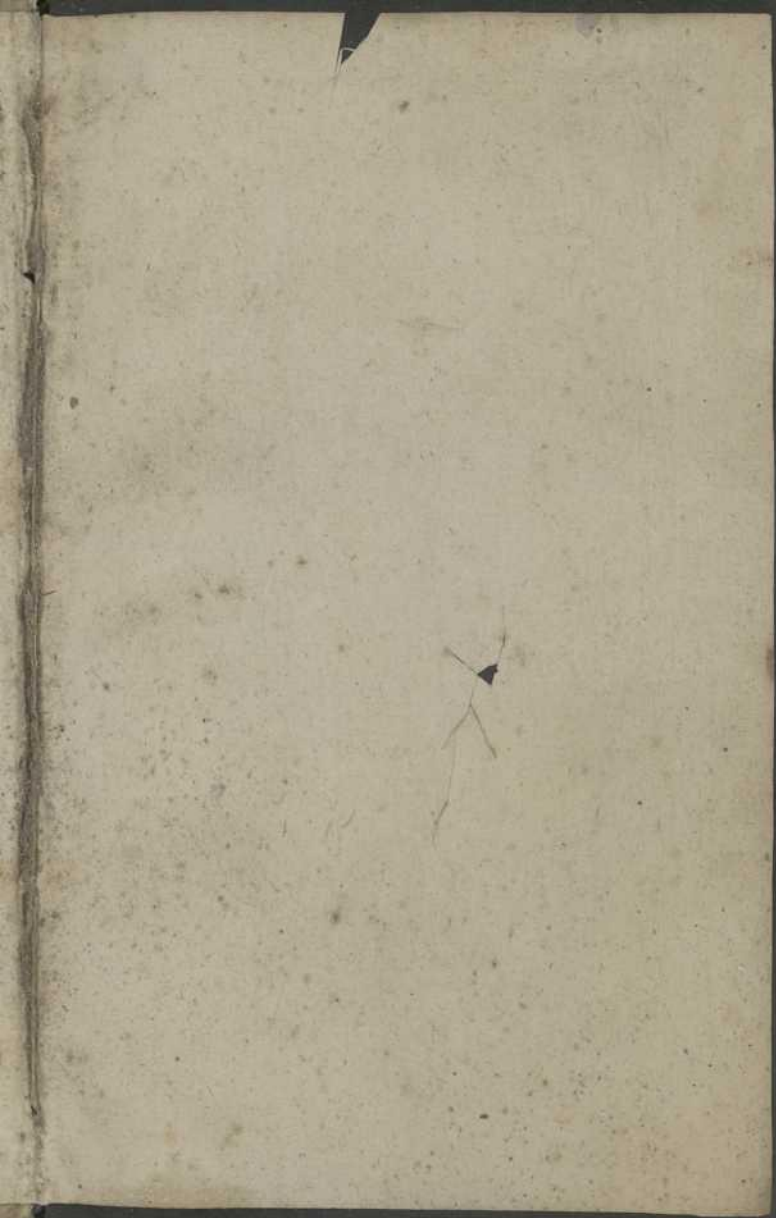
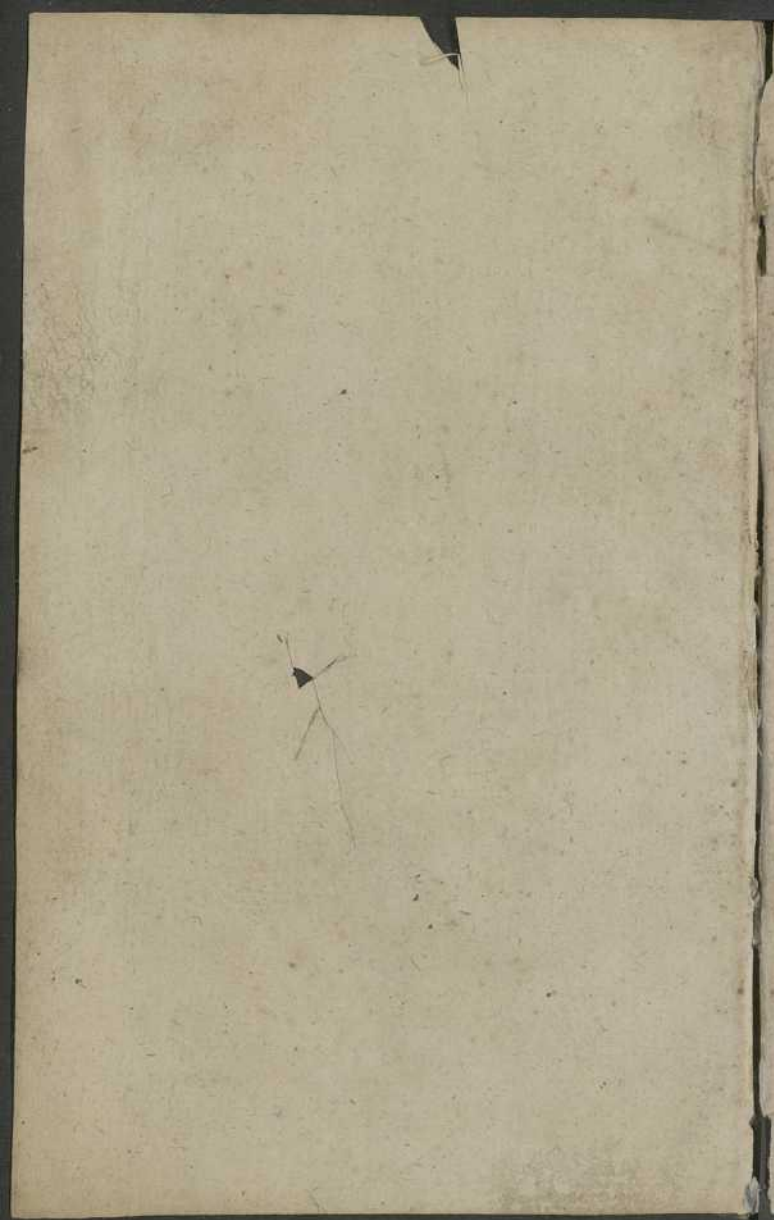

3719

60
—
20

FRANCISCI
BARONIS
DE VERULAMIO,
Aurhoris Damnae 160
VICE-COMITIS
SANCTI ALBANI,
DE DIGNITATE ET
AVGMENTIS SCIEN-
TIARVM.

AD REGEM SUUM.

LIBRI IX. *Revised.*

*Nunc denuò editi, cum Indice Rerum ac Verbo-
rum locupletissimo.*

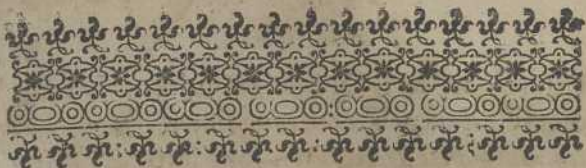
ARGENTORATI.

Sumptibus Hæredum LAZARI ZETZNERI,

ANNO M. DC. XXXV.

+
esta expurgado fielmente con-
forme al expurgatorio del Año
de 1747. y lo firmo en la Pontific.
Real univ^a de Hirache a 1 de
Agosto de 1748.

Plácido Bayo

GUILLELMUS
RAVVLEY 8WONAB VBBBD-
BOGBB BBDBB88WB, ILLUSTRISSI-
MI DOMINI D. FRANCISCI BARONIS de
Verulamio, Vice-Comitis SANCTI AL-
BANI Sacellanus,

LECTORI S.

UM *Domino* meo placuerit,
co me dignari honore, ut in
edendis *Operibus* suis, operâ
meâ usus sit; non abs re fore
existimavi, si *Lectorem* de ali-
quibus, quæ ad hunc *Primum*
Tomum pertinent, breviter moneam. Tracta-
tum istum, de *Dignitate & Augmentis Scientia-
rum*, ante Annos Octodecim, edidit Domi-
natio sua, Linguâ Patriâ, in duos tâtummodò
Libros distributum, & *Regiæ suæ Majestati* di-
cavit, quod & nunc facit. Non ita pridem
Animum adiecit, ut in Latinam Linguam
verteretur. Inaudierat siquidem illud apud

Exteros expeti : Quinetiam solebat subinde dicere, *Libros Modernis Linguis conscriptos, non ita multò post Decoëtuos*. Ejus igitur *Translationē*, ab insignioribus quibusdam Eloquentiæ Viris elaboratam, propriâ quoque Recensione castigatam, jam emittit. Ac *Liber Primus* certè, quasi mera *Translatio* est; in Paucis admodum mutatus: At reliqui *Octo*, qui *Partitiones Scientiarum* tradunt; atque unico antè Libro continebantur, ut *Novum Opus*, & nunc primùm editum; prodit. Causa autem præcipua; quæ Dominationem suam movit, ut Opus hoc retractaret, & in plurimis amplificaret, ea fuit; Quod in *Instauratione Magnâ* (quam diu postea edidit) *Partitiones Scientiarum*, pro primâ *Instaurationis* Parte constituit; quam sequeretur *Novum Organum*, dein *Historia Naturalis*, & sic deinceps. Cùm igitur reperiret Partem eam de *Partitionibus Scientiarum* jam pridem elaboratam, (licet minùs solidè quam Argumenti Dignitas postularet) optimum fore putavit, si retractaretur, & redigeretur in opus justum & completum. Atque hoc pacto, Fidem suam liberari intelligit, de primâ Parte *Instaurationis* præstitam. Quantum ad *Opus* ipsum, non est Tenuitatis meæ,
de eo

Ad Lectorem.

de eo aliquid præfari. Præconium ei, quod
optimè conveniat, existimo futurum illud,
quod Demosthenes interdum dicere solebat
de rebus gestis Atheniensium veterum; *Lau-*
datores *is dignum esse solummodò Tempus.*
Deum Opt. Max. obnixè precor, ut pro *Digni-*
tate Operis, *Fructus Ubere*s, *diuturni-*
que, & *Auctori*, & *Lectori*
contingant.

PAR TITIONES SCIEN-
TIARUM, ET ARGUMENTA
Singulorum CAPITUM.

L I B. I I.

C A P. I.

P*artitio Universalis Doctrinæ Humanae, in Historiam; Poësim; Philosophiam: Secundum tres Facultates Intellectus; Memoriam; Phantasiam; Rationem; Quodque eadem Partitio competat etiam Theologicis.*

C A P. I I.

Partitio Historiæ in Naturalem, & Civilem: Ecclesiasticâ, & Literariâ, sub Civili comprehensis: Partitio Historiæ naturalis, ex Subjecto suo, in Historiam Generationum; Præter-Generationum; & Artium.

C A P. I I I.

Partitio Historiæ Naturalis, Secunda, ex Usu & Fine suo, in Narrativam; & Inductivam; Quodque Finis Nobilissimus Historiæ Naturalis sit, ut ministret, & in ordine sit, ad condendam Philosophiam, quem Finem intuetur Inductiva. Partitio Historiæ Generationum, in Historiam cœlestium; Historiam meteororum, historiam

Partitiones Scientiarum.

storiā Globi Terræ & Maris: historiā mas-
farum, *sive* Collegiorum majorum, & historiā
specierum, *sive* Collegiorum minorum.

CAP. IV.

*Partitio historiæ civilis, in Ecclesiasticam, li-
terariam: & (qua generis nomen retinet) civi-
lem: Quodque historia literaria desideretur. Ejus
conficiendæ præcepta.*

CAP. V.

*De dignitate, & difficultate historiæ civi-
lis.*

CAP. VI.

*Partitio prima historiæ civilis (specialis) in
memorias, Antiquitates, & historiā justam.*

CAP. VII.

*Partitio historiæ justæ, in Chronica tempo-
rum, vitas personarum, & relationes actionū:
earum partium explicatio.*

CAP. VIII.

*Partitio historiæ temporum, in historiā
Universalem, & particularem. Utriusq; com-
moda, & incommoda.*

CAP. IX.

*Partitio secunda historiæ temporum, in An-
nales, & acta diurna.*

Partitiones Scientiarum.

C A P. X.

Partitio secunda historiæ civilis (specialis,) *in* meram, & mixtam.

C A P. XI.

Partitio historiæ Ecclesiasticæ; *in* Ecclesiasticam specialem; historiam ad Prophetias, & historiam Nemeseos.

C A P. XII.

De Appendicibus historiæ, *que* circa verba hominum (quemadmodum historia ipsa circa facta) versantur: *Partitio* earum *in* orationes, epistolas, & apophthegmata.

C A P. XIII.

De secundo membro principali doctrinæ humanæ, nempe Poesi. *Partitio* Poeseos *in* narrativam, dramaticam, & parabolicam. *Exempla* parabolicæ tria proponuntur.

L I B. III.

C A P. I.

Partitio scientiæ *in* Theologiam, & Philosophiam. *Partitio* Philosophiæ *in* doctrinas tres: *De* Numine, *De* Naturâ, *De* Homine. *Constitutio* Philosophiæ primæ, *ut* *Matris communis omnium.*

Partitiones Scientiarum.

CAP. II.

De Theologiâ Naturali: & doctrinâ de Angelis & Spiritibus, quæ ejusdem est Appendix.

CAP. III.

Partitio Naturalis Philosophiæ, in speculativam, & operativam: quodq; illa dua, & in intentione tractantis, & in corpore, tractatus, segregari debeant.

CAP. IV.

Partitio doctrinæ speculativæ de Naturâ, in Physicam, (specialem,) & Metaphysicam: Quarum Physica causam efficientem, & materiam: Metaphysica causam finalem, & formam, inquirat. Partitio Physicæ (Spec:) in doctrinas de principiis rerum, de fabricâ rerum, sive de mundo, & de varietate rerum. Partitio doctrinæ de varietate rerum, in doctrinam de concretis, & doctrinam de abstractis: Partitio doctrinæ de concretis, reuocatur ad easdem Partitiones, quas suscipit historia naturalis. Partitio doctrinæ de abstractis, in doctrinam de Schematismis materiæ, & doctrinam de motibus. Appendices duæ Physicæ speculativæ: Problemata naturalia, placita antiquorum philosophorum. Partitio Metaphysicæ, in doctrinam de formis, & doctrinam de causis finalibus.

Partitiones Scientiarum.

C A P. V.

Partitio operativæ doctrinæ de naturâ, in Mechanicam, & Magiam: *Quæ respondent par-
tibus* speculativæ: Physicæ Mechanica, Meta-
physicæ Magia: *Expurgatio vocabuli* Magiæ.
Appendices duæ operativæ: Inventarium opum
humanarum, & Catalogus Polychrestorum.

C A P. VI.

De magnâ Philosophiæ Naturalis, tam spe-
culativæ, quam operativæ, *Appendice* Mathe-
maticâ: *Quodq;* inter *Appendices* potius poni de-
bet, quam inter *scientias* substantivas. *Partitio*
Mathematicæ, in puram, & mixtam.

L I B. I V.

C A P. I.

Partitio doctrinæ de homine, in Philoso-
phiam humanitatis, & civilem. *Partitio* Philo-
sophiæ humanitatis, in doctrinam circa cor-
pus hominis, & doctrinam circa animam ho-
minis. *Constitutio unius* doctrinæ generalis de
naturâ, sive de statu hominis. *Partitio* doctrinæ
de statu hominis, in doctrinam de personâ ho-
minis, & de fœdere animi & corporis. *Partitio*
doctrinæ de personâ hominis, in doctrinam de
miseriis hominis, & de prærogativis. *Partitio*
doctri-

Partitiones Scientiarum.

doctrinæ de foedere, in doctrinam de indicationibus, & de impressionibus. *Assignatio physiognomiæ, & interpretationis somniorum naturalium, doctrinæ de indicationibus.*

CAP. II.

Partitio doctrinæ circa corpus hominis, in Medicinam, Cosmeticam, Athleticam, & voluptariam. Partitio Medicinæ in officia tria; viz. in cōservationem sanitatis, curationem morborum, & prolongationem vitæ. Quodq; pars postrema de prolongatione vitæ disjungi debeat à duabus reliquis.

CAP. III.

Partitio philosophiæ humanæ circa animam, in doctrinam de spiraculo, & doctrinā de animā sensibili, sive producta. Partitio secundæ ejusdem Philosophiæ, in doctrinam de substantia, & facultatibus animæ, & doctrinam de usu, & objectis facultatum. Appendices duæ doctrinæ de facultatibus animæ, doctrina de divinatione naturali, & doctrina de fascinatione. Distributio facultatum animæ sensibilis, in motum, & sensum.

L I B. V.

CAP. I.

Partitio doctrinæ circa usum & objecta facultat.

Partitiones Scientiarum.

cultatū animæ humanæ, in Logicam, & Ethicam. *Partitio* Logicæ, in artes inveniendi, iudicandi, retinendi, & tradendi.

CAP. II.

Partitio inventivæ, in inventivam artium & argumentorum: *Quodq;* prior harum (quæ eminet) desideretur. *Partitio* inventivæ artium, in experientiam literatam, & organum novum. *Delineatio* experientiæ literatæ.

CAP. III.

Partitio inventivæ argumentorum, in promptuariam, & topicam. *Partitio* topicæ, in generalem, & particularem. *Exemplum* topicæ particularis, in inquisitione, de gravi & levi.

CAP. IV.

Partitio artis iudicandi, in iudicium per inductionem, & per syllogismum. *Quorum* prius aggregatur organo novo. *Partitio* primæ iudicii per syllogismum, in reductionem rectam, & inversam. *Partitio* secundæ ejus, in analyticam, & doctrinam de Elenchis. *Partitio* doctrinæ de Elenchis, in Elenchos sophismatū, Elenchos Hermenææ, & Elenchos imaginum, sive idolorum. *Partitio* idolorum, in idola tribus, idola specus, & idola fori. *Appendix* artis iudicandi, viz. De Analogia demonstrationum pro Natura subjecti.

Partitiones Scientiarum.

CAP. V.

Partitio artis retinendi sive retentivæ, in doctrinam de adminiculis memoriæ, & doctrinam de memoria ipsâ. Partitio doctrinæ de memoria ipsâ, in prænotationem, & emblema.

LIB. VI.

CAP. I.

Partitio traditivæ, in doctrinam de organo sermonis, doctrinam de methodo sermonis, & doctrinam de illustratione sermonis. Partitio doctrinæ de organo sermonis, in doctrinā de notis rerum, De locutione, & de descriptione. Quarum due posteriores Grammaticam constituunt, ejusque partitiones sunt. Partitio doctrinæ de notis rerum, in Hieroglyphica, & Characteres reales. Partitio secundā Grammaticæ, in literariam, & philosophantem. Aggregatio Poeseos quoad metrum, ad doctrinam de locutione. Aggregatio doctrinæ de ciphris, ad doctrinam de descriptione.

CAP. II.

Doctrina de methodo sermonis, constituitur ut pars traditivæ substantiva & principalis. Nomen ei inditur prudentia traditivæ. Enumerantur

Partitiones Scientiarum:

merantur methodi genera diversa, & subjunguntur eorum commoda, & incommoda.

CAP. III.

De fundamentis & officio doctrinæ de illustratione sermonis, sive Rhetoricæ. Appendices tres Rhetoricæ, quæ ad promptuariam tantummodò pertinent: Colores boni & mali, tam simplicis, quam comparati, antitheta rerum: formulæ minores orationum.

CAP. IV.

Appendices generales duæ traditivæ, critica, & pædagogica.

LIB. VII.

CAP. I.

Partitio Ethicæ, in doctrinam de exemplari, & Georgica animi. Partitio exemplaris (scilicet boni) in bonum simplex, & bonum comparatum. Partitio boni simplicis, in bonum individuale, & bonum communionis.

CAP. II.

Partitio boni individualis, vel suitatis, in bonum activum, & bonum passivum. Partitio boni

Partitiones Scientiarum.

boni passivi, in bonum conservativum, & bonum perfectivum. *Partitio* boni communio-
nis, in officia generalia, & respectiva.

CAP. III.

Partitio doctrinæ de cultura animi, in do-
ctrinam de characteribus animorum, De affe-
ctibus, & de remediis, sive curationib. *Appen-
dix* doctrinæ ejusdem, de congruitate inter bo-
num animi, & bonum corporis.

L I B. VIII.

CAP. I.

Partitio doctrinæ civilis, in doctrinam de
conversatione, doctrinam de negotiis, & do-
ctrinam de Imperio, sive Repub.

CAP. II.

Partitio doctrinæ de negotiis, in doctrinam
de occasionibus sparsis, & doctrinam de am-
bitu vitæ. *Exemplum* doctrinæ de occasionibus
sparsis, ex parabolis aliquibus Salomonis. *Præ-
cepta* de ambitu vitæ.

CAP. III.

Partitiones doctrinæ de Imperio, sive Re-
bup.

Partitiones Scientiarum.

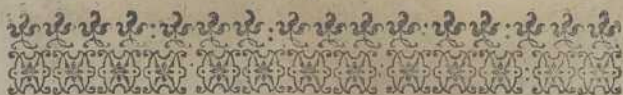
bup. omittuntur : Tantùm aditus fit ad desiderata duo : Doctrinam de proferendis finibus Imperii, & doctrinam de justitiâ universali, sive de fontibus juris. Exempla utriusque.

LIB. IX.

CAP. I.

Partitiones Theologiæ inspiratæ omittuntur : Tantùm aditus fit ad desiderata tria : doctrinam de legitimo usu rationis humanæ in divinis, doctrinam de gradibus unitatis in Civitate Dei, & emanationes scripturarum.

FRANCISCI
BARONIS DE
VERULAMIO,
VICE-COMITIS SANCTI
ALBANI

De Dignitate & Augmentis Scientiarum,
LIBER PRIMUS.

SUB Veteri Lege, Rex Optime, erant & spontaneæ Oblationes, & quotidiana Sacrificia; Hæc ex rituali cultu, illæ ex piâ Alacritate profectæ. Arbitror equidem deberi tale quidpiam Regibus à Servis suis; ut scilicet quisque non solum Muneris sui Tributa, sed & Amoris Pignora deferat. Atque in prioribus illis, spero me minimè defuturum; In posteriori autem genere dubitavi, quid potissimum sumerem: Satiùs autem visum est, hujusmodi aliquid deligere, quod potiùs ad Personæ tuæ Excellentiam, quàm ad Negotia Coronæ spectaret.

Ego sæpius de Majestate tuâ, ut debeo, cogitans (missis aliis sive Virtutis, sive Fortunæ tuæ Dotibus) magnâ prorsus afficior admiratione, cum intueor Excellentiam earum in te Virtutum, Facultatum q; , quas Philosophi Intellectuales vocant: Capacitatem Ingenii tot & tanta complexam, Firmitudinem Memoriar, Prehensionis Velocitatem, Judicii Penetrationem, Elocutionisq;

tionisq; Ordinem, simul & Facilitatem. Subit profectò Animum quandoq; Dogma illud Platonicum, quo asseritur, *Scientiam nihil aliud esse, quàm Reminiscentiam; Animumq; naturaliter omnia cognoscere, nativæ luci, quam specus corporis obumbraverat, subinde redditum.* Certè hujus rei, (si in quo alio) relucet in Majestate tuâ Exemplum insigne; cui adeò prompta est Mens ad concipiendam Flammam, ubi vel levissima eam excitaverit objecta Occasio, vel minima alienæ Cognitionis scintilla affulserit. Quemadmodum igitur, de Regum sapientissimo, Sacra perhibet Scriptura, *Cor illi fuisse, tanquam Arenam Maris;* cujus quanquam Massa prægrandis. Partes tamen minutissimæ; sic Mentis indidit Deus Majestati tuæ crasim planè mirabilem, quæ cum maxima quæque complectatur, minimâ tamen prehendat, nec patiatur effluere: Cum perdifficile videatur, vel potius impossibile in Naturâ, ut idem Instrumentum, & grandia Opera, & pusilla aptè disponat. Quantum ad Elocutionem tuam, occurrit illud Cornelii Taciti de Augusto Cæsare; *Augusto, inquit, profluens, & quæ principem virum deceret, eloquentia fuit.* Sanè si rectè rem perpendamus, omnis Oratio aut laboriosa, aut affectata, aut Imitatrix, quam vis alioquin excellens, nescio quid servile olet, nec sui juris est. Tuum autem dicendi genus verè Regium est, profluenst tanquàm à Fonte, & nihilominus, sicut Naturæ Ordo postulat, Rivis diductum suis, plenum facilitatis felicitatisque, imitans neminem, nemini imitabile. Atque sicut in Rebus tuis, quæ tam ad Regnum, quàm ad Domum tuam spectant, Virtus videtur cum Fortunâ certare; Mores scilicet optimi cum felici Regimine; Spes tuæ olim patienter & piè cohibita. cum fausta & opportuna speratorum adeptione; Thori Conjugalis sancta fides, cum fructu Conjugii

jugli beato, in Sobole pulcherrimâ; Pia, & Principe Christiano dignissima ad pacem propensio, cum simili vicinorum Principum inclinatione, in idem votum feliciter conspirantium; sic & in intellectûs tui Dotibus non levior exoritur lis & æmulatio, si eas, quæ à Naturâ ipsâ præbitæ sunt & infusæ, cum instructissimâ gazâ multiplicis Eruditionis, & plurimarum Artium Scientiâ committamus. Neque verò facilè fuerit Regem aliquem post Christum natum reperire, qui fuerit Majestati tuæ, Literarum Divinarum & Humanarum varietate, & culturâ comparandus. Percurrat, qui voluerit, Imperatorum & Regum seriem, & juxta mecum sentiet. Magnum certè quiddam præstare Reges videntur, si delibantes aliorum Ingenia ex compendio sapiant, aut in Cortice Doctrinæ aliquatenus hareant, aut denique literatos ament, evehantq;. At Regem, & Regem natum, veros Eruditionis Fontes hausisse, imò ipsummet Fontem Eruditionis esse, propè abest à Miraculo. Tuæ verò Majestati, etiam illud accedit, quod in eodem Pectoris tui Scrinio, Sacræ Literæ cum profanis recondantur, aded ut cum Hermete illo Trismegisto, triplici gloriâ insigniatis, Potestate Regis, Illuminatione Sacerdotis, Eruditione Philosophi. Cum igitur alios Reges longè hâc laude (proprie quæ tua est) superes, æquum est, ut non solum præsentis Seculi famâ, & admiratione celebretur, aut etiam Historiarum lumine posteritati transmittatur, verum ut solido aliquo in Opere incidatur, quod & Regis Magni potentiam denotet, & Registam insigniter Docti Imaginem referat.

Quare (ut ad Inceptum revertar) nulla potior mihi visa est Oblatio, quam Tractatus aliquis eò spectans. Hujus Argumentum duabus constabat Partibus. In priori (quæ levior est, neque tamen ullo modo prætermittenda)

mittenda) de Scientiæ, & Literarum per omnia excellentia agendum est; & simul de Merito eorum, qui in iisdem provehendis operam strenuè, & cum iudicio impendunt. Posterior verò Pars (quod Caput rei est) proponet, quid in hoc genere, hucusque actum sit, & perfectum; insuper & ea perstringet, quæ videntur desiderari; ut quamvis non ausim seponere, aut deligere, tuæ quod præcipuè Majestati commendem, tamen multa & varia repræsentando, Regias tuas Cogitationes excitare possim, ut proprios Pectoris tui Thesauros excutias, atque inde pro magnanimitate tuâ, atq; sapientiâ, optima quæque, ad Artium & Scientiarum Terminos proferendos, depromas.

In ipso Vestibulo prioris Partis, ad purgandam viam, & quasi indicendum silentium, quo melius audiantur Testimonia de Dignitate Literarum, absque Oblatratione tacitarum Objectionum, statui primo loco liberare literas opprobriis, & vilipendiis, quibus impetit eas Ignorantia, sed Ignorantia sub non uno schemate: modò in Theologorum Zelotypiâ, modò in Politicorum supercilio, modò in ipsorum Literatorum erroribus sese ostentans, & prodens. Audio primos dicentes, Scientiam inter ea esse, quæ parcè cautèq; admittenda sunt; Scientiæ nimium. Appetitum fuisse primum Peccatum, unde Homini lapsus; hodieq; hæere Serpentinum quid in eâ, siquidem Ingrediens tumorem inducit; *Scientia inflat*: Salomonem censere: *Faciendi libros nullum esse finem, multamq; lectionem carnis esse afflictionem*; & alibi, *in multâ Sapientiâ multam esse indignationem*; & *Qui auget scientiam, augere & dolorem*; D. Paulo monitum esse, *Ne decipiamur per inanem philosophiam*. Quin & experienciâ notum esse, doctissimos Viros Hæreticorum Coryphæos, doctissima Secula in Atheismum proclivia

clivia fuisse; Contemplationem denique Secundarum
Causarum, authoritati Primæ Causæ derogare.

Ut igitur Falsitatem hujus Dogmatis, Fundamenta-
que ejus malè jacta aperiamus, cujus obviam est istos
non percipere, Scientiam, quæ Lapsus peperit, non
fuisse puram illam, primigeniamq; Scientiam Natura-
lem, cujus lumine Homo Animalibus in Paradiso ad-
ductis, Nomina ex Naturâ imposuit, sed superbam il-
lam, *Boni & Mali*, per quam excute re Deum, sibiq; ipse
legem figere ambivit: Neque certè vis ulla Scientiæ,
quanta quanta sit, inflat mentem, cùm nihil implere
Animum, nedum distendere possit, præter Deum, Dei-
q; contemplationem: Quare Salomon de duobus pal-
mariis Inventionis sensibus, (Visu atque Auditu) lo-
quens, ait, *Oculum videndo, aurem audiendo non satiari*:
quod si non sit Impletio, sequitur Continens majus esse
Contento. Haud aliter de Scientiâ ipsâ, Animoq; hu-
mano (cui Sensus sunt tanquàm Emissarii) definit his
verbis, quæ Calendario suo, Ephemeridique, omnium
rerum tempora describenti, subnectit, ita concludens;
*Omnia Deus condidit, ut unumquodq; pulchrum sit in tem-
pore suo. Mundum quoque ipsum indidit Cordi eorum: inve-
nire tamen Homo non potest opus, quod operatus est Deus, ab
initio usq; ad finem.* Quibus verbis haud obscurâ innuit,
Deum fabricatum esse Animum humanum instar spe-
culi, totius Mundi capacem, Ejusq; non minùs sitien-
tem, quàm oculum Luminis: neque gestientem solùm
conspicere varietates, vicissitudinesq; Temporum, ve-
rùm etiam perscrutandi, explorandi; inmotas, atque
inviolabiles Naturæ Leges, & Decreta ambitiosam. Et
quamvis innuere videatur, summam illam Naturæ œ-
conomiâ (quam appellat *Opus, quod operatur Deus, ab
initio usq; ad finem*) non posse inveniri ab Homine; hoc

non detrahit captui humano, sed in impedimenta Doctrinæ reiiciendum; qualia sunt Vitæ brevitās, Studio-
rum divortia, Scientiarum traditio prava & infida, plu-
rimaque alia incommoda, quibus humana conditio ir-
retitur. Siquidem nullam Universi partem, ab huma-
nâ disquisitione alienam esse, satis clarè alibi docet, in-
quiens, *Spiritus hominis est tanquam lucerna Dei*, quâ in-
tima arcana explorat. Quare si tanta sit amplitudo ca-
ptûs humani, manifestum est, nullum esse periculum à
quantitate Scientiæ, ut ut diffusâ, ne aut tumorem in-
ducat, aut excessum: sed à qualitate tantum, quæ quan-
tulacunque sit, si absque Antidoto suâ sumatur, mali-
gnum quid habet, atque venenosum, flatuosis sympto-
matis plenissimum. Hæc Antidotus, sive Arôma, (cu-
jus mixtio temperat Scientiam, eamque saluberrimam
efficit,) est *Charitas*, quod etiam priori clausulæ subjun-
git Apostolus dicens, *Scientia inflat, charitas autem ædifi-
cat*. Cui consonum est, quod alibi docet, *Si, inquit, lin-
guis loquar Angelorum, vel hominum, charitatem autem non
habeam, factus sum velut æs resonans, aut cymbalû tinniens*.
Non quin eximium quid sit loqui Linguis Angelorum
& Hominum, sed quia si segregetur à Charitate, neque
ad commune Humani Generis bonum dirigatur, potius
inanem gloriam exhibebit, quàm solidum fructum.
Censuram quod attinet Salomonis, de Excessu legendi
scribendique Libros, & cruciatu spiritûs è Scientiâ ori-
undo; Monitumq; etiam Paulinum, *Ne decipiamur per
inanem philosophiam*; si rectè explicentur ea loca, optimè
ostendent veros cancellos, & limites, quibus humana
scientia circumsepitur, ita tamen ut liberum sit ei, abs-
que omni coarctatione universam rerum naturam am-
plecti. Sunt enim limites tres. Primus, ne ita felicitatem
collocemus, in Scientiâ, ut interim Mortalitatē nō-

stræ Oblivio subrepat. Secundus, ne sic utamur Scientiâ, ut anxietatem pariat, non animi tranquillitatem. Tertius, ne putemus posse nos, per Naturæ contemplationem, Mysteria Divina assequi. Nam quantum ad primum, optimè in eodem Libro alibi se Salomon explicat, *Satis, inquit, perspexi Sapientiam tantum recedere à stultitia, quantum Lucem à Tenebris. Sapientis oculi in capite ejus, stultus in tenebris oberrat; sed simul didici moriendi necessitatem utriq; esse communem.* De secundo certum est, nullam Animi anxietatem, aut perturbationem oriri è Scientiâ, nisi tantum per accidens. Omnis enim Scientia, & Admiratio (quæ est semen Scientiæ) per se jucunda est; cum autem Conclusiones inde deducuntur, quæ obliquè rebus nostris applicatæ, vel infirmos metus gignunt, vel immodicas cupiditates, tum demum nascitur Cruciatu ille, & Perturbatio mentis, quâ de loquimur: tunc enim Scientia, non est amplius *Lumen siccum*, (ut voluit Heraclitus ille obscurus, *Lumen siccum optima anima*) sed fit Lumen madidum, atque humoribus Affectuum maceratum. Tertia regula accuratiorem paulò disquisitionem postulat, neque sicco pede prætereunda est. Si quis enim ex Rerum Sensibilium, & Materiatarum intuitu, tantum Luminis assequi speret, quantum ad patefaciendam Divinam Naturam, aut Voluntatem sufficiet, *ne iste decipitur per inanem philosophiam.* Etenim Contemplatio Creaturarum, quantum ad Creaturas ipsas, producit Scientiam; quantum ad Deum, Admirationem tantum, quæ est quasi abrupta Scientia. Ideoq; scitissimè dixit quidam Platonici: *Sensus humanos solem referre, qui quidem revelat terrestrem globum, cælestem verò & stellas obsignat; sic sensus referant Naturalia, Divina occludunt.* Atque hinc evenit, nonnullos è doctiorum manipulo in hæresin lapsos esse, quum ceratis sensuum

alis innixi, ad Divina evolare contenderent. Namque eos, qui autumant nimiam Scientiam inclinare mentem in Atheismum, Ignorantiamq; Secundarum Causarum, Pietati erga Primam obstetricari, libenter compellarem Jobi quaestione, *An oporteat mentiri pro Deo, & ejus gratia dolum loqui conveniat, ut ipsi gratificemur?* liquet enim Deum nihil operari ordinariò in naturâ, nisi per Secundas Causas, cujus diversum credi si vellent, impostura mera esset, quasi in gratiâ Dei, & nihil aliud, quàm Authori veritatis immundam mendaciï hostiam immolare. Quin potius certissimum est, atque experientiâ comprobatum, leves gustus in Philosophiâ movere fortasse ad Atheismum, sed pleniores haustus ad Religionem reducere. Namq; in limine Philosophiæ, cùm secundæ causæ, tanquam sensibus proximæ, ingerant se Menti Humanæ, Mensque ipsa in illis hæreat, atque commoretur, Oblivio Primæ Causæ obrepere possit, sin quis ulterius pergat, Causarumque Dependentiâ, Seriem, & Concatenationem, atque opera providentiæ intueatur, tunc secundum Poetarum Mythologiam facilè credet Summum Naturalis Catenæ Annulû Pedi Solii Jovis affigi. Ut semel dic, Nemo malè applicatæ sobrietatis, moderationisq; famâ captans, posse nos nimium progredi, in libris sive Scripturarum, sive Creaturarum, Theologiâ aut Philosophiâ, existimet; quinimò excitent se Homines, & infinitos profectus audacter urgeant utrobique & persequantur; caventes tantum ne Scientiâ utantur, ad tumorem, nō ad charitatem, ad ostentationem, non ad usum; & rursus, ne distinctas illas Theologiæ Philosophiæq; doctrinas, earumq; Latices imperitè misceant ac confundant.

Accedamus nunc ad Opprobria, quibus literas aspergunt Politici. Illa ejusmodi sunt: Artes emollire animos,

mos, Militarique Gloria ineptos reddere: tum in Politicis quoque corrumpere Ingenia, quæ vel nimis curiosa efficiunt ex Varietate Lectionis; vel nimis pertinacia ex Rigore Regularum, vel nimis tumida ex Magnitudine Exemplorum, vel nimis extravagantia ex Dissimilitudine Exemplorum; quin saltem utcunque avertere & alienare Animos à Negotiis, & Actione, Otij ac Seceſſus amorem instillant: dein Rebuspub. inducere Disciplinæ Relaxationem, dum unusquisq; promptior est ad Disputandum, quàm ad Obtemperandum. Unde Cato Censorius, cum primis Mortalium sapiens, ubi juvenus Romana ad Carneadem Philosophum, qui venerat Romam Legatus, dulcedine atq; Majestate Eloquentiæ ejus capta undique conflueret, frequenti Senatu Author fuit, ut expeditis Negotiis, primo quoque tempore dimitterent Hominem, ne Civium Animos inficeret, & fascinaret, & nec opinantibus Morum Consuetudinumq; patriarum mutationem induceret. Hoc etiam permovit Virgilium, (dum Studia sua Patriæ existimationi post haberet,) ut Artes Politicas à Literariis segregaret, illas Romanis vendicans, has Græcis relinquens, in versibus illis decantatis.

Tu regere imperio populos Romane memento,

Hæ tibi erunt artes. -----

Videmus etiam Anytum Socratis Accusatorem, pro crimine ei objecisse, quod vi & veritate Sermonum ac Disputationum suarum, Authoritatem & Reverentiam Legum, Consuetudinumque patriarum, apud Adolescentes imminueret; quodq; Artem profiteretur perniciosam, & periculo plenam, quâ quis instructus, deteriorē causam meliorem faceret, veritatemq; ipsam Eloquentiæ apparatu obrueret.

Verum hæ Criminationes, cæteræq; ejusdem farinae,

potius Personatam Gravitationem præ se ferunt, quàm Veritatis Candorem. Testatur enim Experientia, sicut unos atque eosdem Homines, sic una eademq; Tempora & Rerum Bellicarum, & Optimarum Artium gloriâ floruisse. Viros quod attinet, exemplo sit Nobile par Imperatorum, Alexander Magnus, & Julius Cæsar Dictator, alter Aristotelis in Philosophiâ Discipulus, alter Ciceronis in dicendo Rivalis. Aut si quis requirat potius Literatos, qui in claros Imperatores evaserunt, quàm Imperatores, qui insigniter docti fuerunt, præstò est Epaminondas Thebanus, aut Xenophon Atheniensis, quorum ille primus fuit, qui fregit potentiam Spartanorum, hic autem primus, qui stravit viam ad everfionem Monarchiæ Persarum. Istud verò Armorum, Literarumque quasi Conjugium, clariùs adhuc in Temporibus, quàm in Personis elucescit, quantò nimirum Seculum Homine Objectum grandius est. Ipsa quippe eademque Tempora, apud Ægyptios, Assyrios, Persas, Græcos, Romanosque, quæ propter Bellicam Virtutem maximè celebrantur, etiam & Literis plurimùm fuerunt nobilitata; aded ut gravissimi Authores Philosophique, & clarissimi Duces atque Imperatores, eodem seculo vixerint. Nec sanè aliter fieri potest, quando quidem ut in Homine, Vigor Corporis Animique, simul ferè maturescunt, nisi quod ille hunc paulò antevertat: sic in Rebuspub. Militaris gloria Literataque (quarum illa Corpori respondet, hæc Animo) aut coævæ sunt, aut se proximè consequuntur.

Jam verò, Eruditionem politicis impedimento esse potius quàm adjumento, nil minùs probabile. Fatemur omnes temerarium quiddam esse, Empyricis Medicis Corpus, & Valetudinis curam tradere, qui solent pauca quædam Medicamenta, quæ illis videntur Pancresta, Ven-

Venditare, quorum fiducia nihil non audent tentare, cum tamen neque Causas Morborum, neque Ægrotorum Habitus, neque Symptomatum Pericula, neque veram Sanandi Methodum calleant. Videmus pariter errare eos, qui ad Causas & Lites suas expediendas adhibent Legulejos, in Practicâ porius, quàm in libris Juris Versatos, quibus os facillè oblinitur, si quid novum, aut extra Experientiæ suæ calles tritos occurrat: consimiliter non potest non esse periculosissimum, quoties Summa Rerum Empyricis Consiliariis præcipuè mandatur. E contrâ, vix Exemplum adduci possit Reip. infeliciter administratæ, ad clavum sedentibus Viris Eruditis. Quamvis enim in more sit Politicis, Literatos Pedantiorum nomine elevare; Historia tamen *Veritatis Magistra*, in plurimis fidem facit, Pupillares Principes Adultis longè præstitisse, non obstante ætatis incommodo, eâ ipsâ de causâ, quam Politici fugillant, quod scilicet, tunc temporis à Pædagogis administratum sit Imperium. Quis ignorat per decantatum illud Quinquennium Neronis, onus rerum incubuisse Senecæ Pædagogo? Quin & Gordianus Junior Decennium laudis, Mithreo Pædagogo debuit. Neque infelicius Imperium gessit Alexander Severus, dum minor fuit, quo tempore omnia procurabant Mulieres, sed ex consilio Præceptorum. Imò convertamus oculos ad Regimen Pontificium, ac nominatim Pii Quinti, vel Sixti Quinti, nostro seculo, qui sub initiis suis habiti sunt, pro Fraterculis rerum imperitis: reperiemusque, Acta Paparum ejus generis, magis esse solere memorabilia, quàm eorum, qui in negotiis civilibus, & Principū Aulis enutriti, ad Papatum ascenderint. Quamvis enim, qui in Literis vitam maximè traduxerunt, minùs solertes sint atque versatiles in Occasionibus prensandis, atque ac-

commo-

commodandis Rebus, quò spectant ea, quæ ab Italis *Ragioni di Stato* dicuntur, quorum nomen ipsum aver-
satus est Pius Quintus, solitus dicere, *Esse mera malorum*
Hominum Commenta, quæ opponerentur Religioni, & virtu-
tibus Moralibus, in eo tamen abundè fit compensatio,
quod per tutum, planumque iter Religionis, Justitiæ,
Honestatis, Virtutumque Moralium, promptè atque
expeditè incedant: quam viam qui constanter tenue-
rint, illis alteris remediis non magis indigebunt, quàm
Corpus sanum Medicinâ. Porro autem Curriculum vi-
tæ in uno Homine, suppeditare non potest Exemplorū
Copiam, ad regendos eventus vitæ, etiam in uno Ho-
mine. Sicut enim interdum fit, ut Nepos, vel Prone-
pos, Avum, vel Proavum magis referat, quàm Patrem:
eodem modo haud rarò evenit, ut Negotia præsentia
magis quadrent cum Exemplis vetustioribus, quàm
cum Recentioribus. Postremò unius Ingenium tantum
cedit Amplitudini Literarum, quantum privati Redi-
tus Ærario.

Quod si detur, depravationes illas & impedimenta,
quæ à Politicis imputantur literis, aliquid virium ha-
bere & veritatis, attamen simul monendum, Eruditio-
nem in singulis plus Remedii, quàm mali afferre. Esto
enim, Literæ Tacitâ quadam vi Animum reddunt in-
certum, atque perplexum; at certè liquidò præcipiunt,
quomodo cogitationes sint expediendæ, & quousque
sit deliberandum, quando demùm statuendum, imò o-
stendunt, quomodo res interim absque periculo trahi
possint, & suspendi. Esto etiam, Animos efficiunt ma-
gis pertinaces, & difficiles; at simul docent, quæ Res
Demonstrationibus, quæ Conjecturis innituntur; neq;
minùs Distinctionum, & Exceptionum usum, quàm
Canonum, & Principiorum constantiam proponunt.

Esto

Esto rursus, seducunt, & detorquent Animos Exemplorum vel imparitate, vel dissimilitudine, nescio; sed satis novi, eas, tam circumstantiarum efficacias, quam comparationum errores, & applicationum Cautiones, explicare, aded ut in universum magis corrigant Animos, quam corrumvant. Hæc autem Remedia insinuant unde quaque Literæ, magnâ vi, & varietate Exemplorum. Perpendat quis Errores Clementis Septimi, à Guicciardino, qui ei fuit quasi Domesticus, tam luculenter depictos; aut vacillationes Ciceronis, in epistolis ad Atticum, manu propriâ ad vivum resectas; omnino Inconstantiam, & crebras Consiliorum Mutationes vitabit: Inspiciat Errores Phocionis, Pervicaciam exhorrebit: Fabulam Ixionis legat, & nimias Spes, & huiusmodi Fumos, ac Nebulas dispellet. Intueatur Catonem Secundum, neq; unquam migrabit ad Antipodas, & contraria præsentī Seculo vestigia figet.

Jam qui putant Literas Desidiæ Amicas esse, Otii-que, & Secessus dulcedine perfundere Animum, mirum præstabant, si quæ assuefaciunt Mentem perpetuæ Agitationi, Socordiae Patronas ostendant: cum contra verè affirmari possit, inter omnia Hominum genera, nullum Negotia amare propter ipsa Negotia, præter Literatum. Alii enim Res, & Negotia diligunt Quæstus gratiâ, ut Conductitii opus propter mercedem: Alii Honoris ergo; etenim dum res gerunt, vivunt in oculis Hominum, existimationiq; suæ inserviunt, alioqui evanituræ: Alii propter Potentiâ, & Fortunæ prærogativâ, ut Amicos remunerare, Inimicos ulcisci possint: Alii ut Facultatem aliquam suam, quam adamant, exerceant, ac sibi ipsis hoc nomine sæpius gratulentur, & arrideant: Alii denique ut alios suos Fines consequantur. Aded ut, quod de Gloriosis dici solet, eorum Fortitudinem

nem sitam esse in spectantium Oculis, sic hujusmodi Hominum Diligentia & Strenuitas, hoc videtur agere, aut ut alii plaudant, aut ut ipsi intra se gestiant. Soli Literati Negotiis, & Occupationibus delectantur, tanquàm Actionibus Naturæ consentaneis, & non minus salubribus Animo, quàm Exercitatio est Corpori, ipsam Rem, non Emolumentum intuentes: ita ut omnium minimè sint defatigabiles, si modò res sit hujusmodi, ut Animum pro dignitate ejus impleat, & detineat. Quod si reperiantur interdum nonnulli, in legendo strenui, in agendo cessatores; non hoc à Literis ortum habet, sed ab imbecillitate, & mollitie quadam Corporis, Animive; quales notat Seneca, *Quidam, inquit, tam sunt umbratiles, ut putent in turbido esse, quicquid in luce est.* Ufuvenire poterit fortassè, ut hujusmodi ingenii sibi confcii, se dent Literis; Eruditio autem ipsa, hujusmodi Ingenia minimè indit, aut progignit. Quod si quis illud nihilominus mordicè teneat, Literas nimium absumere temporis, quod aliàs rectius impendi possit; ajo, neminem adedò distringi negotiis, quin habeat sua Otii intervalla, donec Agendi Vices, atque Æstus refluant, nisi aut admodum hebes sit in expediendis Negotiis, aut parùm cum dignitate ambitiosus in Negotiis cujuscunque generis captandis. Restat igitur quærendum, quàm in re, & quomodo, has subsecivas horas collocare oporteat; Studiis an Voluptatibus, Genio an Ingenio indulgendum? Sicut rectè respondit Demosthenes Æschini, homini voluptatibus dedito, qui cum per contumeliam objecisset, *Orationes ejus lucernam olere: Pol, inquit, multum interest inter ea, quæ ego, ac tu ad lucernam facimus.* Quare neutiquàm metuendum, ne Literæ eliminent Negotia; quin potius vindicant animum ab Otio, & Voluptate, quæ aliàs sensim, ad utriusque damnum,

munum, & Negotiorum, & Literarū subintrare solent.

Dein, quod oggerunt, Literas Reverentiam Legum, atque Imperii convellere; calumnia mera est, nec probabiliter ad criminandum inducta. Nam qui *cæcam obedientiam* fortiùs obligare contenderit, quàm *Officium oculatum*, unâ operâ asserat cæcum manu ductum certiùs incedere, quàm qui Luce, & Oculis utitur. Imò citra omnem controversiam, Artes emolliunt mores, tene-ros reddunt, sequaces, cereos, & ad Mandata Imperii ductiles: Ignorantia contrà, contumaces, refractarios, seditiosos: Quod ex historia clarissimè patet, quandoquidem tempora maximè indocta, inculta, barbara, tumultibus, seditionibus, mutationibusque maximè obnoxia fuerint.

De Catonis Censoris judicio, hoc dictum esto, meritissimas eum, blasphemias in Literas luisse pœnas, cum septuagenario major, quasi repuerascens, Græcam Linguam cupidissimè addisceret: ex quo liquet, priorem illam censuram Græcæ Literaturæ, ex Affectata potiùs gravitate, quam quod ita penitus sentiret, fluxisse. Ad Virgilii verò Carmina quod attinet, utcunque illi libitum fuerit, Universo Mundo insultare, Romanis asserendo Artes Imperandi, cæteras tanquam Populares aliis relinquendo; in hoc tamen manifestò tenetur, Romanos nunquam Imperii Fastigium conscendisse, donec ad Artium Culmen simul pervenissent. Namque duobus primis Cæsaribus, viris imperandi peritissimis, contemporanei erant, Optimus Poëta ille ipse Virgilius Maro, Optimus Historicus Titus Livius, Optimus Antiquarius Marcus Varro, Optimus aut Optimo proximus Orator Marcus Cicero; Principes certè, ex omni memoriâ in sua quique Facultate. Postremò, quantum ad Socratis Accusationem, id dico tantum; recordemur

tempo-

temporum, quibus intentata est; nimirum sub Trigin-
ta Tyrannis, Mortalium omnium crudelissimis, scele-
ratissimis, Imperioque indignissimis: qui Rerum, &
Temporum Orbis, postquam circumactus esset, Socra-
tes ille, (flagitiosus scilicet) Heroibus annumeratus est,
& memoria ejus omnibus tam Divinis, quam Huma-
nis Honoribus cumulata: quin disputationes ejus tan-
quam Corruptrices Morum prius habitæ, pro præsen-
tissimis Mentis Morumque Antidotis, ab omni Poste-
ritate celebrabantur. Atq; hæc sufficiant ad responden-
dum Politicis, qui superciliosa severitate, aut fucata
gravitate, ausi sunt literas inceslere contumeliis; quæ
tamen confutatio impræsentiarum, nisi quod nescia-
mus an ad posteros permanaturi sint labores nostri, mi-
nus necessaria videatur; ~~Tota Mygdonia, & Hæmonia~~
~~non hinc a Cassandro Municipium, Etsebeckum Regine,~~
~~& Mygdonia, in Mygdonia Ocho diebus Næpæis, Myg-~~
~~donia Ocho diebus Næpæis, Mygdonia Ocho diebus~~
~~Sampan, & Mygdonia Ocho diebus Næpæis~~

Nunc ad tertium Vituperationum genus perveni-
mus, quod à Literatis ipsis in Literas redundat, altius-
que cæteris solet hære. Eæ vel à Fortuna, vel à Mori-
bus, vel à Studiis ipsorum Originem ducunt. Quarum
prima extra potestatem ipsorum est, secunda extra rem,
ut tertia sola propriè in disquisitionem venire videatur.
Quia tamen, non tam de vero Rerum Pondere, quam
de Vulgi æstimatione, sermo instituendus est, haud abs-
re fuerit, etiã de alteris duabus, pauca quædam innuere.

Quapropter dignitatis Imminutiones, & quasi De-
honestamenta, quæ à Literatorum Fortuna Literis im-
ponuntur, sumuntur aut à paupertate & inopia ipso-
rùm, aut à Vitæ genere obscuro & umbratili, aut ab oc-
cupationum, in quibus versantur, subjectò non admo-
dum nobili.

Quantum

Quantum ad paupertatem pertinet, quodque frequenter usuveniat, ut literati inopes sint, & tenui plerunque origine, neque tam propere ditescant, ac alii, qui quaestui solum inhiant: consultum foret hunc locum, de laude paupertatis, fratribus mendicantibus (pace eorum dixerim) exornandum tradere; quibus Machiavellus non parum tribuebat, cum diceret, iam dudum actum esset de regno sacerdotum, nisi reverentia ergo fratres ac Monachos, Episcoporum luxum & excessum compensasset. Pariter dicat quis, felicitatem & magnificentiam Principum & nobilium, jam olim recidere potuisse in barbariem, & sordes, nisi deberent literatis istis pauperibus, civilis vitae culturam & decus. Sed missis his laudum aucupiiis, notatu dignum est, quam sacra atque veneranda res, per aliquot apud Romanos secula, paupertas ipsa habitata fuerit; quae tamen Respub. nihil trahebat ex Paradoxis: Sic enim praefatur T. Livius: *Aut me amor negotii suscepti fallit, aut nulla unquam Resp. nec major, nec sanctior, nec bonis exemplis ditior fuit, nec in quam tam sepe avaritia luxuriaque immigraverint, nec ubi tantus, ac tam diu paupertati ac parsimonia honos fuerit.* Quin etiam postquam Roma jam degenerasset, legimus cum Caesar Dictator, collapsam Remp. instauraturum se profiteretur, quendam ex amicis ejus prompsisse sententiam, nihil tam expeditum esse ad id, quod ageret, quam si divitiarum honos quoquo modo tolleretur. *Verum (inquit) haec, & omnia mala, pariter cum honore pecuniae desinent, si neque magistratus, neque alia vulgo cupienda, venalia erunt, denique quemadmodum verè dictum est, Ruborem esse colorem virtutis, licet quandoque oriatur ex culpa; ita rectè statuas, paupertatem esse virtutis fortunam, quamvis interdum à luxu &*

incuriâ accersatur. Salomonis certè hæc est sententia, *Qui festinat ad divitias, non erit insons: & præceptū, Veritatem eme, & noli vendere similiter scientiam & prudentiam; quasi æquum judicet, opes impendendas, ut doctrina paretur, non doctrinam eò vertendam, ut opes congerantur.*

Quid attinet dicere, de vitâ illâ privatâ & obscurâ, quam literatis obiiciunt? Adeò tritum Thema est, atque ab omnibus jactatum, otium, & secessum (modò absint desidia & luxus) præponere vitæ forensi, & occupatæ, propter securitatem, libertatem, dulcedinem, dignitatem, aut saltem ab indignitatibus immunitatem, ut nemo tractet hunc locum, quin benè tractet: ita humanis conceptibus in experimendo, & consensibus in approbando consonat. Hoc tantum adiiciam, eruditos latentes in Rebus pl. & sub oculis hominum minimè degentes, similes esse imaginibus Cassii & Bruti, de quibus, in elatione Iunæ non gestatis, cum aliæ plurimæ ducerentur, Tacitus, *Eo ipso, inquit, præfulgebant, quod non visebantur.*

De occupationum, quæ literatis committuntur, vilitate, illud occurrit, quod demandetur iisdem, puerorum ac juniorum institutio, cujus ætatis contemptus, in Magistros ipsos redundat. Cæterum, quàm injusta sit hæc obtreptatio, si non ex vulgi opinione, sed ex sano judicio res perpendatur, inde licet æstimare, quod diligentiores sint omnes, in imbuenda testâ recenti, quàm veteri; magisq; solliciti sint, qualem admoveant terram teneræ plantæ, quàm adultæ: unde liquet præcipuam curam, circa rerum & corporum initia versari. Rabbini, si placet, porrigere autem, *lavenes vestri visiones videbunt, & senes somniabunt somnia.*

somnia. Ex hoc textu colligunt, juventutem esse aetatem digniorem; quāto nimirum revelatio accedat clarior, per visiones, quā per somnia. Illud verò notatu omninò dignum, quod licet pædagogi, velut Simiæ Tyrannidis, scenæ sint ludibria, & temporum incuria in delectu ipsorum veluti obdormierit, vetus tamen querela sit, inde usque ab optimis & prudentissimis sæculis deducta, Resp. circa leges quidem nimium satagere, circa educationem indiligentes esse. Quæ nobilissima pars priscæ disciplinæ, revocata est aliquatenus quasi postliminiò in Jesuitarum Collegiis; quorum cum intueor industriam solertiamque, tam in doctrinâ excolendâ, quā in moribus informandis, illud occurrit Agesilai de Pharnabazo, *Talis cū sis, utinam noster esses.* Atque hactenus de opprobriis è literatorum fortunâ & conditione desumptis.

Quod ad literatorum mores, res est ista, potius ad personas, quā ad studia spectans. Reperiuntur proculdubio inter eos, quemadmodum in omnibus vitæ ordinibus & generibus, tam mali, quā boni; neque propterea non verum est, (quod asseritur,) *abire studia in mores*, atque literas, nisi incidant in ingenia admodum depravata, corrigere prorsus naturam, & mutare in melius.

Veruntamen diligenter mihi atque ingenuè rem æstimanti, nullum occurrit dedecus, literis, ex literatorum moribus, quatenus sunt literati, adhærens, nisi fortè hoc vitio vertatur (cujus Demosthenes, Cicero, Cato secundus, Seneca, pluresque alii insimulantur) quod cū plerunque tempora, de quibus legunt, illis, in quibus vivunt, & quæ præcipiuntur, illis, quæ aguntur, meliora sint; ultra quā par est

contendant, morum corruptelas, ad præceptorum & dogmatum honestatem retrahere, & prisca severitatis mores, temporibus dissolutis imponere: De quo tamè abundè è propriis fontibus admoneri possunt. Solon enim interrogatus, an optimas civibus suis dedisset leges? *Optimas*, inquit, *ex illis, quas ipsi voluissent accipere.* Ita Plato, videns corruptiores suorum civium mores, quàm ut ipse ferre posset, ab omni publico munere abstinuit, dicens, *Sic cum patriâ agendum esse, ut cum parentibus, hoc est, suasu, non violentiâ; obtestando, non contestando.* Atque hoc ipsum cavet ille, qui à Consiliis Cæsari. Non, inquit, *ad vetera instituta revocans, quæ jam pridem corruptis moribus ludibrio sunt.* Cicero etiam hujus erroris arguit Catonem secundum, Attico suo scribens. *Cato optimè sentit, sed nocet interdum Reip. loquitur enim, tanquam in Repub. Platonis, non tanquam in fece Romuli.* Idem Cicero molli interpretatione excusat Philosophorum dicta, & decreta duriora: *Isti, inquit, ipsi præceptores, & magistri videntur fines officiorum, paulò longiùs, quàm natura vellet, protulisse, ut cum ad ultimum animo cõtendissemus, tibi tamen, ubi oportet, consisteremus.* Ipsemet tamen potuit dicere, *Monitus sum minor ipse meis:* quippe qui in eundem lapidem ipse, licet non tam graviter impegit.

Aliud, quod eruditis non immeritò fortasse obicitur vitium, hujusmodi est, quod honori, aut emolumento patriarum suarum, aut dominorum, proprias fortunas, aut præsidia postposuerint. Sic enim Demosthenes Atheniensibus suis, *Mea*, inquit, *consilia si rectè attendatis, non sunt ejus generis, per quæ ego inter vos magnus, vos inter Græcos despectui sitis; sed talia, ut mihi sæpenumerò, ea haud tutum sit dare, vobis autem semper utile amplecti.* Haud aliter Seneca, postquam quin-

querit-

quennium illud Neronis, æternæ eruditorum magistorum consecrasset gloriæ, dominum suum, omnibus jam flagitiis inquinatissimum, liberè atq; fidenter monere non destitit, magno suo periculo, ac postremo præcipitio. Neque aliter potest se habere res; siquidem humanam mentem doctrina inabit vero sensu fragilitatis suæ, instabilitatis fortunæ, dignitatis animæ, & muneris sui; quarum rerum memores, nullo modo sibi persuadere possunt, fortunæ propriæ amplitudinem, tanquam præcipuum sibi bonorum finem statui posse. Quare sic vivant, tanquam rationem reddituri Deo, & Dominis post Deum, siue Regibus, siue Rebusp. hâc formulâ, *Ecce tibi lucresceci*, non autem illâ, *Ecce mihi lucresceci*. At politicorum turba, quorum mentes in doctrinâ officiorum, & in contemplatione boni universalis, non sunt institutæ, & confirmatæ, omnia ad se referunt; gerentes se pro centro mundi, ac si omnes lineæ in se, suisque fortunis, debeant concurrere; de Reipub. Navi, licet tempestatibus jactata, neutiquâ solliciti, modò ipsis in scapha rerum suarum receptus detur & effugium. At contrà, qui officiorum pondera, & Philantiæ limites didicerunt, munia sua, stationesque, licet cum periculo, tuentur. Quod si fortè incolumes permaneant, in seditionibus, & rerum mutationibus, non id artibus, aut versatili ingenio, sed reverentiæ, quam probitas etiam ab hostibus extorquet,tribuendum. Cæterùm, quod attinet ad fidei constantiam, & officiorum religionem, quas certè animis hominum inserit eruditio, utcunque ex quandoq; à fortuna mulctentur, aut ex malè sanis politicorum principiis condemnentur, tamen palàm scilicet apud omnes laudem referent, ut in hac re, longa defensione non sit opus.

Aliud vitium literatis familiare, quod facilius excusari potest, quàm negari, illud nimirum, quod non facile se applicent, & accommodent, erga personas, quibus cum negotiantur, aut vivunt: qui defectus è duabus oritur causis: Prima est animi ipsius magnitudo, propter quam ægrè se demittere possunt ad observantiam unius alicujus hominis. Amantis verba sunt, non sapientis, *Satis magnum alteri theatrum sumus*. Neque tamen inficias ibo, illum, qui aciem animi, instar oculi, non possit æquè contrahere, ac dilatare, insigni facultate ad res gerendas esse orbatum. Secunda verò causa est probitas morum & simplicitas; quæ tamen delectum judicii, non defectum in illis arguit. Veri enim, & legitimi observantiæ erga aliquam personam limites, non ultrà porrigunt se, quàm ita nosse illius mores, ut absq; offensione cum eo versari, eumque consilio, si opus sit, juvare, nobisque interim ipsis, in omnibus cavere possimus; verum alienos affectus rimari, eo fine, ut illum inflectas, verses, & ad libitum circumagas, hominis est parùm candidi, sed potiùs astuti, & bifidi; id quod in amicitia vitiosum fuerit, erga Principes etiam inofficiosum. Mos enim orientis, quo nefas habetur oculos in Reges defigere, ritu quidem barbarus est, sed significatione bonus: neq; enim subditos decet, corda Regum suorum, quæ sacræ Scripturæ inscrutabilia docent, curiosius rimari.

Supere est etiamnum aliud vitium, (quo cum hanc partem concludam) literatis sæpiùs imputatum, videlicet quod in rebus exiguis, & externis, (vultu, gestu, incessu, sermonibus quotidianis, & hujusmodi) deficient in observando decore; unde homines imperiti, ex istis minutis, leviculisque erroribus, quanti sint

sint in rebus majoribus tractandis, conjecturam capiunt. Verùm fallit eos plerunque hujusmodi judicium; imò sciant responsum sibi esse à Themistocle, qui cùm rogatus esset, ut fidibus caneret, arroganter satis ipse de se, sed ad præsens institutum perquàm appositè respondit: *Se quidem fidium rudem esse, sed quo pacto oppidum parvum, in civitatem magnam evadere posset, satis nosse.* Et sunt procul dubiò multi politicarum artium apprimè gnari, quibus tamen in communi vita, & quotidianis reculis nihil imperitius. Quin etiam hujusmodi sugillatores amandandi sunt, ad Platonis Elogium, de Præceptore suo Socrate, quem haud abfimilem dixit pharmacopolarum pyxidibus, quæ exterius inducebantur similiis, ululis satyrisque, intus vero pretiosos liquores, & nobilia medicamenta recondita habebant: Fatendo scilicet, quod ad vulgi captum, & famam popularem, præferret nonnulla levia, atque etiam deformia, cum tamen animi interiora, summis tam facultatibus, quàm virtutibus essent repleta. Atque de moribus literatorum hæc hæctenus.

Interim monere placet, nos nihil minùs agere, quàm ut patrocinemur, quibusdam professorum institutis abjectis, & sordidis, quibus & seipso, & literas dehonestarunt: quales erant apud Romanos, seculis posterioribus, philosophi quidam in familiis divitum, mensarumque eorum affeclæ, quos haud absurdè dicas *Barbato Parasitos*. Cujus generis quendam lepidè describit Lucianus, quem matrona nobilis, catulum suum Melitæum in rhedâ gestare voluit: quod cum ille officiosè, sed indecenter faceret, Pusio subsannans, *Vereor*, inquit, *ne philosophus noster è Stoico fiat Cynicus.* Ante omnia verò, nihil tam offe-

cit literarum dignitati, quàm crassa & turpis adulatione, ad quam multi, neque hi indocti, & calamos, & ingenia submisere, *Hecubam in Helenam, Faustina in Lucretiam*; (ut ait Du-Bartas) transformantes. Neque verò nimis laudo morem illum receptum, libros patronis nuncupandi, cum libri, præsertim qui hoc nomine dignandi, in veritatis tantum, & rationis clientelam se dare debeant. Melius veteres, qui non aliis, quàm amicis, atque æqualibus scripta sua dicere solebant, aut etiam nomina ejusmodi amicorum tractatibus suis imponere: quod si fortè Regibus, aut magnatibus opus nuncuparent, tum demùm hoc factum est cum argumentum libri personæ tali conveniret. Hæc autem, & similia reprehensionem potius mererentur, quàm defensionem.

Neque hoc dico, quasi literatos culpem, si ad beatos, & potentes viros quandoque se applicent: rectè enim Diogenes cuidam cum irrisione roganti, *Qui fieret, quod philosophi divites sectarentur, non divites philosophos?* respondit non sine morfu, *Hoc ideo fieri, quod philosophi, quibus rebus indigeant, probe intelligant, divites non item.* Huic affine est illud Aristippi, cui nescio quid petenti cum non attenderet Dionysius, ille adorantis more abjecit se ad pedes ejus, qui tum demùm auscultans petitioni annuit: Sed paulò post, quidam dignitatis philosophiæ assertor, increpuit Aristippum, quod demittendo se, ad pedes Tyranni, pro tantillâ re philosophiam ipsam contumeliâ affecisset: cui ille, *Suam id culpam non fuisse respondit, sed Dionysii, qui aures gestaret in pedibus.* Quin prudens ille, non pusillanimis habitus est, qui in disputatione quâdam cum Hadriano Cæsare, vinci se passus est, excusans factum, *Quod æquum esset ei cedere, qui triginta imperaret Legionibus.*

nibus. Atque propterea non sunt damnandi viri docti, ubi, cum res postulat, aliquid de gravitate sua remittant, siue imperante necessitate, siue impetrante occasione; quod quamvis humile videatur atq; servile primo intuitu, tamen verius rem aestimanti, censentur non personæ, sed tempori ipsi servire.

Pergamus nunc ad errores, atque inania, quæ in studiis ipsis virorum doctorum interveniunt, iisque se immiscent, id quod præcipuè & propriè spectat ad præsens argumentum. Quâ in re, non est instituti nostri erroribus ipsis patrocinari, sed per eorum censuram & secretionem, excutere quod sanum, & solidum est, atque à calumniâ vindicare. Videmus enim in more, præsertim apud invidos, esse, propter ea, quæ depravata sunt, etiam ea, quæ impolluta, & in statu suo manserunt, sugillare; quemadmodum Ethnicî in primitivâ Ecclesia, Christianos hæreticorum vitiis aspergere solebant. Neq; tamen consilium est mihi examen aliquod accuratius instituere, de erroribus, & impedimentis literarum, quæ interiora, & à captu vulgi remotiora; sed de illis tantum verba facere, quæ cadunt sub communi, & populari observatione, & nota, aut saltem ab ea non longè recedunt.

Quare tria præcipuè deprehendo vana & inania in literis, quæ ansas præcipuè præbuerunt ad obtrectandum. Eas enim res pro vanis ducimus, quæ aut falsæ sunt, aut frivolæ; in quibus scilicet, aut veritas deficit, aut usus: Illos etiam homines vanos & leves existimamus, qui aut ad falsa creduli, aut in rebus exigui usûs curiosi. Curiositas autem, aut in rebus ipsis versatur, aut in verbis; quando nimirum, aut in rebus inanibus opera insumitur, aut circa verborum

delicias nimium infudatur. Quocirca, non certæ magis experientia, quam rectæ etiam rationi consonum videtur, ut tres ponantur doctrinarum intemperies. Prima est doctrina phantastica, secunda doctrina litigiosa, tertia doctrina fucata & mollis: vel sic vanæ imaginationes, vanæ altercationes, vanæ affectationes. Ac quidem ordiar ab ultima.

Intemperies ista, in luxurie quadam orationis sita, (licet olim per vices in pretio habita fuerit) circa Lutheri tempora, miris modis invaluit. In causa præcipuè fuit, quod fervor & efficacia concionum tunc temporis, ad populum demulcendum & allicendum maximè vigeat: Illa autem popolare genus orationis poscebant. Accedebat odium & contemptus, illis ipsis temporibus, ortus erga Scholasticos, qui stilo, & scribendi genere utebantur valdè diverso, verba licenter admodum cudentes nova & horrida, de orationis ornatu & elegantia parùm solliciti, dum modò circuitiōnem evitarent, & sensus ac conceptus suos acutè exprimerent; atque hinc factum est, ut paulò postea, major apud plurimos cœperit haberi verborum cura quàm rerum; plerisque magis comptam phrasim, teretem periodum, clausularum rythmos, troporum stellulas; quam pondus rerum, rationum nervos, inventionis acumen, aut iudicii limam affectantibus. Tum demùm floruit Osorii Lusitani Episcopi luxurians, & diluta oratio. Tunc Sturmius in Cicerone Oratore & Hermogene Rhetore, infinitam & anxiam operam consumpsit. Tunc Carrus & Ascamus apud nos, prælectionibus & scriptis suis, Ciceronem & Demosthenem usque ad cœlum evehentes; Juvenes ad politum hoc & florens doctrinæ genus, invitarunt. Tunc Erasmus arripuit ansum introducendi ridiculam illam Echo, *Decem annos*

consumpsi in legendo Cicerone: cui Echo respondit, one, asine. Scholasticorum verò doctrina despectui prorsus haberi cœpit, tanquam aspera & barbara: Denique ut semel dicam, præcipua illorum temporum inclinatio, & studium, potius ad Copiam, quàm ad pondus deflexit.

Hic itaque cernere est primam literarum intemperiem, quâ, ut diximus, verbis studetur, non rebus: cujus etsi è citimis tantum temporibus protulerim exempla, tamen secundum majus & minus, & olim placuerunt ejus generis ineptiæ, & deinceps placebunt. Jam verò fieri non potest, quin hoc ipsum, multum faciat ad doctrinæ existimationem minuendam & elevandam, etiam apud vulgus imperitum, cum videant doctorum scripta, tanquam primam literam diplomatis, quæ quamvis variis calami ductibus, & flosculis variegata sit, litera tamen est unica. Ac mihi sanè videtur perapposita hujusce vanitatis adumbratio, & quasi Emblema Pigmaleonis illa insania; quid enim aliud sunt verba, quàm imagines rerum, ut nisi rationum vigore animata sint, adamare illa idem sit, ac statuam deperire?

Neque tamen temerè damnandum est, si quis philosophiæ obscura & aspera, verborum splendore illustret & expoliat: Hujus enim rei magna adsunt exempla in Xenophonte, Cicerone, Senecâ, Plutarcho, ipsoque etiam Platone: nec minor est utilitas. Quamvis enim diligentem veri cognitionem, atq; acre studium philosophiæ, res hæc nonnihil impediât, quoniam præproperè mentem cõsopit, atque ulterioris disquisitionis sitim & ardorem restinguit; si quis tamen doctrinam ad usus civiles adhibeat, (sermocinandi videlicet, consulendi, suadendi, argumentandi, &

di, & similium) omnia, quæ cupiat præparata & adornata in hujusmodi authoribus reperiet. Veruntamen hujusce rei excessus adeò justè contemnitur, ut quæadmodum Hercules, cùm videret in templo statuam Adonidis (Veneris deliciarum) indignabundus dixit, *Nil sacri es*; ita omnes Herculei literarum pugiles, id est, laboriosi atque constantes indagatores veritatis, hujusmodi delicias & lautitias, tanquam nil divini spirantes, facilè spreverint.

Paulò sanius est aliud stili genus, neq; tamen ipsum omninò vanitatis expers, quod copiæ illi, & luxuriæ orationis, tempore ferè succedit. Illud totum in eo est, ut verba sint aculeata, sententiæ concisæ, oratio deniq; potius versâ, quàm fusâ; quo fit, ut omnia per hujusmodi artificium, magis ingeniosa videantur, quàm reverà sint. Tale invenitur in Senecâ effusius, in Tacito & Plinio secundo moderatius; atque nostri temporis auribus cœpit esse non ita pridem accommodatum. Verùm hoc ipsum mediocribus ingeniis gratam esse solet, adeò ut dignitatem quandam literis conciliet, attamen à judiciis magis limatis meritò fastiditur, & poni possit pro intemperie quâdam doctrinæ, cùm sit verborum etiam, & eorum concinnitatis aucupium quoddam. Atque hæc de primâ literarum intemperie dicta sunt.

Sequitur ea intemperies in rebus ipsis, quam posuimus mediam, & *litigiose subtilitatis* nomine designavimus. Estq; illa, de quâ modò diximus, aliquantò deterior. Ut enim rerum dignitas verborum cultui præcellit, sic è contrario odiosior est vanitas in rebus, quàm in verbis. Quæ in re, increpatio illa Paulina, non magis ad suâ ætatem referri, quàm ad sequentia tempora deduci potest; neq; Theologiam tantùm, sed

latio, siue controversia; cuius generis reperiuntur, & in Theologiâ, & in Philosophia, haud pauca: aut in modo, & methodo tractandi; hæc apud scholasticos ferè talis erat. Super unaquaque re proposita formabant objectiones, deinde objectionum illarum solutiones, quæ solutiones, ut plurimum distinctiones tantum erant; cum tamen scientiarum omnium robur, instar fascis illius senis, non in singulis bacillis, sed in omnibus vinculo conjunctis consistat. Etenim symmetria scientiæ, singulis scilicet partibus se invicem sustententibus, est, & esse debet, vera atque expedita ratio refellendi objectionis minorum gentium: Contrà, si singula axiomata, tanquam baculos fascis seorsim extrahas, facilè erit ea infirmare, & pro libito, aut flectere, aut frangere: ut quod de Senecâ dictum erat, *verborum minutiis rerum frangit pondera*; verè de scholasticis usurpari possit, *questionum minutiis scientiarum frangunt robur*. Num non in aulâ spatiosa consultius foret, unum accendere cereum, aut lychnuchum suspendere, variis luminibus instructum, quo omnia simul perlustrentur, quàm in singulos angulos quaquaversus exiguam circumferre lucernam? Atqui non absimilis est eorum ratio, qui non tam veritatem perspicuis argumentis, authoritatibus, comparisonibus, exemplis illustrare nituntur; quàm in hoc solum incumbunt, ut minutos quosque scrupulos eximant, & captiunculas expediant, & dubitationes solvant; hoc pacto questionem ex quaestione gignentes; quemadmodum fit in superiori similitudine, ut lucerna in unum aliquem locum delata, alios circumquaque destituat, & obscuret. Adeò ut scyllæ fabula, ad vivum exprimat, hoc genus philoso-

lofophia; cuius os & pectus virginem formofam preferebant, infra verò fuiſſe ajunt,

Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris.

Sic generalia quædam apud ſcholasticos invenias, quæ pulchra ſunt dictu, & non perperam inventa; ubi autem ventum fuerit ad diſtinctiones, deciſionesque, pro ſecundo utero, ad vitæ humanæ commodæ, in portentofas, & latrantes quæſtiones definiunt. Itaque minimè mirum, ſi hoc genus doctrinæ, etiam apud vulgus hominum contemptui obnoxium fuerit, qui ferè ſolent, veritatem propter controverſias circa eam motas aſpernari, atque exiſtimare eos errare omnes, qui nunquam inter ſe conveniant; cumque videant doctos homines inter ſe digladiari, de rebus nullius momenti, facilè illud Dionyſii Syracuſani arripiunt, *Verba iſta ſunt ſenum otioſorum*. Nilominùs certiffimum eſt, ſi modo ſcholastici, ad inexplebilem ſitim veritatis, & continuam agitationem ingenii, varietatem, & multiplicitem lectionis, & contemplationum adjunxiſſent, inſignia proſectò illi extitiſſent lumina, omnesque artes, & ſcientias mirificè provexiſſent. Haftenus de ſecunda literarum intemperie.

Ad tertiã quod attinet, quæ ad falſitatem, & mendacium ſpectat; una hæc omniũ turpiſſima eſt, quippe quæ ipſam naturam, animamque deſtruit ſcientiæ, quæ nihil aliud eſt, quàm veritatis imago. Nam veritas eſſendi, & veritas cognoscendi, idem ſunt; nec plus à ſe invicem differunt, quàm radius directus, & reflexus. Hoc vitium itaque duplex, vel potiùs duplicatum eſt, impoſtura & credulitas; hæc decipitur, illa decipit; quæ licet videantur diſcrepantis naturæ, alteraque à calliditate quadam, altera à ſimplicitate pro-

perfecta plerunque tamen coeunt. Ut enim in carmine habetur,

Percontatorem fugito, nam garrulis idem est.

innuendo, qui curiosus est, eundem esse & futilem; pariter fit, ut qui facile credat, idem libenter decipiat. Quemadmodum quoque fieri videmus in fama, rumoribus, ut qui citò iisdem fidem habeat, pari facilitate eos auxerit, quod Tacitus prudenter innuit his verbis *singunt simul creduntque*, adeò finitimæ sunt, voluntas fallendi, & facilitas credendi.

Hæc credendi, recipiendique omnia (licet levi auctoritate munita) facilitas, duorum generum est pro ratione subjectæ materiæ: aut enim creditur narrationi, sive factò (ut loquuntur Jurisconsulti) aut dōgmati. In priori genere videmus, quanto dignitatis detrimento, hic error affecerit ex Ecclesiasticis historiis nonnullas; quæ nimis faciles se præbuerunt, in prodendis transcribendisq; miraculis, à martyribus, eremitis, anachoretis, & aliis sanctis viris; atque ab eorum reliquiis, sepulchris, facellis, imaginibus, editis. Eodem modò in naturali historia, videmus multa temerè, ac parùm cum delectu, aut judicio recepta, & descripta; ut liquet ex scriptis Plinii, Cardani, Alberti, & plurimorum ex Arabibus, quæ commentitiis & fabulosis narrationibus passim scatent, iisque non solum incertis, & neutiquam probatis, sed perspicuè falsis, & manifestò convictis: ingenti Philosophiæ naturalis dedecore, apud homines graves, & sobrios. In quo sanè elucescit Aristotelis sapientia, & integritas, qui cum diligentem scripserit, atque accuratam historiam animalium, tam parcè ficta, aut fabulosa admiscuerit: quin potius *auditiones admirandas*, quas memoratu dignas judicavit, in unum commentarium

Iam coniecit: prudenter perpendens, perspicuè vera, (quæ tanquam basis experientiæ solida, Philosophiæ & scientiis substerni possint.) haud temerè esse cum rebus suspectæ fidei miscenda: & rursus etiam rara, atque insolita, quæ plerisque incredibilia videntur, non omnino esse supprimenda, neque memoriæ posterorum deneganda.

At illa altera credulitas, quæ non historiæ, aut narrationibus, sed artibus & opinionibus tribuitur, duplex est: aut cum artibus ipsis, aut cum authoribus in arte nimium credimus. Artes ipsæ, quæ plus habet ex phantasiâ, & fide, quàm ex ratione, & demonstrationibus, sunt præcipuè tres, *Astrologia*, *Naturalis Magia*, & *Alchimia*, quarum tamen fines non sunt ignobiles. Profitetur enim Astrologia superiorum in inferiora, influxum & dominatum recludere. Magia sibi proponit naturalem Philosophiam, à varietate speculationum, ad magnitudinem operum revocare. Chymica in se suscipit, partes rerum Heterogeneas, quæ in corporibus naturalibus latent & implicantur, separare & extrahere: corporaque ipsa, inquinata deputare, impedita liberare, immatura perficere. Sed viæ, atque rationes, quæ ducere putantur ad hos fines, tam in Theoriâ illarum artium, quàm in praxi, erroris, & nugarum plenæ sunt. Neque adeò traditio ipsarum, ut plurimum, candida est, sed artificii & latebris munita. Chymicæ tamen hoc certè debetur, quod verè comparari possit agricolæ apud Æsopum, qui è vitâ exiturus, dixit filiis, *Se illis vinum magnam auri in vineâ, nec satis meminisse quo loco defossam, reliquisse*: Qui cum vineam diligenter ligonibus ubique invertissent, atrum quidem reppererunt nullum, sed tamen vindemiam insequentis anni propter

fossione: circa radices vitium, tulerunt longè uberrimam: circa aurum conficiendum, haud paucis nobilibus inventis, & experimentis, tum ad referendam naturam, tum ad usus vitæ apprimè idoneis, quasi facem accenderunt.

Illa autem credulitas, quæ certos scientiarum aucthores, dictatoriâ quadam potestate munivit, ut edicant, non senatoriâ ut consulant, ingens damnum scientiis intulit; tanquam præcipua causa, quæ tantopere illas afflixit & depressit, ut absque insigni aliquo augmento, exangues jacerent. Hinc nempe factum est, ut in artibus Mechanicis, primi inventores pauca excogitaverint, tempus reliqua suppleverit, & perfecterit; at in scientiis, primi aucthores longissimè penetraverint, tempus plurima detriverit, & corruperit. Sic videmus Tormentariam, Nauticam, Typographicam, sub initiis imperfectas, & propemodùm informes fuisse, & exercentibus onerosas, temporis verò progressu, expolitas, & accommodas. At contrâ Philosophiæ, & scientiæ Aristotelis, Platonis, Democriti, Hippocratis, Euclidis, Archimedis, in ipsis illis auctoribus viguerunt, tractu temporis degenerarunt, potius & non minimum splendoris amiserunt: Cujus rei non est alia ratio, quàm quod in artibus Mechanicis, ingenia multorum in unum coierunt, in artibus, & scientiis liberalibus, ingenia multorum sub uno succubuerunt; quem tamen ipsum sæpenumero sequaces sui, potius depravarunt, quàm illustrarunt. Ut enim aqua non ascendet altius, quàm caput fontis, à quo promanat; ita doctrina ab Aristotele deducta supra doctrinam Aristotelis nunquam assurget. Ideoque etsi non displiceat regula, oportet discentem credere: huic tamen conjungendum est, oportet jam edoctum

edoctum iudicio suo uti. Discipuli enim debent Magistris temporariam solum fidem, iudicii; suspensionem, donec penitus imbiberint artes; non autem plenam libertatis ejurationem, perpetuamque ingenii servitutem. Quare, ut absolvam hanc partem, hoc tantum adjiciam; magnis authoribus suis sic constet honos, ut authori authorum, & veritatis parenti temporari, non derogetur.

Explicavimus tandem tres doctrinae intemperies, sive morbos; præter quos nonnulli sunt, non tam morbi confirmati, quam vitiosi humores; qui tamen non adeo occulti sunt, aut latentes, quin in multorum sensum, & reprehensionem incurrant, ideoque nequam prætermittendi.

Horum primus est immodicum studium duorum extremorum, antiquitatis & novitatis: Quam in re temporis filia male patrisant: ut enim tempus prolem devorat, sic hæc se invicem, dum antiquitas novis invidet augmentis, & novitas non sit contenta recentia adiicere, nisi vetera prorsus eliminet, & reiciat. Certè consilium Prophetæ vera in hac re norma est: *State super vias antiquas, & videte quam sit via recta, & bona, & ambulate in eâ.* Antiquitas eam meretur reverentiam, ut homines aliquandiu gradum sistere, & supra eam stare debeant, atque undequaque circumspicere, quæ sit via optima: quum autem de viâ benè constiterit, tunc demum non restitandum, sed alacricriter progrediendum. Sanè, ut verum dicamus, *Antiquitas seculi, juvenus mundi.* Nostra profectò sunt antiqua tempora, cum mundus jam senuerit, non ea, quæ computantur ordine retrogrado, initium sumendo à seculo nostro.

Alius error è priori oriundus, est suspicio quædam

& diffidentia, quæ nihil nunc posse inveniri autumat, quo mundus tam diù carere potuit: ac si illa obiectio conveniret erga tempus, quâ Lucianus impetit Jovem, cæterosque Ethnicorum Deos: *Miratur enim, cur tot olim genuerint liberos, nullos autem suo seculo? interrogatque jocans, ecquid septuagenarii jam essent, aut lege Pappiâ contra senum nuptias latâ restricti* sic videntur homines subvereri, ne tempus effectum jam factum sit, & ad generationem ineptum. Quin potius levitas hominum, atque inconstantia, hinc optimè perspicui potest, qui donec res aliqua perfecta sit, eam mirantur fieri posse; postquam facta semel est, iterum mirantur eam jam pridem factam non fuisse. Ita Alexandri expeditio in Asiam, habita est initio pro vasto, & arduo admodum negotio; quam tamen postea placuit Livio in tantum elevare, ut diceret de Alexandro, *Nil aliud, quam bene ausus est vana contemnere*. Idem Columbo evenit circa Occidentalem navigationem. Sed in rebus intellectualibus, hoc fit multò frequentius, uti videre est in plerisque propositionibus apud Euclidem, quæ antequam demonstrantur, miræ videntur, & quibus quis non facilè assenserit; post demonstrationem autem factam, arripit eas mens per retractionem quandam (ut loquuntur Jureconsulti) tanquam antè perspectas & cognitās.

Alius error superiori affinis, est eorum, qui omnium sectarum, atque Haresium veterum, postquam excussæ fuissent, & ventilatæ, optimam semper obtinuisse, posthabitis aliis, existimant. Itaque putant, si quis de integro institueret inquisitionem, & examē, non posset non incidere in aliquas ex reiectis opinionibus, & post rejectionem amissis, & oblitteratis: quasi verò multitudo, aut etiam sapientes multitudinis de-

nis deliniendæ gratiâ, nō illud sæpè probârint, quod popolare magis, atque leve sit, quàm quod solidum, atque altè radices agens. Tempus siquidem simile est fluvio, qui levia atque inflata ad nos devehit, solida autem, & pondus habentia submergit.

Alius error à reliquis diversus, est præmatura atq; proterva reductio doctrinarum in artes, & methodos; quod cùm sit, plerunque scientia aut parùm, aut nihil proficit. Nimirum ut Ephebi, postquam membra & lineamenta corporis ipsorum, perfectè efformata sunt, vix ampliùs crescunt: sicut scientia quamdiù in Aphorismos, & observationes spargitur, crescere potest, & exurgere; sed methodis semel circumscripta, & conclusa, expoliri forsan & illustrari, aut ad usus humanos edolari potest, non autem porrò mole augeri.

Alius error succedens ipsi, quem postremò notavimus, est, quod post singulas scientias, & artes, suas in classes distributas, mox à plerisque, universali rerum cognitioni, & Philosophiæ primæ renūciatur; quod quidem profectui doctrinarum inimicissimū est. Prospectiones fiunt è turribus, aut locis præaltis, & impossibile est, ut quis exploret, remotiores, interioresq; scientiæ alicujus partes, si stet super plano ejusdem scientiæ, neque altioris scientiæ veluti speculam conscendat.

Alius error fluit ex nimîâ reverentiâ, & quasi adoratione intellectus humani; unde homines abduxere se à contemplatione naturæ, atque ab experienciâ, in propriis meditationibus, & ingenii commentis suisque deque volutantes. Caterum præclaros hos opinatores, & (si ita loqui licet) Intellectualistas, qui tamen pro maximè sublimibus, & divinis philosophis

haberi solent, rectè Heraclitus perstrinxit, *Homines*, inquit, *quarunt veritatem in Microcosmis suis, non in mundo majori*. Respuunt enim quasi Abecedarium naturæ, primumq; in operibus divinis tyrocinium: quod si non facerent, potuissent fortassè gradatim & sensim, post literas simplices, & deinceps syllabas, ad textum & volumen ipsum creaturarum expeditè legendum ascendere. At illi contrà, jugi mentis agitatione, urgent & tanquam invocant suos Genios, ut vaticinentur eis, edantque oracula, quibus meritò & suaviter decipiuntur.

Alius error huic posteriori finitimus est, quod homines sapiùs imbuant, & inficiant meditationes, & doctrinas suas, opinionibus quibusdam, & conceptibus propriis, quos potissimum in admiratione habent; aut artibus, quibus maximè addicti, & consecrati sunt; cætera omnia illis deliciis inficientes, & quasi intingentes, licet fuco admodum fallaci. Sic suæ Philosophiæ immiscuit Plato Theologiam, Aristoteles Logicam, secunda Schola Platonis, (Proclus scilicet & reliqui) Mathematicas. Ista enim artes solebant illi, tãquam filiolos suos primogenitos suaviari. At Chymici è paucis experimentis, ad foculum & fornacem, novam Philosophiam excuderunt. Et Gilbertus popularis noster Philosophiam aliam ex Magnete elicuit. Sic Cicero, cùm varias opiniones de naturâ animæ recénsens, tandem in Musicum incidisset, qui animam esse Harmoniam statuebat, facetè dixit, *hic ab arte suâ non recessit*. Sed de hoc genus erroribus, appositè & prudenter, ait Aristoteles. *Qui respiciunt ad pauca, de facili pronunciant*.

Alius error est impatientia dubitandi, & cæca festinatio decernendi, absque debitâ, & adultâ suspensione

fione iudicii. Nam bivium contemplationis, non est
dissimile bivio actionis, à veteribus sapiùs memora-
to: cujus altera via, initio plana & facilis erat, sine au-
tem imperiis; altera ingredienti aspera erat, & con-
fragosa, ubi paulò processeris, expedita, & æquabilis;
haud secùs in contemplationibus, si quis à certis or-
diatur, indubia desinet; sin à dubiis incipiat, eaq; ali-
quandiu patienter toleret, in certis exitum reperiet.

Similis error se ostendit in modo tradendi doctri-
nam, qui, ut plurimum, est imperiosus & Magistra-
lis, non ingenuus & liberalis, ita demùm compositus,
ut potius fidem imperet, quàm examini subiiciatur.
Non negaverim in summariis libellis, ad praxin de-
stinatis, hanc formulam scribendi retineri posse, ve-
rùm in iustis tractatibus de scientiis utrumque extre-
mum vitandum censeo, tam Vellei Epicurei, nil tam
metuentis, quàm ne dubitare de re aliquâ videtur:
quàm Socratis, & Academiæ, omnia in dubio reli-
quentium. Candori potius studendum, resque mayo-
re aut minore contentione tradendæ, prout rationũ
momentis parciùs, aut plenius sint probatæ.

Alii errores sunt in scopis, quos homines præfigũt
sibi, & in quos conatus suos, & labores dirigũt. Cũ
enim diligentiores literarum Coryphæi, ad id colli-
mare debeant præcipuè, ut arti, quam profitentur, ali-
quid præclarum adjiciant: hi contra in secundis tan-
tum modò consistere sat habent, vel subtilis interpre-
tis, vel antagonista vehementis & nervosi, vel me-
thodici abbreviatoris nomen ambientes: unde redi-
tus & vectigalia scientiarum augeri possunt, patri-
monium & fundus minimè.

Omnium autem gravissimus error in deviatione
ab ultimo doctrinarũ fine consistit. Appetunt enim

homines scientiam, alii ex insitâ curiositate, & inquietâ: alii animi causâ, & delectationis, alii estimationis gratiâ: alii contentionis ergô, atque ut in differendo superiores sint: plerique propter lucrum & victum: paucissimi, ut donum rationis divinitus datum in usus humani generis impendant. Planè, quasi in doctrinâ quæreretur lectulus, in quo tumultuans ingenium, & æstuans requiesceret: aut Xystus sive Porticus, in quo animus deambulare liber, & vagus: aut Turris alta, & edita, de quâ mens ambitiosa, & superba despectaret: aut arx, & propugnaculû ad contentiones, & prælia: aut officina ad quæstum, & mercatum: Et non potius locuples armarium, & Gazophylacium, ad opificis rerum omnium gloriâ, & vitæ humanæ subsidium. Hoc enim illud est, quod reverà doctrinam, atque artes condecoraret, & attolleret, si contemplatio, & actio, arctiore, quàm adhuc vinculo copularentur. Quæ certè conjunctio talis foret, qualis est supremorum duorum Planetarum Syzygia, cum Saturnus quietis, & contemplationis Dux, cum Jove Duce Societatis, agendique conspiret. Quanquam cum de praxi, atq; actione loquor, nullo modo ad doctrinam professoriam, & lucrosam in-nuo: Neque enim me fugit, quantopere hoc ipsum, progressionem doctrinæ, & amplificationem moretur: perindè quidem, ut aureum malum, antè oculos Atalantæ projectum, quod ut tollat dum flectit se, cursus interea impeditur.

Declinat cursus, aurumque volubile tollit.

Neque rursus mihi in animo est, quod de Socrate dictum erat, *Philosophiam devocare de cælo, ut tantummodo versaretur in terris*; hoc est, *Physicam seponi, ut Moralis Philosophia, & Politica celebraretur sola*;
sed

sed quemadmodum cœlum & terra simul conspirât,
& consentiunt; ad hominum tuendam vitam, atque
juvandam; ita sanè hic finis esse debet utriusque Phi-
losophiæ, ut reiectis vanis speculationibus, & quic-
quid inane, ac sterile est, conservetur quicquid soli-
dum est, ac fructuosum; ut hoc pacto, scientia non sit
tanquam scortum ad voluptatem, aut tanquam an-
cilla, ad quæstum, sed tanquam sponsa, ad generatio-
nem, fructum, atque solatium honestum.

Jam explicasse videor, & quasi dissectione quâdam
aperuisse, vitiosos illos humores, aut saltem eorum
præcipuos, qui non solum obstiterè profectui litera-
rum, verum etiam culpandis iisdem ansam dedere.
Quod quidem si nimis ad vivum fecerim, meminisse
oportet, *Fidelia vulnera amanti, sed dolosa oscula mali-
gnantis.* Utcunque, hoc certè mihi videor assecutus,
ut merear fidem in sequenti præconio, cum in supe-
riori censurâ tam liberè egerim. Neque tamen in ani-
mo est mihi, Panegyricum literarum scribere, aut hy-
mnum Musis præcinere, licet forsitan diu jam sit, ex
quo sacra earum ritè celebrata sint: sed consilium est
absque pigmentis, & hyperbolis, verum doctrinæ
contra alias respondus, excipere & perpendere, ve-
rumque ejus valorem & pretium, ex testimoniis di-
vinis atque humanis exquirere.

Primo igitur quæramus dignitatem scientiæ in ar-
chetypo, sive exemplari: id est in attributis, atq; actis
Dei, quatenus revelantur homini, & sobriè indagari
possunt. Quâ in re non competit appellatio doctri-
næ, cum omnis doctrina sit scientia acquisita: nulla
autem cognitio in Deo acquisita est, sed originalis.
Itaque aliud quærendum est nomen, *Sapientia* scili-
cet, ut sacræ scripturæ eam indigitant.

Sic autem se res habet: in operibus creationis, duplicem virtutis divinæ emanationem videmus, quarum una ad potentiam refertur, altera ad sapientiam: Illa præcipue cernitur in creandâ mole materiæ, hæc in pulchritudine formæ disponendâ. Hoc posito notandum est, nihil in creationis historiâ obstare, quin fuerit confusa illa cœli terræque massa, & materia, unico temporis momento creata, cui tamen disponendæ, digerendæque sex dies fuerunt attributi: ad. ò signanter Deus opera potentia, ac sapientia discriminauit. Cui accedit, quod de materiæ creatione, memoria proditum non sit, dixisse Deum, *fiat cœlum & terra*, sicut de sequentibus operibus dictum est: sed nudè atque actualiter, *Deus creavit cœlum & terram*: ita ut materia videatur, tanquam manu facta, formæ verò introductio stilum habeat legis, aut decreti.

Pergamus à Deo ad angelos, quorum natura dignatione est Deo proxima. Videmus in ordinibus Angelorum (quatenus fides adhibenda cœlesti illi Hierarchiæ, quæ Dionysii Areopagite nomine evulgatur) primum locum obtinere *Seraphim*, Angelos scilicet amoris; secundum *Cherubim*, Angelos illuminationis; tertium autem locum, & sequentes, *Thronis*, *Principatibus*, cæterisque Angelis potentia, & ministerii concedi: ut ex hoc ipso ordine, ac distributione clarum sit, Angelos scientia, & illuminationis, angelis imperii & potentia præponi.

A spiritibus, & intelligentiis, ad formas sensibiles & materiatas descendentes, legimus primam formarum creaturarum fuisse lucem; quæ in naturalibus & corporeis, scientia in spiritualibus atque incorporeis respondet.

Sic in distributione dierum, videmus diem, quæ requie-

requievit Deus, & contemplatus est opera sua, benedictam fuisse supra omnes dies, quibus creata est, & disposita fabrica universi.

Post creationem absolutam, legimus hominem collocari in Paradiso, ut illic operaretur: quod quidē opus, aliud esse non poterat, quā quale pertinet ad contemplandum; hoc est, cujus finis, non ad necessitatem aliquam, sed ad delectationem, & activitatem sine molestiā, referri possit: cum enim tunc temporis, nulla potuerit esse creaturæ reluctatio, nullus *sudor vultus*, necessariò sequitur actiones humanas, ad voluptatem, & contemplationem, non ad laborem, aut opus comparatas fuisse. Rursus primæ hominis actiones, quas in Paradiso exercuit, duas summarias sciētiæ partes complexæ sunt: hæ erant, inspectio creaturarum, & impositio nominum. Nam scientia illa, quæ lapsum introduxit (quod & ante monuimus) non erat naturalis scientia circa creaturas, sed moralis scientia de bono & malo; ex hac suppositione, quod Dei mandata, aut vetita, non essent principia boni & mali, sed quod alias haberent illa origines; quorum cognitionem affectavit homo, scilicet ut totaliter à Deo deficeret, & sibi ipsi, suoque arbitrio prorsus inniteretur.

Veniamus ad ea, quæ statim post lapsum contigere. Videmus (ut innumera sunt sacrarum scripturarum Mysteria, salvâ semper veritate historica & literali) imaginem duarum vitarum, contemplativæ nimirum & activæ, in personis Abelis & Caini, in quo eorum institutis, & primitivis vivendi rationibus delineatam: quorum alter Pastor erat (qui propter otium & quietem, liberumque cœli aspectum, typus est vitæ Theoricæ) alter agricola (laboribus scilicet fati-

gatus,

gatus, & aspectu in terram defixus.) Ubi cernere est, favorem, electionemque divinam, ad pastorem accessisse, non ad agricolam.

Sic ante diluvium, sacri fasti, inter paucissima, quæ de eo seculo memorantur, dignati sunt memoriæ prodere, inventores Musicæ, atque operum metallicorum. Sequenti seculo post diluvium, gravissima pœna, quâ Deus humanam superbiam ultus est, fuit confusio linguarum, quâ doctrinæ liberum commercium, & literarum ad invicem communicatio maximè interclusa est.

Descendamus ad Mosem legislatorem, & primum Dei Notarium, quem scripturæ ornant hoc elogio, quod *gnarus & peritus esset omnis doctrinæ Aegyptiorum.* Quæ quidem gens inter vetustissimas mundi scholas numeratur. Sic enim Plato inducit Aegyptium sacerdotem dicentem Soloni; *Vos Greci semper pueri estis, nullam vel scientiam antiquitatis, vel antiquitatem scientiæ habentes.* Perlustramus cæremonialem legem Moysis, reperiemusque præter Christi præfigurationem, distinctionem populi Dei à gentibus, exercitium obedientiæ, aliosque ejusdem legis usus sacros, nonnullos doctissimorum Rabbiorum, haud inutilem circa eam navasse operam, ut sedulò eruerent, quandoque naturalem; quandoque moralem sensum cæremoniarum, & rituum. Exempli gratiâ, ubi de leprâ dicitur, *Si effloruerit discurrens Lepra, homo mundus erit, & non recludetur: sin caro viva in eo erit, immunditie condemnabitur, & ad sacerdotis arbitrium separabitur.* Ex hac lege colligit unus eorum axioma in naturâ; *Putredinem pestilentiorum esse, ante, quàm post maturitatem.* Alius morale documentum elicit, *homines flagitiis undiq; coopertos, minùs corrumpere publicos mores, quàm mediocri-*

diocriter, & ex parte tantum malos: adeo ut ex hoc, & similibus locis ejus legis, præter sensum Theologicum, haud pauca ad Philosophiam spectantia spargi videantur.

Si quis etiam eximium illum Jobi librum, diligenter evolverit, plenum eum, & tanquam gravidum, naturalis Philosophiæ Mysteriis deprehendet Exempli gratiâ; circa Cosmographiam, & rotunditatem terræ, illo loco, *Qui extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum* Ubi pensilis terra, polus Arcticus, & cæli convexitas in extimis, haud obscurè insinuantur. Rursus, circa Astronomiam, & Asterismos, illis verbis, *Spiritus ejus ornavit cælos, & obstetricante manu ejus eductus est Coluber tortuosus* Et alio loco, *nunquid conjungere valebis micantes stellas Pleiadas, aut gyrum Arcturi poteris dissipare?* ubi immota cōfiguratio stellarum fixarum; paribus intervallis semper inter se distantium, elegantissimè describitur. Item alio loco, *qui facit Arcturam, & Oriona, & Hyadas, & Interiora Austri.* Ubi iterum innuit depressionem antarctici poli, eamque designat nomine *interiorum Austri*, quia Australes stellæ nostro Hemisphærio nō cernuntur. Circa generationem animalium: *Annon sicut lac mulsisti me, & sicut caseum coagulasti me? &c.* Circa rem metallicam, *habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est in quo conflatur, ferrum de terra tollitur, & lapis solutus calore in as vertitur.* Et sequentia in eodem capite.

Pariter & in personâ Regis Salomonis, videmus donum sapientiæ, tum in petitione ipsius, tum in cōcessione divinâ, omnibus terrenæ, & temporalis felicitatis bonis prælatum. Virtute cujus doni, & concessionis, Salomon egregiè instructus, non solum
scripsit

scripsit insignes illas Parabolas, sive Aphorismos de divina, atque morali Philosophiâ; verum etiam composuit naturalem historiam omnium vegetabilium, *A cedro super montem, usq; ad muscum super murum*, (qui nihil est aliud, quam rudimentum plantæ putredinis & herbæ medium) omniumque etiam, quæ respirant, & moventur. Imò idem Rex Salomon, quavis excelluerit opibus, magnificentia ædificiorum, classe, famulatio, nominis celebritate, & reliquis quæ ad gloriam pertinent, nihil tamen, ex isto gloriæ segete, sibi ipsi decerpit, aut assumit, præter decus inquirendi, & inveniendi veritatem. Sic enim disertè ait; *Gloria Dei est celare verbum, & gloria Regis investigare secretum.* Ac si divina Majestas innoxio illo, & benevolæ puerorum ludo delectaretur, qui idè se abscondunt, ut inveniantur: quasque etiam nihil esset honorificentius Regibus, quam Dei collusores esse in eodem ludo; præsertim cum tot ingeniis imperent, tantasque opes præstò habeant, quibus omnis secreti investigatio absolvi possit.

Nec verò aliter hæc dispensavit Deus, postquam Salvator noster in mundum venisset. Ille enim prius, potentiam ostendit suam, in profligandâ ignorantia, ubi cum doctoribus, & sacerdotibus disserteret in Templo, quam in subjugandâ naturâ, tot & tantis editis miraculis. Adventus quoque spiritus sancti, præcipuè adumbratus, atque expressus fuit in similitudine, ac dono linguarum, quæ sunt duntaxat *vehicula scientiæ*.

Ita in seligendis illis instrumentis, quæ adhibuit Deus ad fidem disseminandam, initidò homines evocavit planè indoctos, & illiteratos, præterquam quod Spiritus Sancti afflatu instructi fuissent; quo eviden-

ad divinam gloriam exaltandam, & celebrandam; sicut enim Psalmi, & aliæ scripturæ, crebrò nos invitant ad contemplationem, prædicationemq; magnificorum, & admirabilium operum Dei; ita, si tantum in eorum specie externâ, sic ut sensibus nostris se exhibent, hæreremus; eandem faceremus injuriâ Majestati divinæ, ac si de opulentiâ, & copiâ nobilissimi Gemmarii, ex iis quæ palàm exponuntur in pergulâ, judicaretur. Alterum, quod singulare remedium, antidotumque exhibeat Philosophia, contra infidelitatem & errores. Nam Salvator noster inquit, *Erratis nescientes scripturas & potentiam Dei*. Vbi duos libros, ne in errores incidamus, proponit nobis evolvendos: primò volumen scripturarum, quæ voluntatem Dei, dein volumen creaturarum, quæ potentiam revelant: Quorum posterior, veluti clavis est prioris, non solum intellectum nostrum aperiens, ad genuinam scripturarum mentem, ex generalibus regulis rationis, & legibus sermonis expromendam; Sed porro etiam præcipuè fidem nostram referans, ut in feriam ingrediamur omnipotentiae divinæ meditationem; cujus characteres maximè insculpti eius operibus, & incisi sunt. Tantum de divinis testimoniis, ac judiciis, pro verâ dignitate, & pretio doctrinæ, dictum est.

Quantum ad humana testimonia, & argumenta, tam latus aperitur campus, ut in tractatu hoc brevi, & pressio, delectum potius adhibere deceat, quàm copiam. Primò itaque summus apud Ethnicos honoris gradus fuit, divinam venerationem, cultumque consequi: (Quod quidem Christianis est tanquam fructus vetitus:) Nunc verò loquimur separatim de iudiciis humanis. Itaque (ut cœpimus dicere) apud Ethnis

Ethnicos, ille quem Græci *Apotheosin*, Latini *Relationem inter Divos* vocarunt, supremus honor fuit, qui homini ab homine tribui posset: præsertim ubi non ex decreto, aut edicto aliquo imperii (ut Cæsaribus apud Romanos) sed ex opinione hominum, & fide interna, ultrò deferretur. Cujus honoris tam excelsi, gradus quidam erat, & terminus medius. Quippe supra Humanos honores, Heroici numerabantur, & divini; in quorum distributione hunc ordinem tenere veteres. Rerum pub. conditores, Legislatores, Tyrannicidæ, Patres Patriæ, quique in rebus civilibus optimè meruerunt, insigniti sunt titulo Heroum tantum, aut Semideorum, quales fuere *Theseus*, *Minos*, *Romulus*, cæterique: Ex altera parte, inventores & auctores novarum artium, quique vitam humanam novis commodis, & accessionibus dotarunt, semper consecrati sunt inter Deos ipsos majores, quod *Cereri*, *Baccho*, *Mercurio*, *Apollini*, & aliis contigit. Quod certè jure, & sano cū judicio factum est. Nam priorū benemerita intra unius ætatis, aut nationis limites, ferè coercentur; nec absimilia sunt imbris tempestivis, & benignis, qui quamvis frugiferi sint, atque optabiles, tamen pro illa tempestate tantum, qua decidunt, atque pro amplitudine tractus terræ, quam irrigant, utiles sunt; posteriorum verò beneficia, ut ipsius solis, & cælestium munera, temporibus perpetua, locis infinita sunt: Illa rursus, cum contentione, & perturbatione, ut plurimum conjuncta sunt; hæc habent verum characterem divinæ præsentia, veniuntque in *aurâ leni*, absque tumultu, aut strepitu.

Neque sanè doctrinæ meritum in civilibus, & in reprimendis incommodis, quæ homo homini infert, multum cedit illi alteri, in sublevandis humanis ne-

cessitatibus, quæ ab ipsâ naturâ imponuntur. Atque hoc genus meriti, optimè adumbratum fuit sub illâ fictâ narratione, de Theatro Orphei; ubi singulæ bestia, avesque congregatæ sunt, quæ appetituum suorum innatorum immemores, prædæ, ludi, pugnae, amicè placidèque unâ steterè, Citharæ concentu, & suavitate captæ. Cujus sonus ubi aut cessaret, aut majori sonitu obrueretur, omnes illic animâtes ad ingenium redibant. Quâ in fabulâ elegantet describuntur ingenia, & mores hominum, qui variis, & indomitis cupiditatibus agitantur, lucri, libidinis, vindictæ: qui tamen quamdiu aures præbent, præceptis & suasionibus religionis, legum, Magistrorum, in libris, sermonibus, & concionibus, eloquenter & suaviter modulantibus, tam diù pacem colunt, & societatem; sin ista fileant, aut seditiones, & tumultus obstrepant, omnia dissiliunt, & in Anarchiam, atq; confusionem relabuntur.

Sed enim hoc clariùs cernitur, cum Reges ipsi, aut Magnates, aut Præfecti eruditione præditi sint. Ut ut enim suis addictus nimium partibus videatur, qui dixit, *tum demùm Resp. fore felices, cum aut Philosophi regnant, aut Reges philosophantur*; Hoc tamen experientiâ notum est, sub eruditis Principibus, & custodibus Reipub. secula maximè felicia fuisse. Quamvis enim Reges ipsi, suos habeant errores & vitia, affectibus scilicet & pravis consuetudinibus pro more cæterorum hominum obnoxii; tamen doctrinarum si accedat lumen, anticipatæ quædam notities, religionis, prudentiæ, honestatis, retinent eos, & ab omni præcipiti, & immedicabili excessu, & errore refranant; autem semper vellent, etiam cum Cōsiliarii, & Domestici silent. Quin Senatores ipsi, & Cōsiliarii, qui

litteris

literis exculti sunt, solidioribus innituntur principis, quàm qui ab experientiâ tantùm edocti sunt; illis ex longinquo prospicientibus pericula, & maturè propulsantibus, cum isti tantùm ex propinquo, & comminùs sapiant, nihil videntes, nisi quod imminet, & tunc demùm agilitate ingenii sui, se in ipso periculorum articulo, expedire, & eripere posse confidentes.

Quæ felicitas temporum sub eruditis Principibus (ut semper brevitati studeam, adhibens non nisi lectissima quæque exempla, & maximè illustria) præcipuè cernitur eo in seculo, quod à morte Domitiani Imperatoris, usque ad Imperium Commodi defluxit; successionem sex Principum eruditorum, aut certè eruditioni impensè faventium, complectente; omniumque, si temporalia bona spectemus, quæ unquam vidit Roma, totius orbis tunc Epitome, longè florentissimo. Id quod Domitiano, pridie ejus diei, quo interfectus est, in somnis præmonstratum erat. Quippe qui videre visus est, *Caput aureum sibi pone cervicem enatum esse*: Quod sanè vaticinium, aureis illis subsequentibus seculis, adimpletum est; De quibus sigillatim, sed brevissimè, verba faciam.

Nerva vir dictus fuit, Apollonii illius Pythagorei familiaris, & quasi discipulus, qui etiam ferè expiravit, in versu illo Homeri:

Telus Phœbe tuis lachrymas ulciscere nostras.

Trajanus non ipse quidem doctus, sed doctrinæ admirator, & erga literatos munificus, Bibliothecarum institutor, & in cujus aulâ (licet Imperatoris Bellicosi) Professores & Pædagogos gratiosissimos fuisse, memoriæ proditum est. *Adrianus* curiosissimus mortalium, & inexplibilis omnis varietatis, & Secreti investigator. *Antoninus* subtilis & quasi Scholasticus,

undè etiam *Cymini* sector vocatus est. Ex *Divis Fratribus*, autem *Lucius Commodus* molliori literarum genere eruditus: *Marcus* etiam cognomine ipso Philosophus. Hi Principes, ut doctissimi, ita & optimi fuerunt. *Nerva* clementissimus Imperator, quique, si nihil aliud, orbi *Trajanum* dedit. *Trajanus*, omnium qui imperârunt, & belli & pacis artibus maximè florens: Idem Imperii fines longissimè protulit; Idem vim Dominationis modestissimè cohibuit: Maximorum etiam extructor operum, undè à *Constantino*, *Parietaria* per invidiam vocatus est, propter nomen ejus tot parietibus incisum. *Adrianus* temporis ipsius æmulus: Injurias enim & ruinas temporis, in quoquo genere, curâ & munificentia suâ, reparavit. *Antoninus*, (ut etiam appellatus est) vir maximè *Pius*, nativâ quadam & insita bonitate; omnibus ordinibus gratus, cujusque regnum (licet haud breve) omnis calamitatis expers. *Lucius Commodus* fratri quidem bonitate cedens, reliquos Imperatores plurimos superans. *Marcus* vir ad exemplar virtutis compositus, cuique scurrâille, in convivio Deorum, nihil habuit, quod obiiceret, præter patientiam erga mores uxoris. In hac itaque continua sex Principum serie, videre cuivis liceat, felicissimos fructus doctrinæ, in Imperio collocatæ, in maxima orbis terrarum Tabula depictos.

Jam verò doctrina, non in civilia tantum, atque artes pacis, influxum habet, sed & in militari virtute exercet vim suam ac potentiam; ut clarè perspicitur in exemplis *Alexandri Magni*, & *Cæsaris Dictatoris*; Quorum antea obiter meminimus, nunc verò ea paulò fusiùs retractabimus: horum virtutes militares, & res in bello gestas, supervacaneum esset notare, aut

re, aut recensere, cùm in eo genere mundi miracula extiterint: sed de amore ipsorum, & studio erga literas, nec non in iisdem excellentia propria, non alienum erit, si pauca subjungamus.

Educatus fuit Alexander, edoctusque ab Aristotele, (Philosopho certè magno) qui nonnullos è libris suis Philosophicis ei nuncupavit: à latere illius nunquam discedebat Callisthenes, aliique pereruditi viri, qui castra sequebantur, & perpetui erant, omniù ejus itinerum & expeditionum comites: quo autem pretio literas habuerit, haud pauca liquidò demonstrant: veluti invidia, qua dignam censuit Achillis fortunam, quod gestarum rerum, laudumque suarum, Homerum preconem invenerat. Judicium de pretiosa Darii arcula, inter reliqua spolia reperta, de qua cùm quæstio moveretur, quidnam potissimum dignum esset, quod in ea asservaretur, ipse, cùm alii alia dicerent, pro Homeri operibus sententiam tulit. Epistola objurgatoria ad Aristotelem missa, postquam libros Physicorum edidisset, in qua expostulat, quod Philosophiæ Mysteria evulgasset; simulque rescribit, malle se omnibus doctrina & cognitione, quàm potentia ac Imperio præcellere. Sunt & alia, quæ huc spectant. Ipse verò, quàm egregiè animum excoluisset doctrina in omnibus ejus dictis, & responsis apparet, vel potius refulget, eruditione plenissimis; in quibus, licet numero pauca sint, quæ adhuc supersint, singularum scientiarum vestigia altè impressa reperias.

In Moralibus observetur primò Alexandri Apophthegma circa Diogenem, & adverte (si placet) si fortè non unam ex gravissimis quæstionibus moralis Philosophiæ, constituat: *Vtrum qui fruitur externis bo-*

nis, felicior sit, an qui contemnit? cùm enim Diogenem cerneret, tam parvo contentum, conversus ad circumstantes, qui ejus conditionem subfannabant, Nisi essem, inquit, Alexander, optarem esse Diogenes. At Seneca in hac comparatione Diogenem prætulit, cùm diceret, plus erat quod Diogenes nollet accipere, quam quod Alexander posset dare.

In naturalibus, observetur illud, quod crebrò usurpabat, *In duabus se rebus, mortalitatem suam maxime percipere, somno & libidine: quod sanè dictum ex intima naturali Philosophia depromptum est, non tam Alexandrum, quàm Aristotelem, aut Democritum sapiens, cùm tam indigentia, quàm redundantia naturæ, per illaduo designata, mortis sint tãquam Archabones.*

In Poëticis, observetur dictum illud, quum sanguine è vulneribus ejus effluente, accerferet unum ex adulatoribus, qui ei Divinitatem tribuere solebat, *Specta, inquit, hominis iste sanguis est, non talis liquor, qualem dixit Homerus Veneris è manu manasse, vulnerata à Diomede; hoc dicto & Poëtas, & assentatores suos, & seipsum ridens.*

In Dialecticis, accipe reprehensionem illam argutarum dialecticarum, circa reiicienda, & retorquenda argumenta, in dicto suo, quo perstrinxit Cassandrum, delatores patris sui Antipatri repellentem. Cùm enim Alexander fortè dixisset, *Numquid putas hos homines, tam longum iter suscepturos fuisse, nisi justam doloris causam habuissent?* Respondit Cassander, *Imo hoc ipsum animas eis dedit, quod sperabant longinquitatem vie obstituram, quo minùs calumnia proderetur.* Euge, inquit Rex, *Scrophas Aristotelis, rem pro & contra detorqueres.* Attamen hac ipsa, quam in alio carpebat, arte, cùm

cum res postularer, in commodum suum uti, probè noverat: Ita enim accidit, ut Callisthenes (quem odio clàm habebat, quod novæ ejus inter Divos relationi refragaretur,) in quodam convivio rogatus esset, ab unâ discumbētibus, ut oblectationis gratia, (cùm esset vir eloquentissimus) Thema aliquod pro arbitrio sibisumeret, de quo subito diceret; ille autem annuens, & laudes gentis Macedonicæ eligens, mirifico cum omnium applausu disseruit: At neutiquam hoc delectatus Alexander, subjecit, *In bonâ causâ, facile est cuilibet esse eloquenti, quin verte, inquit, stilum, & quid contra nos posui, audiamus.* Callisthenes negotium in se recepit, idque tam acerbè, tamque aculeatè præstitit, ut Alexander interpellans diceret, *Etiâ malus animus, æquè ac bonâ causâ indit eloquentiam.*

In Rhetoricis, ad quæ tropi, & ornamenta pertinent; ecce tibi elegantissimum Metaphoræ usum, qua Antipatrum imperiosum, & tyrannicum Præsidem perstrinxit. Cùm enim amicus quidam Antipatri laudaret eum coram Alexandro, quod tam moderatus esset, neque in Persicum, prout alii Præfecti, luxum, usumque purpuræ, veteri Macedonia amictu exuto, degeneraret, *At intus,* inquit Alexander, *Antipater est totus Purpureus.* Etiam & illa metaphora insignis: Cùm Parmenio ad eum accederet, in Campis Arbelle; eique ingentem hostium exercitum monstraret, qui oculis subjacēs noctu, propter infinitum numerum ignium, veluti alterum firmamentum stellarum repræsentabat, ideoque consuleret, ut nocturno prælio illos invaderet, *Nolo,* inquit Alexander, *suffurari victoriam.*

In politicis attende gravissimam illam, & prudentissimam distinctionem (quàm omnis posteritas am-

plexa est) qua duos ex præcipuis ejus amicis, Ephesionem & Craterum discrevit, quum diceret, *Alterum Alexandrum amare, alterum amare Regem*: Dissimilitudinem maximi ponderis, etiam inter fidelissimos Regum servos constituens, quod alii magis Dominorum suorum personas vero affectu prosequantur, alii potius moveantur officio erga principatum ipsum. Spectetur etiam, quam eximie redargueret errorem, principum Consiliariis familiarem, qui plerunque consilia, pro modulo sui animi, & fortunæ, non Dominorum, suggerunt. Cum enim Darius magnas Alexandro offerret condiciones, Parmenio; Ego, inquit, *si essem Alexander, acciperem*. Subjecit Alexander, *Et ego quidem si essem Parmenio*. Postremò, excutitur acre illud atque acutum responsum, ad amicos interrogantes, quid sibi reservaret, cum tot & tanta donaret? *Spem*, inquit, quippe qui probè sciret, subductis rationibus, spem veram esse sortem, & tanquàm hereditatem, ad magna aspirantium. Hæc Julii Cæsaris fors, cum proficiscens in Galliã, universas opes profusis largitionibus exhausisset. Hæc etiam fors Henrici Ducis Guisii, Nobilissimi Principis, licet nimium ambitiosi, de quo illud increbuit, *Fœneratorem eum fuisse unum omnium Gallorum maximum, eò quod omnes opes in nominibus haberet, atque patrimonium universum, in obligationes convertisset*. Cæterum admiratio hujus Principis, dum eum mihi, non ut Alexandrum Magnum, sed ut Aristotelis discipulum propono, longius fortasse me provexit.

Quantum ad Julium Cæsarem, non est opus, ut de præstantia eruditionis ejus, aut ex educatione, aut ex familiaribus, aut ex responsis suis, conjecturam faciamus. Hæc siquidem eminet in ejus scriptis, & libris:

quo.

quorum alii extant, alii infelicitè desiderantur. Primò enim hodiè in manibus habetur, insignis illa bellorum suorum historia, cui nomen & titulum commentariorum duntaxat præfixit: In quo omnes posterì, solidum rerum pondus, & viva tam actionum quàm personarum simulachra, cum castissima puritate sermonis, narrationisque perspicuitate eximia, conjuncta admirantur: quas quidem dotes, non à natura, infusas fuisse, sed à præceptis institutisque doctrinæ acquisite, testatur liber ejus de *Analogiâ*; qui nihil aliud erat, quàm Grammaticalis quædam Philosophia, in quo sedulò dedit operam, ut vox ad placitum, redderetur vox ad licitum; & consuetudo quoquo modo loquendi, ad congruitatem revocaretur emendatè loquendi; & verba, quæ sunt rerum imagines, rebus ipsis convenirent, non valgi prorsus arbitrium sequerentur.

Ita etiam veluti monumentum doctrinæ, non minùs quàm potentiæ, emendatam ejus edictò habemus computationem animi; quæ disertè testatur, æque eum gloriæ sibi duxisse, siderum in cœlis, leges pernosse, ac hominibus in terris leges dedisse.

Ex libro quoque, cui titulum præposuit Anti-Cato, facilè constat, eum tanto studio accensum, ad victoriam ingenii, quanto belli & armorum obtinendam; certamen calami tum suscipientem, contra maximum eo tempore pugilem, Ciceronem Oratorem.

Rursùs in libro Apophthegmatum, quæ collegit, videmus honorificentius sibi putasse, si seipsum tanquam in Tabellas, aut Codicillos mutaret, in quos prudentia aliorum dicta, graviorque referrentur; quàm si dicta sua propria, velut oracula sacra rentur, sicut

inepti Principes nonnulli, adulatione corrupti, sibi fieri gestiunt. Attamen si recensere vellem, pleraque eius dicta, (ut feci in Alexandro) sunt ea certè hujusmodi, qualia notat Salomon, *Verba sapientum sunt tanquam aculei, & tanquam clavi in altum defixi*. Itaque tria hîc tantùm proponam, non tam elegantia, quam vi & efficaciâ mirabilia.

Primò igitur, Magister sit, oportet, loquendi, qui unico verbo, seditionem in exercitu comprimere potuit. Sic autem se res habuit. Romanis mos fuit, cùm exercitû duces alloquerentur, milites uti eos appellarent, cùm Magistratus populum *Quirites*. Tumultuabantur milites Cæsaris, ac missionem seditionis flagitabant; non quod hoc ipsi cuperent, sed ut hoc postulato, Cæsarem ad alias condiciones adigerent: Ille immotus atque inconcussus silentio facto sic exorsus est: *Ego Quirites*: Quo verbo, eos jam dimissos significabat. Eo perculsi milites, & planè obstupesciti concionantem deinceps perpetuo obturbabant, & postulato illo missionis posthabito, contrà obnixè petebant, ut militum appellatio eis restitueretur.

Secundum fuit hujusmodi. Regis Nomen Cæsar summe affectabat: Itaque subornati sunt nonnulli, qui prætereuntem populari acclamatione Regem salutarent. Ille sentiens acclamationem tenuè fuisse, ac raram; Negotium ioco transmisit, ac si erratum esset in cognomine, *Non Rex sum, inquit, sed Cæsar*. Dictum sanè hujusmodi, ut si diligenter excutiatur, vigor ejus & pondus, vix exprimi possit: Primùm enim recusationem nominis præ se ferebat, sed neutiquâ seriam: Deinde ingentem quandam confidentiam, & magnanimitatem monstrabat; ac si Cæsaris appellatio, illustrior titulus esset, quàm Regis, quod haud secus

fecus evenit, & usque in hodiernum diem obtinuit. Sed quod illius maximè intererat, hoc dictum, summo artificio, finem suum urgebat; Hoc enim innuebat. S. P. Q. R. de re levi, hoc est nomine tantum (nam potestatem Regiam jam pridem habebat) secum contendere; ac tali nomine, quale complures etiam ex familiis obscuris gerebāt: Nam cognomen Regis multis Romanorum gentilitium erat, quemadmodum & nos simile quiddam nostro idiomate habemus.

Ultimum quod hoc loco repetere placet, tale fuit, cum Cæsar post bellum initum, Romam occupasset, atque sanctius Aerarium reclusisset, ut pecunias ibi congestas, in usus belli tolleret, restitit Metellus, utpote tunc temporis Tribunus; cui Cæsar, *Si perstes, inquit, mortuus es*. Dein reprimens se paulum subiecit, *Adolescens, durius est mihi hoc dicere, quam facere*. Dictum tam mirifice, ex terrore & clementiâ conflatum, ut nihil supra.

Verum ut Cæsarem mittamus; Perspicuum est eum probè sibi consciū suæ eximiae eruditionis fuisse; ut liquet ex eo, quod demitantibus nonnullis Lucii Syllæ consilium, in deponendâ Dictaturâ, cavillans dixit, *Sylla nescivit literas, dictare non potuit*.

Nunc autem tempus videtur imponendi finē huic dissertationi de arctâ conjunctione militaris virtutis, & literariæ (quid enim in hoc genere, post Alexandrum & Cæsarem asferri potest?) nisi quod moveor unius alterius exempli dignitate & insolentiâ, eò quod tam subito transierit, à ludibrio ad miraculum. Est autem Xenophontis Philosophi, qui è Socratis ludo profectus est in Asiam, cum Cyro juniore, in expeditione contra Regem Artaxerxem: Hic Xenophon eo tempore peradolescens fuit, & nunquam
aciem,

aciem, aut castra viderat, neque tunc Præfecturam aliquam in exercitu gerebat, sed tantum sponte, ob amicitiam Proxeni proficiscebatur. Aderat fortè fortunâ, cum Falinus à Magno Rege Legatus ad Græcos veniret, postquam Cyrus in acie occubuisset, Græci autem (Manipulus tantummodò hominum) Duce orbati, in medio Provinciarum Persiæ, à patriâ suâ, plurimorum milliarium intervallis, & fluminibus maximis atque altissimis interclusi essent. Legatio huc spectabat, ut positis armis atque deditis, se Regiæ clementiæ submitterent: Cui legationi antequam publicè responsum esset, complures ex exercitu, familiariter cum Falino colloquebantur, inter quos Xenophon ita fortè locutus est. Imò, inquit, *Faline, hæc duo tantum nobis jam supersunt, arma & virtus, si igitur arma dedamus, cui usui (obsecro) nobis erit virtus? At Falinus subridens, Ni fallor, inquit, Atheniensis es (adolescens) & Philosophiæ incumbis, atq; bellula sunt, quæ dicis, sed valde erras, si virtutem vestram Regis copiis parem esse arbitraris.* Ecce ludibrium, sequitur miraculum. Novitiûs iste ex Scholâ, & Philosophus, postquam omnes Duces, & Præfecti proditione interempti essent, decem millia peditum, Babylone in Græciam reduxit, per medias Regis provincias, omnibus ejus copiis frustra obnitentibus: Quo facto stuporem injecit omnibus. Græcis autem ab eo tempore, ingentes addidit animos, & spiritus, ad Persarum Regnum invadendum, & subvertendum. Quod & mox cogitavit sanè, & designavit Jason Thessalus; tentavit, & inchoavit Agesilaus Spartanus; perfecit demum Alexander Macedo, omnes literati istius prævii egregio facinore incitati.

Pergamus ab Imperatoriâ, militarique virtute, ad
mora-

moralem, & eam, quæ est hominum privatorum. Primò, certissimum est illud Poetæ:

Scilicet ingenuas didicisse fideliter artes

Emollit mores, nec finit esse feros.

Eruditio siquidem humanas mentes, feritate atque barbarie exuit. Veruntamen opus est, ut accentus sit in voce illâ *fideliter*. Nam tumultuaria cognitio flectit potius in contrarium, eruditio, inquam, levitatem, temeritatem, atque insolentiam tollit, dum omnia pericula & ambigua simul cum reipsâ suggerit, rationum & argumentorum pondera in utramque partem librat, prima quæque quæ se offerunt animo eique arrident, pro suspectis habet, iterque omne tanquam explorato inire docet. Eadem admirationem rerum vanam & nimiam evellit, radicem ipsam omnis infirmi consilii: quippe admiramur res vel quia novæ sunt, vel quia magnæ. Quantum ad novitatem, nemo est qui literas, & rerum contemplationem penitus imbiberit, quin illud cordi impressum habeat, *Nil novi super terram*. Neque enim puparum ludum, quisquam magnoperè mirabitur, qui pone aulæ caput inserens, organa, quibus moventur, & filamenta cernit. Quantum ad magnitudinem quemadmodum Alexander Magnus, ingentibus præliis, & victoriis in Asiâ assuetus, cum interdum acciperet è Græciâ literas, de expeditionibus, & dimicationibus quibusdam illic factis, quæ plerunque propter pontem aliquem, aut Castellum, aut ad summum, pro expugnatione oppidi alicujus suscipiebantur, dicere solebat, *videri sibi nuncium allatum, de ranarum & murium pugna, de quâ Homerus*. Sic certè, qui universitatem rerum, ejusque fabricam intueatur, illi terræ globus, cum hominibus superstâtibus (si divinitatem animarum se po-

nas) haud majus quidpiam videbitur: quam colliculus formicarum, quarum aliæ cum granis, aliæ cum ovibus suis, aliæ vacuæ, omnes hinc inde circa exiguum pulvisculi acervum, reptant & cursitant. Porro eruditio aufert, aut saltem minuit timorem mortis, atque adversæ fortunæ, quo nihil magis virtutibus moribusque officere solet. Si enim animus cujuspiam, cōtemplatione mortalitatis, & rerum naturæ corruptibilis imbutus fuerit, & intinctus, juxta cum Epicteto sentiet; qui, cum pridie exiens, mulierculam ob fractam ollam plorantem cerneret, postridie etiam exiēs, aliam mortuum filium deflentem conspiceret, dixit; *Heri vidi fragilem frangi, hodie vidi mortale mori*. Quare optimè, & valde sapienter Virgilius, cognitionem causarum cum metus omnis profligatione copulavit, tanquam Concomitantia,

*Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Quique metus omnes, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus, strepitumq; Acherontis avari.*

Nimis longum esset singula percurrere remedia, quæ singulis animi morbis doctrina suppeditat; aliquandò vitiosos humores expurgans, nonnunquam obstructions aperiens, aliàs concoctionem juvās, aliàs appetitum excitans, non rarò vulnera ejus & ulcera sanans, & similia. Quare concludam cum hoc quod videtur rationem habere totius, ita nimirum animū doctrinam disponere, & flectere, ut nunquam protinus acquiescat, & tanquam congeletur in defectibus suis, quin incitet se semper, progressumq; spiret. Nescit illiteratus, quid sit in se descendere, aut secum inire rationes, aut quàm suavis vita sit, quæ indies sentit se fieri meliorem; si quā fortè virtute præditus sit, eam venditabit scilicet, & ubique spectandam exponet,

net, eâque utetur forsitan commodè, quam tameri excolere, & augere negligit. Rursùs, si quo vitio laborat, artem, atque industriam illud celandi atq; occultandi, minimè autem corrigendi adhibebit; tanquam malus messor, qui perpetuò demetiit, falcem autem nunquam exacuit, literatus contrà, non tantùm utitur animo, virtuteque exercet, sed continuò emendat se, & in virtutem proficit. Imò ut in summâ dicam, pro certo est, veritatem & bonitatem distinguere tantùm, sicut sigillum, & impressionem, nam veritas bonitatem signat: Et contrà, vitiorum ac perturbationum procellæ, ex erroris & falsitatis nubibus erumpunt.

A virtute transeamus ad potentiam & Imperium, & dispiciamus, si uspiam inveniatur tanta potentia, & Regnum, quanta eruditio hominis naturam investit & coronat. Videmus dignitatem imperandi, sequi dignitatem ejus, cui imperatur. Imperium in belluas, & pecora, quale bubulcorum aut opilionũ, res vilis: Imperium in pueros, quale Ludimagistorum, minùs honorificum: Imperium in mancipia, potiùs dedecori est, quàm honori: Neque multò præstantius est Imperium Tyrannorum, in populum servilem, atque animis, & generosâ indole exutum: unde hoc semper manavit judicium, honores in liberis Monarchiis, aut Rebuspl. suaviores esse, quàm sub Tyrannis; quia Imperium honorificum magis supra volentes est, quàm supra invitos, & coactos. Ideoque Virgilius, cùm ex intimo artificio, inter humanos honores, longè vellet optimos expromere, quos Augusto Cæsari assignaret, in hæc ipsa verba loquitur,

----- *Victorque volentes*

Per populos dat jura, viamq; affectat Olympo.

Ast Imperium scientiæ, longè celsius est quàm Imperium in voluntatem, licet liberam, & non astrictam. Illa enim rationi, fidei & intellectui ipsi dominatur, qui est altissima pars animi, & voluntatem ipsam regit. Etenim nulla proculdubio terrena est potestas, quæ in spiritibus hominum, & animabus, eorumque cogitationibus, & phantasiis, assensu quoque & fide, thronum, & quasi cathedram suam erigit, & collocat, præter doctrinam, & scientiam. Ac idcirco videmus detestabilem illam, & immensam delectationem, quâ Hæresiarchæ, falsi Prophetæ, & impostores magni perfunduntur, & rapiuntur, postquam senserint in fide, & conscientis hominum cœpisse se regnare: Tantam certè, ut qui eam semel degustaverit, nullis ferè persecutionibus, aut tormentis adigi possit, ut hoc regno se abdicet. Sicut autem, hoc illud est, quod in Apocalypsi dicitur, *Abyssus sive profunda Satana*: ita è contrario, justus & legitimus, in animos hominum dominatus, veritatis ipsâ evidentiâ, ac commendatione dulcissimâ stabilitus, sanè quàm proximè, ad potestatis divinæ similitudinem accedit.

Quod ad fortunas, & honores spectat munificentiæ doctrinæ, non sic regna integra, & Resp. locupletat, & ditat, ut non hominum etiam privatorum fortunas, & opes amplificet, & evehat. Vetus enim observatio est, homerum pluribus suppeditasse victum, quàm *Syllam*, *Cæsarem*, aut *Augustum*, licet tot congiaria, tot donativa, tot agrorum assignationes largiti sint. Certè difficile dictu est, arma an literæ plurimum fortunas constituerint. Quin si de summâ potestate loquamur, videmus, si arma, aut jus hæreditatis Regnum contulerunt, at literarum sorti sæpius cessit sacerdotium, quod regni semper fuit rivale.

Rursus,

Rursus, si delectationem, jucunditatemque scientiæ intuearis, multū sanè illa voluptates alias omnes exuperat. Quid enim? num fortè affectuum voluptates tanto intervallo oblectamenta sensuum excedent, quanto voti affectio felix, cantiunculam, aut cœnam: & non pari gradatione, intellectus voluptates, eas quæ sunt affectuum, transcendent? In cæteris oblectationibus satietas est finitima, & postquā paulò inveteraverint, flos ipsarum & venustas marcescit: quo docemur, non illas liquidas reverà voluptates, ac sinceras fuisse, sed umbras tantum, & fallacias voluptatum, non tam qualitate suâ, quàm novitate jucundas: unde & voluptuarii sæpius fiunt Monachi, & ambiciosorum principum senectus, tristior ferè est, & melancholiâ obsessa. Scientiæ autem non est satietas, verum & fruendi, & appetendi, perpetuò & subindè recurrens vicissitudo; ut necesse sit hujus delectationis bonum, simplex esse, non ex accidente, aut cum fraude. Neque illa voluptas, quam depingit Lucretius, ultimum in animo locum sortitur.

Suave mari magno turbantibus æquora Ventis, &c.

Suave est spectaculum (inquit) stantem aut ambulantiem in littore, navem intueri tempestate in mari iactatam: suave itidem ex editâ turri duas cernere acies concursantes in planitie: at nil dulcius est homini, quàm mens per doctrinam, in arce veritatis collocata, unde aliorum errores, & labores dispicere possit.

Denique, ut mittamus vulgaria illa argumenta, quod per doctrinam scilicet, homo homini in eo præstet, in quo ipse brutis: Quod ope doctrinæ ascendat homo intellectu usque ad cœlos, quo corpore non potest, & alia similia: cum eo concludamus bono, hanc dissertationem de literarum excellentiâ, ad quod hu-

mana natura ante omnia aspirat, hoc est, immortalitate, & aternitate. Hùc enim spectant procreatio solis, nobilitatio familiæ, ædificia, foundationes, monumenta, fama, ac denique humanorum votorum summa. Atqui videmus monumenta ingenii, & eruditionis, quantò diutiùs durent, quàm ea, quæ opere, & manu facta sunt. Annon Homeri Carmina, viginti quinq; annorum centurias, & supra, absque unius Syllabæ, aut literæ jacturâ, duraverunt? Quo spatio innumera Palatia, Tempia, Castella, urbes collapsa sunt, aut diruta? Picturæ, ac Statuæ Cyri, Alexandri, Cæsaris, imò Regum & Principum multò recentiorû, nullo jam sunt modo parabiles: Archetypa enim ipsa, jamdudum confecta vetustate perierunt; exempla autem indies primigeniâ similitudine mulctantur. At ingeniorum imagines perpetuò integræ manent in libris, nullis temporum injuriis obnoxia, utpote quæ jugem renovationem recipere possunt: Quanquam nec imagines dici propriè possint, quia perpetuò generant quodammodo, seminaque sua in animos hominum spargunt, atque atatibus subsequentibus infinitas actiones, opinionesq; suscitant & progignunt. Quod si navis inventum, res existimata tã nobilis, & admirabilis fuerit, quæ opes mercesque hinc inde transportat, Regiones locis disjunctissimas, participatione fructuum & commodorum consociat; quantò rectius literæ celebrari debent, quæ tanquam naves sulcantes Oceanum temporis, remotissima secula ingeniorum & inventorum commercio, & sôcietate copulant? Porro videmus nōnullos Philosophorum qui maximè immergi erant sensibus, minimèque divini, atque immortalitatem animæ præfractè negabāt; hoc tamē vi veritatis adactos
con-

concessisse, quoscunq; motus & actus anima humana absque corporis organo præstare possit, eos etiam post mortem permanere probabile esse: quales nimirum erant intellectus, minimè autem affectuum motus. Aded scilicet scientia immortalis visa est res illis, atque incorruptibilis. Nos autem, quibus divina revelatio illuxit, conculcantes hæc rudimenta, atque offucias sensuum, novimus non solum mentem, sed & affectus perpurgatos; neque animam tantum, sed etiam corpus ad immortalitatem assumptum iri suo tempore. Sed enim meminerint homines, & nunc & aliàs ubi opus fuit, me in probationibus de dignitate scientiæ, inde ab initio sejunxisse testimonia divina ab humanis; quam methodum constanter retinui, separatim utrunque explicans.

Quamvis verò hæc ita sint, nequaquam tamen hoc mihi sumo, neque me consequi posse confido, ut ullâ causæ hujus pro doctrinâ peroratione, aut actione, judicia rescindam, vel *Æsopici Galli*, qui granum hordei gemmæ prætulit; vel *Mida*, qui cum arbiter factus esset inter Apollinem, Musarum & Panem, ovium Præsidentem, opulentia palmam detulit; vel *Paridis*, qui spretâ sapientiâ, ac potentiâ, primas voluptati & amori dedit; vel *Agrippinae* eligentis, *Occidat matrem, modo imperet*, imperium licet cum conditione detestandâ præoptantis; vel *Ulyssis*, qui vetulam prætulit immortalitati, typi certè eorum, qui consueta optimis præponunt; plurimaque ejusmodi judicia popularia: Hæc enim antiquum obtinebunt: Verum & illud etiam manebit, cui innixa est semper doctrina tanquam firmissimo fundamento, quodque nunquam labefactari poterit, *Iustificata est sapien-*

tia à filiis suis.

FRANCISCI
BARONIS DE
VERULAMIO,
VICE-COMITIS SANCTI
ALBANI,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum,

LIBER SECUNDUS,

AD REGEM SVVM.

Consentaneum videri possit, tametsi non rarò se-
cùs eveniat, (Rex optime) ut qui Sobole nume-
rosâ aucti sunt, quique immortalitatem suam in po-
steris ipsorum quasi prospectant, præ cæteris morta-
libus sint solliciti, de statu futurorum temporum; ut-
pote quibus, satis intelligunt, charissima illa sua tan-
dem debere pignora trāsmitti *Elizabetha Regina*, pro-
pter vitam cœlibem, hospes potiùs in mundo, quàm
incola fuit; ~~Et quod ex ipso in ymaginibus & ita per-
fectis.~~ Enimverò tuæ Majestati, (cui Deus pro be-
nignitate suâ dedit tot suscipere liberos, dignos certè
qui te perpetuent, cujusque ætas vigens, & torus fœ-
cundus adhuc plures pollicetur) usquequaque con-
venit, non modò tuum (quod facis) seculum irradi-
re; verùm etiam ad illa curas tuas extendere, quæ
memoria omnis alat, quæque ipsa intueatur æterni-
tas. Inter ea autem (nisi studium meum erga literas
me fallit) nil dignius est, aut nobilius, quàm si dote-
tur Orbis terrarum, *Augmentis Scientiarum* solidis &
fructuosis. Quousque enim tandem, pauculos ali-
quos Scriptores, statuemus nobis tanquam *Columnas*
Hercu-

Herculis, ne plus ultra in doctrinis progrediamur; cum habeamus Majestatem tuam, instar lucidi & benigni Sideris, quod nos inter navigandum conducat & fortunet?

Ut igitur ad rem redeamus: Recolamus jam, & nobiscum perpendamus, quid Principes Viri, aliique, hucusque ad literarum amplificationem attulerint, quid pratermiserint? Hoc autem pressè & distinctè excutiamus, sermone quodam Activo & Masculo, nusquam digrediendo, nil amplificando. Ponatur igitur illud (quod quivis concedat) opera quæque maxima & difficillima, vel præmiorum amplitudine, vel consiliorum prudentiâ & sanitate, vel laborum conjunctione superari: Quorum primum conatum extimulat, secundum ambages & errores tollit, tertium mortalium fragilitati succurrit. At inter hæc tria, meritò primas tenet, *Consilii prudentia & sanitas*; hoc est, *Monstratio*, & *Delineatio viæ rectæ & proclivis*, ad rem, quæ proponit, peragendam: *Claudius enim*, (quod dici solet) *in viâ, antevertit Cursorem extra viam*. Et Salomon perappositè ad hanc rem; *Ferum si retusum fuerit, viribus utendum majoribus: quod vero super omnia prævalet, est sapientia*. Quibus verbis innuit, mediè prudentem electionem efficacius conducere ad rem, quàm virium aut intentionem, aut accumulationem. Hæc ut dicam, illud impellit, quod (salvo semper eorum honore, qui de Literis quomodocunque meruerunt) perspicio atque animadvertito, opera eorum atque acta pleraque, ad magnificentiam potius, & nominis sui memoriam, quàm ad Scientiarum ipsarum Profectum & Augmenta spectasse: & literatorum potius numerum auxillis, quàm artibus ipsis multum incrementi attulisse.

Actiões autem & opera, quæ ad literas amplificandas pertinent, circa tria versantur objecta: Circa *literarum sedes*; circa *libros*, & circa *personas eruditorum*. Quemadmodum enim aqua, sive ex cœlesti rore descendens, sive ex fontibus scaturiens, facile dispergitur & disperditur, nisi colligatur in aliqua receptacula, ubi per unionem & congregationem, se sustentare & fovere possit, (quem in finem excogitavit solertia humana *Aquæductus*, *Cisternas*, *Stagna*, eaque etiam variis ornamentis condecoravit, quæ *Magnificentia* & *Dignitati*, non minùs quàm *Usui* & *Necessitati* deserviant) similiter liquor iste *Scientiæ pretiosissimus*, sive à *Divinâ inspiratione* destillet, sive è *Sensibus* exiliat, mox periret omnis, atque evanesceret, nisi conservaretur in *Libris*, *Traditionibus*, *Colloquiis*, ac præcipuè in *Locis certis* his rebus destinatis, quales sunt *Academia*, *Collegia*, *Scholæ*, ubi & permanentes habeat sedes, & crescendi insuper, & se congregandi copiam, & facultatem.

Ac primò, *Opera*, quæ ad *Musarum Sedes* spectant, quatuor numerantur: *Ædificiorum structura*; *Proventuum Dotatio*; *Privilegiorum Concessio*; *Disciplinæ Lex & Institutio*; Quæ omnia ad secessum, & otium (ut plurimùm) conferunt, & ad vacationem à curis & molestiis: qualia sunt quæ ad *Alvearia* constituenda, in usum mellis, requirit *Virgilius*;

Principio sedes apibus, statioque petenda,

Quo neque sit ventis aditus. &c.

At *Opera* circa *Libros* duo sunt præcipua: primum *Bibliotheca*, in quibus tanquam *Mausoleis*, *priscorum Sanctorum reliquiæ*, virtutis plenæ, conditæ

ditæ sunt. Secundò, novæ editionis Auctorum, emendationibus impressionibus, fidelioribus versionibus, utilioribus commentariis, annotationibus magis diligentibus, & hujusmodi famulitio, instructæ & ornata.

Porro opera, quæ *Literatorum hominum Personas* respiciunt (præterquam quod ipsi ornandi sint & promovendi) sunt etiam duo : Remuneratio & designatio Lectorum, in artibus jamdudum inventis, & cognitis; & remuneratio ac designatio scriptorum, circa eas doctrinæ partes, quæ non satis hætenus excultæ, aut elaboratæ sunt.

Hæc summam opera sunt & acta, in quibus inclytorum Principum, aliorumque illustrium virorum promerita, erga rem literariam claruerunt. De particulari alicujus commemoratione, qui de Literis benè meruit, cogitanti, occurrit illud Ciceronis, quod eum, post reditum suum, ad gratias promiscuè agendas impulit; *Difficile non aliquem, ingratum quenkam præterire.* Potius (ex scripturarum consilio) spatium intueamur, quod adhuc restat in stadio decurrendum, quàm oculos reflectamus ad ea, quæ à tergo jam pridem reliquimus.

Primum igitur, inter tot totius Europæ Collegia, præclarissimè fundata, omnia illa certis Professionibus destinata esse demiror, nulla, liberis, atque universalibus artium, & scientiarum studiis, dedicata. Nam si quis judicet Doctrinam omnem referendam esse ad Usus & Actionem, rectè sapit; Veruntamen facillè est isto modo prolabi in errorem illum, quem Fabula perantiqua perstringit; in quæ cætera Corporis Membra litem Ventriculo intendunt, quod neque motum præberet, ut artus, neque

fenfum, ut caput: quamvis intereà alimentum co-
ctum atque confectum ventriculus ille in reliquum
corpus divideret: Planè eodem modo, qui in Philoso-
phiâ ac Contemplationibus universalibus, positum
omne studium inane atque ignavum arbitratur, non
animadvertit singulis Professionibus, & Artibus, ex-
inde succum & robur suppeditari. Atque certè per-
suasum habeo, hanc ipsam haud minimam causam
fuisse, cur felicior Doctrinæ progressus hucusque re-
tardatus sit; quod opera hisce fundamentalibus sci-
entiis, navata sit tantum in transitu, neque haustus ple-
niores inde epoti. Nam si arborem solito fructuosio-
rem fieri cupias, de ramis medicandis frustra cogita-
veris; Terra ipsa circa radicem subigenda, & gleba
latior admovenda, aut nihil egeris. Neque rursus si-
lentio prætermittendum est, hanc Collegiorum, &
societatum, in usum tantummodò Doctrinæ Profes-
soriæ, Dedicationem, non solum scientiarum incre-
mentis inimicam fuisse; sed etiam in Regnorum, &
Rerumpub. detrimentum cecidisse. Hinc enim fieri
solet, ut Principes delectum habituri ministrorum,
qui Rebus civilibus tractandis sint idonei; ejusmodi
hominum miram solitudinem circa se reperiât; pro-
pterea quod non habeatur Educatio aliqua Colle-
giata, in hos usus destinata, ubi scilicet homines à
Naturâ ad hoc facti & comparati, (præter artes alias)
Historiæ, linguis modernis, libris & tractatibus Po-
liticis, præcipuè incumbant; ut inde ad civilia mune-
ra, magis habiles, & instructi accedant.

Quoniam verò Fundatores Collegiorum *plantant*,
Prælectionum verò *rigant*; sequitur jam ordine, ut di-
cam quid in publicis Lectionibus desideretur. Nimi-
rùm, Improbo vel maximè tenuitatem Stipendiorum,
Præ-

Prælectoribus five Artium, five Professionum, (præsertim apud nos) assignatam. Interest enim in primis progressus in Scientiis, ut Lectores in unoquoque genere, ex optimis instructissimisque eligantur: utpote quorum opera, non in usum transitorium, sed ad sufficiendam Sobolem Scientiæ in secula adhibeatur. Id fieri nequit, nisi præmia, & conditiones tales constituentur, quibus eminentissimus quisque in eâ Arte, planè contentus esse possit; ut illi demum grave non sit, in eodem munere immori, neque Practicam cogitet. Quocirca Scientiæ ut florent, Militaris lex servanda Davidis; *Vt aqua esset pars descendens ad prælium, & manentis ad sarcinas*; Sarcinis malè aliter prospectum erit. Sic Lectores in Scientiis sunt tanquam Conservatores, & Custodes totius Literarii apparatus, unde praxis & militia deinceps scientiarum instruatur: proinde æquum est, ut merces ipsorum lucra Practicorum ex æquare possit. Aliter si patribus scientiarum præmia non constituentur satis ampla, & luculenta, eveniet illud:

Et patrum invalidi referent jejunia Nati.

Defectum nunc notabo alium, in quo Alchymista quispiam in auxilium advocandus foret; cum id genus hominum Studiosis authores sint, ut libros vendant, fornaces extruant, Mineruam ac Musas, (tanquam virgines steriles,) deferant, ac Vulcano se applicent. Fatendum est enim verò, tam ad penetralia contemplationis, quàm ad operativæ fructum, in nonnullis scientiis, (præsertim naturali Philosophiâ, & Medicinâ) haud unica subsidia è libris petenda esse. Quâ in re neutiquam omnino cessavit munificentia hominum; quippe videmus non libros magis, quàm Sphæras, Globos, Astrolabia, Mappas, & alia similia,

ut adminicula quædam Astronomiæ, & Cosmographiæ comparari, & studio præberi. Videmus etiam loca nonnulla, Medicinæ studio dicata, hortos habere pro simplicium cujusque generis inspectione, & notitiâ; nec usu mortuorum corporum ad observationes Anatomicas destitui. Cæterum hæc ad pauca spectant. In genere, pro certo habeatur, magnos, in rebus naturæ abditis eruendis & referendis, progressus vix fieri posse, nisi ad experimenta, sive, Vulcani, sive Dædali, (fornacis scilicet, aut machinæ, vel cujuscunque alterius generis, sumptus abundè suppeditentur. Ideoque sicut principum secretariis, & emissariis, conceditur exhibere rationes expensarum pro diligentis suis, in explorando, & eruendo res novas & arcana civilia; similiter & exploratoribus, ac speculatoribus naturæ, satisfaciendum de expensis suis; aliàs de quamplurimis scitu dignissimis nunquam fiemus certiores. Si enim Alexander magnam vim pecuniæ suppeditavit Aristoteli, quâ conduceret venatores, aucupes, piscatores, & alios, quò instructior accederet ad conscribendam historiam animalium; certè majus quiddam debetur iis, qui non in saltibus naturæ pererrant, sed in Labyrinthis artium viam sibi aperiunt.

Defectus etiamnum alius nobis observandus, (magnum certè momenti,) neglectus quidam est; in Academicarum Rectoribus, consultationis, in regibus sive superioribus, visitationis; in hunc finem, ut diligenter consideretur, & perpendatur, utrum prælectiones, disputationes, aliaque exercitia scholastica, antiquitus instituta, & ad nostra usque tempora usitata, continuare fuerit ex usu, vel potius antiquare, aliaque meliora substituere. Etenim inter Majestatis tuæ Ca-

nones prudentissimos, illum reperio. In omni vel consuetudine, vel exemplo, tempora spectanda sunt, quando primum res coepta: in quibus, si vel confusio regnaverit, vel inscitia: derogat illud in primis auctoritati rerum, atque omnia reddit suspecta. Quamobrem, quandoquidem Academiarum instituta, plerunque originem traxerint à temporibus, hisce nostris haud paulò obscurioribus, & indoctioribus: eò magis convenit, ut examini denuò subiiciantur. Exemplum in hoc genere, unum aut alterum proponam, in rebus quæ maximè obviæ videntur & familiares. Pro more receptum est (licet uti mihi videtur perperam) ut literarum studiosi, Logicam, & Rhetoricam præproperè nimis addiscant; artes sanè provectioribus magis convenientes, quàm pueris, & tyronibus. Etenim hæ duæ, si verè res perpendatur, sunt ex artibus gravissimis; cùm sint *artes artium*, altera ad iudicium, altera ad ornatum. Quinetiam regulam, & normam continent, res & materiam subjectam, vel disponendi, vel illustrandi. Ideoque id agere, ut mentes rerum ingnaræ, & rudes, (quæque nondum id collegerunt, quod à Cicerone *Sylva*, vel *Supellex* appellatur, id est materiem, & copiam rerum,) initium ab istis scientiis sumant; (ac si quis discere vellet, ponderare, vel metiri, vel ornare ventum:) haud aliud profectò parit, quàm ut harum artium virtus & facultas, (quæ permagnæ sunt, & latissimè diffusæ, ferè contemptæ jaceant; atque vel in puerilia sophismata, affectationesq; ridiculas degeneraverint; vel saltem existimatione suâ haud parùm mulctatæ sint. Quinetiâ præmatura, & intempestiva ad has artes accessio, dilutam earum, atque jejunam traditionem ac tractationem, necessariò secum traxit, qualis nimirum captui puero-

puerorum adaptetur. Alterum exemplum (quod adducam) erroris, qui in Academiis jam diu inveteravit, ejusmodi est; quod scilicet inventionis, atq; memoriae, in exercitiis scholasticis, fieri solet nimio plus noxium divortium: Illic siquidem orationes pleraeque, aut omnino praemeditatae sunt, adeo ut conceptis verbis proferantur, & inventioni nihil relinquatur; aut planè extemporariae, ut perparum relinquatur memoriae: (cùm in vitâ communi, & praxi, rarus sit alterutrius istorum usus seorsim, sed potius mixturae ipsorum; id est. Notarum sive Commentariorum, atque dictionis subitae) ita ut hoc pacto, exercitia ad praxim haud sint accommodata, nec imago respondeat vitæ. Illud autem in exercitiis perpetuò tenendum est; ut omnia (quàm fieri potest) maximè repræsentent ea, quæ in vitâ agi solent; alioqui motus & facultates mentis pervertent, non præparabunt. Hujus autem rei veritas non obscurè cernitur, cùm Academici ad praxim suarum Professionum, vel alia civilis vitæ munia se accingant; quod cùm faciunt, hunc, de quo loquimur, defectum, ipsi in se citò deprehendunt; sed citiùs etiamnum alii. Cæterum hæc partem, de institutorum Academicorum emendatione, clausulâ illâ (ex Cæsaris quâdam ad Oppium, & Balbum Epistolâ desumptâ) concludam; *Hoc quemadmodum fieri possit, nonnulla mihi in mentem veniunt, & multa reperiri possunt; de iis rebus rogo vos, ut cogitationem suscipiatis.*

Alter defectus, quem observo, altius paulò quam præcedens ascendit. Quemadmodum enim doctrinarum progressio, haud parum in prudenti regimine, & institutione Academiarum singularum consistit; ita magnus ad hoc cumulus accedere possit, si
Aca-

Academiae universae, per totam Europam sparsae, arctiorem conjunctionem, & necessitudinem contraherent. Sunt enim, uti videmus, multi ordines, & sodalitia, quae licet regnis, & spatiis longinquis disjuncta sint, tamen societatem & tanquam fraternitatem inter se ineunt, & colunt; adeo ut habeant praefectos (alios provinciales, alios generales,) quibus omnes parent. Et certe, quemadmodum natura creat fraternitatem in familiis; artes mechanicę contrahunt fraternitatem in sodalitiis; unctio divina superinducit fraternitatem in regibus, & Episcopis; vota & regulae conciliant fraternitatem in ordinibus: eodem modo fieri non potest, quin intercedat fraternitas illustris & generosa, inter homines, per doctrinas & illuminationes, quandoquidem Deus ipse *Pater luminum* nuncupetur.

Postremo illud queror (de quo superius nonnihil praemisi) quod vel nunquam, vel raro admodum, publica aliqua extiterit designatio virorum idoneorum, qui vel scriberent, vel inquisitionem instituerent, de illis scientiarum partibus, in quibus satis adhuc non fuerit elaboratum. Cui rei illud inserviet quam maxime, si tanquam lustrum condatur doctrinarum; & census excipiat; quae ex illis locupletes sint, & majorem in modum auctae; quae autem inopes, & destitutae. Opinio enim copiae, inter causas inopiae est; atque multitudo librorum luxuriae potius quam penuriae indicium quoddam praese fert. Quae tamen redundantia, (si quis recte judicet) neutiquam delendis antehac scriptis libris, sed novis melioribus edendis tolli debet, qui ejus generis sint, ut tanquam *serpens Moyses*, *serpentes Magorum* devorent.

Horum, quos enumeravimus, omnium defectuum reme-

remedia, præter illius postremi: quin etiam ejusdem postremi, quoad partem ejus activam, quæ spectat ad designationem scribentium, opera sunt verè Basilica: Erga quæ, privati alicujus conatus, & industria, ferè sic se habeat, ut Mercurius in Bivio: qui digitum potest in viam intendere, pedem inferre non potest. At speculativa illa pars, quæ ad examen doctrinarum (quid nimirum in singulis desideretur) pertinet: etiã industriæ hominis privati patet. Mihi igitur in animo est, perambulationem doctrinarum, & lustrationem generalem, & fidelem aggredi, præcipuè cum inquisitione sedulâ & accuratâ, quænam earum partes neglectæ incultæque jaceant, hominum industriam nondum subactam, & ad usum conversam; ut hujusmodi delineatio, & registratio, & publicis designationibus, & privatorum spontaneis laboribus faciem accendat. In quo nihilominus consiliû est hoc tempore, omissiones duntaxat, & desiderata notare; non autem errores, & infelicitates redarguere. Aliud enim est inculta loca indicare, aliud culturæ modum corrigere.

Quam quidem ad rem, cum me comparo, & accingor, non sum nescius, quantum opus moveam, quamque difficilem provinciam sustineam; etiam quàm sint vires minimè voluntati pares: attamen magnam in spem venio, si ardentior meus erga literas amor, me longius provexerit, usum me excusatione affectus; quia non simul cuiquam conceditur, *Amare & Sapere*. Nescius equidem non sum; eandem judicii libertatem aliis relinquendam, quam ipse usurpaverim. Equidem libenter æque acceperim ab aliis, ac impertiverim, humanitatis illud officium: Nã qui erranti comiter monstrat viam, &c. Prospicio etiam animo, complura ex illis, quæ tanquam omissa, & desidera-

siderata, in Registrum hoc nostrum referre visum fuerit, in diversas censuras incursura: Alia scilicet quod sint dudum peracta, & jam extent: Alia quod curiositatem sapiant, & fructum promittant perexilem: Alia quod nimis ardua existant, & ferè impossibilia, quæ ab hominibus absolvantur. Ad priora duo quod attinet, res ipsæ pro se causam agent: circa postremum de impossibilitate ita statuo; Ea omnia possibilia, & præstabilia censenda, quæ ab aliquibus perfici possint, licet non à quibusvis; Et quæ à multis cōjunctim, licet non ab uno; Et quæ in successione seculorum, licet non eodem ævo; Et denique quæ publicâ curâ & sumptu, licet non opibus & industriâ singulorum. Si quis tamen sit, qui malit Salomonis illud usurpare, *Dicit piger, Leo est in via*; quàm illud Virgilii, *Possunt, quia posse videntur*; satis mihi erit, si labores mei, inter vota tantùm sive optata melioris notæ habeantur. Sicut enim haud omninò rei imperitum esse oportet, qui quæstionem appositè instituat; ita nec sensus inops videatur, qui haudquaquam absurda optaverit.

C A P. I.

Partitio univërsalis Doctrinæ humanæ in Historiam, Poesim Philosophiam, secundum tres Intellectus Facultates, Memoriam, Phantasiam, Rationem: quodq; eadem partitio competat etiam Theologicis.

Partitio Doctrinæ humanæ ea est verissima, quæ sumitur ex triplici Facultate Animæ Rationalis, quæ Doctrinæ sedes est. *Historia* ad *Memoriam* refertur, *Poesis* ad *Phantasiam*, *Philosophia* ad *Rationem*. Per *Poesim* autem, hoc loco intelligimus non aliud, quàm historiam confictam, sive fabulas. Carmen enim stili quidam character est, atq; ad artificia orationis pertinet, de quo suo loco.

Hi-

Historia propriè individuorum est, quæ circumscribuntur loco & tempori. Et si enim historia naturalis circa species versari videatur; tamen hoc fit ob promiscuam rerum naturalium, (in plurimis) sub unâ specie, similitudinem; ut si unam nôris, omnes nôris. Sic ubi autem individua reperiantur, quæ aut unica sunt in suâ specie, veluti Sol & Luna; aut à specie insigniter deflectunt, ut monstra; non minùs rectè constituitur narratio de illis in historiâ naturali, quam de hominibus singularibus in historiâ civili. Hæc autem omnia ad *Memoriam* spectant.

Poesis, eo sensu quo dictum est etiam individuorū est; confictorum ad similitudinem illorum, quæ in historiâ verâ memorantur; ita tamen ut modum sæpiùs excedat, & quæ in rerum naturâ nunquam conventura, aut eventura fuissent, ad libitum componat, & introducat; quæ admodum facit & *Pictoria*. Quod quidem *Phantasiæ* opus est.

Philosophia individua dimittit; neque impressiones primas individuorum, sed notiones ab illis abstractas complectitur; atque in iis componendis, & dividendis, ex lege naturæ, & rerum ipsarum evidentia versatur. Atque hoc prorsus officium est, atque opificium *Rationis*.

Hæc autem ita se habere, si quis intellectualium origines petat, facilè cernet. Individua sola sensum percellunt, qui intellectus janua est. Individuorum eorum imagines, sive impressiones à sensu exceptæ, figuntur in memoriâ, atque abeunt in eam, à principio tanquam integræ, eodem quo occurrunt modo: Eas postea recolit, & ruminat anima humana; Quas deinceps aut simpliciter recenset; aut lusu quodam imitatur; aut componendo & dividendo digerit. Itaque li-
quidò

Quidò constat, ex tribus his fontibus, *Memoria*, *Phantasia*, & *Rationis*, esse tres illas emanationes, *Poeseos*, & *Philosophia*; nec alias, aut plures esse posse. Etenim *historiâ*, & *experientiam* pro eâdem re habemus; quemadmodum etiam *Philosophiam* & *Scientias*.

Neque aliâ censemus ad *Theologica* partitione opus esse. Differunt certè *informationes* *oraculi* & *sensus*, & *re*, & *modo* *insinuandi*: sed *spiritus humanus* unus est; ejusque *Arculæ*, & *Cellæ* eadem. Fit itaque; ac si *diversi liquores*, atque per *diversa infundibula*; in unum atque idem *vas* recipiantur. Quare & *Theologia*, aut ex *Historiâ sacrâ* constat; aut ex *Parabolis*; quæ instar *divinæ Poeseos* sunt: aut ex *Præceptis* & *dogmatibus*, tâquam *perenni quâdam Philosophiâ*. Quod enim ad eam partem pertinet, quæ *redundare* videtur, *Prophetiam* videlicet, ea *Historiæ* genus est: quandoquidem *Historia Divina*, eâ polleat *supra humanam Prærogativa*, ut *Narratio factum præcedere*, non minus, quàm *sequi possit*.

C A P I I.

Partitio Historiæ in Naturalem & Civilem; Ecclesiasticâ & Literariâ (vel Civili comprehensâ. Partitio Historiæ Naturalis in Historiam Generationum, Præter-Generationum, & Artium.

Historia aut *Naturalis* est, aut *Civilis*: In *Naturali*, *Naturæ res gestæ*, & *facinora* memorantur; in *Civili*, *hominum*. Elucet procul dubio *Divina* in utrisque, sed magis in *Civilibus*, ut etiam propriam *Historiæ speciem* constituent, quam *Sacram* aut *Ecclesiasticam* appellare consuevimus. Nobis verò etiam ea videtur *Literarum* & *Artium* dignitas, ut iis *Historia* propria seorsum attribui debeat; quàm sub *Historiâ*

Civili, (quemadmodum & *Ecclesiasticam*) comprehendendi intelligimus.

Partitionem *Historiæ Naturalis* moliemur ex *statu*, & conditione ipsius Naturæ, quæ in triplici statu posita invenitur, & tanquam regimen trinum subit. Aut enim libera est natura, & cursu consueto se explicans, ut in cœlis, animalibus, plantis, & universo naturæ apparatu; aut à pravitatibus, & insolentiis materiæ contumacis, & ab impedimentorum violentiâ, de statu suo detruditur, ut in Monstris; aut denique ab arte, & operâ humanâ constringitur, & fingitur, & tanquam novatur, ut in artificialibus. Sit itaque *partitio Historiæ Naturalis*, in *Historiam Generationum*; & *Inter-Generationum*; & *Artium*; Quam postremam, etiam *Mechanicam*, & *Experimentalem* appellare cōsuevimus. Harum prima *libertatem naturæ* tractat: secunda *errores*, tertia *vincula*. Libenter autem *historiam artium*, ut historiæ naturalis speciem constituiamus: quia inveteravit prorsus opinio, ac si aliud quippiam esset ars à natura, artificialia à naturalibus: unde illud malum, quod plerique historiæ naturalis scriptores, perfunctos se putent, si historiam animalium, aut plantarum, aut mineralium confecerint, ommissis artium mechanicarum experimentis. Sed & illabitur etiam animis hominum aliud subtilius malum; nempe, ut ars censeatur solummodò, tanquam additamentum quoddam naturæ, cujus scilicet ea sit vis, ut naturam (sanè) vel inchoatam perficere, vel in deterius vergentem emendare, vel impeditam liberare; minimè verò penitusvertere, transmutare, aut in imis concutere possit. Quod ipsum rebus humanis præproperam desperationem intulit. At contrà, illud animis hominum penitus insidere debuerat; artificialia

Naturalia à naturalibus, non formâ, aut essentiâ, sed efficiente solummodò differre; homini quippe in naturam, nullius rei potestatem esse, præterquam motus, ut scilicet corpora naturalia aut admoveat, aut amoveat: ubi igitur datur admotio corporum naturalium, aut remotio, conjungendo (ut vocant) activa passivis, omnia potest homo; ubi non datur, nihil: Neque interest, si res ponantur in ordine ad aliquem effectum, utrum hoc fiat per hominem, vel absque homine: aurum aliquandò excoquitur igne, aliquandò in arenulis purum invenitur, ministrante sibi ipsi naturâ: Iris similiter fit ex nube roscidâ in sublimi; fit etiam per asperisionem aquæ, hic apud nos. Itaque natura omnia regit, subordinantur autem illa tria, *curfus naturæ*; *expatiatio naturæ*; & *ars*, sive additus rebus *homo*: Ideoque in historiâ naturali, tria illa comprehendî par est; quod etiam C. Plinius magnâ ex parte fecit; qui historiam naturalem solus pro dignitate complexus est; sed complexam, minimè, ut decuit, imò potius indignis modis tractavit.

Harum prima habetur mediocriter exulta: Sequentes duæ ita tenuiter, & inutiliter tractantur, ut in *desideratorum* classe reponendæ sint. Neque enim reperias satis instructam, & locupletem collectionem operum naturæ eorum, quæ à cursu ordinario generationum, productionum, & motuum aberrârunt, & deflexerunt: sive sint illa fœtus certarum regionum aut locorum singulares: sive temporum eventus insoliti: sive *casuum* (ut ait ille) *ingenia*: sive proprietatum abditarum effectus: sive monodica naturæ in suâ specie. Non negaverim inveniri libros nimio plures, fabulosis experimentis, commentitiis secretis, & frivolis imposturis, ad voluptatem, & novitatem, refer-

tos: Cæterùm narrationem gravem, & severam de Heteroclitis, & mirabilibus naturæ, diligenter examinatam, ac fideliter descriptam, non, inquam, invenio: præsertim cum debitâ reiectione, & publicâ tanquam proscriptione mendaciorum, & fabularum, quæ invaluerunt. Nam ut res se nunc habet, si fortè mendacia aliqua circa res naturales obtinuerint, & celebrata sint (sive quod tantum possit reverentia antiquitatis, sive quod illa denuò examini subiicere sit molestum, sive quod mirifica scilicet ornamenta putantur orationis, propter similitudines & comparationes) nunquam postea exterminantur, aut retractantur.

Finis hujusmodi operis, quod exemplo suo decoravit Aristoteles, nil minus est, quam ut curiosis, & inanibus ingeniis gratificetur, sicut faciunt mirabillarii, & prodigiastri: verùm duas ob causas, utramque seriam & gravem: Unam, ut axiomatum corrigatur iniquitas: quæ plerunque in exemplis tritis, & vulgatis fundamentum habent: Alteram, quòd à miraculis naturæ, ad miracula artis expeditus sit transitus & pervius. Neque enim huic rei plus inest negotii, præterquam ut naturæ vestigia persequaris sagaciter, cum ipsa sponte aberret: ut hoc pacto postea cum tibi libuerit, eam eodem loci, deducere, & compellere possis. Neque verò præceperim, ut ex historia ista mirabilium, superstitiosæ narrationes, de maleficiis, fascinationibus, incantationibus, somniis, divinationibus, & similibus, prorsùs excludantur, ubi de facto, & re gesta liquidò constet. Nondum enim innotuit, quibus in rebus, & quonsque, effectus superstitioni attributi, ex causis naturalibus participent. Ideoque licet hujusmodi artium usum & praxim,

meri-

meritò irrisit Plato, quandò Hippiam Sophistam jam
 Etabundum inducit cum Socrate disputantem, sin-
 cero & solido veritatis investigatore: Qui, cùm de
 pulchritudine sermo institutus esset, pro vago suo, &
 soluto disputandi more, primùm intulit exemplum
 virginis pulchræ, dein equæ pulchræ, postremò ollæ
 fictilis pulchræ, & affabrè factæ: Hoc ultimo exem-
 plo Hippias commotus, dixit: *Stomacharer certè, (nisi
 humanitatis ratio me eò adigeret,) cum quoquam disputa-
 re, qui exempla tam vilia, & sordida allegaret.* Cui So-
 crates, *Te quidem ita decet, cùm tam nitidis sis amictus
 vestibus, & pulchris calceis:* & alia per Ironiam. Enim-
 verò, illud pro certo asseri possit, grandia exempla
 haud optimam, aut tutissimam asserre informatio-
 nem. Id quod exprimitur non insulsè, in pervulgatâ
 illâ fabulâ de Philosopho: qui cùm stellas, sublatis
 oculis intueretur, incidit in aquam: Nam si oculos
 demississet, stellas illicò in aquâ videre potuisset: ve-
 rùm suspiciens in cœlum, aquam in stellis videre nō
 potuit. Eodem modo sæpè accidit, ut res minutæ &
 humiles, plus conferant ad notitiam grandium, quàm
 grandes ad notitiam minutarum. Benè siquidem no-
 ravit Aristoteles, *Cujusq; rei naturam in portionibus ejus
 minimis optimè cerni.* Quam ob causam, Reip. natu-
 ram perscrutatur primò in familiâ, & in simplicissi-
 mis combinationibus societatis, (mariti scilicet &
 uxoris, parentum & liberorum, Domini & Servi,)
 quæ in quolibet tuguriolo occurrunt. Simili planè
 ratione, natura hujusce magnæ civitatis, (universita-
 tis nimirum rerum,) ejusque dispensatio, in prima
 quaque symbolizatione, & minimis rerum portio-
 nibus investiganda est: uti fieri videmus, quod secre-
 tum illud naturæ, (habitum pro maximo,) de ver-
 ticitate

ticitate ferri, tactu magnetis exciti, ad polos, se conspiciendum præbuit, non in vectibus ferreis, sed in acubus.

Ego verò, si quod sit mei pondus iudicii, sic planè statuo; *Historia Mechanica* usum erga Philosophiam naturalem, esse maximè radicalem, & fundamentalem. Talem intelligo Philosophiam naturalem, quæ non abeat in fumos speculationum subtilium, aut sublimium; sed quæ efficaciter operetur, ad sublevanda vitæ humanæ incommoda. Neque enim ad præsens tantùm juvabit, neſtendo & transferendo observationes unius artis, in usum aliarum; & inde novas commoditates eliciendo, quod necesse est fieri, cum experimenta diversarum artium, in unius hominis observationem, & considerationem venient; sed porrò ad causas rerum indagandas, & artium Axiomata deducenda, lucidiorem facè accendet, quàm hactenus unquam affulsit. Quemadmodum enim ingenium alicujus, haud benè nôris, aut probaris, nisi eum irritaveris; neque Proteus se, in varias rerum facies, vertere solitus est, nisi Manicis arctè comprehensus, similiter etiam natura arte irritata, & vexata, se clariùs prodit, quàm cum sibi libera permittitur.

Antequam verò hoc membrum *historiæ naturalis*, (quod mechanicum atque experimentale vocamus,) dimittamus, illud adjiciendum; Corpus talis *historiæ*, non solum ex artibus ipsis mechanicis, verùm & ex operativa parte scientiarum liberalium, ac simul ex Practicis compluribus, (quæ in artem irò coaluerunt) confici debere, ut nihil utile prætermittatur, quod ad informandum intellectum juvat. Atque hæc est *historia naturalis* partitio prima.

CAP. III.

Partitio Historiæ Naturalis Secunda, ex Vsu & Fine suo, in Narrativam, & Inductivam. Quodq; Finis nobilissimus Historiæ Naturalis sit, ut ministrer & in Ordine sit ad emendandam Philosophiam, quem Finem intuetur Inductiva. Partitio Historiæ Generationum, in Historiam Cœlestium: Historiam Meteororum: Historiam Globi Terræ & Maris: Historiam Massarum sive Collegiorum Majorum: & Historiam Specierum sive Collegiorum Minorum.

Historia Naturalis, ut Subiecto triplex (quemadmodum diximus) ita Vsu duplex est: Adhibetur enim, aut propter *Cognitionem rerum ipsarum*, quæ historiæ mandantur; aut tanquam *Materia prima* Philosophiæ. Atque prior illa, quæ aut *Narrationum* jucunditate delectat, aut *Experimentorum* usu juvat, atque hujusmodi voluptatis, aut fructus gratiâ quæfita est, longè inferioris notæ censenda, præ eâ, quæ *Inductionis* veræ, & legitimæ sylvæ sit, atque supellex, & primam Philosophiæ mammam præbeat. Rursus itaque partiemur *historiam naturalem*, in *Narrativam*, & *Inductivam*: Hanc autem posteriorem inter *Desiderata* ponimus. Neque verò aciem mentis alicujus perstringant, aut magna antiquorum nomina, aut magna recentium volumina. Satis enim scimus, haberi historiam naturalem mole amplam, varietate gratam, diligentiam sæpius curiosam. Attamen si quis ex eâ fabulas, & antiquitatem, & auctorum citationes, & inanes controversias, Philologiam denique, & ornamenta eximat (quæ ad *Convivales sermones*, hominumque doctorem noctes, potius quàm ad instituendam Philosophiam sint accommodata,) ad nil magni res recidet. Longè autem profectò abest ab ea historia, quam animo metimur. Primò enim desiderantur

rantur duæ illæ *historiæ naturalis* partes, (de quibus
 modo diximus) *Præter- Generationum*, & *Artium*, in
 quibus nos plurimum ponimus: Deinde, in tertia il-
 la (quæ reliqua est) parte generali, nimirum de *Gene-
 rationibus*, uni tantum, ex quinque partibus ejus, fa-
 tisfacit. Siquidem *Historiæ Generationum* constituun-
 tur partes subordinatæ quinque: Prima *Cælestium*,
 quæ *Phænomena* ipsa sincera complectitur, atque se-
 parata à dogmatibus: Secunda *Meteororum* (annume-
 rando etiam *Cometas*) & *Regionum*, quas vocant, *Æ-
 ris*: Neque enim de *Cometis*, *Meteoris ignitis*, *Ven-
 tis*, *Pluviis*, *Tempestatibus*, & reliquis, invenitur ali-
 qua *Historia*, quæ ullius sit pretii. Tertia *Terræ &
 Maris*, (quatenus sunt *Universi Partes Integrales*)
mōtium, *Fluminū*, *Æstuum*, *Arenarum*, *Sylvarū*, *In-
 sularum*, denique *Figuræ ipsius continentium* prout
 exporriguntur; in his omnibus, potius *Naturalia* in-
 quirendo & observando, quàm *Cosinographica*.
 Quarta, de *Massis Materię communibus*, quas *Collegia
 Majora* vocamus, (vulgò *Elementa* dicuntur;) Neque
 enim de *Ignē*, *Ærē*, *Aquā*, *Terrā*; eorumque *Naturis*,
Motibus, *Operibus*, *Impressionibus* *Narrationes* re-
 periuntur, quæ corpus aliquod *Historiæ* justum con-
 stituant. Quinta, & ultima, de *Collectionibus Materię
 exquisitis*, quæ à nobis *Collegia minora*, vulgò *Species*
 appellantur. In hac autem postrema sola, *industria*,
Scriptorum enituit; ita tamen, ut potius *luxuriata* sit
 in *superfluis*, (*Iconibus Animalium*, aut *Plantarum*,
 & similibus intumescens) quàm *solidis*, & *diligen-
 tibus observationibus* ditata, quæ ubique in *Historiā
 Naturali* subnecti debeant. Atque, ut verbo dicam,
 omnis, quam habemus *Naturalis Historia*, tam in-
 quisitione sua, quàm congerie, nullo modo in ordi-

ne ad eum quem diximus finem, (condendæ scilicet Philosophiæ,) aptata est. Quare *Historiam Inductivam* desiderari pronunciamus. Atque de *Naturali Historiâ* hæc tunc.

CAP. IV.

Partitio Historiæ Civilis, in Ecclesiasticam, Literariam, & (qua Generis nomen retinet) Civilem: quodque Historia Literaria desideretur. Ejus conficienda Præcepta.

Historiam Civilem in tres species rectè dividi putamus: Primò *Sacram*, sive *Ecclesiasticam*: deinde eam, quæ Generis nomen retinet, *Civilem*: Postremò *Literarum & Artium*. Ordinem autem ab ea Specie, quàm postremò posuimus, quia reliquæ duæ habentur, illam autem inter *Desiderata* referre visum est. Ea est *Historia Literarum*. Atque certè Historia Mundi, si hac parte fuerit destituta, non absimilis censerì possit *Statua Polyphemi*, eruto oculo; cùm ea pars imaginis desit, quæ ingenium & indolem Personæ maximè referat. Hanc licet desiderari statuamus, nos nihilominus minimè fugit, in Scientiis particularibus Jureconsultorum, Mathematicorum, Rhetorum, Philosophorum, haberi levem aliquam mentionem, aut narrationes quasdam jejunas, de Sectis, Scholis, Libris, Auctoribus, & Successionibus hujusmodi Scientiarum: Inveniri etiam de Rerum & Artium Inventoribus, tractatus aliquos exiles, & infructuosos; Attamen justam atque universalem *Literarum Historiam* nullam adhuc editam asserimus. Ejus itaque & Argumentum, & conficiendi Modum, & Usum proponemus.

Argumentum non aliud est, quam ut ex omni Memoria repetatur, quæ Doctrinæ & Artes, quibus Mun-

Mundi ætatibus, & Regionibus floruerint. Earum Antiquitates, progressus, etiam peragrationes per diversas Orbis partes (migrant enim Scientiæ, non secus ac populi) rursus declinationes, obliviones, instaurationes commemorentur. Observetur simul per singulas Artes, inventionis occasio & origo; Tradendi mos & disciplina; colendi & exercendi ratio & instituta. Adjiciantur etiam Sectæ, & Controversiæ maximè celebres, quæ homines doctos tenuerunt; Calumniæ, quibus patuerunt; Laudes & honores quibus decoratæ sunt. Notentur Auctores præcipui, libri præstantiores, Scholæ, Successiones, Academiæ, Societates, Collegia, Ordines, denique omnia quæ ad Statum Literarum spectant. Ante omnia etiam id agi volumus (quod Civilis Historiæ decus est, & quasi anima) ut cum eventis causæ copulentur: videlicet, ut memorentur Naturæ regionum ac populorum; Indolesque apta & habilis, aut inepta & inhabilis ad disciplinas diversas; Accidentia temporum, quæ Scientiis adversa fuerint aut propitia; Zeli & mixturæ Religionum; Malitiæ & favores Legum; Virtutes denique insignes, & efficacia quorundam virorum, erga literas promovendas, & similia. At hæc omnia ita tractari præcipimus, ut non Criticorum more, in laude & censura tempusteratur; sed planè historicè res ipsæ narrentur, iudicium parcius interponatur.

De *Modo* autem huiusmodi Historiæ conficiendæ, illud inprimis monemus; ut materia & copia ejus, non tantum ab Historiis, & Criticis petatur, verum etiam per singulas annorum Centurias, aut etiam minora intervalla, seriatim, (ab ultima Antiquitate facto principio) libri præcipui, qui eo temporis spatio conscripti sunt, in consilium adhibeantur; ut ex
eorum

eorum non perfectione (id enim infinitum quiddam esset) sed degustatione & observatione Argumenti, Stili, Methodi, Genius illius temporis literarius, veluti incantatione quâdam, à mortuis evocetur.

Quod ad *Usu* attinet, hæc eò spectant; non ut honor Literarum, & pompa, per tot circumfulas imagines celebretur; nec quia, pro flagrantissimo, quo literas prosequimur, amore, omnia quæ ad earum statum quoquo modo pertinent, usque ad curiositatem inquirere, & scire, & conservare avemus: sed præcipuè ob causam magis seriam, & gravem: Ea est (ut verbo dicamus) quoniam per talem, qualem descripsimus, Narrationem, ad Virorum doctorum, in Doctrinæ usu & administratione, prudentiam & solertiam, maximam accessionem fieri posse existimamus; & rerum intellectualium, non minùs quàm Civilium motus, & perturbationes, vitiaque & virtutes, notari posse; & Regimen inde optimum educi & institui. Neque enim B. Augustini, aut B. Ambrosii opera, ad prudentiam Episcopi, aut Theologi, tantum facere posse putamus, quantum si Ecclesiastica Historia diligenter inspiciatur, & revolvatur. Quod & Viris doctis, ex *Historia Literarum* obventurum non dubitamus. Casum enim omninò recipit, & temeritati exponitur, quod exemplis & memoriâ rerum non falcitur. Atque de *Historia Literaria*, hæc dicta sint.

C A P. V.

De Dignitate, & Difficultate Historiæ Civilis.

Sequitur *Historia Civilis* specialis, cujus dignitas atque auctoritas, inter scripta humana eminet. Hujus enim fidei, exempla Majorum, vicissitudines rerum,

rum, fundamenta Prudentiæ Civilis, hominum denique nomen & fama, commissa sunt. Ad dignitatem rei accedit, difficultas non minor. Etenim animum in scribendo ad præterita retrahere, & veluti antiquum facere, temporum motus, Personarum characteres, Consiliorum trepidationes, Actionum (tanquam aquarum) ductus, prætextuum interiora, Imperii Arcana, cum diligentia scrutari, cum fide & libertate referre, denique verborum lumine sub oculos ponere, magni utique laboris est, & iudicii; præsertim cum antiquiora quæque incerta, recentiora periculo obnoxia reperiantur. Quamobrem & plurima Historiam istam Civilem circumstant vitia; dum plerique narrationes quasdam inopes, & plebeias, & planè dedecora historiarum conscribant; Alii particulares relationes, & Commentariolos operâ festinatâ, & textu inæquali confarciant; Alii capita tantum rerum gestarum percurrant; Alii contra, minima quæque, & ad summas actionum nihil facientia persequantur; Nonnulli, nimia erga ingenia propria indulgentiâ, plurima audacter consingant: Ast alii, non tam ingeniorum suorû, quàm Affectuum imaginem rebus imprimant, & addant, partium suarum memores, rerum parùm fideles testes. Quidam Politica, in quibus sibi complacent, ubique inculcent, & diverticula ad ostentationem quaerendo, narrationem rerum nimis leviter interrompant: Alii in Orationum, & Concionum, aut etiam Actorum ipsorum prolixitate, parùm cum iudicio, nimii sint; Adeò ut satis constet, non inveniri inter Scripta hominum, rarius quicquam, quàm Historiam legitimam, & omnibus numeris suis absolutam. Verùm nos in præfenti, partitionem doctrinarum institvimus, ut omis-

sa, non

sa, non Censuram, ut vitiosa notentur. Nunc partitiones *Historiæ Civilis* persequemur, easque diversorum generum: Minus enim implicabuntur Species, si partitiones diversæ proponantur, quàm si una partitio curiosè per membra deducatur.

C A P. VI.

Partitio prima Historiæ Civilis, in Memorias, Antiquitates, & Historiam Iustam.

Historia *Civilis* tripartita est, tribus picturarum, aut imaginum generibus non absimilis. Videmus enim ex picturis, & imaginibus, alias imperfectas, ut quibus ultima manus non accesserit; Alias perfectas; Alias verò vetustate mutilatas & deformatas. *Historiam* similiter *Civilem*, (quæ imago rerum, & temporum quædam est) in tres species, illis picturarum congruas, partiemur; *Memorias* scilicet; *Historiam Iustam*; & *Antiquitates*. *Memoriæ* sunt *Historia inchoata*, aut prima & rudia *Historiæ* lineamenta; *Antiquitates* verò *Historia deformata* sunt, sive reliquæ *Historiæ*, quæ casu è naufragio temporum ereptæ sunt.

Memoriæ, sive præparationes ad *Historiam* duplicis generis sunt; quorum alterum *Commentarios*, alterum *Registra* vocare placet. *Commentarii* nudam actionum & eventuum seriem, ac connexionem proponunt, prætermiſſis causis rerum & prætextibus, initiis quoque earundem & occasionibus, consiliis itidem & orationibus, & reliquo Actionum apparatu. Talis enim est propria *Commentariorum* natura, licet Cæsari, per modestiam quandam cum magnanimitate conjunctam, præstantissima, inter eas, quæ extant *Historiæ*, *Commentariorum* nomen indere placuerit.

rit. At *Registra* duplicis naturæ sunt: Complectuntur enim aut *Titulos Rerum & Personarum*, in serie temporum; quales dicuntur *Fastii*, & *Chronologia*: Aut *Afforum Solennitates*, cujus generis sunt, Principum Edicta, Senatum Decreta, Judiciorum Processus, orationes publicè habitæ, Epistolæ publicè missæ, & similia, absque narrationis contextu, sive filo continuo.

Antiquitates, seu *Historiarum Reliquiæ* sunt (uti jam diximus) tanquam tabulæ naufragii, cum deficiente, & ferè submersâ rerum memoriâ, nihilominus homines industrii, & sagaces, pertinaci quâdam, & scrupulosâ diligentia, ex genealogiis, fastis, titulis, monumentis, numismatibus, nominibus propriis & stilibus, verborum etymologiis, proverbiiis, traditionibus, Archivis & instrumentis tam publicis quàm privatis *Historiarum* fragmentis, librorum neutiquam *Historicorum* locis dispersis; ex his, inquam, omnibus, vel aliquibus, nonnulla à temporis diluvio eripiunt, & conservant. Res sanè operosa, sed mortalibus grata, & cum reverentiâ quâdam conjuncta; ac digna certè, quæ deletis fabulosis nationum originibus, in locum hujusmodi commentitiorum substituatur; sed tamen eò minus habens Auctoritatis, quia paucorum Licentiæ subiicitur, quod paucis curæ est.

In his *Imperfectæ Historiæ* generibus, defectum aliquem non puto designandum, cum sint tanquam *Imperfectè Mistæ*, ut defectus hujusmodi sit ex ipsâ earum Naturâ. Ad *Epitomas* quod attinet, (*Historiarum* certè teredines, & tineas,) eas exulare volumus; quod etiam cum plurimis, qui maximè sani fuerunt judicii, facimus; utpote quæ complura nobilissimarum *Historia-*

storiarum corpora exederint, & corroderint, atque
in feces inutiles demùm redegerint.

CAP. VII.

*Partitio Historiæ iuxta in Chronica, Vitas, & Relationes;
Earumque partium explicatio.*

AT *Historia iuxta* trium est generum, pro ratione
Objecti, quod sibi proponit representandum. Aut
enim *Portionem aliquam temporis* repræsentat; aut *Per-*
sonam singularem memoriâ dignam; aut *Actionem ali-*
quam sive rem gestam ex illustrioribus. Primum *Chro-*
nica sive *Annales* appellamus; secundum *Vitas*; tertiū
Relationes. Inter quæ, *Chronica* celebritate & nomi-
ne excellere videntur; *Vite* autem fructu & exem-
plis; *Relationes* rursus sinceritate & veritate. *Chronica*
namque amplitudinem actionum publicarum, &
personarum facies externas, & in publicum versas
proponunt; Minora autem, quæ tum ad Res, tum ad
Personas pertinent, omittunt, & silentio involvunt.
Cum verò id artificii divini sit proprium, ut *Maxima*
è minimis suspendat, sit sæpenumerò ut hujusmodi *Hi-*
storia, majora tantum persecuta, negotiorum pom-
pam potius, & solennia, quàm eorum veros fomites,
& texturas subtiliores ostendat: Quinetiam, etsi Cō-
silia ipsa addat, atque immisceat, tamen granditate
gaudens, plus gravitatis atque prudentiæ, quàm re-
verà habent, humanis actionibus aspergat; ut *Satyra*
aliqua possit esse verior humanæ vitæ tabula, quàm
nonnulla ex ejusmodi *Historiis*. Contrà *Vite*, si dili-
genter & cum judicio perscribantur (neque enim de
Elogiis, & hujusmodi *Commemorationibus* jejunis
loquimur) quandoquidem *Personam singularem*
pro *Subjecto* sibi proponant, in quâ necesse est actio-
nes,

res, non minùs leves, quàm graves, parvas quàm grandes, privatas quàm publicas, componi & commisceri; sanè magis vivas, & fidas rerum narrationes, & quas ad exemplum tutius & felicius transferre possis, exhibent. At *Relationes* Actionum speciales, (quia sunt *Bellum Peloponesi*, *Expeditio Cyri*, *Conjuratio Catilina*, & similia) omninò puriore & magis sincero veritatis candore vestiri par est, quàm *Historias illustas* temporum; quia argumentum in iis deligi, & summi potest habile, & definitum; atque ejusmodi, ut de eo notitia, & certitudo bona, & plena informatio haberi possit; cùm contrà *Historia temporis* (præsertim quæ ætate Scriptoris multò antiquior sit) necessariò in memorià rerum sæpiùs fatiscat, & veluti spatia vacua contineat; quæ ingenio & conjecturà occupari, & suppleri satis licenter consueverunt. Hoc tamen ipsum, quod de Relationũ sinceritate dicimus, cum exceptione intelligendum est; nam fatendum certè est (cùm humana omnia ex parte laborent, & commoda cum incommodis ferè perpetuò conjuncta sint) hujusmodi relationes, præsertim si sub ipsa rerum gestarum tempora edantur, (cùm sæpiùs vel ad gratiam, vel ad invidiam scribantur,) omnium narrationum meritò maximè suspectas esse. Sed rursus huic incommodo etiam illud connascitur remediũ; quod illæ ipsæ *Relationes*, cùm non ex unâ parte solummodò, sed pro factionibus, & partium studiis, ex utraque parte semper ferè edantur, viam hoc pacto quandam veritati, tanquam inter extrema, aperiunt & muniunt; atque postquam contentiones animorũ deferbuerint, Historico bono & prudenti, non pessima historiæ perfectioris materia, & Sementis sunt.

Quod verò ad ea, quæ in his tribus historiæ gene-

ribus desiderari videantur; dubiū certè non est, quin plurimæ historiæ particulares (de talibus loquimur quæ esse possint) alicujus dignitatis, aut etiam mediocritatis, cum maximo Regnorum & Rerū. quibus debentur, honoris & nominis detrimento, hucusque prætermittæ sint, quas notare perlongum esset. Caterùm exterarum Nationum Historias, Exteriorum curæ relinquens (*ne fortè sim in alienâ Rep. curiosus*) non possum non apud Majestatem tuam conqueri, de Historiæ Angliæ, quæ nunc habetur, vilitate & indignitate, quatenus ad corpus eius integrū; nec non Historiæ Scotiæ iniquitate & obliquitate, quatenus ad Auctorem ejus recentissimum & uberimum: Reputans mecum, honorificum admodum Majestati tuæ futurum, atque Opus posteritati gratissimum; si quemadmodum Insula hæc magnæ Britanniæ, se nunc in unam Monarchiam coalitam, ad sequentes ætates transmittit; ita in unâ Historia descripta, à præteritis sæculis repeteretur; eodem modo quo Historiam decem Tribuum Regni Israël, & duarum Tribuum Regni Judæ, tanquam gemellam, Sacra Pagina deducit. Quod si moles hujusmodi historiæ, magna certè & ardua, quo minùs exactè & pro dignitate perscribatur, videatur obfutura, ecce tibi memorabilem multò angustioris temporis periodum, quatenus ad historiam Angliæ, nimirum ab Unione Rosarum, ad Unionem Regnorum; Spatium temporis, quod meo quidem judicio, majorem recipit eventum, quæ raro se ostendunt, varietatem quam in pari successionum numero, uspiam in Regno Hæreditario, deprehendere licet. Incipit enim ab adeptione Coronæ mixtæ, partim Armis, partim Iure: Ingressum siquidem ferrum aperuit, stabilimen-

imentum attulerunt Nuptiæ ; Secuta igitur sunt tempora illis initiis consentanea; simillima fluctibus, post magnam tempestatem, tumores & agitationes suas, sed absque aliquâ immani procellâ, retinentibus; atque gubernatoris prudentiâ, qui unus inter Antecessores Reges consilio enituit, superatis. Ordine proximus succedit Rex, cujus actiones, licet magis impetu, quàm consilio administratæ, non leve tamen in Rebus Europæ momentum attulerunt, eas subinde librando, & inclinando, prout ipsæ propendebant. Quo etiam regnante, cœpit fieri ingens illa Status Ecclesiastici mutatio, qualis raro admodum prodit in Theatrum. Secutus est Rex minor. Deintementum Tyrannidis; licet illud brevissimum fuerit, instar febris Ephemera. Dein Regnum Fœminæ, extero Regi nuptæ. Rursus Regnum Fœminæ solitariæ, & cælibis. Hæc omnia demùm excepit eventus iste faustus & gloriosus; nimirum hujusce Insulæ Britannix, à toto Orbe divisæ, in se unio; per quam Vetus illud oraculum Æneæ redditum, quod requiem ei præmonstrabat,

---- *Antiquam exquirite matrem;*

Supra nobilissimas Gentes Angliæ & Scotiæ, in nomine illo *Britanniæ, Antiquæ suæ Matris*, jam convenientes, adimpletum sit; in pignus, & tesseram metæ & exitus errorum, & peregrinationis, jam reperti. Ita, ut, quemadmodum corpora ponderosa jactata, antequam ponant & consistant, trepidationes quasdam experiantur; eodem modo probabile videtur, Divinâ Providentiâ factum esse, ut Monarchia ista, prius quàm in tuâ Majestate, Regiâque tuâ Sobole (in quâ spero eam in perpetuum fore stabilitam) consisteret, & confirmata esset, has tam varias mutationes, & vicissitu-

ciſſitudines, tanquam præludia ſtabilitatis ſuæ, ſubiret.

De *Vitis* cogitantem, ſubit quædam Admiratio, tempora iſta noſtra, haud noſſe bona ſua; cùm tam rara ſit Commemoratio, & conſcriptio vitarum, eorum, qui noſtro ſæculo claruerunt. Eſſi enim Reges, & qui abſolutum Principatum obtineant, pauci eſſe poſſint; Principes etiam in Rep. liberâ (tot Rebuſp. in Monarchiam converſis) haud multi; utcunque tamen non defuerunt Viri egregii (licet ſub Regibus) qui meliora merentur, quam incertam & vagam memoriæ ſuæ famam, aut elogia arida & jejuna. Etenim hæc ex parte, inventum cujuſdam ex Poëtis recentioribus, quo antiquam fabulam locupletavit, non inelegans eſt. Fingit ille in extremitate ſili parcarum, numiſma quoddam, ſeu Monile pendere, in quo defuncti nomen impreſſum ſit: Tempus autem cultrum Atropi præſtolari, & ſtatim abſciſſo filo, numiſmata eripere, eaque aſportata, paulò poſt in fluvium Lethes, ex gremio ſuo proiicere: Circa fluvium autem, magnam avium vim volitare, quæ numiſmata arripiunt, ac poſtquam in roſtris ipſarum paulisper eadem circumtulerint, paulò poſt per incuriam in fluvium decidere permittant: Inter eas verò, Cygnos reperiri nonnullos, qui ſi numiſma aliquod cū nomine prehenderint, illicò ad templum quoddam illud deferre ſolebant, immortalitati conſecratum. Huiusmodi itaq; Cygni noſtris temporibus ferè defecerunt. Quamvis autem plurimi hominum, curis & ſtudiis ſuis nimio plusquam corporibus mortales, nominis ſui memoriam, veluti fumum aut auram deſpiciant,

--- *Animi nil magna laudis egentes;*

Quo.

Quorum scilicet Philosophia & severitas ab eâ radice pullulat, Non prius laudes contempsimus, quàm laudanda facere desivimus; Id tamen apud nos Salomonis iudicio nō præjudicabit, Memoria iusti cum laudibus, apud impiorum nomen putrescet: Altera perpetuò floret, alterum aut in oblivionem protinùs abit, aut in odorem tetrum computrescit. Ac propterea in eo ipso stilo, vel loquendi formulâ, quæ rectè admodum recepta est, ut defunctis tribuatur (*Felicitis memoria, pia memoria, bonæ memoria*) agnoscere videmur illud, quod Cicero (mutuatus id ipsum à Demosthene) protulit, *Bonam famam propriam esse possessionem defunctorum.* Quam quidem possessionem non possum non notare nostro ævo incultam ut plurimum, & neglectam jacere.

Quantum ad *Relationes*, optandum esset prorsus, ut multo major circa eas adhiberetur diligentia. Quippe vix incidit aliqua actio paulò illustrior, cui non intersit calamus aliquis ex melioribus, qui eam excipere & describere possit. Quoniam autem is per paucorum hominum esse debet, qui Historiam justam pro dignitate conscribat, (ut ex paucitate Historicorum vel mediocrium satis liquet) idcirco si actiones particulares, sub tempus ipsum quo geruntur, tolerabili aliquo scripto memoriæ mandarentur; sperandum esset, exorituros quandoque, qui Historiam justam, ope & auxilio illarum *Relationum* conscribere posset. Illæ enim instar Seminarii esse possint, unde, cum usus foret, hortus amplius & magnificus conferretur.

C A P. VIII.

Partitio Historiæ Temporum in Historiam Universalem, & Particularem, & utriusque Commoda, & Incommoda.

Historia *Temporum* aut *Vniversalis* est, aut *Particularis*; Hæc alicujus *Regni*, vel *Reip.* vel *Nationis* res gestas complectitur, illa *Vniversi Orbis*. Neque enim defuerunt, qui *Historiam Mundi*, etiam ab Origine scripsisse videri volunt; Farragine rerum, & Compendia narrationum pro *Historiâ* exhibentes: Alii sui temporis res, per Orbem terrarum memorabiles, tanquam *Iustâ Historiâ* complecti posse confisi sunt, conatu profectò magnanimo, atque fructu haud exiguo. Neque enim res humanæ ita Imperiis, aut Regionibus divisæ sunt, ut non habeant multa connexa; Quare juvat certè fata, alicui sæculo, aut ætati destinata, veluti unâ tabulâ contenta, & descripta intueri. Fit etiam, ut plurima scripta non contemnenda (qualia sunt eæ, de quibus antea locuti sumus, *Relationes*) aliàs fortè peritura, neque prelum sæpius passura, aut saltem capita ipsorum, in hujusmodi *Historiam Generalem* recipiantur, atque hoc pacto figantur, & conserventur. Veruntamen, si quis rem rectius perpendat, animadvertet tam severas esse *Historiæ Iustæ* Leges, ut eas in tantâ argumenti vastitate exercere vix liceat; adeò ut minuatur potius *Historiæ* Majestas molis granditate, quàm amplificetur. Fiet enim, ut qui tam variâ undequaque persequitur, is informationis Religione paulatim remissâ, & diligentiam suâ, quæ ad tot res extenditur, in singulis elanguescente, auras populares, & rumores captet; & ex relationibus non admodum Authenticis, aut hujusmodi aliquâ levidensi materiâ, *Historiam* conficiet. Quinetiam necesse ei erit, (ne opus in immensum excre-scat,) plurima relatu digna consultò prætermittere, atque ad Epitomarum rationes sæpius delabi. Incumbit etiam aliud periculum non parvum, atque utili-

utilitati historiæ universalis, ex diametro oppositum; Quemadmodum enim universalis historia, narrationes aliquas, quæ aliàs fortè fuissent perituræ, conservat; ita contrà sæpenumero narrationes alias satis fructuosas, quæ aliter fecturæ fuissent, propter grata mortalibus rerum compendia, perimit.

C A P I X.

Partitio alia Historiæ Temporum, in Annales, & Acta Diurna.

ETiam *Historia Temporum* rectè dividitur in *Annales*, & *Diaria*: Quæ divisio, licet ex periodis temporum nomina sumat, tamen ad delectum rerum etiam pertinet. Rectè enim Cornelius Tacitus, cùm in mentionem Magnificentiæ quarundam structurarum incidit, statim subdit, *Ex dignitate populi Ro. repertum esse, res illustres Annalibus, talia diurnis urbis actis mandare*. Applicando Annalibus res, quæ ad Statum Reip. pertinent; Acta verò & Accidentia leviora, Diariis. Meo utique judicio, valere conveniret disciplinam quandam Haraldicam, in disponendis non minùs librorum, quàm personarum dignitatibus. Sicut enim nihil Rebus Civilibus magis detrahit, quàm Ordinum & Graduum confusio, ita etiam Auctoritati historiæ gravis, haud parùm derogat, si admisceantur Politicis res levioris momenti; quales sunt pompæ, & solennitates, & spectacula, & hujusmodi. Atque sanè optandum esset, ut illa ipsa distinctio in consuetudinem veniret. Nostris verò temporibus, *Diaria* in navigationibus tantùm, & expeditionibus bellicis in usu sunt. Apud Antiquos certè Regum honori dabatur, ut acta Palatii sui in *Diaria* referrentur; quod videmus factum fuisse sub Ahas-

vero Persarum Rege; qui cum noctem ageret infomnem, *Diaria* poposcit, ubi conjurationem Eunuchorum recognovit. At in Alexandri Magni *Diariis*, tam pusilla continebantur, ut etiam, si fortè ad mensam dormiret, in acta reponeretur: Neque enim sicut *Annales* tantum gravia, ita *Diaria* tantum levia complexa sunt; sed omnia promiscuè, & cursim *Diariis* excipiebantur, seu majoris, seu minoris momenti.

C A P. X.

Partitio secunda Historiæ Civilis, in Meram, & Mixtam.

PO S T R E M Ò verò Partitio *Historiæ Civilis* ea sit; ut dividatur in *Meram*, aut *Mixtam*. *Mixtura* celebres duæ, Altera ex *Scientiâ*, *Civili*, Altera præcipuè ex *Naturali*. Introductum est enim ab aliquibus genus scribendi, ut quis narrationes aliquas, non in serie historiæ continuatas, sed ex delectu auctoris exceptas conscribat: Deindè easdem recolat, & tanquam ruminet; & sumptâ ab ipsis occasione, de rebus Politicis disserat. Quod genus *historiæ Ruminatæ* nos sanè magnoperè probamus, modò hujusmodi Scriptor hoc agat, & hoc se agere confiteatur. *Historiam* autem *Iustam* ex professo scribenti, Politica ubique ingerere, atque per illa filum historiæ interrumpere, intempestivum quiddam, & molestum est. Licet enim historia quæque prudentior, Politicis præceptis, & monitis, veluti imprægnata sit, tamen Scriptor ipse sibi obstetricari non debet.

Mixta etiam est *historia Cosmographica*, idque multipliciter: Habet enim ex *historiâ Naturali*, *Regiones* ipsas, atque earum *Situs*, & *Fructus*; Ex *historiâ Civili*, *Urbes*, *Imperia*, *Mores*: Ex *Mathematicis*, *Climata*, &

Con-

Configurationes Cœli, quibus tractus mundi subjacēt. In quo genere *Historia*, sive *Scientiæ*, est quod seculo nostro gratulemur: Orbisenim terrarum factus est, hâc nostrâ ætate, mirum in modum fenestratus, atque patens: Antiqui certè *Zonas*, & *Antipodas* noverant,

(*Nosq; ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina vesper.*)

Idque ipsum magis per demonstrationes, quàm per peregrinationes: Verum ut *Carina* aliqua parva, cœlum ipsum æmularetur; atque universum globum terrestrem, magis etiam obliquo & flexuoso, quàm cœlestia solent, itinere circumiverit, eâ est nostri seculi prærogativa: ita ut præsens ætas jure in Symbolo suo usurpare possit, non tantum illud *Plus ultra*, ubi Antiqui usurpabant *Non ultra*; atque insuper illud *Imitabile fulmen*, ubi Antiqui, *Non imitabile fulmen*,

Demens qui nimbos, & non imitabile fulmen;

Verum & illud, quod omnem admirationem superat, *Imitabile Cœlum*; propter navigationes nostras, quibus circa universum terræ ambitum, cœlestium corporum more, volvi, & circumagi sæpius concessum fuit.

Atque hæc præclara, in re Nauticâ, atque Orbe perlustrando, felicitas, de ulterioribus etiam progressibus, & Augmentis Scientiarum, spem magnam facere possit; præsertim cum divino videatur Consilio esse decretum, ut hæc duo coæva sint: Sic enim Daniel Propheta, de novissimis temporibus verba faciens, prædicit, *Plurimi pertransibunt & angebitur scientia*; quasi pertransitus, sive perlustratio mundi, atq; multiplex Augmentum Scientiarum, eidem seculo destinarentur: Sicut magnâ ex parte jam comple-

tum videmus; Quandoquidem tempora nostra, duabus illis prioribus doctrinarum periodis, aut revolutionibus, (alteri apud Græcos, alteri apud Romanos) eruditione non multum cedant, eas verò in aliquibus longè superent.

CAP. XI.

Partitio historię Ecclesiasticę, in Ecclesiasticam specialem, historiam ad Prophetias, & historiam Nemeseos.

Historia Ecclesiastica in genere, easdem ferè cum historia Civili partitiones subit. Sunt enim *Chronica Ecclesiastica*, sunt *vita Patrum*, sunt *Relationes de Synodis*, & reliquis ad Ecclesiam spectantibus. Proprio verò nomine, rectè dividitur in *historiam Ecclesiasticam* (Generis nomine servato,) & *historiam ad Prophetias*, & *historiam Nemeseos* sive *Providentię*. Prima Ecclesię militantis tempora, & *statum diversum* memorat; sive illa fluctuet, ut *Arca in diluvio*: sive itineretur, ut *Arca in eremo*: sive consistat, ut *Arca in templo*, hoc est, *statum Ecclesię in persecutione, in motu, & in pace*. In hac parte, defectum aliquem non invenio, quin supersunt in illa complura potius quàm defunt: Illud sanè optarem, ut massę tam prægrandi, virtus quoque & sinceritas narrationum responderent.

Secunda pars, quę est *historia ad Prophetias*, ex duobus Relativis constat, *Prophetiã ipsã*, & ejus *Adimplentione*. Quapropter tale esse debet hujus operis institutum, ut cum singulis ex scripturis Prophetiis, eventuum veritas conjungatur; idque per omnes mundi ætates, tum ad confirmationem fidei, tum ad instituendam disciplinam quandam, & peritiam, in interpretatione Prophetiarum, quę adhuc restant cõplendę. Attamen in hac re, admittenda est illa latitudo, quę

do, quæ Divinis vaticiniis propria est & familiaris; ut ad impletiones eorum fiant, & continenter, & punctualiter: Referunt enim Auctoris sui naturam, Cui unus dies tanquam mille anni, & mille anni tanquam unus dies; atque licet plenitudo, & fastigium complementi eorum, plerumque alicui certæ ætati, vel etiam certo momento destinetur; attamen habent interim gradus nonnullos, & scalas complementi, per diversas mundi ætates. Hoc opus desiderari statuo, verum tale est, ut magnâ cum sapientiâ, sobrietate, & reverentiâ tractandum sit, aut omninò dimittendum.

Tertia Pars, quæ *Historia Nemeseos* est, sanè in calamos nonnullorum piorum virorum incidit, sed non sine partium studio; occupata est autem, in observandâ divinâ illâ convenientiâ, quæ nonnunquam intercedit, inter Dei voluntatem Revelatam, & Secretam. Quamvis enim tam obscura sint Consilia & Judicia Dei, ut homini animali sint penitus inscrutabilia, quin etiam sæpius eorum oculis, qui prospiciunt è tabernaculo, se subducant; Divinæ tamen Sapientiæ visum aliquando per vices, ad suorum confirmationem, & confusionem eorum, qui tanquam sine Deo sunt in mundo, ea quasi majoribus characteribus descripta, sic proponere conspicienda, uti (sicut loquitur Propheta) *Quis etiam in cursu eâ perlegere possit*; hoc est, ut homines merè sensuales & voluptarii, qui Judicia illa divina prætervehi festinant, neque cogitationes suas in ea unquam desigunt; tamen quavis properè currant, & aliud agant, ipsa agnoscere cogantur. Talia sunt vindictæ seræ & inopinæ; salutes subito affulgentes, & insperatæ; Consilia divina per ambages rerum tortuosas, & stupendas spiras, tandem se manifestò expedientia; & similia: Quæ
valent,

valent, non solum ad consolandos animos fidelium, sed ad percellendas & convincendas conscientias improborum.

C A P. XII.

De Appendicibus historiarum: quæ circa Verba hominũ (quemadmodum historia ipsa circa facta) versantur: Partitio earum in orationes, epistolas, & apophthegmata.

AT non factorum solummodò humani generis, verum etiam dictorum memoria servari debet. Neque tamen dubium, quin dicta illa quandoque *historiæ* ipsi inserantur, quatenus ad res gestas perspicuè & graviter narrandas faciant, & deserviant. Sed dicta sive verba Humana propriè custodiunt Libri *Orationum, Epistolarum, & Apophthegmatum*. Atque *Orationes* sanè virorum prudentium, de negotiis, & causis gravibus, & arduis habitæ, tum ad rerum ipsarum notitiam, tum ad eloquentiam multum valent. Sed majora adhuc præstantur auxilia ad instruendam prudentiam civilem ab *Epistolis*, quæ à viris magnis de negotiis seriis missæ sunt. Etenim ex verbis hominum, nil sanius aut præstantius, quàm hujusmodi *Epistolæ*. Habent enim plus nativi sensus, quàm *Orationes*; plus etiam maturitatis, quàm colloquia subita. Eadem quandò cõtinuantur secundum seriem temporum, (ut fit in illis, quæ à Legatis, Præfectis Provinciarum, & aliis Imperii Ministris, ad Reges, vel Senatus, vel alios Superiores suos mittuntur; aut vicissim ab Imperantibus ad ministros,) sunt certè ad *historiam*, præ omnibus, pretiosissima supellex. Neq; *Apophthegmata* ipsa ad delectationē & ornatum tantum profunt, sed ad res gerendas etiam, & usus civiles. Sunt enim (ut aiebat ille) veluti *Secures* aut *Mucrones Verborum*, qui

qui rerum & negotiorum nodos, acumine quodam secant, & penetrant: Occasiones autem redeunt in orbem, & quod olim erat commodum, rursus adhiberi, & prodesse potest; sive quis ea tanquam sua proferat, sive tanquam vetera. Neque certe de utilitate ejus rei ad civilia dubitari potest, quam Cæsar Dictator operâ suâ honestavit; cujus Liber utinam extaret, cum ea, quæ usquam habentur in hoc genere, nobis parùm cum delectu congesta videantur.

Atque hæc dicta sint de *Historiâ*, eâ scilicet parte Doctrinæ, quæ respondet uni ex *Cellis*, sive *Domiciliis Intellectus*, quæ est *Memoria*.

CAP. XIII.

De secundo Membro principali Doctrinæ, nempe *Pœsi*. *Partitio* Pœseos in Narrativam, Dramaticam, & Parabolicam. *Exempla* Parabolicæ *etiam* proponuntur.

JAm ad *Poesin* veniamus. *Pœsis* est genus doctrinæ, verbis plerunque astrictum, rebus solutum & licentiosum; Itaque, ut initio diximus, ad *Phantasiâ* refertur, quæ iniqua, & illicita prorsus rerum conjugia & divortia comminisci, & machinari solet. *Pœsis* autem (ut supra innuimus) duplici accipitur sensu, quatenus ad *Verba*, vel quatenus ad *Res* respiciat. Priore sensu, *Sermonis* quidâ *Character* est: *Carmen* enim stili genus, & elocutionis formula quædam, nec ad res pertinet: Nam & vera narratio carmine, & ficta oratione solutâ conscribi potest. Posteriore verò sensu, constituimus eam, ab initio, *Doctrinæ* *Membrum* *Principale*, eamque juxta *historiam* collocavimus, cum nihil aliud sit, quàm *Historiæ* *Imitatio* ad *Placitū*. Nos igitur in partitionibus nostris, veras doctrinarum venas indagantes, & persequentes; neque consuetu-

dini,

dini, & divisionibus receptis (in multis) cedentes; *Sætyras*, & *Elegias*; & *Epigrammata*, & *Odas*, & hujusmodi, ab instituto sermone removemus; atque ad philosophiam, & artes orationis rejicimus. Sub nomine autem *Poeseos*, de *Historiâ ad Placitum confictâ*, tantummodo tractamus.

Partitio *Poeseos* verissima, atque maximè ex proprietate, præter illas Divisiones, quæ sunt ei cum *Historiâ* communes, (sunt enim *fiçta Chronica*, *Vitæ fiçtæ*, *fiçtæ etiam Relationes*) ea est, ut sit aut *Narrativa*; aut *Dramatica*; aut *Parabolica*. *Narrativa* prorsus historiam imitatur, ut ferè fallat, nisi quod res extollat sæpiùs supra fidem. *Dramatica* est veluti historia Spectabilis; nam constituit imaginem rerum tanquam præsentium, historia autem tanquam præteritarum. *Parabolica* verò est historia cum typo, quæ Intellectualia deducit ad sensum.

Atque de *Poesi Narrativâ*, sive eam *Heroicam* appellare placet, modò hoc intelligas de *Materiâ*, nõ de *Versu*, ea à fundamento prorsus nobili excitata videtur, quod ad dignitatem humanæ naturæ in primis spectat. Cùm enim mundus sensibilis, sit animâ rationali dignitate inferior, videtur *Poesis* hæc humanæ Naturæ largiri, quæ Historia denegat; atque animo umbris rerum utcunque satisfacere, cùm solida haberi non possint. Si quis enim rem acutiùs introspiciat, firmum ex *Poesi* sumitur argumētum, magnitudinem rerum magis illustrem, ordinem magis perfectum, & varietatem magis pulchram, animæ humanæ complacere, quàm in naturâ ipsâ, post lapsum, reperire ullo modo possit. Quapropter, cùm res gestæ, & eventus, qui veræ historiæ subiciuntur, non sint ejus amplitudinis, in quâ anima humana sibi satisfacta-

tisfaciat, præstò est *Poesis*, quæ facta magis Heroica confingat: Cùm historia vera successus rerum, minime pro meritis Virtutum & Scelerum, narret; corrigat eam *Poesis*, & exitus, & fortunas secundum merita, & ex lege Nemeseos exhibet: Cum historia vera, obviâ rerum satietate & similitudine, animæ humanæ fastidio sit; reficit eam *Poesis*, inexpectata, & varia, & vicissitudinum plena canens. Aded ut *Poesis* ista, non solum ad delectationem, sed etiam ad animi magnitudinem, & ad mores conferat. Quare & merito etiam divinitatis cujuspiam particeps videri possit; quia animum erigit, & in sublime rapit; Rerum simulachra ad animi desideria accommodando, non animum rebus (quod ratio facit, & historia,) submittendo. Atque his quidem illecebris, & congruitate, qua animum humanum demulcet, addito etiam consortio Musices, unde suavius insinuari possit, aditum sibi patefecit, ut honori fuerit etiam sæculis planè rudibus, & apud Nationes barbaras, cùm aliæ Doctrinæ prorsus exclusæ essent.

Dramatica autem *Poesis*, quæ Theatrum habet pro mundo, usu eximia est, si sana foret. Non parva enim esse posset Theatri, & Disciplina, & Corruptela: Atque Corruptelarum, in hoc genere, abundè est; disciplina planè nostris temporibus est neglecta. Attamen licet in Rebus modernis, habeatur pro re ludicra ætatio theatralis, nisi fortè nimium trahat è Satyra, & mordeat, tamen apud Antiquos curæ fuit, ut animos hominum ad virtutem institueret. Quinetiam Viris prudentibus, & magnis Philosophis, veluti animorum plectrum quoddam censebatur. Atque sanè verissimum est, & tanquam Secretum quoddam Naturæ, hominum animos, cùm congregati sint, magis quam

quam cum soli sint, affectibus & impressionibus patere.

At *Poesis Parabolica*, inter reliquas eminet, & tanquam res sacra videtur, & augusta; cum præsertim Religio ipsa, ejus operâ plerunque utatur, & per eam commercia Divinorum cum humanis exerceat. Attamen & hæc quoque, Ingeniorum circa Allegorias levitate & indulgentiâ; contaminata invenitur. Est autem usus ambigui, atque ad contraria adhibetur. Facit enim ad *Involucrum*; facit etiam ad *Illustrationem*. In hoc *Docendi* quædam *Ratio*; in illo *Occultandi Artificium* quæri videtur. Hæc autem *Docendi Ratio*, quæ facit ad *Illustrationem*, antiquis sæculis plurimum adhibebatur: Cum enim rationis humanæ inventa, & conclusiones, (etiam eæ quæ nunc tritæ, & vulgatæ sunt) tunc temporis novæ & insuetæ essent, vix illam subtilitatem capiebant ingenia humana, nisi propius eæ ad sensum per hujusmodi simulachra, & exempla deducerentur. Quare omnia apud illos, fabularum omnigenarum, & Parabolarum, & Ænigmatum, & similitudinum plena fuerunt. Hinc tessera Pythagoræ, Ænigmata Sphingis; Æsopi Fabulæ, & similia. Quinetiam Apophthegmata veterum Sapientum ferè per similitudines rem demonstrabant. Hinc Menenius Agrippa apud Romanos (Gentem eo sæculo minimè literatam) seditionem fabulâ repressit. Denique ut Hieroglyphica Literis: ita Parabolæ Argumentis erant antiquiores. Atque hodiè etiam & semper, eximius est, & fuit Parabolarum vigor, cum nec Argumenta tam perspicua, nec vera exempla tam apta, esse possint.

Alter est usus *Poeseos Parabolica*; priori quasi contrarius, qui facit (ut diximus) ad *Involucrum*; earum nem-

nempe rerum, quarum dignitas tanquam velo quodam discreta esse mereatur: hoc est, cum occulta & Myſteria Religionis, Politicæ, & Philoſophiæ, Fabulis & Parabolis veſtiuntur. Utrum verò fabulis veteribus Poëtarum, ſubſit aliquis ſenſus myſticus, dubitationem nonnullam habet: Atque ipſi certè fate-
 mur, nos in eam ſententiam propendere, ut non paucis Antiquorum Poëtarum Fabulis, Myſterium in-
 fuſum fuiſſe putemus. Neque nos movet, quod iſta pueris ſerè, & Grammaticis relinquantur, & vile-
 ſcant, ut de illis cōtemptim ſententiam feramus: Quin contrà, cum planè conſtet ſcripta illa, quæ fa-
 bulas iſtas recitat, ex ſcriptis hominū, poſt literas ſa-
 cras, eſſe antiquiſſima, & longè his antiquiores fabu-
 las ipſas, (etenim tanquam priùs creditæ & receptæ, non tanquam excogitatæ ab illis Scriptoribus refe-
 runtur) videntur eſſe inſtar tenuis cuiusdam auræ, quæ ex traditionibus Nationum magis Antiquarū, in Græcorum fiſtulas inciderunt. Cum verò, quæ circa harum Parabolarum interpretationem, adhuc tentata ſint, per homines ſcilicet imperitos, nec ultra locos communes doctos, nobis nullo modo ſatis-
 faciant; Philoſophiam ſecundum Parabolas anti-
 quas, inter *Deſiderata* referre viſum eſt. Ejus autem operis *Exemplum* unum aut alterum ſubjungemus. Non quod res ſit fortasſè tanti, ſed ut inſtitutum no-
 ſtrum ſervemus. Id hujusmodi eſt, ut de operibus il-
 lis, quæ inter *Deſiderata* ponimus (ſi quid paulò ob-
 ſcurius) perpetuò aut *præcepta* ad opus illud inſtruen-
 dum, aut *Exempla* proponamus: ne quis fortè exiſti-
 met, levem aliquam tantum Notionem, de illis men-
 tem noſtram perſtrinxiſſe, nosque Regiones ſicut Augures, animo tantum metiri, neque eas ingredien-

di vias nosse. Aliam aliquam partem in *Poesi* desiderari non invenimus; quin potius cum planta sit *poesis*, quæ veluti à terrâ luxuriante, absque certo semine, germinaverit, supra cæteras doctrinas excrevit, & diffusa est. Verùm jam *exempla* proponemus, tria tantùm numero, unum è *Naturalibus*, è *Politicis* unum, atque unum denique è *Moralibus*.

Exemplum primum Philosophia secundum Parabolas Antiquas, in Naturalibus. De Universo secundum Fabulam Panis.

ANtiqui generationem *Panis* in dubio relinquunt. Alii enim eum à *Mercurio* genitum; Alii longè alium generationis modum ei tribuunt. Ajunt enim *Procos* universos cum *Penelope* rem habuisse, ex quo promiscuo concubitu, *Pana* communem filium ortum esse. Neque prætermittenda est tertia illa generationis explicatio: Quidam enim prodiderunt eum *Iovis*, & *Hybreos* (id est, *Contumelie*,) filium fuisse. Ut cunque orto, *Parce* illi sorores fuisse perhibetur, quæ in specu subterraneo habitabant: *Pan* autem morabatur sub Dio. Effigies *Panis* talis ab antiquitate describitur; Cornutus, Cornibus in acutum surgentibus, & usque ad cælum fastigiatis; corpore toto hispidus & villosus; Barbâ in primis promissâ; figurâ biformis, humanâ quoad superiora, sed semiferâ & in Capræ pedes desinente. Gestabat autem insignia potestatis; sinistrâ fistulam ex septem calamis compactam, dextrâ pedum sive baculum, superiùs curvum & inflexum. Induebatur Chlamyde ex pelle *Pardalis*. Potestates ei & munera hujusmodi attribuuntur, ut sit Deus venatorum, etiam pastorum, & in universum *Ruricularum*; Præses item montium. Erat etiâ,
proxi-

proximus à Mercurio, Nuncius Deorum Habebatur etiam Dux & Imperator *Nympharum*, quæ circa eum perpetuò Choriæas ducere, & tripudiare solebant: Comitabantur & *Satyræ*, & his seniores *Sileni*. Habebat insuper potestatem terrores immittendi, præsertim inanes & superstitiosos, qui & *Panici* vocati sunt. Res gestæ autem ejus non multæ memorantur: Illud præcipuum, quod *Cupidinem* provocavit ad luctû, à quo etiam in certamine victus est. Etiam *Typhonem Gigantem* retibus implicavit & cohibuit. Aque narrant insuper, cum *Ceres* mœsta, & ob raptam *Proserpinam* indignata, se abscondisset; atque Dii omnes ad eam investigandam magnoperè incubuissent, & se per varias vias dispertiti essent; *Pani* solummodò ex felicitate quâdam contigisse, ut inter venandum eam inveniret, & indicaret. Ausus est quoque cum *Apolline* de victoriâ Musices decertare, atque etiam *Mydæ* Judice prælatus est; ob quod judicium *Mydas* asininas aures tulit, sed clam & secretò. Amores *Panis* nulli referuntur, aut saltem admodum rari; quod mirum, inter turbam Deorum, prorsus tam profusè amatoriam, videri possit. Illud solummodò ei datur, quod *Eccho* adamaret, quæ etiam uxor ejus est habita; atque unam prætereà Nympham, *Syringam* nomine; in quâ propter iram & vindictam *Cupidinis* (quem ad luctû provocare non reveritus esset) incensus est. Etiam *Lunam* quondam in altis Sylvas sevocasse dicitur. Neque etiam prolem ullam suscepit (quod similiter mirum est, cum Dii, præsertim masculi, prolifici admodum essent) nisi quod ei attribuaturn tanquam filia; muliercula quædam ancilla, *Iambe* nomine; quæ ridiculis narratiunculis oblectare hospites solebat,

ejusque proles ex conjuge *Eccho* esse à nonnullis estimabatur. *Parabola* talis esse videtur.

Pan (ut & Nomen ipsum etiam sonat) *Vniversum* five *Vniversitatem Rerum* repræsentat & proponit. De hujus *Origine* duplex omninò sententia est, atque ad eò esse potest. Aut enim à *Mercurio* est, verbo scilicet divino, (quod & *Sacræ Literæ* extra controversiam ponunt; & *Philosophi ipsi*, qui magis *Divini* habiti sunt, viderunt) aut ex *confusis rerum Seminibus*. Etenim quidam è *Philosophis* semina rerum etiam substantiâ infinita statuerunt; unde opinio de *Homeris* fluxit, quam *Anaxagoras* aut invenit, aut celebravit. Nonnulli verò magis acutè & sobriè censebant, ad varietatem rerum expediendam sufficere, si semina, substantiâ eadē, figuris varia sed certis & definitis, essent; & reliqua in positurâ & complexu seminum ad invicem ponebant, ex quo fonte opinio de *Atomis* emanavit, ad quam *Democritus* se applicavit, cum *Leucippus* ejus auctor fuisset. At alii, licet unū rerum Principium assererent (*Aquam Thales*, *Ærem Anaximenes*, *Ignem Heraclitus*) tamen illud ipsum principium actu unicum, potētīâ varium & dispensabile posuerunt, ut in quo rerum omnium semina laterent. Qui verò materiam omninò spoliata, & informem, & ad formas indifferentem introduxerunt (ut *Plato* & *Aristoteles*) multò etiam propiùs & propensius, ad parabolæ figuram accesserunt. Posuerunt enim *Materiam* tanquam *publicam Meretricem*, *Formas* verò tanquam *Procos*: Adeò ut omnes ad rerum principiis opiniones huc redeant, & de illam distributionem reducantur, ut mundus sit, vel à *Mercurio*, vel à *Penelope* & *Procis* omnibus. Tertiâ autem *Generatio Panis*, ejusmodi est, ut videantur *Græci* aliquid

quid de Hebræis mysteriis, vel per Ægyptios inter-
nuncios, vel utcunque, inaudivisse. Pertinet enim ad
statum mundi, non in meris natalibus suis, sed post
lapsum Adami, morti & corruptioni expositum, &
obnoxium factum. Ille enim status, Dei, & peccati
(sive contumeliæ) proles fuit, ac manet. Fuit enim
peccatum Adami ex genere *Contumeliæ*, cum *Deo si-*
milis fieri vellet. Itaque triplex ista narratio de *Genera-*
tione Panis, etiam vera videri possit, si ritè & rebus &
temporibus distinguatur. Nam iste *Pan* (qualem eum
nunc intuemur & complectimur) ex *Verbo Divino*,
mediante confusâ *Materia* (quæ tamen ipsa Dei opus
erat) & subintrante *Prævaricatione*, & per eam corru-
ptione, Ortum habet.

Naturæ rerum, *Eta rerum* sorores verè perhiben-
tur, & ponuntur. *Eta* enim vocantur, ortus rerum,
& durationes, & interitus, atque depressiones etiam,
& eminentiæ, & labores, & felicitates, denique con-
ditiones quæcunque Individui: quæ tamen nisi in
Individuo nobili (utpote homine, aut urbe, aut gen-
te) ferè non agnoscuntur. Atqui ad istas condiciones
tam varias, deducit Individua illa singula *Pan*, Rerum
scilicet *Natura*; ut tanquam eadem sit res (quatenus
ad Individua) catena *Naturæ*, & filum *Parcarum*. Ad
hæc insuper sinxerunt Antiqui *Panem* semper sub
Dio morari, sed *Parcas* sub specu ingenti subterraneo
habitare, atque inde maximâ pernicitate ad homines
subitò advolare: quia *Natura*, atque *Universi* facies,
spectabilis est & aperta; at *Eta* Individuorum oc-
cultæ, & rapida. Quod si *Fatum* accipiatur largiùs, ut
omnem prorsus eventum, non illustriores tantùm
denotet, tamen utique & eo sensu optimè convenit
cum *Universitate Rerum*; cum ex ordine *Naturæ*, nil

tam exiguum sit, quod sine causâ fiat; & rursus nil tam magnum, ut non aliundè pendeat; adeò ut fabrica ipsa Naturæ, suo sinu & gremio, omnem eventum & minimum & maximum complectatur; & suo tēpore certâ Lege prodat. Itaque nil mirum, si *Parca* ut *Pan*is sorores introductæ sint, & certè legitimæ. Nā *Fortuna* Vulgi filia est, & levioribus tantum Philosophis placuit. Sanè *Epicurus*, non solum profanum instituere sermonem, sed etiam desipere videtur, cum dixit, *Præstare credere fabulam Deorum, quam Fatum asserere*, ac si quicquam in universo esse possit instar Insulæ, quod à rerum nexu separetur. Verum *Epicurus* Philosophiam suam naturalem (ut ex ipsius verbis patet) morali suæ accommodans & subiiciens, nullam opinionem admittere voluit, quæ animum premeret & morderet, atque *Euthymiam* illam (quam à *Democrito* acceperat) lacefferet aut turbaret. Itaque suavitati cogitationum indulgens, potius quam Veritatis patiens, planè jugum jactavit, & tam Fati necessitatem, quam Deorum metum repudiavit. Verum de *Parcarum* germanitate cū *Pane* satis dictum est.

Cornua autem mundo attribuuntur, ab imo latiora, ad verticem acuta. Omnis enim rerum natura instar Pyramidis acuta est. Quippe Individua, in quibus basis naturæ exporrigitur, infinita sunt; ea colliguntur in species, & ipsas multiplices; species rursus insurgunt in genera, atque hæc quoque ascendendo in magis generalia contrahuntur, ut tandem natura, tanquam in unum coire videatur; quod *Figurâ* illâ *Pyramidali Cornuum Panis* significatur. Mirum verò minimè est, *Pan*is Cornua etiam cælum ferire; cum excelsa naturæ, sive idææ universales, ad Divina quodam-

dammodo pertingant. Itaque & catena illa Homeri decantata, (causarum scilicet Naturalium) ad pedem Solii Jovis fixa memorabatur; neque quisquam (ut videre est, Metaphysicam, & quæ in Naturâ æterna, & immobilia sunt, tractavit, atque animum à fluxu rerum paulisper abduxit; qui non simul in Theologiam Naturalem inciderit; adeò paratus & propinquus est transitus, à vertice illâ Pyramidis, ad Divina.

Corpus autem Naturæ elegantissimè & verissimè depingitur *Hirsutum*, propter rerum radios. Radii enim sunt tanquam naturæ crines, sive villi: Atque omnia ferè vel magis vel minùs radiofa sunt: Quod in facultate visus manifestissimum est; nec minùs in omni virtute magneticâ, & operatione ad distans. Quicquid enim operatur ad distans, id etiam radios emittere rectè dici potest. Sed maximè omnium prominet *Barba Panis*, quia radii corporum cœlestium, & præcipuè Solis, maximè ex longinquo operantur & penetrant; Adeò ut superiora terræ, atque etiam interiora, ad distantiam nonnullam planè verterint & subegerint, & spiritu impleverint. Elegantior autem est figura de *Barba Panis*, quod & Sol ipse, quando parte superiore ejus nube obvolutâ, radii inferius erumpunt, ad aspectum *Barbatus* cernitur.

Etiam corpus naturæ rectissimè describitur *Biforme*, ob differentiam corporum superiorum, & inferiorum. Illa enim ob pulchritudinem, & motus æqualitatem & constantiam, nec non Imperium in terram & terrestria, meritò sub humanâ figurâ representantur; cùm Natura humana ordinis & Dominationis particeps sit: Hæc autem ob perturbationem, & motus incompositos, & quod à cœlesti-

bus in plurimis regantur, bruti animalis figurâ contenta esse possunt. Porro eadem corporis biformis descriptio, pertinet ad participationem specierum: Nulla enim naturæ species, simplex videri potest, sed tanquam ex duobus participans & concreta. Habet enim homo nonnihil ex bruto, brutum nonnihil ex plantâ, planta nonnihil ex corpore inanimato, omniaque reverà biformia sunt, & ex specie superiore & inferiore compacta. Acutissima autem est allegoria de *Pedibus Capræ*, propter ascensionem corporum terrestrium, versus regiones aeris & cœli, ubi etiam pensilia fiunt, & inde deiiciuntur, magis quàm descendunt. Capra enim animal scanforium est, eaque è rupibus pendere, atque in præcipitiis hæreere amat; Similiter etiam res, licet inferiori globo destinata, faciunt, idque miris modis, ut in nubibus & meteoris manifestissimum est. Imò non sine causa *Gilbertus*, qui de *Magnete* laboriosissimè, & secundum viam experimentalem conscripsit, dubitationem iniecit; Num non fortè corpora gravia, post longam à terra distantiam, motû versus inferiora paulatim exuant?

Insignia autem in manibus *Panïs* ponuntur duplicia; Alterum *Harmonia*, alterum *Imperu*. *Fistula* enim ex *septem calamis*, concentum rerum & harmoniam, sive concordiam cum discordia mistam, (quæ ex septem stellarum errantium motu conficitur,) evidenter ostendit. Neque enim alii, præterquam septem Planetarum, inveniuntur in cœlo errores, sive expatiationes manifestæ, quæ cum æqualitate stellarum fixarum, earumque perpetua & invariabili ad se invicem distantia compositæ & temperatæ, tum constantiam specierum, tum fluxum individuorum tue-ri, & ciere possint. Si qui verò sint Planetæ minores,

qui

qui non conspiciuntur; si qua etiam mutatio in cœlo major (ut in Cometis nonnullis superlunaribus) videntur illa profectò tanquam fistulæ , aut omninò mutæ, aut ad tempus tantùm streperæ; utpote quarum operationes vel ad nos non perlabantur, vel harmoniam illam septem fistularum *Panis* non diù inturbant. *Pedum* autem illud *Imperii*, nobilis translatio est, propter vias Naturæ partim rectas, partim obliquas. Atque *Baculus* ille, sive *Virga*, versus superiorem partem præcipuè curua est, quia omnia providentiæ divinæ operâ in mundo ferè per ambages & circuitus fiunt, ut aliud agi videri possit, aliud reverà agatur, sicut *Iosephi venditio in Ægyptum*, & similia. Quinetiam in regimine humano omni prudentiore, qui ad gubernacula sedent, populo convenientia, per prætextus & vias obliquas feliciùs quæ volunt, quàm ex directo superinducunt & insinuât. Etiam (quod mirum fortassè videri possit) in rebus merè naturalibus, citiùs Naturam fallas quàm premas; Aded, quæ ex directo fiunt, inepta sunt & seipsa impediunt; cùm contrà, via obliqua & insinuans molliter fluat, & affectû sortiatur. *Vestis Panis* & amiculum, ingeniosè admodum ex *Pelle Pardalis* fuisse fingitur, propter maculas ubique sparsas. Cœlum enim stellis, maria insulis, tellus floribus consperguntur; Atque etiam res particulares ferè variegatæ esse solent circa superficiem, quæ veluti *Rei Chlamys* est.

Officium autem *Panis*, nulla alia re, tam ad vivum proponi atque explicari potuerit, quam quod *Deus Venatorum* sit. Omnis enim naturalis actio, atq; aded motus & progressio, nihil aliud quàm *Venatio* est. Nā & scientiæ & artes opera sua venantur, & consilia

humana fines suos; atque res naturales omnes vel alimenta sua, ut conserventur, vel voluptates & delicias suas, ut perficiantur, venantur, (omnis siquidem venatio est aut prædæ, aut animi causâ;) idque modis peritis & sagacibus,

*Torva Leana lupum sequitur, lupus ipse Capellam,
Florentem Cythisum sequitur lasciva Capella.*

Etiam Ruricularum in genere *Pan* Deus est, quia hujusmodi homines magis secundum naturam vivant, cum in urbibus & aulis, natura à cultu nimio corrumpatur, ut illud Poetæ amatorium, verum, propter hujusmodi delicias, etiam de Naturâ sit,

---- *Pars minima est ipsa puella sui.*

Montium autem imprimis *Præses* dicitur *Pan*, quia in montibus & locis editis natura rerum panditur, atque oculis & contemplationi magis subiicitur. Quod alter à *Mercurio* Deorum nuncius sit *Pan*, ea allegoria planè divina est, cum proximè post Verbum Dei, ipsa mundi imago, divinæ potentiæ & sapientiæ præconium sit. Quod & Poëta divinus cecinit, *Cæli enarrant gloriam Dei, atque opera manuum ejus indicat firmiter.*

At *Pana* oblectant *Nymphæ*, animæ scilicet: Deliciæ enim mundi animæ viventium sunt. Hic autem meritò illarum Imperator, cum illæ Naturam quæque suam tanquam ducem sequantur, & circa eum infinitâ cum varietate, veluti singulæ more patrio, saltet, & choræas ducant, motu neutiquam cessante. Itaque acutè quidam ex recentioribus, facultates animæ omnes, ad motum reduxit, & nonnullorum ex antiquis fastidium & præcipationem notavit, qui memoriam, & phantasiam, & rationem, defixis præproperè oculis intuentes & contemplantes, vim cogitativam,

tivam, quæ primas tenet, prætermiserunt. Nam & qui meminit, aut etiam reminiscitur, cogitat, & qui imaginatur, similiter cogitat; & qui ratiocinatur, utique cogitat: Denique anima, sive à sensu monita, sive sibi permissa, sive in functionibus intellectus, sive affectuum & voluntatis, ad modulationem cogitationum saltat; quæ est illa Nympharum tripudiatio. Unà verò perpetuò comitantur *Satyri* & *Sileni*, senectus scilicet & juvenus. Omnium enim rerum est ætas quædam hilaris & motu gaudens, atque rursus ætas tarda & bibula: Utriusque autem ætatis studia, verè contemplanti fortassè ridicula, & deformia videantur, instar *Satyri* alicujus aut *Sileni*. De *Panicis* autem *Terroribus* prudentissima Doctrina proponitur. Natura enim rerum omnibus viventibus indit metum & formidinem, vitæ atque essentiaæ suæ conservatricem, ac mala ingruentia vitantem & depellentem. Veruntamen eadem Natura modum tenere nescia est, sed *timoribus* salutaribus semper vanos & inanes admiscet; adeò ut omnia (si intus conspici darentur) *Panicis terroribus* plenissima sint; præsertim humana; & maximè omnium apud vulgum, qui superstitione (quæ verè nihil aliud quàm *Panicus terror* est) in immensum laborat & agitur, præcipuè temporibus duris, & trepidis, & adversis. Neque superstitio ista tantummodò in vulgo regnat, sed ab opinionibus vulgi etiam in sapientiores aliquando infilit, ut divinè *Epicurus* (si cætera quæ de Diis disse-ruit ad hanc normam fuissent) locutus sit: *Non deos vulgi negare profanum, sed vulgi opiniones Diis applicare profanum.*

Quod verò attinet ad *Audaciam Panis*, & *Pugnam* per provocationem cum *Cupidine*; id eò spectat, quia
materia

materia non caret inclinatione & appetitu ad dissolutionem mundi, & recidivationem in illud Chaos antiquum, nisi prævalidâ rerum concordia (per *Amorem* sive *Cupidinem* significatâ) malitia & impetus ejus cohiberetur, & in ordinem compelleretur. Itaque bono admodum hominum & rerum fato fit (vel potius immensâ bonitate divinâ) ut *Pan* illud certamen adversum experiatur, & victus abscedat. Eodem prorsus pertinet, & illud de *Typhone* in *retibus* implicato, quia utcumque aliquando vasti, & insoliti rerum tumores sint, (id quod *Typhon* sonat) sive intumescant maria, sive intumescant nubes, sive intumescat terra, sive alia, tamen rerum natura hujusmodi corporum exuberantias atque insolentias, reti inextricabili implicat & coercet, & veluti catenâ adamantinâ devincit.

Quod autem *Inventio Cereris* huic Deo attribuitur, idque inter venationem; reliquis autem Diis negetur, licet sedulò quærentibus, & illud ipsum agentibus; monitum habet verum admodum & prudens: hoc scilicet, ne rerum utilium ad vitam & cultum inventio, à Philosophiis abstractis, tâquam Diis majoribus expectetur, licet totis viribus in illud ipsum incumbant; sed tantum modò à *Pane*, id est, experientia sagaci, & rerum mundi notitiâ universali; quæ etiam casu quodam, ac veluti inter venandum in hujusmodi invêta incidere solet. Utilissima enim quæque inventa experientia debentur, & veluti donaria quædam fuere casu in homines sparsa.

Illud autem *Musices certamen*, ejusque eventus, salutarem exhibet Doctrinam, atque eam quæ rationi & judicio humano gestienti, & se efferenti, sobrietatis vincula iniicere possit. Duplex enim videtur esse

Harmo-

Harmonia, & quasi *Musica*, altera Sapientiæ divinæ, altera Rationis humanæ. Judicio enim humano, ac veluti auribus mortalium, administratio mundi & rerum, & Judicia divinæ secretiora, sonant aliquid durum, & quasi absolum: Quæ inscitia, licet *Afininis Auribus*, meritò insigniatur, tamen & illæ ipsæ aures, secretò non palàm gestantur. Neque enim hujusce rei deformitas à vulgo conspicitur aut notatur.

Postremò minimè mirum est, si nulli *Amores Pani* attribuantur, præter *Conjugium Echus*; Mundus enim se ipso, atque in se rebus omnibus fruitur: Qui amat autem, frui vult, neque in copia desiderio locus est. Itaque Mundi *Amores* esse nulli possunt, nec potiùdi Cupido, (cùm se ipse contentus sit,) nisi fortassè *Amores Sermonis*. Ii sunt *Nympha Echo*, Res non solida, sed vocalis, aut si accuratiores sint, *Syringa*, quando scilicet verba, & voces, numeris quibusdam, sive Poëticis, sive Oratoriis, & tanquam modulamine, reguntur. Inter sermones autem sive voces, excellenter ad conjugium mundi sumitur sola *Echo*: Ea enim demùm vera est Philosophia, quæ mundi ipsius voces fidelissimè reddit, & veluti dictante mundo conscripta est; & nihil aliud est quam ejusdem simulachrum & reflexio; neque addit quicquam de proprio, sed tantùm iterat, & resonat. Nam quod *Lunam Pan* in altas sylvas aliquando se vocasset, videtur pertinere ad congressum sensus, cum rebus cœlestibus, sive divinis. Nam alia est *Endymionis* ratio, alia *Panis*: Ad *Endymionem* dormientem sponte se demittit *Luna*; siquidem ad intellectum sopitum, & à sensibus abductum, quandoq; sponte influunt divina: Quod si accersantur & vocentur à sensu, tanquam à *Pane*, tum verò non aliud lumen præbent, quam illud,

Quale

Ad mundi etiam sufficientiam & perfectionem pertinet, quod prolem non edat. Ille enim per partes generat; per totum quomodo generare possit, cum corpus extra ipsum non sit? Nam de *Muliercula* illâ *Iambe*, *Filiâ Panis* putativâ, est sanè ea adjectio quædam ad fabulam sapientissima. Per illam enim representantur eæ, quæ perpetuis temporibus passim vagantur, atque omnia implent, vaniloquæ de rerum naturâ doctrinæ, re ipsâ infructuosæ, Genere quasi subdititiæ, garrulitate verò interdum jucundæ, interdum molestæ & importunæ.

Exemplum alterum Philosophiæ, secundum parabolas antiquas, in Politicis. De Bello secundum fabulam Persei.

Perseus, *Orientalis* cum fuisset, missus traditur à *Pallade*, ad obtruncandam *Medusam*, quæ populis plurimis ad *Occidentem*, in extremis *Iberiæ* partibus, maximæ calamitati fuit. Monstrum enim hoc, aliàs crudele & immane, etiam aspectu tam dirum atque horrendum fuit, ut eo solo homines in saxa verteret. Erat autem, è *Gorgonibus* una *Medusa*, ac sola inter eas mortalis, cum reliquæ passivæ non essent. *Persens* igitur ad tam nobile facinus se comparans, armâ ac donâ à tribus Diis mutuò accepit; *Alas* à *Mercurio*, *talares* scilicet non *axillares*; à *Plutone* autem *Galeam*; *Scutum* denique à *Pallade* & *Speculum*. Neque tamen (licet tanto apparatu instructus,) ad *Medusam* rectâ perrexit, sed primùm ad *Græas* divertit; Eæ sorores, ex alterâ parente, *Gorgonibus* erant; Atque *Grææ* istæ canæ etiam à nativitate erant, & tanquam vetulæ. Oculus autem

autem iis tantummodò & dens erat omnibus unicus, quos prout exire foràs quamque contigerat, vicissim gestabant, reversæ autem deponere solebant. Hunc itaque oculum, atque hunc dentem illæ *Perseo* commodarunt. Tum demùm, cùm se abundè ad destinata perficienda instructum judicaret, ad *Medusam* properavit, impiger & volans. Illam autem offendit dormientem, neque tamen aspectui ejus (si forsan evigilaret) se committere audebat, sed cervice reflexa, & in *Speculum* illud *Palladis* inspiciens, atque hoc modo ictus dirigens caput *Medusæ* abscidit : Ex sanguine autem ejusdem, in terram fuso, statim *Pegasus* Alatus emicuit: transtulit & caput autem abscissum *Perseus* in Scutum *Palladis* inseruit, cui etiam num sua mansit vis, ut ad eius intuitum omnes ceu attoniti aut siderati obrigerent.

Fabula conficta videtur de *belligerandi ratione* & prudentiâ: Atque primò omnis belli susceptio debet esse tanquam *Missio à Pallade*; non à *Venere* certè (ut bellum Trojanum fuit) aut aliâ levi ex causâ; quippe cùm in Consiliis solidis, Decreta de bellis fundari oporteat. Deinde de *Genere Belli* eligendo, tria proponit fabula præcepta, sana admodum & gravia: Primū est, ut de *subjugatione Nationum finitimarum* quis non magnoperè laboret: Neque enim eadem est Patrimonii, & Imperii amplificandi ratio: Nam in possessionibus privatis, vicinitas Prædiorum spectatur, sed in propagando Imperio, *Occasio*, & Belli conficiendi facilitas, & fructus, loco vicinitatis esse debent. Itaq; *Perseus*, licet *Orientalis*, tamen tam longinquam expeditionem, usque ad extremum *Occidentem*, minimè detrectavit. Hujus rei exemplum insigne est in *belligerandi diversâ ratione patris & filii Regum, Philippi*

& *Alexandri*. Ille enim in finitimis bellis occupatus, urbes paucas Imperio adjecit, idque non sine maximâ contentione & periculo; quippe qui & alias, & præcipuè in *Prælio Charoneo*, in ultimum discrimen adductus fuit: At *Alexander* longinquam expeditionem benè ausus in *Persas*, Nationes infinitas subjugavit, magis itineribus quàm præliis fatigatus. Hoc ipsum adhuc clariùs cernitur, in propagatione *Imperii Romanorum*, qui, pro tempore ex parte *Occidentis*, vix ultra *Liguriam* armis penetraverant, eodem tempore *Orientis* provincias usq; ad *Montem Taurum* Atmis & Imperio complexi sunt. Etiam *Carolus Octavus* Rex *Gallie*, *Bellum Britannicum* (quod matrimonio tandem compositum est) non admodum facile expertus, expeditionem illam *Neapolitanam* longinquâ, admirandâ quâdam facilitate & felicitate transegit. Habent certè hoc bella longinqua, ut cum iis manus conferatur, qui Militiæ & Armis in vasoris minimè sint assueti, quod in finitimis secùs se habet. Etiam & apparatus in hujusmodi expeditionibus solet esse diligentior & instructior; & terror apud hostes ex ipso ausu & fiduciâ major. Neque etiam ferè possit fieri in illis expeditionibus remotis, per hostes, ad quos tam longo itinere pervenitur, diversio aliqua aut invasio reciproca, quæ in belligerandi ratione cum finitimis, sæpiùs adhibetur. Caput autem rei est, quod in subjugandis finitimis, Occasionum delectus in angusto versatur; at si quis longinquiora non detrectet, poterit pro arbitrio suo eò transferre bellum, ubi aut disciplina militaris maximè est enervata, aut vires nationis plurimùm attritæ & consumptæ, aut dissidia civilia opportunè oborta, aut aliæ hujusmodi commoditates se ostendant. Secundum est, ut semper

per subfit *Causa Belli* iusta, & pia, & honorifica, & favorabilis: Id enim alacritatem, tum militibus, tum populis impensas conferentibus, addit, & societates aperit & conciliat, & plurimas denique commoditates habet. Inter causas autem belli, admodum favorabilis est ea, quæ ducit ad debellandas tyrannides; sub quibus populus succumbit, & prosternitur sine animis & vigore, tanquam sub *Aspectum Medusæ*; quod etiam *Herculi* Divinitatem conciliavit. Romanis certè magna religio fuit, strenuè & impigrè accurrere ad socios tuendos, si quoquo modo oppressi fuissent. Etiam bella ob vindictam justam ferè semper felicia fuerunt, sicut bellum adversus *Brutum & Cassium*, ad vindicandam mortem *Cæsaris*; *Severi* ad vindicandam mortem *Pertinacis*; *Iunii Bruti* ad vindicandam mortem *Lucretiæ*; Denique quicumque bello calamitates hominum & injurias, aut levant, aut vindicant, sub *Perseo* militant. Tertium ut in omni bello suscipiendo vera sit *Æstimatio virium*; atque rectè perpendatur, utrum bellum sit tale, quod confici & ad exitum perducì possit, ne quis vastas & infinitas spes persequatur. Prudenter n. *Perseus* inter *Gorgonas* (per quas bella repræsentantur) eam delegit, quæ in suâ naturâ mortalis erat, neque ad impossibilia animum adjecit. Atque de iis, quæ in suscipiendo bello deliberationem subeunt, hæc præcipit fabula, reliqua ad bellicationem ipsam pertinent.

In bello maximè omnium profunt illa tria *Dona Deorum*, aded ut Fortunam ipsam ferè regant & trahant. Accepit enim *Perseus Celeritatem* à *Mercurio*, *Occultationem Consiliorum* ab *Orco*, & *Providentiam* à *Pallade*: Neque caret allegoriâ, eâque prudentissimâ, quod *Alæ illæ Celeritatis* in rebus conficiendis (cùm

Celeritas in bello plurimum possit) *Talares*, non *Axillares* fuerint, atque pedibus non humeris additæ; quia nō tām in primis belli aggressibus, quām in iis, quæ sequuntur, & primis subsidio sunt, Celeritas requiritur. Nullus enim error in bello magis frequens fuit; quām quod prosecutiones, & subsidiarii impetus, initiorum alacritati non respondeant. At *Galea Plutonis* (quæ homines invisibiles reddere solebat) manifesta parabola est. Nam *Consiliorum Occultatio* post *celeritatem*, maximi ad bellum est momenti. Cuius etiam Celeritas ipsa pars magna est. Celeritas enim consiliorum evulgationem prævertit. Ad *Galeam Plutonis* spectant, ut unus bello præsit, cum mandatis liberis; Consultationes enim cum multis, habent aliquid potiùs ex *Cristis Martis*, quām ex *Galea Plutonis*. Eodē spectant prætextus varii, & designationes ancipites, & famæ emissariæ, quæ oculos hominum aut perstringunt, aut avertunt, atque vera consiliorum in obscuro ponunt. Etiam cautiones diligentes & suspicaces, de literis, de legatis, de perfugis, & complura alia *Galeam Plutonis* ornant, & revinciunt. At non minùs interest, *Consilia Hostium* explorare, quām sua occultare Itaque *Galea Plutonis* adjungendum est *Speculum Palladis*, per quod hostium vires, inopia, occulti fautores, dissidia & factiones, progressus, consilia cernantur. Quoniam verò tantum fortuitorum suscipit bellum, ut nec in consiliis propriis occultandis, nec in hostium explorandis, nec in celeritate ipsâ, multum fiduciæ ponendum sit, ideò antè omnia sumendum *Palladis Scutum*, *Providentiæ* scilicet, ut quàm minimum *Fortunæ* relinquatur. Huc pertinent, exploratò vias inire, Cæstra diligenter munire (quod in militia moderna in desuetudinem

tudinem ferè abiit; Castra verò instar urbis munita, Romanis ad adversos prælii eventus erant) acies stabilis & ordinata, non nimium fidendo cohortibus levis armaturæ, aut etiam equitum turmis; denique omnia quæ ad solidam & sollicitam Defensivam spectant, cum plus valeat utique in Bellis *Scutum Palladis*, quàm *Gladus ipse Martis*. Verùm *Perseo* utcunque copiis aut animis instructo, restat aliud quidpiam, maximè per omnia momenti, antequam bellum incipiatur: Nimirum, ut *divertat ad Græcos*. Græci autem *proditiones* sunt, bellorum scilicet *forores*, non Germanæ illæ quidem, sed generis nobilitate quasi impares. Bella enim generosa, *proditiones* degeneres & turpes. Earum descriptio elegans est, ut *Cane* à natiuitate sint, & tanquam *Vetula*, propter perpetuas proditorum curas, & trepidationes. Earum autem vis (antequam in manifestam defectionem erumpant) aut in *Oculo*, aut in *Dente* est. Omnis enim factio, à statu quopiam alienata, & in proditionem propensa, & *speculatur*, & *mordet*. Atque huiusmodi *Oculus* & *Dens* tanquam *communis* est; nam quicquid didicerunt & noverunt, ferè per manus ab una ad alteram transit & percurrit. Et quod ad *Dentem* attinet, uno quasi ore mordent, & eadem scandala jactant; ut si unam audias, omnes audias. Itaque *Perseo* sunt istæ Græci conciliandæ, atq; in auxilium adducendæ, præsertim ut *Oculum* & *Dentem* suum ei commodent; *Oculum* ad indicia, *Dentem* ad rumores ferendos, & invidiam conflandam, & animos hominum sollicitandos. Postquam verò omnia benè sint ad bellum præparatè disposita, illud imprimis curandum, quod *Perseus* fecit, ut *Medusa dormiens* inveniatur. Prudens enim belli susceptor semper ferè hostem assequitur

imparatum, & securitati propiorem. Denique in ipsis belli actionibus atque insultibus, ille *Intuitus* in *Speculum Palladis*, adoperandus est. Plurimi enim ante ipsa pericula res hostium acutè & attentè inspiciere possunt; at in ipso Periculi articulo, aut terrore offunduntur, aut pericula nimium præcipites & à fronte spectant; unde in illa temerè ruunt, vincendi memores, vitandi obliti, At neutrum horum fieri debet, sed in *Speculum Palladis*, *cervice reflexâ* inspiciendum, ut impetus rectè dirigatur, absque vel terrore, vel furore.

A bello perfecto & victoriâ, sequuntur effecta duo; *Pegasi* illa *Generatio* & *Excusatio*, quæ satis evidenter *Famam* denotat, quæ per omnia volat, & victoriâ celebrat, & reliquias belli faciles, & in votum cedentes efficit. Secundum, *Gestatio Capitis Medusæ* in *Scuto*; siquidem nullum præsidii genus huic ob præstatiâ comparari possit. *Vnicum* enim *facinus* *insigne* & memorabile, feliciter gestum & perpetratum, omnes hostium motus obrigescere facit, atque malevolentiam ipsam stupidam reddit.

Exemplum tertium Philosophia secundum parabolas antiquas, in Moralibus. De Cupiditate, secundum fabulam Dionysi.

Narrant *Semelem* *Iovis* pellicem, postquam jramento eum inviolabili, ad votum indefinitum obstrinxisset, petiisse, ut ad amplexus suos accederet talis, qualiscum *Iunone* consuisset. Itaq; illa ex conflagratione periit. Infans autem, quem in utero gestabat, à Patre exceptus, in femur ejus insutus est, donec menses foetui destinatos compleret. Ex quo tamen onere *Iupiter* interim nonnihil claudicabat. Itaque

que Puer, quod Jovem, dum in femore ejus portare-
tur, gravaret & pungeret, Dionysi nomen accepit.
Postquam autem editus esset; apud Proserpinam per
aliquot annos nutritus est; cum verò adultus esset, o-
re ferè muliebri conspiciebatur, ut sexus videretur
tandem ambigui. Etiam extinctus & sepultus quò-
dam erat ad tempus, & non ita multò post revixit.
Atque prima juventà vitis culturam, atque adedò vini
confectionem & usum primus invenit, & edocuit;
ex quo celebris factus, & inclytus, orbem terrarum
subjugavit, & ad ultimos Indorum terminos perre-
xit. Curru autem vehebatur à Tigribus tracto; circa
eum subsultabant *Dæmones* deformes, *Cobali* vocati,
Acratus & alii. Quin & *Musæ* comitatu ejus se adjun-
gebant. Uxorem autem sibi sumpsit *Ariadnem*, à *The-
seo* desertam & relictam. *Arbor* ei sacra erat *Hedera*. Et-
iam sacrorum & ceremoniarum inventor & institutor
habebatur; ejus tamen generis, quæ & fanaticæ erant,
& plenæ corruptelarum, atque insuper crudeles. Fu-
rores quoque immittendi potestatem habebat. Cer-
tè in *Orgyis* ejus, à mulieribus furore percitis, duo viri
insignes discerpti narrantur, *Pentheus* & *Orpheus*: Ille
dum arbore conscensa spectator eorum, quæ ageren-
tur, curiosus esse voluisset; Hic cum lyram suaviter &
peritè pulsaret. Atque hujus Dei res gestæ, cum *Jovis*
rebus ferè confunduntur.

Fabula videtur ad *mores* pertinere, ut vix quicquã
in Philosophia Morali, melius inveniatur. Descri-
bitur autem sub *Personâ* Bacchi, *Natura Cupiditatis*, si-
ve affectuum & perturbationum animi. Primum
igitur, quod ad *Natalia Cupiditatis* attinet; *Origo Cu-
piditatis* omnis, licet nocentissimæ, non alia est, quam
Bonum Apparens. Sicut enim virtutis mater est bo-
num

num existens, similiter cupiditatis mater est bonum apparens. Altera *Iovis* (sub cuius personâ anima humana repræsentatur) uxor legitima, altera pellex: quæ tamen *Iunonis* honores æmuletur, tanquam *Semele*. Concipitur verò *Cupiditas* in voto illicito, prius temerè concessio, quam ritè intellecto & iudicato. Atque postquam effervescente cœperit, *Mater* ejus (natura scilicet & species boni) ex nimio incendio destruitur & perit. Processus autem cupiditatis à conceptu suo talis est: Illa ab *animo humano* (qui ejus est genitor) & nutricatur, & occultatur, præcipuè in *inferiore parte* ejus, tanquam *femore*; atque animum pungit, & convellit, & deprimit, adeo ut actiones & decreta ab eâ impediuntur, & claudicent. Quinetiam postquam consensu & tempore cōfirmata est, & in actus erumpit, ut jam quasi *mensēs compleverit*, & edita planè sit atque nata, primò tamen ad tempus nonnullum apud *Proserpinam* educatur, id est, *latebras querit*, atque clandestina est, & quasi subterranea; donec remotis pudoris & metus *frangit*, & coalitâ audaciâ, aut virtutis alicujus prætextum sumit, aut infamiam ipsam contemnit. Atque illud verissimum est, omnem affectum vehementiorem tanquam *ambigui sexus* esse. Habet enim *Impetum virilem*, *impotentiam* autem *muliebrem*. Etiam illud præclarè, *Bacchum mortuum reviviscere*: Videntur enim affectus quandoque sopiti, atque extincti, sed nulla fides habenda est eis, ne sepultis quidem: si quidem præbitâ materiâ, & occasione, resurgunt.

De *Inventione Vitis* parabola prudens est: Omnis enim affectus ingeniosus est admodum & sagax, ad investigandum ea, quæ ipsum alant & foveant. Atqui ante omnia, quæ hominibus innotuere, *Vinum* ad
pertur-

perturbationes cujuscunque generis, excitandas & inflammandas, potentissimum est, & maximè effi-
cax, atque est Cupiditatibus in genere, instar *fomitis communis*. Elegantissimè autem ponitur *Affectus* sive *Cupiditas*, *Provinciarum subjugator*, & expeditionis in-
finita susceptor: Nunquam enim partis acquiescit, sed appetitu infinito, neque satiabili, ad ulteriora tendit, & novis semper inhiat. Etiam *Tigres* apud *Affectus stabulant*, & ad *Currum* eorum subinde *jugantur*. Postquam enim *Affectus Curulis* esse cœperit, non pedestris, sed victor rationis, & quasi *Triumphator* factus sit, in omnes, qui adversantur aut se opponunt, crudelis est, & indomitus, ac immitis. Facetum autem est, quod circa *Currum Bacchi* subsultant illi *Dæmones* deformes & ridiculi. Omnis enim affectus vehementior progignit motus, in *Oculis*, & *Ore* ipso, & *Gestu*, indecoros & inconditos, subsultorios & deformes; adeò ut qui sibi ipsi fortassè in aliquo affectu (veluti irâ, arrogantia, amore) videatur magnificus & tumidus, aliis tamen appareat turpis & ridiculus. Conspiciuntur autem in *Cupiditatis comitatu Musa*. Neque enim reperitur ullus ferè affectus, tam pravus & vilis, cui non blandiatur aliqua doctina. Hâc enim in re, ingeniorum indulgentia & procacitas, *Musarum Majestatem* in immensum minuit; ut cum duces vitæ, & signiferi esse debeant, sint non rarò *Cupiditatum pedissequæ*, & oblectatrices.

Inprimis verò nobilis est illa *Allegoria*, *Bacchum* amores suos in eam effudisse, quæ ab alio relicta erat & fastidita. Certissimum enim est, affectus id petere atque ambire, quod *Experientia* jam pridem repudiavit. Atque nōrint omnes, qui affectibus suis servientes & indulgentes, pretium potiundi in immen-

sum augent (sive honores appetant, sive amores, sive gloriam, sive scientiam, sive alia quæcunque) se res relictas petere, & à compluribus, per omnia ferè secula, post experimentum, dimissas & repudiatas. Neque Mysterio caret, quod *Hedera Baccho* sacra fuerit; hoc enim duplici modo convenit; primùm, quod *Hedera hyeme vireseat*; deinde, quod circa tot res (arbores, parietes, ædificia) *serpat*, ac circumfundatur, & se attollat. Quod ad primum enim attinet, omnis *Cupiditas per Renitentiam*, & Vetitum, & tanquam *Antiperistasin* (veluti per frigora *Brumæ Hedera*) virescit, ac vigorem acquirit: Secundò, *affectus* aliquis in humana animâ prædominans, omnes ejus actiones & decreta, tanquam *Hedera circumsepit*; neque ferè quicquam purum invenias, quo illa *Claviculas* suas non imprimat. Neque mirum est, si *Superstitiosi Ritus Baccho* attribuantur, cum omnis ferè *male-sanus affectus in pravis Religionibus* luxurietur, adeò ut *Hæreticorû colluvies Bacchanalia Ethnicorum* superârit; quorum etiam superstitiones, non minùs cruentæ quàm turpes extiterunt. Neque itidem mirum est, si *Furores à Baccho* immitti putentur, cum & omnis *Affectus in excessu suo*, veluti *Furor brevis* sit, & si vehementiùs obfideat & incumbat, in *Insaniâ* sæpiùs terminetur. Illud autem de *Pentheo & Orpheo* inter *Orgia Bacchi* laceratis, evidentem *Parabolam* habet; cum affectus quisque prævalidus erga duas res sit asperrimus atque infensissimus; quarum altera est *Inquisitio in eum curiosa*, altera, *Admonitio salutaris & libera*. Neque auxilio fuerit, si illa inquisitio fiat tantùm contemplationis aut spectandi gratiâ, tanquam arbore consensâ, absque omni animi malignitate: Neque rursùs si admonitio illa, multâ cum suavitate & dexteri-

teritate adhibeatur; Verùm utcunque non tolerant
Orgia aut *Pentheum* aut *Orpheum*. Postremò, illa *Con-*
fusio Personarum Iovis & Bacchi, ad Parabolam rectè
 traduci potest; quandoquidem *Res gesta nobiles*, &
 clara, atque merita insignia & gloriosa, interdum à
Virtute & rectâ ratione & magnanimitate, interdum
 autem à *latente affectu* & occultâ Cupiditate (utcun-
 que famæ & laudis celebritate utraq; res pariter gau-
 deat) proveniant; ut non facile sit distinguere facta
Dionysi à factis *Iovis*.

Verùm in Theatro nimis diù moramur; transeamus ad Palatium Animi; cujus limina majori cum
 veneratione & curâ, ingredi convenit.

FRANCISCI
 BARONIS DE
 VERULAMIO,
 VICE-COMITIS SANCTI

A L B A N I,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum.

LIBER TERTIUS,

AD REGEM SVVM.

C A P. I.

Partitio Scientiæ in Theologiam & Philosophiam. Partitio Philosophiæ in Doctrinas tres; De Numine, de Naturâ, de Homine. Constitutio Philosophiæ Primæ, ut Matris communis omnium.

Historia omnis (Rex optime) humi incedit, &
 Ducis potius officio, quàm Lucis perfungitur: *Poesis* autem doctrinæ tanquam somniū;

I s

Res

Res dulcis, & varia, & volens videri aliquid in se habere Divini; quod etiam somnia vendicant. Verum jam tempus est mihi, ut evigilem, & me humo atollam, *Philosophiæ & Scientiarum* liquidum æthera secans.

Scientia aquarum similis est: Aquarum aliæ descendunt cœlitus, aliæ emanant è terrâ. Etiam *Scientiarum* primaria partitio sumenda est ex fontibus suis: Horû alii in alto siti sunt, alii hîc infrâ. Omnis enim *Scientia* duplicem sortitur informationem Vna inspiratur divinitus, altera oritur à sensu. Nam quantum ad illam, quæ *Docendo* infunditur, *Scientiam*; Cumulativa ea est, non Originalis; sicut etiam fit in aquis, quæ præter fontes primarios, ex aliis rivulis in se receptis, augescunt. Partiemur igitur *Scientiam*, in *Theologiam*, & *Philosophiam*. *Theologiam* hîc intelligimus *Inspiratam* sive Sacram, non *Naturalem*, de qua paulò post dicturi sumus. At illam (*Inspiratam* nimirum) ad ultimum locum reservabimus, ut cum eâ sermones nostros claudamus; cum sit portus, & Sabbathum humanarum contemplationum omnium.

Philosophiæ autem Objectum triplex, *Deus*, *Natura*, *Homo*: Et triplex itidem *Radius Rerum*; *Natura* enim percutit intellectum *Radio directo*; *Deus* autem, propter medium inæquale (*Creaturas* scilicet) *Radio refracto*; *Homo* verò, sibi ipsi monstratus & exhibitus, *Radio reflexo*. Convenit igitur partiri *Philosophiam* in *Doctrinas* tres; *Doctrinam* de Numine, *Doctrinam* de *Naturâ*, *Doctrinam* de *Homine*. Quoniam autem *Partitiones Scientiarum*, non sunt lineis diversis similes, quæ coeunt ad unum angulum; sed potiùs ramis arborum, qui conjunguntur in uno trunco, (qui etiam trun-

truncus ad spatium nonnullum integer est & continuus, antequam se partiatur in ramos; idcirco postulat res, ut priusquam prioris partitionis membra persequamur, constituatur una *Scientia Universalis*, quæ sit Mater reliquarum, & habeatur in progressu Doctrinarum, tanquam portio viæ communis, antequam viæ se separent, & disiungant. Hanc *Scientiam*, *Philosophia primæ*, sive etiam *Sapientie* (quæ olim *Rerum Divinarum* atque *humanarum Scientia* definiebatur) nomine insignimus. Huic autem *Scientie* nulla alia opponitur; cum ab aliis *Scientiis*, potius limitibus, intra quos continetur, quàm rebus & subjecto differat, fastigia scilicet rerum tantummodò tractans. Hanc ipsam utrum inter *Desiderata* reponere oporteat, hæsito; sed arbitror tamen poni debere. Equidem invenio farraginem quandam, & massam inconditam Doctrinæ, ex *Theologia Naturali*; ex *Logica*, ex partibus quibusdam *Physicæ*, veluti de *Principiis*, & de *Animâ*, compositam, & congestam, & sublimitate quâdam sermonis, Hominum qui seipso admirati amant, tanquam in Vertice Scientiarum collocatam. Nos verò, missò fastu, id tantum volumus, ut designetur aliqua *Scientia*, quæ sit *Receptaculum Axiomatum*, quæ particularium Scientiarum non sint propria, sed pluribus earum in commune competant.

Plurima autem id genus *Axiomata* esse nemo ambigat. Exempli gratiâ, Si *inequalibus equalia addas, omnia erunt inequalia*: Regula est ex *Mathematicis*: Eadem & in *Ethicis* obtinet, quatenus ad *Justitiam Distributivam*; Siquidem in *Justitiâ Commutativâ*, ut *Paria Imparibus* tribuantur, *Ratio Æquitatis* postulat; at in *Distributivâ*, nisi *Imparia Impari-*
bus

bus præstentur, iniquitas fuerit maxima. *Quæ in eodem tertio conveniunt, & inter se conveniunt*: Regula est itidem ex *Mathematicis*; Verum simul tam potens in *Logicâ*, ut Syllogisma sit Fundamentum. *Naturâ se potissimum prodit in minimis*: Regula est in *Physicis*, tam valida, ut etiam Democriti *Atomos* produxerit; Veruntamen eam rectè adhibuit Aristoteles in *Politicis*, qui Contemplationem Reip. orditur à familiâ. *Omnia mutantur, nil interit*: Regula itidem in *Physicis*; hoc modo prolata; *Quantum Naturæ, nec minuitur, nec augetur*: Eadem competit *Theologiæ Naturali*, sic variata; *Omnipotentia sunt opera*: *Aliquid ex nihilo facere, & aliquid in nihilum redigere*: Quod etiam Scriptura testatur, Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus, perseverent in perpetuum, non possumus eis quicquam addere, nec auferre. *Interitus rei arcetur per reductionem ejus ad principia*: Regula est in *Physicis*; Eadem valet in *Politicis*, (ut rectè notavit Machiavellus) cum illa, quæ interitum Rerump. maximè prohibent, nihil aliud ferè sint, quàm reformatio earû, & reductio ad antiquos mores. *Putredo serpens, magis contagiosa est, quàm matura*; Regula est in *Physicis*; eadem insignis etiam in *Moralibus*; cum Homines profligatissimi, & maximè facinorosi, minus corruptelæ inferant publicis Moribus, quàm quialiquid videntur habere sanitatis & virtutis, & ex parte tantum mali sunt. *Quod conservativum est formæ majoris, id activitate potentius*: Regula est in *Physicis*: Etenim, ut non abscindatur ipse rerum nexus, nec detur (ut loquuntur) vacuum, facit ad conservandam fabricam Universi: Ut verò gravia congregentur ad massam terræ, facit ad conservandam tantum regionem densorum. Itaque prior motus posteriorem domat. Eadem tenet in *Politicis*: Nam quæ

quæ faciunt ad conservandam ipsam Politiam in suâ Naturâ, validiora sunt, quàm quæ ad Bene esse Particularium in Rep. membrorum conducunt. Similiter eadem locum habet in *Theologiâ*. Etenim in Theologicis virtutibus, Charitas, quæ est virtus maximè communicativa, præ reliquis omnibus eminet. *Augetur vis agentis per Antiperistasin Contrarii*: Regula est in *Physicis*; Eadem mira præstat in *Politicis*; cum omnis factio, ex contrariâ ingruente, vehementer irritetur. *Tonus discors in concordem actutum desinens, Concentrum commendat*: Regula est *Musicæ*; Eadem in *Ethicis*, & *Affectibus* obtinet. Tropus ille Musicus, à clausulâ aut Cadentiâ (quam vocant) cum jamjam adesse videatur, placidè elabendi; cõvenit cum Tropo Rhetorico Expectationem eludendi. Fidium sonus tremulus, eandem affert auribus voluptatem, quam Lumen, Aquæ aut Gemmæ insiliens, Oculis;

--- Splendet tremulo sub lumine Pontus.

Organa Sensuum cum Organis Reflexionum conveniunt: Hoc in *Perspectivâ* locum habet; Oculus enim similis speculo, sive aquis; Et in *Aconusicâ*; Instrumentum enim auditus obici intra cavernam simile. Hæc pauca enumerasse sufficiet ad exempla. Quinimò *Magia Persarum* (quæ in tantum est celebrata) in eo potissimum versabatur, ut architecturas & fabricas, rerum naturalium, & civilium, symbolizantes notaret. Neque hæc omnia, quæ diximus, & alia hujus generis, similitudines meræ sunt (quales hominibus fortassè parùm perspicacibus videri possint) sed planè una, eademque nature vestigia aut signacula, diversis materiis, & subjectis impressa. Atque hæc res adhuc sedulo tractata non est. Invenias fortassè in scriptis, quæ ab ingeniis celsioribus promanârunt hujusmodi

Axiomata rarè & sparsim inserta, ex usu Argumenti quod tractant: Corpus verò aliquod talium *Axiomatum*, quæ vim habeât quandam primitivam, & summariam ad *Scientias*, nemo composuit; cùm tamen sit res ejusmodi, quæ insigniter Naturam unam faciat; quod *Philosophiæ primæ* munus esse autumant.

Est & alia hujus *Philosophiæ primæ* pars, quæ, si ad vocabula respicias, vetus est; si ad rem, quam designamus, nova. Est autem Inquisitio de *Conditionibus adventitiis Entium*, (quas *Trāscendentes* dicere possumus) *Pauco*, *Multo*; *Simili*, *Diverso* *Possibili*, *Impossibili*; etiam *Ente*, & *Non Ente*, atque ejusmodi. Quandoquidem enim ista sub *Physica* propriè non cadant, *Dissertatio* autem *Dialectica* circa ea, magis ad argumentandi rationes, quàm ad rerum existentiam sit accommodata; consentaneum omninò est, ut hæc *Contemplatio* (in quâ nō parum est dignitatis & utilitatis) haud deferatur prorsus, sed in scientiarum partitionibus, nonnullum saltem inveniat locum: Veruntamen hoc intelligimus fieri debere, longè alio, quàm quo tractari solet, modo. Exempli gratia: Nemo, qui de *Multo* & *Pauco* verba fecit, hoc egit, ut causa reddatur, cur alia in Naturâ, tam numerosa & ampla sint, & esse possint, alia tam rara & modica: Non certè fieri non potest, ut in Rerum Naturâ, tanta sit copia auri, quanta ferri, tanta rosæ, quanta graminis, tanta specificati, quanta non specificati. Similiter, Nemo, qui de *Simili* & *Diverso* disseruit, satis explicavit, cur quasi perpetuò inter *species diversas*, interponantur *Participia* quædam, quæ sunt speciei ambigua, veluti muscus inter putredinem & plantam, pisces qui hærent & loco non moventur, inter plantam & animal, forices, & mures, & alia nonnulla, inter animalia ex
putre-

putredine & ex semine prognata, vespertiliones inter aves & quadrupedes, pisces volantes, (qui jam notissimi sunt) inter aves & pisces: Phocæ inter pisces & quadrupedes, & alia hujusmodi. Neque rursus causam indagavit quispiam, cur cùm *similia similibus* gaudeant, ferrum ferrum non trahat, quod magnes facit, neque aurum ipsum aurum, licet argentum vivum alliciat, Circa hæc, & similia, in Disceptatione de *Transcendentibus* illis, altum est silentium: Orationis enim apices, non rerum subtilitates secuti sunt homines. Quamobrem horum *Transcendentium*, sive *Conditionum Entium adventitiarum* inquisitionem veram, & solidam, secundum naturæ, non sermonis leges, *Philosophiam primam* recipere volumus. Atque de *Philosophia prima* (sive de *Sophia*) quam inter *Desiderata* haud immeritò retulimus, hæc dicta sint.

C A P. II.

De Theologiâ Naturali: & Doctrina de Angelis
& Spiritibus, *que ejusdem est*
Appendix.

Collocata igitur suâ in sede, *Communi Scientiarum Parente*, instar Berecynthiæ tantâ gaudentis cœlesti sobole;

Omnes Cœlicolas, omnes Supera alta tenentes;
Revertamur ad partitionem illam trium *Philosophiarum*, *Divinæ*, *Naturalis*, & *Humane*. Nam *Theologia Naturalis*, *Philosophia* etiam *Divina* rectè appellatur. Definitur autem hæc, ut sit talis *Scientia*, seu potius *Scientiæ* scintilla, qualis de Deo haberi potest, per lumen Naturæ, & Contemplationem Rerum creatarum: & ratione Objecti, sanè *Divina*, ratione informationis, *naturalis* censeretur potest. Hujus *Scientiæ* limites ita
verè

verè signantur, ut ad Atheismum confutandum, & convincendum, & ad legem naturæ informandam, se extendant; ad religionem autem astringendam non proferantur. Quamobrem nec Deus unquam edidit miraculum, quo converteretur Atheus; quia poterat ipso naturæ Lumine ad notitiam Dei perducere; verum miracula ad convertendos idololatrias & superstitiones designata sunt, qui Numen agnoverunt, sed in Cultu ejus aberrarunt; quoniam non sufficit Lumine Naturæ, Dei voluntati declarandæ, aut Cultui ejus legitimo prodendo. Sicut enim Opificis potentiam & peritiam ostendunt opera ejus, imaginem autem minimè; sic Opera Dei, Conditoris omni potentiam & Sapientiam ostendunt, Imaginem ejus haudquam depingunt. Atque hæc in re, Ethnicorum opinio à sacrâ veritate recedit. Illi siquidem Mundum Imaginem Dei statuebant, Hominem Mundi. At Sacre Literæ haud tali honore Mundum dignantur, ut Dei uspiam Imago dicatur, sed solummodò Opus Manuum ejus; Hominem verò Imaginem Dei immediate substituunt. Quocirca, quod sit Deus, quod rerum habenas tractet, quod summè Potens, quod Sapiens & Præscius, quod Bonus, quod Remunerator, quod Vindex, quod Adorandus, etiam ex operibus ejus demonstrari, & evinci potest: & admirabilia complura secreta circa attributa ejus, & multò magis circa regimen, & dispensationem super universum, etiam sobriè ex iisdem elici & manifestari queunt; estque istud argumentum à nonnullis utiliter pertractatum. Verum ex intuitu rerum naturalium, atque humanæ rationis principiis, de fidei mysteriis vel ratiocinari, vel etiam suadere vehementius, aut rursus ea curiosius introspicere, & ventilare, & de mo-

de modo Myſterii inquirere, haud tutum meo iudicio fuerit. *De Fidei, quæ Fidei ſunt.* Nam vel Ethnici, in illuſtri illâ & divinâ, de aureâ catenâ, fabulâ, hoc ipſum concedunt, quod Iovem de Cœlo ad Terras deducere nec homines potuerunt, nec Dii; è contrario, quod Iupiter pertrahere eos potuerit è Terrâ ad Cœlum. Quare fruſtrâ ſudaverit, qui cœleſtia Religionis arcanâ, noſtræ rationi adaptare conabitur: Decebit potiùs mentes noſtras ad cœleſtis veritatis Thronum adorandum attollere. In hac igitur parte *Theologiæ Naturalis*, tantùm abeſt, ut defectum aliquem obſervem, ut exceſſum potiùs reperiâ; ad quem ſubnotandum paulùm ſum digreſſus, propter maxima incommoda & pericula, quæ ex eo tum Religioni, tum Philoſophiæ impendent; utpote qui & Religionem Hæreticam procudet, & Philoſophiam Phantaſticam & Superſtitioſam.

Secùs eſt, quod ad *Angelorum & Spirituum Naturam* attinet, quæ nec inſcrutabilis eſt, nec interdicta; Ad quam etiam, ex affinitate, quam habet cum animâ humanâ, Aditus magnâ ex parte eſt patefactus. Præcipit certè Sacra Scriptura; *Nemo vos decipiat in ſublimitate ſermonum, & religione Angelorum, ingerens ſe in ea, quæ non novit.* Attamen ſi hoc monitum diligenter perpendas, duo duntaxat in eo vetita reperiēs; Adorationem ſcilicet, qualis Deo debetur, Angelorum, & fanaticas de iis opiniones, vel ultra creaturæ fortem eos efferentes, vel ampliorem de iis cognitionem, quàm quis reverà adeptus ſit, venditantes. Cæterùm ſobria circa illos inquiſitio, quæ vel per rerum corporearum ſcalam; ad eorum naturam pernoſcendam aſcendat; vel in animâ humanâ, veluti in Speculo, eam intueatur, neutiquam prohibetur.

Idem de *Spiritibus* statuendum *Immundis*, qui à statu suo deciderunt. Consortium cum iis, atque usus operæ eorum, illicitus est, multò magis qualiscunq; cultus vel Veneratio. At contemplatio & cognitio illorum naturæ, potestatis, illusionum, non solum ex locis *Scripturæ Sacræ*, sed ex ratione, aut experientia, haud postrema pars est sapientiæ spiritualis. Sic certè Apostolus, *Stratagematum ejus non ignari sumus*. Ac non minùs *Dæmonum* Naturam investigare in *Theologiâ Naturali* conceditur, quàm *Venenorum* in *Physicâ*, aut *Vitiorum* in *Ethicâ*. Hanc autem *Scientiæ* partem de *Angelis* & *Dæmonibus*, inter *Desiderata* numerare non licet, quippe quæ ab haud paucis sit tentata: *Æquius* esset, ut *Scriptorum* in hoc genere pars haud parva, aut vanitatis, aut superstitionis, aut subtilitatis inutilis, arguantur.

C A P. III.

Partitio Naturalis Philosophiæ in Speculativam & Operativam: quodque illæ duæ, & in Intentione Tractantur, & in Corpore Tractatus segregari debeant.

MIssâ igitur *Theologia Naturali* (cui inquisitionem de *Spiritibus*, ut appendicem attribuimus) accedamus ad secundam partem; videlicet illam de *Natura*, sive *Philosophiam Naturalem*. Optimè Democritus; *Scientiâ de Natura*, in profundis *Mineris*, sive *Puteis* latere demersam. Non malè *Chymici*; *Vulcanum alteram Naturam* esse, quinetiam id celeriter perficere, quod *Naturam* per ambages, & temporis moras solet. Quidni igitur *Philosophiam* in duas partes secemus, *Fodinam* & *Fornacem*; & duo constituamus *Philosophorum Munera*, *Operarios in Mineris*, & *Fabros*? Sanè utcunque videamur

deamur hæc per lusum loqui; tamen hujus generis partitionem utilissimam esse censemus, cum proponetur vocabulis familiaribus & scholasticis; hoc est, ut dividatur *Doctrina de Natura*, in *inquisitionem causarum, & productionem effectuum; Speculativam & operativam*. Altera Naturæ viscera perscrutatur, altera Naturam veluti super incudem efformat. Neque me fugit quàm arcto copulentur vinculo, *Causa & effectus*, ut explicationem eorum aliquatenus conjungi sit necesse. Attamen quandoquidem omnis solida & fructuosa *Naturalis Philosophia*, duplicem adhibeat scalam, eamque diversam; *Ascensoriam & Descensoriam*; Ab *Experientia* ad *Axiomata*, & ab *Axiomatibus* ad *nova Inventa*; consultissimum judico, ut hæc duæ Partes, *Speculativa & Operativa*, & in intentione Tractantis, & in corpore Tractatûs, separentur.

C A P. IV.

Partitio doctrinæ speculativæ de Naturâ, in Physicam Specialem, & Metaphysicam: quarum Physica Causam Efficientem & Materiam; Metaphysica Causam Finale[m] & Formâ inquirat. Partitio Physicæ in doctrinas de Principiis rerum, De fabricâ rerum sive de mundo, & de varietate rerum. Partitio Physicæ de varietate rerum, in doctrinam de Concretis, & doctrinam de Abstractis. Partitio doctrinæ de Concretis, rejicitur ad easdem partitiones, quas suscipit historia naturalis. Partitio doctrinæ de Abstractis in doctrinam de Schematiformis Materix, & doctrinam de Motibus. Appendices duæ Physicæ speculativæ, Problemata naturalia, placita antiquorum Philosophorum, Partitio Metaphysicæ, in doctrinam de Formis, & doctrinam de Causis Finalibus.

Naturalis Philosophiæ partem, quæ *Speculativa* est, & *Theorica*, in *Physicam Specialem*, & *Metaphysi-*

tam dividere placet. Atque in hac partitione attendant homines nos vocabulum *Metaphysicæ* usurpare, sensu, à recepto & vulgato, discrepanti. Hic autem locus admonendi videtur, de nostro, in genere, circa usum vocabulorum, instituto. Id hujusmodi est, ut tam in præmissò vocabulo *Metaphysicæ*, quàm in aliis, ubi conceptus & notiones nostræ novæ sunt, & à receptis recedunt, maximâ certè cum Religione antiqua vocabula retineamus. Cum enim futurum speremus, ut ordo ipse, & dilucida rerum explicatio, quâ subungere conamur, nos à pravâ vocabulorum (quibus utimur) intelligentia liberent; in cæteris omnino avemus (quatenus sine veritatis ac scientiarum dispendio fieri possit) vel minimùm, ab antiquorum aut opinionibus, aut loquendi more deflectere. Quâ in re Aristotelis confidentiam proinde subit mirari; qui impetu quodam percitus contradictionis, & bellum universæ Antiquitati indicens, non solum nova artium vocabula pro libitu cudendi licentiam usurpavit; sed etiam priscam omnem sapientiam extinguere & delere annisus est. Adeò ut neque nominet uspiam authores antiquos, neq; dogmatum eorum mentionem ullam faciat, nisi quò aut homines perstringeret, aut placita redargueret. Sanè si famam nomini suo, ac sequacium turbam affectaverit, hoc rationibus suis imprimis accommodatum. Siquidem in veritate Philosophicâ asserendâ, & recipiendâ, idè contingit, quod in veritate divinâ; *Veni in nomine Patris, nec recipitis me, si quis venerit in nomine suo, eum recipietis.* Sed ex hoc cœlesti Aphorismo, si quem præcipuè designaverit, spectemus; (nempe Antichristum omnium sæculorum Impostorem maximum) colligere licet, istud ipsum, *Venire in nomine suo*, nullâ Antiqui-

tiquitatis, aut (si ita loqui licet) Paternitatis habitâ ratione, rem mali ominis esse ad veritatem ; utcunq; eam sæpenumerò comitetur illa fortuna, *Eum recipietis*. Caterùm de viro tam eximio certè, & ob acumen ingenii mirabili, Aristotele, crediderim faciliè hanc ambitionem eum à discipulo suo accepisse, què fortassè æmulatus est; ut si ille omnes nationes, hic omnes opiniones subigeret, & Monarchiam quandam in contemplationibus sibi conderet. Quanquã fieri possit, ut apud aliquos tetricos, & linguæ acerba simili cum discipulo suo titulo insigniretur.

Felix terrarum prado, non utile mundo

Editus exemplum: -----

Eodem modo,

Felix doctrinæ prado, &c.

Nobis verò ex alterâ parte, (quibus, quantum calamo valemus, inter vetera & nova in literis, fœdus & commercium contrahere, cordi est) decretum manet, Antiquitatem comitari *usque ad aras*; atque vocabula antiqua retinere, quanquam sensum eorum & definitiones sæpiùs immutemus; Secundùm moderatum illum & laudatum, in Civilibus, novandi modum, quo rerum statu novato, verborum tamen solennia durent; quod notat Tacitus; *Eadem magistratum vocabula.*

Redeamus igitur ad acceptionem vocabuli *Metaphysica*, nostro sensu. Patet ex iis, quæ suprà disseruimus, disjungere nos *Philosophiam primam* à *Metaphysicâ*, quæ hætenùs pro re eâdem habitæ sunt. Illam *Communem Scientiarum parentem*, hanc *Naturalis Philosophiæ portionem* posuimus. Atqui *Philosophiæ primæ* communia & promiscua *Scientiarum Axiomata* assignavimus. Etiam *Relativas, & Adventitias Entium Con-*

ditiones (quas *Transcendentes* nominavimus) *Multum*, *Paucum*; *Idem*, *Diversum*; *Possibile*, *Impossibile*; & hoc genus reliqua, eidem attribuimus; id solummodò cavendo, ut *Physicè*, non *Logicè* tractentur. At inquisitionem de *Deo*, *Vno*, *Bono*, *Angelis*, *Spiritibus*, ad *Theologiam Naturalem* retulimus. Merito igitur quæri possit, quid tandem sit, quod *Metaphysicæ* relinquatur? Certè ultra Naturam nihil, sed ipsius Naturæ pars multò præstantissima. Atque profectò, citra veritatis dispendium, huc usque de veterum sententiâ respondere liceat, *Physicam* ea tractare, quæ penitus in *Materiâ*mersa sunt, & *Mobilia*; *Metaphysicam* *Abstracta* magis, & *Constantia*. Rursus *Physicam* in Naturâ supponere existentiam tantum & motum & naturalem necessitatem: At *Metaphysicam* etiam mentem & *Idæam*. Nam huc fortè redit ea, quam dicemus, res. Verum nos eam, missâ sermonis sublimitate, perspicuè & familiariter proponemus. Partiti sumus *Naturalem Philosophiam*, in *causarum inquisitionem*, & *productionem effectuum*. *Inquisitionem Causarum* in *Theoricam* coniecimus. Eam in *Physicam* & *Metaphysicam* partiti sumus. Ergo necesse est, ut vera differentia harum sumatur ex naturâ causarum, quas inquirunt. Itaque absque aliquâ obscuritate, aut circuitione, *Physica* est, quæ inquit de *Efficiente* & *Materiâ*, *Metaphysica*, quæ de *Forma* & *Fine*.

Physica igitur, *Causarum* vaga, & incerta, & pro modo subjecti, mobilia complectitur; *causarum* constantiam non assequitur.

Limus ut hic dure scit, & hæc ut cera lique scit,

Vno eodemque igne. -----

Ignis duritiæ causa, sed in limo; Ignis colliquationis causa, sed in cerâ. Partiemur autem Physicam in do-

ctrinas

Arinas tres. Natura enim aut collecta in unum; aut fusa & sparsa est. Colligitur verò in unum Natura, aut propter communia rerum omnium principia; aut propter unicam integram universi fabricam. Itaque hæc Unio Naturæ duas peperit Physicæ partes: unam de principiis rerum; alteram de fabrica Universi, sive de mundo, quas etiam Doctrinas de summis appellare cōsuevimus. Tertia doctrina (quæ de Naturâ sparsâ sive fusâ tractat) omnimodam rerum varietatem, & summas minores exhibet. Ex his igitur patet tres omninò reperiri doctrinas Physicas. De Principiis Rerum; De Mundo sive de Fabricâ Rerum; & de Naturâ multiplici sive sparsâ; quæ postrema (ut diximus) omnimodam rerum varietatem continet; estque veluti glossa prima, aut Paraphrasis circa Naturæ interpretationem. Harum trium partium desideratur totaliter nulla; Cæterum quàm verè & solidè tractentur, non est hic definiendi locus.

At Physicam sparsam sive de varietate rerum, rursus in duas partes dividimus; Physicam de Concretis, & Physicam de Abstractis; sive Physicam de Creaturis, & Physicam de Naturis. Altera (ut Logicis vocabulis utamur) inquit de substantiis, cum omni varietate suorum accidentium: Altera de accidentibus, per omnē varietatem substantiarum. Veluti, si inquiratur de leone, aut quercu, illa complura diversa accidentia suffulciunt: Contrà, si inquiratur de calore, aut gravitate, illa plurimis distinctis substantiis insunt. Cum verò omnis Physica, sita sit in medio, inter Historiam Naturalem & Metaphysicam; Prior pars (si rectè advertas) Historiæ Naturali propior est, posterior Metaphysicæ. Physica autem Concreta eandem subit divisionem, quam Historia Naturalis; ut sit vel circa Cœlestia; vel circa Meteora; vel circa Globum terræ & Maris; vel cir-

ca Collegia majora, quæ Elementa vocant; vel circa Collegia minora, siue Species; etiam circa Præter-genera-
 riones; & circa Mechanica. Etenim in hisce omnibus, Historia Naturalis factum ipsum perscrutatur & re-
 fert; at Physica itidem Causas: sed intellige hoc de Causis fluxus, materia scilicet & Efficiente. Inter hæc Physicæ portiones, manca prorsus & imperfecta est ea, quæ inquit de Cœlestibus, cum tamen propter nobilitatem subjecti præcipuæ hominibus curæ esse deberet. Etenim Astronomia fundata est in Phænomenis non malè; sed humilis est, & minimè etiam solida: At Astrologia in plurimis etiam fundamento caret. Certè Astronomia talem offert humano intellectui victimā, qualem Prometheus olim, cum fraudem Jovi fecit: Adduxit ille, loco bovis veri, pellem bovis, grandis & pulchri, stramine, & foliis, & viminibus suffarcinatam. Exhibet similiter & Astronomia, exteriora Cœlestium (Astrorum dicimus numerum, situm, motus, periodos) tanquam pellem Cœli, pulchram, & in Systemata fabre concinnatam: At viscera desunt (rationes nempe Physicæ) ex quibus (Hypothesibus Astronomicis adjunctis) eruatur Theoria; non quæ Phænomenis tantum satisfaciat, (cujus generis complures ingeniosè confingi possent,) sed quæ substantiam, & motum, & influxum Cœlestium, prout revera sunt, proponat. Explosa enim ferè jam pridem sunt illa; Raptus primi mobilis; & Soliditas Cœli (stellis in Orbibus suis tanquam clavis in laquearibus infixis.) Nec multò melius asseritur; Quod sint diversi Poli Zodiaci & Mundi; Quod sit secundum Mobile Renitentia in adversum primi mobilis raptus; Quod omnia in Cœlo ferantur per Circulos perfectos; Quod sint Excentrici, & Epicycli, quibus motuum in Circulis perfectis

Etis Constantia servetur; Quod à Lunâ in superius nulla sit *Mutatio*, aut *Violentia*, & hujusmodi. Atque harum suppositionum absurditas, in motum terræ diurnum (quod nobis constat falsissimum esse) homines impegit. At vix quisquam est, qui inquisivit causas Physicas, tum de *Substantiâ Cœlestium* tam Stel-
lari, quàm interstellari, tum de *Celeritate & Tarditate* Corporum Cœlestium ad invicem, tum de *Incitatione Motûs diversâ* in eodem Planetâ, tum de *Motuum Consecutione* ab Oriente in Occidentem, aut è contrâ, deque *Progressionibus, Stationibus, & Retrogradationibus*, tum de *Motuum Sublatione, & Casu*, per Apogæa & Perigæa, tum de *Motuum Obligatione*, vel per spiras se versus Tropicos texendo & retexendo, vel per sinuationes, quas Dracones vocant, tum de *Polis Rationum*, cur magis in tali parte cœli siti sint, quàm in aliâ tum de *Alligatione quorundam Planetarum* ad Distantiam certam à Sole: Hujus, inquam, generis inquisitio vix tentata est, sed in *Mathematicis* tantum *Observationibus & Demonstrationibus* insudatur. Eæ autem ostendunt, quomodo hæc omnia ingeniosè concinnari & extricari possint, non quomodò verè in Naturâ subsistere, Et motus tantum apparentes, & machinam ipsorum fictitiam, & ad placitum dispositam, non causas ipsas, & veritatem rerum indicant. Quocirca non malè *Astronomia*, qualis nunc habetur, inter *Artes Mathematicas*, nō sine dignitatis suæ dispendio numeratur; cū debeat potius, si proprias partes tueri velit, constitui *Physica* pars quasi nobilissima. Quicumque enim *Superlunarium & Sublunarium* conficta divortia contempserit, & *Materia Appetitus & Passiones* maximè *Catholicas*, (quæ in utroque globo validæ sunt, & universitatem rerum transverberant)

benè perspexerit; is ex illis, quæ apud nos cernuntur, luculentam capiet de *Rebus Cælestibus* informationē, & ab iis è contrà, quæ in Cœlo fiunt, haud pauca de *Motibus Inferioribus*, qui nunc latent, perdiscet; non tantum quatenus hi ab illis regantur, sed quatenus habeant passiones communes. Quamobrem hanc partē *Astronomiæ*, quæ *Physica* est, desiderari statuimus. Eam *Astronomiam vivam* nominabimus, ad differentiam bovis illius Promethei, suffarcinati, & solummodo figurâ tenus bovis.

At *Astrologia* multâ superstitione referta est, ut vix aliquid sanum in eâ reperiatur. Attamen eam potius expurgandam, quàm prorsus abiiciendam esse censemus. Quod si quis hanc scientiam, non in ratione, aut *Contemplationibus Physicis*, sed in cæcâ experientia, & complurium sæculorum observatione, fundatam esse contendat, ideoque *Rationum Physicarum* examen rejiciat, quod jactabant Chaldæi, is eâdem operâ & Auguria revocet, & Aruspicinam, & exta, & omni-genas fabulas deglutiat: Nam & hæc omnia, ut diutina experientia, & per manus traditæ disciplinæ, dictamina fuisse asserebantur. Nos verò, & ut *Physica* portionem *Astrologiam* recipimus, & non plus ei, quâ ratio & rerum evidentia concedit, tribuimus; demptis superstitionibus & commentis. Ut verò rem paulò attentius introspeciamus; Primò, quam inane illud commentum; Quod singuli *Planetae vicissim per horas* regnent, ut spatio viginti quatuor horarum, regna sua ter repetant, præter horas tres supernumerarias? Attamen hoc commentum nobis divisionē hebdomadæ (rem tam antiquam, & tam latè receptam) peperit; ut ex alternatione dierum manifestissimè patet; cum in principio diei sequentis, regnet
semper

semper Planeta, à Planetâ prioris diei, Quartus; propter tres illas horas, quas diximus supernumerarias. Secundò, pro commento vano reiicere non dubitamus, *doctrinam de thematibus Cæli*, ad puncta temporis certa, cum distributione domorum; ipsas scilicet *Astrologiæ* delicias, quæ Bacchanalia quædam in Cælestibus exercuerunt: Nec satis mirari possumus, viros quosdam egregios, & in *Astrologiâ* Principes, tam levi ad ista astruenda argumento innixos esse: Ajunt enim, quandò illud prodat experientia ipsa, *Solstitia*, *Equinoctia*, *Novilunia*, *Plenilunia*, & hujusmodi stellarum *Revolutiones majores*, manifestò & insigniter operari super corpora naturalia; necesse esse, ut *positura stellarum magis exacta & subtiliores*, effectus quoque magis exquisitos & occultiores producant. Illi verò seponere primò debuerant, *operationes solis per calorem manifestum*; & similiter *Lunæ vim quandam Magneticam*, super incrementa æstuum semimensestrua: (Nam fluxus & refluxus maris quotidianus alia res est:) his verò sepositis, *reliquas Planetarum vires super Naturalia* (quatenus experientiâ comprobantur) tenues admodum, & infirmas, & quasi latitantes reperient, etiam in *Revolutionibus Majoribus*. Quare contrario prorsus modo concludere debuerant; nimirum cum *revolutiones illæ majores tam parùm possint*; *Exactas illas & minutæ positurarum differentias* nihil omninò virium obtinere. Tertiò *fatalia illa*, quod hora natiuitatis aut conceptionis fortunam fœtus regat, hora inceptionis fortunam incepti, hora quæstionis fortunam rei inquisitæ, atque (ut verbo dicamus) *doctrinas de natiuitatibus, electionibus, & quæstionibus*, & istiusmodi levitates, maximâ ex parte, nihil certi aut solidi habere, & rationibus physicis planè redargui & e-

vinci,

vinci, judicamus. Illud igitur magis attinet dicere, quid tandem in *Astrologicis* retineamus, aut probemus? Atque in iis, quæ probamus, quid *desideremus*? Nam hujus postremæ rei gratiâ (nempe ejus quod *desideratur*) sermonem hunc instituimus, cum aliàs censuris (ut sæpè diximus) non vacemus. Atque inter recepta certè, *doctrinam de revolutionibus*, plus sanitatis, quàm reliqua habere censemus. Verùm id optimum factu foret, si *Regulas* quasdam præscribamus, ad quarum trutinam & normam, *Astrologica* examinentur; ut utilia retineantur, reiiciantur inania. Prima ea sit, de quâ jam antè monuimus, *revolutiones majores retineantur, valeant minores horoscoporum & domorum*. Ille instar tormentorum grandium ictus suos à longinquo jacere queant, hæ tanquam arcus minores spatia evadere & vires deferre non possunt. Secunda est; *operatio cælestium in corpora omnigena non valet, sed râtum in teneriora*, qualia sunt humores, aër, & spiritus: Atque hic tamen excipimus operationes caloris, solis & cælestium, qui & ad metalla, & ad plurima subterranea proculdubio penetrat. Tertia est: *Omnis operatio cælestium, potius ad massas rerum extenditur, quàm ad individua*: Obliquè tamen pervenit etiam ad individua nonnulla: Illa scilicet, quæ ex individuis ejusdem speciei sunt maximè passibilia, & tanquam cera mollior, veluti cum constitutio aëris pestilens, corpora minùs resistentia occupat, magis resistentia præterit. Quarta est præcedenti non dissimilis: *Omnis operatio cælestium, non in puncta temporum, aut angustias minutas, sed in spatia majora destituit & dominatur*: Itaque prædictiones de temperaturis anni, veræ esse possint, de diebus singulis, pro vanis meritò habentur. Postrema est, (quæ etiam prudentioribus

Astro-

Astrologis semper placuit) quod nulla insit Astris fatalis necessitas; sed quod inclinent ea potius, quàm cogant. Addimus & illud, (in quo in partes Astrologiæ, si fuerit emendata, non obscure venire videbimur) nimirum quod nobis pro certo constet, cœlestia in se habere alios quosdam influxus, præter Calorem & Lumen. Qui tamen ipsi, secundum regulas illas, quas jam posuimus, & non aliter, valent. Verùm illi in intimâ Physicâ latent, & longiorem dissertationem postulant. Visum est igitur nobis (his, quæ diximus, ritè perpensis) inter Desiderata reponere Astrologiam his principiis nostris consentaneam; Atque sicut Astronomiam, quæ physicis rationibus nitatur, Astronomiâ Vivam nominavimus; ita & Astrologiam, quæ per easdem regitur, Astrologiam Sanam appellare placet. Circa quam rectè conficiendam, licet ea quæ diximus non parùm profutura sint; pauca tamen addemus, more nostro, quæ liquidò proponent, & ex quibus sit coagmentanda; & ad quæ adhibenda. Primò in Astrologiam Sanam recipiatur doctrina de commixtionibus radiorum, conjunctionibus scilicet & oppositionibus, & reliquis Syzygiis, sive Aspectibus Planetarum inter se: Planetarum autem, per Signa Zodiaci Pertransitum, & Locationem sub iisdem Signis, etiam huic parti, de commixtionibus radiorum, assignamus: Locatio enim planetæ sub signo, est conjunctio quædam ejusdem cum stellis signi: Quinetiam sicut conjunctio-nes, ita & oppositiones, & reliquæ Syzygiæ Planetarum erga stellas signorum notandæ sunt, quod adhuc plenè factum non est. At commixtiones radiorum stellarum fixatum ad invicem, utiles quidem sunt ad contemplationem de fabricâ mundi, & regionum subjacentium Naturâ; ad prædictiones minimè, quia semper

per eodem modo se habent. Secundò recipiantur *Accessiones* singulorum Planetarum propiùs ad *Perpendiculum*, aut *Recessiones* ab ipso, secundum Regionum climata: Habent enim Planetæ singuli, non minùs quam Sol, suas æstates, hyemes, in quibus fortiùs aut infirmiùs radios jaciant, propter rationem perpendiculi Etenim nobis dubium non est, quin Luna posita in Leone, fortiùs operetur super corpora naturalia, apud nos, quàm posita in piscibus: Non quod luna sub leone ad cor respiciat, sub piscibus ad pedes (sicut fabulantur;) sed propter elevationem versus perpendiculum, & approximationem ad stellas majores, eadem prorsùs ratione, quàm & Sol. Tertio recipiantur *Apogea* & *Perigea Planetarum*, cum debitâ disquisitione, ad quæ pertineat *Planete vigor* in seipso, ad quæ *Vicinitas* ad nos. Planeta enim in Apogæo, siue exaltatione suâ, magis alacer est; in Perigæo autem, siue casu suo, magis communicat. Quartò recipiantur (ut summatim dicamus) omnia reliqua *Accidentia motus Planetarum*; quales singulorum in itinere suo *accelerationes*, *retardationes*, *progressus*, *stationes*, *Retrogradationes*, quales *distantiæ à Sole*, *combustiones*, *augmenta* & *diminutiones luminis*, *eclipses*, & si quæ sint alia? Etenim faciunt hæc omnia, ut Planetarum radii, vel fortiùs, vel debiliùs diversis denique modis & virtutibus, operentur. Atque quatuor ista ad *Radiationes Stellarum* spectant. Quintò recipiantur, quæ Naturas stellarum, siue erraticarum, siue fixarum, in propriâ suâ Essentiâ, & activitate, referare & detegere ullo modo queant; *Qualis magnitudo*; *Qualis color* & *aspectus*: *Qualis scintillatio* & *vibratio luminis*: *Qualis situs versus polos*, aut *Æquinoctium*: Quales *Asterismi*: quæ aliis stellis magis immixtae, quæ magis solitariae:

ria: quæ superiores, quæ inferiores; quæ ex fixis intra vias Solis & Planetarum (Zodiacum scilicet,) quæ extra: quis ex Planetis velocior, quis tardior, quis moveatur in Eclipticâ, quis pervagetur in latitudine: quis possit esse retrogradus, quis minimè, quis patiat omnimodam distantiam à Sole, quis alligetur: quis moveatur celerius in Apogæo, quis in Perigæo: Denique Anomalia Martis, expatiatio Veneris, & Labores sive Passiones admirandæ, quæ non semel & in Sole, & in Venere deprehensæ sunt, & si quæ sint alia? Postremò recipiantur etiam ex traditione, naturæ & inclinationes Planetarum particulares; atque etiam stellarum fixarum; quæ, quandoquidem magno consensu tradantur, non leviter (præterquam ubi cum Physicis rationibus planè discordant) rejiciendæ sunt. Atque ex talibus observationibus coagmentatur Astrologia sana; & secundum eas tantum, schemata cœli & componere & interpretari, oportet.

Adhibetur autem Astrologia sana: Ad prædictiones fidentius, ad electiones cautiùs, ad utraque autem intra terminos debitos. Prædictiones fieri possint, de Cometis futuris, qui (ut nostra fert conjectura) prænunciari possunt, & de omni genere Meteororum, de diluviis, siccitatibus, ardoribus, congelationibus, terræ motibus, irruptionibus aquarum, eruptionibus ignium, ventis & pluviiis majoribus, anni variis tempestatibus, pestilentibus, morbis grassantibus, ubertate & caritate frugum, bellis, seditionibus, sectis, transmigrationibus populorum, denique de omnibus rerum vel naturalium vel civilium moribus, aut innovationibus majoribus: Ad magis autem specialia, & fortè singularia, prædictiones istæ (licet minore certitudine) deduci possint, si repertis primò hujusmodi temporum inclinationibus generalibus,

acri iudicio vel Physico vel Politico, applicentur illis speciebus aut individuis, quæ huiusmodi accidentibus maximè sint obnoxia; veluti si quis ex præcognitione tempestatum anni, eas reperiet (exempli gratiâ) magis oleis à quam vitibus, magis Phthificis, quàm hepaticis, magis incolis collium, quàm vallium, magis monachis, quàm aulicis (propter victus rationem diversam) propitias aut perniciosas. Aut si quis ex cognitione influxus, quem cœlestia habent super spiritus humanos, reperiat eum talem esse, ut magis populis quàm regibus, magis viris doctis & curiosis, quàm animosis & militaribus, magis voluptariis, quàm negotiosis aut politicis, faveat aut adversetur. Huiusmodi autem innumera sunt, sed (quemadmodum diximus) non tantum cognitionem illam generalem, quæ sumitur ex astris (quæ sunt agentia) verum etiam particularem subjectorum (quæ sunt passiva) requirunt. Neque *electiones* prorsus rejiciendæ sunt; sed parcius illis, quàm *prædictionibus* fidendum. Videmus enim in plātationibus, & seminationibus, & infitionibus, ætatum lunæ observationes, non esse res omninò frivolas. Sunt & multa ejus generis. Verum & *electiones* istæ, etiam magis, quàm *Prædictiones*, per nostras regulas cohibendæ sunt. Atq; illud semper attendendum; valere *Electiones*, in illis tantum casibus, ubi & virtus cœlestium talis sit, quæ non subito transeat; & actio inferiorum similiter talis, quæ non statim absolvatur; quemadmodum fit in illis exemplis, quæ memoravimus: Nam nec incrementa Lunæ subito transiguntur, nec incrementa Plantarum. Punctualitas verò temporis omninò repudianda. Inveniuntur autem & talia complura (quod quis minùs putet) in *electionibus circa civilia*. Quod si quis

nos compellat eo nomine, quod ex quibus ista *Astrologia* emendata *elici* possit; & rursus ad quæ utiliter *adhiberi*, aliquid monstravimus; quis verò sit eliciendi modus, neutiquàm docuimus; ille minùs æquus fuerit, cum artem ipsam (cujus debitores non sumus) à nobis exigat. Hoc tamen circa illud ipsum, quod petit, monēbimus; Quatuor tantum esse modos, quibus ad hanc scientiam via sternatur. Primo per *experimenta futura*; Dein per *experimenta præterita*; Rursus per *traditiones*; ultimò per *rationes Physicas*. Atque quod ad *experimenta futura*, quid attinet dicere? cum illa seculis compluribus ad eorum copiam comparandam indigeant, ut de iisdem cogitationem suscipere frustra fuerit? Quod verò ad *experimenta præterita*; Ea certè in manu hominum sunt; licet res sit laboriosa, & multi otii. Possint enim *Astrologi* (si sibi non desint) omnes *casus majores*, (veluti inundationes, pestilentias, prælia, seditiones, mortes Regum (si placet,) & similia) ex historiæ fide depromere: & situm cœlestium, non secundum thematum subtilitatem, sed juxta regulas eas revolutionum, quæ à nobis adumbratæ sunt, qualis fuerit sub iisdem temporibus, intueri: ut ubi manifestus fuerit eventuum consensus & conspiratio, ibi *Prædictionis* norma probabilis constituatur. Quatenus ad *Traditiones*: Eas ita ventilare oportet, ut quæ cum *rationibus Physicis* manifestò pugnent, è medio tollantur: quæ verò cum iis benè consentiant, etiam auctoritate suà valeant. Quantum deniq; ad *Physicas rationes*: Ille maximè huic inquisitioni accommodatæ sunt, quæ de catholicis materiæ appetitibus, & passionibus: & de motibus corporum simplicibus & genuinis inqui-

L runt.

runt. His enim alis ad Cœlestia ista materiata ascenditur tutissimè. Atque de *Astrologiâ sanâ* hætenùs.

Insaniæ autem Astrologicæ, (præter ea, quæ à principio notavimus, commenta) alia quædam partitio superest non prætermittenda: quæ tamen ab *Astrologiâ* secludi solet, & in *Magiam*, quam vocant, *Cœlestem* transferri. Ea nacta est mirum commentum ingenii humani, nimirum, ut *benevolus aliquis situs Astrorum*, in *sigillis* aut *signaculis* (puta metalli, aut gemmæ alicujus ad intentionem propriæ) excipiatur, quæ *Horæ* ejus felicitatem aliàs prætervolaturam detineant, & quasi volatilem figant. Quemadmodum graviter ille conqueritur, de tam nobili apud Antiquos arte, jampridem amissâ.

*Annulus infuso non vivit mirus Olympo,
Non magis ingentes humili sub lumine Phæbos
Fert Gemma, aut celso divisas cardine Lunas.*

Certè reliquias Sanctorum, earumque virtutes, recipit Ecclesia Romana (neque enim in Divinis & Immaterialis fluxus temporis obest) verum ut condantur reliquiæ Cœli, quod hora, quæ recessit, & tanquam mortua est, reviviscat & continuetur, mera est superstitio. Missa igitur hæc faciamus, nisi fortè Musæ Aniculæ jam factæ sint.

Physicam Abstractam in duas partes rectissimè dividi posse statuimus: *Doctrinam de schematibus materiæ*, & *doctrinam de appetitibus & moribus*. Utrosque cursum enumerabimus, unde veræ *Physicæ de Abstractis* adumbratio quædam deduci possit. *Schematismi materiæ* sunt, *densum, rarum, grave, leve, calidum, frigidum, tangibile, pneumaticum, volatile, fixum, determinatum, fluidum, humidum, siccum, pingue, crudum, durum, molle, fragile, tensile, porosum, unitum, spirituosum, jesu-*
num,

hum, simplex, compositum, absolutum, imperfectè mixtum, fibrosum atque venosum, simplicis positura sive æquum. simile, dissimile: specificatum, non specificatum: organicum, inorganicum: animatum, inanimatum: neque ultra rem extendimus. Sensibile enim & insensibile, rationale & irrationale, ad doctrinam de homine reiciimus. Appetituum verò & motuum duo genera sunt: Sunt enim vel motus simplicis, in quibus radix omnium naturalium actionum continetur: pro ratione tamen schematizmorum materia, vel motus compositi sive producti: à quibus ultimis recepta Philosophia, (quæ parum de corpore naturæ stringit) auspicatur. Debent autem haberi hujusmodi motus compositi, (quales sunt generatio, corruptio, & reliqui) pro pensis quibusdam, aut summis motuum simplicium, potius quam pro motibus primitivis. Motus simplices sunt, motus Antitypiæ, quem vulgò motum, ne fiat penetratio dimensionum, vocant: Motus nexûs, quem motum ex fugâ vacui appellant: Motus libertatis, ne detur compressio aut extensio præternaturalis: Motus in spheram novam, sive ad rarefactionem & condensationem: Motus nexûs secundi, sive ne detur solutio continuitatis: Motus congregationis majoris, sive ad massas connaturalium suorum, qui vulgò dicitur motus naturalis: Motus congregationis minoris, qui vulgò dicitur Sympathiæ & Antipathiæ: Motus disponens, sive ut partes benè collocentur in Toto: Motus assimilationis sive multiplicationis Naturæ suæ super aliud: Motus excitationis, ubi Agens nobilius motum in alio latentem & sopitum excitat: Motus sigillatim sive impræstionis, operatio scilicet absque communicatione substantiæ: Motus Regius, sive cohibitio reliquorum motuum à motu prædominante: Motus absque

termino, sive rotatio spontanea: *Motus trepidationis*, sive *Systoles & Diastoles*, corporum scilicet, quæ locantur inter commoda & incommoda: Postremo *decubitus*, sive *exhorrentia motus*, quæ etiam plurimarum rerum est causativa. Hujusmodi sunt *Motus Simples*, qui ex penetralibus Naturæ verè prodeunt: quique complicati, continuati, alternati, frænati, repetiti, & multis modis aggregati, *Motus illos Compositos*, sive *Summas Motuum*, quæ receptæ sunt, aut illis similes constitunt. *Summa motuum*, sunt decantati illi motus, *Generatio, Corruptio, Augmentatio, Diminutio, Alteratio, & Latio*: Etiam *Mixtio, Separatio, versio*. Superfunt tantum tanquàm *Appendices Physicæ, Mensuræ Motuum*: Quid possit *Quantum*, sive *Dosis Naturæ*? Quid possit *Distantia*, id quod Orbis virtutis sive Activitatis non malè vocatur? Quid possint *incitatio & tarditas*? Quid brevis aut longa *mora*? Quid *vis* aut *hebetudo rei*? Quid *stimulus peristaseos*? Atque hæ sunt *Physicæ veræ de Abstractis partes genuinæ*. Etenim, in *schematismis materiæ*, in *Motibus simplicibus*, in *summis* sive *Aggregationibus motuum*, & in *mensuris motuum*, *Physicæ de Abstractis absolvitur*. Nam *Motum voluntarium in animalibus*: *Motum qui fit in actionibus Sensuum*: *Motum phantasie, appetitus & voluntatis, Motum mentis, decreti, & Intellectualium*, ad proprias *Doctrinas amandamus*. Illud tamen iteratò monemus, *Universa hæc, quæ diximus, in Physicâ nō ulterius tractari, quàm ut inquirantur Materia & Efficiens ipsorum*: *Retraçantur enim in Metaphysicâ, quoad Formas & Fines*.

Physicæ subjungemus Appendices insignes duas, quæ non tam ad materiam, quàm ad modum inquisitionis spectant: Problemata naturalia, & Placita antiquorum Philosophorum. Prior Naturæ multiplicis sive

sparsæ Appendix est: Secunda Nature unitæ, sive Summarum: Utraque ad solertem dubitationem pertinet, quæ Scientiæ pars est non contemnenda, Nam Problemata particulares dubitationes complectuntur: Placita generales circa Principia & Fabricam. Problematum exemplum nobile est in libris Aristotelis: Quod genus operis meruit certè, non solum ut posteriorum laudibus celebraretur, verum etiam ut eorum laboribus continuaretur: cum dubitationes indies oriantur novæ. Attamen in hac re adhibenda est cautio magni utique momenti. Dubiorum commemoratio & propositio duplicem in se habet fructum: Unum quod Philosophiam muniat contra errores: quando id quod non planè liquet, non judicatur, aut asseritur, (ne error errorem gigneret) sed suspenditur de eo iudicium, & non fit positivum: Alterum, quod Dubitationes, in codicillos relatæ, totidem spongiæ sunt, quæ incrementa Scientiæ perpetuò ad se sugant, & alliciât, unde fit ut illa, quæ nisi præcessissent Dubitationes, leviter, & sicco pede transmissa fuissent, Dubitationum admonitu attentè & studiosè observentur. Verum hæ duæ utilitates vix unum compensant incommodum, quod, nisi sedulò prohibeatur, se ingeret: Nimirum quod Dubitatio, si semel admittatur tanquam justa, & fiat quasi Authentica, statim Defensores in utramque partem suscitabit, qui etiam posteris eandem Licentiâ Dubitandi transmittant: adeò ut homines ingenia sua intendant & applicent ad hoc, ut alatur potius Dubitatio, quàm terminetur aut solvatur. Cujus quidem rei exempla, & in Jurisprædicatione, & in Academicis, ubique occurrunt: quibus moris est, ut Dubitationem semel admissam, perpetuam esse velint, nec minus Dubitandi, quàm Asserendi

di aucthoramaenta amplectantur: Cùm tamen ille demum sit ingenii usus legitimus, qui ex Dubiis Certa faciat, non qui Certa in Dubium vocet. Quare *Kalendarium Dubitationum*, sive *Problematum* in Naturâ, & desiderari assero, & suscipi probo: Modò curæ sit, ut auctâ *Sciētiâ* in dies (quod fiet procul dubio si nos audiât homines) quæ clarè discussæ sint *Dubitationes*, ex Albo deleantur. Huic *Kalendario* aliud addi cupe-rem, non minus utile: Cum enim in omni inquisitione inveniantur hæc tria, perspicuè *Vera*, *Dubia*, perspicuè *Falsa*: utilissimum foret *Kalendario Dubiorum*, *Kalendarium Falsitatum*, & errorum popularium; vel in *Historiâ naturali*, vel in dogmatibus grassantium, adungere: ne illæ amplius *Scientiis* molestæ sint.

Quod ad *Placita antiquorum Philosophorum*, qualia fuerunt *Pythagoræ*, *Philolai*, *Xenophanis*, *Anaxagoræ*, *Parmenidis*, *Leucippi*, *Democriti*, aliorum: (quæ homines contemptim percurrere solent,) non abs re fuerit paulò modestiùs in ea oculos conicere. Et si enim *Aristoteles*, more *Ottomanorum*, regnare se haud tutò posse putaret, nisi fratres suos omnes contrucidasset: tamen iis, qui non regnum aut magistrum, sed veritatis inquisitionem atque illustrationem sibi proponunt, non potest non videri res utilis, diversas diversorum, circa rerum naturas, opiniones, sub uno aspectu intueri. Neque tamen subest spes quòd veritas aliqua purior, ex illis, aut similibus *Theoriis*, speranda nullo modo sit. Quemadmodum enim eadem *Phænomena*, iidem calculi, & *Ptolomæi* principiis *Astronomicis*, & *Copernici* competunt: ita experientia ista vulgaris, qua utimur, atque obuia rerum facies, pluribus diversis *Theoriis* se applicare potest: Ubi ad rectam veritatis indagationem longè

longè alia severitate opus fuerit. Eleganter enim Aristoteles: *Infantes primo balbutientes, quavis mulieres appellare matres, post autem propriam matrem discernere: sic certè puerilis experientia, omnem Philosophiam appellabit matrem: Adulta verò Matrem veram internoscet. Intereà juvabit Philosophias discrepantes, veluti diversas Naturæ Glossas, (quarum una fortasè uno loco, alia alio est emendatior,) perlegere. Optarim igitur ex vitis antiquorum Philosophorum, ex fasciculo Plutarchi de Placitis eorum, ex citationibus Platonis, ex confutationibus Aristotelis, ex sparsa mentione, quæ habetur in aliis libris, tam Ecclesiasticis, quàm Ethnicis, (Lactantio, Philone, Philostrato, & reliquis) opus confici, cum diligentia & iudicio, de *Antiquis Philosophiis*. Tale enim opus nondùm extare video. Attamen hic moneo, ut hoc fiat distinctè: ita ut singulæ *Philosophiæ* seorsùm componentur, & continentur; non per titulos & fasciculos (quod Plutarchus fecit) excipiantur. Quævis enim *Philosophia* integra seipsam sustentat: atque dogmata ejus, sibi mutuo, & lumen & robur adiciunt: quod si distrahantur, peregrinum quiddam & durum sonant. Certè quando apud Tacitum lego, Facta Neronis aut Claudii, circumstantiis Temporum, Personarum, & Occasionum vestita; nil video quod à probabilitate prorsus abhorreat: cùm verò eadem lego in Suetonio Tranquillo, per capita, & communes locos, minimeque in serie temporis representata, Portenta quædam videntur, & planè incredibilia. Neq; ab similibus est ratio *Philosophiæ*, quando proponitur integra, & quando in frustra concisa & dissecta. Neque vero, ex hoc *Placitorum Philosophiæ Calendario*, nuperras Theorias & dogmata excludo; Sicut illam *Theo-**

phraſi Paracelſi, eloquenter, in Corpus quoddam, & Harmoniam Philoſophiæ, redactam, à Severino Dano; Aut *Teleſii Conſentini*, qui Parmenidis Philoſophiã inſtaurans, Arma Peripateticorum in illos ipſos vertit; Aut *Patricii Veneti*, qui Platoniorum fumos ſublimavit; Aut *Gilberti* Popularis noſtri, qui Philolai dogmata repoſuit; Aut alterius cujuſcunque, ſi modo dignus ſit. Horum verò (quoniam volumina integra extant) Summæ tantum inde conficiendæ, & cū cæteris conjungendæ. Atque de *Phyſica* cum *Appendicibus* hæc dicta ſint.

Quantum ad *Metaphyſicam*, aſſignavimus jam ei inquisitionem *Cauſarum Formalium & Finalium*; quæ aſſignatio, quatenus ad *Formas*, in caſſum facta videatur. Invaluit ſiquidem opinio atque inveteravit, *rerum formas eſſentiales*, ſeu *veras differentias*, nullâ humanâ inveniri diligentia poſſe. Quæ opinio interim nobis elargitur, atq; concedit, *Inventionem Formarum* ex omnibus Scientiæ partibus digniſſimam eſſe, quæ inveſtigetur, ſi modo fieri poſſit, ut reperiantur. Ad inventionis poſſibilitatem verò quod attinet, ſunt certè ignavi regionum exploratores, qui ubi nil niſi Cælum & Pontus videtur, terras ultrà eſſe prorsùs negant. At manifeſtum eſt, Platonem virum ſublimis ingenii, (quique veluti ex rupe excelsâ omnia circumſpiciebat) in ſuâ de *Idæis* doctrinâ; *Formas eſſe verum Scientiæ objectum*, vidiffe; utcunque ſententiæ hujus veriſſimæ, fructum amiſerit, *Formas* penitus à materiâ abſtractas, non in materiâ determinatas cōtemplando & preſando: Unde factum eſt, ut ad ſpeculationes Theologicas diverteret, quod omnem naturalem ſuam Philoſophiam infecit & polluit. Quod ſi diligenter, ſeriò, & ſincerè, ad actionem & uſum

ipsum & oculos convertamus; non difficile erit disquirere, & notitiam assequi, quæ sint illæ *Formæ*, quarum cognitio res humanas miris modis locupletare, & beare possit. Substantiarum enim *Formæ* (uno homine excepto, de quo Scriptura, *Formavit hominem de limo terræ, & spiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*; non ut de cæteris speciebus, *Producant Aquæ, producat Terra*) species, inquam, creaturarum, prout nunc per compositionem & transplantationem inveniuntur multiplicatæ) ita perplexæ sunt & complicatæ, ut aut omnino de iis inquirere frustrâ sit; aut inquisitio earum, qualis esse potest, seponi ad tempus; & postquâ *formæ* simplicioris Naturæ ritè exploratæ sint, & inventæ, tum demùm institui debeat. Quemadmodum enim nec facile esset, nec ullo modo utile, *formam* soni investigare ejus, qui verbum aliquod constituat, cum verba, compositione & transpositione literarum, sint infinita: at soni, qui literam aliquam simplicem exprimat, *formam* inquirere, quali scilicet collisione, quasi instrumentorum vocis applicatione, constituatur, comprehensibile est, imò facile: quæ tamen *Formæ* literarum cognitæ ad *formas* verborum illicò nos deducunt: Eadem prorsus ratione, *formam* inquirèdo *Leonis, Quercus, Auri*; imò etiam *aquæ, aut aëris*, operam quis luserit: *Formam* verò inquirere *densi, rari; calidi, frigidi; gravis, levis; tangibilis, pneumatici, volatilis, fixi*; & similium, tam *schematismorum*, quàm *motuum*, quos in *Physica* tractandâ, magnâ ex parte, enumeravimus (& *formas primæ classis* appellare consuevimus) quique (veluti literæ Alphabeti) numero haud ita multi sunt, & tamen *Essentias* & *Formas* omnium substantiarum conficiunt & sustinent; hoc est, inquam, illud ipsum, quod conamur;

quodque eam partem *Metaphysica*, de quâ nunc inquirimus, constituit & diffinit. Neq; hæc efficiunt, quò minùs *Physica* easdem Naturas consideret quoque, ut dictum est, sed tantùm quoad *causas fluxas*. Exempli gratiâ, si de *causa* inquiratur *albedinis* in nive, vel spumâ; rectè redditur, quod sit subtilis intermixtio aëris cum aquâ. Hæc autem, longè abest, ut sit *forma albedinis*, cùm aër etiam pulveri vitri aut crysalli intermixtus, *albedinem* similiter procreet, non minùs quam si admisceatur aquæ; verùm *Causa Efficiens* illa tantùm est, quæ nihil aliud quàm vehiculum est *formæ*. At in *Metaphysica*, si fiat inquisitio, hujusmodi quidpiam reperies: Corpora duo diaphana intermixta, portionibus eorum opticis, simplici ordine sive æqualiter collocatis, constituere albedinem. Hanc *Metaphysicæ* partem *desiderari* reperio. Nec mirum; quia illo inquirendi modo, qui hucusque in usum venit, nunquam in seculum comparebunt *Rerum Formæ*. Radix autem mali hujus, ut & omnium, ea est; Quod homines & properè nimis, & nimis longè, ab experienciâ, & rebus particularibus, cogitationes suas divellere & abstrahere consueverunt, & suis meditationibus & argumentationibus se totos dedere.

Uſus autem hujus *partis Metaphysicæ*, quam *desideratis* annuero, duas ob causas vel maximè excellit. Prima est, quod scientiarum omnium officium sit, & propria virtus, ut experienciæ ambages, & itinera longa (quantum veritatis ratio permittit) abbrevient; ac proinde remedium veteri querimonix afferant, de *vita brevi & arte longâ*. Illud verò optimè præstat, *Axiomata* Scientiarum in magis generalia, & quæ omni materiæ rerum individuarum competant, colligando

gando & uniendo Sunt enim *scientiæ* instar pyrami-
dum, quibus *Historia* & *Experientia*, tanquam Basis u-
nica substernuntur; Ac proinde Basis *naturalis Philo-*
sophiæ est *Historia naturalis*: Tabulatum primum à Basi
est *Physica*; Vertici proximum *Metaphysica*: Ad conum
quod attinet & punctum verticale (*opus quod opera-*
tur Deus a principio usque ad finem: Summariam nempe
natura legem) hæ sitamus meritò, an humana possit ad
illud inquisitio pertingere. Cæterùm hæc tria, veræ
sunt Scientiarum contabulationes, suntque apud
homines propriâ scientiâ inflatos, & Theomachos,
tanquam tres moles Gigantæ.

Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,

Scilicet atq; Ossæ frondosum inuoluere Olympum.

Apud eos verò, qui seipsos exinanientes, omnia ad
Dei gloriam referunt, tanquam trina illa acclamatio,
Sancte, Sancte, Sancte. Sanctus enim Deus in multi-
tudine operum suorum, Sanctus in ordine eorum,
Sanctus in unione. Quare speculatio illa Parmenidis
& Platonis, (quamvis in illis nuda fuerit speculatio)
excelluit tamen; *Omnia per scalam quandam ad unita-*
tem ascendere. Atque illa demùm Scientia cæteris est
præstantior, quæ humanū intellectū minimū mul-
tiplicitate onerat; quæ liquet esse *Metaphysicam*, quip-
pe quæ contemplatur præcipuè *simplices illas rerum*
Formas, (quas superiùs *Formas primæ classis* nominavi-
mus) quandoquidem licet numero pauca, tamen cõ-
mensurationibus & coordinationibus suis omnem
varietatem constituunt. Secunda res, quæ hanc *Meta-*
physica partem de *formis* nobilitat, hæc nimirum est;
Quod potestatem humanam emancipet maximè, &
liberet; eamque in amplissimum & apertissimum
operandi campum educat. Nam *Physica* per angu-
stos,

stos, & impeditos calles, humanam operam dirigit, Naturæ ordinariæ flexuosos tramites imitata; sed late undique sunt sapientibus viæ; Sapientiæ nimirum (quæ à Veteribus rerum divinarum & humanarum scientia definiebatur) mediorum copia & varietas semper suppetit. Causæ enim Physicæ, novis inventis in simili materia, lucem & ansam præbent: At qui Formam aliquam novit, novit etiam ultimam possibilitatem superinducendi naturam illam in omnigenam materiam, eoque minùs inter operandum restringitur, & alligatur, vel ad Materię Basim vel ad Conditionem Efficientis. Quod genus Scientiæ eleganter describit etiam Salomon, etsi sensu magis divino, Non arctabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum. Intelligit scilicet Sapientiæ vias, nec angustias, nec obicibus obnoxias esse.

Metaphysicæ pars secunda est finalium causarum inquisitio, quam non ut prætermisam, sed ut male collocatam notamus. Solent enim inquire inter Physicæ, non inter Metaphysicæ. Quamquam si ordinis hoc solum vitium esset, non mihi fuerit tanti. Ordo enim ad illustrationem pertinet, neque est ex substantiâ Scientiarum. At hæc ordinis inversio, defectum insignem peperit, & maximam Philosophiæ induxit calamitatem. Tractatio enim causarum finalium in Physicis, inquisitionem causarum physicarum expulit & deiecit, effecitque ut homines in istiusmodi speciosis & umbratilibus causis acquiescerent, nec inquisitione Causarum realium, & verè Physicarum strenuè urgerent, ingenti Scientiarum detrimento. Etenim reperio hoc factum esse, non solum à Platone, qui in hoc littore semper anchoram figit, verum etiam ab Aristotele, Galeno, & aliis, qui sapissimè etiam ad illa vada

vada impingunt. Etenim qui causas adduxerit hujusmodi, *Palpebras cum pilis, pro sepi & vallo esse, ad munimentum oculorum: Aut Corii in Animalibus firmitudinem esse ad propellendos calores & frigora: Aut Ossa pro columnis & trabibus à naturâ induci, quibus fabrica corporis innitatur: Aut Folia arborum emitti, quo fructus minus patiantur à Sole & Vento: Aut Nubes in sublime fieri, ut terram imbribus irrigent: Aut Terram densari & solidari, ut statio & mansio sit Animalium. & alia similia* is in *Metaphysicis* non malè ista allegârit, in *Physicis* autem nequaquam. Imò, quod cœpimus dicere, hujusmodi sermonum discursus (instar remorarum) uti fingunt (navibus adhærentium) *Scientiarum* quasi velificationem & progressum retardârunt, ne cursum suum tenerent, & ulterius progredierentur: & jam pridem effecerunt, ut *physicarum causarum* inquisitio, neglecta deficeret, ac silentio præteriretur. Quapropter *Philosophia naturalis* Democriti, & aliorum, qui Deum & mentem à fabricâ rerum amoverunt; & structuram universi infinitis Naturæ prælusionibus & tentamentis, (quas uno nomine *fatum* aut *fortunam* vocabant) attribuêrunt; & rerum particularium causas, materiæ necessitati, sine intermixtione *causarum finalium* assignârunt; nobis videtur, (quantum ex fragmentis & reliquiis Philosophiæ eorum, coniecere licet) quatenus ad *causas physicas*, multò solidior fuisse, & altius in Naturam penetrâsse, quàm illa Aristotelis & Platonis: Hanc unicam ob causam, quod illi in *causis finalibus* nunquam operam triverunt; hi autem eas perpetuò inculcârunt. Atque magis in hac parte accusandus Aristoteles, quàm Plato, quandoquidem fontem *causarum finalium*, Deum scilicet, omiserit, & Naturam pro Deo substituerit: *Causasque*

fasque ipsas finales potius ut Logicæ Amator, quàm Theologiæ amplexus sit. Neq; hæc eo dicimus, quod cause illæ finales veræ non sint, & inquisitione admodum dignæ, in speculationibus *Metaphysicæ*, sed quia dum in *Physicarum Causarum* possessiones excutunt, & irruunt, miserè eam provinciam depopulantur, & vastant. Alioquin, si modo intra terminos suos coercerentur: magnoperè hallucinantur, quicumque eas *Physicis causis* adversari aut repugnare putent. Nam causa reddita, quod *Palpebrarum pili oculos muniant*, nequicquam sanè repugnat alteri illi, quod *pilositas soleat contingere humiditatum orificiis*,

Muscosi fontes, &c.

Neque causa reddita, quod *Coriorum in animalibus firmitudo pertinet ad cœli injuriis propulsandas*, adversatur illi alteri, quod illa *firmitudo sit ob contractionem pororum, ex intimis corporum, per frigus, & depredationem aeris*: & sic de reliquis: Conspirantibus optimè utrisque causis; nisi quod altera intentionem: altera simplicem consecutionem denotet. Neque verò ista res in dubium vocat providentiam divinam, aut ei quicquam derogat: sed potius eandem miris modis confirmat, & evehit. Nam sicut in rebus civilibus, prudentia politica fuerit multò altior, & mirabilior, si quis operà aliorum, ad suos fines & desideria, abuti possit, quibus tamen nihil consilii sui impertit, (ut interim ea agant, quæ ipse velit, neutiquam verò se hoc facere intelligant,) quam si consilia sua cum Administris voluntatis suæ communicaret: Sic Dei Sapientia effulget mirabiliùs, cum Natura aliud agit, providentia aliud elicit; quàm si singulis schematibus, & motibus naturalibus, providentiæ characteres

rafteres effent impressi. Scilicet Aristoteli, postquam Naturam Finalibus Causis imprægnasset; Naturamque nihil frustra facere: suique voti semper esse compotem, (si impedimenta abessent,) & hujusmodi multa eò spectantia posuisset; ampliùs Deo non fuit opus: At Democritus & Epicurus, cùm Atomos suos prædicabant; eòusque à subtilioribus nonnullis tolerabantur; verùm cùm ex eorum fortuito concursu, fabricam ipsam rerum, absque mente coaluisse assererent, ab omnibus risu excepti sunt. Aded ut tantum ab-
sit, ut Cause Physicæ homines à Deo & Providentiâ abducant, ut contrà potiùs Philosophi illi, qui in iisdem eruendis occupati fuerunt, nullum exitum rei reperiant, nisi postremò ad Deum & Providentiam confugiant. Atque hæc de Metaphycâ dicta sint, cujus partem de Causis Finalibus, in Libris & Physicis, & Metaphysicis tractatam non negaverim, in his rectè, in illis perperam propter incommodum inde secutum.

C A P. V.

Partitio Operativæ Doctrinæ de Naturâ, in Mechanicam, & Magiam:
Quæ respondent Partibus Speculativæ: Physicæ Mechanicæ, Metaphysicæ
Magiæ: & Expurgatio Vocabuli Magiæ. Appendices duæ Operativæ;
Inventarium Opum humanarum, & Catalogus Polychrestorum.

Operativam de Naturâ similiter in duas partes dividemus, idq; ex necessitate quâdam. Subjicitur n. hæc divisio, divisioni priori Doctrinæ Speculativæ. Physica siquidem, & inquisitio Causarum Efficientium, & Materialium, producit Mechanicam: At Metaphysica, & inquisitio formarum, producit Magiam: Nam Causarum finalium inquisitio sterilis est, & tanquam
virgo

virgo Deo consecrata, nihil parit. Neque nos fugit, esse & *Mechanicam* sæpius merè *Empyricam*, & *Operariam*, quæ à *Physica* non pendeat; Verùm hanc in *Historiam Naturalem* coniecimus; à *Philosophiâ naturali* segregamus. Loquimur tantùm de eâ *Mechanicâ*, quæ cum *causis physicis* conjuncta est. Veruntamen intervenit quædam *Mechanica*, quæ nec prorsus *Operaria* est, neque tamen *Philosophiam* propriè attingit. Operum enim inventa omnia, quæ in hominum notitiam venerunt; aut casu occurrerunt; & deinceps per manus tradita sunt; aut de industriâ quaesita: Quæ autem intentionaliter inventa sunt, Illa aut per *Causarum*, & *Axiomatum* lucem eruta sunt: Aut per extensionem quandam, vel translationem, vel compositionem inventorum priorum deprehensa, quæ magis ingeniosa quædam res est, & sagax, quàm *Philosophica*. Hanc verò partem, quam neutiquam contemnimus, non multo post, cùm de *Experientia Literata* inter *Logica* tractabimus, cursim perstringemus. Enim verò *Mechanicam*, de quâ nunc agimus, tractavit *Aristoteles* promiscuè; *Hero* in *Spiritualibus*, etiam *Georgius Agricola*; *Scriptor* recens, diligenter admodum in *Mineralibus*; Aliique quamplurimi in subjectis particularibus; adeò ut non habeam, quod dicam de *Omissis* in hac parte; nisi quod *Mechanica* promiscua, secundum exemplum *Aristotelis*, diligentius debuissent continuari, per labores *Recentiorum*; præsertim cum delectu eorum *Mechanicorum*, quorum aut *Causæ* magis obscuræ, aut *Effectus* magis nobiles. Verùm qui in hisce insistent, quasi *Oras* tantùm maritimas perreptant.

----- *Premendo litius iniquum;*

Meo siquidem iudicio, vix possit aliquid in Naturâ radi-

radicitus verti, aut innovari, vel per casus aliquos fortuitos, vel per tentamenta experimentorum, vel ex luce Caularum Physicarum, sed solummodo per *inventionem formarum*. Si igitur desiderari eam partem *Metaphysicæ*, quæ de *formis* agit, posuimus, sequitur ut *Naturalis* etiam *Magia*, quæ ad eam est Relativa, similiter desideretur. Verum hoc loco postulandum videtur, ut vocabulum istud *Magiæ*, in deteriore partem jam pridem acceptum, antiquo & honorifico sensui restituatur. Etenim *Magia* apud Persas, pro sapientiâ sublimi, & scientiâ consensuum rerum universalium, accipiebatur; atque etiam tres illi Reges, qui ab Oriente ad *Christum* adorandum venerunt, *Magorum* nomine vocabantur. Nos verò eam, illo in sensu intelligimus, ut sit scientiâ, quæ cognitionem *formarum abditarum* ad opera admiranda deducat, atque, quod dici solet, *Activa cum passivis conjungendo*, Magnalia Naturæ manifestet. Nam quantum ad *Naturalem Magiam* (quæ in libris plurimorum volitat) credulas quasdam & superstitiosas traditiones, & observationes, de *Sympathiis & Antipathiis rerum*, atque de *Oculis & specificis proprietatibus* complectentem, & frivolis ut plurimum experimentis, potius occultandi artificio, & larvâ, quàm re ipsâ admirandis: non erraverit sanè, qui eam dixerit, à scientiâ, quàm quaerimus, tantum distare, quoad veritatem naturæ, quantum Libri rerum gestarum Arthuri ex Britannia, aut Hugonis Burdegalensis, & hujusmodi Herotum umbratiliū, differunt à Cæsaris Commentariis, quoad veritatem historicam. Manifestum enim est, Cæsarem majora reverâ perpetrasse, quàm illi de Heroibus suis confingere ausi sunt; sed modis faciendi minimè fabulosis. Hujusmodi doctrinas benè ad-

umbravit *Fabula de Ixione*; Qui cum Junonis, Potentia Deæ, concubitu animo sibi designaret, cum evanidâ nube rem habuit; ex quâ Centauros in Chimeras progeniit. Sic qui in sanâ & impotenti cupiditate feruntur ad ea, quæ per imaginationis tantum fumos, & nebulas cernere se putant, loco operum, nil aliud quàm spes inanes, & deformia quædam ac monstrosa spectra suscipient. Hujus autem *Magie Naturalis*, levis & degeneris, operatio super homines, similis est soporiferis quibusdam medicamentis; quæ somnum conciliant, atq; insuper inter dormiendum, læta & placentia somnia immittunt. Primò enim intellectum humanum in soporem coniicit; canendo proprietates específicas, & virtutes occultas, & tanquam cœlitus demissas, & per traditionum susurros solummodò perdiscendas; unde homines ad veras Causas eruendas, & indagandas, non amplius excitantur, & evigilant, sed in hujusmodi otiosis, & credulis opinionibus acquiescunt: Deinde verò innumera commenta grata, & qualia quis optaret maximè, instar somniorum, insinuat. Atq; operæ pretium est notare, in illis scientiis, quæ nimium trahunt ex phantasiâ & fide, (quales sunt *Magia ista levis*, de quâ nunc loquimur, *Alchymia*, *Astrologia*, & aliæ consimiles) media sua, & Theoriam, solere esse magis monstrosa, quam Finis ipse est, & actio, quò tendunt. Versio argenti, aut argenti vivi, aut alicujus alterius metalli in aurum, res creditu dura: Attamen longè verisimilius est, ab homine, qui *Ponderus*, *Coloris flavi*, *Malleabilis* & *Extensibilis*, *Fixi* etiam & *volatilis*, naturas cognitâ & perspectas habuerit; quique similiter prima mineralium semina & menstrua diligenter introspexit; posse aurum multâ & sagaci molitione

molitione tandem produci, quam quod pauca *Elixir* grana, paucis momentis, alia metalla in aurum vertere valeant, per activitatem ejusdem *Elixiris*, quæ naturam scilicet perficere, & omni impedimento liberare possit. Similiter, senectutis retardatio, aut gradus alicujus juventutis instauratio, non facilè fidem reperiat: Attamen longè verisimilis est, ab homine, qui naturam *Arefactionis*, & *Spirituum super solida corporis deprædationes*, benè nôrit, quique Naturam *Assimilationis*, atq; *alimentationis*, vel perfectioris, vel prævioris, perspexerit, Naturam etiam *Spirituum*, & quasi *Flammæ Corporis*, aliàs ad consumendū appositæ, aliàs ad reparandū, notârit, posse diætâs, balnea, unctiões, medicinas proprias, accōmodata etiam exercitia, & similia, vitam prolongari, aut vigorem juventutis, aliquâ ex parte, renovari: quam quod hoc fieri possit, per guttas pauculas, aut scrupulos alicujus *pretiosi liquoris*, aut *quintessentiæ*. Rursus, ex astris fata elici posse, non statim aut facilè homines consenserint: Illa verò, quod hora nativitat, (quæ sæpiissimè ex pluribus accidentibus naturalibus, vel acceleratur, vel differtur,) vitæ totius fortunam regat, aut quod hora quæstionis, sit cum re ipsâ, quæ quæritur, confatalis, meras nugas dixeris. Attamen tanta exercet humanum genus impotentia & intemperies, ut non solum, quæ fieri non possunt, sibi spondeant, sed etiam maximè ardua, sine molestiâ aut sudore tanquâ feriantes, se adipisci posse confidunt. Verùm de *Magiâ* hæctenus, cujus & vocabulum ipsum ab infamiâ vindicavimus, & speciem veram à falsâ & ignobili, segregavimus.

Hujus verò partis *Operativa* scilicet de *Naturâ*, duæ sunt *Appendices*, magni utraque pretii. Prima est, ut

fiat *Inventarium opum humanarum*, quo excipiantur & breviter enumerentur omnia hominum bona, & fortunæ (sive sint ex fructibus & proventibus Naturæ, sive artis) quæ jam habentur, & quibus homines fruuntur, adjectis iis, quæ olim innotuisse constat, nunc autem perierunt: ad hunc finem, ut qui ad nova inventa accingitur, de jam inventis, & extantibus, negotiū sibi non faceſſat. Hoc verò *Inventarium* magis erit artificiosum, magisque etiam utile, si quæ communi hominum opinione *impossibilia* reputantur, in unoquoque genere adjunxeris: atque unā *proxima impossibilibus*, quæ tamen habentur, copules, ut alterum humanam inventionem acuat; alterū quadantenus dirigat, utque ex his *Optativis, & Potentialibus, Activis* promptius deducantur. Secunda est, ut fiat *Kalendarium eorum experimentorum*, quæ maxime *Polychresta* sunt, & ad aliorum inventionem faciunt, & ducunt. Exempli gratiā, *Experimentum artificialis congelationis aquæ*, per glaciem cum sale nigro, ad infinita pertinet: Hoc enim modum condensationis secretum revelat, quo homini nihil est fructuosius. Præstò enim est ignis ad rarefactiones; verum in condensationibus laboratur. Plurimum autem facit, ad inveniendi compendium, si hujusmodi *Polychresta* proprio catalogo excipiantur.

C A P. VI.

De magna philosophiæ naturalis, tam Speculativæ, quam operativæ; appendice, Mathematicæ: quodque inter appendices potius poni debet, quam inter scientias subalternas. Partitio Mathematicæ, in puram; & mixtam.

Optimè Aristoteles, *Physicam & Mathematicam* generare *Practicam sive Mechanicam*. Quare cum jam

jam, tam *speculativam*, quàm *Operativam* partem *Doctrinæ de Naturâ*, tractaverimus, locus est, ut de *Mathematica* dicamus, quæ ad utramque est scientia auxiliariis. Hæc siquidem in *Philosophiâ* receptâ, *Physicæ* & *Metaphysicæ* pars tertia adjungitur: At nobis ista retractantibus & recolentibus, si eam ut scientiam *substantivam*, & principalem, designare in animo esset, magis consentaneum videretur, & rei ipsius *Naturæ*, & ordinis perspicuitati, ut constitueretur tanquam portio *Metaphysicæ*. *Quantitas* enim (quæ subiectum est *Mathematicæ*) materiæ applicata, veluti doctis *Naturæ* est, & plurimorum effectuum in rebus *Naturalibus* causativa: ideoque inter *formas Essentiales* numeranda est. *Figure* autem & *numerorum* potentia, in tantum apud antiquos valere visa est, ut *Democritus* *principia varietatis rerum*, in *figuris atomorum* præcipuè collocaverit; Ac *Pythagoras* *Naturam rerum ex numeris* constitui asseruerit. Illud interim verum est, quantitatem inter *formas naturales*, (quales nos eas intelligimus) omnium maximè esse abstractâ, & à materiâ separabilem: Quod ipsum in causâ fuit, cur & diligentius exculta, & acrius inquisita ab hominibus fuerit, quàm aliæ quæcunque *formæ*, quæ omnes in materiâ magis sunt immerse. Cum enim in hominum animis planè insitum sit (plurimo certè cum scientiarum detrimento) ut *generalium* quasi *campis liberis*, magis quàm *particularium* *sylvis* & *septis* delectentur, nil repertum est *Mathematicis* gratius, & jucundius, quo appetitus iste expatiandi & meditando exploretur. Etsi autem hæc vera sint, nobis tamen, qui non tantum veritati & ordini, verum etiam usui & commodis hominum consulimus, satius demùm visum est, *Mathematicas*, cum & in *Physicis*, & in *Meta-*

physicis, & in *Mechanicis*, & in *Magicis*, plurimum pol-
leant, ut omnium *appendices*, & copias auxiliares de-
signare. Quod etiam quodammodo facere compellimur, propter delicias & fastum Mathematicorum, qui hanc scientiam *Physica* ferè imperare discupiant. Nescio enim quo fato fiat, ut *Mathematica* & *Logica*, quæ ancillarum loco erga *Physicam* se gerere debeant, nihilominus certitudinem suam præ eâ jactantes, Dominatum contrà exercere præsumant. Verùm de loco, & Dignitate hujus scientiæ minùs curandum, de re ipsâ videamus.

Mathematica aut *pura* est, aut *mixta*. Ad *puram* referuntur scientiæ, quæ circa *quantitatem* occupatæ sunt, à *Materia* & *Axiomatibus* *Physicis* penitus *Abstractam*. Eæ duæ sunt, *Geometria* & *Arithmetica*: *Quantitatem* altera cōtinuam, altera *Discretam* tractans. Quæ duæ artes, magno certè cum acumine & industriâ, inquisitæ & tractatæ sunt: veruntamen & *Euclidis* laboribus, in *Geometricis*, nihil additum est à sequentibus, quod intervallo tot seculorum dignum sit & doctrina de *solidis*, nec à veteribus, nec à modernis, pro rei usu & excellentiâ, instructa & aucta est. In *Arithmeticis* autem, nec satis varia & commoda inventa sunt *supputationum* compendia, præsertim circa *Progressiones*, quarum in *Physicis* usus est non mediocris: nec *Algebra* benè consummata est; atque *Arithmetica* illa *Pythagorica* & *Mystica*, quæ ex *Proclo*, & reliquiis quibusdâ *Euclidis* cœpit instaurari, expatiatio quædam speculationis est. Hoc enim habet ingenium humanum, ut cùm ad *solida* non sufficiat, in *supervacaneis* se atterat. *Mixta* habet pro *subjecto* *Axiomata* & *Portiones* *Physicas*: *Quantitatem* autem considerat, quatenus est ad ea elucidanda, & demonstranda, & actu-

& actuanda, auxiliaris. Multę siquidem Naturę partes, nec tatis subtiliter comprehendendi, nec satis perspicuę demonstrari, nec satis dextrę & certõ ad usum accommodari possint, sine ope & interventu *Mathematicæ*. Cujus generis sunt *Perspectiva*, *Musica*, *Astronomia*, *Cosmographia*, *Architectura*, *Machinaria*, & nonnullę alię. Cæterum in *Mathematicis mixtis* integras aliquas portiones *Desideratas* jam non reperio, sed multas in posterum prædico, si homines non ferientur. Prout enim *Physica*, majora indies incrementa capiet, & nova *Axiomata* educet, eõ *Mathematica* operã novã in multis indigebit, & plures demum fient *Mathematicæ mixtæ*.

Jam autem *Doctrinam* de *Naturâ* pertransivimus, & *Desideratâ* in ipsâ notavimus. Quã in re, si à priscis, & receptis opinionibus discesserimus, eoq; nomine contradicendi ansam cuiquam præbuerimus; quod ad nos attinet, ut dissentienti studiũ longẽ à nobis abest, ita etiam & contendendi consilium. Si hæc vera sunt;

Non canimus surdis, respondent omnia sylvæ;
 Vox Naturę ingeminabit, etsi vox hominum reclamet. Quemadmodum autem Alexander Borgia dicere solebat, de expeditione Gallorum Neapolitanâ, *Eos venisse cum Creta in Manibus*, quo diversoria sua notarent, non cum armis, ut perrumperent; Sic nobis magis cordi est, Pacificus Veritatis Ingressus; ubi quasi cretâ consignentur animi, qui tantum hospitem excipere possint; quàm qui pugnax est, viamque sibi per contentiones, & lites sternat. Absolutis igitur duabus partibus *Philosophiæ*, de *Numine*, & de *Naturâ*, restat tertia de *Homine*.

FRANCISCI
BARONIS DE
VERULAMIO,
VICE-COMITIS SANCTI

ALBANI,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum,

LIBER QUARTUS,

AD REGEM SVVM,

CAP. I.

Partitio doctrinæ de homine, in Philosophiam humanitatis, & civilem. Partitio Philosophiæ humanitatis, in doctrinam circa corpus hominis, & doctrinam circa animam hominis. Constitutio unius doctrinæ generalis de Naturâ, sive, de statu hominis. Partitio doctrinæ de statu hominis, in doctrinam de personâ hominis, & de sedere animi & corporis. Partitio doctrinæ de personâ hominis, in doctrinam de materiis hominis, & de prærogativis. Partitio doctrinæ de sedere, in doctrinam de indicationibus, & de impressionibus. Assignatio Physiognomix, & interpretationis somniorum naturalium, doctrinæ de indicationibus.

SI quis me (Rex optime) ob aliquid eorum, quæ proposui, aut deinceps proponam, impetat, aut vulneret, (præterquam quod intra præsidia Majestatis tuæ tutus esse debeam,) sciat is, se contra morem & disciplinam militiæ facere. Ego enim Buccinator tantum, pugnam non in eo, unus fortassè ex iis, de quibus Homerus:

Χαίρετε κήρυκες, Διὸς ἄγγελοι, ἡδ' ἐν' ἀνδράσιν.

Hi enim inter hostes, etiam insensissimos & acerbissimos, ultra citroque inviolati ubique commeabant. Neque verò nostra Buccina homines advocat & excitat, ut se mutuo contradictionibus proscindant,

aut

aut secum ipsi præliantur & digladiantur; sed potius ut pace inter ipsos factâ, conjunctis viribus, se adversus *Naturam Rerum* comparent, ejusque Edita & Munia capiant & expugnent, atque fines imperii humani (quantum Deus Opt. Max. pro Bonitate suâ indulserit) proferant.

Veniamus nunc ad eam *Scientiam*, ad quam nos ducit Oraculum antiquum: Nempe ad *Scientiam nostram*. Cui, quò magis nostrâ intersit, eò incumbendum est diligentius. Hæc *Scientia homini* pro fine est *Scientiarum*, at *Natura ipsius portio* tantum. Atque hoc pro Regulâ ponatur generali: Quod omnes *Scientiarum* partitiones ita intelligantur, & adhibeantur, ut scientias potius signent, aut distinguant, quàm secent & divellant, ut perpetuò evitetur *solutio continuitatis in scientiis*. Hujus etenim contrarium particulares *Sciëntias* steriles reddidit, inanes. & erroneas, dum à fonte, & fomite communi non aluntur, sustentantur, & rectificantur. Sic videmus Ciceronem Oratorem, de Socrate, & ejus scholâ conquerentem, quod hic primus *Philosophiam* à *Rhetorica* disjunxerit, unde facta sit *Rhetorica*, ars loquax & inanis. Constat similiter Sententiam Copernici de *Ratione Terræ* (quæ nunc quoque invaluit) quia *Phænomenis non repugnat*, ab *Astronomicis Principiis* non posse revinci; à *Naturalis* tamen *Philosophiæ Principiis*, rectè positis, posse. *Artem* denique *Medicam* videmus, si à *Naturali Philosophia* destituatur, *Empyricorum* praxi haud multum præstare. Hoc igitur posito, accedamus ad *Doctrinam de homine*. Ea duplex est. Aut enim contemplatur *hominem segregatum*, aut *Congregatum*, atque in *Societate*. Alteram harum *Philosophiam humanitatis*: Alteram *civilem* vocamus. *Philosophia humanitatis* sive *humana*,

ex partibus similibus illis, ex quibus homo ipse consistit: Nempe ex *Scientiis*, quæ circa *Corpus*, & ex *Scientiis*, quæ circa *animam* versantur.

Verùm priusquam distributiones Particulares persequamur, constituamus *Scientiam* unam generalem, de *natura* & *statu hominis*: Digna enim certè res est, ut emancipetur hæc *Scientia*, & in *Scientiam* seorsùm redigatur. Conficitur autem illa ex iis rebus, quæ sunt tam *corpori*, quàm *animæ* communes. Rursum, hæc *Scientia* de *naturâ*, & *statu hominis*, distribui potest in duas partes; Attribuendo alteri *naturam hominis indivisam*: alteri *vinculum ipsum animæ & corporis*: Quarum primam *doctrinam* de *persona hominis*, secundam *doctrinam* de *fœdere* vocabimus. Liquet autem hæc omnia, eùm sint communia & mixta, primæ illi divisioni *Scientiarum* circa *corpus*, & *scientiarium*, circa *animam* versantium, assignari non potuisse.

Doctrina de *personâ hominis* duas res præcipuè complectitur; Contemplationes scilicet de *miseriis humani generis*, & de *eiusdem prerogativis*, sive *excellentiis*. Atque deploratio *humanarum ærumnarum*, eleganter & copiose, à compluribus adornata est, tam in Scriptis Philosophicis, quàm Theologicis. Estque res & dulcis simul, & salubris.

At illa de *prærogativis*, digna visa res nobis, quæ inter *Desiderata* proponatur. Elegantissimè certà Pindarus (ut plerunque solet) inter laudandum Hieronem ait, *Eum decerpere summitates ex omnibus virtutibus*. Equidem plurimum ad magnanimitatem, & humanum decus conferre posse putarem: si *Ultimitates* (ut loquuntur Scholastici) sive *Summitates* (ut Pindarus) humanæ naturæ, colligerentur; præcipuè
ex hi-

ex historia fide; Illud est, quid *Ultimum*, & *Supremum* fuerit, quò unquam humana natura per se ascenderit, in singulis & corporis & animi dotibus. Quanta res, quæ de Cæsare narratur, quod Amanuensibus quinque simul *dictare* suffecerit? Quin & exercitationes illæ antiquorum Rhetorum, Protagoræ, Gorgiæ; Etiam Philosophorum, Callisthenis, Possidonii, Carneadis, ut de quovis Themate, in utramque partem ex tempore disserere eleganter & copiosè potuerint, *ingenii humani vires* haud parùm nobilitant. Res autem usu minor, at ostentatione & facultate fortassè major; quam de Archiâ Magistro suo memorat Cicero; *Eum magnum numerum optimorum versuum, de iis rebus, quæ tunc agerentur, potuisse dicere ex tempore.* Tot millibus hominum nomina reddere potuisse Cyrum aut Scipionem, magnum *Memoria* decus. At *virtutum moralium* palmæ non minùs celebres, quàm *Intellectualium*. Quantam rem, in exercitio *Patientia* exhibet historia illa vulgata de Anaxarcho, qui quæstioni & tormentis subiectus, linguam, (iudicii spem,) dentibus præscidit, & in os Tyranni expuit? Neque tolerantia cedit, (licet dignitate plurimum,) quod seculo nostro accidit in Burgundo quodam, Principis Aurasionensis interfectore; Is virgis ferreis flagellatus, & forcipibus ignitis laceratus, nullum prorsus gemitum edidit: Quin etiam cum fortè fractum aliquid desuper in caput astantis cuiuspiam incideret, ustulatus jam nebulo, & in mediis tormentis, risit; Qui tamen paulò ante, cum cincinnati capillitii, quos gestabat, tonderentur, fleverat; *Animi quoque mira serenitas, & securitas*, sub ipsum tempus mortis, in pluribus enituit; qualis fuit illa Centurionis apud Tacitum:

Is, cum à milite, qui eum ex imperato occisurus esset, juberetur, ut cervices porrigeret fortiter, *Vtinam, inquit ille, tu tam fortiter serias.* At Joannes Dux Saxoniae, cum inter ludū scacchorum, Diplōma, quo nex ejus in posterum diem mandabatur, allatum esset, astantem quendam ad se vocavit, & subridens; *Specula, inquit, num non potiores partes ludi huius teneam.* *Iste enim* (ad Collusorem innuens) *me mortuo, jactabit suas potiores partes fuisse.* Noster verò Morus, Angliæ Cancellarius, cum pridie quo moriturus esset, tonsor ad eum veniret (missus scilicet ad hoc, ne fortè Capillitio promisso esset apud populum in spectaculo miserabilior,) eumque interrogaret, num tonderi placeret; renuit; atque ad tonsorem versus, *Mibi, inquit, cum Rege de capite meo controversia est; Antequam verò illa terminata fuerit, sumptus in illud non faciam.* Quin & idem, sub ipsum mortis articulum, postquam jam caput in truncum fatalem reclinasset, rursus se paululum erexit, & barbâ, quæ ei erat promissior, leniter amotâ; *At certe hæc, inquit, non offendit Regem.* Verum, ne hoc loco longiores simus, satis patet, quid velimus; nempe ut *miracula naturæ humanæ*, viresque ejus & virtutes ultimæ, tam animi, quàm corporis, in volumen aliquod colligantur; quod fuerit instar fastorū de humanis triumphis. Quâ in re, institutum Valerii Maximi, & C. Plinii probamus, diligentiam & judicium eorum requirimus.

Quantum ad doctrinam de fœdere, sive de Communi vinculo animæ & corporis: Ea in duas partes tribui possit. Quemadmodum enim, inter fœderatos intercedunt, & mutua rerum suarum communicatio, & mutua officia; sic fœdus istud animæ & corporis, duabus similiter rebus continetur: Nimirum ut describatur,

batur, quomodo hæc duo (anima scilicet & corpus) se invicem detegant, & quomodo invicem in se agant: Notitiâ sive indicatione, & impressione. Harum prior, (descriptio scilicet, qualis possit haberi notitiâ de animâ, ex habitu corporis: Aut de corpore, ex accidentibus animi) duas nobis peperit artes, utramque prædictionis: Inquisitionibus alteram Aristotelis, alteram Hippocratis decoratam. Quanquam autem tempora recentiora, has artes, superstitiosis & phantasticis mixturis, polluerint, repurgatæ tamen, ac in integrum restitutæ, & fundamentum habent in naturâ solidû, & fructum edunt, ad vitam communem, utilem. Prima est *Physiognomia*, quæ per corporis lineamenta, animi indicat propensiones: Altera *somniorum naturalium interpretatio*, quæ corporis statum, & dispositionem, ex animi agitationibus detegit. In harum prior, partem nonnullam desiderari perspicio. Siquidem Aristoteles ingeniosè & solerter, corporis fabricam, dum quiescit, tractavit; eandem in motu, (nimirum gestus corporis,) omisit; qui tamen non minùs artis observationibus subiciuntur, & majoris sunt usus. Etenim lineamenta corporis, animi inclinationes & propensiones generales, ostendunt; Oris autem, & partium motus & gestus, insuper aditus, & tempora, & præsentis dispositionis & voluntatis signa declarant. Ut enim aptissimis atque elegantissimis Majestatis tuæ verbis utar, *Lingua aures ferit, Gestus verò oculos alloquitur*. Hoc verò benè nòrunt Veteratores còplures, & astuti homines, quorum oculus in aliorum vultu & gestibus habitat; idque in commodum suû trahunt, utpote in quo facultatis, & prudentiæ suæ pars maxima vertatur. Nec sanè negari potest, hoc ipsum, simulationis in altero, Indicem esse mirificum

cum, & monere homines optimè, de electionibus temporum & opportunitatum, adeundi personas; quæ civilis prudentiæ pars est non parva. Nemo autem putet, hujusmodi solertiam, aliquid quidem valere, circa homines individuos, sub regulam autem non cadere: Nam ad unum ferè modum omnes ridemus, & ploramus, & erubescimus, & frontem contrahimus; & sic (ut plurimum) de motibus subtilioribus. Si quis autem hîc *Chiromantie* meminit, sciat rem esse prorsum vanam; & in hujusmodi sermonibus, quos tractamus, nec dignam quidem, quæ nominetur. Quod verò ad *somniorum naturalium interpretationem* attinet: Res est quorundam laboribus pertractata, sed plurimis ineptiis scatens. Illud tantum in præsentia innuo, Basim illam huic rei, quæ maximè est solida, non substerni. Ea hujusmodi est; ubi idem fit ab interna causa, quod fieri quoque solet ab externa, actus ille externus transit in somnium. Similis est stomachi oppressio, ex crasso vapore, atque incubitu ponderis externi: Itaque qui incubo laborant, pondus sibi superimponi, magno cum apparatu circumstantiarum, somniant. Similis viscerum pensilitas, ex fluctuum agitatione in mari, & ex flatu circa præcordia collecto: Itaque Hypochondriaci sæpius Navigationes, & Agitationes super aquas somniant: Sunt & innumera id genus.

Posterior pars *doctrinæ fœderis*, (quam *impressionem* nominavimus) in Artem nonidum redacta est, sed obiter tantum, & carptim, inter alios tractatus, aliquando intervenit. Illa eandem Antistrophem cum priori habet. Quippe duo considerat: *Aut quomodo & quousque, humores & temperamentum corporis immutent*

teht animam, in eamque agant: Aut rursus, quomodo & quousque, animæ passiones, vel apprehensiones, immutent corpus, & in illud agant? Horum prius, in re medicâ, interdum tractari videmus: at id ipsum se miris modis religionibus inferuit. Pharmaca enim præscribunt Medici, quæ morbis animæ per sanandis infervant, ut in curationibus manix, & melancholix, quinetiam medicinas porrigunt, ad animum exhilarandum, ad cor muniendum, atque inde fortitudinem augendam, ad ingenium acuehendum, ad memoriam roborandam, & similia. At diætæ, & delectus ciborum & potum, & ablutiones, & aliæ circa corpus observantiæ, in sectâ Pythagoræorum, & in Hæresi Manichæorum, & in Lege Mahometi, omnem modum superant. Ordinationes quoque Legis Cæremonialis, Sanguinis & Adipis esum prohibentes, ac animalia munda ab immundis distinguêtes, (quatenus ad cibi usum) & plurimæ sunt, & præcisæ. Imò Christiana fides ipsa, (quamvis à Cæremoniis nube libera & serena) usum tamen retinet Jejuniorum, abstinentiarum, & aliarum rerum, quæ ad corporis macerationem & humiliationem spectant, tanquam rerum nō merè ritualium, sed etiam fructuosarum. Atqui radix omnium hujusmodi præceptionum, præter ipsam cæremoniam, & exercitium obedientiæ, in hac re consistit, de qua loquimur: Nimirum quod anima compatiatur corpori. Si quis autem iudicio infirmior existimet, istas Corporis in Animam Impressiones, aut Immortalitatem Animæ in dubium revocare, aut Imperio Animæ in Corpus derogare; levi Dubitationi leve Responsum suffecerit. Exemplum petat, vel ab Infante in Utero Matris: qui simul cum Matris Affectibus compatitur, & tamen è corpore

pore matris suo tempore excluditur: vel à Monarchis, qui licet potentes, à servorum impetu quandoq; flectuntur, salvâ interim Majestate suâ Regiâ.

Jam quod ad partem reciprocâ, (*de anima & affectibus ejus in corpus agentibus*) illa quoque in medicinâ locum invenit. Nemo enim Medicus est paulò prudentior, quin *accidentia animi*, ut rem maximi ad sanationes suas momenti, quæque omnia alia remedia plurimum vel adjuvet, vel impediat, consideret & tractet: At aliud quippiam, quod huc pertinet, parçè admodum, nec pro rei vel subtilitate, vel utilitate, inquisitum est; quatenus scilicet (*missis affectibus*) ipsa *imaginatio animæ, vel cogitatio perquam fixa, & veluti infidem quandam exaltata*, valeat ad immutandum corpus *imaginantis*? Quamvis enim vim habeat ad nocendum manifestam, haud tamen inde sequitur pari potentia præditum esse ad subveniendum. Non magis herclè, quam si quis concluderet, quoniam reperitur aliquis aer ita pestilens, ut subito interimat; debere quoque esse aliquem aerem ita salubrem, ut Decumbentem subito restituat. Atque hæc inquisitio nobilis profectò esset usus, verum (ut ait Socrates) *Natafore Delio* indiget, quia mergitur in profundo. Rursus inter has *doctrinas de fœdere*, sive consensibus animæ & corporis, non alia fuerit magis necessaria, quam illa disquisitio de *sedibus propriis & domiciliis*, quæ singulæ *animæ facultates* habent in *corporis*, ejusque *organis*. Quod genus *Scientiæ*, qui sectati fuerint, non desunt; sed quæ habentur in plerisque, aut controversa sunt, aut leviter inquisita; ut majori diligentia & acumine opus sit. Nam sententia introducta à Platone; quæ *intellectus in cerebro*, tanquam in arce collocatus est, *animositas* (quam ille satis imperiè, *racundiam* vocavit;

cavit, cum tumori & superbie sit propior) in corde: Concupiscentia autem & sensualitas in iecinore; neque prorsus contemnenda est, neque cupidè recipienda. Rursus neccollatio facultatum illarum intellectualiū (Phantasia, Rationis, Memoria) secundum ventriculos cerebri, erroris expertus est. Atque Doctrinam de Natura Hominis indivisa, ac etiam de Fœdere Animi & Corporis, explicavimus.

C A P. II.

Partitio doctrinæ circa corpus hominis in medicinam; & voluptariam. Partitio medicinæ in officia tria, vid. in Conservationem Sanitatis, Curationem Morborum, & Prolongationem Vitæ: Quodq; Partis postrema de Prolongatione Vitæ dūjungi debeat à duobus reliquis.

Doctrina circa corpus hominis eandem recipit divisionem, quam bona corporis ipsius, quibus inservit: bona corporis humani quatuor sunt: Sanitas, forma sive pulchritudo, vires, voluptas. Totidem igitur Scientiæ: Medicina, Cosmetica, Athletica, & Volupturia, quæ Tacitus appellat *Eruditum luxum*.

Medicina ars in primis nobilis, & ex generosissimâ profapiâ secundum Poëtas. Illi enim introduxerunt Apollinem primarium Mecedinæ Deum; cui Filium dederunt Æsculapium, Deum itidem, & Medicinæ Professore: Quippe cum Sol in Naturalibus sit vitæ author, & fons: Medicus ejusdem conservator, & tanquam scaturigo altera. At decus longè illustrius accedit Medicinæ, ex operibus Servatoris, qui & animæ & corporis Medicus fuit: Et sicut animam doctrinæ suæ cælestis, ita corpus, miraculorum suorum objectum veluti proprium constituit. Nusquâ enim legimus miraculum aliquod ab eo patratum, circa honores, aut pecunias (præter unicum, quod tributū

N

redde-

redderetur Cæsari) sed tantum circa corpus humanum, aut conservandum, aut sustentandum, aut persanandum.

Subiectum istud Medicinæ (*corpus nimirum humanum*) ex omnibus, quæ Natura procreavit, maximè est capax remedii; sed vicissim illud remedium, maximè est obnoxium errori. Eadem namque subiecti subtilitas & varietas, ut magnam medendi facultatè præbet, sic magnam etiam aberrandi facilitatem. Quocirca quemadmodum Ars ista (præsertim quonunc habetur modo) inter præcipuè conjecturales; ita inquisitio ejus reponenda est inter summè arduas, & accuratas. Neque propterea, cum Paracelso & Alchymistis ita desipimus, ut putemus inveniri in corpore humano, quæ singulis Universitatis Rerum Speciebus (*Stellis, Mineralibus, & aliis*) respondeant, sicut illi fabulantur, leviter & crassâ Minervâ traducentes Emblema illud Veterum (quod homo esset *Microcosmus*, sive Epitome totius Mundi) ad hoc commentum suum. Verum nihilominus huc res redit, ut (quod occæpimus dicere) non inveniatur inter corpora naturalia, aliquod tam multipliciter compositum, quàm *corpus humanum*. Videmus enim herbas & plantas ex terrâ & aquâ nutriri; Animalia ex herbis & fructibus: Hominem verò ex carnibus ipsorum animalium, (quadrupedum, avium, piscium) Etiam ex herbis, granis, fructibus, succis & liquoribus variis, non sine multiplici commixtione, conditurâ, & præparatione horum corporum, priusquam homini sint in cibum. Adde quod animalibus vivendi modus sit simplicior, affectusque, qui in corpus agant, pauciores, & ad unum ferè modum operantes; ubi homo, locis habitationum, exercitationibus, affecti-

fectibus, somno & vigiliis, vices propè infinitas variarum mutationum subit. Usque adeò verum est, unam, inter res cæteras, *corporis humani* massam, maximè fermentatam, & ex plurimis coagmentatam esse. At *anima* contrà substantiarum est simplissima, ut non malè cecinerit ille:

----- *Purumque reliquit*

Aethereum sensum, atq; Aurai simplicis ignem.

Unde minimè est mirandum, *Animam* sic collocatâ, requiem non invenire, juxta Axioma illud, *Motum rerum extra locum esse rapidum, placidum in loco.* Verum ut ad rem redeamus. Varia ista & subtilis *corporis humani* compositio & fabrica effecit, ut sit instar organi musici operosi & exquisiti, quod harmoniâ suâ facilè excidit. Quare apud Poëtas, summâ ratione, Musica cum Medicinâ in Apolline conjungitur; quia similis ferè sit utriusque artis Geniis; Atque in eò consistat planè Medici officium, ut sciat humani corporis Lyram, ita tendere & pulsare, ut reddatur concentus minimè discors, & insuavis. Ergò demùm ista subjecti inconstantia & varietas, artem reddidit magis conjecturalem: Ars autem tam conjecturalis cum sit, locum ampliorem dedit non solum errori, verum etiam imposturæ. Siquidem omnes aliæ prope modum artes, & scientiæ, virtute suâ & functione, non successu aut opere, judicantur. Advocatum ipsâ agendi & dicendi facultas, non exitus causæ commendat; Gubernator navis, clavi tenendi peritiâ, non expeditionis fortunâ, se probat. At *Medicus*, & fortassè *Politicus*, vix habent actiones aliquas proprias, quibus Specimen Artis & Virtutis suæ, liquidò exhibeant; sed ab Eventu præcipuè Honorem, aut Dedecus reportant, iniquissimo prorsus judicio.

Quotus enim quisque novit, ægroto mortuo; aut restituito, item Rep. stante, vel labante, utrum sit res casus, an consilii? Fit itaque sæpissimè, ut impostor palmam, virtus censuram referat. Quin ea est hominum infirmitas, & credulitas, ut sæpenumerò Agyrtam, aut Sagam, docto Medico præponant: Quare Poëtæ oculati planè & perspicaces fuisse videntur; cum Æsculapio Circem Sororem dederunt, utrumque è Sole prognatum; sicut habetur in versibus; De Æsculapio Phœbigenâ,

Ille repertorem Medicinæ talis, & Artis,

Fulmine Phœbigenam Stygiis detrusit ad undas.

Et similiter de Circe, Solis filia;

Dives inaccessible ubi Solis filia lucis

Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.

Omnibus enim Temporibus, famâ & opinione vulgi, Sagæ, & Aniculæ, & Impostores, Medicorum quodammodò rivalessuere; & de curationum celebritate cum iisdem ferè certârunt. Ex hoc dic sodes quid sequitur? Nempe ut Medici ita secum, quemadmodum Salomon in re graviore; *Si unus & stulti & meus eventus erit, quid mihi prodest, quod majorem sapientiæ dedi operam?* Equidem Medicis minùs succenseo; si sæpenumerò vacent alicui alteri studio, quod adamant, magis, quàm Arti suæ propriæ. Invenies etenim inter eos, Poëtass, Antiquarios; Criticos, Rhetores, Politicos, Theologos, atque in iis Artibus magis, quàm in professione propriâ eruditos. Neque hoc fit, ut arbitror, quia (ut quidam Declamator contra Scientias Medicis objicit) habeant quæ sibi obversentur objectatàm fœda & tristia, ut animum ad alia abducere iis omninò sit opus; (Nam qui homines sint, Nihil humani à se alienum putent;) Sed ob hoc ipsum, de quo

quo nunc agimus; Nempe quod arbitrentur parùm
ipsis interesse, vel ad existimationem, vel ad lucrum,
utrum artis suæ mediocritatem, an perfectionem in
eâ maiorem assequantur. Morbi enim tædia, vitæ
dulcedo, spei fallacia, & amicorum commendatio,
efficiunt, ut homines faciliè in Medicis qualibuscunq;
fiduciam collocent: Verùm si quis hæc attentius per-
pendat, ea potiùs ad culpam Medicorum, quàm ad
culpæ excusationem spectant. Neque enim spem ab-
jicere, sed vires potiùs intendere debuerant. Nam si
cui placet observationem expergefacere suâ, & pau-
latim circumspicere, etiam ex exemplis obviis, & fa-
miliaribus faciliè deprehendet; quântum obtineat im-
perii, *intellectus subtilitas & acumen*, in varietatem sive
Materiae, sive *Formae rerum*. Nil magis varium, quàm
hominum facies & vultus; Eorum tamen Discrimi-
na infinita retinet memoria: Imò Pictor ex pauculis
colorum testis, acie oculi usus, & vi phantasiæ, &
manus constantiâ, omnium facies, qui sunt, fuerunt,
atque etiam (si coràm repræsentarentur) qui futuri
sunt, penicillo imitari ac describere posset. Humanâ
voce nil magis varium; Hujus tamen discrimina in
singulis personis faciliè internoscimus: Quinetiam
non desunt Moriones & Pantomini quidam, qui,
quotquot libuerit, reddere sciunt, & ad vivum ex-
primere. Nil magis varium, quàm soni articulati, ver-
ba scilicet; Via tamen inita est, ea reducendi ad pau-
cas literas Alphabeti. Atque illud verissimum est, nō
ex eo, quod mens humana sit minus subtilis aut ca-
pax, perplexitates & acatalepsias in Scientiis plerun-
que provenire; sed ex eo potiùs, quod Objectum ni-
mis in remoto collocatum sit Sicut enim sensus, pro-
cul ab objecto diffitus, plurimùm fallitur; debite ap-

propinquatus, non multum errat; ita fit in intellectu. Solent autem homines naturam, tanquam ex præaltâ turri, & à longè despicere, & circa generalia nimium occupari; quando si descendere placuerit, & ad particularia accedere, resque ipsas attentius & diligentius inspicere, magis vera & utilis fieret comprehensio. Itaque huius incommodi remedium, non in eo solum est, ut organum ipsum vel acuant, vel roborét, sed simul ut ad objectum propius accedant. Ideoque dubitandum non est, quin si Medici, missis paulisper istis generalibus, Naturæ obviàm ire vellent, compotes eius fierent, de quo ait Poeta,

Et quoniam variant morbi, variabimus artes;

Mille mali species, mille salutis erant.

Quod ed magis facere debent, quia Philosophiæ ipsæ, quibus innituntur Medici, sive Methodici, sive Chymici (Medicina autem in philosophia non fundata, res infirma est,) parvi reverà sunt. Quare si nimis Generalia (licet vera forent) hoc vitium habeant, quod non benè homines ad actionem deducant, certè maius est periculum ab illis generalibus, quæ in se falsa sunt: atque, loco deducendi, seducunt.

Medicina igitur (uti perspeximus) adhuc taliter comparata est, ut fuerit magis ostentata, quàm elaborata: etiam magis elaborata, quàm amplificata, cum labores in eam insumpti, potius in circulo, quàm in progressu se exercuerint. Plurima enim in eâ video à Scriptoribus iterata, addita pauca. Eam in tres partes dividemus, quæ tria ejus officia nominabimus. Primum est *Conservatio Sanitatis*, secundum *Curatio Morborum*, tertium *Prolongatio Vitæ*. At istud postremum, non videntur Medici, tanquam partem principalem artis suæ agnovisse, verùm idem reliquis duobus satis impe-

imperitè immiscuisse. Putant enim, si propulsentur morbi, antequam ingruant, & curentur postquam invaserint; Prolongationem vitæ ultrò sequi. Quod licet minimè dubium sit, tamen parùm acutè prospiciunt, horum utrumque ad morbos tantùm pertinere, & ad eam solummodo *vita prolongationem*, quæ à morbis abbreviatur & intercipitur: Atqui filiū ipsum vitæ producere, ac mortem, per resolutionem simplicem, & atrophiam senilem, sensim obrepentem, ad tempus summove: Argumentum est, quod nemo ex Medicis pro dignitate tractavit. Neque verò subeat animos hominum ille scrupulus, ac si hæc res facto & divinæ Providentiæ commissâ, in artis officium & munus jam primùm à nobis revocaretur: Providentiæ enim proculdubio mortes quascunque, sive ex violentiâ, sive ex morbis, sive ex decursu ætatis, pariter regit: Neque tamen ideò præventiones & remedia excludit. Ars autem & industria humana, naturæ & fato, non imperant, sed subministrant. Verùm de hac parte, paulò post dicemus; hæc tantùm interea præfati, ne quis tertium istud officium Medicinæ, cū duobus prioribus, (quod ferè adhuc factum est) imperitè confundat.

Quod ad officium *tuenda Sanitatis* attinet, (ex officii prædictis Medicinæ primum) multi de eo scripserunt, cum in aliis rebus satis imperitè, tùm nimium (ut arbitramur) delectui ciborum, minus quàm par est, quãtitati eorum tribuentes. Quin & in quantitate ipsâ, tanquam Philosophi morales, & mediocritatem nimis laudârunt; cum & jejunia in consuetudinē versa, & victus liberalis, cui quis assueverit, melius sanitatem tueantur; quàm istæ mediocritates, quæ naturam ignavam ferè reddunt, neque excessus, neque

indiligentiæ, cum opus fuerit, patientem. Exercitationum autem species, quæ in sanitate tuendâ plurimum pollent, nemo ex Medicis benè distinxit, aut annotavit; cum vix inveniatur aliqua inclinatio in morbum, quæ non exercitatione quâdam propriâ corrigi possit. Morbis renum globorum lusus convenit, pulmonum sagittatio, stomachi deambulatio & gestatio, atq; aliis aliæ. Verum cum hæc pars, de *Valitudinis conservatione*, secundum totum tractata sit, defectus minores persequi non est nostri instituti.

Quod verò ad *Curationem Morborum* attinet, illa demum pars est *Medicinæ* in quâ plurimum laboris insumptum est, licet fructu satis tenui. Continet autem *Doctrinam de Morbis*, quibus corpus humanum subjicitur, unâ cum eorundem *Causis, Symptomatibus, & Medelis*. In hoc secundo Officio *Medicinæ*, multa sunt quæ desiderantur: Ex his pauca, sed maximè insignia, proponemus, quæ enumerasse satis duxerimus absque aliqua ordinis, aut methodi lege.

Primum est, *Intermissio diligentie* illius *Hippocratis*, utilis admodum & accuratæ, cui moris erat narrativam componere, casuum circa agrotos specialium. referendo qualis fuisset morbi natura, qualis medicatio, qualis eventus. Atq; hujus rei nactis nobis jam exemplum, tam proprium atque insigne, in eo scilicet viro, qui tanquam Parens Artis habitus est: minime opus erit exemplum aliquod forinsecum, ab alienis artibus petere; Veluti à Prudentia Jurisconsultorum, quibus nihil antiquius, quàm illustriores casus, & novas decisiones, scriptis mandare, quò melius se ad futuros Casus muniant, & instruant. Istam proinde *Continuationem Medicinalium Narrationum desiderari* video; præsertim in unum corpus cum diligentia &

ria & iudicio digestam; Quam tamen non intelligo ita fieri debere amplā, ut planè Vulgata, & quæ quotidiè obveniant, excipiat, (Id enim infinitum quiddam esset, neque ad rem:) Nec rursus tam angustam; solummodò Mirabilia & Stupenda (id quod à nonnullis factum est) complectatur. Multa enim in Modo rei, & Circumstantiis ejus, nova sunt, quæ in *Genere* ipso, nova non sunt: Qui autem ad observandū adjiciet animum, ei etiam, in rebus, quæ vulgares videntur, multa observatu digna occurrent.

Item in *Disquisitionibus Anatomicis* fieri solet, ut quæ corpori humano in universum competant, ea diligentissimè, usque ad curiositatem, & in minimis quibusq;, notentur: At circa *varietatem*, quæ in *diversis corporibus* reperitur Medicorum diligentia fatiscit. Ideoque *Anatomiam simplicem* luculentissimè tractari assero, *Anatomiam comparatam* desiderari statuo. Partes enim singulas rectè perscrutantur homines, earumq; *Consistentias, Figuras, Situs*: sed illarum *Partium diversam in diversis hominibus figuram & conditionem*, minus observant. Atque hujus omissionis causam, non aliam esse arbitramur, quàm quod ad primam inquisitionem, inspectio unius, aut alterius *Anatomie* sufficere possit; ad posteriorem verò, (quæ comparativa est, & casum recipit,) necesse est, ut plurimarum dissectionū attenta & perspicax observatio adhibeatur; Prior etiam reseat, in qua homines docti, in praelectionibus suis, & in cœtu Astantium, se jactare possunt; at secunda ea est, quæ tacita & diutina experientia tantū, acquiri potest. Illud interea minimè dubiū est, quod internarum partium figura & structura, parum admodum externorum membrorum varietati & lineamentis cedat, Quodque corda, aut jecinora, aut ven-

triculi tam dissimilia sint in hominibus, quàm aut frontes, aut nasi, aut aures. Atque in his ipsis differentiis partium internarum, reperiuntur sæpius *Causse continentes* multorum Morborum; quod non attendentes Medici, humores interdum minimè delinquentes criminantur: cum ipsa Mechanica partis alicujus fabrica in culpâ sit. In quorum Morborum curâ, opera luditur, si adhibeantur Medicinæ alterantes, (quia res alterationem non recipit) sed emendanda res est, & accommodanda, seu pallianda, per vitæ regimen, & Medicinas familiares. Similiter, ad *Anatomiam Comparatam* pertinent accuratæ observationes, tam *Humorum omnigenum*, quàm *Vestigiorum & Impressionum Morborum*, in corporibus variis dissectis; Etenim *humores* in *Anatomis*, tanquàm purgamenta & fastidia ferè prætermitti solent, cum tamen in primis necessarium sit notare, *quales & quàm multiplices* sint *humorum* differentium species (non nimium in hac re tribuendo divisionibus eorum receptis) qui in corpore humano aliquando inveniuntur; Et in quibus *Civitatibus*, & *Receptaculis*, quilibet ipsorum, sedes & nidulos suos figere potissimum soleat; quoque juvamento aut damno, atque his similia. Itidem *Vestigia & Impressiones morborum & Interiorum Partium* ab iis *lesiones & devastaciones* in *diversis Anatomis* cum diligentia notanda; Nempe *Apostemata*, *Ulcera*, *Solutiones Continuitatis*, *Putrefactiones*, *Exesiones*, *Consumptiones*, *Rursus Contractiones*; *Extensiones*, *Convulsiones*, *Luxationes*, *Dislocationes*, *Obstructiones*, *Repletiones*, *Tumores*, unà cum omnibus *Materiis Præter-Naturalibus*, quæ in corpore humano inveniuntur, (veluti *Calculis*, *Carnositatibus*, *Tuberibus*, *Vermibus*, & hujusmodi!)

Hæc (inquam) omnia, & his similia, per eam, quam diximus, *Anatomiam comparatam*, & multorum Medicorum Experimenta in unum collata, magnâ cum curâ perquiri & componi debent. At *varietas* ista *accidentium* in *Anatomicis* aut perfunctoriè tractatur, aut silentio præteritur.

De illo verò altero defectu circa *Anatomiam*, (nempe quod non fieri consueverit in *corporibus vivis*) quid attinet dicere? Res enim hæc odiosa, & barbara, & à Celso rectè damnata. Neque tamen illud minùs verum est, (quod annotatum fuit à Priscis) poros complures, & meatus, & pertusiones, quæ sunt ex subtilioribus, in *Anatomicis* dissectionibus non comparere; quippe quæ in cadaveribus occluduntur & latent; cum in *Viventibus* dilatentur, & possent esse conspicui. Itaque, ut & usui consulatur simul & humanitati, non est omninò rejicienda *Anatomia Vivorum*, neque ad fortuitas Chirurgicorum inspectiones (quod Celsus fecit) remittenda; cum hoc ipsum benè expediri possit, per dissectionem *Brutorum Vivorum*, quæ, non obstante suarum partium dissimilitudine ab humanis, huic inquisitioni, adhibito judicio, satisfacere possint.

Item in inquisitione illorum de *Morbis*, inveniunt *Morbos* complures, quos *Insanabiles* decernunt, alios jam inde à principio morborum, alios post talem quampiam periodum. Ita ut L. Syllæ & Triumvirorum Proscriptiones, res nihili fuerint, præ Medicorum proscriptionibus, per quas tot homines iniquissimis edictis morti dedunt; Quorum tamen pluri mi minore cum difficultate evadunt, quàm illi olim inter proscriptiones Romanas. Neque igitur dubitabo inter *Desiderata* reponere opus aliquod de *Curationi-*

rationibus Morborum, qui habentur pro *Insanabilibus*, ut evocentur & excitentur Medici aliqui egregii, & magnanimi, qui huic operi, quantum largitur natura rerum, incumbant; quando hoc ipsum, *istos morbos pronuntiare insanabiles*; Neglectum & incuriam veluti lege sanciat, & ignorantiam ab infamiâ eximat.

Item ut paulò ulteriùs insistam: Etiam planè cenſeo ad officium Medici pertinere, non tantùm ut *Sanitatem restituat*: verùm etiam ut *dolores & cruciatus Morborum* mitiget: Neque id ipsum solummodo, cū illa mitigatio Doloris, veluti Symptomatis periculosi, ad *convalescentiam* faciat & conducatur; imò verò cū abjectâ prorsùs omni sanitatis spe, *Excessum* tantum præbeat *è vita* magis *lenem & placidum*. Siquidem non parva est felicitatis pars, (quam sibi tantoperè precari solebat Augustus Cæsar) illa *Euthanasia*; Quæ etiam observata est in Excessu Antonini Pii, quando non tam Mori videretur, quàm dulci & alto sopore excipi. Scribitur etiam de Epicuro, quod hoc ipsum sibi procuraverit, cū enim morbus ejus haberetur pro desperato, ventriculum & Sensus, meri largiore haustu, & ingurgitatione obruit, unde illud in Epigrammate,

----- *Hinc stygiis ebrius hausit aquas.*

Vino scilicet Stygii Laticis amaritudinem sustulit. At nostris temporibus, Medicis quasi Religio est, ægrotis, postquam deplorati sint, assidere; ubi meo iudicio, si officio suo, atque adeò humanitati ipsi deesse nolint, & artem ediscere, & diligentiam præstare deberent, quâ animam agentes, facilius & mitius *è vita* demigrent. Hanc autem partem, inquisitionem de *Euthansiâ exteriori* (ad differentiam ejus *Euthansiæ*,
quæ

quæ animæ præparationem respicit) appellamus, eâ-
que inter *Desiderata* reponimus.

Item in *Curationibus Morborum* illud generaliter
desiderari reperio; Quod Medici hujusce ætatis, licet
generales intentiones Curationum non malè persequan-
tur, *particulares tamen Medicinas*, quæ ad curationes
morborum singulorum, proprietate quâdam spe-
ctant, aut non benè nôrunt, aut non religiosè obser-
vant. Nam Medici traditionum & experientiæ pro-
batæ fructum, Magistratibus suis destruxerunt,
& sustulerunt; Addendo, & demendo, & mutando
circa Medicinas, prout iis libitum fuerit; & ferè Phar-
macopæorum more, *Quid pro Quo* substituendo; ita
superbè imperantes Medicinæ, ut Medicina non am-
plius imperet Morbo. Dempstis enim Theriacâ, &
Mithridatio, & fortassè Diascordio, & Confectione
Alkeimes, & paucis aliis Medicinis, ad nulla ferè cer-
ta Pharmaca se religiosè & severè astringunt. Nam
Medicamenta illa, quæ in officinis prostant venalia,
potius in promptu sunt ad intentiones generales,
quàm accommodata & propia ad curationes parti-
culares; Siquidem speciatim nullum morbum ma-
gnoperè respiciunt, verùm generatim ad obstructio-
nes aperiendas, concoctiones confortandas, intem-
peries alterandas pertinent. Atque hinc præcipuè fit,
ut Empyrici & Vetulæ sæpenumero in curâdis mor-
bis felicius operentur, quàm Medici eruditi, quia Me-
dicinarum probatarum confectionem & composi-
tionem fideliter & scrupulosè retinent. Equidem
memini Medicum quendâ apud nos in Angliâ, Pra-
cticâ celebrem, Religione propè Judæum, Librorum
lectione tanquam Arabem, solitum dicere; *Medici ve-*
stri Europæi sunt quidem viri docti, sed non nôrunt particu-
lares

lares curationes morborum, quinetiam idem ludere solebat, parùm decorè, dicendo, *Medicos nostros similes esse Episcopis, ligandi & solvendi claves habere, & nihil ampliùs*. Sed ut seriò, quod res est dicamus; Plurimùm referre censemus, si Medici aliqui, & eruditione & practicâ insigniores, opus aliquod conficiant, de Medicinis probatis & experimentalibus, ad morbos particulares. Nam quod speciosâ quis ratione nixus, existimet decere Medicum doctum, (habitâ ratione complexionis ægrorum, ætatis, tempestatis anni, consuetudinum, & hujusmodi) potius Medicinas ex tempore aptare, quàm certis aliquibus præscriptis insistere; id fallax res est, & experientiæ non satis attribuit, iudicio plus nimis. Sanè quemadmodum in Rep. Romanâ, Cives erant utilissimi, & optimè compositi, qui aut Consules Populo favebant, aut Tribuni in partes Senatûs inclinabant: ita in hac Materia, de quâ agimus, Medicos eos probamus, qui aut in magnâ eruditione, traditiones experientiæ plurimùm faciunt; aut in Practicâ insigni, Methodos & generalia Artis non aspernantur. Modificationes verò Medicinarum (si quando sit opus eas adhibere) potius in vehiculis earum exercendæ sunt, quàm in ipso corpore Medicinarum; in quo nil novandum, absq; evidenti necessitate. Hanc igitur partem, quæ de *Medicinis Authenticis & Positivis* tractet, desiderari statuimus. Res autem est, quæ tentari non debet, absque acri & severo iudicio, & tanquàm in Synodo Medicorum selectorum.

Item, inter præparationes Medicinarum, mirari subit (præsertim cum *Medicina ex Mineralibus* à Chymicis in tantum evectæ & celebratæ sint; cumq; tales Medicinæ tutiùs adhibeantur ad exteriora, quam
intro

introdūcantur) neminem adhuc inventum, qui per artem *thermas Naturales, & fontes Medicinales* imitari annexus fuerit; cū tamen in confesso sit, *Thermas illas & fontes*, virtutes suas, ex venis Mineralium, per quas permeant, nancisci: Quinetiam, in manifestum hujus rei documentum, benè norit humana industria, discernere & distinguere per Separationes quasdam, ex quo genere Mineralium, hujusmodi aquæ inficiantur, veluti an ex sulphure, vitriolo, chalybe, aut aliquo simili? Quæ naturalis aquarum tinctura, si ad artificiosas compositiones reduci posset, fuerit in potestate hominis, & plura genera earum (prout usus postulat) efficere, & temperamentum ipsarum pro arbitrio regere. Hanc igitur partem, de *imitatione Naturæ in balneis Artificialibus* (re procul dubio & utili, & in promptu) desiderari censemus.

Ne verò singula scrupulosius exequamur, quàm vel instituto nostro, vel hujusce Tractatus Naturæ convenit, claudemus hanc partem, defectus alterius cujusdam enumeratione, qui maximi nobis videtur momenti: Nimirū quod *Medendi ratio*, quæ obtinuit, sit *nimio plus compendiosa*, quàm ut insigne aliquid, aut arduum præstare possit. Etenim iudicio nostro, opinio fuerit magis blanda, quàm vera, si quis existimet Medicamentum aliquod tam potens, aut felix fieri posse, ut usus ejus simplex, curationi alicui grandiori sufficiat. Mirabilis profectò foret Oratio, quæ pronunciata, aut etiam sæpius repetita, vitium aliquod, animo penitus insitū, aut inveteratum, corrigere, aut tollere possit. Longè certè abest. Verum quæ in Naturâ eximie possunt & pollent, sunt ordo, prosecutio, series, vicissitudo artificiosa. Quæ
licet

licetm aius quoddam in præcipiendo iudicium, majoremque in parendo constantiam, requirant; tamen effectuum magnitudine abundè rem compensant. Etsi autem ex opera Medicorum quotidianâ, quam, invifendo, affidendo, præscribendo, ægrotis præstât, putaret quispiam haud legniter ipsos curationem persequi; atque in eâdem, certâ quâdam viâ, insistere: Tamen si quis ea, quæ præscribere & ministrare soleant Medici acutiùs introspiciât, inveniet pleraque vacillationis & inconstantia plena, & quæ ex tempore excogitentur, & in mentem illis veniant, absque certo aliquo, aut præviso Curationis tramite. Debuerant autem etiam ab initio, post Morbum benè perspectum & cognitum, seriem curandi ordinatam meditari, neque ab eâ, absque gravi causâ discedere. Atque sciant pro certo Medici, posse (exempli gratia) tria fortassè, aut quatuor Medicamenta, ad morbum aliquem gravem curandum rectè præscribi, quæ debito ordine, & debito intervallo sumptâ, curationem præstent: quorû singula, si per se tantùm fumerentur, aut si ordo inverteretur, aut intervallû non servaretur, fuerint prorsus nocitura. Neque tamen id volumus, ut omnis scrupulosa & superstitiosa curandi ratio in pretio sit tanquam optima, (non magis, quàm omnis *Via arcta, via sit ad Cælum*;) verùm ut æquè recta sit via, ac arcta & difficilis. Hanc autem partem, quam *filum medicinale* vocabimus, desiderari ponimus. Atque hæc illa sunt, quæ in *Doctrinâ Medicinæ, de Curatione Morborum, desideramus*: nisi quod restet unicum, quod pluris est, quàm illa omnia. *Desideratur nimirum Philosophia naturalis vera & activa, cui Medicina Scientia inædificetur*. Cæterùm illa non est hujusce Tractatûs.

Tertiam partem *Medicinae*, posuimus illam de *Pro-
longatione vitae*, quæ nova est, & *desideratur*: Estque o-
mnium nobilissima. Si enim tale aliquid inveniri
possit, non versabitur tantum *Medicina* in *Curatio-
num sordibus*; nec *Medici* ipsi propter *Necessitatem* so-
lummodò *honorabuntur*, sed utique propter donum
mortalibus, ex terrenis, quasi maximum, cujus pote-
rint esse, secundum Deum, *Dispensatores* & *Admi-
nistri*. Licet enim *Mundus* homini Christiano, ad *ter-
ram promissionis* contendenti, tanquam *Eremus* sit; ta-
men in *Eremo* ipsa proficiscentibus, calceos & vestes
(Corpus scilicet nostrum, quod animæ loco Tegmi-
nis est) minùs atteri, *Gratiæ divinæ Munus* quoddam
æstimandum. Hæc de re, quia est ex optimis, eamque
inter *Desiderata* posuimus, ex more nostro, & monita
dabimus, & *Indicia*, & *Præcepta*.

Primò *monemus*, ex *Scriptoribus*, circa hoc *Argu-
mentum*, neminem esse, qui aliquid magni, ne dica-
mus aliquid sani, repererit. *Aristoteles* certè *Com-
mentarium* de hoc edidit perpussillum, in quo non-
nihil inest acuti: quod ipse omnia esse vult, ut solet.
At *Recentiores* tam oscitanter, & supersticiosè, de
hoc scripserunt, ut *Argumentum* ipsum ob eorum
vanitatem, tanquam vanum & vecors haberi cœpe-
rit.

Secundò *monemus*, ipsas intentiones, quæ huc spe-
ctant, medicorum, res nihili esse, & cogitationes ho-
minum à re potiùs abducere, quàm versus eam diri-
gere. *Sermocinantur* enim, mortem in destitutione
calidi & humidi consistere: Deberi itaque calorem
naturalem confortari, humorem autem radicalem
foveri: Perinde ac si hæc res jusculis, aut lactucis &
malvis, aut amydo, aut jujabis, aut rursus aromati-
bus,

bus, aut vino generoso, aut etiam spiritu vini, & oleis Chymicis, confici possit. Quæ omnia obsunt potius, quàm profunt.

Tertiò *monemus*, ut homines nugari desinant, nec tam faciles sint, ut credant, grande illud opus, quale est Naturæ cursum remorari & retrovertere, posse haustu aliquo matutino, aut usu alicuius pretiosæ medicinæ, ad exitum perducî: Non auro potabili, nò margaritarum essentiis, & similibus nugis: sed ut pro certo habeant, *Prolongationem Vitæ* esse rem operosam, & quæ ex compluribus remediis, atque eorum inter se connexionem idoneâ, constet: Neque enim quisquam ita stupidus esse debet, ut credat, quod nūquam factum est adhuc, id fieri jã posse, nisi per modos etiam nunquam tentatos.

Quartò *monemus*, ut homines ritè animadvertant & distinguât, circa ea, quæ ad *vitam sanam*, & ea, quæ ad *vitam longam*, conferre possunt. Sunt enim nonnulla, quæ ad spirituum alacritatem, & functionum Robur, & Morbos arcendos, profunt: quæ tamen de summâ vitæ detrahunt, & Atrophiam senilem absq; Morbis accelerant: Sunt & alia, quæ ad Prolongationem vitæ, & Atrophiam senilem longiùs summovendam juvant: sed tamen non usurpantur absque periculo Valetudinis; Adedò ut qui iis utentur ad Prolongationem vitæ, debent simul incommodis occurrere, quæ alioquin ex eorum usu supervenire possint. Atque *Monita* hæcenus dedimus.

Quod ad *Indicia* attinet; Tale hujus rei, (quam Animo metimur) plasma est. Conservantur res & durant duobus modis: Aut in *Identitate sua*: Aut per *Reparationem*. In *Identitate sua*, ut musca, aut formica in succino: Flos, aut Pomum, aut Lignum in Conservatorio

Nivalibus: Cadaver inter balsama. Per Reparationem, ut in Flammâ & in Mechanicis. Operanti ad Prolongationem Vitæ, utoque genere utendum est, (disjuncta minus possunt) corpusque humanum conservandum, quemadmodum Inanimata conservantur: Ac rursus quemadmodum Flamma conservatur; Ac denique quadantenus ut Mechanica conservantur. Tres igitur sunt ad prolongandam Vitam intentiones: Retardatio Consumptionis: Probitas Reparationis, & Renovatio ejus, quod cœpit veterascere. Consumptio fit à duabus depraedationibus: Depraedatione spiritus innati, & depraedatione Aeris ambientis. Prohibitio utriusque duplex: Aut si Agentia illa fiant minus Prædatoria, aut si Patientia (Succi scilicet corporis) reddantur minus Depraedabilia. Spiritus fit minus Prædatorius, si aut substantia densetur, ut in usu Opiatorum & Nitratorum, & in Contristationibus: Aut Quantitate minuat, ut in Diætis Pythagoricis & Monasticis: Aut Motu leniatur, ut in Otio & Tranquillitate. Aer ambiens fit minus Prædatorius, si aut minus incalascet à Radiis Solis, ut in Regionibus frigidioribus, in Speluncis, in Montibus, & in Columnis Anachoretarum: Aut summoveatur à Corpore, ut in Cute densa, & in plumis Avium, & in usu Olei & Unguentorum absque Aromatibus. Succi Corporis redduntur minus depraedabiles, si aut Duri facti sint, aut Roscidi sive oleosi. Duri, ut in Victu aspero, vita in Frigido: Exercitationibus robustis: Balneis quibusdam Mineralibus. Roscidi, ut in usu Dulcium, & abstinentiâ à Salsis & Acidis, & maximè omnium, in tali Mixture Potus, quæ sit Partium valdè tenuium & subtilium, absque tamen omni Acrimonia aut Acedine. Reparatio fit per Alimentata: Alimentatio autem promovetur quatuor Modis: Per Concoctionem Viscerum ad Extrusionem Alimentis,

ut in confortantibus viscera principalia: Per excitationem partium exteriorum ad attractionem alimenti, ut in exercitationibus & fricationibus debitis, atque unctionibus quibusdam & Balneis appropriatis: Per preparationem alimenti ipsius, ut faciliùs se infinuet, & digestionem ipsas quadamtenus anticipet, ut in variis & artificiosis modis cibi condiendi, potus miscendi, panis fermentandi, & horum trium virtutes in unum redigendi: Per confortationem ipsius ultimi actus assimilationis, ut in somno tempestivo, & applicationibus quibusdam exterioribus. Renovatio ejus, quod cœpit veterascere, fit duobus modis; vel per Intenerationem habitus corporis ipsius, ut in usu Malacificationum ex Balneis, Emplastris, & Vnctionibus: quæ talia sint ut imprimant, non extrahant: Vel per expurgationem succi veteris, & substitutionem succi novi, ut in tempestivis & repetitis purgationibus, sanguinis Missionibus, & Diætis attenuantibus, & quæ florem corporis restituunt. Atque de Indiciis hæc tenens.

Præcepta, quanquam ex ipsis Indiciis plurima possint deduci; tria tamen veluti præcipua subjungere visum est. *Præcipimus* primò, ut Prolongatio vitæ expectetur potius à Diætis statis, quàm à Regimine aliquo victus familiari; aut etiam à medicamentorum particularium excellentiâ. Etenim, quæ tantâ virtute possent, ut naturam retrovertere valeant; fortiora plerunque sunt, & potentiora ad alterandum, quàm ut simul in aliquâ Medicinâ componi, multò minùs in victu familiari interspergi possint. Superest itaque ut feriatim, & regulariter, & ad tempora certa, & vicibus certis recurrentia, adhibeantur.

Secundò præcipimus, ut Prolongatio Vitæ, expectetur potius ab operatione in Spiritus, & à Malacificatione partium, quàm à modis alimentandi. Etenim, cum

Corpus

Corpus humanum, ejusque Fabrica (missis externis) à tribus patiat; Spiritus scilicet; Partibus; & Alimentis; Via prolongationis vitæ per alimentandi modos longa est; atque per multas ambages & circuitus: At vitæ per operationes super Spiritus, & super partes, multò breviores sunt, & quibus citius ad finem desideratū pervenitur; Eò quod Spiritus subito patiantur, & à vaporibus, & ab affectibus, quæ miris modis in eos possunt: partes item, per Balnea, aut Unguenta, aut Emplastra, quæ subitas etiam impressiones faciunt.

Tertiò præcipimus, quod Malacissatio partium per Exterius, fieri debet, per *Consubstantialia*, *Imprimentia*, & *Occludentia*. *Consubstantialia* enim benevolo partium amplexu libenter excipiuntur, & propriè malacissant. *Imprimentia* autem, & virtutem Malacissantium, tanquam vehicula, faciliùs & altiùs deducunt, atque ipsa partes nonnihil expandunt. *Occludentia* autem, virtutem utrorumque retinent, & paulisper figunt, & perspirationem, quæ est res Malacissationi opposita, (quia humidum emittit), cohibent. Itaq; per hæc tria (sed potiùs ordine disposita, & succedentia, quàm commixta) res absolvitur. Interim in hac parte monemus; non eam esse intentionem Malacissationis, ut nutriat partes per exterius; sed tātum ut eas reddat magis idoneas ad nutriendū. Quicquid enim magis aridum est, minùs est activum ad assimilandum. Atque de *Prolongatione Vitæ*, quæ est pars tertia *Medicinæ* noviter ascripta, hæc dicta sint.

Veniamus ad *Cosmeticam*, quæ certè partes habet civiles, partes rursùs effœminat. Corporis enim munditia, & decor honestus, rectè existimatur promanare à modestiâ quâdam morum, & à reverentiâ;

inprimis erga Deum, cujus creaturæ sumus; tum erga societatem, in quâ degimus; tum etiam erga nosmetipsos, quos non minus, imò magis, quàm alios revereri debemus. Verùm adulterina illa decoratio, quæ fucos & pigmenta adhibet, digna certè est illis defectibus, qui eam semper comitantur, cum non sit, aut ad fallendum satis ingeniosa, aut ad utendum satis commoda, aut ad salubritatem satis tuta & innocua. Miramur autem pravam hanc consuetudinem fucâ, di, leges cenforias, tam Ecclesiasticas, quàm Civiles, quæ aliàs in luxuriam circa vestes, aut cultus capillorum effœminatos, admodum fuerint severæ, ita diu fugisse. Legimus certè de *lezabele*, quod pigmentis faciem obliverit; verùm de *Estherâ*, & *Iudithâ*, nil tale perhibetur.

Pergamus ad *Athleticam*: Eam sensu intelligimus paulò largiori, quàm accipi consuevit. Huc enim referimus, quicquid versatur circa conciliandam qualemcunque (quam corpus humanum suscipit) *Habilitatem*; siue sit *Agilitatis*, siue *Tolerantiæ*. Quarum *Agilitas* duas habet partes, *Robur* & *Velocitatem*: Ac *Tolerantia* itidem duas, vel *Indigentiarum Naturalium patientiam*, vel in *Cruciatibus Fortitudinem*. Quorum omnium, videmus sæpenumerò exempla insignia, in practicâ funambulorum; in duro victu hominum quorundam Barbarorû, in stupendis viribus Maniacorum; & in constantiâ nonnullorum inter exquisita Tormenta. Imò si aliqua alia reperiatur facultas, quæ in priorem partitionem non cadit (qualis in *Vrinatoribus* sæpè conspicitur, qui mirificè Anhelitum cohibere possunt) ad hanc ipsam Artem aggregari volumus. Atque quod talia fieri quandoque possint, manifestissimum est: At Philosophia & inquisitio causa-

causarum circa eadem ferè neglecta jacet: Hanc arbitramur ob causam, quòd hominibus persuasum sit hujusmodi Magisteria Naturæ, solummodò vel ex peculiari certorum hominum indole, (quæ sub disciplinam non cadit,) vel à diutinâ, ab annis usque puerilibus, consuetudine (quæ potius imperari, quàm doceri solet) obtinere. Quod etsi verum prorsus non sit, tamen *defectus* hujusmodi rerum quid attinet notare? Certamina enim Olympica jam diu cessarunt: Tum etiam in ejusmodi rebus mediocritas sufficit ad usum: Excellentia autem mercenariæ cuidam ostentationi ferè inservit.

Postremò accedimus ad *artes voluptarias*. Ex secundum sensus ipsos dispertitæ sunt: oculos oblectat præcipuè *Pictoria*, cum aliis artibus innumeris, quæ ad magnificentiam spectant, circa ædificia, hortos, vestes, vasa, calices, gemmas, & similia. Aures demulcet *Musica*, quæ tantâ vocum, spiritus, chordarum, varietate, & apparatu, instructa est. Olim etiam *Hydraulica*, pro Coryphæis quibusdam Artis ejus habita sunt, quæ nunc propè obsoleverunt. Atque Artes, quæ ad Visum, aut Auditum spectant, præ aliis præcipuè Liberales habitæ sunt: Sensus hi duo magis casti: Scientiæ magis eruditæ, quippe qui etiam *Mathematicam*, veluti Ancillam, in Familiis suis habeant: Etiam altera ad memoriam & demonstrationes: Altera ad mores & affectus animi non nihil respicit. Reliquorum sensuum oblectationes, atque artes circa ipsos, minus in honore sunt; veluti Luxuriæ, quàm Magnificentiæ propiores, unguenta, odoramenta, Deliciæ & Cupediæ Mensarum, maximè autem Incitamenta Libidinis, rectius cenfore, quàm Doctore indigent. Optimè sanè à quibusdam anno-

tatum est, nascentibus & crescentibus Rebus pub. Artes Militares florere; in statu & culmine positis Liberales, at ad declinationem & decasum vergentibus Voluptarias. Hæc verò ætas nostra, vereor ne tanquàm in decasu felicitatis, in Artes voluptarias inclinet. Quare ista missa faciamus. Cum *Artibus Voluptariis Ioculares* copulo. Deceptiones siquidem Sensuum, inter Delectationes Sensuum reponendæ sunt.

Jam verò transcursis *Doctrinis* illis, circa corpus humanum, (*Medicinâ, Cosmeticâ, Athleticâ, Voluptariâ*) illud obiter monemus; Cum in corpore humano tot Res in considerationem veniant, *partes, humores-Functiones, facultates, Accidentia*: Cumque, (si nobis integrum esset) constitui oportuisset corpus unicum *Doctrinæ de corpore humano*, quæ ista omnia complecteretur (simile illi *Doctrinæ de anima*, de quâ mox dicemus) tamen ne artes nimis multiplicentur, neve veteres artium limites, plusquàm necesse fuerit, transponantur; *Doctrinâ de partibus corporis humani, de functionibus, de humoribus, de respiratione, de somno, de generatione, de fœtu & gestatione in utero, de Augmentis, de pubertate, de canicie, de impinguatione, & similibus, in Corpus Medicinæ* recipimus; licet ad officia illa tria non propriè pertineant; Sed quia corpus ipsum hominis, sit per omnia *Medicinæ Subjectum*. Motum autem voluntarium, & sensum, ad *Doctrinam de anima* rejicimus, siquidem *Animæ partes* in his duobus sunt potiores. Atque sic *Doctrinam*, quæ circa corpus hominis versatur, quod *Animæ* pro tabernaculo duntaxat est, claudimus.

C A P. III.

Partitio Philosophiæ humanæ circa animam, in Doctrinam de spiraculo; & doctrinam de animâ sensibili sive productâ. Partitio secunda ejusdem

quidem Philosophiæ in doctrinam de substantiâ & facultatibus animæ, & doctrinam de usu, & objectis facultatum. Appendices duæ doctrinæ de facultatibus animæ; Doctrina de divinatione naturalis, & doctrina de fascinatione. Distributio facultatum animæ sensibilis in motum; & sensum,

VEniamus ad doctrinam de animâ humanâ; è cuius thesauris, omnes cæteræ doctrinæ depromptæ sunt. Ejus duæ sunt partes; Altera tractat de anima rationali, quæ Divina est; Altera de irrationali, quæ communis est cum Brutis. Notavimus autem paulò superiùs (ubi de formis loquebamur) differentes illas duas animarum emanationes, quæ in primâ utriusq; creatione, se dant conspiciendas; Nimirum, quod altera ortum habuerit à spiraculo Dei, altera è matricibus Elementorum. Nam de anima rationalis generatione primitivâ, ita ait Scriptura, *Formavit hominem de limo terræ, & spiravit in faciem spiraculum vitæ.* At generatio animæ Irrationalis, sive Brutorum, facta est per verba illa, *Producatur aqua; Producat terra:* Hæc autem anima (qualis est in homine) animæ rationali organum tantum est, atque originem habet, & ipsa quoque, quemadmodum in Brutis, è limo terræ: Neque enim dictum est, *Formavit corpus hominis de limo terræ,* sed *Formavit hominem;* integrum scilicet hominem, excepto spiraculo. Quamobrem partem primam doctrinæ generalis circa animam humanam, doctrinam de spiraculo appellabimus; Secundam verò, doctrinam de animâ sensibili sive productâ. Neque tamen, cum hactenus Philosophiam solam tractemus (quippe Sacram Theologiam in fine operis collocavimus) partitionem ista à Theologiâ mutuaremus, nisi etiam cum principis Philosophiæ conveniret. Plurimæ enim & maximæ sunt animæ humanæ præcellentiæ supra animas Brutorum, etiam Philosophantibus secundum sensum manifesta.

nifestæ. Ubicunque autem tot & tantarum invenitur Excellentiarum Symbolum, ibi meritò semper constitui debet differentia specifica. Itaque nobis non nimium placet, confusa illa & promiscua Philosophorum de *animæ functionibus* tractatio; ac si *anima humana*, gradu potius, quàm specie, discriminata esset ab *anima Brutorum*: Non aliter, quàm Sol inter Astra, aut Aurum inter Metalla.

Subjungenda est etiam partitio alia *doctrinæ generalis circa animam humanam*, antequàm de speciebus fusius loquamur. Etenim, quæ de speciebus postea dicemus, utramque partitionem, tum illam, quam jam modò posuimus, tum istam, quam nunc proponemus, simul tractabunt. Secunda igitur partitio sit, in *doctrinam de substantiâ & facultatibus animæ*, & *doctrinam de usu & objectis facultatum*.

Premiis itaque his partitionibus geminis, ad species accedamus. *Doctrina de spiraculo*, eademque de *substantiâ animæ rationalis*, complectitur inquisitiones illas de Naturâ ejus; Utrum *nativa sit illa*, an *adventitia*: *Separabilis*, an *inseparabilis*: *Mortalis*, an *immortalis*, quatenus legibus *materiæ alligata*, quatenus *minime*; & similia? Quæ verò hujus sunt generis, licet etiam in Philosophiâ, & diligentiorẽ & altiorẽ inquisitionem subire possint, quàm adhuc habetur, utcunque tamen in fine, Religioni determinanda & diffinienda rectius transmitti censemus: Aliter enim, erroribus haud paucis, & sensûs illusionibus omnino exponentur. Etenim, cum *Substantiæ animæ*, in creatione suâ, non fuerit extracta aut deducta, ex massâ Cœli & terræ, sed immediatè inspirata à Deo; Cumque leges Cœli & terræ, sint propria subjecta Philosophiæ; quomodò possit cognitio de *substantiâ animæ*

animæ rationalis ex Philosophiâ peti & haberi? Quin-
imò ab eadem inspiratione Divinâ hauriatur, à quâ
substantia animæ primò emanavit.

Doctrina verò de *anima sensibili*, sive productâ, etiam
quatenus ad *substantiam* ejus, verè inquiritur: At ea
inquisitio nobis quasi desiderari videtur. Quid enim
ad doctrinam de *substantia animæ* faciunt, *Actus ultimus*,
& *forma corporis*, & hujusmodi nugæ Logicæ? *Anima*
liquidem *sensibilis*, sive *Brutorum*, planè *substantia*
corporea censenda est, à calore attenuata, & facta in-
visibilis; Aura (inquam) ex natura flammæ & æ-
reâ conflata, æris mollicie ad impressionem recipi-
endam, ignis vigore ad actionem vibrandam dotata;
partim ex oleosis, partim ex aqueis nutrita; Corpore
obducta, atque in animalibus perfectis in capite præ-
cipuè locata, in nervis percurrentes, & sanguine spiri-
tuoso arteriarum resecta & reparata; quemadmo-
dum Bernardinus Telesus, & Discipulus ejus Augu-
stinus Donius, aliqua ex parte, non omninò inutili-
ter, asseruerunt. Itaque de hac doctrinâ, diligentior
fiat inquisitio: Eo magis, quod hæc res non benè in-
tellecta, opiniones superstitiosas, & planè contami-
natas, & dignitatem *animæ humanæ* pessimè concul-
cantes, de *Metempsychôsi*, & *lustrationibus animarum*
per periodos annorum, denique de nimis propinquâ
animæ humanæ erga *animas Brutorum* per omnia co-
gnatione, peperit. Est autem hæc *anima* in Brutis
anima principalis, cujus corpus Brutorum orga-
num; In homine autem, organum tantum & ipsa
animæ rationalis, & *spiritus* potius appellatione, quàm
animæ indigitari possit. Atque de *substantia animæ*
hactenus.

Facultates autem *animæ* notissimæ sunt; *Intellectus*,
ratio,

Ratio, Phantasia, Memoria, Appetitus, Voluntas, denique universæ illæ, circa quas versantur *Scientiæ Logicæ, & Ethicæ*: Sed in *doctrina de anima*, origines ipsarum tractari debent, idque physicè, prout animæ innatæ sint, & adhæreant: *usus tantum ipsarum, & Objecta*, illis alteris *artibus*, deputantur. Atque in hac parte, nihil egregii (ut nobis videtur) adhuc repertum est; quanquam *desiderari* eam haud sanè dixerimus. Habet etiam pars ista *de facultatibus animæ*, appendices duas; quæ & ipsæ, quemadmodum tractantur, potiùs fumos nobis exhibuerunt, quàm flammam aliquam lucidam veritatis: Altera harum est *doctrina de divinatione naturali*; Altera *de fascinatione*.

Divinationem ab Antiquis, nec malè, in duas partes divisam habemus; *Artificialem, & Naturalem*: *Artificialis* ratiocinando, ex indicatione signorum, prædictionem colligit; *Naturalis*, ex ipsâ animi præsentatione internâ, absque signorum adminiculis, præfagit. *Artificialis* duplex; Altera argumentatur ex *causis*: Altera ex *experimentis* tantum, cœcâ quâdam auctoritate; Quæ posterior, ut plurimum, superstitiosa est; quales erant *Ethnicorum Disciplinæ*, circa *inspectionem extorum, volatum avium, & similia*. Etiam *Chaldæorum Astrologia* solennior, non multò melior. At *artificialis Divinatio* utraque, inter diversas *Scientias* spargitur. Habet *Astrologus* prædictiones suas, ex situ astrorum. Habet etiam *Medicus* suas, De morte ingruente; De convalescentiâ; De symptomatibus morborum superventuris, ex urinis, pulsibus, aspectu ægrotum, & similibus. Habet & *Politicus* suas; *O urbem venalem, & cito perituram, si Emptorem invenerit*: Cujus Vaticinii fides non diu morata est; impleta primùm in Syllâ, postea in Cæsare. Hujusmodi igitur prædictiones,

præ-

præsentis non sunt Instituti, verùm ad artes proprias remitti debent. *Naturalis* autem *Divinatio*, ex vi scilicet internâ animi ortum habens, ea demùm est, de quâ nunc agitur. Hæc duplex est; Altera *nativa*: Altera per *influxum*. *Nativa* hoc nititur suppositionis fundamento: Quod anima in se reducta, atque collecta, nec in corporis organa diffusa, habeat ex vi propriâ essentiæ suæ, aliquam prænotionem rerum futurarû: Illa verò optimè cernitur, in somnis, ecstasibus, confiniis mortis, rariùs inter vigilandum, aut cùm corpus sanum sit ac validum. Hujusmodi verò status animi, procuratur ferè, aut adjuvatur, ex abstinentiis, atque illis rebus, quæ animam à muneribus corporis exercendis maximè sevocant, ut suâ naturâ absque impeditionibus exteriorum gaudere possit. *Divinatio* verò per *influxum*, hoc altero suppositionis fundamento nititur; Quod anima, veluti speculum, illuminatione quandam secundariam, à Præscientia Dei, & Spirituû excipiat; Cui etiam idem, qui priori, status & regimen corporis confert. Eadem enim animæ sevocatio efficit, ut & suâ naturâ impensius utatur, & Divinorum Influxuum sit magis susceptiva: Nisi quod in *Divinationibus* per *Influxum*, anima fervore quodam, atque tanquam Numinis præsentis Impatientiâ (quæ apud Priscos *Sacri Furoris* nomine vocabatur) corripiatur: In *Divinatione* autem *Nativâ*, quieti potiùs & vacationi propior sit.

Fascinatio autem, est vis & actus imaginationis intensivus, in corpus alterius: (vim enim imaginationis super Corpus proprium ipsius imaginantis superius perstrinximus.) In hoc genere schola Paracelsi, & e mentitæ *naturalis Magiæ* cultores, tam fuerunt immodici, ut imaginationis impetum & Apprehensionem,

nem, *miracula paranti fidei* tantum non exæquarint. Alii ad similitudinem veri propius accedentes; cum occultas rerum energias & impressiones, sensuum irradiationes, contagionum de corpore in corpus transmissiones, virtutum magneticarum delationes acutius intuerentur, in eam opinionem devenerunt, ut multò magis à Spiritu in Spirituum (cum Spiritus præ rebus omnibus sit, & ad agendum strenuius, & ad patiendum tener & mollis) impressiones, & delationes, & communicationes fieri poterint. Unde increbuerunt opiniones factæ quasi populares, De Genio superiori, De hominibus quibusdam infauis & ominosis, De ictibus amoris & invidiæ, & aliæ his similes. Atque huic conjuncta est disquisitio, quomodo *Imaginatio intendi & fortificari* possit? Quippe si imaginatio fortis tatarum sit virium, operæpretium fuerit nosse, quibus modis eam exaltari, & seipsam majorem fieri detur? Atque hic obliquè, nec minùs periculose, se insinuat palliatio quædam, & defensio maximæ partis *Magiæ ceremonialis*. Speciosus enim fuerit prætextus, ceremonias, characteres, incantationes, gesticulationes, amuleta, & similia, non ex aliquo tacito, aut Sacramentali cum malis Spiritibus contractu, vires nancisci; sed eò pertinere tantum ut Imaginatio illius, qui his utitur, roboretur & exaltetur: Quemadmodum etiam in Religione, usus imaginum, ad mentes hominum in rerum contemplatione defigendas; & devotionem Precantium excitandam, invaluit. Attamen mentalis est Sententia; Etiam si detur vim imaginationis esse utique potentem, atque insuper Cærimonias vim illam intendere & roborare; posito denique, quod adhibeantur Cærimonie ad hanc intentionem sincerè, atq; tanquam remedium

Phyfi-

Physicum, absque aliquâ vel minimâ cogitatione, de invitandis per ipsas auxiliiis Spirituum, haberi nihilominus debent pro illicitis; propterea quod sententia illi Divinæ, adversus hominem propter Peccatum lata, repugnent & recalcitent; *In sudore vultus comedes panem tuum.* Siquidem Magia ejus generis, egregios illos fructus, quibus Deus Pretium Laborem cōstituit, adipiscendos proponit, per paucas, easque faciles, & minimè operosas observantias.

Superfunt *Doctrina* duæ, quæ ad *facultates animæ inferioris*, sive *sensibilis*, præcipuè spectant, utpote quæ cum organis corporeis maximè communicant. Altera de *motu voluntario*: Altera de *sensu & sensibili*. In priori harum, etiam aliàs satis jejunè inquisitâ, unicâ pars ferè integra deest. Etenim de officio, & fabricâ commodâ nervorum & muscutorum, & aliorum quæ ad hunc motum requiruntur; Quæque pars corporis quiescat, dum alia moveatur; Tum quod hujusce motus rector & quasi auriga sit imaginatio, adeo ut dimissa imagine, ad quam motus fertur, statim interceptiatur & sistatur motus ipse, (ut cū deambulamus, si alia subeat cogitatio acris & defixa, continuo consistimus,) & aliæ nonnullæ subtilitates non malæ, in observationem & inquisitionem iam pridem venerunt. Quomodo verò compressiones, & dilationes, & agitationes Spiritus, (qui procul dubio motus fons est) corpoream & crassam partium molem, flectat, excitet, aut pellat, adhuc diligēter inquisitum & tractatum non est Neque mirum, cū *anima ipsa sensibilis*, hætenus potius pro entelechiâ & functione quâdam habita sit, quàm pro substantiâ. At quando jam innotuerit, ipsam esse substantiam corpoream & materiata, necesse est etiam, ut quibus nixibus, auram

tam pusilla & tenera, corpora tam crassa & dura, in motu ponere possit, inquiratur. De hac parte igitur, cum *desideretur*, fiat inquisitio.

At de *sensu & sensibili*, longè uberior & diligentior adhibita est inquisitio, tam in Tractatibus circa ea generalibus, quàm in artibus specialibus, utpotè *perspectivâ*, *Musica*: quam verè nihil ad institutum: quandoquidem illa tanquam *desiderata* ponere non liceat. Sunt tamen duæ partes nobiles & insignes, quas in hac doctrinâ *desiderari* statuimus: Altera de *differentiâ perceptionis & sensus*. Altera de *forma lucis*.

Atque differentiam inter *perceptionem & sensum*, benè enucleatam, debuerant Philosophi Tractatibus suis de *sensu & sensibili* præmittere, ut rem maximè fundamentalem. Videmus enim, quasi omnibus corporibus naturalibus, inesse vim manifestam *percipiendi*: Etiam elèctionem quandam amica amplectendi, inimica & aliena fugiendi. Neque nos de subtilioribus *perceptionibus* tantùm loquimur, veluti cum Magnes ferrum allicit; Flamma ad naphtham affilit; Bulla bullæ approximata coit; Radiatio ab objecto albo diffilit; Corpus animalis utilia assimilat, inutilia excernit; Spongiæ pars (etiam super aquam elevata) aquam attrahit, aerè expellit, & hujusmodi; Etenim quid attinet talia enumerare? Nullum siquidem corpus ad aliud admotum, illud immutat, aut ab illo immutatur, nisi operatione præcedat *perceptio* reciproca. *Percipit* corpus meatus, quibus se insinuat; *Percipit* impetum alterius corporis, cui cedit; *Percipit* amotionem alterius corporis, à quo detinebatur, cum se recipit; *Percipit* divulsionem sui continui, cui ad tempus resistit; ubique denique est *Perceptio*. Aer verò calidum & frigidum tam acutè *Percipit*, ut ejus *Perceptio*

ceptio sit longè subtilior, quàm tractus humani; qui tamen pro calidi & frigidi normâ habetur. Duplex igitur deprehenditur circa hanc *doctrinam* hominum culpa; Alia, quod eam intactam, & intractatam (cùm tamen sit res nobilissima) plerunque reliquerunt: Alia, quod qui huic contemplationi fortè animum adiecerunt, longiùs, quàm par est, provecti sunt, & *Sensum* corporibus omnibus tribuerunt: ut piaculum ferè sit ramum arboris avellere, ne fortè instar Polydori ingemiscat. At debuerant illi *differentiam perceptionis* & *Sensus*, non tantùm in comparatione sensibilibium ad insensibilia, secundum corpus integrum, explorare, (veluti plantarum & animalium,) verùm etiàm in corpore ipso sensibili animadvertere, quid in causâ sit, cur tot actiones expediantur, absque omni tamen *Sensu*? Cur alimenta digerantur, egerantur; Humores & Succis, sursùm, deorsùm, ferantur; Cor & Pulsus vibrent; Viscera, sua quæque opificia, sicut officinæ, producant, & tamen hæc omnia, & complura alia, absque *Sensu* fiant? Verum homines non satis acutè, qualis sit actio *Sensus*, viderunt, atque quod genus corporis, quæ mora, quæ conduplicatio impressionis ad hoc requirantur, ut dolor vel voluptas sequatur? Denique *differentiam* inter *Perceptionem* simplicem, & *Sensum*, nullo modo nosse videntur; nec quatenus fieri possit *Perceptio* absque *Sensu*. Neque enim hæc verborum tantum controversia est, sed de re magni prorsus momenti. De hac igitur *doctrina* (ut in primis utili, & ad plurima spectante) melius inquiratur. Quandoquidem etiam circa hanc rem inscitia, tantum apud nonnullos ex Antiquis Philosophis potuerit, ut omnibus sine discrimine corporibus animam infundi putaverint: Neque enim vide-

P

bant,

bant, quomodò *Motus* cum discretione fieri potuerit absque *Sensu*; aut *Sensus* adesse absque *Animâ*.

De *Forma Lucis*, quod debita non facta fuerit inquisitio (præsertim cum in *Perspectivâ* strenuè elaborarunt homines) stupenda quædam negligentia cense-
feri possit. Etenim, nec in *Perspectivâ*, nec aliàs, ali-
quid de *Luce*, quod valeat, inquisitum est. Radiatio-
nes eius tractantur, origines minimè. Sed collocatio
demùm *Perspectivæ* inter *Mathematica*, hunc ipsum
defectum, & alios similes peperit; quia à *Physicis*
præmaturè discessum est. Tractatio autem de *Luce*, &
caussis eius, in *Physicis* rursus superstitiosa ferè est,
tanquàm de re inter *Divina* & *Naturalia* mediâ; aded
ut quidam ex *Platoniciis*, eam materiâ ipsâ antiquio-
rem introduxerint: Cùm enim spacium esset diffla-
tum, id primum lumine, postea verò corpore imple-
tum fuisse, vanissimo commento asseruerunt. Quan-
do tamen *Scripturæ Sacræ*, massam *Cœli* & *Terræ*,
tenebrosam, ante *Lucem* creatam, disertè posue-
rint. Quæ verò physicè, & secundum sensum de eâ
tractantur, ea statim ad *Radiationes* descendunt, ut
parum *Physicæ* inquisitionis circa hanc rem extet.
Debuerant autem homines contemplationes suas
submittere paulisper, & quid sit *Corporibus* omnibus
Lucidis cõmune inquirere, tanquàm de *Formâ Lucis*. E-
tenim quam immensa est corporis differentia, (si ex
dignitate considerentur) inter *Solem* & *Lignum* pu-
tridum, aut *squamas* etiam *piscium* putridas? In-
quirere etiam debuerant, quid tandem in causâ sit,
cur aliqua ignescant, & *Lucem* ex se jactant calefacta,
alia minimè? *Ferrum*, *metalla*, *lapides*, *vitrum*, *ligna*,
oleum, *sebum*, ab igne, vel *flamman* vibrant, vel sal-
tem rubescunt: At *aqua*, *aër*, *acerrimo*, & tanquàm
furenti

furenti calore fervefacta, nihil tamen *Lucis* adipiscun-
 tur, nec splendent. Quod si quis hoc eò fieri putet,
 quod proprium sit *Ignis lucere*, *Aqua* autem & *Aër*
Igni omninò inimica sint; Is sanè nunquàm per ob-
 scura Noctis, in aquà falsà, tempestate calidà, remi-
 gavit; cùm guttulas aquæ ex remorum concussione
 subfilièntes, micare & lucescere videre potuisset.
 Quod etiam fit in spumâ maris ferventiore, quàm
Pulmonem Marinum vocant. Quid denique habent
 commune cum flammâ & ignitis, *Cicendulæ* & *Lu-*
ciolæ; & *Musca Indica*, quæ *Cameram* totam illu-
 strat: Et oculi quorundam *Animalium* in tenebris,
 & *Saccharum* inter radendum, aut frangendum, &
 sudor equi nocte æstuosa festinantis; & alia non-
 nulla? Quin & homines tam parùm in hac re vide-
 runt, ut pleriq; scintillas è silice, aërem attritum pu-
 tent. Attamen quando aër calore non ignescat, & *Lu-*
cem manifestò concipiat, quomodò tandem fit, ut no-
 ctuæ, & feles, & alia nonnulla animalia, noctu cer-
 nant? Adeò ut ipsi aëri, (quandò visio absq; *Luce* non
 transigatur) necesse est inesse *Lucem* aliquâ *Nativam*
 & genuinam, quamvis tenuem admodùm & infir-
 mam, quæ tamen sit radiis visivis hujusmodi anima-
 lium proportionata, iisq; ad videndum sufficiat. Ve-
 rùm hujusce mali (ut plurimorum) causâ est, quod
 homines ex instantiis particularibus, *Formas Natura-*
rû Communes non elicuerunt; id quod nos tanquàm
 subjectum proprium *Metaphysicæ* posuimus: Quæ &
 ipsa *Physicæ*, sive *Doctrinæ de Natura* pars est. Itaque de
Forma & *Originibus Lucis* fiat Inquisitio, eaq; interim
 inter *Desiderata* ponatur. Atque de *Doctrinâ* circa sub-
 stantiam animæ, tam *Rationalis* quàm *Sensibilis*, cum *Fa-*
cultatibus suis atque de ejusdem *Doctrinæ Appendicibus*,
 hæc dicta sint

FRANCISCI
BARONIS DE
VERULAMIO,
VICE-COMITIS SANCTI

ALBANI,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum,

LIBER QUINTUS,

AD REGEM SVVM.

C A P. I.

*Partitio doctrinæ circa usum & objecta facultatum animæ humanæ,
in Logicam; & Ethicam. Partitio Logicæ, in Artes Inve-
niendi, Iudicandi, Retinendi, &
Tradendi.*

DOctrina circa Intellectum, (Rex optime) atque illa altera circa Voluntatem hominis, in natalibus suis tanquam Gemellæ sunt. Etenim illuminationis puritas, & arbitrii libertas, simul incœperunt, simul corruerunt. Neque datur in Universitate Rerum, tam intima Sympathia, quàm illa Veri & Boni. Quò magis rubori fuerit Viris doctis, si Scientiæ sint tanquam Angeli Alati, Cupiditatibus verò, tanquam Serpentes, qui humi reptant; circumgerentes animas, instar speculi sanè, sed menstruati.

Venimus jam ad doctrinam circa usum & objecta facultatum animæ humanæ. Illa duas habet partes, easque notissimas, & consensu receptas; Logicam & Ethicam: Nisi quod doctrinam civilem, quæ vulgò ut pars Ethicæ collocatur, jam antè emancipaverimus; & in integrâ doctrinam de homine congregato, sive in societate, constitui-

tuerimus; hîc tantum de homine segregato tractantes. *Logica* de *Intellectu* & *Ratione*; *Ethica* de *Voluntate*, *Appetitu*, & *Affectibus* differit: altera decreta, altera actiones progignit. Verum quidem est, quod phantasia in utrâque provinciâ, tam Judiciali, quàm Ministeriali, Legati cujusdam, aut Internuncii, aut Procuratoris reciproci, vices gerit. Nam sensus idola omnigena phantasiæ tradit, de quibus postea ratio judicat: At ratio vicissim idola electa, & probata phantasiæ transmittit, priusquam fiat executio decreti. Siquidem motum voluntarium perpetuò præcedit, eumque incitat phantasia: adeò ut phantasia sit utrique tam rationi, quàm voluntati instrumentum commune: nisi quod Janus iste Bifrons sit, & duas obvertat facies: Facies enim rationem aspiciens, veritatis habet effigiem; Facies autem actionem aspiciens, effigiem Bonitatis: Quæ tamen sint facies,

----- *Quales decet esse sororum.*

Neque verò merus & nudus Internuncius est phantasia; sed auctoritatem non exiguam, vel accipit, vel usurpat, præter delationem simplicem mandati. Rectè enim Aristoteles: *Id Imperii habet anima in corpus, quod Dominus in mancipium: Ratio verò in phantasiam, quod in liberâ Civitate Magistratus in Civem: Ad quem possit suâ vice redire Dominatio.* Videmus enim quod in iis, quæ sunt fidei & religionis, phantasia supra ipsam rationem scandat & evehatur: Non quod illuminatio Divina locum habeat in phantasiâ, (quin potius in ipsâ arce mentis & intellectus:) verum quæ admodum gratia Divina in virtutibus, utitur motibus voluntatis; ita similiter Gratia Divina in illuminationibus, utitur motibus phantasiæ; unde fit, ut Religio semper aditum sibi ac viam ad animum quæsit,

rit, per similitudines, typos, parabolas, visiones, insomnia. Rursus haud humile est regnum phantasiæ in persuasionibus, à vi eloquentiæ insinuatis. Nam ubi per orationis artificia hominum Animi demulcentur, inflammantur, & in quaecunque partem pertrahuntur; totum illud fit per exuscitationem phantasiæ, quæ impotens jam facta, non solum rationi insultat, verum eidem vim quodammodo facit, partim occaecando, partim extimulando. Neque tamen causâ videtur, cur à partitione priore discedamus. Nam phantasia scientias ferè non parit: Siquidem Poësis (quæ à principio phantasiæ attributa est) pro lusu potius ingenii, quàm pro scientiâ, habenda. Potestatem autem phantasiæ in naturalibus, doctrinæ de anima paulò antè assignavimus. Eam verò, quam habet cum Rhetorica cognationem, illi ipsi arti, (de qua infra tractabimus) remitti par est.

Pars ista *humane Philosophiæ*, quæ ad *Logicam* spectat, ingeniorum plurimorû gustui ac palato minùs grata est, & nihil aliud videtur, quàm spinosæ subtilitatis laqueus ac tendicula. Nam sicut verè dicitur, *Scientiam esse animi pabulum*: ita in hoc pabulo appetendo, & deligendo, pleriq; palatum nacti sunt Israelitarum simile in deserto; quos cupido incessit redeundi ad *ollas carniû*; *Manna* autem fastidium cepit: Quæ, licet cibus fuerit cœlestis, minùs tamen sentiebatur almus & sapidus. Eodem modo (ut plurimum) illæ *Scientiæ* placent, quæ habent infusionem nonnullam carniû magis esculentam, Quales sunt *Historia Civilis*, *Mores*, *Prudentia Politica*, circa quas hominum cupiditates, laudes, fortunæ vertuntur & occupatæ sunt. At istud *lumen siccum*, plurimorum mollia & madida ingenia offendit, & torret. Cæterum

rùm unamquamque rem propria si placet dignitate metiri, *Rationes Scientiæ* reliquarum omninò claves sunt. Atque quemadmodùm *Manus instrumentum instrumentorum*, *Anima forma formarum*, ita & illæ, *Artes* arrium ponendæ sunt. Neque solùm dirigunt, sed & roborant; sicut sagittandi usus & habitus, non tantùm facit, ut melius quis collimet; sed ut arcum tendat fortiozem.

Artes Logicæ quatuor numero sunt; divisæ ex finibus suis, in quos tendunt. Id enim agit homo in *Rationalibus*: Aut ut inveniat, quod quæsierit: Aut iudicet, quod invenerit: Aut retineat, quod iudicaverit: Aut tradat, quod retinuerit. Necesse igitur est, ut totidem sint *Artes Rationales*. *Ars Inquisitionis*, seu *Inventionis*: *Ars Examinis*, seu *Iudicii*: *Ars Custodiæ*, seu *Memoriæ*: & *Ars Elocutionis* seu *Traditionis*. De quibus jam sigillatim dicemus.

C A P. II.

Partitio inventivæ, in inventivam artium, & argumentorum: Quodq; prior harum (qua eminet) desideretur. Partitio inventivæ artium in experientiam literatam; & organum novum.
Delineatio experientiæ literæ.

INventionis duæ sunt species, valdè profectò inter se discrepantes; Una *artium & scientiarum*; altera *argumentorum & sermonum*. Priorem harum desiderari prorsùs pronuncio. Qui quidem talis mihi videtur esse defectus; ac si quis in inventario conficiendo bonorum alterius Defuncti ita referat: *Numerata pecuniæ nihil*. Ut enim cætera omnia pecuniâ parantur; ita & per hanc artem reliquæ acquiruntur. Atq; sicut India Occidentalis nunquàm nobis inventa fuisset, nisi præcessisset *Acûs Nauticæ Inventio*: licet *Regiones illæ immensæ, Versoriæ Motus pusillus sit*:

Ita non est cur miretur quispiam, in *Artibus* perlu-
strandis & promovendis, ampliores progressus factos
non esse; quandoquidem *Ars inveniendi* & *perlustran-*
di scientias hactenus ignoretur.

Hanc scientiæ desiderari partem planè in confesso
est. Primò enim *Dialectica* nihil profitetur, imò ne co-
gitat quidem, de *inveniendis artibus*, sive *Mechanicis*, si-
ve (quas vocant) *Liberalibus*: Aut etiam de illarum
operibus; harum verò *axiomatibus* eliciendis; sed quasi
præteriens homines alloquitur, & dimittit, edicens,
ut *Cuique in suâ arte credant*. Celsus vir prudens, non
solum *Medicus* (licet moris sit omnibus in laudes
Artis propriæ effundi) graviter & ingenuè, de *Em-*
pyricis & *Dogmaticis Medicorum* sectis loquens, fa-
tetur; *Medicamenta* & *remedia* prius fuisse inventa, de
causis verò & *rationibus* posterius disceptatum, non ordine
converso, causas ex natura rerum primò erutas fuisse, easq;
inventioni *remediorum* præluxisse. At *Plato* non semel
innuit, *Particularia* infinita esse, maxime rursus genera-
lia minùs certa documenta exhibere: *Medullâ* igitur *scien-*
tiarum, qua artifex ab impertio distinguitur, in mediis pro-
positionibus consistere, quas per singulas scientias tradidit
& docuit experientia. Quin & illi, qui de primis *Re-*
rum Inventoribus, aut *Scientiarum Originibus* ver-
ba fecerunt, casum potiùs, quàm artem celebrârunt;
Atque animalia Bruta, Quadrupedes, Aves, Pisces,
Serpentes, magis, quàm Homines, tanquam *Scientia-*
rum Doctores, introduxerunt.

Dictamnnum Genitrix *Dictæa* carpit ab *Ida*,
Puperibus caulem foliis, & flore comantem
Purpureo, non illa feris incognita capris
Gramina, cùm tergo volucres hasere sagittæ.

Adeò ut minimè mirum sit (cùm in more apud Anti-
quos

quos fuerit rerum utilium inventores consecrare)
apud Ægyptios gentem priscam, (cui plurimæ Artes
initia sua debent,) templa plena fuisse simulachris
Brutorum; hominum verò simulachris propè vacua;

Omnigenumq; Deum monstra, & latrator Anubis,

Contra Neptunum, & Venerem, contraq; Minervã, &c.

Quod si malis, ex traditione Græcorum, artes po-
tius hominibus, ut inventoribus tribuere; haudqua-
quam tamen dixeris Prometheus ad ignis inventio-
nem contemplationes adhibuisse: Aut cum Silicem
primò percuteret, scintillas expectasse; sed casu in il-
lud incidisse, atque (ut aiunt) *Furtum Iovi fecisse*. Ita
ut ad artium inventionem quod attinet, capræ sylve-
stri pro emplastris, philomelæ pro modulationibus
Muscis, ibidi lavationibus intestinorum, operculo
ollæ, quod diffiliit, pro re tormentariâ, denique (ut
verbo dicamus) Casui, aut cuivis alteri rei plus de-
beamus, quàm Dialecticæ. Nec verò multò aliter se
habet modus ille inveniendi, quem rectè describit
Virgilius,

Ut varias usus meditando extunderet Artes

Paulatim -----

Non enim alia hîc proponitur inveniendi methodus,
quàm cujus Bruta ipsa sunt capacia, & quam crebrò
usurpant; nimirum attentissima circa unam rem sol-
licitudo, eiusque perpetua exercitatio, quas sui con-
servandi necessitas huiusmodi animantibus impo-
nit. Cicero enim verè admodum; *Usus uni rei deditus,*
& Naturam, & Artem sæpè vincit. Quare si prædicetur
de hominibus,

----- Labor omnia vincit

Improbis, & duris urgens in rebus egestas;

Etiam de Brutis similiter quæritur,

Quis expedit vit psittaco suum X xipe?

Corvo quis auctor fuit, ut magna siccitate lapillos immitteret arbori cavæ, ubi aquam fortè conspexerit, ut surgentē laticem rostro posset attingere? Quis viam monstravit apibus, qui per aërem, tanquàm vastum mare, agros floridos, licet multum ab alvearibus dissitos, solent petere, & favos suos denuò repetere? Quis formicæ docuit, ut grana in colliculo suo reponenda circumroderet prius, ne reposita germinarent, & spem suam illuderent? Quod si in versu illo Virgiliano quis notet verbum illud *Extundere*, quod difficultatem rei; & verbum illud *Paulatim*, quod tarditatem innuit, redibimus, unde profecti sumus, ad Ægyptiorum illos Deos, cùm hactenus homines modicè rationis facultate, ne utiquàm verò officio artis usi sint, ad inventa detegenda.

Secundò hoc ipsum quod asserimus, (si advertatur paulò diligentius) demonstrat *Inductionis* forma, quam proponit *Dialectica*; qua scilicet scientiarum principia inveniantur, & probentur; quæ vitiosa planè est, & incompetens, & naturam tantum abest, ut perficiat, ut etiam eam perversat & detorqueat. Qui enim modum acutè introspexerit, quo ros iste æthereus Scientiarum, similis illi, de quo loquitur Poëta.

---- *Aere mellis cælestia dona,*

Colligatur; (Cùm & Scientiæ ipsæ ex exemplis singulis, partim naturalibus, partim artificialibus, tanquàm prati floribus & horti, extrahantur) reperiet profectò animum suapte sponte, & nativâ indole, *inductionem*, solertius conficere, quàm quæ describitur à Dialecticis: Siquidem ex nuda enumeratione particularium (ut Dialectici solent) ubi non invenitur instantia contradictoria, vitiosè concluditur, neque aliquid

aliquid aliud, huiusmodi *Inductio* producit, quàm cō-
jecturam probabilem. Quis enim in se recipiet, cū
particularia, quæ quis novit, aut quorum meminit,
ex una tantū parte compareant; non delitescere
aliquod, quod omninō repugnet? Perinde ac si Sa-
muel acquievisset in illis Isai filiis, quos corā addu-
ctos videbat in domo, & minimē quæsisset Davi-
dem, qui in agro aberat. Atq; hæc *inductionis* forma,
(si verum omninō dicendum sit) tam pinguis est &
crassa, ut incredibile videatur, tam acuta & subtilia
ingenia (qualia in his rebus meditationes suas exer-
cuerunt) potuisse eam mundo obtrudere: Nisi illud
in causa fuisset, quod opera festinata ad Theorias &
Dogmata contendissent: Particularia autem, (præfer-
tim moram in iis longiorem) ex fastu quodam & e-
latione animi, despexissent. Illi enim exempla sive in-
stantias particulares, vice lictorum, aut viatorum ad-
hibuerunt ad summovendam turbam, ut dogmati-
bus suis viam aperirent, neutiquam autem ea inde
ab initio in consilium advocarunt, ut legitima fieret
& matura de rerum veritate deliberatio. Certè per-
culserit animos pia & religiosa quædam admiratio,
cū videamus eadem calcata vestigia, ad errorem du-
centia, in Divinis & humanis Quemadmodum enim
in Divina Veritate percipiendā, ægrè quis in animū
inducat, ut fiat tanquā parvulus; ita in Humanā
perdiscendā, profectos utiq; , puerorū more, prima
inductionum, elementa adhuc legere & retractare,
res humilis existimatur, & quasi contemnenda.

Tertiō, si concedatur principia Scientiarum, ex *In-
ductione*, qua utuntur, vel sensu & experientiā, rectè
posse constitui, certissimum est tamen, axiomata in-
feriora ab iis per Syllogismum non posse (in rebus
Natu-

Naturalibus, quæ participant ex Materiâ) rectè & tunc
 deduci. In *Syllogismo* enim fit reductio propositio-
 num ad principia per propositiones medias. Hæc au-
 tem sive *Inveniendi* sive *Probandi* Forma, in *Scientiis*
Popularibus (veluti *Ethicis*, *Politicis*, *Legibus*, & huius-
 modi) locum habet: Imò & in *Theologicis*; quando-
 quidem Deo pro bonitate suâ placuerit captui hu-
 mano se accommodare: At in *Physicis*, ubi natura ope-
 re, non adversarius argumento constringendus est,
 elabitur planè veritas ex manibus; propter longè ma-
 jorem naturalium operationum, quàm verborum
 subtilitatem: Aded ut succumbente *Syllogismo*, *Indu-*
ctionis (veræ scilicet & emendatæ) officio ubique o-
 pus sit, tam ad Principia magis generalia, quàm ad
 propositiones inferiores. Nam *Syllogismi* ex propo-
 sitionibus consistunt; Propositiones ex verbis; Verba
 Notionum tesseræ sunt; Quare si notiones ipsæ (quæ
 Verborum animæ sunt) malè & variè, à rebus abstra-
 hantur, tota Fabrica corrui. Neque laboriosa vel
 consequentiarum argumentorum, vel veritatis pro-
 positionum examinatio, rem in integrum unquam
 restituet; cum error sit (ut loquuntur Medici) in *Di-*
gestionis prima; quæ à functionibus sequentibus non
 rectificatur. Non igitur absque magnâ & evidenti
 causâ evenit, ut complures ex Philosophis (Aliqui
 autem eorum maximè insignes) Academici fuerint
 & Sceptici, qui Scientiæ humanæ, & Syllepsium cer-
 titudinem sustulerunt, ultra verisimilitudinem, aut
 probabilitatem negantes, eam pertingere. Inficias nō
 iverim, visum esse nonnullis, Socratem, cum Scien-
 tiæ certitudinem à se amoveret, per Ironiam tantum
 hoc fecisse; & *Scientiam dissimulando simulasse*. Renun-
 ciando scilicet iis, quæ manifestò sciebat, ut eo mo-
 do,

do, etiam quæ nesciebat, scire putaretur. Neq; etiam in recentiore Academia, (quam amplexus est Cicero) illa Opinio *Acatalepsia* admodum sincerè culta fuit. Etenim qui Eloquentiâ floruerunt, hanc ferè sectam sibi desumpserunt, ut in utramque partem copiosè differendi gloriam assequerentur: unde à viâ illâ rectâ, per quam ad Veritatem pergere debuissent, tanquam ad deambulationes quasdam amœnas, animi causâ institutas, deflexum est. Constat tamen, nonnullos sparsim in utrâque Academia (veteri & novâ) multò magis inter Scepticos, *Acatalepsiam* istam simpliciter & integrè tenuisse. Verùm in hoc maximè ab illis peccatum est; quod sensuum perceptiones calumniabantur; unde *Scientias* radicitus evellebant. Sensus verò, licet sæpenuerò homines aut fallant, aut destituant, possint tamen multâ adiuti industriâ ad *Scientias* sufficere; Idque non tam ope instrumentorum (licet & hæc quoque aliquâ ex parte prosint) quàm Experimentorum eius generis, quæ Obiecta subtiliora, quàm pro sensus facultate, ad obiecta sensu comprehensibilia, producere queant. Debuerant autem potius defectum hâc in parte, imputasse mentis tum erroribus, tum contumaciâ, (quæ rebus ipsis morigera esse recusat) & pravis demonstrationibus, & modis ratiocinandi, & concludendi, ex perceptione sensuum, perperam institutis. Hæc autem loquimur, non quo intellectui detrahatur, aut negotium totum deferatur, sed quod intellectui auxilia commoda comparentur & subministrantur, quibus rerum ardua, & naturæ obscuritatem vincere possunt. Nemo enim tanta pollet manus constantia, aut etiam habitu, ut rectam lineam ducere, aut perfectum circulum circumscribere, manu libera possit; quod ta-

men ope regulæ, aut circini, facere in promptu est. Hæc igitur res ipsa est, quam paramus, & ingenti conatu molimur; ut scilicet mens per artem fiat rebus par: Utque inveniatur *ars* quædam *indicii & directionis*, quæ cæteras artes, earumque axiomata, atque opera detegat, & in conspectum det. Hanc enim meritò *desiderari* posuimus.

Ars ista *indicii* (ita enim eam appellabimus) duas habet Partes: Aut enim defertur *indictum* ab experimentis ad experimenta: Aut ab experimentis ad axiomata, quæ & ipsa nova experimenta designent. Priorem harum *Experientiam Literatam* nominabimus, posteriorem verò *Interpretationem naturæ*, siue novum organum. Prior quidem (ut alibi attigimus) vix pro *Arte* habenda est, aut *Parte Philosophiæ*, sed pro *sagacitate* quâdam; unde etiam eam *venationem Panis* (hoc nomen ex fabulâ mutuati) quandoque appellamus. Attamen quemadmodum possit quis, in viâ suâ, triplici modo progredi; Aut cum *palpat* ipse in tenebris: Aut cum *alterius manu ducatur*, ipse parùm videns; Aut denique cum *vestigia lumine adhibito regat*: Similiter cum quis *experimenta omnigena*, absque ullâ serie, aut *methodo tentet*, ea demùm mera est *palpatio*: Cum verò nonnulla utatur in experimentando *directione, & ordine*, perinde est ac si manu ducatur: Atque hoc illud est, quod per *Experientiam Literatam* intelligimus. Nam *lumen ipsum*, quod tertium fuit, ab *interpretatione naturæ*, siue novo organo, petendum est.

Literata experientia, siue *venatio Panis* modos experimentandi tractat: Eam (cum *desiderari* posuerimus, neque res sit planè perspicua) pro more & instituto nostro aliquatenus adumbrabimus. *Modus Experimentandi præcipuè* procedit, Aut per *variationem experi-*
menti.

menti: Aut per productionem experimenti; aut per translationem experimenti: Aut per inversionem experimenti: Aut per compulsionem experimenti: Aut per applicationem experimenti: Aut per copulationem experimenti: Aut denique per sortes experimenti. Univerſa verò iſta cohibita ſunt, citra terminos axiomatis alicujus inveniendi. Illa enim altera pars de novo organo, omnem translationem experimentorum in axiomata, aut axiomatum in experimenta, ſibi vindicat.

Variatio experimenti fit primò in materia; ſcilicet, quando experimentum in jam cognitis, certæ materiæ ſerè adhæſit; nunc verò in illis, quæ ſimilis ſunt ſpeciei, tentetur: Veluti confeſſio papyri, in pannis linteis tantùm probata eſt, in ſericis minimè, (niſi fortè apud Chinenſes;) Neque rursùs in filaceis, compositis ex ſetis & pilis, ex quibus conficitur (quod vocamus) camelotum; Neque denique in laneis, goſſipio, & pellibus, quanquam hæc tria poſtrema magis eſſe videntur heterogenea. Itaque admuſceri poſſint potiùs, quàm per ſe utilia eſſe. Item Inſitio in arboribus fructiferis, in uſu eſt: In arboribus ſylveſtribus rarò tentata; licet perhibetur, ulmum in ulmum inſitam miras producere foliorum umbras. Inſitio etiam in floribus, rara admodum eſt; licet hoc jam cœperit fieri in roſis Muſcatellis, quæ roſis communibus feliciter inoculantur. Etiam variationem in parte rei, inter variationes in materia ponimus. Videmus enim ſurculum in trunco arboris inſitum feliciùs pullulare, quàm ſi terræ indatur. Cur non & ſemen cepæ, capiti alterius cepæ viridis inditum, feliciùs germinet, quàm ſi nudæ terræ commiſſum fuerit? Atque hîc radix pro trunco variatur, ut hæc res inſitio quædam in radice videri poſſit. Variatio experimenti fit ſecundò in efficiente. Ra-

dii solis per specula comburentia, calore ita intenduntur, ut materiam, quæ ignem facile concipiat, accendere possint: Num & radii lunæ, per eadem, ad lenissimum aliquem gradum teporis actuari possunt, ut videamus, utrum corpora omnia cœlestia sint potestate calida? Item *calores radiosi*, per specula scilicet, intenduntur: Num etiam calores opaci (quales sunt lapidum & metallorum antequam candeant) idem patiuntur, an potius sunt luminis in hac re partes nonnullæ? Item *succinum & gagates fricata* paleas trahunt: Num etiam & ad ignem tepefacta? *Variatio experimenti* fit tertio in *quanto*: circa quod diligens admodum est adhibenda cura, cum hoc multi circumstant errores. Credunt enim homines, auctâ aut multiplicatâ *quantitate*, pro ratâ augeri, aut multiplicari virtutem. Et hoc ferè postulant & supponunt, tanquam res sit Mathematicæ cujusdam certitudinis: Quod omninò falsissimum est. *Globus plumbeus* unius libræ à turri demissus (puta) decem pulsuum spatio, ad terram descendit: Num Globus duarum Librarum (in quo Impetus iste, Motus (quem vocant) Naturalis, duplicari debet) spatio quinque pulsuum terram feriet? At ille æquali ferè tempore descendet, neque accelerabitur juxta rationem *Quantitatis*. Item *sulphuris* (puta) *drachma una*, semilibræ chalybis admista, eam fluere faciet & colliquari: Num igitur uncia sulphuris, quatuor libris chalybis, ad colliquationem sufficiet? At illud non sequitur. Certum enim est, *obstantionem materie in patiente*, per quantitatem, augeri amplius, quàm *activitatem virtutis in agente*. Porro nimium æquè fallit, ac parum. Etenim in *excoctionibus*, & *depositionibus metallorum*, error est familiaris, ut ad excoctionem promovendam, aut colorem fornacis,

aut additamenti, quod iniiciunt, molem augeant. At illa supra modum aucta operationem impediunt; propterea quod vi & acrimonia sua, multum ex metallo puro in fumos vertant & asportent; ut & iactura fiat; & massa, quæ remanet, magis sit obstinata & dura. Debent igitur homines ludibrium illud mulieris Æsopi cogitare: quæ sperarat, ex duplicata mensura hordei gallinam suam duo ova quotidie parituram. At illa impinguata nullum peperit. Prorsus non tutum fuerit alicui *experimento naturali* confidere, nisi facta fuerit probatio, & in minore, & in maiore *Quanto*. Atque de *variatione experimenti* hactenus.

Productio experimenti duplex: *Repetitio*, & *Extensio*: Nimirum, cum aut *experimentum iteratur*, aut ad *subtilius quiddam urgetur*. *Repetitionis* exemplum tale sit. *Spiritus vini* fit ex vino per destillationem unicam: est quæ vino ipso multò acrior & fortior: Num etiam spiritus vini ipse destillatus, sive sublimatus, seipsum fortitudine æquè superabit? At *Repetitio* quoq; non absque fallacia est: Etenim, tum secunda exaltatio, prioris excessum non æquat: tum etiam sæpenumero per *iterationem experimenti*, post statum, sive *Acmen* quandam operationis, tantum abest ut progrediatur natura, ut potius relabatur. *Judicium* igitur in hac re adhibendum. *Argentum Vivum*, in linteo, aut alias, in medioplumbi liquefacti, cum refrigerare cœperit, insertum, stupefit: nec amplius fluit. Num & idem argentum vivum, si sæpius immissum fuerit, ita figetur, ut fiat malleabile? *Extensionis* exemplum tale sit: *Aqua in summo posita*, & pensilis facta, & per rostrum vitri oblongum, in vinum dilutum immersa, separabit aquam à vino: Vino in summum se paulatim recipiente, aqua in imo subsidente: Num et-

jam, quemadmodum vinum & aqua, (corpora scilicet diversa) hoc ingenio separantur; possint quoque partes vini, (corporis nimirum integri) subtiliores à crassioribus separari; ut fiat tanquam destillatio per pondus; & in summo reperiatur aliquid spiritui vini proximum, sed fortè delicatius? Item *magnes ferrum integrum* trahit: Num etiam frustum magnetis, in dissolutione ferri immersum, ferrum ad se alliciet, & se ferro obducet? Item, *versorium Acus Nautica* se ad polos mundi applicat: Num etiam eadem viâ & consecutione, quâ Cœlestia? Videlicet, ut si quis acum in contrario situ, hoc est, in puncto Australi ponat, & paulisper teneat, ac deinde vim omittat: Num fortè acus, ad Septentriones se conferet, eligendo potius rotare per Occidentem in Situm desideratum, quàm per Orientem? Item *Aurum Argentum Vivum*, juxta positum, imbibit. Num verò aurum recipit illud argentum vivum intra se, sine extensione molis suæ, ut fiat massa quædam ipso auro ponderosior? Item, *homines memorie serviunt collocando imagines personarum in locis*. Num etiam idem assequuntur (missis locis) & affigendo actiones, aut habitus personis? Atque de Productione Experimenti hactenus.

Translatio experimenti triplex: Aut à Naturâ, vel casu in artem: Aut ab arte, vel practica aliâ in aliam: Aut à parte alicujus artis in partem diversam ejusdem. Translacionis à naturâ, aut casu in artem, innumera sunt exempla: adeò ut omnes ferè artes mechanicæ, à tenuibus initiis, naturâ, aut casu præbitis, ortum habuerint. Adagio receptum erant, botrum contra botrum citius maturescere: Id quod, de mutuis amicitix operis & officiis, increbuit. At nostri Cydræ (vini scilicet ex pomis) confectores, hoc optimè imitantur. Ca-
vent

vent enim, ne poma tudantur, aut exprimantur, antequam nonnullo tempore in acervos coniecta mutuo contactu maturuerint; unde nimia potus aceditas emendetur. Item, *Iridum artificiosarū imitatio* ex aspersione spissâ guttularū, ab iridibus naturalibus ex nube roscidâ, facili ductu translata est. Item *modus destillandi*, vel ex alto peti, ex imbribus scilicet, aut rore; vel ex humili illo experimento guttarum, in patinis, ollis aquæ bullientis, superimpositis, adhærentium, desumi potuit. *Tonitrua* autem & *fulgura* imitari veritus quis esset, nisi operculū Monachi illius Chymici, magno impetu & fragore, subito in sublime iactum, submonuisset. Verum quo hæc res magis exēplis abundet, eò pauciora adducere opus fuerit. Debuerant autem homines, si illis utilia inquirere vacaret, naturalia opificia & operationes singulas, attentè, & minutim, & ex composito intueri; & secū perpetuè & acriter cogitare, quænam, ex ipsis ad artes transferri possint. Speculum enim artis natura. Nec pauciora sunt *experimenta*, quæ ab arte in artem, seu a practica in practica transferri possunt; licet hoc rarius in usu sit. Natura enim ubique omnibus occurrit; at artes singulæ artificibus tantum propriis cognitæ sunt. *Specilla ocularia* ad visum debilem iuvandum inventa sunt. Num & commisci quis queat ali-quod instrumentum, quod auribus appensum, surdastris ad audiendum jūvet? Item *imbalsamationes* & *mel cadavera conservant*; Annon possit aliquid ex his, in medicinam transferri, quod etiam vivis corporibus profit? Item *sigillorum practica in cerâ*, cæmentis, & plumbo antiqua fuit: At hæc etiam, impressioni in chartis, sive arti typographicæ, viam monstravit. Item *sal in coquinaria carnes condit*, idque

melius hyeme, quàm æstate. Annon hoc ad Balnea utiliter transferri possit, eorumq; temperamentum, quando opus fuerit, vel imprimendum, vel extrahendum: Item *Sal*, in nupero *Experimento*, de *Conglacionibus Artificialibus*, magnas vires ad condensandum obtinere reperitur. Annon possit hoc transferri ad Condensationes metallorum: cum jampridem notum sit, aquas fortes, ex nonnullis salibus compositas, deicere & præcipitare arenulas Auri, ex metallis aliquibus, auro ipso minus densis? Item *Pictoria Imago Memoriam* rei renovat. Annon hoc traductum est in *artem* eam, quam vocant, *Memoria*? De his in genere monitum sit: Quod nihil ad imbrem quendam inventorum utilium, eorundemque novorum, veluti cœlitus deducendum, tantum valere possit, quantum, si experimenta complurium artium mechanicarum, uni homini, aut paucis, qui se invicem colloquiis acuere possint, in notitiam venerint: ut per hanc, quam dicimus, *experimentorum translationem*, artes se mutuò fovere, & veluti commixtione radiorum, accendere possint. Quamvis enim *via rationalis* per organum longè majora spondeat: attamen hæc *sagacitas*, per *experientiam literatam*, plurima interim exiis, quæ in proximo sunt, in genus humanum, (tanquàm missilia apud Antiquos Donativa,) projiciet & sparget. Superest illa *translatio de parte artis in partem diversam*; quæ parum differt à translatione de arte in artem: Verùm quia *artes* nonnullæ spatia magna occupant, ut etiam *translationem experimentorum* ferre intra seipsas possint, hanc etiam speciem *translationis* subjungere visum est. Præcipuè, quia magni prorsus est in nonnullâ arte momēti. Plurimum enim ad *artem medicinæ* amplificandam profuerit,

fuerit, si *experimenta partis illius medicinae decurationibus morborum* ad partes illas de *tuenda sanitate*, & *prolongatione vite* transferantur. Si enim *opiatum aliquod insigne*, ad spirituum, in morbo pestilenti, furibundam incensionem reprimendam, suffecerit; non dubitet quispiam, quin simile aliquod, debita dosi familiare redditum, etiam incensionem eam gliscentem, & obrepentem, quæ per ætatem fit, aliquâ ex parte frænare, & retardare possit. Atque de *translatione experimenti* hactenus.

Inversio experimenti fit, cum contrarium ejus, quod *experimento* constat, probatur. Exempli gratiâ: *Calidum per specula* intenditur: Num etiâ *frigidum*? Item *calidum se diffundendo*, fertur tamen potius in *sursum*: Num etiam *frigidum se diffundendo*, fertur magis in *deorsum*? Exempli gratiâ, accipias *bacillum ferreum*, illudque in uno fine calefacias; & deinde erigas *ferum*, parte calefactâ subtus locatâ, in superiore parte manu appositâ, actutum manum aduret, parte autem calefactâ suprâ locatâ, & manu subtus, multò tardius aduret. Num etiam, si totum *bacillum* calefiat, & finis alter nive, vel spongiâ, in aquâ frigida tincta, madesiat: Si nix aut spongia superius locetur, num (inquam) frigus deorsum mittet citius, quàm inferius locatâ, sursum? Item, *Radii solis supra album* dissiliunt, supra nigrum congregantur: Num etiam *umbra super nigrum* disperduntur, super album congregantur? Id quod in loco tenebroso, luce per foramen exiguum tantum immissa, fieri videmus, ubi *imagines rerum*, quæ foras sunt, super papyrum, quæ alba est, excipiuntur, super nigram minimè. Item, *vena frontis ad dolorem hemi cranicum* inciditur: Num etiam he-

micranium scarificatur ad sodam? Atque de Inversio-
ne experimenti hæcenus.

Compulsio experimenti fit, ubi urgetur & produci-
citur *experimentum*, ad annihilationem, vel privatio-
nem virtutis: In reliquis enim venationibus, fera ca-
pitur tantum: At in istâ, occiditur. Exemplum *Com-
pulsions* tale est. *Magnes ferrum trahit*: Urge ergo fer-
rum, aut urge magnetem, ut amplius non fiat attra-
ctio: Veluti, num fortè si magnes ustus fuerit, aut in
aquis fortibus maceratus, virtutem suam deponet,
aut saltem remittet? Contrà, si chalybs, aut ferrum
in crocum martis redigantur, vel in chalybem, quem
vocant præparatum, vel etiam in aquâ forti solvan-
tur, num adhuc ea alliciat magnes? Rursus, *Magnes
ferrum trahit per universa*, quæ novimus, *media*, nem-
pe si interponatur aurum, argentum, vitrum: Urge
igitur aliquod medium, si fieri possit, quod virtutem
intercipiat: Probetur argentum vivum: Probentur
oleum, gummi, carbo ignitus, & alia, quæ adhuc pro-
bata non sunt. Item, *introducuntur nuper Perspicilla*,
quæ visibilia minuta, miris modis multiplicent. Ur-
ge usum eorum, vel ad species tam pusillas, ut am-
plius non valeant; vel ita grandiusculas, ut confun-
dantur. Scilicet, Num poterint illa in urinâ, clarè de-
tegere ea, quæ aliàs non perspicerentur? Num pote-
rint in gemmis, ex omni parte puris, & nitidis, grana,
aut nubeculas conspicienda dare? Num & pulviscu-
lâ in sole (quæ Democrito pro Atomis suis, & prin-
cipiis rerum, falsissimè obiiciebantur) tanquam cor-
pora grandiuscula monstrare? Num pulverem cras-
siusculum, ex cinnabari, & cerussa, ita ostendere di-
stributum, ut appareant hic granula rubra, illic alba?
Num rursus, imagines majores (puta faciem, ocu-
lum,

lum, &c.) in tantum multiplicatas ostendere, in quantum, pulicem, aut vermiculum? Num byssum, aut hujusmodi textile linteum delicatius, & paulò apertius, ita foraminatum ostendere, ac si esset rete? Verùm in *compulsionibus experimentorum* minùs moramur, quia ferè extra limites *experientie literate* cadunt, & ad *causas*, & *axiomata*, & *novum organum* potius spectant. Ubicunque enim fit negativa, aut privativa, aut exclusiva; cœpit jam præberi lux nonnulla ad *inventionem formarum*. Atque de *compulsione experimenti* hæctenus.

applicatio experimenti nihil aliud est, quàm ingeniosa traductio ejus, ad *experimentum* aliud aliquod utile. Exemplum tale sit. *Corpora quæque suas habent dimensiones, sua pondera*: Aurum plus ponderis, minus dimensionis, quàm argentum: Aqua, quàm Vinum. Ab hoc traducitur *experimentum* utile, ut ex mensurâ impletâ, & pondere excepto, possis dignoscere quantum argenti fuerit admixtum auro, vel aquæ vino, quod fuit *εὕρημα* illud Archimedis. Item, *Carnes in nonnullis cellis citiùs putrescunt, quàm in aliis*: Utile fuerit, *experimentum* hoc traducere, ad dignoscendos aëres, magis aut minùs salubres, ad habitationem; ubi scilicet carnes diutiùs vindicentur à putredine: possit idem applicari, ad revelandas salubriores, aut pestilentiores tempestates anni. Verùm innumera sunt ejusmodi. Evigilent modò homines, & oculos perpetuò, aliàs ad naturam rerum, aliàs ad usus humanos vertant. Atque de *applicatione experimenti* hæctenus.

Copulatio experimenti est applicationum nexus & catena; cùm quæ singula profutura non fuissent ad usum aliquem, connexa valeant: exempli gratiâ; *Rosæ* aut *fructus serotinos habere cupis*: Hoc fiet, si gemmas

præcociiores avellas; Idem fiet, si radices, usque ad ver-
adultum, denudes, & aëri exponas; At multò magis
si copuletur utrumque. Item, ad refrigerandum maxi-
mè faciunt glacies, & nitrum: utrumque commixtum mul-
tò magis. Verum & hæc res per se perspicua est. Atta-
men fallacia ei sæpè subesse possit, (ut & omnibus,
ubi defunt *axiomata*) si copula fiat ex rebus, quæ di-
versis, & quasi pugnantibus modis, operantur. Atque
de copulatione experimenti hætenus.

Restant *sortes experimenti*. Hic verò experimentan-
di modus, planè irrationalis est, & quasi furiosus, cū
aliquid experiri velle animum subeat, non quia aut
ratio, aut aliquod aliud *experimentum* te ad illud de-
ducat, sed prorsus, quia similis res adhuc nunquam
tentata fuit. Haud tamen scio, an in hac ipsa re (de
qua nunc agimus) non aliud magni lateat: si inquam
omnem lapidem in naturam moveas. Magnalia enim
naturæ ferè extra vias tritas, & orbitas notas jacent,
ut etiam absurditas rei aliquando juvet. At si ratio si-
mul comitetur, id est, ut & manifestum sit, simile ex-
perimentum nunquam tentatum fuisse, & tamen
causa sublit magna cur tentetur, tum verò hæc resex
optimis est, & planè sinus naturæ excutit. Exempli
gratia: In operatione ignis super aliquod corpus naturale,
alterum horum hætenus semper evenit, ut aut ali-
quid evolet, (veluti flamma, & fumus, in combustio-
ne vulgari) aut saltem fiat separatio partium localis,
& ad nonnullam distantiam, ut in destillatione, ubi
feces subsident, vapores in receptacula, postquam lu-
serint, congregantur. At destillationem clausam, (ita
enim eam vocare possumus) nemo mortalium adhuc
tentavit: Verisimile autem videtur, vim caloris, si in-
tra claustra corporis, sua in alterando edat facinora;
cum

cum nec jactura fiat corporis, nec etiam liberatio, tam demum hunc materiæ Proteum, veluti manicas detentum, ad complures transformationes adacturam, si modò calor ita temperetur & alternetur, ut non fiat vasorum confractio. Est enim hæc res matri-
trici similis Naturali, ubi calor operatur, nihil corporis aut emittitur, aut separatur: Nisi quod in matrice conjungatur alimentatio: Verum quatenus ad versionem eadem res videtur. Tales igitur sunt *sortes experimenti.*

Illud interim, circa hujusmodi experimenta, monemus; ut nemo animo concidat, aut quasi confundatur, si experimenta, quibus incumbit, expectationi suæ non respondeant, Etenim quod succedit, magis complaceat; at quod non succedit, sæpenumerò non minùs informat. Atque illud semper in animo tenendum (quod perpetuò inculcamus) *experimenta lucifera*, etiam adhuc, magis quàm fructifera ambienda esse. Atque de *literata experientia* hæc dicta sint, quæ (ut jam ante diximus) *sc. gacitas* potius est, & odoratio quædam venatica, quàm *scientia*. De novo organo autem silemus, neque de eo quiequam prælibamus; Quoniam de eo (cùm sit res omnium maxima) opus integrum (annuente favore divino) conficere nobis in animo est.

C A P. III.

*Partitio Inventivæ Argumentorū, in Promptuariam, & Topicam. Partitio Topica, in Generalem, & Particularem. Exemplum Topica Particularis, in Inquisitione, De Gra-
vi & Levi.*

Inventio Argumentorum, Inventio propriè non est. Invenire enim est ignota detegere, non antè cognita recipere, aut revocare. Hujusce autè *Inventionis* usus
Q s atque

atque officium non aliud videtur, quàm ex massâ Scientiæ, quæ in animo congesta & recondita est, ea quæ ad rem, aut quæstionem institutam faciūt, dextrè depromere. Nam cui parùm, aut nihil, de subjecto quod proponitur, innotuit, ei *Loci Inventionis* non profunt; Contrà, cui domi paratum est, quod ad rem adduci possit; is etiam absq; arte, & *Locis Inventionis*, argumenta tandem (licet non ita expeditè & commodè) reperiet & producet. Aded ut hoc genus *Inventionis* (sicut diximus) *Inventio* propriè non sit; sed reductio tantùm in memoriam, sive suggestio cum applicatione. Attamen, quoniam vocabulum invaluit, & receptum est, vocetur sanè *Inventio*; Siquidem etiam feræ alicujus venatio, & *Inventio*, non minùs cū illa intra vivariorum septa indagetur, quàm cū in saltibus apertis, dici possit. Missis verò verborū scrupulis, illud constet, scopum & finem hujusce rei, esse promptitudinem quandam, & expeditum usum cognitionis nostræ, potiùs quàm ejusdem amplificationem, aut incrementum.

Atque ut parata sit ad differendum copia, duplex ratio iniri potest: Aut ut designetur, & quasi indice monstretur, ad quas partes rem indagare oporteat, atque hæc est ea, quam vocamus *Topicam*. Aut ut jam antea composita sint, & in usum reposita argumenta, circa eas res, quæ frequentius incidunt, & in disceptationem veniunt, atque hanc *Promptuariam* nominabimus. Hæc autem posterior tanquam *Scientiæ pars*, vix dici meretur, cum in diligentia potius consistat, quàm in eruditione aliquâ artificiosâ. Veruntamen hæc in parte Aristoteles, ingeniosè quidem, sed tamen damnosè, sophistas sui temporis deridet, inquires: *Perinde illos facere, ac si quis calcearium pro-*
fessus,

fectus, rationem calcei conficiendi non doceret, sed exhibere tantum calceos complurimos, diversæ tam formæ, quàm magnitudinis. Attamen hic regerere liceat; Calcearium, si in officinâ nil calceorum haberet, neque eos consueret nisi rogatus; egenum prorsus mansurum, & perpaucos inventurum emptores. Sed longè aliter *Salvator noster* de *Divinâ Scientiâ* verba faciēs, inquit, *Omnis Scriba doctus in Regno Cœlorum, similis est homini Patrifamilias, qui profert, de Thesauro suo, Nova & Vetera.* Videmus etiam priscos *Rhetores* orationibus præcepisse, ut præstò haberent *Locos Communes* varios, jam pridem adornatos, & in utramque partem tractatos & illustratos: Exempli gratiâ *pro sententia Legis adversus Verba Legis, & è contrâ: Pro Fide Argumentorum, adversus Testimonia, & è contrâ.* Cicero autem ipse, longâ doctus experienciâ, planè asserit, posse *Oratorem* diligentem & sedulum, jam præmeditata & elaborata habere, quæcunque in disceptationem venient: Adeò ut in causæ ipsius actione, nihil novum, aut subitum inferi necesse fuerit, præter nomina nova, & circumstantias aliquas speciales. At *Demosthenis* diligentia & sollicitudo eò usque processit, ut quoniam primus ad causam aditus, & ingressus, ad animos auditorum præparandos, plurimum virium haberet, operæpretium putaret, complura concionum & orationum exordia, componere & in promptu habere. Atq; hæc exempla & auctoritates, meritò *Aristotelis* opinioni præponderare possint, qui nobis Auctor foret, ut *Vestiarium* cum *Forfice* commutaremus. Itaque non fuit omittenda hæc pars doctrine circa *Promptuariam*, de quâ hoc loco satis. Cum enim sit utrique, tam *Logicæ*, quàm *Rhetoricæ* communis; visum est eam hic inter *Logica* cursim

cursum tantum perstringere; pleniorẽ ejus tractationem, ad Rhetoricam rejicientes.

Partem alteram *Inventivæ*, (nimirum *Topicam*) partiemur in *Generalem* & *Particularem*: *Generalis* illa est, quæ in *Dialecticâ* diligenter, & abundè tractata est; ut in eius explicatione morari non sit opus. Illud tamen obiter monendum videtur, *Topicam* istam non tantum in *Argumentationibus*, ubi cum aliis manum conferimus; verum & in *meditationibus*, cum quid nobiscum ipsi commentamur, aut revolvimus, valere. Imò, neque solummodò in hoc sitam esse, ut inde fiat suggestio, aut admonitio, quid *affirmare*, aut *asserere*; verum etiam quid *inquirere*, aut *Interrogare* debeamus. At prudens *interrogatio*, quasi dimidium scientiæ. Rectè siquidem Plato, *Qui aliquid querit, id ipsum, quod querit, generali quâdam notione comprehendit, aliter qui fieri potest, ut illud, cum fuerit inventum, agnoscat?* Idcirco quò amplior & certior fuerit anticipatio nostra; eò magis directâ & compendiosa erit investigatio. Iidem igitur illi loci, qui ad intellectus nostri sinus intra nos excutiendos, & congestam illic Scientiam depromendam, conducent, etiam ad Scientiam extrinsecus hauriendam juvabunt: Ita ut si præstò fuerit quis rei gnarus & peritus, commodè & prudenter de eâ interrogari à nobis possit, & similiter auctores, & libri, & partes librorum, qui nos de iis, quæ quærimus, edoceant & informant, utiliter deligi & evolvi.

At *Topica particularis*, ad ea, quæ dicimus, longè confert magis, & pro re fructuosissimâ habenda est. Illius certè mentio levis à nonnullis Scriptoribus facta est, sed integrè, & pro rei dignitate, minimè tractata. Verum missum facientes vitium illud & fastû,
quæ

quæ nimium diu regnant in Scholis: Videlicet, ut quæ præstò sint, infinitâ subtilitate persequatur, quæ paulò remotiora, ne attingant quidem: Nos sanè *Topicam Particularem*, tanquam rem apprimè utilem amplectimur, hoc est, *locos inquisitionis & inventionis, particularibus subjectis & scientiis appropriatos*. Illi autem, mixturæ quædam sunt ex *Logicâ & Materia ipsâ propriâ singularum Scientiarum*. Futilem enim esse constat, & angusti cujusdam animi, qui existimet *artem*, de *Scientiis* inveniendis, perfectam jam à principio, excogitari & proponi posse, eandemque postea in opere poni, & exerceri debere. At certò sciant homines, *Artes inveniendi solidas & veras, adolescere & incrementa sumere, cum ipsis inventis*: Aded ut cum quis primùm ad perquisitionem *scientiæ* alicujus accesserit, possit habere *Præcepta Inventivæ* nonnulla utilia, postquam autem ampliores in ipsa *Scientia* progressus fecerit, possit etiâ, & debeat nova *Inventionis Præcepta* excogitare, quæ ad ulteriora eum feliciùs deducat. Similis est sanè hæc res viæ initæ in planitie: postquam enim viæ partem aliquam fuerimus emensi, non tantùm hoc lucrati sumus, ut ad exitum Itineris propiùs accesserimus; verum etiam ut, quod restat viæ, clariùs prospiciamus: Eodem modo, in *Scientiis*, gradus Itineris quisque, ea, quæ à tergo reliquit, prætervectus, etiam illa, quæ supersunt, propiùs dat in conspectum. Hujus autem *Topicæ Exemplum*, quoniam eam inter *Desiderata* reponimus, subjungere visum est.

Topica particularis, sive Articuli Inquisitionis de Gravitate & Levitate.

1. *Inquiratur, qualia sint Corporis, quæ motus gravitatis sunt susceptibilia, qualia quæ levitatis, & si quæ sint Media, sive Adiaphoræ Naturæ?*

2. *Post*

2. Post inquisitionem de Gravitate & Levitate simplicem, procedatur ad inquisitionem comparatam. Quæ nimirum ex Gravibus plus; quæ minus ponderent in eodem Dimenso? Etiam, quæ ex Levibus celerius ferantur in altum, quæ tardius?

3. Inquiratur de eo, quod possit & operetur Quantum Corporis ad Motum Gravitatis. Atque videatur hoc primo aspectu quasi supervacuum, quia rationes Motus debeant sequi Rationes Quanti: sed res aliter se habet. Nam licet in Lancibus, Quantitas Gravitationem Corporis ipsius compense (viribus corporis undique coeuntibus per percussionem, sive resistentiam lancium vel trabis) tamen ubi parva datur resistentia (veluti in Decasu corporum per aërem) Quantum Corporis parum valet, ad incitationem Descensus: Cum viginti pondo plumbi, & libra una, eodem fere spatio cadant.

4. Inquiratur utrùm Quantum Corporis ita augeri possit, ut Motus Gravitatis prorsus deponatur; ut sit in globo terræ, qui pensilis est, non cadit? Vtrùm igitur possint esse aliæ massæ tam grandes, ut se ipsæ sustentent? Nam latio ad centrum terræ res fictitia est: Atque omnis massa grandis, motum lationis quemcunque exhorret, nisi ab alio appetitu fortiori vincatur.

5. Inquiratur de eo, quod possit & operetur resistentia corporis medii, vel occurrentis, ad regimen motus gravitatis, Corpus verò descendens, aut penetrat & secat corpus occurrens: Aut ab eo sistitur: Si penetrat, fit penetratio: Aut cum levi resistentiâ, ut in Aëre: Aut cum fortiori, ut in aquâ: Si sistatur, sistitur aut resistentiâ dissipari, ubi fit pregravatio, ut si lignum superponatur terræ: Aut aquâ, veluti si aqua superponatur aquæ, aut lignum, ejusdem generis ligno. Id quod appellat Schola (Apprehensione quâdam inani) Non ponderare corpus nisi extra

extra locum suum. Atque hæc omnia motum gravitatis variant: Aliter enim moventur gravia in lancibus, aliter in decasu: Etiam aliter (quod mirum videri possit) in lancibus pendentibus in aere, aliter in lancibus immersis in aqua: aliter in decasu per aquam, aliter in natantibus sive vectis super Aquam.

6. Inquiratur de eo, quod possit & operetur Figura Corporis descendens, ad regendum modum gravitatis, veluti figura lata cum tenuitate, cubica, oblonga, rotunda, pyramidalis, & quando se vertant corpora, quando eadem, qua dimittuntur, positura permaneant.

7. Inquiratur de eo, quod possit & operetur Continuatio & progressio ipsius Casus sive Descensus, ad hoc, ut majori incitatione & impetu feratur. Et qua proportionem, & quousque invalescat illa incitatio? siquidem veteres levi contemplatione opinati sunt, (cùm motus naturalis sit iste) eum perpetuò augeri & intendi.

8. Inquiratur de eo, quod possit & operetur Distantia, aut proximitas Corporis descendens à Terrâ, ad hoc, ut celerius cadat, aut tardius, aut etiam non omnino, (si modo fuerit extra orbem activitatis globi terræ, quæ Gilberti opinio fuit.) Atque simul de eo, quod operetur Immersio Corporis Descendentis magis in profundo terræ, aut Collocatio ejusdem propius ad superficiem terræ: Et enim hæc res etiam motum variat, ut operantibus in Mæneris perspectum est.

9. Inquiratur de eo, quod possit & operetur Differētia Corporum, per quæ motus gravitatis diffunditur & communicatur: atq; utrum æquè communicetur per corpora mollia & porosa, ac per dura & solida: veluti si trabs Lancis, sit ex alterâ parte Lingula, lignea, ex alterâ, argentea, licet fuerint reducta ad idem pondus, utrum non progignat variationem in lancibus? Similiter, utrum Metallum

tallum, Lanæ, aut Vesicæ inflatæ, super impositum, idem ponderet, quod in Fundo Lancis?

10. Inquiratur de eo, quod possit & operetur, in communicatione Motus Gravitatis, Distantia corporis à Libramine: Hoc est, cita & sera perceptio incubitus, sive depressionis: Veluti in lancibus, ubi altera pars trabis est longior (licet reducta ad idem pondus) an inclinet hoc ipsum lancem? Aut in tubis arcuatis, ubi longior pars certe trahet aquam, licet brevior pars, facta scilicet capacior, majus contineat pondus aquæ?

11. Inquiratur de eo, quod possit Intermixtio sive Copulatio Corporis Levis, cum Corpore Gravi, ad elevandam corporis gravitatem, ut in pondere animalium vivorum, & mortuorum?

12. Inquiratur de secretis Ascensibus, & Descensibus partium leviorum & graviorum in uno corpore integro: unde fiant sæpè accuratæ separationes: ut in separatione vini & aquæ, in ascensione floris, lactis, & similibus?

13. Inquiratur, quæ sit Linea, & Directio motus Gravitatis, & quatenus sequatur vel centrum terræ, id est, massam terræ, vel centrum corporis ipsius, id est, Nexum partium ejus. Centra enim illa ad demonstrationes apta sunt, in Naturâ nihil valent.

14. Inquiratur, de Comparatione Motus Gravitatis, cum Motibus aliis; quos scilicet vincat, quibus cedat? veluti in Motu (quem appellant) violento, motus gravitatis compescitur ad tempus: Etiam, cum pondus longè majus ferri, ab exiguo magnete attollitur, cedit motus gravitatis, motui sympathiæ.

15. Inquiratur, de Motu Aëris, utrum feratur sursum, an sit tanquam Adiaphorus? Quod difficile est inventu, nisi per experimenta aliqua exquisita: Nam emicatio aëris in fundo

fundo aquæ, sit potius per plagam aquæ, quam per motum aeris, cum idem etiam fiat in ligno: Aer autem aeri commistus nihil prodit, cum non minus levitatem exhibeat aer in aere, quam gravitatem aqua in aqua: In bullâ autem, exili obducta pelliculâ, ad tempus stat.

16. Inquiratur, quis sit Terminus Levitatis? Neque enim quemadmodum centrum terræ posuerunt centrum gravitatis, volunt (credo) ut ultima convexitas Cœli sit terminus levitatis: An potius, veluti gravia videntur eousque ferri, ut decumbant, & tanquam ad immobile, ita levia eousque ferantur, ut rotari incipiant, & tanquam ad motum sine termino?

17. Inquiratur, quid in causa sit, cur Vapores & Halitus eousque in altum, ac sita est Regio (quam vocant) media aeris, ferantur, cum & crassiuscula sint Materia, & Radii solis per vices (noctū scilicet) cessent?

18. Inquiratur de Regimine Motus Flammæ in sursum; quod eo abstrusius est, quia singulis momentis flamma perit, nisi fortè in medio Flammarum majorum: Etenim flammæ abruptæ, à continuitate sua, parùm durant.

19. Inquiratur de Motu in sursum ipsius Activitatis Calidi, veluti cum calor in ferro candente, citius gliscit in sursum, quam in deorsum? *

Exemplum igitur Topicæ particularis tale sit: Illud interim, quod monere occœpimus, iterū monemus, Nempe ut homines debeant Topicas particulares suas alternare, ita ut post majores progressus, aliquos, in inquisitione factos, aliam & subindè aliam instituant Topicam; si modò Scientiarum fastigia conscendere cupiant. Nos autem Topicis particularibus tantum tribuimus, ut proprium opus de ipsis, in subiectis naturalibus dignioribus, & obscurioribus, cōficere in animo habeamus. Domini enim quæstio-

num sumus, rerum non item. Atque de *Inventione* hactenus.

CAP. IV.

Partitio artis Iudicandi, in Iudicium per Inductionem, & per Syllogismum. Quorum prius aggregatur Organum Novo. Partitio prima Iudicii per Syllogismum, in Reductionem Rectam; & Inversam. Partitio secundae ejus in Analyticam, & Doctrinam De Elenchis. Partitio Doctrinae de Elenchis in Elenchos Sophismatum: Elenchos Heremias & Elenchos Imaginum, sive Idolorum. Partitio Idolorum, in Idola Tribus, Idola Specus & Idola Fori. Appendix Artis Iudicandi, videlicet de Analogia Demonstrationum pro Natura Subiecti.

TRanseamus nunc ad *Iudicium*, sive *Artem Iudicandi*, in quâ agitur de *natura probationum*, sive *demonstrationum*. In arte autem istâ *Iudicandi* (ut etiam vulgò receptum est) aut per *Inductionem*, aut per *Syllogismum* concluditur. Nam *Enthymemata*, & *Exempla* illorum duorum *Compendia* tantum sunt. At quatenus ad *Iudicium*, quod fit per *Inductionem*, nihil est, quod nos detinere debeat: Uno siquidem eodemque mentis opere, illud, quod quaeritur, & invenitur, & iudicatur. Neque enim per medium aliquod res transigitur, sed immediate, eodem ferè modo, quo fit in sensu. Quippe sensus in *Objectis* suis primariis, simul & *objecti speciem* arripit, & ejus veritati consentit. Aliter autem fit in *Syllogismo*; cujus probatio immediata non est, sed per medium perficitur. Itaque alia res est *Inventio Medii*, alia *Iudicium de Consequentiâ Argumenti*. Nam primò discurret mens, postea acquiescit. At *Inductionis* formam vitiosam profus valere jubemus; legitimam ad *Novum Organum* remittimus. Itaque de *Iudicio per Inductionem* hoc loco satis.

De illo altero per *Syllogismum* quid attinet dicere;
cùm

cum subtilissimis ingeniorum limis, hæc res ferè attrita sit, & in multas minutias redacta? Nec mirum, cum sit res, quæ cum intellectu humano magnam habeat sympathiam. Nam animus humanus, miris modis ad hoc contendit, & anhelat, ut non pensilis sit, sed nanciscatur aliquid fixum & immobile, cui tanquàm firmamento, in transcurfibus & disquisitionibus suis innitatur. Sanè quemadmodum Aristoteles, probare conatur, inveniri in omni motu corporum, aliquid quod quiescit, & fabulam antiquam de Atlante, qui ipse erectus Cælum humeris sustinuit, pereleganter ad Polos Mundi traducit, circa quos conversiones expediuntur: Similiter magno studio appetunt homines, aliquem habere intra se cogitationum Atlantem, aut Polos, qui intellectus fluctuationes & vertigines aliquatenus regant; Timentes scilicet, ne Cælum ipsorum ruat. Itaque ad Principia Scientiarum cõstituenda præproperè festinarunt, circa quæ omnis disputationum varietas verteretur, sine periculo ruinæ & casus: Nescientes profectò eum, qui certa nimis properè captaverit, & in dubiis finiturum: qui autem Iudicium tempestivè cohibuerit, ad certa perventurum.

Manifestum est igitur, *Artem hanc Iudicandi per Syllogismum*, nihil aliud esse, quam reductionem propositionum ad principia, per medios terminos. Principia autem consensu recepta intelliguntur, atque à quæstione eximuntur. At terminorum mediæ inventio, libero ingeniorum acumini & investigationi permittitur. Est autem *reductio* illa duplex, *directa* scilicet; & *inversa*. *Directa* est, cum ipsa propositio ad ipsum principium reducitur: Id quod *probatio offensiva* vocatur. *Inversa* est, cum

contradictoria propositionis reducitur ad contradictorium principii; quod vocant *probationem per incommodum*. Numerus verò terminorum mediorum, sive scala eorum minuitur, aut augetur, pro remotio-
ne propositionis à principio.

His positis, partiemur *Artem Iudicii* (sicut vulgò ferè solet) in *Analyticam*, & *Doctrinam de Elenchis*: Altera indicat, altera cavet: *Analytica* enim veras formas instituit, de consequentiis argumentorum; quibus si varietur, sive deflectatur, vitiosa deprehenditur esse conclusio: Atque hoc ipsum in se elenchum quendam, sive redargutionem continet. *Rectum enim* (ut dicitur) *Et sui Index est, & obliqui*. Tutissimum nihilominus est *Elenchos*, veluti monitores adhibere, quò faciliùs detegantur fallaciæ, Judicium alioquin illaqueaturæ. In *Analytica* verò, nihil desiderari reperi-
mus, quin potiùs oneratur superfluis, quàm indiget accessionibus.

Doctrinam de Elenchis, in tres partes dividere placet: *Elenchos Sophismatum*, *Elenchos hermenia*; & *Elenchos Imaginum* sive *Idolorum*. *Doctrina de elenchis Sophismatum* apprimè utilis est: Quamvis enim pinguius fallaciarum genus, à Senecà, non in scitè comparetur cum præstigiatorum technis: in quibus, quo pacto res regeratur nescimus; aliter autem se habere rem quàm videtur, satis novimus: Subtiliora tamen *Sophismata*, non solum id præstant, ut non habeat quis quòd respondeat; sed & Judicium ipsum seriò confundunt.

Hæc Pars de *Elenchis Sophismatum* præclarè tractata est ab Aristotele, quoad Præcepta: Etiam à Platone adhuc meliùs, quoad Exempla: Neque illud tamen in personâ Sophistarum Antiquorum (*Gorgia*, *Hippiæ*, *Protagoræ*, *Euthydemî*, & reliquorum) verum et-
iam

iam in Personâ ipsius Socratis, qui cùm illud semper agat, ut nihil affirmet, sed à Cæteris in medium adducta infirmet, ingeniosissimè Objectionum, Fallaciarum, & Redargutionum Modos expressit. Itaque in hac parte, nihil habemus quod desideremus. Illud interim notandum; quamvis usum hujus doctrinæ probum, & præcipuum, in hoc posuerimus, ut redarguantur sophismata; liquidò nihilominus patere, usum ejus degenerem & corruptum, ad captiones, & contradictiones per illa ipsa sophismata struendas & concinnandas spectare. Quod genus facultatis, etiam pro eximio habetur, & haud parvas affert utilitates. Licet eleganter introducta sit à quopiam illa differentia inter oratorem, & sophistam; quod alter tanquam Leporarius Cursu præstet; Alter tanquam Lepus ipse Flexu,

Sequuntur *Elenchi Hermenia*, ita enim (vocabulum potius, quàm sensum ab Aristotele mutantes) eos appellabimus. Redigamus igitur hominibus in memoriam, ea quæ à nobis de *transcendentibus* & de *adventitiis entium conditionibus*, sive *adjunctis* (cùm de *Philosophia prima* ageremus) superius dicta sint. Ea sunt, *magis, minus, multum, paucum, prius, posterius, idem, diversum, potentia, actus, habitus, privatio, totum, partes, agens, patiens, motus, quies, ens, non ens*, & similia. Inprimis, autem meminerint & notent, differentes eas, quas diximus, harum rerum contemplationes: videlicet quod possint inquiri vel *Physicè*, vel *Logicè*: *Physicam* autem circa eas tractationem, *Philosophia primæ* assignavimus; superest *Logica*: Ea verò ipsa est res, quæ in præsentī, *Doctrinam de Elenchis Hermenia* nominamus. Portio certè est hæc doctrinæ sana & bona. Hoc enim habent notiones illæ generales & communes,

nes, ut in omnibus disputationibus ubique intercurrant; adeo ut nisi accuratè, & anxio cum iudicio, bene jam ab initio distinguantur; universo disputationum lumini, caliginem miris modis offusuræ sint, & eò rem ferè deducturæ, ut desinant disputationes in pugnas verborum. Etenim æquivocationes, & malæ acceptiones verborum, (præsertim hujus generis) sunt *Sophismata Sophismatum*. Quare etiam melius visum est, istarum tractationem seorsum constituisse, quàm eam, vel in *Philosophiam primam*, sive *Metaphysicam* recipere; vel ex parte *Analytica* subiicere, ut Aristoteles satis confusè fecit. Dedimus autem ei nomen ex usu, quia verus ejus usus est planè redargutio, & cautio circa usum verborum. Quinimò partem illam de *Predicamentis*, si rectè instituatur, circa cautiones de non confundendis, aut transponendis definitionum & divisionum terminis, præcipuum usum sortiri existimamus, & huc etiam referri malimus. Atque de *Elenchis Hermene* hætenus.

Ad *Elenchos* verò *Imaginum*, sive *Idolorum* quod attinet, sunt quidem *Idôla*, profundissimæ mentis humanæ fallaciæ. Neq; enim fallunt in particularibus, ut cæteræ: Iudicio caliginem offundendo, & tendiculas struendo: Sed planè ex prædispositione mentis pravæ, & perperam constitutæ, quæ tanquàm omnes intellectus anticipationes detorquet & inficit. Nam *mens humana* (corpore obducta & obfuscata) tantum abest ut speculo plano, æquali, & claro similis sit, quod rerum radios sincerè excipiat & reflectat, ut potius sit instar speculi alicujus incantati, pleni superstitionibus & spectris. Imponuntur autem intellectui *Idôla*, aut per naturam ipsam generis humani generalem.

ralem: Aut per naturam cujusque individualement: Aut per verba, sive naturam communicativam. Primum genus idola tribus, Secundum idola specibus, Tertium idola fori vocare consuevimus. Est & quartum genus, quod idola theatri appellamus, atque super inductum est à pravis Theoriis sive Philosophiis, & perversis Legibus Demonstrationum: Verum hoc genus abnegari potest & deponi: Itaque illud in præsentia omitemus. At reliqua planè obsident mentem, neque prorsus evelli possunt. Igitur non est, quod quis in istis, *Analyticam* aliquam expectet: sed *Doctrina de Elenchis* est, circa ipsa Idola, *Doctrina primaria*. Neque (si verum omnino dicendum sit) *Doctrina de Idolis*, in artem redigi possit: sed tantum adhibenda est, ad ea cavenda, prudentia quædam contemplativa. Horum autem *Tractationem* plenam & subtilem, ad *Novum Organum* amandamus: pauca generaliter tantum de iis hoc loco dicturi.

Idolorum Tribus exemplum tale sit. *Natura intellectus humani* magis afficitur affirmativis & activis, quam negativis & privativis, cum ritè & ordine æquum se utrique præbere debeat. At ille, si res quæpiam aliquandò existat & teneat: fortiolem recipit de eà impressionem, quam si eadem longè pluries fallat, aut in contrarium eveniat. Id quod omnis superstitionis, & vanæ credulitatis quasi radix est. Itaque rectè respondit ille, qui, cum suspensa tabula in templo monstraretur, eorum, qui vota soluerant, quod naufragii periculum effugissent, atque interrogando premeretur, annon tum demum Neptuni Numen agnosceret? quæ sivit vicissim, *At ubi sunt illi depicti, qui post vota nuncupata perierunt?* Atque eadem est ratio superstitionum similium, sicut in *Astrologicis*,

Insomniis, Ominibus, & reliquis: Alterum Exemplum est hujusmodi: *Animus humanus* (cùm sit ipse substantiâ æqualis & uniformis) *maiorē præsupponit, & affingit in naturâ rerum æqualitatem, & uniformitatem, quam revera est.* Hinc commentum Mathematicorum, *In cœlestibus omnia moveri per Circulos perfectos,* reiiciendo lineas spirales; Hinc etiam fit, quod cùm multa sint in Naturâ *Monodica, & plena imparitatis;* affingat tamen semper cogitatio humana, *Relativa, Parallela, & Conjugata:* Ab hoc enim fonte, elementum ignis, cum orbe suo, introductum est, ad constituendam quaternionem cum reliquis tribus, Terrâ, Aquâ, Aere. Chymici autem fanaticum instruxerunt rerum universarum Phalangem, inanissimo commento inveniri fingentes, in quatuor illis suis elementis, (Cœlo, Aere, Aquâ, & Terrâ,) species singulas parallelas invicem, & conformes. Tertium Exemplum est superiori finitimum; quod *homo fiat, quasi norma & speculum Nature:* Neque enim credibile est, (si singula percurrantur & notentur) quantum agmē *Idolorum Philosophiæ* immiserit, naturalium operationum, ad similitudinē actionum humanarum, reductio: Hoc ipsum, inquam, quod putetur talia naturam facere, qualia homo facit. Neque multò meliora sunt ista, quàm hæresis *Anthropomorphitarum,* in cellis ac solitudine stupidorum Monachorum orta: Aut sententia Epicuri huic ipsi in paganismo respondens, qui Diis humanam figuram tribuebat. At non opus fuit Velleio Epicureo interrogare, *Cur Deus Cœlum Stellis & Luminibus, tanquam Ædilis, ornasset?* Nam si summus ille Opifex, ad modum Ædilis se gessisset, in pulchrum aliquem & elegantem ordinem stellas digerere debuisset, operosis Palatiorum Laquearibus confi-

confinilem, cum è contrà agrè quis ostendat, in tam infinito Stellarum numero, figurâ aliquam vel quadratam, vel Triangularem, vel Rectilinearem. Tanta est Harmoniæ discrepantia, inter spiritum hominis, & spiritum mundi.

Quodad Idola Specus attinet, illa ortum habent ex propria cujusque natura & animi & corporis, atque etiam ex educatione & consuetudine, & fortuitis rebus, quæ singulis hominibus accidunt. Pulcherrimum enim Emblemata, est illud de Specu Platonis. Siquidem si quis (missâ illâ exquisitâ Parabolæ subtilitate) à primâ infantia, in antro, aut cavernâ obscurâ & subterraneâ, ad maturam usque ætatem degeret, & tunc derepente in aperta prodiret, & hunc cœli & rerum apparatus contueretur; dubium non est, quin animum ejus subirent, & perstringerent quamplurimæ miræ & absurdissimæ Phantasiæ. Nos verò scilicet, sub aspectu cœli degimus; intereâ tamen animi in cavernis corporum nostrorum conduntur; ut infinitas errorum & falsitatum imagines haurire necesse sit, si è specu suâ rarò tantum, & ad breve aliquod tempus prodeant; & non in contemplatione naturæ perpetuò, tanquam sub Dîo morentur. Emblematis siquidem illi de Specu Platonis, optimè convenit Parabola illa Heracliti; Quod homines scientis in Mundus proprius, & non in Mundo majore querant.

At Idola Fori molestissima sunt, quæ ex fœdere tacto inter homines, de verbis & nominibus impositis, se in intellectum insinuarunt. Verba autem plerunque ex captu vulgi induntur; atque per differentias, quarum vulgus capax est, res secant; Cum autem intellectus acutior, aut observatio diligentior res melius distinguere velit, verba obstrepunt. Quod verò hujus re-

medium est, (definitiones scilicet) in plurimis huic malo mederi nequit, quoniam & ipsæ definitiones ex verbis constant, & verba gignant verba. Et si autem putemus verbis nostris nos imperare, & illud facile dictu sit, *Loquendum esse, ut vulgus, sentiendum, ut sapientes*: Quinetiam vocabula artium (quæ apud peritos solum valent) huc rei satisfacere videri possint; & definitiones (de quibus diximus) artibus præmissæ, (secundum prudentiam Mathematicorum) vocabulorum pravas acceptationes corrigere valeant, attamen hæc omnia non sufficiunt, quo minus verborum præstigiæ & incantationes, plurimis modis seducât, & vim quandam intellectui faciant, & impetum suum, (more Tartatorum sagittationis) retrò in Intellectum (unde profecta sint) retorqueant. Quare altiore, & novo quodam remedio, ad hoc Malum opus est: Verum hæc jam cursim perstringimus, interim desiderari pronunciantes hæc doctrinam, quam *Elenchos magnos*, sive de *Idolis Animi humani nativis & adventitiis* appellabimus. Ejus autem Tractationem legitimam, ad *Organum novum* referimus.

Superest *Artis Iudicandæ Appendix* quædam insignis, quam etiam desiderari statuimus. Siquidem Aristoteles rem notavit, modum rei nullibi persecutus est. Ea tractat, *quales demonstrationes ad quales materias, sive subjecta, applicari debeant*, ut hæc doctrina tanquam *judicationes judicationum* contineat. Optimè enim Aristoteles, Neque *demonstrationes*, ab *oratoribus*, neque *suationes à Mathematicis* requiri debere monet. Ut si in probationis genere aberretur, judicatio ipsa non absolvatur. Quando verò sint quatuor demonstrationum genera, vel per *consensum immediatum* & *notiones communes*, vel per *inductionem*, vel per *Syllogismum*,
vel

vel per eam (quam rectè vocat Aristoteles) *demonstrationem in orbem*, (non à Notioribus scilicet, sed tanquam de Plano,) habent hæ demonstrationes singulæ certa subjecta, & materias scientiarum in quibus pollent, alia, à quibus excluduntur. Etenim rigor & curiositas, poscendo probationes nimium severas, in aliquibus, multò magis facilitas & remissio, in acquiescendo probationibus levioribus in aliis, inter eas sunt numeranda, quæ detrimenti plurimum, & impedimenti scientiis attulerunt. Atque de *Arte ludicandi* hæc dicta sint.

CAP. V.

Partitio Artis Retinendi sive Retentivæ, in doctrinam de adminiculis memoriæ, & doctrinam de Memoria ipsâ. Partitio doctrinæ de Memoria ipsâ, in Pra notionem, & Emblemata.

Artem Retinendi sive Custodiendi, in duas doctrinas partiemur. *Doctrinam* scilicet de Adminiculis *Memoriæ*: & *Doctrinam de Memoria ipsâ*. Adminiculum *Memoriæ* planè *Scriptio* est: Atque omninò monendum, quod *Memoria* sine hoc adminiculo, rebus prolixioribus & accuratioribus, impar sit; neq; ullo modo, nisi de *Scripto*, recipi debeat. Quod etiam in *Philosophiâ Inductivâ*, & *Interpretatione Naturæ*, præcipuè obtinet: Tam enim possit quis calculationes *Ephemeridis*, *Memoriâ nudâ*, absque *Scripto* absolvere, quàm interpretationi *Naturæ* per *Meditationes*: & vires *memoriæ* natives & nudas, sufficere; nisi eidem *memoriæ* per *Tabulas ordinatas* assistatur. Verum missâ *Interpretatione Naturæ*, quæ tri-
na nova est, etiam ad *Veteres* & *Populares Scientias*, haud quicquam ferè utilius esse possit; quàm *Memoriæ* adminiculum solidum & bonum, hoc est, *Digestum* probum,

probum, & eruditum, *Locorum Communium*. Neque tamen me fugit; quod relatio eorum, quæ legimus, aut discimus, in *Locos communes*, damno eruditionis ab aliquibus, imputetur, ut quæ lectionis cursum remoretur, & *Memoriam* ad feriandum invitet. Attamen quoniam adulterina res est scientiis præcocem esse & promptum; nisi etiam solidus sis & multipliciter instructus, diligentiam & laborem in *locis communibus* congerendis, magni prorsus rem esse usus, & firmitudinis, in studiis judicamus; veluti quæ *Inventioni* copiam subministret; & aciem *Judicii* in unum contrahat. Verum est tamen, inter methodos & syntaxes *Locorum communium*, quas nobis adhuc videre contigit, nullam reperiri, quæ alicujus sit pretii; quâdoquidem in titulis suis, faciem prorsus exhibeant, magis scholæ, quàm Mundi, vulgares & pædagogicas adhibentes divisiones, non autem eas, quæ ad rerum medullas, & interiora quovis modo penetrent.

Circa *Memoriam* autem ipsam, satis segniter & languide videtur adhuc inquisitum. Extat certè de eâ *Ars* quæpiam: Verum nobis constat, tum meliora præcepta de *Memoria* confirmandâ & ampliandâ haberi posse, quàm illa ars complectitur; tum Practicam illius ipsius artis meliorem institui posse, quàm quæ recepta est. Neque tamen ambigimus (si cui placeat hæc arte ad ostentationem abuti) quin possint præstari per eam nonnulla mirabilia, & portentosa: Sed nihilominus res quasi sterilis est, (eo quo adhibetur modo) ad usum humanos. At illud interim ei non imputamus, quod *Naturalem Memoriam* destruat, & superoneret, (ut vulgò obiicitur,) sed quod nō dextrè instituta sit, ad auxilia memoriæ commodanda, in negotiis & rebus seriis. Nos verò hoc habemus (fortasse

talsè ex genere vitæ nostræ Politicæ) ut, quæ artem jactant, usum non præbent, parvi faciamus. Nam ingentem numerum nominum, aut verborum semel recitatorum, eodem ordine statim repetere, aut versus complures de quovis argumento extempore conficere, aut quicquid occurrit Satyricâ aliquâ similitudine perstringere, aut seria quæque in jocum vertere, aut contradictione & cavillatione quidvis eludere, & similia, (quorum in facultatibus animi haud exigua est copia, quæque ingenio & exercitatione ad miraculum usque extolli possunt,) hæc certe omnia & his similia nos nō majoris facimus, quàm fūnambulorum & mimorum agilitates & ludicra: Etenim eadem fermè res sunt, cum hæc corporis, illā animi viribus abutantur; & admirationis forsitan aliquid habeant, dignitatis parū.

Ars autem Memoria, duplici nititur intentione; Prænotione; & Emblemate: Prænotionem vocamus abscissionem quādam investigationis infinitæ. Cum enim quis aliquid revocare in memoriam conatur; si nullam prænotionem habeat, aut perceptionem ejus, quod quærit; quærit certè, & molitur, & hæc illā discurret, tãquam in Infinito. Quod si certam aliquam prænotionem habeat; statim abscinditur Infinitum, & fit discursus memoriæ magis in vicino; Ut venatio damæ, intra septa. Itaque & ordo manifestò juvat Memoriam. Subest enim Prænotio, id, quod quæritur, tale esse debere, ut conveniat cum ordine. Similiter carmina facilius discuntur memoriter, quàm prosa. Si enim hæretur in aliquo verbo; subest Prænotio, tale debere esse verbum, quod conveniat cum versu. Atque ista Prænotio est Artificialis Memoriæ pars prima. Nam in Artificiali Memoria Locos habemus jam antè dige-

digestos & paratos: *Imagines* extempore, prout res postulat, conficimus: At subest *Prænotio*, talem esse debere *Imaginem*, qualis aliquatenus conveniat cum *Loco*. Id quod vellicat *Memoriam*, & aliquo modo munit ad rem, quam quærimus. *Emblema* verò deducit intellectuale ad sensibile: Sensibile autem semper fortius percutit *Memoriam*, atque in eâ facilius imprimitur, quàm intellectuale. Adeò ut etiam *Brutorum* memoria, per sensibile excitetur; per intellectuale, minimè. Itaque facilius retineas imaginem venatoris leporem persequentis, aut pharmacopæi pyxides ordinantis, aut pedantii orationem habentis, aut pueri versus memoriter recitantis, aut mimi in scenâ agentis; quàm ipsas *Notiones Inventionis, Dispositionis, Elocutionis, Memoriz, Actionis*. Sunt & alia, quæ pertinent ad *Memoriam* juvandam (ut modo diximus;) sed *Ars*, quæ jam habetur, ex his duobus jam præmissis consistit. Particulares autem artium defectus persequi, fuerit ab instituto nostro recedere. Igitur de *Arte Retinendi* sive *Custodiæ*, hæc dicta sint. Jam verò, ad quartum membrum *Logicæ*, quod *Traditionem & Elocutionem* tractat, ordine pervenimus.

FRANCISCI
BARONIS DE
VERULAMIO,
VICE-COMITIS SANCTI
ALBANI,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum,

LIBER SEXTUS,

AD REGEM SVVM.

CAP. I.

Partitio Traditivæ, in Doctrinam de Organo Sermonis: Doctrinam de Methodo Sermonis; & Doctrinam de Illustratione Sermonis. Partitio Doctrinæ de Organo Sermonis, in Doctrinam de Notis Rerum: De Locutione; & De Descriptione: Quarum duæ posteriores Grammaticam constituunt, ejusque Partitiones sunt. Partitio Doctrinæ de Notis Rerum, in Hieroglyphicæ, & Characteres Reales. Partitio secunda Grammaticæ, in Literariam; & Philosophantem. Aggregatio Poeseos quoad Metrum, ad Doctrinam de Locutione. Aggregatio Doctrinæ de Ciphris, ad Doctrinam de Descriptione.

Conceditur certè cuivis (Rex Optime) Seipsū & Sua ridere & ludere. Quis igitur novit, num fortè opus istud nostrum, non descriptū fuerit, ex libro quodam veteri, reperto inter libros, famosissimæ illius Bibliothecæ Sancti Victoris; quorū Catalogum excepit Magister Franciscus Rabelesius? Illic enim invenitur liber, cui Titulus est, *Formicarium Artium*. Nos sanè pusillum acervum pulvisculi congestimus, & sub eo complura Scientiarum & Artiū grana condidimus, quò formicæ reptare possint, & paulatim conquiescere, & subinde ad novos se labores

res accingere. At Regum Sapientissimus pigros quoscunque remittit ad formicas: Nos autem pigros eos homines pronunciamus, quibus acquisitis uti tantum, cordi sit; neque subinde novas Scientiarum Semina & Messes facere.

Accedamus hunc ad *Artem Tradendi*, sive *Proferendi*, & *Enunciandi* ea, quæ *Inventa*, *Judicata*, ac in *Memoriâ* reposita sunt, quam nomine generali *Traditivam* appellabimus. Ea omnes *artes* circa *verba* & *sermone*s complectitur. Quamvis enim ratio, sermonis veluti anima sit, tamen in tractando disjungi debent, ratio & sermo; non minus, quam anima, & corpus. *Traditivam* in tres partes dividemus; *Doctrinam circa Organum Sermonis*, *Doctrinam circa Methodum Sermonis*, & *Doctrinam circa Sermonis Illustrationem*, sive *Ornatum*.

Doctrina de Organo Sermonis vulgò recepta, quæ & *Grammatica* dicitur, duplex est: Altera de *Locutione*, Altera de *Scriptione*: Rectè enim Aristoteles, *Cogitationum Tessera verba, Verborum literæ*: Utrumque *Grammatica* assignabimus. Verùm ut rem altius repetamus, antequam ad *Grammaticam* & partes ejus jam dictas veniamus, in genere de *Organo Traditivæ* dicendum est. Videntur enim esse proles quædam *Traditivæ* aliæ, præter *Verba* & *Literas*. Hoc igitur planè statuendum est: Quicquid scindi possit in differentias satis numerosas, ad notionum varietatem explicandam (modò differentiæ illæ sensui perceptibiles sint) fieri posse vehiculum cogitationū de homine in hominem. Nam videmus Nationes *Linguis* discrepantes, *Commercia* non malè per *Gestus* exercere. At in *Practicâ* nonnullorum, qui surdi & muti usq; à *Nativitate* fuerant, & alias erant ingeniosi, miros vidimus

mus haberi inter eos & amicos suos, qui eorum *gestus* perdiderant, *Dialogos*. Quinetiam notissimum fieri jam cœpit, quod in Chinâ & Provinciis ultimi Orientis, in usu hodiè sint, *Characteres* quidam *Reales*, non *Nominales*; qui scilicet nec literas, nec verba, sed res & notiones exprimunt. Adeò ut Gentes complures, linguis prorsus discrepantes, sed hujusmodi *Characteribus*, (qui apud illos latius recepti sunt) consentientes, scriptis communicent: Eousque, ut librum aliquem hujusmodi *characteribus* conscriptum, quæque *Genis*, patriâ linguâ legere, & reddere possit.

Notæ igitur *Rerum*, quæ absque ope, aut medio *Verborum*, *Res* significant, duplicis generis sunt: Quarû prius genus ex congruo; Alterum ad placitum significat. Prioris generis sunt, *Hieroglyphica* & *Gestus*: Posterioris verò, ii, quos diximus, *Characteres Reales*. *Hieroglyphicorum* usus vetustus admodum, & in veneratione quâdam habitus: Præcipuè apud *Ægyptios* Gentem valdè antiquam: Adeò ut videantur *Hieroglyphica* fuisse *Scriptio* quædam *Ante-nata*, & senior ipsius *Elementis Literarum*, nisi fortè apud *Hebræos*. *Gestus* autem, tanquam *Hieroglyphica* transitoria sunt. Quemadmodum enim verba prolata volant, scripta manent; ita & *Hieroglyphica*, *Gestibus* expressa, transeunt, depicta durant. Cùm enim *Periander*, consultus de conservandâ Tyrannide, Legatum astare jubet; atque ipse in horto deambulans, summitates florum eminentiorum carperet, ad sedem Procerum innuens; non minùs usus est *Hieroglyphico*, quàm si id in chartâ depinxisset. Illud interim patet, *Hieroglyphica* & *Gestus*, semper cùm re significatâ aliquid similitudinis habere; & *Emblemata* quædam esse, unde eas

Notas Rerum ex congruo nominavimus. At *Characteres Reales*, nihil habent ex Emblemate, sed planè surdi sunt: non minùs, quàm ipsa elementa literarum, & ad placitum tantùm efficti; consuetudine autem tantquam pacto tacito recepti. Illud interim liquet, vastâ ipsorum multitudine ad scribendum opus esse: tot enim esse debent, quot sunt vocabula radicalia. Hæc igitur portio *Doctrina de Organo Sermonis* quæ est de *Notis Rerum*, nobis ponitur pro *Desiderato*. Etsi autem tenuis possit videri esse ejus usus, cùm verba & scriptio per literas sint *Organa Traditiva* longè commodissima; visum est tamen nobis, veluti rei non ignobilis, aliquam hoc loco mentionem ejus facere. Tractamus enim hîc, veluti numismata rerum intellectualium, nec abs re fuerit nosse, quod, sicut nummi possint confici ex aliâ materiâ, præter aurum & argentum, ita & *Notæ Rerum* aliæ possint cudi, præter *Verba & Literas*.

Pergamus igitur ad *Grammaticam*. Ea verò, veluti viatoris locum, erga cæteras scientias obtinet, non nobilem illum quidem; sed in primis tamen necessarium, præsertim cùm scientiæ, nostris sæculis, ex linguis eruditis, nō vernaculis, potissimum hauriantur. Neque tamen dignitas ejus parva censenda est, quandoquidem antidoti cujusdam vicibus fungatur contra maledictionem illam confusionis linguarum. Sane hoc agit industria humana, ut se restituat & redintegret in benedictionibus illis, quibus culpa sua excidit. Atque contra maledictionem primâ generalem de sterilitate terræ, *Comedendo panem suum insudore vultus sui*, reliquis artibus omnibus se munit & instruit. At contra secundam illâ de confusione linguarum, advocat in auxilium *Grammaticam*: Ejus, in linguis

linguis quibusque vernaculis, exiguus certè usus est, In externis per discendis, latior: Amplissimus verò in illis linguis, quæ vulgares esse desierunt, & in libris tantùm perpetuantur.

Grammaticam etiam bipartitam ponemus, ut alia sit *literaria*, alia *philosophica*. Altera adhibetur simpliciter ad linguas, nempe ut eas quis, aut celerius perdiscat, aut emendatiùs & puriùs loquatur: Altera verò aliquatenus Philosophiæ ministrat: Quà in parte occurrit nobis, Cæsarem libros de *Analogia* conscripsisse, atque dubitatio subiit, utrum illi hanc, quam dicimus, *Grammaticam Philosophicam* tractarint? Suspiciamur tamen nil admodum in illis fuisse subtilius, aut sublimius, sed tantùm præceptiones tradidisse de oratione castâ & integrâ, neque à consuetudine loquendi pravâ, neque ab affectatione aliquorum, vitiatâ & pollutâ, in quo genere ipse excelluit. Veruntamen hâc ipsâ re moniti, cogitatione cõplexi sumus *Grammaticam* quandam, quæ non analogiam verborum ad invicem, sed analogiam inter verba, & res, sive rationem, sedulo inquirat: citra tamen eam, quæ Logicæ subseruit, *Hermeniam*. Vestigia certè rationis verba sunt: Itaque vestigia etiam aliquid de corpore indicant: Hujus igitur rei adumbrationem quandam tenuem dabimus: Primò autem minime probamus curiosam illam inquisitionem, quam tamen Plato Vir eximius non contempsit, nimirum de impositione & Originali Etymologiâ nominum, supponendo ac si illa jam à principio ad placitum indita minimè fuissent, sed ratione quâdam & significanter derivata & deducta: Materiam certè elegantem, & quasi ceream, quæ aptè fingi & flecti possit; quoniam verò antiquitatum penetralia perscrutari videtur,

S 2

etiam

etiam quodammodò venerabilem; sed nihilominus parceveram, & fructu cassam. Illa demùm, ut arbitramur, foret nobilissima *Grammaticæ* species, si quis in *linguis* plurimis, tam eruditis, quàm vulgaribus eximie doctus, de variis *linguarum* proprietatibus tractaret; in quibus quæque excellat, in quibus deficiat, ostendens. Ita enim & *linguæ* mutuo commercio locupletari possint; & fiet ex iis, quæ in singulis *Linguis* pulchra sunt, (tanquam Venus Apellis) Orationis ipsius quædam formosissima imago, & exemplar quoddam insigne, ad sensus animi ritè exprimendos. Atque unà etiam hoc pacto capientur signa haud levia, sed observati digna (quod fortasse quispiam non putaret) de ingeniis & moribus populorum & nationum, ex *linguis* ipsorum. Equidem libenter audio Ciceronem notantem, quod apud Græcos desit verbum, quod latinum illud (*Ineptum*) reddat; Propterea (inquit) quod Græcis hoc vitium tam familiare fuit, ut illud in se ne agnoscerent quidem: Digna certè gravitate Romanâ Censura. Quid illud quod Græci in compositionibus verborum tâta licentiâ usi sunt, Romani contrâ magnam in hac re severitatem adhibuerunt? Planè colligat quis, Græcos fuisse artibus, Romanos rebus gerendis magis idoneos. Artium enim distinctiones, verborum compositionem ferè exigunt: At res & negotia, simpliciora verba postulant. Quin Hebræi tantùm compositiones illas refugiunt, ut malint Metaphorâ abuti, quàm compositionem introducere. Quinetiam verbistam paucis, & minimè commixtis utuntur, ut planè ex *linguâ* ipsâ quis perspiciat, Gentem fuisse illam Nazaræam, & à reliquis gentibus separatam. Annon & illud observatione dignum (licet nobis modernis Spiritus non-

nonnihil redundat) antiquas *linguas* plenas declinationum, casuum, conjugationum, temporum, & similiarum fuisse: Modernas his ferè destitutas, plurima per præpositiones, & verba auxiliaria segniter expedire. Sanè facilè quis coniciat (utcumque nobis ipsi placeamus) ingenia priorum seculorum nostris fuisse multò acutiora & subtiliora. Innumera sunt ejusmodi, quæ justum volumen complere possint. Non abs re igitur fuerit, *Grammaticam Philosophantem*, à *Simplici & literaria* distinguere, & *desideratam* ponere.

Ad *Grammaticam* etiam pertinere judicamus omnia illa, quæ verbis quoquo modo accidunt, qualia sunt *sonus*, *mensura*, *accentus*. At prima illa literarum simplicium cunabula (nempe quâ percussione linguæ, quâ aperturâ oris, quâ adductione labiorum, quo nîl gutturis, singularum literarum sonus generetur) ad *Grammaticam* non pertinent, sed portio sunt *Doctrina de sonis*, sub sensu & sensibili, tractanda. *Sonus*, de quo loquimur, *Grammaticus*, ad *Euphonias* tantum pertinet, & *Dysphonias*. Illarum quædam cōmunes sunt: Nulla enim est *Lingua*, quin vocalium concurrentium hiatus, aut consonantium concurrentium asperitates aliquatenus refugiat. Sunt & aliæ respectivæ, quæ scilicet diversorum populorum auribus gratæ aut ingratiæ accedunt. *Græca Lingua* Diphthongis scatet: *Latina* longè parcius. *Lingua Hispanica* literas Tenues odit, easque statim vertit in medias. *Linguæ*, quæ ex *Gothis* fluxere, aspiratis gaudent: Multa sunt ejusmodi: Verùm hæc ipsa fortassè plus satis.

At *Mensura Verborum* ingens nobis corpus artis perperit, Poësim scilicet, non quatenus ad materiam, de

quâ suprâ, sed quatenus ad stilum & figuram verborum, Versus nimirum, sive Carmina. Circa quæ ars habetur quasi pusilla, exempla accedunt grandia, & infinita. Neque tamen ars illa (quam *Prosodiam Grammatici* appellant) ad carminum genera, & mensuras edocendas tantum restringi debeat: Adicienda enim sunt præcepta, quod carminum genus, cuique materiae, sive subjecto, optimè conveniat: Antiqui heroica carmina historiis & encomiis applicaverunt: Elegos querimoniis, jambos invektivis, lyricos odis & hymnis. Neque hæc prudentia recentioribus Poëtis in *Linguis Propriis* defuit: illud reprehendendum, quod quidam Antiquitatis nimium studiosi, *Linguas Modernas*, ad mensuras antiquas (Heroicas, Elegiacas, Sapphicas, &c.) traducere conati sunt, quas ipsarum *Linguarum* fabrica respuit, nec minùs aures exhorret. In hujusmodi rebus, sensus judicium, artis præceptis præponendum, ut ait ille,

- - - - - *Cæne ferula nostræ*

Mallem convivis quàm placuisse Cocis.

Neque verò ars est, sed artis abusus, cùm illa naturam non perficiat, sed pervertat. Verùm quod ad *Poesim* attinet: sive de *Fabulis*, sive de *Metro* loquamur, est illa, ut superiùs diximus, tanquam herba luxurians, sine semine nata, ex vigore ipsius terræ germinans. Quare ubique serpit, & latissimè diffusâ est, ut supervacuum foret de defectibus ejus sollicitum esse De illâ igitur cura est abiicienda. Quod verò ad *accentus verborum*, nil opus est de re tam pusillâ dicere; nisi fortè illud quis notatu dignum putet; quod *Accentus Verborum* exquisitè, *Accentus autem Sententiarum* neutiquam in observationem venit. Attamen illud ferè universo generi humano commune est, ut

est, ut vocem in fine periodi submittant, in interrogatione elevent, & alia hujusmodi non pauca. Atque de Grammaticæ parte, quæ ad Locutionem spectat, hactenus.

Quod ad *Scriptionem* attinet, ea aut *Alphabeto* vulgari perficitur, (quod ubique recipitur,) aut *occulto* & *privato*, de quo inter singulos convenit, quod *Ciphras* vocant. At *Orthographia vulgaris* etiam controuersiam & quæstionem nobis peperit: Utrum scilicet eodem, verba scribere oporteat, quo pronunciantur, modo, an potius ex more consueto? At illa *Scriptio* quæ reformatâ videri possit, (ut scilicet *Scriptio* pronuntiationi consona sit,) est ex genere inutilium subtilitatum. Nam & ipsa pronuntiatio quotidie gliscit, nec constans est, & derivationes verborum, præsertim ex linguis extraneis, prorsus obscurantur: Denique cum ex more recepto scripta, morem pronuntiandi nullo modo impediunt, sed liberam relinquant, quorsum attinet ista novatio?

Ad *Ciphras* igitur uniendum. Earum genera haud pauca sunt. *Ciphræ simplices*: *Ciphræ non significantibus Characteribus intermixtæ*; *Ciphræ duplices Literas uno Characterē complexæ*; *Ciphræ rotæ*, *Ciphræ clavis*: *Ciphræ verborum*, aliæ. Virtutes autem in *Ciphris* requirendæ tres sunt: Ut sint expeditæ, non nimis operosæ ad scribendum: Ut sint fidæ, & nullo modo pateant ad Deciphrandum: Addo denique, ut si fieri possit, suspitione vacent. Si enim epistolæ in Manus eorum devenient, qui in eos qui scribunt, aut ad quos scribuntur, potestatem habeant, tametsi *Ciphra* ipsa fida sit, & deciphratu impossibilis, tamen subiicitur hæc Res Examini & Quæstioni, nisi *Ciphra* sit ejusmodi, quæ aut suspitione vacet, aut

examinationem eludat. Quod verò ad elusionem examinis attinet, suppetit inventum ad hoc novum atque utile, quod cum in promptu habeamus, quorsum attinet illud inter desiderata referre, sed potius id ipsum proponere? Hoc hujusmodi est; ut habeat quis duo Alphabeta, unum literarum verarum, alterum Non-significantium: Et simul duas Epistolas involvat, unam quæ secretum deferat, alteram qualem verisimile fuerit scribentem missurum fuisse, absque periculo tamen. Quod si quis de ciphra severè interrogetur, porrigat ille Alphabetum Non-significantium, pro veris literis, Alphabetum autem verarum literarum pro Non-significantibus; hoc modo incidet examinador in Epistolam illam exteriorem, quā cum probabilem inveniet, de interiori Epistolā nihil suspicabitur. Ut vero suspicio omnis absit, aliud inventum subiiciemus, quod certè, cum adolescentuli essemus Parisiis, excogitavimus, nec etiam adhuc, visa nobis res digna est, quæ pereat. Habet enim gradum ciphrae altissimum: nimirum ut omnia per omnia significari possint: ita tamē, ut scriptio quæ involvitur, quintuplò minor sit, quā ea cui involvatur: Aiaa nulla omnino requiritur conditio, aut restrictio. Id hoc modo fiet. Primò, universæ literæ Alphabeti in duas tantummodò literas solvantur, per transpositionem earum. Nam transpositio duarum literarum, per locos quinque, differentiis triginta duabus, multò magis viginti quatuor (qui est numerus Alphabeti apud nos) sufficiet. Hujus Alphabeti exemplum tale est.

Exem-

Exemplum Alphabeti Biliterarii.

A B C D E
 Aaaaa. aaaab. aaaba. aaabb. aabaa
 F G H I K
 aabab. aabba. aabbb. abaar. abaab.
 L M N O P
 ababa. ababb. abbaa. abbab. abbaa ab
 Q R S T V
 bbb. baaaa. baacb. baaba. baabb. ba
 W X Y Z
 baa. babab. babba. babbb.

Neque leve quiddam obiter hoc modo perfectum est. Etenim ex hoc ipso patet modus, quo ad omnem loci distantiam, per objecta, quæ vel visui, vel auditui subiici possint, sensa animi proferre, & significare liceat: si modò objecta illa, duplicis tantum differentiarum capacia sunt, veluti per campanas, per buccinas, per flammeos, per sonitus tormentorum, & alia quæcunque. Verum ut inceptum persequamur, cum ad scribendum accingeris, Epistolam interiorem in Alphabetum hoc Biliterarium solves. Sit epistola interiori

Exemplum Solutionis.

F. V. G. E.
 Aabab. baabb. aabba. aabaa.

Præstò simul sit aliud Alphabetum Biforme, nimirum, quod singulas Alphabeti communis literas, tam capitales, quam minores, duplici formâ, prout cuique commodum sit, exhibeat.

Exemplum Alphabeti Biformis.

F V G E
aabab. baabb. aabba. aabaa.

Manere te volo donec venero.

Tum demùm epistolæ interiori, jam factæ Biliteratæ, epistolam exteriorem biformem, literatim accommodabis, & postea describes. Sit epistola exterior;

Manere te volo, donec venero.

Exemplum Accommodationis.

N O P Q
abbaa. abbab. abbba. abbba. ba
R S T V W
aaa. baaab. baaba. baabb. babaa
X Y Z
babab. babba. babbb.

Apposui etiam exemplum aliud largius ejusdem ciphrae, Scribendi omnia per omnia.

Epistola interior, ad quam delegimus Epistolam Spartanam, missam olim in Scytale.

Perdite res. Mindarus cecidit. Milites esuriunt. Neque hinc nos extricare, neque hic diutius manere possumus.

a.b.a.b.a.b a.b.a.b.a.b.a.b.
A.A.a.a B.B.b.b.C.C.c.c.D.D.d.d.
a.b.a.b.a.b.a.b.a.b.a.b.a.b.
E.E.e.e.F.F.f.f.G.G.g.g.H.H.h.h
a.b.a.b.a.b.a.b.a.b.a.b.a.b.
I.I.i.i.K.K.k.k.L.L.l.l.M.M.m.m
a.b.a.b.a.b.a.b.a.b.a.b.a.b.
N.N.n.n.O.O.o.o.P.P.p.p.Q.Q.q.q.
a b.a.b a b.a.b a b.a.b a b.a.
R.R.r.r.S.S.s.s.T.T.t.t.V.V.v.v.
b.a.b.a . b. a b.a.b. a b.a.b.
v.u.u.W.W.w.w.X.X.x.x.Y.Y.y.y
a.b. a.b.a.b.
y.y Z.Z.z.z

Epistola exterior, sumpta ex epistolâ primâ Cice-
ronis, in quâ epistola Spartana in-
volvitur.

Ego omni officio, ac potius pietate erga te; caeteris satisfacio omnibus: Mili ipse nunquam satisfacio. Tanta est enim magnitudo tuorum erga me meritorum, ut quoniam tu, nisi perfectam re, de me non conuiuesti; ego, quia non idem in tua causa efficio, vitam mihi esse acerbam putem. In causa haec sunt. Animonius Regis Legatus aperte pecunia nos oppugnat. Res agitur, per eosdem creditores per quos, cum tu aderas, agebatur. Regis causa, si qui sunt; qui velint, qui parati sunt, omnes ad Pompeium rem deferri volunt. Senatus Religionis calumniam, non religionem, sed malevolentiam, et illius Regiae largitionis inuidiam comprobat &c.

Doctrina autem de *ciphris*, aliam secum traxit *doctrinam* erga ipsam relativam: Illa est de *Deciphratione*, si-
ve *resecratione* *Ciphrarum*: licet quis *Alphabetum*
Ciphrae aut pactum de latebrâ penitus ignoret. Res
sanè est illa, laboriosa simul & ingeniosa, & arcanis
Principum, veluti, & illa prior, dicata. Attamen præ-
cautione solerti fieri possit inutilis; etsi quomodo
Res nunc se habent, magni prorsus sit usus. Etenim
si *ciphrae* introductæ essent bonæ & fideles, plurimæ
fuerint, quæ operam *Deciphratoris* prorsus elude-
rent, & excluderent; quæ tamen sint satis commo-
dæ, & expeditæ, ad legendum, aut scribendum. Ve-
rùm imperitia & incitia *Secretariorum*, & Ama-
nuensium, in aulis Principum tanta est, ut maxima
plerunq; negotia *ciphris* infirmis & futilibus, com-
mittantur.

Intereâ fieri potest, ut suspicetur quispiam, nos in
enumeratione, & quasi censu artium, id agere, ut
scientiarum copiam (quas veluti in aciem adducimus)
auctæ & multiplicatæ, magis sint admirationi; cum
tamen numerus earum fortè ostentari, vires tam bre-
vi *Traçtatu* vix explicari possint. Verùm nos institu-
tum nostrum fideliter urgemus, atque in hoc glo-
bo scientiarum conficiendo, etiam insulas minores,
aut remotiores omitti nolumus. Neque verò (ut ar-
bitramur) perfunctoriè licet cursim eas artes attingi-
mus; sed potius nucleos & medullas ipsarum, ex
multâ materiæ massâ, stilo acuto excerpimus. Cujus
rei iudicium ipsis illis, qui in hujusmodi artibus pe-
ritissimi sunt, permittimus: Cum enim plerique, qui
multiscii videri volunt, hoc ferè habeant; ut vocabu-
la & exteriora artium passim jactantes, illarum igna-
ris admirationi, Magistris ludibrio sint; speramus no-
stra

stra contrarium prorsus eventum habitura, ut peritissimi cujusque in artibus singulis judicium maxime detineant, ceteris minoris sint. Quod verò ad artes illas, quæ minorum quasi gentium videri possunt; si quis existimet nos, nimium quid ipsis tribuere; circumspiciat ille & videbit, homines in provinciis suis, magnos sanè & celebres, cum ad Metropolim aut sedem imperii fortè migraverint, turbæ ferè immisceri, & inferioris notæ esse: similiter mirum non est, artes istas leviores, juxta artes Principales & supremas collocatas, dignitate minui; cum tamen iis, qui operam illis præcipuè impenderint, res videantur utique magnæ & præclaræ. Atque de organo sermonis hæc dicta sint.

CAP. II.

Doctrina de Methodo sermonis constituitur ut pars traditiva substantiva & principalis: Nomen ei inditur prudentia traditiva. Enumerantur Methodi Genera diversa; & subjunguntur eorum comoda & incommoda.

VEniamus ad doctrinam de methodo sermonis. Ea pars Dialecticæ tractari consuevit. Etiam locum in Rhetoricâ per nomen *Dispositionis* reperit. Verùm collocatio ejus in famulatio aliarum artium, in causâ fuit, ut plurima quæ ad ipsum spectant, cognitu utilia, prætermisâ sint. Visum igitur est nobis, *Doctrinam Substantivam & Principalem de Methodo*, constituere, quam nomine generali *Prudentiam Traditivam* appellamus. Itaque *Methodi Genera* (cum varia sint,) enumerabimus potius, quam partiemur. Atq; de unicâ *Methodo*, & *Dichotomiis* perpetuis, nil attinet dicere: Fuit enim Nubecula quædam Doctrinæ, quæ citò transiit: Res certè simul & levis, & scientiis damno-

damnosissima. Etenim hujusmodi homines, cum *Methodi* suæ Legibus res torqueant; & quæcunque in Dichotomias illas non aptè cadunt, aut omittant, aut præter Naturam inflectant; hoc efficiunt, ut quasi Nuclei & Grana Scientiarum exilient, ipsi aridas tantum & desertas Siliquas stringant. Itaq; inania compendia parit hoc genus *Methodi*, solida scientiarum destituit.

Constituuntur igitur prima differentia *methodi*, ut sit aut *Magistralis*, aut *initiativa*. Neque verò verbum *initiativa* ita intelligimus, quasi hæc initia scientiarum tantum ita traderet, illa doctrinam integram; Verum contra (vocabulum à sacris mutuantes) eam dicimus *methodum iniciativam*, quæ ipsa scientiarum mysteria recludat, & denudet; *Magistralis* siquidem docet; atur iis quæ dicuntur; *initiativa* verò potius ut examen subeant: Altera scientias discipulorum vulgo; Altera tanquam filiis scientiarum tradit: Denique, altera pro fine habet, scientiarum (quales jam sunt) usum; Altera earundem continuationem, & ulteriorem progressum. Harum posterior, via videtur *deserta & interclusa*. Ita enim adhuc scientiæ tradi consueverunt, quasi ex pacto, tam docens quam discens, errores asciscere cupiant. Etenim qui docet, eo docet modo, quo maximè dictis suis fides astruatur, non quo illa commodissimè examini subjiciantur; & qui discit, sibi exemplo fieri, non legitimam disquisitionem præstolari expetit; ut magis sit ei cordi, *Non Dubitare*, quam *non Errare*. Ita ut & Magister, amore gloriæ infirmitatem scientiæ suæ prodere caveat, & Discipulus, laboris odio, vires proprias experiri nolit. Scientia verò, quæ aliis tanquam tela per texenda traditur, *Eadem Methodo* (si fieri possit) *animo*
alte-

alterius est insinuanda, qua primitus inventa est. Atque hoc ipsum fieri sanè potest in scientiâ per *inductionem* acquisitâ: Sed in anticipatâ istâ & præmaturâ scientiâ (quâ utimur) non facilè dicat quis, quo itinere, ad eam, quam nactus est, scientiam pervenerit. Attamen sanè secundum majus & minus, possit quis scientiam propriam revifere, & vestigia suæ cognitionis simul & consensus remetiri, atque hoc pacto, scientiam sic transplantare in animum alienum, sicut crevit in suo. Artibus enim idem usu venit quod plantis: si plânta aliquâ uti in animo habeas, de radice quid fiat nil refert, si verò transferre cupias in aliud solum, tutius est radicibus uti, quàm furculis. Sic traditio, (quæ nunc in usu est) exhibet planè tanquã truncos (pulchros illos quidem) scientiarum, sed tamen absque radicibus, fabro lignario certè commodos, at plantatori inutiles. Quod si, Disciplinæ ut crescant, tibi cordi sit, de truncis minùs sis sollicitus; ad id curam adhibe, ut radices illæ sæ, etiam cum aliquantulo terræ adhærentis, extrahantur. Cujus quidem generis traditionis, *Methodus* Mathematicorum, in eo subjecto. similitudinem quandam habet; generatim autem non video, quod aut in usu sit; aut quod quis inquisitioni ejus dederit operam; proinde eam inter *desiderata* numerabimus, eamque *Traditionem Lampadis*, si-
ve *Methodum ad filios* appellabimus.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, priori intentioni affine, reipsâ ferè contrarium. Hoc enim habet utraque *Methodus* commune, ut vulgus auditorum à selectis separet; Illud oppositum, quod prior introducit modum Tradendi solito apertio-
rem, altera, de quâ jam dicemus, occultio-
rem. Sit igitur discrimen
tale, ut altera *Methodus* sit *Exoterica*, altera *Acroamatica*.

Etenim

Etenim quā antiqui adhibuerunt præcipuè in edendis libris differentiam, eam nos transferemus ad ipsū modum Tradendi. Quinetiam *Acroamatica* ipsa apud Veteres in usu fuit, atque prudenter, & cum iudicio, adhibita. At *Acroamaticum* siue *Ænigmaticum* istud dicendi genus, posterioribus temporibus dehonestatum est, à plurimis; qui eo tanquam lumine ambiguo; & fallaci abusi sunt, ad merces suas adulterinas extrudendas. Intentio autem eius ea esse videtur, ut traditionis involucris, vulgus (profanum scilicet) à Secretis Scientiarum summoveatur; atque illi tantum admittantur, qui aut per manus Magistrorum, parabolarum interpretationem nacti sunt, aut proprio ingenii acumine & subtilitate, intra velum penetrare possint.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, magni prorsus ad Scientias momenti; cum scilicet Scientiæ traduntur, aut per *Aphorismos*, aut *Methodicè*. Notatu enim in primis dignum est, in consuetudinē plerunque venisse, ut homines ex pauculis axiomatibus & observationibus, in quovismodo subjecto, artem constituent quasi completam & solennem, eam ingenii quibusdam Commentationibus suffarcinando, Exemplis illustrando, & *Methodo* revinciendo. At illa altera *Traditio* per *Aphorismos*, plurima secum fert commoda, ad quæ *traditio methodica* non attingit. Primū enim de Scriptore specimen dat, utrum ille leviter & perfunctoriē Scientiam hauserit, an penitus imbiberit. *Aphorismi* enim, nisi prorsus forent ridiculi, necesse est, ut ex medullis & interioribus Scientiarum, conficiantur. Abscinditur enim illustratio & excursio; Abscinditur varietas exemplorum; Abscinditur deductio & connexio; Abscinditur descriptio Practicæ:

Etica: ut ad materiem *Aphorismorum* nihil relinquantur, præter copiam observationum benè amplam. Igitur ad *Aphorismos* non sufficiet quispiam, imò de eis nec cogitabit sanè, qui se neutiquàm copiosè & solidè instructum ad scribendum perspexerit. At in *Methodis*;

----- *Tantum series juncturaque pollet,*

Tantum de medio sumptis accedit honoris;

Ut speciem artis, nescio cujus, præclaræ, sapenumero reportent ea, quæ si solvantur, segregentur, & denudentur, ad nihilum ferè recasura forent. Secundò, *Traditio Methodica*, ad fidem & consensum valet; Ad indicationes de Praxi minùs innuit; Siquidem demonstrationem quandam in orbe præ se fert, partibus se invicem illuminantibus, ideoque intellectui satisfacit magis; quia verò actiones in vitâ communi sparguntur, non ordine componuntur, ideò magis iisdem conducunt etiam sparsa documenta. Postremò, *Aphorismi*, cùm Scientiarum portiones quasdam & quasi frustra tantùm exhibeant, invitant, ut alii etiam aliquid adiiciant & erogent; *Traditio verò Methodica*, dum Scientiam integram ostentat, securos illicò homines reddit, quasi jam summa adeptos.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, magni & illud quoque momenti: cùm scilicet Scientiæ traduntur, aut per *assertiones adjectis probationibus*, aut per *questiones una cum determinationibus*. Hanc autem posteriorem *Methodum* si immoderatiùs quis persequatur; Scientiarum profectui non minùs illa officit, quàm fortunis & progressibus exercitus cujuspiam impedimento & damno foret, si in minutis quibusque castellis, aut oppidis expugnandis subindè hæreat. Et enim si quis in acie sit superior, & summæ belli sedu-

lò in

Id incumbat, minora illa loca ultrò se submittent: Illud tamen inficias non ierim, urbem aliquam magnam & munitam, à tergo relinquere, haudquam semper tutum esse: Eodem modo, confutationibus in Scientiarum traditione temperandum, iisque parçè utendum: & ad hoc tantum, ut maiores præoccupaciones animorum & præjudicia frangantur, minimè autem ut leviores dubitationes excitentur & provocentur.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, ut scilicet *Methodus* sit *subjectæ materiæ quæ tractatur accommodata*. Alio enim modo traduntur Mathematica, (quæ sunt inter Scientias maximè abstracta & simplicia;) alio Politica (quæ maximè sunt immersa & composita.) Neque (ut jam diximus) *Methodus* uniformis in materiâ multiformi commodè se habere potest. Equidem quemadmodum *Topicas particulares* ad inveniendum probavimus, ita *Methodos particulares* ad tradendum similiter aliquatenus adhiberi volumus.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, in tradendis Scientiis cum iudicio adhibendum. Illud autem regitur per informationes, & anticipationes de Scientiâ (quæ tradenda est) in animis discentium prius infusas & impressas. Aliter enim tradi debet Scientia, quæ ad animos hominum nova & peregrina prorsus accedit; aliter ea, quæ opinionibus jam pridem imbibitis & receptis, & affinis & familiaris. Ideoque Aristoteles Democritum sugillare cupiens, revera eum laudat; Si (inquit) *serio disputare velimus, non sectari similitudines, &c.* Id vitio vertens Democrito, quod in comparationibus esset nimius. At illi, quorum documenta in opinionibus popularibus jam sedes suas collocarunt, non aliud habent, quod agant, nisi

nisi ut disputent & probent. Illis contra, quorum dogmata opiniones populares transcendunt, gemino labore opus est: primò ut intelligantur, quæ afferunt; deinde ut probentur: Ita ut necessum habeant confugere ad auxilia similitudinum & translationum, quo se captui hominum insinuent. Videmus igitur sub infantia doctrinarum, sæculis rudioribus, cum Syllepses illæ, quæ jam factæ sunt vulgares & tritæ, novæ fuerant & inauditæ, omnia parabolis & similitudinibus plena fuisse. Aliàs evenisset, ut quæ proponebantur, aut absque nota seu attentione debita transmissa, aut pro paradoxis reiecta fuissent. Etenim Regula quædam est Traditivæ, quod *Scientia omnis quæ Anticipationibus sive præsuppositionibus non est consona, à similitudinibus & comparationibus suppetias petere debeat.*

Atque de *Methodorum* diversis generibus, hæc dicta sunt; iis videlicet, quæ antehac ab aliis notata non fuerunt: Nam quantum ad cæteras illas *Methodos*, *Analyticam*, *Systaticam*, *Diarecticam*, etiam *Crypticam*, *Homericam*, & similes, rectè sunt eæ inventæ & distributæ; Neque causa videtur, cur illis immoremur.

At *Methodi Genera* hujusmodi sunt, *Partes* autem duæ; Altera de *dispositione totius operis, vel argumenti libralicujus*; Altera de *limitatione propositionum*. Etenim ad *Architecturam* spectat, non solum fabrica totius ædificii, sed etiam efformatio & figura columnarum, trabium, & similium. *Methodus* verò, veluti *Scientiarum Architectura* est. Atque hæc in parte melius meruit Ramus, in optimis illis *Regulis* (καθόλου πρῶτον, κατὰ πᾶν, καὶ αὐτὸ, &c.) renovandis, quam in unicâ suâ *Methodo* & *Dichotomis* obtrudendis. Veruntamen nescio quo Fato fit, ut humanis (sicut sæpius

ſæpius fingunt Poetæ) rebus pretioſiſſimis ſemper adhibeantur pernicioſiſſimi quique cuſtodes. Certè conatus Rami, circa illam propoſitionum limam, conjecit eū in epitomas illas, & Scientiarum vada. Auspicatò enim & felicitis cujuſdam Genii ductu proceſſerit oportet, qui *Axiomata Scientiarum convertibilia* facere attentaverit, & non ſimul ea reddiderit *Circularia*, aut in ſemet recurrentia. Conatum nihilo ſecius Rami in hâc parte utilem fuiſſe non inficiamur.

Superſunt duæ adhuc *Propoſitionum Limitationes*, præter eam ut fiant *Convertibiles*; Altera de *Extentione*; altera de *Productione* ipſarum. Sanè habent *Scientiæ*, ſi quis rectè advertat, præter profunditatem, alias duas demenſiones; Latitudinem ſcilicet, ac Longitudinem ſuam. Ac profunditas quidem ad ipſarum Veritatem & Realitatem refertur: Hæ enim ſunt, quæ ſoliditatem conferunt. Quantum ad reliquas duas, Latitudo accipi & computari poteſt de Scientiâ in Scientiam; Longitudo verò ſumitur à ſummâ propoſitione ad imam in eâdem Scientiâ. Altera fines, & veros Scientiarum terminos complectitur, ut propoſitiones propriè, non promiſcuè tractentur; & evitentur repetitio, excuſſio, confuſio omnis: Altera normam præſcribit, quouſque & ad quem particularitatis gradum, propoſitiones Scientiarum ſint deducendæ. Sanè dubium eſt, quin aliquid exercitationi & Practicæ ſit relinquendum; Oportet ſiquidem *Antonini Pii* vitium evitari, ne ſimus *Cymini Sectores in Scientiis*, neve diviſiones ad infima quæque multiplicemus. Itaq; qualiter in hâc parte, nobis ipſi temperemus, in quaſitione planè dignum eſt. Videmus enim nimium Generalia (niſi deducantur) parùm inſormare, quin potiùs hominum Practicorum ludi-

brio Scientias exponere, cum nihilo magis ad Practicam faciant, quam Chorographia Ortelii universalis, ad viam monstrandam, quæ Londino ducit Eboracum. Certè Regulæ optimæ, speculis ex Metallo, non inſcitè affimilantur, in quibus cernuntur utiq; imagines, ſed non antequam expolita fuerint; Sic juvant demum Regulæ & Præcepta, poſtquam Exercitationis limam ſubierint. Quod ſi tamen, uſque à principio, Regulæ illæ fieri poſſint nitidæ, & quaſi Cryſtallinæ, id optimum factu foret, quandoquidem exercitatione aſſiduâ minùs indigebunt. Atque de *Scientia Methodi* (quam *Prudentiam Traditivæ* nominavimus) hæc dicta ſint.

Neque tamen illud prætermittendum, quod nonnulli, viri magis tumidi, quam docti, inſudârunt circa *Methodum* quandam, legitimæ *Methodi* nomine haud dignam, cum potiùs ſit *Methodus* Impoſturæ; quæ tamen quibuſdam Ardelionibus acceptiſſima procul dubiò fuerit. Hæc *Methodus* ita Scientiæ alicujus guttulas aſpergit, ut quis ſcioluſ, ſpecie nonnullâ Eruditionis ad oſtentionem poſſit abuti. Talis fuit *Ars Lulii*; Talis *Typocoſmia* à nonnullis exarata; quæ nihil aliud fuerunt, quam vocabulorum artis cujuſque maſſa & acervuſ; ad hoc, ut qui voces artis habeant in promptu, etiam artes ipſas perdidiciſſe exiſtimentur. Hujus generis Collectanea officinam referunt veteramentariam, ubi præſegmina multa reperiuntur, ſed nihil quod alicujus ſit pretii.

C A P. III.

De Fundamentis & Officio Rhetoricæ. *Appendices tres Rhetoricæ, quæ ad Promptuariam tantummodo pertinent: Colores Boni & Mali, tam ſimplicis, quam Comparati: Antitheta Rerum: Formulæ minores Orationis.*

Venimus jam ad *Doctrinam de illuſtratione Sermonis:*

Ea est, quæ *Rhetorica* dicitur, sive *Oratoria*. *Sciëntia* certè & in se egregia, & egregiè à *Scriptoribus* exculta. *Eloquentia* autem, si quis verè rem æstimet, *Sapientia* procul dubiò est inferior. Videmus enim quanto intervallo hæc illam post se relinquat, in verbis quibus allocutus est *Mosem* Deus, cum ille munus tibi delatum, propter defectum *Elocutionis* recusasset, *Habes Aaronem, ille erit tibi Vice Oratoris, tu verò ei Vice Dei*. At fructu, & populari existimatione, *Sapientia* *Eloquentiæ* cedit. Ita enim *Salomon*, *Sapiens corde appellabitur prudens, sed dulcis eloquio majora reperiet*. Haud obscurè innuens, *Sapientiam* famam quandam, & admirationem cuiusdam conciliare: at in rebus gerendis, & vita communi, *Eloquentiam* præcipuè esse efficacem. Ad *Artis* verò hujus culturam quod attinet; *Aristotelis* erga *Rhetores* sui temporis *Æmulatio*; atque *Ciceronis* studium acre & vehemens, illi nobilitandæ totis viribus incumbens, cum longo usu conjunctum; in causâ fuerunt, ut in libris suis de hæc *Artē* conscriptis, seipso vicerint. Dein *Exempla* illa luculentissima hujusce *Artis*, quæ in *Orationibus Demosthenis* & *Ciceronis* habentur, *Præceptorum* acumini & diligentia addita, profectus ipsius geminârunt. Quare, quæ in hæc *Arte desiderari* invenimus, versabuntur potiùs in *Collectionibus* quibusdam, quæ tanquàm *Pedissequæ* huic *Arti* præstò sint, quàm in *Disciplinâ* & usu *Artis* ipsius. Nam et jam tum, cum *Promptuariæ* cujusdam inter *Logica*, mentionem faceremus, uberiora ejus rei *Exemplum* in *Rhetoricis* polliciti sumus.

Veruntamen ut more nostro, circa radices hujus *Artis*, glebam paululùm aperiâmus & subigamus;

Rhetorica certè Phantasia, quemadmodum Dialectica Intellectui subseruit. Estque, si quis aliùs rem penetret Officium & munus Rhetorica non aliud, quàm ut rationis dictamina phantasiæ applicet & commendet, ad excitandum appetitum & voluntatem. Regimen enim rationis, impeti & perturbari videmus tribus modis; Vel per illaqueationem sophismatum, quod ad Dialecticam pertinet; vel per prægias verborum, quod ad Rhetoricam; vel per affectuum violentiam, quod ad Ethicam. Quemadmodum enim in negotiis, quæ cum aliis contrahimus, vinci quis & perducì solet, vel Astu, vel Importunitate, vel Vehementia; ita etiam in illa negotiatione internâ, quam nobiscum exercemus, aut argumentorum fallaciis subruimur, aut impressio- num & obversationum assiduitate sollicitamur & inquietamur, aut affectuum impetu concutimur & rapimur. Neque verò, tam infelicitè agitur cum naturâ humanâ, ut illæ artes & facultates ad rationem deturbandam valeant, neutiquam verò ad eandem roborandam & stabiliendam; Verùm ad hanc rem longè magis. Finis enim Dialectica est, docere formam argumentorum, ad prægias intellectus, non ad insidias. Finis itidem Ethica, affectus ita componere, ut rationi militent, non autem eam invadant. Finis denique Rhetorica, Phantasiam implere obversationibus & simulachris, quæ rationi suppetias ferant, non autem eam opprimant. Abusus enim artis ex obliquo tantùm interveniunt, ad cavendum, non ad utendum.

Quapropter in Platone summa fuit iniquitas (licet ex non immerito erga Rhetores sui temporis odio orta) cùm Rhetoricam inter artes voluptarias collocavit: Eam similem esse dicens Coquinaria, quæ non minùs cibos

cibos salubres corrumpere, quàm insalubres gratiores redderet, condimentorum varietate & deliciis abutens. Absit autem, ut oratio non frequentius versetur, in rebus honestis ornandis, quàm in turpibus oblinendis: Hoc enim ubique præstò est: Siquidem nemo est, quin honestius loquatur, quàm aut sentiat, aut faciat. Sanè à Thucydide optimè notatum est, tale quidpiam solitum fuisse obici Cleoni; quòd cum semper deteriore partem tueretur, in hoc multus esset, ut eloquentiam & sermonis gratiam carperet: Probè quippe cùm sciret, de rebus sordidis & indignis, non posse quempiam pulchrè loqui. At de rebus honestis, facillimè. Eleganter Plato (licet jam in Trivio decantetur) *Virtus si conspici daretur, ingentes sui amores concitaret*: At *Rhetorica* virtutem & bonum depingit planè, & reddit quasi conspicuum. Cùm enim corporeâ effigie, illa sensui monstrari nequeant, superest ut per ornatum verborum, phantasiæ, repræsentatione, quantum fieri potest, vivâ, coràm sistantur. Siquidem mos Stoicorum, merito derisus est à Cicerone; qui concisis & argutis sententiis & conclusionibus, virtutem animis hominû imponere satagebant; quæ res parvum habet cum phantasiâ & voluntate consensum.

Porro, si affectus ipsi in ordinem compulsi, & rationi prorsus morigeri essent; verum est, nullum magnoperè futurum, persuasionum & insinuationum, quæ aditum ad mentem præbere possint, usum; sed satis fore, si res ipsæ nudè & simpliciter proponantur, & probentur. Verum Affectus contrà, tantas secessionem faciunt; quin etiam tantas turbas & seditiones movent, (secundum illud,

-----Video meliora, proboque,
Deteriora sequor)

Ut ratio prorsus in servitutem & captivitatem abrepta foret, nisi Eloquētiæ Suada efficeret, quo minus Phantasia à partibus affectuum staret; sed potius opera ejus, fœdus ineatur inter rationem, & phantasi-
am, contra affectus. Notandum est enim, affectus ipsos ad bonum apparens semper ferri, atque hac ex parte aliquid habere cum ratione commune: verum illud interest; quod *Affectus intuentur præcipuè bonum in præsentia: Ratio prospiciens in longum, etiam futurum, & in summa.* Ideoque cum quæ in præsentia obver-
sentur, impleant Phantasiam fortiùs, succumbit ple-
runque ratio, & subjugatur. Sed postquam eloquen-
tiâ, & suasionum vi effectum sit, ut futura & remo-
ta, constituentur & conspiciantur tanquam præsen-
tia, tum demùm ab eunte in partes rationis phanta-
sia, ratio fit superior.

Concludamus igitur, non deberi magis vitio verti *Rhetoricæ*, quod deteriorem partem cohonestare sci-
at; quàm *Dialecticæ*, quod Sophismata concinnare doceat. Quis enim nescit, contrariorum eandem ra-
tionem esse, licet usu opponantur? Porro non eò tan-
tùm differt *Dialectica* à *Rhetorica*, quod (ut vulgò dici-
tur) altera instar pugni, altera instar palmæ sit; (Al-
tera scilicet pressè, altera fusè tractet;) verùm multò
magis, quod *Dialectica* rationem in suis Naturalibus;
Rhetorica, qualis in opinionibus vulgi sita est, consi-
deret. Prudenter igitur Aristoteles, *Rhetoricam* inter
Dialecticam, & *Ethicam cum Politicâ*, collocat, cum ex
utrisque participet. Siquidem probationes & de-
monstrationes *Dialecticæ*, universis hominibus sunt
communes; at probationes & suasiones *Rhetoricæ*,

pro ratione auditorum variari debent; ut quis tanquam Musicus, auribus diversis se accommodans, sit demum

Orpheus in Sylvis, inter Delphinas Arion.

Quæ quidem applicatio, & variatio orationis (si quis ejus perfectionem & culmen desideret) eò usq; extendi debet; ut si eadem ipsa apud diversos homines sint dicenda, apud singulos tamen aliis atque aliis verbis sit utendum, Quamquam hâc parte eloquentiæ (Politica scilicet & Negotiosa, in privatis sermonibus) maximos oratores plerunque destitui certum sit; dum ornatum & formulas elegantes orationis captantes, volubili illâ applicatione, & characteribus sermonum, quibus versus singulos uti consultius foret, excidunt. Certè, non abs re fuerit, circa hoc ipsû, de quo nunc dicimus, novam instituire inquisitionem, eamque nomine *Prudentiæ sermonis privati* indigitarè, atque inter *Desiderata* reponere: Rem certè, quam quò attentius quis recogitet, eò pluri faciet. Utrum verò hæc inter *Rhetoricâ*, an *Politica* collocetur, haud magni refert.

Descendamus modò ad *desiderata* in hâc arte, quæ (ut antè diximus) ejus sunt generis, ut pro *appendicibus* potius censerì debeant, quàm pro *portionibus artis* ipsius, & pertinent omnia ad *Promptuariam*. Primò igitur non invenimus, qui Prudentiam illam, simul & diligentiam Aristotelis, benè persecutus sit, aut suppleverit. Hic nimirum cœpit colligere, *signa popularia*, sive *colores boni ac mali apparentis*: tam simplicis, quàm comparati, qui sunt verè *Sophismata Rhetorica*. Sunt autè eximii usus, præsertim ad negotia, & prudentiam sermonis privati. Labores verò Aristotelis circa colores istos in tribus claudicant; Primò, quod

cùm

cùm multi sint, paucos admodum recenseat: Secundò, quod *Elenchos* suos non habeant adjunctos: Tertiò, quod videtur ille usum eorum ex parte ignorasse: Usus enim eorum, non magis ad probandum, quam ad afficiendum & commovendum subseruit. Complures siquidem loquendi formulæ, quæ idem significant, variè tamen afficiunt. Nam longè fortius penetrat, quod acuminatum est, quam quod obtusum; licet in ipsâ percussione vires æqualiter intenduntur. Nemo est certè, qui non magis afficiatur, audiens, *Inimici tui de hoc miros triumphos agent.*

Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atride;

Quàm si simpliciter dicatur, *Hoc rebus tuus incommo-
dabit.* Itaque mucrones isti, & aculei sermonum, minimè sunt negligendi. Cùm verò hanc rem, ut *Desideratam* proponamus, ex consuetudine nostrâ, illam *Exemplis* fulciemus; *Præcepta* enim minùs rem illustraverint.

*Exempla colorum boni & mali tam simplicis,
quàm comparati.*

Sophisma.

1. *Quod laudant homines & celebrant, Bonum, quod
vituperant & reprehendunt, Malum.*

Elenchus.

Fallit *Sophisma* quatuor modis, scilicet, Aut propter ignorantiam; Aut propter malam fidem; Aut propter studia & factiones; Aut propter ingenia laudatorum & vituperatorum. Propter ignorantiam; Quid vulgi iudicium ad examen boni & mali? Melius Phocion, qui, cùm populus ei præter solitum applaude-
ret, quæsiuit, Num forte deliquisset? Propter malam fidem; Laudantes enim & vituperantes suam rem sæpiùs agunt, neque loquuntur ut sentiunt.

Laudat

Laudat venales, qui vult extrudere merces.

Item, *malum est, malum est* (inquit Emptor) *sed cum recesserit, tum gloriabitur.* Propter *factiones*; Cuius enim patet, consuescere homines, eos qui suarum partium sunt, immodicis efferre laudibus, qui autem contrariarum sunt, infra meritum deprimere. Propter *ingenia*; Alii enim naturâ facti sunt, & compositi, ad adulationem servilem; Alii contra momi & tetrici; Ut laudando & vituperando, suis *Ingeniis* tantum obsecundent, parum de veritate solliciti.

Sophisma.

2. *Quod etiam ab inimicis laudatur, magnum bonum, quod vero etiam ab amicis reprehenditur, magnum malum.*

Sophisma fundamento hoc niti videtur, quod quæ ingratis, & contra animi nostri affectum, & propensionem loquimur, ea ipsa, vim veritatis à nobis extorquere, facile creditur.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* propter *astutiam*, tam *inimicorum*, quam *amicorum*. *Inimici* enim laudes quandoque tribuunt, non invitè, nec à vi veritatis coacti, sed eas tamen diligentes, quæ inimicis suis invidiam & pericula conflare possint. Itaque apud Græcos, superstitione quædam invaluit, ut crederent, si quis ab altero laudaretur, animo malevolo, & proposito nocendi, *naribus ejus pustulam annasce solere*. Fallit iterum, quia laudes interdum impertiunt *inimici*, tanquam præfatiunculas quasdam, ut postea liberius, & malitiosius calumniarentur. Ex alterâ parte, fallit etiam hoc *Sophisma* propter *astutiam Amicorum*. Solent enim & illi vitia amicorum interdum agnoscere, & prædicare, non quod aliqua vis Veritatis eos cogat, sed ea eligen-

eligentes, quæ minimùm amicos suos lædere possint: ac si cætera quidem, viri optimi essent. Fallit iterum, quia *Amici* quoque reprehensionibus suis (sicut de *Inimici* laudibus diximus) tanquam præfatiunculis quibusdam utuntur, quò paulò post in laudes effusius excurrant.

Sophisma.

3. *Cujus Privatio bona, id ipsum Malum: cujus Privatio mala, id ipsum Bonum.*

Elenchus.

Fallit *Sophisma* duobus modis; Aut propter *comparationem boni & mali*: Aut propter *successionem boni ad bonum, aut mali ad malum*. Propter *comparationem*: Si bonum fuerit generi humano, privari esu glandium, non sequitur, quod malus ille erat, sed *Dodona* bona, *Ceres* melior. Neque si malum fuit Populo Syracusano, Dionysio Seniore privari, sequitur quod Dionysius ille bonus fuerit, sed minùs malus, quam Junior. Per *Successionem*: Etenim privatio boni alicujus non semper dat locum malo, sed quandoque majori bono, ut cum flos decidit, fructus succedit. Nec privatio alicujus mali dat semper locum bono, sed interdum majori malo. Nam sublato inimico Clodio, Milo simul & segetem gloriæ perdidit.

Sophisma.

4. *Quod bono, aut malo vicinum est, id ipsum itidem bonum, aut malum: quod verò remotum est a bono, malum; quod a malo, bonum.*

Habet hoc ferè rerum natura, ut quæ naturâ suâ convenient, etiam locis conveniunt, quæ verò contrariæ naturæ sunt, etiam intervallis distent: Cum singula amica sibi associare, inimica summoveere gaudeant.

Elenchus.

Sed fallit *Sophisma* tribus modis : Primò propter *destitutionem*, secundò propter *obscurationem*, tertio propter *protectionem* Propter *destitutionem*; Fit, ut quæ in suo genere amplissima sunt, & maximè excellunt, omnia, quantum fieri potest, ad se trahant, & in vicino quæque posita destituant, ac quasi inediâ conficiant. Itaque in propinquo arborum grandium virgulta nunquam læta reperies. Rectè etiam ille, *divitis servi maxime servi*. Nec malè cavillatus est, qui inferius famulitium in Aulis Principum, *Festorum vigiliis* comparavit; quæ Festa sua in proximo attingunt, ipse autè jejuniis addicuntur. Propter *obscurationem*; Etenim & hoc habent, quæque, in suo genere, præstantissima, ut licet proxima nõ extenuent, aut destituât, tamen obscurent, & obumbrent. Quod etiam de *Sole* notant Astronomi, quod sit scilicet aspectu bonus, conjunctione & approximatu malus. Propter *protectionem*; Nam non solum res coeunt & congregantur propter consortium, & naturæ similitudinem, sed etiam malum (præsertim in civilibus) confugit ad bonum, ut lateat, & protegatur. Itaque scelerati homines petunt *Asyla Divorum*, & vitium ipsum se in virtutis umbram recipit;

Sæpè latet vitium proximitate boni.

Contrà & bonum se aggregat ad malum, non propter consortium, sed ut illud convertat, & reformet in bonum. Itaque & medici magis accedunt ad ægrotos, quàm ad sanos; & Servatori nostro objectum est, quod *Conversaretur cum publicanis & peccatoribus*.

Sophisma.

5: Cui ceteræ partes, vel sectæ, secundas unanimiter deferunt, (cum singula Principatum sibi vendicent) melior reliquis

reliquis videtur: Nam primas quæque ex Zelo videtur sumere, secundas autem ex vero & merito tribuere.

Ita Cicero argumentatur sectam Academicorum, quæ Acatelepsiā tenuit, Philosophiam fuisse præstantissimam. Interroga enim (inquit) Stoicum, quæ secta sit potior; ille suam cæteris antepōnet: Deinde quæ secundas teneat, Academicam fatebitur. Age similiter cum Epicureo (qui Stoici vix aspectum toleraverit) postquam suam Sectam collocarit in summo, collocabit Academicam in proximo. Similiter, vacante dignitate aliquā, Princeps si competitores singulos interrogaret, quæ post se potissimum cōmendare vellent, verisimile est, secunda illorum vota, in eum qui præcipuè dignus, & optimè meritis fuerit, cōcursura.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* propter *Invidiam*. Solent enim homines, proximè post se, & factionem suam, in eos inclinare & propendere, qui reliquorum maximè sint enerves & imbelles, quique eis minimum molestiæ exhibuerunt, in odium illorum, qui illis plurimùm insultarunt, aut incommodarunt.

Sophisma.

6. *Cujus Excellentia vel exuperantia melior, id toto genere melius.*

Huc pertinent formulæ illæ usitatæ; Ne pervagemur in generalibus: Conferamus particularem aliquem cum particulari, &c.

Elenchus.

Videtur hoc *Sophisma* satis nervosum; & magis *Dialecticum* quiddam, quam *Rheticum*. Attamen interdum fallit. Primò, quia sunt res haud paucæ, periculo plurimùm obnoxia, quæ tamen, si evadant, cæteris antecellant. Ita ut genere sint deteriores, quia
sapius

ſæpiùs periclitantur & excidunt ; Individuo autem nobiliores. In hoc numero eſt *gemma Martia*, de quâ Gallicum Adagium, *Filius Pariſiorum, & Gemma Menſis Martii*, ſi ex illis evadat unus, erit inſtar decem aliorum. Adeò ut in genere, *Gemma Maij* *Gemmæ Martij* præſtet, ſed tamen in individuo, Optima *Gemma Martij* optimæ *Gemmæ Maij* præferatur. Fallit, ſecundò; propter naturam rerum, in aliquibus generibus aut ſpeciebus magis æqualem, in aliquibus magis inæqualem: Quemadmodum in obſervationem venit, climata calidiora generaliter ingenia producere acutiora; at in frigidioribus, ingenia illa quæ eminent, etiâ acutiſſimis calidarum regionum præſtare. Similiter, in exercitiis compluribus, ſi res Duello inter ſingulos tranſigeretur, fortasſè ad unam partem accederet Victoria; ſi copiis univerſis, in alteram. Etenim excellentiæ & exuperantiæ caſum recipiunt; at genera naturâ, aut diſciplinâ reguntur. Quinetiam in genere, metallum lapide pretioſius; Attamen *Adamas* præcellit auro.

Sophiſma.

7. *Quod rem integram ſervat, bonum; Quod ſine receptis eſt, malum.* Nam ſe recipere non poſſe, impotentia genus eſt; Potentia autem bonum.

Hinc conſinxit *Æſopus* fabulam de duabus ranis; quæ in magna ſiccitate, cum aquæ ubique deficerent, deliberârunt, quid ſibi demùm agendum eſſet: Prior autem; *Descendamus* (inquit) *in puteum profundum, neque enim veriſimile eſt ibi aquam deſuturam.* Cui altera ita regerit; *Quin ſi fortè ibi quoque aqua deficiet, quomodo exinde rursùs aſcendere poterimus?* Firmamentum autem huius ſophiſmatis eſt; *Quod actiones humanæ adeò ſint incertæ, & periculis expoſitæ, ut illud opti-*

num videatur, quod plurima habeat effugia. Hæc spectant formulæ illæ, quæ in usu sunt; *Obligatum planè & obstrictum te reddes: Non tantum quantum voles, sumes ex fortunâ, &c.*

Elenchus.

Fallit *sophisma* primò, quia in actionibus humanis, fortuna vrget, ut aliquid demùm decernatur. Etenim ut eleganter à quopiam dictum est; *Etiā non statuere, est aliquid statuere*: Adeò ut sæpenumerò consilii suspensio, pluribus nos implicet necessitatibus; quā si aliquid statuissemus. Videtur autem iste morbus quidam animi, similis ei, qui reperitur in avaris: Sed translatus à cupiditate retinendi opes, ad cupiditatem retinendi arbitrium & potestatem. Siquidem avarus frui non vult, ne quid detrahat de summâ; Ita & hujusmodi scepticus nil exequi vult, ut omnia ei sint integra. Fallit secundò, quia necessitas, & illud (quod aiunt) *Iacta est alea*, stimulos addit animis; sic ut inquit ille, *Ceteris pares, necessitate certè superiores estis.*

Sophisma.

8. *Quod quis culpâ suâ contraxit, majus malum, quod ab externis imponitur, minus malum.*

Hujus rei causâ est, quod morsus conscientiæ adversa conduplicet: Contrà, consciū sibi esse, quod culpâ quis vacet, magnum præbet in calamitate solatium. Itaque Poetæ ea pathemata maximè exaggerant, tanquam desperationi propiora, ubi quis seipsum accuset, & discruciet;

Seque unum clamat causâque caputque malorum. Contrà calamitates virorum insignium, elevat & diluit innocentiae & meriti conscientia. Porro cū malum ab aliis intentetur, habet quivis, quod liberè conqueri possit; unde dolores sui exhalent, neq; cor suffo-

suffocent: Etenim iis, quæ ab injuriâ hominum profecta sunt, indignari solemus, aut ultionem meditari, aut denique Nemese[m] Divinam vel implorare, vel expectare: Quinetiam, si à fortunâ ipsâ inflatum quid sit, tamen datur quædam cum fati[s] ipsis expositulatio;

Atq[ue] Deos, atq[ue] Astra vocat crudelia Mater.

Contrâ, ubi quis malum aliquod suâ culpâ contraxerit, stimuli doloris intrò vertuntur, animumque magis vulnerant, & confodiunt.

Eli uchus.

Fallit istud *Sophisma*, primò propter spem; quæ malorum magnû est Antidotum. Etenim culpæ emendatio, sæpè in nostrâ potestate sita est; Fortunæ verò minimè. Itaque Demosthenes, non semel cives suos hujusmodi verbis affatus est; *Quod ad præterita pessimum, id ad futura optimum est. Quid hoc tandem sit? Hoc ipsum scilicet, quod vestrâ incuriâ & culpâ, res vestræ malè se habeant: Nam si vos officio vestro per omnia perfecti essetis, & nihilominus Status vester, ut nunc, laborasset, ne spes quidem reliqua esset, eum futurum aliquando meliorem. Cum verò Errores vestri in causâ potissimum fuerint; considendum planè: Vos illis emendatis, pristinum statum vestrum recuperaturos.* Similiter Epictetus de gradibus tranquillitatis animi verba faciens; Infimû locum illis attribuit, qui alios accusant: Superiorem iis, qui seipsos; Supremum verò illis, qui nec alios, nec seipsos. Fallit secundo, propter insitam animis humanis superbiam; quâ ægrè adducuntur homines, ut errores proprios agnoscant. Hoc verò ut evitent, patientiam adhibent longè majorem, in iis malis, quæ culpâ suâ contraxerunt. Etenim, quemadmodum fieri videmus, ut cum culpa admittâ sit, neque de Auctore

constiterit, supra modum exandescunt homines & tumultuantur: Quod si postea in notitiam pervenerit, culpam illam ad filium, aut uxorem, aut gratiosum aliquem pertinere, statim sedantur turbæ & cōflescent: Eodem modo fit, cū res aliqua accidit, propter quam necessitas incumbit, culpam in nos ipsos recipiendi. Id quod in mulieribus sæpissimè conspicitur, quæ si quid infelicitate egerunt, contra consensum parentum, aut amicorum, qualecunque infortunium sequatur, illud sedulò dissimulabunt.

Sophisma.

9- *Gradus privationis major videtur, quàm gradus diminutionis; & rursus, gradus inceptionis major videtur quàm gradus incrementi.*

Canon est in Mathematicis; nullas esse rationes nihili ad aliquid. Itaque gradus nullitatis, & quidditatis, majores videntur gradibus incrementi, & decrementi. Sicut monoculo durius est, unum perdere oculum, quàm utrumque oculum habenti. Similiter, complures liberos habenti, gravius est, ultimum, qui superstes fuerit, filium amittere, quàm reliquos priores. Itaque & Sibylla, cū duos priores libros combussisset, pretium tertii duplicavit: Siquidem illius amissio gradus fuisset privationis, non diminutionis.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* primò, propter eas res, quarum usus in sufficientiâ quadam, sive competentia; hoc est, Quantitate determinatâ, consistit. Si quis enim obligetur pœnaliter, ad solutionem certæ pecuniæ summæ, ad diem certum; gravius ei fuerit, nummo unico aureo carere, quàm si, posito quod ille unicus parari non potuerit, deessent etiam decem alii. Similiter

militer in decoctionibus fortunarum, damnosior videtur gradus obærationis, qui primus sortem minuit; quàm extremus, qui ad egestatem redigit. Huc spectant formulæ illæ usitatæ; *Sera in fundo parsimonia: Parum interest, utrum nihil habeas, an quod nihil juvet, &c.* Fallit secundò, propter illud Principium in naturâ, *Quod corruptio unius sit generatio alterius.* Adde ut gradus ipse privationis ultimæ, minùs interdum incommodet, quoniam ansam & stimulum præbet, novæ alicui rationi ineundæ. Unde etiam Demosthenes sapiens conqueritur apud Cives suos; *Conditiones minùs utiles, & honorificas, quas à Philippo impositas subibant, nihil aliud esse, quàm alimenta quedam ipsorum Ignavia & socordiæ; ut multo eis fuisset satius illis omninò carere, propterea quod hoc pacto, industria illorum meliùs acui possit ad alia paranda remedia.* Novimus certè Medicum quemdam, qui, mulieribus delicatis, querentibus se malè habere, sed tamen à medicamentis omnibus abhorrere, solebat dicere, non minus facetè, quam morosè: *Vobis omninò opus est, ut deterius valeatis, quo medicamenta, etiam qualibet, libenter toleretis.* Quinetiam ipse gradus privationis, sive indigentia ultimæ, salutaris esse possit, non tantum ad excitandam industriam, verum etiam ad imperandam patientiâ.

Quod ad secundum membrum hujus *Sophismatis*, illud eodem, quo prius, fundamento, (de gradibus quidditatis & nullitatis,) niritur. Hinc tanta usurpantur, de initiis negotiorum, præconia.

Dimidium facti, qui bene cæpit, habet, &c.

Hinc Astrologorum superstitio, qui iudicium faciunt, de dispositione, aut fortunâ hominis, ex momento sive articulo nativitatis, aut conceptus.

Fallit sophisma primò, quoniam in nonnullis, primæ rerum inceptions, nihil aliud sunt, quàm quæ Epicurus, in Philosophia sua, appellat *tentamenta*; id est rudimenta quædam; quæ nihili sunt, nisi iterentur, aut provehantur. Itaque in hoc casu, gradus secundus dignior videtur & potentior, quàm primus: Quemadmodum in plaustis, equus qui penultimus est, plus confert ad motum plaustri, quàm primus. Etiam non ineptè dici solet; *Convitium regestum*, illud esse, quod pugna sit reum. Prius enim fortassè prætervolaturum fuisset. Itaque prius malo principium dedit, sed posterius modum abstulit. Fallit Sophisma secundò, propter dignitatem perseverantiæ; quæ in progressu, non in aggressu sita est. Etenim casus, aut natura, primum impetum progignere possunt; at affectus tantummodò maturus, & Judicium, constantiam. Fallit tertio in iis rebus, quarum natura & cursus ordinarius in contrarium rei inceptæ fertur. Ita ut prima inceptio perpetuò evacuetur, nisi vires continuentur. Quemadmodum in formulis illis usitatis dicitur; *Non progredi, est regredi*: Et, *Qui non proficit, deficit*: Ut in cursu in adversum montis; Remigatione in adversum gurgitis: At contrà, si in declivi montis motus incipiat; aut secundo Flumine remigatio fiat; tum gradus inceptus longè potiores partes tenet. Porro iste color, non tantum extenditur ad gradum inceptions, qui sit à potentia ad actum, comparatum cum gradu, qui sit ab actu ad incrementum: Verùm etiam ad gradum qui sit ab Impotentia ad potentiam, comparatum cum gradu, qui sit à potentia ad actum. Etenim gradus, ab impotentia ad potentiam, major videtur, quàm à potentia ad actum.

Sophisma.

10. *Quod ad veritatem refertur, majus est, quàm quod ad opinionem. Modus autem, & probatio ejus, quòd ad opinionem pertinet, hæc est, quod quis, si clam putaret fore, facturus non esset.*

Ita pronunciant Epicurei, de felicitate Stoicorum, in virtute collata; quod similis sit felicitati Histrionis in Scenâ, qui si à Spectatoribus, & plausu eorum destitueretur, animis statim concideret. Itaque virtutem per ignominiam, bonum theatrale vocant. Aliter fit in divitiis, de quibus ille,

Populus me sibilat; At mihi plaudo.

Itidem Voluptate,

----- Grata sub imo

Gaudia corde premens, vultu simulante pudorem.

Elenchus.

Fallacia hujus *Sophismatis* subtilior paulò est; licet responsio ad exemplum, quod adducitur, facilis. Neque enim virtus eligitur, propter auram popularem. Cum etiam illud præceptum sit, *Ut quis maxime omnium seipsum revereatur.* Ita ut vir bonus, idem fuerit in solitudine, idem in theatro. Licet fortè intendatur virtus nonnihil per laudes, quemadmodum calor augetur per reflexionem. Sed hoc suppositionem negat, non fallaciam redarguit. *Elenchus* verò talis est. Dato, quod virtus, (præsertim ea, quæ labores & conflictus subit) non eligeretur, nisi quod laudes & fama eam comitari soleant; haud in se sequitur, quod appetitus & motus ad virtutem, non sit præcipuè propter se. Siquidem fama possit esse, causa tantum impulsiva, aut sine quâ non; neutiquàm efficiens, aut constituens. Exempli gratia: Si duo fuerint equi, quorum unus, calcaribus non ad motis,

quævis haud segniter præstaret : At alter, calcaribus admotis, priorem longè superaret: Posterior iste (arbitror) palmam referet, & pro equo meliore judicabitur. Neque quenquam judicii sani commoverit formula illa; *Apage istum equum, cujus spiritus siti sunt in calcaribus.* Quandoquidem enim instrumentum ordinarium equitanti sit calcar, neque ullo modo oneri, aut impedimento ei sit; non minoris propterea æstimandus est equus, qui calcare incitatur: Neque etiam ille alter, qui absque calcaribus mira præstet, eo ipso melior, sed delicatior tantum habendus est. Simili ratione, gloria & honor, virtuti, pro stimulis & calcaribus, subserviunt: Ac licet virtus, sine illis, paulò futura esset languidior; tamen cum semper illa præstò sint ei, etiam non invitata; nil officit, quò minus virtus propter se quoque expetatur: Itaque rectè redarguitur illa positio; *Nota ejus rei, quod propter opinionem, & non propter veritatem eligitur, hæc est, quod quis si clam putaret fore, facturus non fuisset.*

Sophisma.

II. *Quod operâ & virtute nostrâ partum est, majus bonum; Quod ab alieno beneficio, vel ab indulgentiâ fortune delatum est, minus bonum.*

Causæ hujus rei hæ sunt: Primò, propter spem de futuro. Siquidem in aliorum gratiâ, aut fortunæ ipsius ventis secundis, non multum inest certitudinis; Propria verò industria, aut virtus, semper domi adsunt. Aded ut, postquam boni quid nobis hoc modo paratum fuerit, maneant etiam eadem instrumenta, in novos usus parata; quin & consuetudine, & successu reddita validiora. Secundò, quia quod alieno beneficio adipiscimur, ejus etiam alius debitores sumus: cum, quæ per nos ipsi comparaverimus, nihil oneris secum trahant;

hant. Etiam si quid indulgentia Divina in nos cumu-
laverit, retributionem quandam erga Dei Bonitatem
efflagitat, quod homines pravos & improbos mor-
det, ubi in priore genere illud Prophetæ usuveniat,
Letantur, & exultant, immolant plagis suis, & sacrificant
reti suo. Tertio, quia ea, quæ à virtute nostrâ minime pro-
fecta sunt, nulla sequitur laus & existimatio. Quæ enim
felicitatis sunt, admirationem quandam pariunt, lau-
dem minimè. Sicut ait Cicero ad Cæsarem: *Quæ mi-*
remur, habemus, quæ laudemus, expectamus. Quarto, quia
quæ industriâ propriâ acquiruntur, cum laboribus &
contentione ferè conjuncta sunt, quod nonnullam ha-
bet in se *Suavitatē*, uti Salomon, *Suavis cibus a venatu.*

Elenchus.

At quatuor inveniuntur colores oppositi, qui rem in
contrariam partem inclinant, possintque esse prio-
ribus instar *Elenchorum*. Primo, quia felicitas videtur
esse signum quoddam, & character favoris Divini; & pro-
pterea, tum in nobismetipsis confidentiam & alacri-
tatem generat, tum apud alios auctoritatem & reve-
rentiam. Felicitas autem ista etiam fortuita comple-
ctitur, ad quæ virtus ægrè aspirat; Veluti cum Cæsar
ad Navis Gubernatorem, animos addendo, dixit: *Cæ-*
sarem portas & fortunam ejus. Quod si dixisset, *Cæsarem*
portas, & virtutem ejus, frigidum prorsus fuisset sola-
tium periclitanti in procellâ. Secundo, quia ea quæ
virtute, aut industriâ procedunt, sunt imitabilia, & aliis
patent; cum felicitas sit res inimitabilis, & præroga-
tiva quædam hominis individui. Itaque, in genere
videmus, res naturales artificialibus præponi, quia
imitationem non recipiunt. Quod enim imitabile
est, potentiâ vulgatum est. Tertio, quæ ex felicitate
proveniunt, bona videntur gratuita, nec laboribus emptæ:

At quæ virtute propria, pretio veluti acquisita. Itaque eleganter Plutarchus, de rebus Timoleonis, hominis longè Fortunatissimi, cum rebus Agesilai & Epaminondæ, qui uno ævo vixerunt, comparatis, dixit: *Illas Homeri Carminibus fuisse similes, quæ cum aliàs excellent, sponte etiam fluere videantur, & quasi Genium sapere.* Quartò quia quod præter spem, aut præter expectatum contingit: gratius, & majore cum voluntate in hominum animos influit. Illud verò ne utique competit iis, quæ propriâ curâ, & ambitu comparantur.

Sophisma.

12. *Quod ex pluribus constat & divisibilibus, est majus, quam quod ex paucioribus, & magis unum: Nam omnia per partes considerata majora videntur: Quare & pluralitas partium, magnitudinem præ se fert: Fortius autem operatur pluralitas partium, si ordo absit: Nam inducit similitudinem infiniti, & impedit comprehensionem.*

Sophisma istud videtur etiam primo intuitu fallax, & quasi palpabile: Siquidem, non pluralitas partium tantum, sed majoritas earundem poterit constituere totum auctius. Attamen abripit hoc ipsum *Sophisma* sæpius phantasiâ; quinetiam insidiatur sensui. Etenim aspectui ipsi brevior videtur via, in planitie, ubi nihil intercurrat quod visum frangat, quam in tali tractu terræ, ubi simul conspiciuntur arbores, aut ædificia, aut aliud aliquod signum, quod spatium metiri & dividere possit. Sic homini benè nûmato, postquàm arcas suas, & marsupia, diviserit, & digesserit, major etiam quàm antea subit divitiarum phantasia. Habet etiam vim in amplificationibus, si res in plures portiones dividatur, atque singulæ
seorsum

seorsum tractentur. Hoc verò adhuc magis phantasiā implet, si fiat promiscuè, & sine ordine. Confusio enim multitudinis opinionem generat. Siquidem quæ ordine ostenduntur, aut proponuntur, tum ipsa magis finita apparent, tum certum præbent argumentum, nihil esse prætermisum. At contrà, quæ confusè repræsentantur, non solum in se numerosa putantur, sed & suspicioni locum relinquunt, restare adhuc plura, quæ omittuntur.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* primò, ubi quis ampliorem præceperit de re aliquâ opinionem, quàm pro verâ rei ipsius magnitudine. Etenim cum hoc fit, distributio falsam illam opinionem destruet, & rem in veritate suâ, non autem cum amplificatione, monstrabit. Itaque si quis morbo, aut dolore corripitur, horæ longiores ei videbuntur, absque horologio, aut clepsydra, quàm si iisdem mensurentur. Nam si tædium & vexatio morbi, tempus videri longius faciunt, quam revera est, at computatio temporis errorem illum corrigit, & brevius facit, quàm opinio illa falsa conceperat. Etiam in planitie, contrà quam superius dictum est, aliquandò evenit. Licet enim visus in principio viam ostendet breviorē sensui, quia indivisa est: tamen si ex eo obrepit opinio, de longè minori intervallo, quàm reperitur: opinionis ejus vanæ frustratio efficiet, ut videatur demū, etiam quàm revera est, productior. Itaque si quis opinioni alicujus falsæ, de magnitudine rei cujuscpiam, velificari cupiat, caveat à distributionibus, sed rem integram utiq; extollat. Fallit *Sophism* secundò si distributio ea distrahatur, non autem simul obversetur, aut uno aspectu visum feriat. Itaq; si flores in horto aliquæ in plures
torulos

torulos distinguantur, majoris quantitatis speciem præbent, quam si omnes in uno toro simul crescerent; Modò toruli illi, oculis simul subiiciantur; Ali-
ter enim unio distributioni distractæ prævalebit. Sic
reditus eorum majores videntur, quibus prædia &
latifundia sua vicina aut cōjuncta sunt. Nam si spar-
sim sita sint, non veniunt tam facilè sub aspectum.
Fallit *Sophisma* tertio, propter dignitatem unitatis,
supra multitudinem. Omnis enim compositio, indi-
gentiæ in singulis, signum est certissimum; ubi illud
usu venit,

Et quæ non profunt singula, multa juvant:

Itaque Mariæ partes potiores; *Martha, Martha, atten-
dis ad plurima, unum sufficit.* Hinc illa fabula *Æsopi* de
vulpe & feli. Jactabat enim vulpes, quantas artes ha-
beret, & effugia, quibus se à canibus eriperet; Felis au-
tem se unico tantùm confidere auxilio dixit, utpote
quæ tenuem scandendi facultatem haberet: Quod
tamen reliquis illis vulpinis longè præstantius præsi-
dium fuit: unde Adagium; *Multa novit vulpes, sed felis
unum magnum.* Quin etiam in hujus fabulæ significa-
tione morali idem cernitur: Nam potenti & fido a-
mico niti, plus præsidii habet, quàm artes & astutiæ
complurimæ.

Atque hæc exempli loco sufficient. Superest au-
tem nobis ejusmodi *colorum* numerus etiã magnus,
quos olim adolescentes congestimus: attamen sine il-
lustrationibus suis, atque *Elenchis*; Quos hoc tempore
concinnare non vacat: Ideoque *colores* illos nudos,
absque illustrationibus suis, (cum superiores isti ve-
stiti prodeant,) proponere, minimè nobis consenta-
neum videtur. Illud interim monemus, rem istam,
qualiscunque ea videri possit, haud parvi, judicio no-
stro,

stro, esse pretii: utpote quæ ex *Philosophiâ primâ*, & ex *politica*, & ex *Rhetoricâ*, participet. Atque de signis popularibus, siue coloribus boni ac mali apparentis, tam simplicis, quàm comparati, hæcenus.

Secunda *Collectio*, quæ pertinet ad *Promptuariam*, & desideratur, ea est, quam Cicero (ut superius in *Logica* diximus) innuit; cùm præcipit, ut in promptu habeantur *Loci communes*, in utramque partem, disputati & tractati. Quales sunt, *Pro verbis legis*, & *Pro sententiâ legis*, &c. Nos verò hoc præceptum, etiam ad alia extendimus, ut non solum ad genus iudiciale, sed etiam ad deliberativum, & demonstrativum adhibeatur. Omnino hoc volumus, *Locos* omnes, quorum frequens est usus, (siue ad probationes & refutationes, siue ad suasiones, & dissuasiones, siue ad laudes & vituperia spectent,) meditados jam haberi, eosque ultimis ingenii viribus, & tanquam improbè, & prorsus præter veritatem attolli, & deprimi. Modum autem hujus *Collectionis*, tam ad usum, quàm ad brevitatem, optimum fore censemus, si huiusmodi *Loci* contrahantur, in sententias quasdam acutas, & concisas tanquam glomos quosdam, quorum fila in fusiores discursus, cùm res postulat, explicari possint. Atque similem quandam diligentiam, in Senecâ reperimus, sed in hypothesibus siue casibus. Ejus generis, cùm plurima parata habeamus, aliqua ad exemplum proponere visum est. Ea au-

tem *Antitheta Rerum* nominamus.

Exem-

Exempla Antithetorum.

N O B I L I T A S I.

Pro.

Contra.

Quibus virtus à Genere penitus insita est; ii jam non mali esse nolunt, sed nequeunt.

Nobilitas Laureæ, quæ tempus homines coronat. Antiquitatem etiam in monumentis mortuis veneramur; quanto magis in vivis?

Si Nobilitatem familiarum contemnas, quæ tandem erit differentia, inter sobolē hominum, & brutarum?

Nobilitas virtutem invidia subducit, gratia tradit.

Raro ex virtute Nobilitas; rarius ex Nobilitate Virtus.

Nobiles Maiorum deprecatione ad veniam sæpius utuntur, quam suffragatione ad honores.

Tanta solet esse industria hominum novorum, ut Nobiles præ illis tanquam Statuæ videantur.

Nobiles in studio respektant nimis sepe; quod malū cursoris est.

F O R M A I I.

Pro.

Con.

Deformes naturam ulcisci solent.

Et Virtus nil aliud, quam interna forma; & forma nil aliud, quam externa virtus.

Deformes se à contemptu, per malitiam utriusque suam vindicare cupiunt.

Forma virtutes splendere facit, vitia rubere.

Virtus, ut gemma nobilis, melius inseritur sine multo auro, & ornatu.

Quod vestis lauta deformi, hoc forma improbo.

Similiter plerumque leves sunt, quos forma ornat, & quos movet.

JUVENTUS III.

Pro

Con.

Primæ cogitationes, & juvenum consilia, plus habet e Numine.

Senes sibi sapiunt magis, alius & Reip. minus.

Si conspici daretur, magis deformat animos quam corpora senectus.

Senes omnia metuunt, præter Deos.

Juventus pœnitentia campus.

Ingenitus est juvenibus senilis auctoritatis contemptus; ut quisque suo periculo sapiat.

Tempus, ad quæ consilia non advocatur, nec rata habet.

Senibus veneres mutantur in gratias.

VALETUDO IIII.

Pro.

Con.

Cura valetudinis animum humilem facit, & corpori supplicem.

Corpus sanum, hospes animæ est; Ægrum, erga stellarium.

Nil tam summas actionum promovet, quam prospera valetudo: at contra infirma, feriatur nimis.

Sæpè convalescere est sæpè juvenescere.

Excusatio valetudinis polychrestæ; ad quam etiam sani confugimus.

Nimis arcto fœdere corpus animæ jungit sanitas.

Et lectus magna imperia administravit, & Lectica magnos exercitus.

UXOR & LIBERI V.

Pro.

Con.

Charitas Reip. incipit à familiâ.

Vxor & Liberi disciplina quedam humanitatis, at cœlibes tetrici & severi.

Cœlibatus & Orbitas ad nil aliud

Qui uxorem duxit & liberos suscepit, obsides fortune dedit.

Generare, & liberi, humana sunt, creare, & opera Divina.

Bru-

aliud conferunt, quã ad fugam.

Mortis sacrificat, qui liberos non procreat.

Cetera felices, in liberis ferè infortunati sunt: ne Divinæ Sorti nimium appropinquent homines.

Brutorum eternitas soboles, virorum fama, merita, & instituta.

Oeconomica rationes publicas plerunque evertunt.

Aliquibus fortuna Priami placuit, qui suis omnibus superstes fuit.

DIVITIÆ VI.

Pro.

Divitias contemnunt, qui desperant.

Invidia divitiarum virtutem effecit Deam.

Dum Philosophi dubitant, utrum ad virtutem, an voluptatem omnia sint referenda, collige instrumenta utriusque.

Virtus per divitias vertitur in commune bonum.

Cetera bona provinciam habent administrationem, divitiæ solæ generalem.

Con.

Divitiarum magnarum, vel custodia est, vel dispensatio quedam, vel fama, at nullus usus.

Annon vides lapillis, & id genus deliciis, singi pretia, ut possit esse aliquis magnarum divitiarum usus?

Multa dum divitiis suis omnia venalia fore crediderunt, ipsi in primis venerunt.

Non aliud divitias dixerim, quã impedimenta virtutis: Nam virtuti, & necessaria sunt, & graves.

Divitiæ bona ancilla, pessima domina.

HONORES VII.

Pro.

Honores non Tyrannorum, (ut loquuntur) sed Providentiæ Divinæ calculi sunt.

Con.

Dum honores appetimus, libertatem exuimus.

Honores dant ferè Potestatem earum Rerum; quas optima

Hono-

Honores faciunt & virtutes, & vitia conspicua: Itaque illas provocant, hæc refrenant.

Non novit quispiam, quantum in virtutis cursu profecerit: nisi honores ei campum prabeant apertum.

Virtutis, ut rerum aliarum, rapidus motus est ad locum, placidus in loco: Est autem virtutis locus honos.

optima Conditio est Nolle, proxima non posse.

Honorum ascensus arduus, statio lubrica, regressus præceps.

Qui in Honore sunt, vulgi opinionem mutantur oportet, ut seipsos beatos putent.

IMPERIA VIII.

Pro.

Felicitate frui, magnum bonum est, sed eam & aliis impertiri posse, adhuc majus.

Reges non hominū instar, sed astrorū sunt. Nam & in singulos, & in tēpora ipsa, magnum habent influxum.

Qui Dei vices gerunt, iis resistere, non tantū lase Majestatis Crimen est, sed Theomachia quedam.

Con.

Quam miserum habere, nil ferē quod appetas, infinita quæ metuas.

Qui in Imperiis sunt, similes sunt Corporibus Cœlestibus, quæ magnā veneratōnem habent, requiem nullā.

Nemo humana sortis ad Deorum convivium admittitur, nisi ad Ludibrium.

LAUS, EXISTIMATIO. IX.

Pro.

Virtutis radii reflexi laudes.

Laus Honoris est, ad quem liberis suffragiis pervenitur.

Honores a diversis Politis conferuntur, sed laudes ubique

Con.

Fama deterior Iudex, quā Nuncia.

Quid viro bono cum salivā vulgi?

Fama veluti fluvius, levā attollit, solida mergit.

X

Insi-

ubique sunt libertatis.

Vox populi habet aliquid
Divinum. Nam quomodo a-
liver tot capita in unū con-
spirare possint?

Ne mireris, si vulgus veriū
loquatur, quā honoratio-
res: quia etiā tūc² loquitur.

Infimarum virtutum apud
vulgus laus est, mediarum
admiration, supremarum sen-
sus nullus.

Laus magis ex ostenta-
tione, quam ex merito: &
veterosis magis accedit, quā
realibus.

NATURA X.

Pro.

Consuetudinis progressus
est Arithmeticus, Natura
Geometricus.

Vt in Rebus publicis, se ha-
bent Leges communes erga
consuetudines, eodem modo
in singulis se habet Natura
ad Consuetudinem.

Consuetudo cōtra naturā,
quasi Tyrannis quedam est:
& cito, ac levi occasione cor-
ruit.

FORTUNA. XI.

Pro.

Virtutes aperte laudes
pariunt, occulte fortunas.

Virtutes officiorum lau-
des pariunt, facultatum
fortunas.

Fortuna veluti galaxia,
hoc est, nodus quarundam
obscurarum virtutum, sine
Nomine.

Fortuna saltem ob filias
suas

Con.

Cogitamus secundum na-
turam, Loquimur secundum
Præcepta: sed agimus secun-
dum Consuetudinem.

Natura Pedantius qui-
dam est, Consuetudo Magi-
stratus.

Con.

Stultitia unius, fortuna
alterius.

In Fortunā illa præcipue
laudaverim, quod cum non
eligat, non tueatur.

Viri Magni, dum invidiā
virtutum suarum declinā-
runt, inter fortuna cultores
reperiuntur.

Con.

suas honoranda est, cōfiden-
tia scilicet, & auctoritatem.

VITA. XII.

Pro.

*Absurdum est Accidentia
Vita magis amare, quàm Vi-
tam ipsam.*

*Prestat ad omnia, etiam
ad virtutem curriculum lō-
gum, quàm breve.*

*Absq; spatio vitæ majori-
bus, nec perficere datur, nec
perdiscere, nec poenitere.*

Con.

*Philosophi, dum tantum
apparatum, adversus mor-
tem colligunt, ipsam magis
timendam effecerunt.*

*Mortē homines timēt, quia
nesciunt, ut pueri tenebras.*

*Non invenias inter hu-
manos, affectum tam pusil-
lū, qui si intendatur paulō
vehementius, non mortis
metum superet.*

*Mori velle, non tantum
fortis, aut miser, aut pru-
dens, sed etiam fastidiosus
potest.*

SUPERSTITIO. XIII

Pro.

*Qui zelo peccant, non
probandi, sed tamen aman-
di sunt.*

*Mediocritates moralibus
debentur: extremitates Di-
vinis.*

*Superstitiosus Religiosus
Designatus.*

*Fabulosissima quæq; Por-
tentia cuiusvis Religionis, ci-
tius crediderim: quàm hæc
omnia sine Numine fieri.*

Con.

*Vt Simia, similitudo cum
homine, deformitatem ad-
dit: ita Superstitioni, simili-
tudo cum Religione.*

*Quale odium est affecta-
tionis in civilibus, tale su-
perstitionis in Divinis.*

*Prestat nullam habere de
Dīs opinionem, quàm con-
tumeliosam.*

*Non Epicuri Schola, sed
Stoa, veteres Respublicas per-*

Pro:

X 2

tura

turbavit.

Nō cadit in mentē humanā, ut sit merus Atheista Dogmate: sed magni Hypocrite, sunt viri Atheista: qui Sacra perpetuò contrecabant, sed numquā verentur.

SUPERBIA. XIV.

Pro.

Superbia etiam vitiis inso-
ciabilis, atque ut venenum
veneno, ita haud pauca vi-
tia superbiā expelluntur.

Facilis, etiam alienis vi-
tiis obnoxius est: Superbus
tantū suis.

Superbia, si ab aliorum
contemptu, ad sui contem-
ptum ascendet, fiet demū
Philosophia.

Con.

Hedera virtutum ac bo-
norum omnium superbia.

Cetera vitia virtutibus
tantū contraria: Superbia
sola contagiosa.

Superbia optimā vitio-
rum conditione caret, id est,
latebris.

Superbus, cū ceteros
contemnit, se interim ne-
gligit.

INGRATITUDO. XV.

Pro.

Crimen ingrati animi, nil
aliud est, quā perspicacia
quedam, in causam beneficij
collati.

Dum grati erga quosdam
esse volumus: nec ceteris In-
stitiam præstamus, nec nobis
ipsis Libertatem.

Beneficii gratia eò minùs
reddenda est, quod de pretio
non constat.

Con.

Crimen ingrati animi,
non supplicis coercecur, sed
furiis permittitur.

Arctiora sunt vincula be-
neficiorum, quā officiorū:
quare, qui ingratus, inju-
stus, & omnia.

Ea est conditio humana:
Nemo tam publicā fortunā
natus est, quin privata &
Gratie, & Vindictæ, se omni-
nò debeat.

IN-

INVIDIA. XVI.

Pro.

Naturale est exprobrationem fortune suae odisse.

Invidia in Rebus pub. tanquam salubris ostracismus.

Con.

Invidia Festos dies non agit.

Nemo virtuti invidiam reconciliaverit praeter mortem.

Invidia virtutes laboribus exercet, ut Iuno Hercule.

IMPUDICITIA. XVII.

Pro.

Zelotypia debetur, quod castitas sit facta virtus.

Multa tristitia opus est, ut quis Venerem rem seriam putet.

Quid vel Dietae partem, vel munditiae speciem, vel superbiae filiam, inter virtutes collocas?

Amorum, ut avium sylvestrium, nulla proprietas est, sed ius possessione transfertur.

Con.

Pessima Circes transformatio impudicitiae.

Impudicus prorsus reverentiam sui perdidit: quod frantum est omnium vitiiorum.

Omnes ut Paris, qui forma optionem faciunt, prudentiae & potentiae iacturam faciunt.

In Veritatem non vulgarem incidit Alexander: cum Somnum & Venerem, Mortis Arrhabones esse dixit.

CRUELITAS. XVIII.

Pro.

Nulla virtutum tam saepe rea est, quam Clementia.

Crudelitas, si a vindicta est, Iusticia est, si a periculo: prudentia.

Qui Misericordiam inimico impertit, sibi denegat.

Con.

Cadibus grassari, aut ferre, aut Furia est.

Crudelitas viro bono semper fabulosa esse videtur, & fictio Tragica.

Non

X 3

Non sæpiùs Phlebotomia
necessaria sunt in curationi-
bus, quàm cædes in civilibus.

GLORIA VANA. XIX.

Pro.

Qui suas laudes appetit,
aliorum simul appetit utili-
tates.

Qui tã sobrius est, ut nihil
alienum curet, vereor ne &
publica aliena putet.

Ingenia in quibus aliquid
inane est, faciliùs curã Rei-
pub. recipiunt.

Con.

Gloriosi semper factiosi,
mendaces, mobiles, nimii.

Thraso Gnathonis præda.
Turpe est proco sollicitare
ancillam: est autem virtutis
ancilla Lavis.

IUSTITIA XX.

Pro.

Imperia & Politia, Iu-
stitia tantum additamenta
sunt: Si enim Iustitia aliter
possit exerceri, illis minimè
fuerit opus.

Iustitiæ debetur, quod ho-
mo homini sit Deus, non lu-
pus.

Iustitia etsi vitia tollere
non possit, tamen hoc efficit,
ut non ledant.

Con.

Si hoc est justum esse; Que
tibi fieri nolis, ea alteri non
facere, Clementia demum
Iustitia est.

Si suū cuiq; tribuendū est,
certè & venia humanitati.

Quid mihi æquitatem
narras, cum sapienti omnia
inaqualia sint?

Considera qualis reorum
conditio fuerit apud Roma-
nos, & pronuncia Iustitiam
è Repub. non esse.

Vulgaris ista Iustitia Poli-
tiarū, Philosophus in aulā:
hoc est, facit tantum ad Re-
verentiam Imperantium.

FOR.

FORTITUDO. XXI.

Pro.

Con.

Nil terribile nisi ipse timor.

Præclara virtus velle perire,
ut perdas.

Nil aut in voluptate solidum,
aut in virtute munitum,
ubi timor infestat.

Præclara virtus quàm etiã
ebrietas inducit.

Qui pericula apertis oculis
intuetur, ut excipiat, advertit
& ut evitet.

Vita suæ prodigus, alienæ
periculosus.

Ceteræ virtutes nos à dominatu
liberant vitiorum,
fortitudo sola à dominatu
fortune.

Virtus ferrea atatis fortitudo.

TEMPERANTIA XXII.

Pro.

Con.

Eadem ferè vis abstinendi
& sustinendi.

Negativæ istæ virtutes
non placent: nam Innocentiam
præstant, non merit.

Uniformitates, concordie,
& mensuræ motuum, cœlestia
sunt, & characteres æternitatis.

Languet mens, quæ excessibus
caret.

Temperantia, velut frigora
salubria, animi vires colligit
& firmat.

Amo virtutes, quæ excellentiam
actionis inducunt,
non hebetudinem passionis.

Exquisiti & vagi sensus,
Narcoticis indigēt: similiter
& affectus.

Cum consonantes animi
motus ponis, paucos ponis:
Nam pauperis est numerare
pecus.

Ista (non uti, ut non appetas:
Non appetere, ut non timeas)
pusillanimi sunt & diffidentis.

X 4

CON-

De Augmentis Scientiarum,
 CONSTANTIA. XXIII.

Pro.

Con.

Basis virtutum constantia.

Miser est, qui qualis ipse futurus sit, non novit.

Imbecillitas humani iudicii, rebus ipsis constare non potest, quare saltem sibi constet.

Etiam vitiis decus aspirat constantia.

Si ad fortunæ Inconstantiam, accedat etiam inconstantia mentis, in quantis tenebris vivitur?

Fortuna, tanquam Proteus, si perseveres: ad formam redit.

MAGNANIMITAS. XXIV.

Pro.

Con.

Si animus semel generosos fines optaverit, statim non modo virtutes circumstant, sed & Numina.

Virtutes ex habitu, aut præceptis, gregales sunt: ex fine, Heroicæ.

Magnanimitas est virtus poetica.

SCIENTIA, CONTEMPLATIO. XXV.

Pro.

Con.

Ea demum voluptas est secundum Naturam, cujus non est satietas.

Dulcissimus prospectus in erro-

Contemplatio, speciosa inertia.

Bene cogitare, non multò melius est, quam benè somniare.

errores aliorū subjacentes. niare.

Quàm bonum est orbes
mentis habere concentricos patriam.
universo?

Omnes affectus pravi, fal-
sæ affirmationes sunt: atque
eadē sunt bonitas & veritas.

L I T E R Æ. X X V I.

Pro.

Con.

Si de rebus minutis, li-
bri scripti forent, vix ullus
esset experientiae usus.

Lectio est conversatio cum
prudentibus: Actio fere cum
stultis.

Non inutiles scientiae exi-
stimandæ sunt, quarum in se
nullus est usus, si ingenia a-
quant, & ordinent.

In Academiis discunt cre-
dere.

Quæ unquam ars docuit,
tempestivum artis usum?

Sapere ex regula, & ex
experientia, planè contra-
rie rationes sunt: ut qui al-
teri assuefactus sit, ad alte-
rum sit ineptus.

Artis sepius inepus u-
sus est, ne sit nullus.

Hoc fere omnes Academici
habent, ut ex qualibet re sole-
ant agnoscere, quod faciāt, &
nō addiscere, quod nesciant.

P R O M P T I T U D O. X X V I I.

Pro.

Con.

Opportuna prudentia non
est, quæ celeris non est.

Qui cito errat, citò erro-
rem emendat.

Qui ex composito, & non
obiter prudens est, nil magni
facit.

Prudentia nō altè petitur,
quæ presto est.

Prudentia, ut vestis, levis
quæ expedita.

Cujus consilia non matu-
rat deliberatio, nec pruden-
tiam atas.

Quæ ad breve tempus excogitantur, ad breve tempus placent.

Taciturnitas in Secretis. XXVIII.

Pro.

Taciturno nil reticetur, quia omnia tuto communiscantur.

Qui facile loquitur, quæ scit, loquitur & quæ nescit.

Secretis etiam mysteria debentur.

Con.

Varietas morum optimè animum collocat in secreta.

Taciturnitas confessoris virtus.

Taciturno omnia reticetur, quia silentiū repeditur.

Tectus, ignoto proximus.

FACILITAS. XXIX.

Pro.

Anno virum alieno affectui obnoxium, sed tamen iudicium ab obsequio revocantem.

Flexibilem esse, ad naturam auri proximè accedit.

Con.

Facilitas, Iudicii quædam inepta privatio.

Faciliū beneficia, debita videntur, negationes, injuria.

Sibi gratiam habet, qui à facili aliquid impetrat.

Facilem omnes Difficultates premunt, nam omnibus se implicat.

Facilis ferè se recipit cum pudore.

POPULARITAS. XXX.

Pro.

Prudentibus eadem ferè placent, at stultorum varietati occurrere prudentia est.

Colere populum, est coli.

Qui ipsi magni viri sunt, neminem unum ferè habet, quem

Con.

Qui valdè cum stultis congruit, ipse suspectus esse potest.

Qui turbæ placet, ferè & Turbas miscet.

Nil moderatum vulgo gratum est.

Insi-

quem vereantur, sed popu-
lum.

Infima assentatio est as-
sentatio vulgi.

LOQUACITAS. XXXI.

Pro.

Con.

Qui filet, aut alios habet
pro suspectis, aut suspectus est
ipse sibi.

Custodia omnes infelices,
miserrima silentii.

Silentium stultorum vir-
tus: Itaq; recte illi silenti: si
prudens es, stultus es, si stul-
tus, prudens.

Silentium, veluti nox,
insidiis opportunum.

Cogitationes in profluen-
te sanissimæ.

Silentium solitudinis genus.
Opinioni se veditat, qui filet
Silentium, nec pravæ cogi-
tationes egerit, nec bonas
distribuit.

Silentium verbis, & gra-
tia addit, & auctoritatem.

Silentium veluti somnus
quidam, alit prudentiam.

Silentium fermentatio
cogitationum.

Stilus prudentia silentium.

Silentium ambit verita-
tem.

DISSIMULATIO. XXXII.

Pro.

Con.

Dissimulatio compendia-
ria sapientia.

Non idem dicere, sed idem
spectare debemus.

Etiam in animo deformis
nuditas.

Dissimulatio & decori
est, & presidio.

Sepes consiliorum dissi-
mulatio.

Cum cogitare secundum
rerum veritatem non possi-
mus, at loquamur secundum
cogitationem.

Quibus artes civiles supra
captum ingenii sunt, eis dis-
simulatio pro prudentia erit.

Qui dissimulat, precipuo
ad agendum instrumento se
privat, Fide.

Dis-

Aliqui bono suo falluntur. *Disimulatio disimulatio-*
nem invitat.
 Qui indissimulante omnia agit, æque decipit: nam plu- *Qui dissimulat, liber non*
 rimi, aut non capiunt, aut *est.*
 non credunt.

Indissimulatio nihil aliud,
 quam animi impotentia.

A U D A C I A. XXXIII.

Pro.

Con.

Docet improbare, qui vere-
 cundatur.

Audacia stultitiæ viator,
 Inverecundia inutilis nisi

Quod actio oratori, id
 audacia viro civili, pri-
 mum, secundum, tertium.

ad imposturam.

Consistentem verecundiam
 amo, accusantem odi.

Confidentia stultorum im-
 peratrix, prudentium scur-
 ra.

Confidentia morum ani-
 mos promptius sociat.

Audacia est stupor quidam
 sensus, cum malitiâ volun-
 tatis.

Placet obscurus vultus, &
 perspicua oratio.

Cereemoniæ. Puncti.

Affectatio. XXXIV.

Pro.

Con.

Vultus & gestus decora
 moderatio, verum condi-
 mentum virtutis.

Quid deformius, quàm sce-
 nam in vitam transferre.

Si & in verbis vulgo pare-
 mus, quid ni in habitu, &
 gestu?

Ex ingenuitate decorum,
 ex arte odium.

Qui in levibus, & quo-
 tidianâ consuetudine, decus
 non retinet, sit licet vir ma-
 gnus, nōris tamen hunc tan-
 tum certis horis sapere.

Magis placent cerussata
 buccæ, & calamistrata co-
 ma, quàm cerussati & ca-
 lamistrati mores.

Qui animum ad tam exi-
 les observationes applicat,
 magna cogitationis capax

Vir-

non

Virtus, & prudentia sine non est.
punctis, velut peregrinae lin- *Affectatio, Ingenuitas*
guae sunt, nam vulgò non in- *putredo lucens.*
telliguntur.

Qui vulgi sensum, per con-
gruitatē non novit, is, si nec
per observationem noverit,
omnium stultissimus est.

Puncti Translatio sunt vir-
tutis in linguā vernaculam.

J o c i. X X X V.

Pro.

Con.

Oratorum ara jocus.
Qui in omnibus modestum
leporem miscet, libertatem
animi retinet.

Res est supra opinionem
Politica, facile transire à jo-
co ad serium, à serio ad jo-
cum.

Veritatis aliàs non per-
venture saepe vehiculum jo-
cus.

Istos deformitatū ac con-
cinnitatum aucupes, quis
non contemnat?

Rerum magnitudinē eluere
joco, improbū artificium est.

Iocos tum considera, cum
risu destituti sunt.

Faceti isti ferè non pene-
trant ultra superficiem re-
rum, ubi joci sedes est.

Vbi jocus ad seria momen-
ti aliquid habet, ibi levitas
puerilis est.

A m o r. X X X V I.

Pro.

Con.

Annon vides omnes se que-
rere? at amans solus se inve-
nit.

Non est melior ordinatio
animi, quam ex imperio
affectūs alicujus insignis.

Qui *dat.*

Amori multum debet sce-
na, nihil vita.

Nil tam varii nominis est,
quam amor. Nam res, aut
tam stulta est, ut se nesciat,
aut tam turpis, ut se fūco cō-

Odi

Qui sapit, Desiderium
querat: nam qui nō aliquid
insigniter appetit, ei omnia
ingrata sūt, & tadio plena.

Quid ni in Vnitate acqui-
escat Vnus.

Odi istos mono-phronti-
stas.

Angusta admodum con-
templatio amor.

AMICITIA. XXXVII.

Pro.

Con.

Eadem facit amicitia, quæ
fortitudo, sed suavius.

Suave Condimentum o-
mnium bonorum amicitia.

Pessima solitudo, non ve-
ras habere amicitias.

Digna male fidei ultio,
amicitiis privari.

Qui amicitias arctas copu-
lat, novas necessitates sibi
imponit.

Animi imbecilli est, par-
tiri fortunam.

ADULATIO. XXXVIII.

Pro.

Con.

Adulatio magis ex more,
quàm ex malitiâ.

Laudando instituere sem-
per formula fuit, debita po-
tentioribus.

Adulatio stilus servorum.

Adulatio calx vitiorum.

Adulatio aucupii illud
genus, quod similitudine vo-
cis, Aves fallit.

Adultationis deformitas
comica, nocumentum tra-
gicum.

Auribus mederi difficilli-
mum.

VINDICTA. XXXIX.

Pro.

Con.

Vindicta privata Iustitia
agrestis.

Qui vim rependit, legem
tan-

Qui injuriam fecit, princí-
pium malo dedit, qui reddi-
dit, modum abstulit.

Vin-

tantum violat, non hominem.

Vtilis metus ultionis privata; Nam leges nimium sapere dormiunt.

INNOVATIO. XL.

PRO.

Omnis medicina innovatio.

Qui nova remedia fugit, nova mala opperitur.

Novator maximus tempus, quidni igitur tempus imitemur?

Exempla remota inepta sunt; Recentia corrupta & ambitiosa.

Imperitis & contentiosis permittere, ut ad exempla res agant.

Sicut qui nobilitatem, in familiam introducunt, digniores fere sunt posteris: ita novationes rerum plerumque præstant iis, quæ ad exempla fiunt.

Morosa morum retentio, res turbulenta est, æque ac novitas.

Cum per se res mutantur in deterius, si consilio in melius non mutantur, quis finis erit mali?

Moris servi, temporis ludibria.

Vindicta, quod magis naturalis, eo magis coercenda.

Qui facile injuriam reddit is fortasse tempore, non voluntate posterior erat.

CON.

Novi partus deformes sunt.

Nullus auctor placet, præter tempus.

Nulla novitas absque injuria; nam præsentia convellit.

Quæ usu obtinuerunt, si non bona, at saltem apta inter se sunt.

Quis novator tempus imitatur, quod novationes ita insinuat, ut sensus fallant?

Quod præter spem evenit, cui prodest, minus acceptum, cui obest, magis molestum.

MORA.

Pro.

Con.

Fortuna multa festinanti
vendidit, quibus morantem
donat.

Occasio primum ansam
vasis porrigit, deinde ven-
trem.

Dum initia rerum ample-
cti properamus, umbras
prensamus.

Occasio instar Sibyllæ mi-
nuat oblatum, pretium auget.

Fluctuantibus rebus ad-
vertendum, inclinantibus
agendum.

Celeritas orci galea.

Quæ mature fiunt, iudicio
fiunt, quæ serò, per ambi-
tum.

Prima actionum Argo
mittenda sunt, extrema
Briareo.

P RÆ P A R A T I O. X L I I.

Pro.

Con.

Qui parvis copiis rem ma-
gnam aggreditur, fingit op-
portunitatem, ut speret.

Optimus terminus paran-
dis, prima occasio agendi.

Parvis apparatibus non
fortuna, sed prudentia emi-
tur.

Nemo speret se fortunam
apparatu ligare posse.

Alteratio apparatus &
actionis, Politica sunt: Di-
stincto tumida & infelix.

Magnus apparatus pro-
digus & temporis, & re-
rum.

P R I N C I P I I S O S T R A R E. X L I I I.

Pro.

Con.

Plura pericula fallant,
quàm vincunt.

Docet periculum progredi,
qui accingitur, & periculum
figit remedio.

Minus operis est periculo
remedium adhibere, quàm
progressus ejus observare &
custodire.

Etiam in remediis pericu-
lorum, levia pericula sub-
sistunt.

Pre-

Non jam leve est periculum, si leve videatur.

Praestat cum paucis remediis, quae invaluerunt, rem habere: quam cum minus singulorum.

CONSILIA VIOLENTA. XLIV.

Pro.

Con.

Qui lenem istam prudentiam amplectuntur, iis augmenta mali salubria sunt.

Omne remedium violentum, praeagnans novi mali.

Neceffitas, quae violenta consulit, eadem exequitur.

Violenta consilia nemo dat, praeter iram & metum.

SUSPICIO. XLV.

Pro.

Con.

Diffidentia nervi prudentiae, at suspicio medicamentum arthriticum.

Suspicio fidem absoluit. Suspicionum intemperies est Mania quadam Civilis.

Merito ejus fides suspecta est, quam suspicio labefacit, Suspicio fragilem fidem solvit, fortem intendit.

VERBA LEGIS XLVI.

Pro.

Con.

Non est interpretatio, sed divinatio, quae recedit à litera.

Ex omnibus verbis eliciendus est sensus, qui interpretetur singula.

Cum receditur à litera judex transit in legislatorem.

Pessima tyrannis lex in equuleo.

Pro Testibus contra Argumenta. XLVII.

Pro.

Con.

Secundum Oratorem, non secundum causam pronunciat, qui argumentis nititur.

Si testibus credendum sit contra argumenta, sufficit tantum judicem esse, non surdum.

Qui argumentis potius credit,

¶

Argu-

dit, quam testibus etiam Ingenio, magis debet fidere, quam sensui.

Tutum foret argumentis credere, si homines nihil absurdi facerent.

Argumenta, cum sint contra testimonia, hoc præstāt; ut res mira videatur, non autem ut vera.

Argumenta antidotorum contra venena testimoniorum.

Iis probationibus tutissimè creditur, quæ rarissime mentiuntur.

Atque hæc *Antitheta*, (quæ nunc proposuimus) fortassè tanti non fuerint, sed cum jam olim parata & collecta à nobis essent, nolimus diligentia nostræ juvenilis fructum perire: Præsertim cum, (si quis acutiùs introspiciat) *semina* sint, nō *flores*. In illò autem adolescentiam planè spirant, quod sint in *moralì*, sive *demonstrativo* genere, uberiora; in *deliberativo*, & *judiciali*, perpauca.

Tertia *Collectio*, quæ pertinet ad *promptuariam*, atq; etiam *desideratur*, est ea, quam vocare placet, *Formula-rum Minorum*. Illæ autem sunt, veluti vestibula, porticæ, ante-cameræ, re-cameræ, transitus, &c. *Orationis*, quæ indiscriminatim omnibus subiectis competere possint. Quales sunt *præfationes*, *conclusiones*, *digressiones*, *transitiones*, *promissiones*, *declinationes*, & plurima ejusmodi. Quemadmodum enim in ædificiis, plurimùm facit & ad voluptatem, & ad usum, ut frontispicia, gradus, ostia, fenestræ, aditus, transitus, & hujusmodi, commodè distribuuntur; eodem modo etiam in oratione fit, ut additamenta & interpositiones istæ, (si decore, & perite formentur & collocentur) plurimùm tum gratiæ, tum commoditatis, univ-

universæ orationis structuræ adiciant. Harum *Formularum* Exemplum unum aut alterum proponemus, neque diutius iisdem immorabimur. Etsi enim sint res haud exigui usus, tamen cum nihil in his addamus de nostro, sed tantum *formulas* nudas, ex Demosthene, aut Cicerone, aut alio quopiam selecto Auctore, describamus, inferius quiddam videntur, quam ut in eo tempus teramus.

Exempla Formularum Minorum.

Conclusio Deliberativæ.

sic & culpam præteritam, fas erit redimere, & futuris incommedis eâdem operâ prospicere.

Partitionis accuratæ Corollarium.

Ut omnes intelligant, nihil me & subtersugere voluisse reticendo, aut obscurare dicendô.

Transitio cum Monito.

Verum hæc ita prætereamus, ut tamen intuentes & respectantes, relinquamus.

Præoccupatio contra opinionem inveteratam,

Faciam, ut intelligatis in totâ causâ, quid res ipsa rulerit, quid error affinxerit, quid invidia conflaverit.

Hæc patica enumerasse, ad *Exempla*, satis fuerit: cum quibus, *Appendices Rhetoricæ*, quæ ad *Promptuariam* spectant, concludimus.

C A P. IIII.

Appendices generales duæ Traditivæ, Criticæ, & Pædagogicæ.

Superfunt duæ *appendices Traditivæ* in genere; Altera *Critica*, Altera *Pædagogica*. Sicut enim pars *Traditivæ* præcipua in *Scriptione Librorum* consistit, ita pars ejus relativa in *Librorum* versatur *Lectio*: *Lectio* autem, vel *Magistrorum* ope regitur, vel *industria* cujus

cujusque propriâ perficitur; Atque huic rei inserviunt *Doctrinæ* illæ, quas diximus, duæ.

Ad *Criticam* spectant, primò *Authorum probatorum limata Correctio, & emendata Editio*, quibus & ipsorum *Authorum* honor vindicatur, & Studiosis lumen præfertur. Quâ tamen in re, studiis haud parùm detrimenti intulit, quorundam hominum diligentia temeraria. *Criticis* enim haud paucis mos est, ubi incidunt in quidpiam, quod non intelligunt, vitium statim in exemplari supponere, veluti in illo loco Taciti: Cùm quædam Colonia jus *Afyli* apud Senatum assereret, narrat Tacitus, non æquis admodum auribus, quæ ab iis proferebantur, fuisse ab Imperatore & Senatu audita: Itaque Legati causâ diffusi, bonam pecuniæ summam Tito Vinio dederunt, ut eis patrocinaretur, hoc itaque pacto res obtinuit: Tum (inquit Tacitus) *Dignitas & Antiquitas Coloniae* valuit: quasi Argumenta, quæ antea levia videbantur, accedente pretio novum tum pondus accepissent. At *Criticus* quidam, non ex infimis, verbum *Tum* expunxit, & *Tantum* reposuit. Atque hâc pravâ *Criticorum* consuetudine factum est, ut (Quod non nemo prudenter notavit) *Exemplaria maxime castigata sint sæpe numero minime omnium casta*. Quinimò, ut verum dicamus, nisi *Critici* fuerint eruditi in *Scientiis* illis, de quibus Libri ab ipsis editi tractant, periculo diligentia eorum non vacat.

Secundò ad *Criticam* spectant, *Authorum Interpretatio & Explicatio, Commentarii, Scholia Nota, Spicilegia, & similia*. In istiusmodi autem laboribus, pessimus ille *Criticorum* nonnullos quasi morbus inuasit, ut multa ex obscurioribus transilient, in satis verò perspicuis ad fastidium usque immorentur, & expa-

tien-

tientur. Scilicet, non tam illud agitur, ut Author ipse illustretur, quàm ut *Criticus* ille, multiplicem suam eruditionem, & variam lectionem, ubique arreptâ occasione, ostendet. Optandum imprimis foret (licet hæc res ad Traditivam principalem, non ad appendices pertineat) ut qui Argumenta obscuriora, & nobiliora pertractet Scriptor, suas ipse explicationes subjungat; ut & textus ipse digressionibus aut explicationibus non abrumpatur; & Notæ à Scriptoris mente non recedant. Cujusmodi quidpiam suspicamur de *Theone Euclidis*.

Tertiò, ad *Criticam* spectat (quod etiam nomen eidem indidit) de *Authoribus*, quos edunt, breve aliquot *judicium* interponere; Et illos cum cæteris Scriptoribus, qui eadem tractant, comparare; ut per hujusmodi censuram, studiosi, & de librorum delectu, moneantur, & ad ipsam lectionem eorum instructiores accedant. Atq; hoc ultimum, est *Criticorum* tanquàm Cathedra, quâ certè nostra ætate oblitteraverunt Viri nonnulli magni majores certè, nostro *judicio*, quàm pro modulo *Criticorum*.

Ad *Pedagogicam* quod attinet, brevissimum foret dictu; *Consule Scholas Iesuitarum*: Nihil enim, quod in usum venit, his melius. Nos tamen pauca more nostro monebimus, tanquam spicas legentes. Omnino institutionem pueritiæ & juventutis collegiatam probamus; Non in ædibus privatis; Non sub Ludimagistris tantum. Adest adolescentulis in *Collegiis* æmulatio major erga æquales; Adest quoque ipse vultus & aspectus virorum gravium, quod facit ad verecundiam, & teneros animos etiam à principio conformat ad exemplar: Deniq; sunt quidem plurima educationis collegiatæ commoda. In ordine autem & modo

disciplinæ, illud inprimis consuluerim; ut caveatur à compendiis; & à præcocitate quâdam doctrinæ, quæ ingenia reddat audacula, & magnos profectus potius ostentet, quàm faciat. Quin & savendum nonnihil ingeniorum libertati, ut si quis, quæ ex more disciplinæ sunt, faciat, & simul tempus ac alia, in quæ propensus est, suffuretur, ne utiq; cohibeatur. Porro operæ pretium fuerit diligenter animadvertere (quod fortassè adhuc non fuerit notatum) esse duos assuefaciendi, & exercendi & preparandi ingenia modos, eosque tanquàm antistrophos. Alter incipit à facilioribus, & ad magis ardua paulatim deducit; Alter ab initio, duriora imperat & urget, ut iis obtentis, facilioribus quis etiam suaviter perfungi possit. Alia enim est Methodus, incipere natate cum utribus, qui sublevant; Alia incipere saltare cum calceis ponderosis, qui aggravent. Neque facile est dictu, quantum Methodorum prudens intermixtio, conferat ad promovendas, tam animi, quàm corporis, facultates. Item applicatio & delectus studiorum, pro naturâ ingeniorum quæ erudiuntur, res est singularis & usus & iudicii; quam etiam benè & verè notatam & perspectam Magistri parentibus adolescentium debent; ut de genere vitæ, cui filios suos destinant, consulere possent. Verùm & illud attentius paulò observandum, non tantùm in iis, ad quæ naturâ quisque suâ fertur, longè maximos fieri profectus; sed etiam ad ea, ad quæ vitio naturæ quis maximè fuerit inhabilis, reperiri in studiis ad hoc propriò delectis, remedia & curationes. Exempli gratiâ; Si cuipiam ingenium tale sit, quale est avium, ut facilè abripiatur, nec per moram (qualem oportet) inventum esse sustineat; Remedium huic rei præbebunt *Mathematica*, in quibus si evagetur paulò

paulò mens, de integro renovanda est demonstratio. Etiam *exercitiorū*, in erudiendo, partes liquet esse vel maximas. At illud à paucis notatū est, quod *exercitiorum* debeat esse, nō solum prudens institutio, sed etiā prudens intermissio. Optimè siquidem Cicero notavit, quod in *exercitiis*, plerumq; exerceri contingat, non minus vitia, quàm facultates; adeo ut malus habitus, quandoque simul acquiratur, & se insinuet cum bono. Itaque tutius est intermittere, *exercitia*, & subinde repetere, quàm assidue continuare & urgere. Verùm de his satis. Sunt certe hæ res primo aspectu, minus grandes & solennes, sed fructuosæ tamen, & efficaces. Quemadmodum enim in plantis, ad felicitatem vel infelicitatem ipsarum, plurimum faciunt injuriæ, aut auxilia, quæ iisdem, cū teneræ fuissent, intervenerint; quemadmodum etiam incrementa illa immensa Imperii Romani, meritò à quibusdam attribuantur, virtuti & prudentiæ sex illorum Regū, qui eidem in pueritiâ suâ, veluti Tutores fuerūt, aut Nutritii: Sic certe, cultura & institutio annorum puerilium, aut teneriorum, eas habet vires, licet latentes, & minimè in cujusvis observationem incurrentes, quas neque temporis diuturnitas, neque laborum assiduitas & contentio, postea, atate maturiore, possint ullo modo æquiparare. Non abs re fuerit etiam notare, facultates vel mediocres, si in magnos Viros, aut res magnas inciderint, graves & insignes interdum producere effectus. Eius rei ponemus exemplum memorabile; Quod eò magis adducimus, quia Jesuitæ eandem disciplinam nō videntur aspernari, sano (ut nobis videtur) iudicio. Atq; res, quæ si sit Professoria, infamis est: Verùm disciplinaria facta, ex optimis est. Intelligimus autem *Actionem*

Theatralem. Quippe quæ memoriam roborat; vocis & pronunciationis tonum atque efficaciam temperat; Vultum & gestum ad decorum componit, Fiduciam non parvam conciliat, denique oculis hominum juvenes assuefacit. Erit autem exemplum è Tacito desumptum, *Vibuleni* cujusdam, olim *Histrionis*, tunc temporis autem *Militantis*, in *Legionibus Pannonicis*. Ille, sub excessu Augusti, seditionem moverat, ita ut *Blæsus præfectus*, aliquos ex seditionis in carcerem coniiceret. Milites verò impressione factâ, illos effractis carceribus liberârunt: At *Vibulenus*, apud Milites concionabundus, sic orsus est; *Vos (inquit) his innocentibus & miserrimis lucem & spiritum reddidistis: Sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos à Germanico exercitu, de communibus commodis, nocte proxima jugulavit per gladiatores suos, quos in exitium Militum habet atque armat. Responde Blæse, ubi cadaver abjeceris? Ne hostes quidem sepulturam invident. Cum osculis, cum lachrymis dolorem meum implevero, me quoque trucidari jube, dum infectos, nullum ob scelus, sed quia utilitati Legionum consulebamus, hi sepeliant.* Quibus verbis invidiæ ac consternationis nimium quantum concivit. Adeo ut nisi brevi postea innotuisset, nihil horum fuisse, quin etiam fratrem eum nunquam habuisse, vix à *Præfecto* Milites manus abstinuissent: Ille verò rem totam, tanquàm fabulam, in scenâ peregit.

Nunc verò, ad *Colophonem* pervenimus, tractatus nostri, de doctrinis rationalibus. In quibus licet à partitionibus receptis interdum recesserimus; nemo tamen existimet, nos illas omnes improbare partitiones, quibus usi non sumus. Duplex enim nobis imponitur necessitas partitiones mutandi: Una, quia hæc duo,

duo, nimirum, res naturâ proximas, in unam classẽ redigere, & res ad usum promendas, conijcere in unum cumulum, sine ipso, & intentione, sunt omnino diversa. Exempli gratia, Secretarius aliquis Regis, aut Reip. in Musæo, chartas suas ita procul dubio distribuit, ut quæ similis sint Naturæ, simul componat, veluti fœdera seorsum, seorsum mandata, literas ab Exteris, literas domesticas, & similia, seorsum omnia. Contrâ, in scrinio aliquo particulari, illas simul componit, quas, licet diversi generis sunt, simul tamen usu fore existimet: Sic nimirum in hoc universali scientiæ Repositorio, nobis pro natura rerum ipsarum, *partitiones* erant instituendæ: cum tamen, si particularis aliqua Scientia fuisset pertractanda, *Partitiones* fuisset secuti, usui & praxi potius accommodatas, Altera necessitas partitiones mutandi est, quia *Desideratorum* ad Scientias adjectio, & eorum cū reliquis in integrum corpus redactio, etiam, per consequentiam, *Scientiarum* ipsarum partitiones transtulit. Nam (demonstrationis gratia) esto quod artes, quæ habentur, rationem habeant Numeri 15. adjectis autem *Desideratis* Numeri 20. Dico quod partes Numeri 15. non sunt eadem partes, quæ Numeri 20. Nam Partes Numeri 15. sunt 3. & 5. Partes verò Numeri 20. sunt 2. 4. 5. & 10. Itaque patet quod hæc aliter fieri non potuerint.

Atque de *Scientiis Logicis*
hæc dicta sunt.

De Augmentis Scientiarum,
FRANCISCI
BARONIS DE
VERULAMIO,
VICE-COMITIS SANCTI
ALBANI,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum,

LIBER SEPTIMUS,

AD REGEM SVVM,

C A P. I.

Partitio Ethicæ, in Doctrinam de Exemplari; & Georgica animi, Partitio Exemplaris, (scilicet Boni) in Bonum Simplex; & Bonum Comparatum. Partitio Boni Simplicis, in Bonum Individuale: & Bonum Communione.

PEruentum est (Rex optime) ad *Ethicam*, quæ *Voluntatem humanam* intuetur & tractat. *Voluntatem* gubernat recta ratio, seducit bonum apparens; *Voluntatis* stimuli affectus, ministri organa & motus voluntarii. De hac Salomon, *Ante omnia* (inquit) *custodi, Fili, cor tuum, nam inde procedunt actiones vitæ.* In hujus *Scientiæ* pertractatione, qui de eâ scripserunt, perinde mihi fecisse videntur, ac si quis *scribendi artem* tradere pollicitus, pulchra tantum exhibeat *exemplaria*, literarum tam simplicium quam copularum; de *calamo* verò *ducendo*, aut modis characteres efformandi, nihil præcipiat: Ita & isti proposuerunt nobis *exemplaria bella*, & *luculentæ*, atque *descriptiones* sive *imagines accuratas, boni, virtutis, officiorum, felicitatis*, tanquam vera objecta, & scopos

scopos voluntatis & appetitus humani: Verùm quomodò quis possit optimè, ad hos scopos, (excellentes sanè, & benè ab illis positos) collimare, hoc est, quibus & institutis animus ad illa assequenda subigi & componi possit, aut nihil præcipiunt, aut perfunctoriè, & minùs utiliter. Disseramus, quantum libuerit, virtutes morales in animo humano esse habitualiter, non naturaliter: Distinguamus solenniter, inter spiritus generosos, & vulgus ignobile, quod illi rationum momentis, hi præmio aut pœnâ, ducantur: Præcipiamus ingeniosè, animum humanum, ut rectificetur, instar bacilli, in contrariam partem inclinationis suæ flecti oportere: Aliaque insuper hujusmodi hinc inde spargamus: Longè tamen abest, ut hæc & alia id genus, absentiam rei excusent, quam modò requirimus.

Hujusce neglectus causam, haud aliam esse reor, quàm latentem illum scopulum, ad quem tot *Scientiæ* naviculæ impingentes, naufragia passiæ sunt: Nimirum, quod fastidiant Scriptores versari in rebus vulgatis, & plebeiis, quæ nec satis subtiles sint ad disputandum, nec satis illustres ad ornandum. Sanè haud facilè quis verbis assequatur, quantam calamitatem attulerit hoc ipsum, quod dicimus: quod homines ingenitâ superbiâ, & gloria vana, eas materias tractationum, eosque modos tractandi sibi delegerint, quæ ingenia ipsorum potius cõmendent, quàm Lectorum utilitatibus inserviant. Optimè Seneca, *Nocet illis eloquentia, quibus non rerum facit cupiditatem, sed sui*: Siquidem Scripta talia esse debent, ut amores documentorum ipsorum, non doctorum excitent. Hi igitur rectâ incedunt viâ, qui consiliis suis id prædicare possint, quod fecit Demosthenes, atque

atque hâc clausulâ ea concludere, *Quæ si feceritis, non Oratorem duntaxat in præsentia laudabitis, sed vosmetipsos etiam non ita multo post, statu rerum vestrarum meliore.* Ego certè, (Rex optime) ut de meipso, quod res est, loquar, & in iis quæ nunc edo, & in iis, quæ in posterum meditor, Dignitatē ingenii & nominis mei, (si qua sit) sapius sciens & volens projicio, dum commodis humanis inserviam: Quique Architectus fortassè in Philosophiâ & Scientiis esse debeam, etjam Operarius & Bajulus, & quidvis demùm fio; cum haud pauca, quæ omninò fieri necesse sit; alii autem ob innatam superbiam subterfugiât, ipse sustineam, & exequar. Verùm (ut ad rem redeamus) quod cœpimus dicere, delegerunt sibi Philosophi in *Ethica*, massam quandam materiæ splendidam & nitentem, in quâ potissimùm, vel ingenii acumen, vel eloquentiæ vigorem venditare possint. Quæ verò Practicam maximè instruunt, quandoquidem tam belle ornari non possint, maximâ ex parte omiserunt.

Neq; tamen debuerant, Viri tam eximii, desperasse de fortunâ, simili ei, quam Poëta Virgilius, & sibi spondere ausus, & revera consequutus est; qui non minorem, eloquentiæ, ingenii, & eruditionis, gloriam adeptus est, in explicando observationes agriculturæ, quàm *Æneæ* res gestas Heroicas enarrando.

*Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum,
Quam sit & angustis his addere rebus honorem.*

Certè, si seridò hominibus cordi sit, non in otio scribere, quæ per otium legantur, sed revera vitam activam instruere & subornare; *Georgica* ista animi humani, non minore in pretio apud homines haberi debeant, quàm Heroicæ illæ effigies virtutis, boni, & felicitatis in quibus tam operosè est insudatum.

Partie.

Partiemur igitur *Ethicam*, in doctrinas principales duas; Alteram de *exemplari* sive *immagine boni*; Alteram de *regimine & culturâ animi*, quam etiam partem *Georgicâ animi* appellare consuevimus: Illa *naturam boni* describit, hæc *regulas de animo ad illa conformando præscribit.*

Doctrina de *exemplari* (quæ *boni naturam* intuetur & describit) *bonum* considerat, aut *simplex*; aut *comparatum*; aut *genera* (inquam) *boni*; aut *gradus*. In posteriore horum, disputationes illas infinitas, & speculationes circa *boni supremum gradum*, quem *felicitem, beatitudinem, summum bonum* vocitarunt (quæ *Ethnicis* instar *Theologiæ* erant) *Christiana* tandem fides sustulit, & missas fecit. Quemadmodum enim *Aristoteles* ait, *Adolescentes posse etiam beatos esse, sed non aliter, quàm spe*; eodem modo, à *Christianâ Fide* edocti, debemus nos omnes minorum & adolescentum loco statuere, ut non aliam *felicitem* cogitemus, quàm quæ in *Spe* sita est.

Liberati igitur, bonis avibus, ab hac doctrinâ, tanquàm de cælo *Ethnicorum*; Quâ in parte procul dubio elevationem naturæ humanæ, attribuerunt majorem, quàm cujus illa esset capax: Videmus enim quali *Cothurno Seneca, Verè magnum, habere fragilitatem hominis, securitatem Dei*) Reliqua certè ab illis, circa doctrinam *exemplaris*, tradita, minore aut veritatis, aut sobrietatis jacturâ, magnâ ex parte recipere possumus. Etenim, quod ad *naturam boni positivi & simplicis* spectat, illâ certe pulcherrimè, & ad vivum, veluti in tabulis eximiis depinxerunt; *Virtutum & officiorum figuras, posituras, genera, affinitates, partes, subiecta, provincias, actiones, dispensationes*, diligentissimè sub oculos repræsentantes. Neque hic finis: Nam hæc omnia

omnia animo humano, magno quoque argumentorum acumine & vivacitate, & suasionum dulcedine, commendârunt atque insinuârunt: Quinetiam (quantum verbis præstari possit) eadem contra pravos & populares Errores, & insultus, fidelissimè muniverunt. Quatenus verò ad naturam boni comparati, huic rei etiam nullo modo defuerunt; In constituendis trinis illis ordinibus bonorum, in collatione vitæ contemplativæ cum activâ, in discriminatione virtutis cum reluctatione, & virtutis jam securitatem nactæ, & confirmatæ, in conflictu & pugna honesti & utilis, in virtutum inter se libramine, nimirum cui quæque præponderet, & similibus. Aded ut hanc partem de exemplari, insigniter excultam jam esse, & Antiquos, in eâ re, mirabiles se viros præstitisse, reperiam: Ita tamen, ut Philosophos longo post se intervallo reliquerit, quia & strenua Theologorum diligentia; in officiis, & virtutibus moralibus, & casibus conscientie, & peccati circumscriptionibus pensitandis & determinandis, exercitata.

Nihilo secius (ut ad Philosophos redeamus) si illi (antequam ad populares & receptas notiones, virtutis, vitii, doloris, voluptatis, & cæterorum, se applicassent) superfedissent paulisper, & radices ipsas boni & mali, & radicum illarum fibras indagassent; ingentem, meo judicio, lucem illis omnibus, quæ postea in inquisitionem ventura fuissent, affudissent: Ante omnia, si naturam rerum non minùs quàm axiomata moralia, consulissent, doctrinas suas minùs prolixas, magis autem profundas reddidissent. Quod cum ab illis, aut omninò omissum, aut confusè admodum tractatum fuerit, nos breviter retractabimus; & fontes ipsos rerum moralium aperire, & purgare conabimur,

mur, antequam ad doctrinam de cultura animi, quam ponimus, ut *Desideratam*, perveniamus. Hoc enim (ut arbitramur) doctrinam de exemplari, novis quodammodo viribus donabit.

Inditus est atque impressus, unicuique rei appetitus, ad duplicem naturam boni; Alteram, quia res totum quiddam est in seipsa: Alteram, quâ est pars totius alicujus majoris. Atque posterior hæc illâ alterâ dignior est, & potentior, cum tendat ad conservationem formæ amplioris. Nominetur prima, bonum individuale, sive suitatis. posterior, bonum communis. Ferrum Sympathiâ particulari fertur ad magnetem: at si paulò ponderosius fuerit, Amores illos deserit, & tanquam Bonus civis & amator patriæ, terram petit, regionem scilicet connaturalium suorum. Ulterius paulò pergamus; Corpora densa & gravia terram petunt, congregationem magnam corporum densorum: Attamen, potius quàm natura rerum divulsionem patiatur, & detur (ut loquuntur) vacuum, corpora hujusmodi in sursum ferentur, & cessabunt ab officio suo erga terram, ut præstent Officium suum Mundo ipsi debitum: Ita quasi perpetuò obtinet, ut Conservatio Formæ magis Communis minores Appetitus in ordinem redigat. At Prærogativa ista Bonis Communis signatur præcipuè in homine, si non degeneraverit, juxta memorabile illud Pompeii Magni dictum, Qui, quo tempore Romam famæ premeret, annonæ importandæ Præpositus, vehementissimè autem ab amicis interpellatus, ne Mari, atroce tempestate ingruente, se committeret, illud tantum respondit, *Necesse est, ut eam, non, ut vivam*: Aded ut vitæ desiderium, (quod in individuo maximum est) amore & fide in Rempub. apud eum non præ-

præponderaret. Sed quid moramur? Nulla, omnibus seculis, reperta est vel Philosophia, vel Secta, vel Religio, vel Lex, aut Disciplina, quæ in tantum communionis bonum exaltavit; Bonum verò Individuale depreffit, quantum Sancta Fides Christiana: unde liquiddò pateat, unum eundemq, Deum fuisse, qui creaturis Leges illas naturæ; hominibus vero Legē Christianam dedisset. Propterea legimus nonnullos ex Electis, & Sanctis Viris, optasse se potius erasos ex Libro Vitæ, quàm ut salus ad fratres suos non perveniret; Ecstasi quadam charitatis, & impotenti desiderio boni communionis incitati.

Hoc positum, ita ut immotum maneat & inconcussum, nonnullis ex gravissimis in Morali Philosophia controversiis, finem imponit. Primò enim *Quæstionem* illam determinat; de *vita contemplativa activæ præferenda*; idq; contra sententiam Aristotelis. Omnes siquidem rationes, quæ ab illo pro *contemplativa* afferuntur, bonum privatum respiciunt, atque individui tantum ipsius voluptatem, aut dignitatem, quibus in rebus *contemplativa* palmam haud dubiè reportat. Etenim *contemplativa* non absimilis est comparationi, qua usus est Pythagoras, ut Philosophiæ & contemplationi honorem ac decus assereret. Qui ab Hierone, quisnam esset, interrogatus, respondit; Hieronem non latere (si fortè unquam Olympicis certaminibus interfuisset) id ibi loci contingere, ut veniant eò; Alii fortunæ suæ in agonibus periculum facturi. Alii verò ut mercatores, ad merces distraendas: Alii ut amicos undique confluentes convenirent, & epulis ac hilaritati indulgerent: Alii denique ut cæterorum essent spectatores: Se autem unum esse ex illis, qui spectandi gratia venerit. Verùm homines nosse debent, in hoc humanæ vitæ theatro, Deo &

Ange

Angelis solum convenire, ut *Spektatores* sint. Neque sane fieri potuit, ut hæc de re dubitatio in Ecclesia unquam suscitaretur: (utcumque plurimis in ore fuerit dictum illud, *pretiosa in oculis Domini mors Sanctorum ejus*: Ex quo loco, mortem illam civilem, & instituta vitæ monasticæ & regularis attollere soleant:) nisi illud etiam unâ subesset, quod vita illa monastica merè contemplativa non sit: verum planè in officiis Ecclesiasticis versetur; Qualia sunt jugis oratio, & votorum sacrificia, Deo oblata: Librorum item Theologorum, multo in otio, conscriptio, ad Legis Divinæ doctrinam propagandam: quemadmodum & Moses fecit, cum per tot dies, in montis secessu moratus esset. Quinetiam Henoch, ab Adamo *Septimus*, qui videtur fuisse princeps *Vitæ contemplativæ* (etenim cum Deo ambulasse perhibetur) nihilominus Ecclesiam, *Prophetiæ Libro* (qui etiam à Sancto Judâ citatur) dotavit. *Contemplativam* verò quod attinet meram, & in seipsâ terminatam: quæque radios nullos sive caloris sive luminis, in societatem humanam diffundat: nescit eam certè Theologia.

Determinat etiam quæstionem, tantâ contentione agitatam, inter *Scholas Zenonis & Socratis* ex unâ parte, qui felicitatem in virtute, aut solâ, aut adornatâ (cujus semper in officiis vitæ partes potissimæ) collocârunt: & reliquas complures *Sectas & Scholas*, ex altera parte: veluti *Scholas Cirenæicorum & Epicuræorum*, qui etiam in voluptate constituerunt: Virtutem autem (sicut fit in Comædiis aliquibus, ubi Hera cum famulâ vestem mutet) planè ancillam statuerunt: utpote sine quâ voluptati commodè ministrari nō posset: Nec minùs illam alteram *Epicuri Scholam*, quasi reformatam; quæ felicitatem nihil aliud esse prædica-

Z

bat,

bat, quam animi tranquillitatem & serenitatem, à perturbationibus liberi, & vacui; Ac si Jovem de folio deturbare vellent, & Saturnum cum aureo seculo, reducere: quando neque æstas, nec bruma fuissent, non ver, nec autumnus, sed una & æquabilis aëris temperies. Denique & illam explosam *Pyrrhonis & Herilli Scholam*, qui sitam autumaverunt felicitatem, in scrupulis quibusque animi prorsus eliminandis, nullam statuentes fixam & constantem boni, aut mali naturam, sed actiones pro bonis, aut malis habentes, prout ex animo, motu puro & irrefracto: aut contrà, cum averfatione & reluctatione, prodirent: Quæ tamen opinio in *Heresi Anabaptistarum* revixit, qui cuncta metiebantur juxta motus & instinctus Spiritus, & constantiam vel vacillationem fidei. Liqueat autem ista, quæ recensuimus, omnia, ad privatam animorū tranquillitatem, & complacentiam; nullo modo autē ad bonum communionis, spectare.

Porro redarguit etiam *Philosophiā Epicteti*, qui hoc utitur præsupposito: Felicitatem, in iis poni debere, quæ in potestate nostrâ sunt, ne scilicet fortunæ & casibus simus obnoxii: quasi verò, non multò fuerit felicius, in rectis & generosis intentionibus, & finibus, qui publicum bonum amplectantur, successu destitui, & frustrari, quàm in omnibus, quæ ad privatam tantum fortunam nostram referuntur, Voti perpetuò compotes fieri. Sicut *Consalvus*, Neapolim digito Militibus indicans, generosâ voce testatus est, Multo sibi optatius fore, unum pedem promovendo, ad interitum certum rucere, quàm unius pedis recessu, vitam in multos annos producere. Cui etiam concinit *Cœlestis Dux & Imperator*, qui pronunciavit *Conscientiam bonam jure esse Convivium*; Quibus verbis apertè signifi-

gnificat, mentem bonarum intentionū sibi conscia, utcunq; successu careat, verius & purius, & naturā magis consentaneum præbere gaudiū; quàm univ-
sum illum apparatus, quo instrui possit homo, vel ut desideriiis suis fruatur, vel ut animo conquiescat.

Redarguit itidem *Philosophiæ abusum illum*, circa Epicteti tempora grassari cœptum: Nempe quod Philosophia versa fuerit in genus quoddam vitæ Professorium, & tanquàm in Artem; Quasi scilicet institutum Philosophiæ esset, non ut perturbationes compescerentur & extinguerentur; sed ut causæ & occasiones ipsarum evitarentur & summo verentur: Ideoque particularis quædam vitæ ratio, ad hoc obtinendum ineunda esset: Introducendo sanè, tale genus sanitatis in animum, quale fuit Herodici in corpore, cujus meminit Aristoteles; Illum scilicet nihil aliud per totam vitam egisse, quàm ut valetudinem curaret; & proinde ab infinitis rebus abstineret, corporis interim usu quasi multatus: Ubi si hominibus officia societatis consecrari cordi sit, illa demùm valetudo maximè est expetenda, quæ quaslibet mutationes, & impetus quoscunque ferre & vincere queat: Eodem modo & animus ille demùm verè & propriè sanus & validus cœsendus est, qui per plurimas, & maximas tentationes & perturbationes perrumpere potest. Ita ut optimè Diogenes dixisse visus sit; qui eas vires animi laudavit quæ non ad cautè abstinendum, sed ad fortiter sustinendum valerent: Quæque animi impetum, etiam in maximis præcipitiis cohibere possint: Quæque (id quod in equis bene subactis laudatur) præstent, ut brevissimo spatio, & sistere se, & vertere possint.

Postremo, redarguit idem *reneritudinem quandam*,

& ineptitudinem ad morigerandum, in nonnullis ex antiquissimis Philosophis, & maximè in veneratione habitis, notatam: Qui nimis facilè se à rebus civilibus subduxerint, ut indignitatibus & perturbationibus se exuerent, atque magis, suâ opinione, illibati, & tanquam Sacrosancti viverent: Ubi consentaneum esset, constantiam hominis verè Moralis, talem fore, qualem idem Consalvus in homine militari requirebat: Nimirum ut honor ejus contexeretur tanquam è tela crassiore: minimeque tam tenui, ut quidvis illud vellicare & lacerare possit.

CAP. II.

Partitio Boni Individualis, vel Suietatis, in Bonum Activum, & Bonum Passivum. Partitio Boni Passivi, in Bonum Conservativum, & Bonum perfectivum. Partitio Boni Communionis, in Officia Generalia, & Respectiva.

REpetamus igitur jam, & persequamur primum *bonum individuale, & sui etatis*. Illud partiemur, in *bonum activum, & bonum passivum*. Etenim hæc quoque differentia boni (non absimilis certè illis appellationibus, quæ Romanis in Oeconomicis erant familiaris, *Promi* scilicet, & *Condi*) in universâ rerum naturâ impressa reperitur: Præcipuè autem se prodit, in duplici rerum creatarum appetitu: Altero se *conservandi & muniendi*, Altero se *multiplicandi & propagandi*: Atque hic posterior, qui *activus* est, & veluti *Promus*, potentior videtur & dignior: Ille autem prior, qui *passivus* est, & veluti *Condus*, inferior censeri potest. Etenim in universitate rerum natura cœlestis præcipuè *agens* est; At natura terrestres, *Patiens*. Etiam in delectationibus animantium, major voluptas est generandi, quàm pascendi. In oraculis quoque Divinis pronuntiatur, *Beatius esse dare, quàm accipere*. Quin & in vitâ

in vitâ communi, nemo invenitur ingenio tam molli & effœminato, quin pluris faciat aliquid, quod ei in votis erat, perficere, & ad exitum perducere, quàm sensualitatem aliquam, aut delectamentum. Atque ista quidem *boni activi* præ eminentia, in immensum exaltatur ex intuitu conditionis humanæ, quod sit & mortalis, & fortunæ ictibus exposita. Nam si in voluptatibus hominum, posset obtineri perpetuitas atque certitudo, magnum pretium eis accederet, propter securitatem & moram. Quandoquidem autem videmus huc recidere; *Magni aestimamus mori tardius: & ne glorieris de crastino, nescis partum diei*: mirum minime est, si omni cõtentione feramur ad ea quæ temporis injurias non reformident. Ea verò nulla esse possunt, præter opera nostra: sicut dicitur, *Opera eorum sequuntur eos*. Est & altera præ eminentia *boni activi* haud exigua, indita & sustentata ex eo affectu, qui humanæ naturæ, ut comes individuus, lateri adhæret: Amor scilicet novitatis, aut varietatis. Ille verò in sensuum voluptatibus (quæ *boni passivi* pars sunt vel maxima) angustus admodum est, nec latitudinem habet aliquam insignem: *Cogita quamdiù eadem feceris; Cibus, somnus, ludus; per hunc circulum curritur*; Mori velle, non tantùm fortis, aut miser, aut prudens, sed etiam fastidiosus potest. At in actis vitæ nostræ, & institutis, & ambitionibus, insignis est varietas; Eaque multâ cum voluptate percipitur, dùm inchoamus, progredimur, interquiescimus, regredimur, ut vires augeamus, appropinquamus, denique obtinemus, & huiusmodi; Ut verè admodum dictum sit, *Vita sine proposito, languida & vaga est*. Quod simul & prudentibus & stultissimis competit, ut ait Salomon; *Pro desiderio querit cerebrosus, omnibus immiscet se*. Quinetiam

videmus Reges potentissimos, ad quorum nutum, quæcunq; sensibus grata sunt, parari possent, nihilominus procurasse sibi interdum desideria humilia & inania (quemadmodum Cithara fuit Neroni, Gladiatoria Commodo, Antonino Aurigatio, & alia aliis) Quæ tamen ipsis fuerint, omni affluentia voluptatum sensualium potiora. Tantò voluptatem majorem affert, ut aliquid agamus, quàm ut fruamur,

Illud interim paulò attentius notandum est, *bonum activum, Individuale, à bono communionis*, prorsus differre, quanquam nonnunquam ambo concidant. Quamvis enim *bonum istud individuale, activum*, sæpè opera beneficentiæ, (quæ ex *virtutibus communionis* est) pariat & producat; illud tamen interest, quod illa opera ab hominibus plurimis fiant, non animo alios juvandi, aut beandi, sed planè propter se atque potentiam & amplitudinem propriam. Id quod optimè cernitur, quando *bonum activum* in aliquid impingit, quod sit *bono communionis* contrarium. Siquidem Gigantea illa animi cõditio, quâ abripiuntur magni isti orbis terrarum perturbatores (qualis fuit L. Sylla, & plurimi alii, licet in modulo longè minore, qui videntur ad hoc anhelare, ut omnes felices & ærumnosi sint, prout sibi fuerint amici, vel inimici: atque ut mundus tanquam ipsorum præferat imaginem, quæ vera est *Theomachia*, hæc inquam ipsa aspiat ad *bonum activum, individuale, saltem apparens*, etli à *bono communionis*, omnium maximè recedat.

At *Bonum Passivum* partiemur, in *Bonũ Conservativum, & Bonum Perfectivum*. Etenim inditus est unicuique rei triplex appetitus, quatenus ad *Bonum Suitatis, sive individui*. Primus, ut se conservet: Secundus, ut se Perficiat. Tertius, ut semultipliet, sive diffundat. Atq; hic

hic postremus appetitus, ad *bonum activum* refertur, de quo jam modò diximus. Superfunt igitur reliqua tantum duo, quæ diximus, *bona*: Ex quibus præcellit *perfectivum*. Minus enim quiddam est, conservare rem in suo statu: Majus verò, eandem ad naturam sublimiorem evehere. Reperiuntur siquidem per res universas, naturæ aliquæ nobiliores, ad quarum dignitatem & excellentiam, naturæ inferiores aspirant, veluti ad origines & fontes suos. Sic de hominibus, non malè cecinit ille:

Ignescit ollis vigor, & cælestis origo.

Homini enim, assumptio, aut approximatior ad Divinam, aut Angelicam naturam, est formæ suæ perfectio. Cujus quidem *boni perfectivi*, prava & præpostera imitatio, pestis est ipsa vitæ humanæ, & Turbo quidam rapidus, qui omnia abripit, & subvertit. Nimirum, dum homines, exaltationis vice formalis atq; essentialis, cœcâ ambitione aduolent, ad exaltationē tantum modò localem. Quemadmodum enim ægri, remedium mali sui non inventientes, de loco in locum, corpus agitant & volvunt; quasi ex mutatione loci, à seipsis abscedere, & internum malum effugere possint: Eodem modo evenit in ambitione, ut homines, simulachro quodam falso, naturæ suæ exaltandæ, abrepti nihil aliud adipiscantur, quàm loci quandam celsitudinem & fastigium.

Bonum verò conservativum, nihil aliud est, quàm receptio & fructio rerum naturæ nostræ congruentium. Hoc verò *bonum*, licet maximè sit simplex, & nativum; tamen ex *Bonis* videtur molliissimum atq; infimum. Quin & hoc ipsum *Bonum* recipit differentiam nonnullam, circa quam partim vacillavit judicium hominū, partim omissa est inquisitio. *Boni* siquidem

fruitionis, sive, quod vulgò dicitur, jucundi dignitas, & commendatio, aut in sinceritate fruitionis sita est; aut in ejusdem vigore: Quorum alterum inducit & præstat aequalitas, alterum autem varietas & viciisimilitudo: Alterum minorem habet mixturam mali, alterum impressionem magis fortem, & vividam boni. Cæterum, horum utrum melius, *Ambigitur*: Dein, num natura humana utrumque simul apud se retinere possit, non inquiritur.

Atque quantum ad id, de quo *Ambigitur*, ventilari cœpit illa controversia, inter Socratem & Sophistam quendam. Ac Socrates quidem assererat, *felicitatem sitam esse, in animi pace constante, & tranquillitate*, Sophista verò in hoc, *Ut quis multum appetat, & multum fruatur*. Quin & ab argumentis delapsi sunt ad convitia; Dicente Sophistâ, *Felicitatem Socratis, stipitis, vel lapidis esse felicitatem*; è contrâ Socrate, *Sophistæ felicitatem, felicitatem esse scabiosi, qui perpetuò pruriret, & scalperet*. Neque tamen desunt utrique sententiæ suæ firmamenta. Nam *Socrati* assentitur vel *Epicuri Schola* ipsa, quæ virtutis, ad felicitatem, partes esse maximas, non diffiteatur. Quod si ita sit, certo certius est, virtutis majorem esse usum, in perturbationibus sedandis, quàm in rebus cupitis adipiscendis. *Sophistæ* autem nonnihil suffragari videtur assertio illa, cujus à nobis mentio modò facta est, quod videlicet, *bonum perfectivum, bono conservativo sit superius*; Quippe quia cupitarum rerum adeptiones naturam videatur sensim perficere: Quod licet verè non faciant: tamen & motus ipse in circulo, speciem nonnullam præ se fert *virtutis progressivi*.

At Secunda quæstio (Num, scilicet, natura humana, non possit & animi tranquillitatem, & fruendi vigorem, simul

simul retinere) ritè diffinita, priorem illam reddit otiosam & supervacaneam. Annon enim videmus haud raro, animos nonnullorum, ita factos & compositos, ut voluptatibus afficiantur vel maximè cum adsint, & tamen earum jacturam non gravatè ferant? Ita ut series illa Philosophica. *Non uti, ut non appetas; Non appetere, ut non metuas*, videatur esse pusilli cujusdam animi, & diffidentis, Sanè, *Doctrinae* pleræque Philosophorum, videntur esse paulò timidiore, & cavere hominibus, plusquam natura rerum postulat. Veluti, cum mortis formidinem medèdo augent. Etenim, cum nihil aliud ferè, vitam humanam faciant, quàm mortis quandà preparationem & disciplinam, quomodo fieri possit, ut ille hostis mirum in modum nō videatur terribilis, contra quam muniendi nullus sit finis; Melius Poeta, (inter Ethnicos;)

*Qui finem vitæ extremum, inter munera ponat
Naturæ.*

Similiter & in omnibus annisi sunt Philosophi, animum humanū reddere nimis uniformem & harmonicam: Eum motibus contrariis & extremis minimè assuefaciendo. Cujus causam arbitror fuisse, quod ipsi vitæ se privatae dedicârunt, à negotiis & aliorum obsequiis, immuni & liberae. Quin potius imitentur homines prudentiam gemmariorum; qui si fortè in gemmâ inveniat nubecula aliqua, aut glaciecula, quæ ita posset eximi, ut magnitudini lapidis nō nimium detrahatur, eâ tollunt: Aliter verò intactam eam relinquunt: Pari ratione, serenitati animorum ita consulendum est, ut non destruat magnanimitas. Atque de bono individuali, hætenus.

Postquam igitur de bono *suitatis* (quod etiam *particulare, privatum, individuale*, appellare solemus) jam

dixerimus, repetamus *bonum communionis*, quod *societatem* intuetur. Istud nomine *officii* vocari cōsuevit: Siquidem vocabulū *officii* magis propriè attribuitur animo benè disposito erga alios: Vocabulum *virtutis* animo intra se rectè formato & composito. Verū ista pars, primo intuitu, *Scientia civili* deberi videtur: Attamen, si diligentius attendas, non ita: Siquidem tractat regimen & imperiū uniuscujusq; in seipsum, neutiquā verò in alios. Atque sicut in architecturā, alia res est, postes, trabes, & cæteras ædificii partes efformare, & ad ædificandi usum præparare, alia autem easdem ad invicem aptare & compaginare: Sicut etiam in mechanicis, instrumentum aut machinam fabricare & conficere, non idem est, quod fabricatum erigere, movere, & in opere ponere: Sic *doctrina de conjugatione ipsa hominum in civitate, sive societate*, differt ab eā, quæ eos reddit ad hujusmodi *Societatis* commoda conformes, & benè affectos.

Ista *pars de officiis*, etiam in duas portiones tribuitur; quarum altera tractat de *officio hominis in communi*: Altera de *officiis specialibus & respectivis*, pro singulorum professione; vocatione, statu, personā, & gradu. Harum primam satis excultam, diligenterque à veteribus & aliis explicatā, jam antea retulimus: Alteram, quoq;, sparsim quidem tractatā, licet non in corpus aliquod integrū Sciētiæ digestam reperimus. Neque tamen hoc ipsum, quod sparsim tractetur, reprehendimus; quinimò de hoc argumēto, per partes scribi longè cōsultius existimamus. Quis enim tantā fuerit, vel perspicacia, vel confidentiā, ut de *officiis peculiaribus & relativis*, singulorum ordinum & conditionum, peritè, & ad vivum disceptare, & diffinire possit, aut sustineat? Tractatus autem, qui experientiam

tiam non sapiunt, sed ex notitiâ rerum generali, & Scholastica, tantummodò deprompti sunt, de rebus hujusmodi, inanes plerunque evadunt & inutiles. Quamvis enim aliquandò contingat, spectatorem ea animadvertere, quæ lusorem fugiant; Atq; jaçtetur proverbium quoddam magis audaculû, quàm sanum de censura vulgi circa actiones principum, *stantem in valle optimè perlustrare montem*; Optandum tamen in primis esset, ut nō nisi expertissimus & versatissimus quisque, se hujusmodi argumentis immisceret. Hominum enim speculativorum, in materiis activis, lucubrationes, iis, qui in agendo fuerint exercitati, nihilo meliores videntur, quam dissertationes Phormionis de bellis æstimatæ sunt ab Hannibale, qui eas habuit pro somniis & deliriis. Unum duntaxat vitium illos occupat, qui de rebus, ad suum munus, aut artem, pertinentibus, libros conscribunt; quod scilicet in illis ipsis *Spartis* suis ornandis, atque attollendis, modum tenere nesciant.

In hoc genere Librorum, piaculum foret, non meminisse (honoris causâ) excellentissimi illius operis, à Majestate tua elucubratî, *De Officio Regis*. Scriptum enim hoc plurimos intra se cumulavit ac recondidit Thesauros, tam conspicuos, quàm occultos, *Theologiæ, Ethicæ, & Politicæ*; insigni cum aspersione aliarum artium; Estque, meo judicio, inter Scripta, quæ mihi perlegere contigerit, præcipuè sanum, & solidum. Non illud ullo loco, aut inventionis fervore æstuat, aut in diligentiæ frigore torper aut dormitat: Nō vertigine aliquandò corripitur, unde in ordine suo servando cōfundatur aut excidat: Nō digressionibus distrahitur, ut illa, qui nihil ad Rhombū sunt, expatiatione aliquâ flexuosâ complectatur: Non odoramento-

rum,

rum, aut pigmentorum fucis adulteratur, qualibus illi utuntur, qui Lectorum potius delectationi, quàm argumenti naturæ inserviunt: Ante omnia verò, spiritu valet istud opus, non minùs, quàm corpore, utpote, quod & cum veritate optimè consentiat, & ad usum sit accommodatissimum. Quinetiam vitio illo, de quo paulò antè diximus (quod si in alio quoquam, in Rege certè, & Scripto de Majestate Regiâ, tolerandum fuerit) omninò caret: Nempe, quod culmen & fastigium Regium, non immodicè, aut invidiosè extollat. Siquidem Majestas tua, Regem non depinxit aliquem, *Affryiæ* aut *Persiæ*, gloriâ, & externo fastu nitentem, & coruscantem: sed verè *Mosè*m, aut *Davidem*, Pastores scilicet Populi sui. Neque verò mihi unquâ memoriâ excidet, dictum quoddâ verè regium, quod in lite gravissimâ terminandâ, Majestas tua, pro facto illo, quo præditus es, Spiritu, ad populos regendos pronunciavit? Nimirum, *Reges juxta Leges Regnorum suorum gubernacula tractare, quemadmodum & Deus juxta Leges Naturæ, & eque rariò prerogativam illam suam, quæ Leges transcendit, ab illis usurpandam, ac à Deo videmus usurpari potestatem Miracula patrandi.* Nihilò tamen seciùs, ex Libro illo altero, à Majestate tuâ conscripto, de *Libera Monarchiâ*, satis omnibus innotescit, non minùs Majestati tuæ cognitam esse, & perspectam plenitudinem potestatis Regiæ, atque *Ultimitates* (ut Scholastici loquuntur) Jurium Regalium, quæ Officii, & Muneris Regii Limites & Cancellos Non dubitavi igitur in medium adducere, Librum illum, à Majestatis tuæ calamo exaratum, tanquam exemplum primarium & maximè illustre, *Tractatum de peculiaribus & respectivis officiis.* Quo de Libro, quæ à me jam dicta sunt, dixissem profectò, si ante Annos

mille à Rege quopiam conscriptus fuisset. Neque verò me movet, Decorum illud, quod vulgò præscribitur, ne quis coràm laudetur: modò Laudes illæ, nec modum excedant, nec intemptivè, aut nullâ datâ occasione, tribuantur. Cicero certè, in luculentissimâ illâ Oratione suâ, pro M. Marcello, nihil aliud agit, quàm ut exhibeat tabulam quandam, singulari artificio depictam, de Laudibus Cæsaris, licet coram ipso Oratio illa haberetur. Quod & Plinius secundus erga Trajanum. Itaque jam ad propositum revertamur.

Pertinet porrò ad hanc partem de officiis respectivis vocationum, & professionum singularum, doctrina alia, tanquam priori relativa, sive opposita; nimirum de fraudibus, cautelis, imposturis, & vitiis ipsarum: Siquidem depravationes & vitia, officiis & virtutibus opponuntur. Neque omninò de his, in plurimis Scriptis & Tractatibus, filetur: sed sæpè ad illa notanda, saltem obiter excutitur. At quo tandem modo? Per Satyram scilicet, & Cynicè (more Luciani) potius quam seriò, & graviter. Etenim, plus operæ impenditur, ut pleraque in artibus, etiam utilia & sana, maligno dente vellicentur, & ad ludibrium hominibus exponantur, quàm ut quæ, in iisdem corrupta sunt & vitiosa, secernantur à salubribus & incorruptis. At optimè Salomon: *Quærenti derisori scientiam, ipsa se abscondit, sed studioso fit obviam.* Quicumque enim ad scientiam accedat, animo irridendi & aspernandi, inveniet proculdubio quæ cavilletur plurima, ex quibus verò doctior fiat, per pauca. Verùm, Tractatio hujus, de quo loquimur, argumenti, gravis & prudens, atque cum integritate quâdam, & sinceritate conjuncta, inter munitissima virtutis ac probitatis propugna-

pugnacula, videtur numeranda. Nam sicut fabulosè perhibetur de *Basilisco*, si primus quempiam conspexerit, illicò hominem perimit, si quis illum prior. *Basiliscus* perit: pari ratione, fraudes, imposturæ, & malæ artes, si quis eas prior detexerit, nocendi facultate privantur; quod si illæ prævenerint, tum verò, non aliàs, periculum creant. Est itaque quod gratias agamus *Magistris*, & hujusmodi Scriptoribus, qui aperte & indissimulanter proferunt, quid homines facere soleant, non quid debeant. Fieri enim nullo modo potest, ut jungatur *serpentina* illa *prudencia* cum *innocentia columbina*, nisi quis mali ipsius naturam penitus pernoscant. Absque hoc enim, deerunt virtuti suæ præsidia & munimenta. Imò, neque ullo modo possit vir bonis & probis, malos & improbos corrigere & emendare, nisi ipse prius omnia malitiæ latibula & profunda exploraverit. Etenim, qui iudicio planè corrupto sunt, & depravato, hoc habent, ut præsupponant, Honestatem in hominibus, ab insciitiâ, & simplicitate quâdam morum oriri: atque ab eo tantum, quod fides habeatur Concionatoribus, & Pædagogis, item libris, præceptis moralibus, & iis, qui vulgò prædicantur & decantantur, sermonibus. Aded ut, nisi planè perspiciant, opiniones suas pravæ, ac corrupta & detorta principia, non minus illis, qui hortantur & admonent, quàm sibi ipsis, esse explorata, & cognita: Probitatem omnem morum & consiliorum aspernentur: Juxta Oraculum illud Salomonis mirabile: *Non recipit stultus verba prudentie, nisi ea dixeris, quæ versantur in corde ejus.* Hanc autem partem, de cautelis, & virtutis respectivis, inter *Desiderata* numeramus, eamque nomine *Satyræ serie*, sive *Tractatus de interioribus rerum*, appellabimus.

Etiam ad doctrinam de officiis respectivis, pertinent officia mutua, inter maritum & uxorem, parentes & liberos, dominum & servum: Similiter leges amicitiae, & gratitudinis: Necnon civiles obligationes fraternitatem collegiorum, etiam vicinitatis; ac familiū: Verū intelligatur hoc semper, illa istic tractari, non quatenus sunt partes societatis civilis, (id enim ad Politicam refertur,) sed quatenus animi singulorum, ad illa societatis vincula tuenda, instrui & prædisponi debeant.

At doctrina de bono communionis (quemadmodum & illa de individuali) bonum tractat, non tantum simpliciter, sed & comparatè: Quò spectat officia perpendere, inter hominem & hominem; inter casum & casum; inter privata & publica; inter tempus præsens & futurum. Sicut videre est, in animadversione illâ severâ, & atroci L. Bruti, contra filios suos, illam à plerisque in cælum laudibus efferri; At alius quispiam dixit;

Infelix, utcumq; ferent ea fata minores.

Id ipsum licet intueri, in cœnâ illâ, ad quam invitati sunt M. Brutus, C. Cassius, & alii. Illic enim, cum ad animos explorandos, circa conspirationem in caput Cæsaris intentatam, Quæstio astutè mota esset, (num licitum foret Tyrannum occidere?) Ibant Convivæ in opiniones diversas; Dum alii dicerent, planè licere, Quod Servitus ultimum esset malorum: Alii minimè, Quod Tyrannis minus exitialis esset, quàm bellum civile. Tertium autem genus, veluti ex Scholâ Epicuri asserbat, Indignum esse prudentes periclitari pro stultis. Verū plurimi sunt casus de officiis comparatis, inter quos frequenter ille intervenit: Vtrum, à Iustitia deflectendum sit, propter salutem Patriæ, aut huiusmodi ali-

quod

quod insigne bonum in futuro? Circa quem Jason Thes-
salus dicere solebat: *Aliqua sunt iniuste facienda, ut
multa iuste fieri possint: Verum replicatio in promptu
est: Authorem presentis iustitiæ habes: Sponsorem futura
non habes.* Sequantur homines, quæ in præsentia bo-
na& iusta sunt; futura divinæ Providentiæ remitten-
tes. Atque circa doctrinam de exemplari, siue de bono,
hæc dicta sint.

- C A P. III.

*Partitio Doctrinæ de Culturâ Animi, in Doctrinam de Characteribus
Animorum: De Affectibus; & De Remediis siue Curationibus. Ap-
pendix Doctrinæ ejusdem de Congruitate inter Bonum
Animi, & Bonum Corporis.*

Nunc igitur, postquam de fructu vitæ, (sensu intel-
ligimus Philosophico) verba fecerimus; super-
est, ut de Culturâ Animi, quæ ei debetur, dicamus: Sine
qua, pars prior, nihil aliud videtur, quàm imago quæ-
dam, aut statua, pulchra quidem aspectu, sed motu
& vita destituta. Cui sententiæ Aristoteles ipse diser-
tis verbis suffragatur: *Neceesse est igitur de virtute dicere,
& quid sit, & ex quibus gignatur. Inutile enim ferè fuerit,
virtutem quidem nosse, acquirendæ autem ejus modos &
vias ignorare. Non enim de virtute tantum, quâ specie sit,
querendum est, sed & quomodo sui copiam faciat: utrunq;
enim volumus, & rem ipsam nosse, & ejus compotes fieri:
Hoc autem ex voto non succedet, nisi sciamus, & ex quibus,
& quo modo. Verbis adeò expressis, atque etiam itera-
tò, hanc partem inculcat; quam tamen ipse non per-
sequitur. Hoc similiter illud est, quod Cicero Cato-
ni Juniori, veluti laudem non vulgarem, attribuit;
quod scilicet, Philosophiam amplexus esset, Non di-
sputandi causa ut magnâ pars, sed ita vivendi: Quamvis
autem, pro temporum, in quibus vivimus, socordia,
paucis*

paucis curæ sit, ut animum sedulò colant, & componant; & vitæ rationem, ad normam aliquam instituant (secundum illud Senecæ, *de partibus vitæ quisque deliberat; de summa nemo*: Adeò ut hæc pars censeripot sit supervacua) illud tamen minimè nos movet, ut eam intactam relinquamus, quin potius cum illo Hippocratis Aphorismo concludimus; *Qui gravi morbo correpti, dolores non sentiunt, iis mens agrotat*. Medicinâ illis hominibus opus est, non solùm ad curandû morbum, sed ad sensum expergefaciendû. Quod si quis obiiciat, animorum curationem, Theologiæ Sacræ munus esse, verissimum est quod asserit; At tamen *Philosophiam Moralem* in famulitium Theologiæ recipi, instar ancillæ prudentis, & pedissequæ fidelis, quæ ad omnes ejus nutus præstò sit, & ministret, quid prohibeat? Etenim quemadmodum in Psalmo habetur, quod *Oculi ancillæ perpetuò ad manus dominæ respiciunt*: cum tamen minimè dubium sit, quin haud pauca ancillæ judicio & curæ relinquantur: Eodem modo & *Ethica* obsequium *Theologiæ* omninò præstare debet, ejusque præceptis morigera esse, ita tamen ut & ipsa, intra suos limites, haud pauca sana & utilia documenta continere possit.

Hanc igitur partem, (quando præstantiam ejus in animo recolo) in *corpus doctrinæ* nondùm redactam, non possum non vehementer mirari. Eam igitur, ex more nostro, cum inter *Desiderata* collocemus, aliquâ ex parte adumbrabimus.

Ante omnia igitur in hac re (sicut & in universis, quæ spectant ad Practicam) ratio nobis est subducenda, quid in nostrâ sit potestate, quid non. In altero enim datur alteratio, in altero verò applicatio tantùm. Agricola nullum est imperium, aut in naturam soli,

aut in aëris Temperies; Itidem nec Medico, aut in crafin & constitutionem naturalem agri, aut in accidentium varietatem. At in *culturâ animi*, & morbis ejus perfanandis, tria in considerationē veniunt; *Characteres diverſi diſpoſitionum*; *Affectus*, & *Remedia*: Quemadmodum & in corporibus medicandis propouuntur illa tria; *Complectio*, ſive *conſtitutio agri*, *morbus*, & *curatio*. Ex illis autem tribus, poſtremum tantum in noſtrâ poteſtate ſitum eſt; priora duo non item. Verum & in illis ipſis, quę in poteſtate noſtrâ nō ſunt, non minùs diligens facienda eſt inquiſitio, quàm in illis, quę poteſtati noſtrę ſubjiciuntur. Etenim illorum perſpicax, & accurata cognitio, ſubſternēda eſt *doctrina de remediis*, ut eadem commodiùs & feliciùs applicentur. Neq; enim veſtis corpori aptari poſſit, niſi meſura corporis antè excipiat.

Primus igitur articulus, *doctrina de cultura animi*, verſabitur circa *diverſos characteres ingeniorum* ſive *diſpoſitionum*. Neque tamen loquimur de vulgatis illis propenſionibus in virtutes & vitia; aut etiam in perturbationes, & affectus: ſed de magis intrinſecis, & radicalibus. Sanè ſubiit animum, etiam in hâc parte, nonnunquàm admiratio, quod à *Scriptoribus*, tam *Ethicis*, quàm *Politicis*, ut plurimùm neglecta, aut prætermiſſa ſit; cùm utrîq; ſcientiæ, clariſſimum luminis jubar affundere poſſit. In *Traditionibus Astrologiæ*, non inſcitè omninò diſtincta ſunt ingenia, & diſpoſitiones hominum, ex prædominantiis Planetarum; quod alii à Naturâ facti ſint *ad contemplationes*: Alii *ad reſ civiles*, Alii *ad Militiam*: Alii *ad ambitum*: Alii *ad amores*, Alii *ad artes*: Alii *ad genus vitæ varium*, item apud *Pœtas* (*Heroicos*, *Satyricos*, *Tragicos*, *Comicos*) ſparguntur ubiq; ſimulachra ingeniorum, li-

cet ferè cum excessu, & præter modum veritatis. Quin & hoc ipsum argumentum, de *diversis characteribus ingeniorum*, est ex iis rebus, in quibus sermones hominum communes (quod valdè rarò, interdum tamen contingit) libris ipsis sunt prudentiores. At longè optima hujus Tractatus suppellex & sylva, peti debet ab *Historicis* prudentioribus: Neque tamen ab Elogiis tantum, quæ sub obitum personæ alicujus illustri, subnectere solent, sed multò magis ex corpore integro *Historiæ*, quoties hujusmodi persona, veluti Scenam conscendat. Illa enim intertexta imago, potior videtur descriptio, quàm Elogii Césura: Qualis habetur apud T. Livium, *Africani*, & *Catonis Majoris*: Apud Tacitum, *Tiberii*, *Claudii*, & *Neronis*: Apud Herodianum, *Septimii Severi*: Apud Philippum Comineum, *Lodovici undecimi Gallorum Regis*: Apud Franciscum Guicciardinum, *Ferdinandi Hispani*, *Maximiliani Cæsaris*, & *Leonis*, & *Clementis*, Pontificum. Isti enim Scriptores, harum Personarum, quas sibi depingendas deligerunt, Effigies, quasi perpetuò intuentes, nunquam ferè Rerum Gestarum ab ipsis mentionem faciunt, quin & aliquid insuper de Naturâ ipsorum inspergant. Etiam nonnullæ, in quas incidimus, *relationes de conclavibus Pontificum*, characteres de moribus Cardinalium bonos exhibuerunt: sicut & Literæ Legatorum, de Consiliariis Principum. Fiat itaque ex eâ, quam diximus, materiâ, (quæ certè fertilis est & copiosa) Tractatus diligens, & plenus. Neque verò volumus, ut *characteres* isti in Ethicis (ut fit apud Historicos, & Poëtas, & in sermonibus communibus,) excipiantur, tanquàm imagines Civiles integræ; sed potius ut imaginum ipsarum lineæ, & ductus magis simplices; quæ

inter se compositæ & commixtæ quascunque effigies constituunt; Quot & quales ea sint, & quomodo inter se connexæ, & subordinatæ; ut fiat tanquã artificiosa & accurata ingeniorum & animorum dissectio, atque ut dispositionum, in hominibus individuís, secreta prodantur, atque ex eorum notitiã, curationum animi præcepta rectius instituantur.

Neque verò *characteres ingeniorum*, ex naturâ impressi, recipi tantum in hunc Tractatum debent; sed & illi, qui aliàs animo imponuntur, ex *sexu, etate, patria, valetudine, formâ, & similibus*: Atque insuper illi, qui ex fortuna, veluti *Principum, Nobilium, ignobilium, divitum, pauperum, Magistratuum, idiotarum, felicium, ærumnosorum, & hujusmodi*. Videmus enim Plautum, miraculi loco habere, quod Senex quis sit Beneficus; *Benignitas hujus, ut Adolescentuli est*. D. autem Paulus, severitatem disciplinæ erga Creteneses præcipiens (*Increpa eos dure*) ingenium Gentis ex Poëtâ accusat, *Creteneses semper mendaces, male Bestiæ, Ventres pigri*. Salustius id in Regum Ingeniis notat, quod apud eos frequens sit, *Contradictoria appetere, plerumque Regiæ voluntates, ut vehementes sunt, sic mobiles, sæpeque ipsæ sibi adversæ*. Tacitus observat honores & dignitates ingenia hominum in deterius sæpius flectere, quàm in melius; *Solus Vespasianus mutatus est in melius*. Pindarus illud animadvertit; Fortunam subitam & indulgentem, animos plerumque enervare, & solvere; *Sunt, qui magnam felicitatem concoquere non possunt*. Psalmus innuit, *facilius esse modum adhibere & temperamentum, in fortunæ statu, quàm in incremento*: *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere*. De similibus quibusdam observationibus, ab Aristotele in *Rhetoricis*, mentionem obiter factam, non inficior; Necnon in aliorum

Scriptis

Scriptis nonnullis sparsim: Verùm nunquam adhuc incorporatæ fuerunt in *Moralem Philosophiam*: Ad quam principaliter pertinent. Non minus certè quàm ad *Agriculturam*, Tractatus de diversitate soli & glebæ: Aut ad *Medicinam*, Tractatus de complexionibus aut habitibus corporum diversis. Id autem nunc tandem fieri oportet, nisi fortè imitari velimus temeritatem Empiricorum, qui iisdem utuntur medicamentis, ad ægrotos omnes, cujuscunque sint constitutionis.

Sequitur doctrinam de characteribus, doctrina de affectibus, & perturbationibus, qui loco morborum animi sunt, ut jam dictum est. Quemadmodum enim Politici prisci, de Democratiis dicere solebant; Quod populus esset mari ipsi similis, Oratores autem ventis: Quia sicut Mare per se placidum foret & tranquillum, nisi à Ventis agigaretur & turbaretur; sic & Populus esset Naturâ suâ pacatus & tractabilis, nisi à seditiosis Oratoribus impelleretur, & incitaretur: Similiter verè affirmari possit, naturam mentis humane, sedatam fore, & sibi constantem; si affectus tanquam venti, non tumultuarentur, ac omnia miscerent. Et hinc rursus subiit nova admiratio, Aristotelem, qui tot Libros de Ethicis conscripsit, affectus, ut membrum Ethicæ Principale, in illis non tractasse; In Rhetoricis autem, ubi tractandi interveniunt secundariò (quatenus scilicet Oratione cieri aut commoveri possint) locum illis reperisse: (In quo tamen loco, de iis, quantum tam paucis fieri potuit, acutè & benè disseruit.) Nam disceptationes ejus de voluptate & dolore, huic Tractatui nullo modo satisfaciunt: Non magis, quam qui de luce & lumine tantum scriberet, de particulis viri colorum naturâ scripsisse diceretur: Siquidem voluptas

& dolor erga affectus particulares ita se habent, ut lux erga Colores. Meliorem certè in hoc argumento (quatenus ex his, quæ nunc extant coniecere liceat) diligentiam adhibuerunt Stoici ; attamen talem, quæ potius in diffinitionem subtilitate, quàm in tractatu aliquo pleno, & fuso, consisteret. Equidem reperio etiam libellos, quosdam elegantes, de nonnullis ex affectibus; veluti de ira, de inutili verecundia, & aliis per paucis. Sed si verum omninò dicendum sit, Doctores hujus *Scientiæ* præcipui sunt *Poetae* & *Historici*, in quibus ad vivum depingi & dissecari solet, Quomodo Affectus excitandi sunt & accendendi? Quomodo leniendi & sopiendi? Quomodo rursus cõtinentiæ ac refranandi, ne in actus erumpant? Quomodo itidem se, licet compressi & occultati, prodant? Quas operationes edant? Quas vices subeant? Qualiter sibi mutuo implicentur? Qualiter inter se digladiantur & opponantur? & innumera hujus generis. Inter quæ hoc ultimum plurimi est usus in *moralibus* & *civilibus*; Qualiter (inquam) affectus affectum in ordinem cogat; & alterius auxilio, ad alterum subjugandum, uti liceat? Venatorum & aucupum more, qui bestię operâ ad bestias, volucris alicujus ad volucres capiendas, utuntur: Quod fortassè aliter ex sese, absque Brutorum auxilio, homo tam facilè præstare non possit. Quin & hoc fundamento nititur, excellens ille, & per omnia patens, usus in *Civilibus*, *premiis* & *pœnis*; quæ *Rerum pub.* columnen sunt; cùm affectus illi prædominantes, *formidinis* & *spei*, alios omnes affectus noxios coerceant & suppriment. Etiam, sicut in regimine Statûs, non rarò fit ut factio factione in officio cõtineatur, similiter fit & in regimine mētis interno.

Pervenimus nunc ad illa, quæ in nostrâ sunt potestate;

state; quæque operantur in animum; voluntatemq; & appetitum afficiunt, & circumagunt, ideoq; ad im-
mutandos mores plurimum valent. Quâ in parte de-
buêrant Philosophi strenuè & gnaviter inquirere, De
viribus & energia consuetudinis, exercitationis, habitus, e-
ducationis, imitationis, emulationis, convictus, amicitie,
landis, reprehensionis, exhortationis, famæ, legum, libro-
rum, studiorum, & si quæ sunt alia. Hæc enim sunt
illa, quæ regnant in *Moralibus*; Ab istis agentibus ani-
mus patitur & disponitur; Ab istis veluti ingredien-
tibus, conficiuntur pharmaca, quæ ad cōservandam,
& recuperandam animi sanitatem conducant, qua-
tenus remediis humanis id præstare possit. Ex quo-
rum numero unum aut alterum seligemus, in quibus
paululum immoremur, ut reliquis sint exemplo. De
consuetudine igitur, & *Habitu*, pauca delibabimus.

Opinio illa Aristotelis, planè mihi videtur, angu-
stias quasdam contēplationis, & negligentia sapere:
cūm asserit, in illas actiones, quæ naturales sunt, Con-
suetudinem nihil posse: Exemplo usus; *Quod si lapis*
millies projiciatur in altum, ne inclinationē quidem sponte
ascendēdi acquirit: Quinetiam, quod sæpius videndo aut
audiēdo, nihilo melius aut videmus, aut audimus. Quam-
vis enim hoc teneat in aliquibus, ubi Natura est pe-
remptoria (cujus rei causas reddere in præsentia non
vacat) aliter tamē in illis fit, in quibus natura, secun-
dum latitudinem quandam, patitur intentionem &
remissionem. Sanè videre potuit, *Chirothecam* paulò
arctiorem, manui sæpius inducendo, laxiorem red-
di; *Baculum* usu & mora in contrarium flexus sui na-
turalis incuruari, & in eodem statu paulò post durare;
Vocem exercitando, magis fieri robustam & sonoram;
Frigora, *Æstumque consuetudine* tolerari; & ejusdem

generis complura. Quæ quidem posteriora duo exempla propius accedunt ad rem, quàm quæ ab ipso adducta sunt. Attamen, utcunque hoc se habeat, quò magis verum fuerit, *Tam virtutes, quàm vitia, in habitu consistere*; eò magis ei contendendum fuerat, ut normas præscriberet, quomodò hujusmodi habitus fuerint acquitendi, aut amovendi. Plurima siquidem confici possint præcepta, de prudenti institutione exercitationum animi, non minùs quàm corporis. Illorum paucula recensēbimus.

Primum erit, ut jam à principio caveamus, à *penſis, vel magis arduis, vel magis pusillis*, quàm res postulat; Nam si oneris nimium imponatur, apud ingenium mediocre, benè sperandi alacritatem obtundes; apud ingenium fiduciæ plenum, opinionem concitabis, quâ plus sibi polliceatur, quàm præstare possit; Quod secum trahit socordiam. In utroque autem ingenii temperamento, fiet ut experimentum expectationi non satisfaciât: Id quod animum semper deiicit, & confundit. Quod si pensa leviora fuerint, magna inducitur, in progressionis summâ, jactura.

Secundum erit, ut ad *exercendam facultatem aliquâ, quò habitus comparetur*, duo inprimis tempora observentur: Alterum, quandò animus optimè fuerit ad rem dispositus; Alterum, quandò pessimè: Ut ex priore, plurimùm in via promoveamus; ex posteriore, nodos obicesq; animi contentione strenua deteramus, unde tempora media faciliè & placidè labentur.

Tertium erit illud præceptum, cuius Aristoteles obiter meminit, *Vt totis viribus* (citra tamen vitium) *nitamur in contrarium illius, ad quod naturâ maximè impellimur*; Sicut cum in adversum gurgitis remigamus; Aut Baculum incurvum, ut rectum fiat, in contrariū flectimus.

Quar-

Quartum Præceptum ex illo Axiomate pendet, quod verissimum est; *Animum ad quæcunque felicius trahi & suavius, si illud, quò tendimus, in intentione operantis, non sit principale, sed tanquam aliud agendo superetur*; quoniam ita fert natura, ut necessitatem & imperium durum fermè oderit. Sunt & alia multa, quæ utiliter præcipi possint, de Regimine *Consuetudinis*: *Consuetudo* enim, si prudenter & peritè inducatur, sit reverà (ut vulgò dicitur) *altera natura*. Quod si imperitè, & fortuitò administretur, erit tantum *simia* naturæ; quæ nihil ad vivum imitetur, sed inscitè tantum, & deformiter.

Similiter, si de *Libris & Studiis*, eorumque ad *Mores* virtute & influentiâ, verba facere vellemus; numnam desunt plurima præcepta, & consilia fructuosa, eò spectantia? Annon unus ex patribus, magnâ cum indignatione, *Poesim* appellavit *vinum demonum*: cum revera progignat plurimas tentationes, cupiditates, & opiniones vanas? Annon prudens admodum, & digna, quæ benè perpendatur, est Sententia Aristotelis, *Juvenes non esse idoneos moralis philosophiæ auditores*: quia in illis perturbationum æstuatio nondum sedata est, nec tempore & rerum experienciâ consopita? Atque ut verum dicamus, Annon idèò sit, ut Scriptorum priscorū præstantissimi libri, & sermones (quibus ad virtutem homines efficacissimè invitati sunt: *tam augustam ejus Majestatem omnium oculis repræsentando, quam opiniones populares, in virtutis ignominiam, tanquam Habitu Parasitorum indutas, derisui propinando*) tam parùm prosint, ad vitæ honestatem, & mores pravos corrigendos, quia perlegi & revolvì non consueverunt, à viris ætate & judicio maturis, sed pueris tantum & tyronibus relinquuntur?

tur? Annon & hoc verum est, Jvenes multò minùs *Politica*, quàm *Ethica*, auditores idoneos esse, antequàm *religione*, & *doctrina de moribus* & *officiis*, planè imbuantur: ne fortè judicio depravati & corrupti, in eam opinionem veniant, non esse rerum differentias morales veras & solidas: sed omnia ex utilitate, aut successu metiendæ, sicut Poëta canit;

Prosperum & felix scelus virtus vocatur.

Et rursus,

Ille crucem pretium sceleris tulit, hic Diadema.

Ac Poëtæ quidem hæc Satyricè, & per indignationè loqui videntur. At *Libri* nonnulli *politici*, idem seriò & positivè supponunt. Sic enim Macciavello dicere placet, *Quod si contigisset Casarem Bello superatum fuisse, Catilinam ipso fuisset odiosior*: Quasi verò nihil interfuisset, præter fortunam solam, inter Furiam quandam, ex libidine & sanguine conflatam, atque animum excelsum, & inter homines naturales, maximè omnium (si ambitio abfuisset) suscipiendum. Videmus etiam, ex hoc ipso; quàm necessarium sit, homines, *doctrinas pias* & *Ethicas*, antequàm *Politica* degustent, plenis faucibus haurire: Nimirum, quod qui in aulis Principum, & negotiis civilibus, à teneris (ut aiunt) unguiculis innutriti sunt, nunquam ferè sinceram & internam morum probitatem assequantur: quantò minùs si accesserit etiam librorum disciplina? Porro, & in documentis ipsis moralibus, vel saltem aliquibus eorum, annon cautio pariter est adhibenda, ne inde fiant homines pertinaces, arrogantes, & infociabiles, juxta illud Ciceronis de M. Catone: *Hæc Bona, quæ videmus, divina & egregia, ipsius scitote esse propria: quæ nonnunquam requirimus, Ea sunt omnia, non à naturâ, sed à Magistris. Sunt &*
axio.

axiomata alia complura, de iis, quæ à studiis & libris, hominum animis ingenerantur. Verum est enim quod dicit ille, *Abeunt studia in mores*: Quod pariter affirmandum, de cæteris illis rebus, *convictu, fama, legibus patris, & reliquis*, quas paulò ante recensuimus.

Cæterùm animi quædam est cultura, quæ adhuc magis accurata, & elaborata videtur, quam reliquæ. Nititur autem hoc fundamento: *Quod omnium mortalium animi, certis temporibus, reperiantur in statu perfectiore, aliis, in statu magis depravato*. Hujus igitur culturæ intentio fuerit & institutum, ut *bona illa tempora* foveantur; *Prava* verò, tanquam ex Kalendario deleantur, & expungantur. Ac *bonorum* quidem temporum fixatio duobus modis procuratur: *Votis*, aut saltè *constantissimis animi decretis, & observantiis atque exercitationibus*; quæ non tantum in se valent, quantum in hoc, quod animum in officio, & obedientiâ iugiter contineant. *Malorum* temporum obliteratio, duplici itidem ratione perfici potest: *Redemptione aliqua, vel expiatione præteritorum, & novo Vitæ instituto, veluti de integro*. Verùm hæc pars, ad religionem planè spectare videtur; Nec mirum, cum *Moralis Philosophia* vera & genuina (sicut ante dictum est) ancillæ tantum vices erga Theologiam suppleat.

Quamobrem, concludemus hanc partem de cultura Animi, cum eo Remedio, quod omnium est maxime compendiosum, & summarium, & rursus maxime nobile & efficax, quo animus ad virtutem efformetur, & in statu collocetur perfectioni proximo. Hoc autem est, *Ut fines vitæ actionumque deligamus, & nobis ipsis proponamus, rectos, & virtuti congruos, qui qui tamen tales sint, ut eos assequendi nobis aliquatenus suppe-*

suppetat facultas. Si enim hæc duo supponantur: ut & fines actionum sint honesti, & boni, & decretum animi de his assequendis, & obtinendis, fixum sit & constans, sequetur, ut continuo vertat & efformet se animus, unâ operâ, in virtutes omnes. Atque hæc certè, illa est operatio, quæ *Natura ipsius opus* referat, cum reliquæ, quæ diximus, videantur esse solummodò sicut opera manus. Quemadmodum enim *Statuarius* quando simulachrum aliquod sculpit aut incidit, illius solummodò partis figuram effingit, circa quam manus occupata est, non autem cæterarum: (veluti si faciem efformet, corpus reliquum rude permanet & informe saxum, donec ad illud quoque pervenerit) Econtrà verò *Natura*, quando florem molitur, aut animal, rudimenta partium omnium simul parit, & producit: Eodem modò, quando virtutes habitu acquiruntur, dum temperantiæ incumbimus, ad fortitudinem, aut reliquas parùm proficimus, quando autem *Rectis & honestis Finibus* nos dedicaverimus penitus, & devoverimus, quæcunque fuerit virtus, quam animo nostro commendaverint, & imperaverint fines illi, reperiemus nos jamdudum imbutos, & prædispositos habilitate & propensione nonnullâ, ad eam assequendam & exprimendam. Atque hic possit esse status ille animi, qui egregiè ab Aristotele describitur: & ab eo, non virtutis, sed divinitatis cujusdam caractere insignitur. Ipsa ejus verba hæc sunt: *Immanitati autem consentaneum est, opponere eam, quæ supra humanitatem est, heroicam sive divinam Virtutem.* Et paulò post, *Nam ut fera, neque vitium, neque virtus est, sic neque Dei. Sed hic quidem status, altius quiddam virtute est: ille aliud quiddam à vitio.* Plinius certè Secundus, ex licentiâ magniloquentiæ ethnica, Traiani virtutem, divine, non
 tanquam

tanquam imitamentum, sed tanquam exemplar, proponit, cum ait: *Opus non esse hominibus, alias ad Deos preces fundere, quam ut benignos aque & propitios se Dominos mortalibus præstarent, ac Trajanus præstitisset.* Verùm hæc profanam Ethnicorum Jactantiam sapiunt, qui umbras quasdam corpore majores prensabant. At Religio vera, & sancta fides Christiana, rem ipsam petit: Imprimendo animis hominum charitatem, quæ appositissimè *vinculū perfectionis* appellatur, quia virtutes omnes simul colligat, & revincit. Sanè elegantissimè dictum est à Menandro, de amore sensuali, qui Divinum illum perperam imitatur: *Amor, melior Sophista Lævo, ad humanam vitam.* Quibus innuit, morum decus meliùs ab amore efformari, quàm à Sophista & præceptore inepto, quem *Lævum* appellat. Si quidem universis suis operosis Regulis & Præceptionibus, hominem tam dextrè & expeditè effingere nequeat, ut seipsum & in pretio habeat, & se bellè in omnibus componat, quàm amor facit. Sic proculdubio, si animus cujuspiam, fervore *Charitatis* veræ, incendatur, ad majorem perfectionem evehetur, quàm per universam *Ethicam Doctrinam*; Quæ *Sophista* perfectò habet rationem, si cum altera illa conferatur. Quinetiam, sicut Xenophon rectè observavit; *Ceteros affectus, licet animam attollant, eum tamen distorquere & discomponere, per ecstases & excessus suos: Amorem verò solum, eum simul & dilatare, & componere*: Sic omnes aliæ humanæ, quas admiramur, dotes, dum naturam in majus exaltant; Excessui interim sunt obnoxia: Sola autem *Charitas* non admittit excessum. Angeli, dū ad potentiam, divinæ parem, aspirarent, prævaricati sunt & ceciderunt: *Ascendam & ero similis Altissimis.* Homo dum ad Scientiam, Divinæ parem aspiraret, præ-

prævaricatus est, & lapsus: Eritis sicut Dii, scientes bonum & malum. Verùm ad similitudinem, Divinæ Bonitatis, aut Charitatis, aspirando, nec Angelus, nec homo, unquam in periculum venit, aut veniet. Imò ad hanc ipsam Imitationem etiam invitamur: Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderant vos, & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, ut sitis filii patris vestri, qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Quin & in ipso Archetypo Naturæ Divinæ, verba sic collocat Religio Ethnica (Optimus Maximus,) Scriptura autem Sacra pronunciat; *Misericordia ejus super omnia opera ejus.*

Hanc itaque moralis doctrinæ partem, de *Georgicis animi*, jam absolvimus. In quâ, si ex intuitu portionum ejus, quas perstrinximus, quis existimet, operâ nostram in hoc tantum modò sitam esse, ut ea in artem seu doctrinam redigeremus, quæ ab aliis scriptoribus prætermissa sint, tanquam vulgata & obvia, & per se satis clara & perspicua; suo judicio liberè utatur. Interim illud meminerit, quod ab initio monuimus, propositum à nobis esse, non rerum pulchritudinem, sed usum & veritatem sectari. Recordetur etiam paulisper commentum illud Parabolæ antiquæ, de geminis somni portis.

Sunt geminae Somni portæ, quarum altera fertur

Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris;

Alter a candenti perfecta nitens Elephantæ

Sed falsa ad cælum mittunt insomnia Manes.

Insignis sanè magnificentia *Pæritæ Eburnæ*; tamen *somnia vera per corneam* commeant.

Additamenti vice poni possit circa *Doctrinam Ethicam* observatio illa, inveniri nimirum relationem &

con-

& congruitatem quandam, inter *bonum animi*, & *bonum corporis*. Nam sicut *bonum corporis*, constare diximus, ex *sanitate*, *pulchritudine*, *robore*, ac *voluptate*; sic *animi bonum*, si juxta *moralis doctrinæ* scita illud contemblemur, huc tendere perspiciemus; ut *animum* reddat *sanum*, & à perturbationibus immunem; *Pulchrum*; verique decòris ornamentis excultum; *Fortem*, ac agilem ad omnia vitæ munia obeunda; Denique non *stupidum*, sed *voluptatis* & solatii honesti sensum vividè retinentem. Hæc autem, sicut in *corpore*, ita & in *animo*, rarò simul omnia conjunguntur. Facile enim videre est, multos, ingenii viribus, & fortitudine animi pollentes, quos infestant tamen perturbationes; quorumque etiam moribus vix aliquid elegantia aut venustatis aspergitur: Alios, quibus abundè est in moribus elegantia & venustatis, illis tamen non suppetit, aut probitas animi, ut velint, aut vires, ut possint rectè agere: Alios, animo præditos honesto, atque à vitiorum labe repurgato, qui tamen nec sibi ipsis ornamento sunt, nec Reip. utiles: Alios, qui istorum fortassè trium compotes sunt, sed tamen Stoicâ quâdam tristitiâ, & stupiditate præditi, virtutis quidem actiones exercent, gaudiis non perfruuntur. Quod si contingat, ex quatuor istis, duo aut tria aliquando concurrere, rarissimè tamen fit, quemadmodum diximus, ut omnia. Jam verò Principale istud membrum *philosophiæ humanæ*, quæ *hominem* contemplatur, quatenus ex *corpore* consistit atque *animâ*, sed tamen *segregatum*, & *citra societatem*, à nobis pertractatum est.

FRANCISCI
BARONIS DE
VERULAMIO,
VICE-COMITIS SANCTI
ALBANI,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum;

LIBER OCTAVUS,

AD REGEM SVVM.

C A P. I.

Partitio Doctrinæ Civilis, in Doctrinam de Conversatione: Doctrinam de Negotiis: & Doctrinam de Imperio, sive Repub.

Vetus est narratio (Rex Optime) convenisse complures Philosophos solenniter, coram Legato Regis exteri, atque singulos pro virili parte, Sapientiam suam ostentasse, ut haberet Legatus, quæ referret, de mirabili sapientiâ Græcorum. Unus tamen ex eorum numero *silebat*, & nihil adducebat in medium: adeò ut Legatus ad eum conversus diceret: *Tu vero quid habes, quod referam?* Cui ille: *Refer* (inquit) *Regi tuo, te invenisse apud Græcos aliquem, qui tacere sciret.* Et quidem oblitus eram, in hac artiû Synopsi, artem *tacendi* interserere: Quam tamē (quoniam plerunque *desideretur*) Exemplo jam proprio docebo. Etenim, cùm me tandem ordo rerum ad illud deduxerit, ut paulò post de *arte Imperii* tractandû sit, cumque ad tantum regem scribam, qui perfectus adeò in eâ arte sit Magister, ipsamque ab incunabulis suis

ſuis hauſerit : Nec omninò immemor eſſe poſſim, qualem apud Majeſtatem tuam locum ſuſtinuerim : conſentaneum magis exiſtimavi, meipſum *tacendo* de hâc re, apud Majeſtatem tuam, quam ſcribendo, probare. Cicero verò, non ſolùm artis, verùm etiam eloquentiæ cujuſdam, quæ in *tacendo* reperiatur, meminit. Cùm enim, ſermones nonnullos ſuos, cum alio quodam, ultrò citroque habitos, in epiſtola quadam ad Atticum commemorafſet, ſic ſcribit: *Hoc loco, ſumpſi aliquid de tua eloquentiâ, nam tacui.* Pindarus verò, (cui illud peculiare eſt, animos hominum inopinato, ſententiolâ aliquâ mirabili, veluti virgulâ Divina, percutere) huiuſmodi quidpiam ejaculatur: *Interdum magis afficiunt non dicta, quàm dicta.* In hac parte igitur, *tacere*, aut quod ſilentio proximum eſt, *breviſ* admodùm eſſe decrevi. Verùm, antequàm ad artes imperii perveniam, haud pauca, de aliis *doctrinæ civilis* portionibus ſunt præmittenda.

Scientia civilis, verſatur circa ſubjectum, quod cæterorum omnium, maximè eſt Materiæ immerſum : ideoque difficillimè ad axiomata reducitur. Sunt tamen nonnulla, quæ hanc difficultatem levant. Primò enim, quemadmodùm Cato ille *Cenſorius*, de Romanis ſuis dicere ſolitus eſt: *Ovibus eos ſimiles eſſe, quarum gregem integrum, minore quis moleſtiâ ageret, quàm unam aliquam: quoniàm ſi paucas ex grege, ut rectam in- eant viam propellere poſſis, cæteræ ultrò ſequentur:* Similiter, hoc quidem reſpectu, *Ethicæ* munus, eſt quoddammodò illo politicæ, difficilius. Secundò, proponit ſibi *Ethica*, ut animus *bonitate internâ* imbuatur, & cumuletur: At *civilis ſcientia*, nihil ampliùs poſtulat, præter bonitatem externam: Hæc enim ad *ſocietatem* ſufficit. Itaque non rarò accidit, ut regimen

fit bonum, tempora mala: Siquidem in Sacra Historia, illud non semel occurrit (cùm de Regibus bonis & piis narretur) *Sed adhuc populus non direxerat cor suum ad Dominum Deum Patrum suorum.* Itaque, & hoc quoque respectu, duriores partes sunt *Ethica*. Tertiò, hoc habent *Respub.* ut tanquam machinae grandiores, tardius moveantur, nec sine magno molimine, unde haud tam citò labefactantur: Sicut enim in *Aegypto*, septem anni fertiles, steriles septem sustentârunt: ita in *Rebuspub.* priorum temporum bona institutio, efficit, ut sequentium errores non statim perniciem inferant: At singulorum hominum decreta, & mores, magis subito subverti solent. Hoc denique *Ethicam* gravat, *Politica* succurrit.

Scientia civilis, tres habet partes, juxta tres societatis actiones summarias: *Doctrinam de conversatione; Doctrinam de negotiis; & doctrinam de Imperio* sive *Republ.* Tria siquidem sunt bona, quæ ex societate civili, homines sibi parare expetunt: *Solamen contra solitudinem, adjumentum in negotiis, & protectio contra injurias.* Suntque istæ tres prudentiæ, planè inter se diversæ, & sæpenumèrò disjunctæ; *Prudentia in conversando, prudentia in negotiando, & prudentia in gubernando.*

Enimverò, quod ad *conversationem* attinet, Illa certè affectata esse non debet, at multò minùs neglecta: Cùm prudentia in ejus moderamine, & decus quoddam morum in se ipsa præ se ferat, & ad negotia, tam publica, quàm privata, commodè administranda, plurimùm juvet. Etenim sicut actio oratori, tanti habetur, (licet sit externum quiddam) ut etiam illis alteris partibus, quæ graviores, & interiores videntur,

ante-

anteponatur; eodem ferè modo, in viro civili, *conversatio*, ejusque regimen (utcunque in exterioribus occupetur) si non summum, at certè eximium locum invenit. Quale enim pondus habet, *vultus* ipse, ejusq; compositio? Rectè Poëta;

----- *Nec vultu destrue verba tuo.*

Poterit enim quis *vim orationis*, *vultu* labefactare, & planè prodere. Quin & *facta*, non minùs quam *verba*, *vultu* pariter destrui possint, si Ciceroni credamus, Qui, cùm fratri affabilitatem commendaret erga Provinciales, non in hoc eam potissimùm sitam dixit, ut aditus præberet ad se faciles, nisi etiam *vultu* ipso comiter accedentes exciperet, *Nil interest habere ostium apertum, vultum clausum.* Videmus quoque Atticum, sub primum Ciceronis cum Cæsare congressum, bello adhuc fervente, diligenter & seriò Ciceronem per Epistolam monuisse, de *vultu* & *gestu*, ad dignitatem & gravitatem componendis. Quod si tantum possit, *oris* & *vultus* solius moderatio, quantò magis *sermo familiaris*, & alia, quæ ad *conversationem* pertinent? Atque sanè summa, & compendium decori, & elegantiae morum, in hoc ferè sita sunt, ut quasi æquâ lance, & propriam Dignitatem, & aliorum metiamur & tueamur: Quod etiam, non malè expressit T. Livius, (licet alii rei intentus) eo personæ charactere; Ne (inquit) aut *arrogans videar*, aut *obnoxius*, quorum alterum est, *alienæ libertatis obliti*, alterum, *sua*. Ex contrariâ verò parte, si *urbanitati*, & elegantiae morum exteriori, impeniùs studeamus, transeunt illæ in affectationem quandam Deformem, & Adulterinam, *Quid enim deformius, quam Scenam in Vitam transferret?*

Quinetiam, licet in excessum illum vitiosum nimè prolabantur; temporis tamen nimium in hujusmodi leviculis absumitur, animusque ad curam ipsarum, magis quàm oportet, deprimitur. Idèoque sicut in Academiis, adolescentes literarum studiosi, at sodalium congressibus plus satis indulgentes, moneri soleant à præceptoribus: *Amicos esse fures temporis*. Sic certè assidua ista, in *conversationibus* decorum, animi intentio, magnum gravioribus meditationibus furtum facit. Deinde, qui primas adèò in *urbanitate* obtinent, & ad hanc rem unam quasi nati videntur, hoc ferè habent, ut si ipsis in illa sola complacent, & ad virtutes solidiores, & celsiores, vix unquàm aspirent: Quando econtrà, qui sibi in hac parte defectus sunt conscii, decus ex bonà existimatione quarunt: Ubi enim adest bona existimatio, omnia ferè decent, ubi verò illa deficit, tum demùm à commoditate morum, atq; *urbanitate*, subsidium petendum est. Porrò, ad res gerendas, vix gravius, aut frequentius reperias impedimentum, quàm hujusce decori externi curiosam nimis observationem, atque illud alterum, quod huic ipsi inservit, nimirum, anxiam temporis atque opportunitatum electionem. Egre giè enim Salomon: *Qui respicit ad ventos, non seminat; qui respicit ad nubes, non metit*. Creanda siquidem nobis est opportunitas, sæpius quàm opperienda. Ut verbo dicamus, *urbana* ista morum *compositio*, veluti vestis animi est, & proinde vestis commoditates referre debet. Primum enim, talis esse debet, ut sit in usu communi: Rursus, ut non sit nimis delicata aut sumptuosa: Deinde, ita conficienda, ut si qua sit in animo virtus, eam exhibeat maximè conspicuam, si qua deformitas, eandem suppleat, & occultet: Postremò;

stremò, & super omnia, ne sit nimis arcta, atque ita animum angustiet, ut ejusdem motus in rebus gerendis, cohibeat & impediat. Verum hæc pars scientiæ civilis de conversatione eleganter profectò à nonnullis tractata est, neque ullo modo tanquàm desiderata reponi debet.

C A P. II.

Partitio Doctrinæ de Negotiis; in Doctrinam de Occasionibus Sparsis, & Doctrinam de Ambitu Vitæ. Exemplum Doctrinæ, de Occasionibus Sparsis, ex Parabolis aliquibus Salomonis, Præcepta, de Ambitu Vitæ.

Doctrinam de negotiis, partiemur in doctrinam de occasionibus sparsis, & doctrinam de ambitu vitæ. Quarum altera, universam negotiorum varietatem complectitur, & vitæ communis tanquàm Amanuensis est; Altera, ea tantum, quæ ad propriam cujusque fortunam amplificandam spectant, excerpit, & suggerit, quæ singulis, pro intimis quibusdam rerum suarum tabellis, aut codicillis esse possint. Verùm antequàm ad species descendamus, aliquid, circa doctrinam de negotiis in genere, præfabimur. Doctrinam de negotiis, pro rei momento, tractavit adhuc nemo, cum magna, tam literarum, quàm literatorum, existimationis jacturâ. Ab hac enim radice pullulat illud malum, quod notam eruditæ inussit; Nimirum, eruditionem & prudentiam civilem rarò admodum conjungi. Etenim si quis rectè advertat, ex prudentiis illis tribus, quas modò diximus ad vitam civilem spectare: Illa conversationis ab eruditæ ferè contemnitur, tanquàm servile quiddam, atque insuper meditationibus inimicum. Quod verò ad illam de Repub. administrandâ, sanè si quandò rerum gubernaculis admoveantur eruditi, munus suum incommodè sustinent; Verùm

ea promotio contingit paucis. De *prudentiâ* autem *negotiandi* (quâ de nunc loquimur) in qua vita humana plurimum versatur, nulli omnino libri conscripti habentur: præter pauca quædam *monita civilia*, in fasciculum unum aut alterum collecta, quæ amplitudini hujus subjeçti, nullo modo respondent. Etenim si libri aliqui extarêt, de hoc argumento, sicut de cæteris, minimè dubitaverim, quin viri eruditi, aliquo experientiæ manipulo instructi, ineruditos, licet diutinâ experientiâ edoctos, longè superarent, & proprio illorum (quod dicitur) *arcu usi*, magis è longinquo ferirent.

Neq; verò est cur vereamur, ne *scientiâ* hujus, tam varia sit materia, ut sub præceptionibus non cadat: Multò siquidem angustior est, quàm illa *Reip. administranda scientiâ*; quam tamen apprimè videmus excultam. Hujus generis *prudentiæ*, apud Romanos, optimis temporibus, extitisse videntur nonnulli professores. Testatur enim Cicero, moris fuisse, paulò ante sua secula, ut Senatores, *prudentiâ*, & rerum usu maximè celebres (*Coruncanii, Curii, Lelii, & alii*,) statis horis, in foro deambulant; ubi civibus copiam sui facerent, & consulerentur, non de jure, sed de negotiis omnigenis: Veluti de *filia elocandâ*, sive de *filio educando*, sive de *prædio coemendo*, de *contractu*, *accusatione*, *defensione*, aut aliâ quacunque re, quæ in vitâ communi interveniat. Ex quo liquet, *prudentiam* quandam esse, *consilium dandi*, etiam in negotiis privatis: ex universalis rerum civilium cognitione & experientiâ promanantem, quæ exerceatur quidem in casibus particularibus, extrahatur autem ex generali casuum consimilium observatione. Sic enim videmus, in eo libro, quem ad fratrem conscripsit, Q. Cicero,

de pe-

de petitione consularis (quem unicum à veteribus habemus, quantum memini, tractatum, de negotio aliquo particulari) quanquam ad consilium dandum, de re tum presenti, potissimum spectaret, plurima tamen contineri axiomata politica, quæ non usum solum temporarium, sed normam quandam perpetuam, circa electiones populares præscribant. In hoc genere autem, nihil invenitur, quod ullo modo comparandum sit, cum aphorismis illis, quos edidit Rex Salomon: De quo testatur Scriptura, *Cor illi fuisse instar arenæ maris*: Sicut enim arenæ maris universas orbis oras circundant, ita & Sapientia ejus omnia humana, non minùs quàm divina, complexa est. In aphorismis verò illis, præter alia magis Theologica, reperies liquidò, haud pauca præcepta, & monita civilia præstantissima: ex profundis quidem sapientiæ penetrabilibus scaturientia, atque in amplissimum varietatis campum excurrentia. Quoniam verò, doctrinam de occasionibus sparsis (quæ, doctrina de negotiis, portio est prior) inter desiderata reponemus, ex more nostro, paulisper in illà immorabimur: Atque exemplum ejusdem, ex aphorismis sive parabolis illis Salomonis, desumptum proponemus. Neque verò quis, ut arbitramur, nos meritò sugillare possit, quod ex Scripturis Sacræ Scripturæ aliquem, ad sensum politicum trahamus: Equidem existimo, si extarent commentarii illi, Salomonis ejusdem, de natura rerum, (in quibus de omni vegetabili, à musco super murum, ad cedrum libani, itemq; de animalibus conscripsit) non illicitum esse, eos secundum sensum naturalem, interpretari: Quod idem nobis liceat in Politicu.

*De Augmentis Scientiarum,
Exemplum portionis doctrinæ de occasionibus sparsis,
ex parabolis aliquibus Salomonis.*

Parabola.

1. Mollis Responsio frangit iram.

Explicatio.

Si incendatur *ira* Principis, vel Superioris adversus te, & tuæ jam sint loquendi partes, duo præcipit Salomon: Alterum, ut *fiat responsio*; Alterum, ut *eadem sit mollis*, Prius continet tria præcepta. Primò, ut *caveas à silentio tristi & contumaci*: Illud enim, aut culpam totam in te recipit, ac si nihil habeas, quod respondere possis; aut Dominum occultè iniquitatis insinulat, ac si aures ejus, defensionì, licet justæ, non paterent. Secundò, ut *caveas à re comperendinanda*, neque tempus aliud ad defensionem postules: Hoc enim, aut eandem notam inurit, quam prius, nimirum Dominum tuum nimia mentis perturbatione efferri; Aut planè significat, te artificiosam quandam defensionem meditari, cum in promptu nihil habeas: Adeò ut optimum semper fuerit, aliquid in præsentia, & è re natâ, in exculatione tui adducere. Tertiò, ut *fiat prorsus responsio*: *Responsio* (inquâ) non mera confessio, aut mera *submissio*, sed aliquid apologiæ, & exculationis inspergatur: Neque enim aliter tutum est facere, nisi apud ingenia valdè generosa & magnanima; quæ rara admodum sunt. Sequitur posteriore loco, ut *Responsio sit mollis*, minimè præfracta, aut aspera.

Parabola.

*2. Servus prudens dominabitur in filium stultum;
Et partietur hereditatem inter fratres.*

Explicatio.

In omni familiâ, turbatâ & discordi, semper exurgit

git aliquis *servus*, aut *humilis amicus*, præpotens, qui pro arbitrio se gerat, ad lites familiæ componendas, cuique, eo nomine, & familia tota, & dominus ipse, sunt obnoxii. Ille, si suam rem agat, familiæ mala foveat, & aggravat; sin fidelis reverà fuerit & integer, plurimum certe meretur: Adeò ut etiam tanquàm inter fratres haberi debeat, aut saltem *procuracionem hereditatis* accipere *fiduciariam*.

Parabola.

3. *Vir Sapiens, si cum stulto contenderit, sive irascatur, sive rideat, non inveniet requiem.*

Explicatio.

Monemur sapiùs, ut *congressum imparem fugiámus*, eo sensu, *Ne cum potioribus decertemus*. At haud minùs utile est monitum, quod hic exhibet Salomon, *Ne cum indigno contendamus*. Iniquà enim prorsùs sorte, hæc res transigitur. Siquidem, si superiores simus, nulla sequitur victoria, si superemur, magna indignitas. Neque juvat etiam, in huiusmodi contentione exercendâ, si interdum veluti *per jocum* agamus, interdum cum *fastu & contemptu*. Nam quocunque nos vertamus, leviores inde efficiemur, neque commodè nos explicabimus. Pessimè autem fit, si huiusmodi persona, quâ cum contendimus, (ut Salomon loquitur,) aliquid affine habeat cum *stulto*, hoc est, si sit audaculus, & temerarius.

Parabola.

4. *Sed & cunctis sermonibus, qui dicuntur, ne accommodes aurem tuam, ne fortè audias servum tuum maledicentem tibi.*

Explicatio.

Vix credi possit, vitam quantum perturbet, *inutilis curiositas*, circa illas res, quæ nostrâ interfunt: Ni-

mirum, quando secreta illa rimari satagimus, quæ detecta & inventa, ægritudinem quidem animo inferât, ad consilia autem expedienda nihil juvent. Primò enim sequitur *animi vexatio & inquietudo*, cum humana omnia, perfidiæ & ingratitudinis plena sint. Adeò ut, si comparari, possit speculum aliquod magicum, in quo odia, & quæcunque contra nos ullibi commoventur, intueri possemus, melius nobis foret, si protinùs proiceretur & collideretur. Hujusmodi enim res, veluti foliorum murmura sunt, & brevi evanescent. Secundò *curiositas illa animum suspicionibus nimis onerat*, quod consiliis inimicissimum est, eaque reddit inconstantia, & complicata. Tertiò eadem, *mala ipsa sapissimè figit, aliàs prætervolatura*: Grave enim est conscientias hominum irritare; qui, si latere se putent, facillè mutantur in melius, sin deprehensos se sentiant, malum malo pellunt. Meritò igitur summæ prudentiæ tribuebatur Pompeio Magno, quod Sertorii chartas universas, nec à se perlectas, nec aliis permissas, igni protinùs dedisset.

Parabola.

5. *Advenit veluti viator pauperies, & egestas quasi vir armatus.*

Explicatio.

Eleganter describitur in parabolâ, quomodo *prodigis, & circa rem familiarem incuriosis*, superveniât *naufragia fortunarum*. A principio enim *pedetentim, & passibus lentis, instar viatoris*, advenit *operatio*, & *fortis diminutio*, neque ferè sentitur: At non multò post, *invadit egestas*, tanquam *vir armatus*, manu scilicet tam forti, & potente, ut ei amplius resisti non possit, cum apud Antiquos rectè dictum sit, *necessitatem*

ex omnibus rebus esse fortissimam. Itaque viatori occurrendum, contra armatum muniendum.

Parabola.

6. *Qui erudit derisorem, ipse sibi injuriam facit, & qui arguit impium, sibi maculam generat.*

Explicatio.

Congruit cum præcepto Salvatoris, *Ut non mittamus margaritas nostras ante porcos*: Distingvuntur autem in hac parabola, actiones præceptionis, & reprehensionis; Distingvuntur itidem personæ derisoris, & impii: Distinguitur postremò, id quod rependitur. In prior enim, rependitur opera lusa; in posteriore, etiam & macula. Cum enim quis erudit, & instituit derisorem, jactura primùm sit temporis; Deinde & alii conatum irident, tanquam rem vanam, & operam malè collocatam; Postremò, derisor ipse, scientiam, quam didicit, fastidio habet. At majore cum periculo, transigitur res in reprehensione impii; qui non solum impius non auscultat, sed & cornua obvertit, & reprehensorem, odiosum sibi jam factum, aut còfestim convitiis proscindit, aut saltem postea apud alios criminatur.

Parabola.

7. *Filius sapiens letificat patrem: Filius verò stultus in æsticæ est matri suæ.*

Explicatio.

Distinguuntur solatia atque ægritudines æconomicae, patris videlicet & matris, circa liberos suos. Et, enim filius prudens & frugi, præcipuo solatio est patri, qui virtutis pretiū melius novit, quàm mater; ac propterea filii sui indoli, ad virtutem propensæ, magis gratulatur: Quinetiam gaudium illi fortassè affert institutum suum, quod filium tam probè educarit, illicque honestatem morum, præceptis & exemplo, im-

pressa.

presserit. Econtrà, *mater calamitati filii plus compatitur & indolet*, tum ob affectum maternum magis mollem, & tenerum; tum fortassè indulgentiæ suæ conscia, quâ eum corruperit, & depravaverit.

Parabola.

8. *Memoria justî cum laudibus; at nomen impiorum putrescet.*

Explicatio.

Distinguitur inter *famam virorum bonorum*, & *malorum*, qualis esse soleat post obitum. *Virus enim bonis, extinctâ invidia* (quæ famam eorum, dum vixerant, carpebat) *nomen* continuò efflorescit, & *laudes* magis indies invalescunt: At *virus malis*, (licet fama eorum, per gratiam amicorum, & factionis suæ hominum, ad breve tempus manserit) paulò post fastidium *nominis* oboritur, & postremò *laudes* illæ *evanida*, in *infamiam*, & veluti in odorem gravem & retrum, desinunt.

Parabola.

9. *Qui conturbat domum suam, possidebit ventos.*

Explicatio.

Utile admodum monitum, de discordiis, & turbis domesticis. Plurimi enim, ex dissidiis uxorum, aut exheredationibus filiorum, aut mutationibus frequentibus familie, magna sibi spondent; ac si inde, vel animi tranquillitas, vel rerum suarum administratio felicior, sibi obventura foret. Sed plerunque abeunt spes suæ in ventos. Etenim, tum mutationes illæ, ut plurimum, non cedunt in melius; tum etiam, perturbatores isti familie suæ, molestias varias, & ingratitude nem eorum, quos, aliis præteritis, adoptant & deligunt, sæpenumero experiuntur; Quin & hoc pacto, rumores sibi progignunt, non optimos, & famas ambi-

ambiguas : Neque enim malè à Cicerone notatum est ; *Omnem famam à domesticis manare*. Utrunque autem malum, per ventorum possessionem eleganter à Salomone exprimitur : Nam & *expectationis frustratio*, & *rumorum suscitatio*, ventis rectè comparantur.

Parabola.

10. *Melior est finis orationis, quàm principium.*

Explicatio.

Corrigit parabola errorem frequentissimum, non solum apud eos, qui verbis præcipuè student, verum etiam apud prudentiores. Is est, quod homines de sermonum suorum aditu atque ingressu, magis sint solliciti, quàm de exitu ; & accuratius exordia & præfationunculas meditètur, quàm extrema orationum. Debuerant autem, nec illa negligere, & ista, ut longè potiora, præparata & digesta apud se habere ; revolventes secum ; & , quantum fieri potest, animo prospicientes ; quis tandem exitus sermonis sit futurus, & quomodo negotia inde promoveri, & maturari possint. Neque hic finis. Quinimò non epilogos tantum, & sermonum, qui ad ipsa negotia spectant, egressus, meditari oportet ; verum etiam & illorum sermonum cura suscipienda, quos sub ipsum discessum, commodè & urbanè inicere possint, licet à negotio prorsus alienos. Equidem cognovi Consiliarios duos, viros certè magnos, & prudentes, & quibus onus rerum tunc præcipuè incumberebat ; quibus illud fuit perpetuum, & proprium, ut quoties cum Principibus suis, de negotiis ipsorum communicarent, colloquia, in rebus ad ipsa negotia spectantibus, nunquam terminarent ; verum semper, aut ad jocum, aut aliud aliquid, quod audire erat volupe, diverticula quærerent : Atque ut adagio dicitur, *sermões marinos aqua fluviali sub extremum*

tremum abluerent. Neque hoc illis inter artes postremum erat.

Parabola.

II. *Sicut musca mortua & fœtere faciunt unguentum optimum, sic hominem pretiosum sapientiâ, & gloriâ, parva stultitia.*

Explicatio.

Iniqua admodum, & misera est conditio, hominum virtute præcellentium (ut optimè notat parabola) quia erroribus eorum, quantumvis levissimis, nullo modo ignoscitur: Verum, quemadmodum in gemmâ, valdè nitidâ, minimum quodque granulum, aut nubecula, oculos ferit, & molestiâ quâdam afficit: quod tamen si in gemmâ vitiosiore repertum foret, vix notam subiret: Similiter, in viris singulari virtute præditis, minima quæque vitia, statim in oculos, & sermones hominum incurrunt, & censurâ perstringuntur graviore: quæ in hominibus mediocribus, aut omnino laterent; aut veniam faciliè reperirent. Itaque viro valdè prudenti, parva stultitia; valdè probo, parvum peccatum; urbano, & moribus eleganti; paululum indecori; de famâ & existimatione multum detrahit. Adeo ut, non pessimum foret, *viris egregiis*, si nonnulla absurda (quod citra vitium fieri possit) actionibus suis immiscerent; ut libertatem quandam sibi retineant, & parvorum defectuum notas confundant.

Parabola.

12. *Homines derisores civitatem perdunt, sapientes vero avertunt calamitatem.*

Explicatio.

Mirum videri possit, quod in descriptione hominum, qui ad Respubl. labefactandas & perdendas, veluti

veluti Naturâ comparati & facti sunt, delegerit Salomon Characterem; Non hominis superbi & insolentis; Non tyrannici & crudelis; Non temerarii & violenti: Non impii & scelerati: Non iniusti & oppressoris: Non seditiosi & turbulenti: Non libidinosi & voluptuarii: Non denique insipientis & inhabilis: Sed *derisorius*. Verùm hoc, sapientiâ ejus Regis, qui Rerum publ. conservationes & everisiones optimè nôrat, dignissimum est. Neque enim similis ferè est pestis Regnis & Rebuspub. quam si Consilarii Regum, aut Senatores, quique gubernaculis rerum admoventur, sint ingenio *derisores*. Hujusmodi enim homines, periculorum magnitudinem, ut fortes videantur Senatores, semper extenuant; iisque qui pericula, prout par est, ponderant, veluti timidis insultant: Consultandi & deliberandi maturas moras, & meditatæ disceptationes, veluti rem oratoriam, & tædii plenam, & ad summas rerum nihil facientem, subsannant: Famam ad quam Principum Consilia præcipuè sunt componenda, ut *salivam vulgi*, & rem citò prætervolaturam, contemnunt: Legum vim & auctoritatem, ut reticula quædam, quibus res majores minimè cohiberi debeant, nil morantur: Consilia & præcautiones, in longum prospicientes, ut somnia quædam, & apprehensiones melancholicas, reiiciunt: Viris reverà prudentibus, & rerum peritis, atque magni animi, & consilii, dictis & facetiis illudunt: Denique fundamenta omnia regiminis politici simul labefactant. Quod magis attendendum est, quia cuniculis, & non impetui aperto, hæc res agitur: Neque cœpit esse inter homines (prout moretur) suspecta.

Parabola.

13. Princeps, qui libenter præbet aures verbis mendacii, omnes servos habet improbos.

Explicatio.

Cùm Princeps talis fuerit, ut susurronibus, & sy-cophantis, absque judicio, faciles & credulas aures præbeat, spirat omninò, tanquam à parte Regis, aura pestilens, quæ omnes servos ejus corrumpit, & inficit. Alii metus Principis rimantur, eosque narrationibus fictitiis exaggerant: Alii invidiæ furias concitant, præsertim in optimos quosque: Alii criminationibus aliorum, proprias sordes, & conscientias malas, eluunt: Alii amicorum suorum honoribus & desideriiis velificant, competitores eorum calumniando, & mordendo: Alii fabularum argumenta, contra inimicos suos, tanquam in scenâ, componunt: & innumera hujusmodi. Atque hæc illi, qui ex servis Principis ingenio sunt magis improbo. At illi etiam, qui Naturâ probiores sunt, & meliùs morati, postquam, in innocentiâ suâ, parùm præsidii esse lenserint, (quoniam Princeps vera à falsis distinguere non novit) morum suorum probitatem exuunt, & ventos aulicos captant, iisque servilem in modum circumferuntur. Nihil enim (ut ait Tacitus de Claudio) tutum est apud Principem, cujus animo omnia sunt tanquam indita & jussa. Atque bene Comineus; Præstat servum esse Principis, cujus suspicionum non est finis, quam ejus, cujus credulitatis non est modus.

Parabola.

14. Iustus miseretur animæ jumenti sui; sed misericordiæ impiorum crudeles.

Explicatio.

Inditus est, ab ipsâ Naturâ, homini, misericordiæ affectus

fectus nobilis, & excellens; qui etiam ad *animalia bruta* extenditur; quæ ex ordinatione divina, ejus imperio subiiciuntur. Itaque habet ista *miserericordia*, analogiam quandam, cum illâ Principis erga subditos. Quinetiam illud certissimum est, quod quò dignior est anima, eò pluribus compatiatur. Etenim animæ angustæ & degeneres, hujusmodi res, ad se nihil pertinere putant: At illa, quæ nobilior est portio universi, ex communione afficitur. Quare videmus, sub veteri lege, haud pauca fuisse præcepta, non tam merè *ceremonialia*, quàm *miserericordia institutiva*. Quale fuit illud, de nō comedendo carnem cum sanguine ejus; & similia. Etiam in sectis *Essæorum*, & *Pythagoræorum*, ab esu animalium, omnidò abstinebant. Quod etiam hodiè obtinet (superstitione inviolatâ) apud incolas nonnullos Imperii *Mogollensis*. Quin & *Turcæ*, (Gens licet, & stirpe & disciplinâ, crudelis, & sanguinaria) Brutis tamen eleemosynas largiri solent; neque animalium vexationes & torturas fieri sustinent. Verùm, ne fortè hæc quæ diximus, omnis generis *miserericordie*, patrocinari videantur, salubriter subjungit Salomon, *impiorum misericordias esse crudeliter*. Eæ sunt, quandò hominibus sceleratis & facinorosis parcitur, justitiæ gladio feriendis: Crudelior enim hujusmodi *miserericordia*, quàm crudelitas ipsa. Nam crudelitas exercetur in singulos, at *miserericordia* illa, universum facinorosorum exercitum, concessâ impunitate, in homines innocentes, armat & immittit.

Parabola.

15. Totum spiritum suum profert stultus; at sapiens reservat aliquid in posterum.

Corrigit parabola præcipuè (ut videtur) non hominum vanorum futilitatem, qui, dicenda, tacenda, facile proferunt: Non Parrhesiam illam, quâ absque discrimine & iudicio, in omnes & omnia involant; Non garrulitatem, quâ ad nauseam usque, aliis obfrepunt; sed vitium aliud magis occultum; Nempe sermonis regimen, minimè omnium prudens, & politicum: Hoc est, cum quis ita sermonem, (in colloquiis privatis) instituit, ut quæcunque in animo habeat, quæ ad rem pertinere putet, simul, & tanquam uno spiritu; & oratione continuatâ, proferat: Hoc enim plurimum negotiis officit. Siquidem primò, *oratio intercisa*, & per partes infusa, longè magis penetrat, quàm continuata; quoniam in continuatâ, pondus rerum, non distinctè & sigillatim excipitur, nec per moram nonnullam insidet, sed ratio rationem, antequam penitus infederit, expellit. Secundò, nemo tam potenti, & felici eloquentiâ valet, ut primo sermonis impetu, eum, quem alloquitur, *mutum & elinguem planè reddat*, quin & alter aliquid vicissim respondebit, & fortassè obiiciet: Tum verò accidit, ut quæ in refutationem, aut replicationem reservanda fuissent, præmissâ jam, & antea delibata, vires suas & gratiam, amiserint. Tertiò, si quis ea, quæ dicenda sunt, nō simul effundat, sed per partes eloquatur, aliud primò, aliud subinde iniiciens; sentiet ex ejus, quem alloquitur, vultu, & responso, quomodo singula illum affecerint, quâ in partem accepta fuerint; ut quæ adhuc restant dicenda, cautiùs aut suppressat, aut excerptat.

Parabola.

16. Si Spiritus potestatem habentis, ascenderit super te,
locum

locum tuum ne dimiseris, quia curatio faciet cessare magna peccata.

Explicatio.

Præcipit *parabola*, quomodo se quis gerere debeat, cum iram, atque indignationem *Principis* incurrerit. Præceptum duplex: Primò, *ut non dimittat locum suum*: Secundò, *ut curationi*, tanquam in morbo aliquo gravi, diligenter & cautè, attendat. Consueverunt enim homines, postquam commotos contra se *Principes* suos senserint, partim ex dedecoris impatientiâ, partim, ne vulnus obversando refricent, partim ut tristitiam & humilitatem eorum *Principes* sui perspiciant, se, à munerib. & functionibus suis, subducere: Quinetiam interdù, ipsos Magistratus, & Dignitates quas gerunt, in *Principum* manus restituere. At Salomon, hanc medendi viam, veluti noxiam, improbat; id què summâ profectò ratione. Primò enim, *dedecus ipsius nimis illa publicat*; unde tum inimici, atque invidi, audaciores fiunt ad lædendum; tum amici timidiore ad subveniendum. Secundò, hoc pacto fit, ut *Principis ira*, quæ fortassè, si non evulgaretur, sponte concideret, *magis figatur*; & veluti principio jam facto hominis deturbandi, in præcipitium illius, feratur. Postremò, *Secessus iste, aliquid sapit ex malevolo, & temporibus infenso*; Id quod malum indignationis, malo suspicionis cumulat. Ad *curationem* autem pertinent ista. Primò, caveat ante omnia, ne *stupiditate* quâdam, aut etiam *animi elatione*, indignationem *Principis* minimè sentire, aut inde, prout debeat, affici, videatur: Hoc est, ut & vultum, non ad tristitiam contumacem, sed ad mœstitiam gravem atque modestam componat: & in rebus quibuscunque agendis, se minùs solito hilarem & lætum, ostendat: Quin & in rem suam

erit, amici alicujus operâ, & sermone, apud *Principem*, uti, qui, quanto doloris sensu, in intimis excrucietur, tempestivè insinuet. Secundò, *occasionēs omnes*, vel *minimas*, sedulò evitet, per quas aut *res ipsa*, quę indignationi causam præbuit, *refricetur*, aut *Princeps* denuò excandescendi, & ipsum, quacunque de causâ, coram aliis, objurgandi, ansam arripiat. Tertiò, perquirat etiam diligenter *occasionēs omnes*, in quibus *opera ejus principi grata esse possit*; ut & voluntatem promptam redimendi culpâ præteritam ostendat; & *Princeps* suus sentiat, quali tandem servo, si eum dimittat, privari se contigerit. Quartò, *Culpam ipsam*, aut *sagaciter in alios transferat*; aut *animo* illam non malo commissam esse insinuet; aut etiam *malitiam illorum*, qui ipsum Regi detulerunt, vel rem supra modum aggravârunt, *indicer*. Denique in omnibus evigilet, & *curationi sit intentus*.

Parabola.

17. *Primus in causa sua justus: tum venit altera pars, & inquit in eum.*

Explicatio.

Prima in unaquaque *causa informatio*, si paulisper animo judicis infederit, altas radices agit, eumq; imbuat, & occupat; aded ut ægrè elui possit, nisi aut manifesta aliqua falsitas, in materiâ informationis; aut artificium aliquod, in eadem exhibendâ, deprehendatur. Etenim nuda & simplex defensio, licet justa sit & præponderans, vix præjudicium informationis primæ, compensare, aut libram justitiæ semel proponentem, ad æquilibrium reducere, per se valet. Itaque & judici tutissimum, ut nihil, quod ad merita causæ spectat, prælibetur, priusquam utraque pars simul audiantur, & defensori optimum, si judicem

senses-

senferit præoccupatum, in hoc potissimum, (quantum dat causa) incumbere, ut versutiam aliquam, & dolum malum, ab adversa parte, in iudicis abusum, adhibitum, detegat.

Parabola.

18. *Qui delicate à pueritia nutrit servum suum, postea sentiet eum contumacem.*

Explicatio.

Servandus est, Principibus & Dominis, ex consilio Salomonis, in gratia & favore suo, erga servos, modus. Istriplex est. Primò, ut promoveantur per gradus, non per saltus: Secundò, ut interdum assuescant repulsæ: Tertiò, (quod benè præcipit Macciavellus) ut habeant præ oculis suis semper aliquid, quò ulterius aspirare possint. Nisi enim hæc fiant, reportabunt proculdubiò Principes, in fine, à servis suis, loco animi grati, & officiosi, fastidium & contumaciam. Etenim, ex promotione subita, oritur insolentiâ; ex perpetua desideratorum adeptione, impatientia repulsæ; Deniq; si vota defint, deerit itidem alacritas & industria.

Parabola.

19. *Vidisti virum velocem in opere suo, coram Regibus stabit, nec erit inter ignobiles.*

Explicatio.

Inter virtutes, quas Reges, in delectu servorum, potissimum spectant & requirunt, gratissima est præ cunctis celeritas, & in negotiis expediendis strenuitas. Viri profundâ prudentiâ, Regibus suspecti, utpote, qui nimium sint inspectores, & dominos suos, inscios & invitos, ingenii sui viribus, (tanquam machinâ) circumagere possint. Populares, invis, utpote qui Regum Luminibus officiunt, & oculos populi in se convertunt. Animosi, pro turbulentis sæpè habentur, &

ultrâ, quàm par est, aufuris. Probi, & vitæ integræ, tanquam difficiles existimantur, nec ad omnes nutus heriles apti. Denique non est virtus alia, quæ non habeat aliquam quasi umbram, quâ Regum animi offendatur; Sola *velocitas ad mandata*, nihil habet, quod non placeat. Insuper, motus animorum regionum celeres sunt, & moræ minùs patientes. Putant enim se quidvis efficere posse; Illud tantùm deesse, ut citò fiat. Itaque ante omnia iis grata est *celeritas*:

Parabola.

20. *Vidi cunctos viventes, qui ambulant sub sole, cum adolescente secundo, qui consurgit pro eo.*

Explicatio.

Notat *parabola* vanitatem hominum, qui se agglomerare solent ad *successores designatos principum*. Radix autem hujus rei est, insania illa, hominum animis penitùs à naturâ insita; Nimirùm ut spes suas nimium adament. Vix enim reperitur, qui non delectatur magis iis, quæ sperat, quàm iis, quæ fruitur. Quinetiam *novitas humanæ naturæ* grata est, & avidè expetitur. In *successore autem Principis* ista duo concurrunt; *Spes & Novitas*. Innuit autem *parabola* idem, quod olim dictum erat; primò à Pompeio ad Syllam; postea à Tiberio de Macrone; Plures adorare solem orientem, quàm occidentem. Neque tamen imperantes, multùm hâc re commoventur, aut eam magni faciunt, sicut nec Sylla, nec Tiberius fecit, sed rident potius hominum levitatem, nec pugnant cum somniis: Est autem (ut agebat ille) *spes vigilantis insomnium*.

Parabola.

21. *Erat Civitas parva, & pauci in eâ viri; Venit contra eam Rex magnus, & vadavit eam, instruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio; inventusque est in eâ*

in eâ vir pauper & sapiens, & liberavit eam per sapientiam suam; & nullus deinceps recordatus est, hominis illius pauperis.

Explicatio.

Describit parabola ingenium hominum pravam & malevolam. Ii in rebus duris, & angustis, confugiunt ferè ad viros prudentes, & strenuos, licet antea contemptui habitos. Quamprimum autem tempestas transferit, ingrati demùm erga conservatores suos reperiuntur. Macciavellus verò, non sine causâ, instituit quæstionem; *Uter ingrator esset erga benemeritos, Princeps, aut populus?* Sed interim utrumque ingratitudinis arguit. Attamen hoc, non solum ex ingratitudine Principis, aut populi oritur, sed accedit plerunque his, invidia procerum, qui secretò indolent eventui, licet felici & prospero, quia ab ipsis profectus non sit: Itaque & meritum hominis extenuant, & ipsum deprimunt.

Parabola.

22. *Iter pigrorum, quasi sepes spinarum.*

Explicatio.

Elegantissimè ostendit parabola, pigritiam in fine laboriosum esse. Diligentia enim, & sedula præparatio, id præstant, ut pes in aliquod offendiculum non impingat; sed ut complanetur via, antequam ineat: At qui piger est, & omnia in extremum momentum executionis differt, necesse est, ut perpetuò, & singulis passibus, quasi per rubos & sentes, incedat, qui eum subindè detineant, & impediant. Idem observari possit etiam in familiâ regendâ; in quâ, si adhibeatur cura & providentia, omnia placidè, & veluti sponte procedunt, absque strepitu & tumultu: Sin hæc desint, ubi major aliquis motus intervenerit,

omnia simul agenda turmatim occurrunt; tumultuantur servi; ædes personant.

Parabola.

23. *Qui cognoscit in iudicio faciem, non bene facit; Iste, & pro buccella panis, deseret veritatem.*

Explicatio.

Prudentissimè notat *Parabola*, in iudice magis perniciosam esse, *facilitatem morum*, quàm *corruptelam munerum*. Munera enim, haudquaquam ab omnibus deferuntur, at vix ulla est causa, in quâ non invenitur aliquid, quod flectat iudicis animum, si personas respiciat. Alius enim respicietur, ut popularis; Alius, ut maledicus; Alius, ut dives; Alius, ut gratus; Alius, ut ab amico commendatus; Denique omnia plena sunt iniquitatis, ubi dominatur *respectus personarum*; & levi omninò de causâ, veluti pro *buccella panis*, iudicium pervertetur.

Parabola.

24. *Vir pauper calumnians pauperes, similis est imbro vehementi, in quo paratur fames.*

Explicatio.

Parabola ista antiquitus expressa & depicta fuit, sub fabulâ *Hirudinis utriusq;*, nimirum, plenæ, & vacuæ. *Pauperis* enim & *famelici oppressio*, longè gravior est, quàm *oppressio*, per *divitem & repletum*; quippe quæ omnes exactionum technas, & omnes nummorum angulos, perquirat. Solebat hoc ipsum etiam spongiis assimilari, quæ aridæ fortiter sugunt, madidæ, non item. Monitum autem utile continet, tum erga Principes, ne præfecturas provinciarum, aut Magistratus viris indigentibus, & obæratissimis, committant, tum erga populos, ne Reges suos, cum nimia egestate conflictari, permittant.

Para-

Parabola.

25. *Fons turbatus pede, & vena corrupta, est justus cadens coram impio.*

Explicatio.

Præcipit parabola, rebus pub. ante omnia cavendū esse, de iniquo & infami judicio, in causâ aliquâ celebri & gravi, præsertim ubi non absolvitur noxius, sed condemnatur insons. Etenim injuriæ inter privatos grassantes, turbant quidem & polluant *latices justitiæ*, sed tanquam in *rivulis*. Verùm judicia iniqua, qualia diximus, à quibus exempla petuntur, *fontes ipsos justitiæ* inficiunt, & inquinant. Postquam enim tribunal cesserit in partes injustitiæ, status rerum vertitur, tanquam in latrocinium publicum: Fitque planè, ut homo homini sit lupo.

Parabola.

26. *Noli esse amicus homini iracundo, nec ambulare cum homine furioso.*

Explicatio.

Quantò Religiosius amicitiae jura inter bonos servanda, & colenda sunt, tantò magis cavendum est, jã usque à principio, de prudente amicorum delectu. Atq; amicorum natura & mores, quantum ad nos ipsos spectant, omninò ferendi sunt: Cùm verò necessitatem nobis imponunt, qualem erga alios personam induamus, & geramus, dura admodum, & iniqua, amicitiae conditio est. Itaque interest in primis, ut præcipit Salomon, ad vitæ pacem, & præsidia, ne res nostras, cum hominibus iracundis, & qui facilè lites & jurgia provocant, aut suscipiunt, commisceamus. Istud enim genus amicorum, perpetuò nos cõtentionibus, & factionibus implicabit: ut aut amicitiam abrumperet, aut incolumitati propriæ deesse, cogamur.

Parabola.

27. *Qui celat delictum, querit amicitiam, sed qui altero sermone repetit, separat fœderatos.*

Explicatio.

Duplex, concordiam tractandi, & animos reconciliandi, via. Altera, quæ incipit ab *amnestiâ*; Altera, quæ à *repetitione injuriarum*, subjungendo apologias, & excusationes. Equidem memini sententiam viri admodum prudentis & politici, *Qui pacem tractat, non repetitis conditionibus disidii, is magis animos, dulcedine concordie fallit, quàm equitate componit.* Verùm Salomon, illo scilicet prudentior, in contrariâ opinione est; & *amnestiam* probat, *repetitionem* prohibet. Etenim in *repetitione* hæc insunt mala; tum quod ea, sit veluti *unguis in ulcere*; tum quod *periculum impendeat à novâ altercatione*, (siquidem de injuriarum rationibus, inter partes nunquam conveniet;) tum denique quod *deducat rem ad apologias*; At utraque pars, malit videri, potiùs offensam remisisse, quàm admisisse excusationem.

Parabola.

28. *In omni opere bono erit abundantia; ubi autem verba sunt plurima, ibi frequenter egestas.*

Explicatio.

Separat Salomon, hæc parabolâ, fructum laboris *lingue*, & laboris *manuum*; quasi ex altero proveniat *egestas*, ex altero *abundantia*. Etenim sit ferè perpetuò, ut qui multa effutiant, iactent multa, multa promittât, egeni sint; nec emolumentum capiant, ex illis rebus, de quibus loquuntur. Quinetiam, ut plurimum, industrii minimè sunt, aut impigri ad opera; sed tantum modò, sermonibus se, tanquam vento, pascunt & satiant. Sanè, ut poëta loquitur; *Qui silet, est firmus.*
Is qui

Is qui conscius est, se in opere proficere, sibi plaudit, & tacet: Qui verò econtrà conscius est, auras se inanes captare, multa & mira apud alios prædicat.

Parabola.

29. *Melior est correptio manifesta, quàm amor occultus.*

Explicatio.

Reprehendit parabola, mollitiem amicorum, qui amicitiae privilegio non utuntur, in admonendo liberè & audacter amicos, tam de erroribus, quàm de periculis suis. *Quid enim faciam* (solet hujusmodi mollis amicus dicere) *aut quo me vertam?* Amo illum, quantum quis, maxime; meque, si quid illi adversi contigerit, ipsius loco libenter substituerim: Sed novi ingenium ejus; si liberè cum eo egero, animum illius offendam, saltem contristabo: Neque tamen proficiam: Atque citius eum ab amicitia meâ alienabo, quàm ab iis, quæ in animo fixa habet, abducam. Hujusmodi amicum, tanquam eneruam, & inutilem, redarguit Salomon; atque plus utilitatis, ab inimico manifesto, quam ab ejus generis amico, sumi posse pronunciat. Siquidem ea fortassè audire ei contigerit ab inimico per contumeliam, quæ amicus muslat præ nimia indulgentiâ.

Parabola.

30. *Prudens advertit ad gressus suos; Stultus divertit ad dolos.*

Explicatio.

Duæ sunt prudentiæ species, Altera vera & sana; Altera degener & falsa, quam Salomon stultitiæ nomine appellare non dubitat. Qui priori se dedit, viis & vestigiis propriis cavet, periculis prospiciens, meditans remedia: Proborum operâ utens, contra improbos se ipsum muniens; cautus inceptu, receptu

non

non imparatus; In occasiones attentus, contra impedimenta strenuus; cum innumeris aliis, quæ ad sui ipsius actiones & gressus regendos spectant. At altera species, tota est confuta, ex fallaciis & astutiis, spemque ponit omnino, in aliis circumveniendis, iisdemque ad libitum effingendis. Hanc meritò reiicit parabola, non tantum ut improbam, sed etiam, ut stultam. Primum enim, minimè est ex iis rebus, quæ in nostra sunt potestate, nec etiam aliquâ constanti regula nititur: Sed nova quotidie comminiscenda sunt stratagemata, prioribus fatiscentibus, & obsoletis. Secundò, qui vasti & subdoli hominis famam & opinionem semel incurrerit, præcipuo se, ad res gerendas instrumento, prorsus privavit, hoc est, fide: Itaque omnia, parum votis suis consentientia, experietur. Postremò, artes istæ, utcunque pulchræ videantur, & complacent; attamen sæpius frustrantur, quòd benè notavit Tacitus: *Consilia callida & audacia, expectatione lata, tractatu dura, eventu tristia.*

Parabola.

31. Noli esse justus nimium, nec sapientior, quam oportet, cur abripiare subito?

Explicatio.

Sunt tempora (ut inquit Tacitus) in quibus magnis virtutibus certissimum est exitium. Atque hoc, viris virtute & justitiâ egregiis, aliquandò subito, aliquandò diù antè prævisum, contingit. Quod si adjungatur etiam prudentia, hoc est, ut cauti sint, & ad propriam incolumitatem evigilent, tum hoc lucrantur, ut ruina eorum subito obveniat, ex occultis omnino & obscuris cõsiliis, quibus & evitetur invidia, & perniciēs ipsos imparatos adoriatur. Quod verò ad illud *Nimium*, quod in *Parabolâ* ponitur (quandoquidem non

hō Periandri alicujus, sed Salomonis verba sunt ista; Qui mala in hominum vitâ sæpius notat, nunquam præcipit) intelligendum est, non de virtute ipsâ, (in quâ nimium non est,) sed de vanâ ejus atque invidiosâ affectatione, & ostentatione. Simile quiddam innuit Tacitus de Lepido, Miraculi loco ponens, quod nunquam servilis alicujus sententiæ auctor fuisset, & tamen tam sævis temporibus incolumis mansisset: *Subit* (inquit) *cogitatio, utrum hæc fato regantur, an etiam sit in nostrâ potestate, cursum quendam tenere, inter deforme obsequium, & abruptam contumaciam, medium, periculo simul, & indignitate vacuum?*

Parabola.

32. *Da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia.*

Explicatio.

Distinguit Parabola, inter Sapientiam illam, quæ in verum habitum increverit, & maturuerit, & illam, quæ natat tantum in cerebro & conceptu, aut sermone jactatur, sed radices altas non egerit. Siquidem, prior, oblata occasione, in qua exerceatur, illicò excitatur, accingitur, dilatatur, aded ut seipsa major videatur: Posterior verò, quæ ante occasionem alacris erat, occasione data, fit attonita & confusa, ut etiam ipsi, qui ea se præditum arbitrabatur, in dubium vocetur: Annon præceptiones de ea fuerint insomnia mera, & speculationes inanes?

Parabola.

33. *Qui laudat amicum voce altâ, sugendo manè, erit illi loco maledictionis.*

Explicatio.

Laudes moderatæ, & tempestivæ, & per occasionem prolatae, famæ hominum atque etiam fortunæ, plurimum conferunt; At immoderatæ, & streperæ, & im-

& importunè effusæ, nihil profunt; imo potius, ex sententia *Parabolæ*, impensè nocent. Primò enim; manifestò se produnt, aut ex nimia benevolentia oriundas. Aut ex composito affectatas, quò collaudatum potius falsis præconiis demereantur, quàm veris attributis ornent. Secundò, laudes parvæ & modestæ, invitant ferè præsentis, ut ipsis etiam aliqui adiiciant; Profusæ cōtrà & immodicæ, ut aliquid demant & detrahant. Tertiò, (quod caput rei est) conflatur illi invidia, qui nimium laudatur; cùm laudes omnes nimie, videantur spectare ad contumeliam aliorum, qui non minùs merentur.

Parabolæ.

34. *Quomodo in aquis resplendent facies: sic corda hominum manifesta sunt prudentibus.*

Explicatio.

Distinguit *Parabolæ* inter mentes prudentium, & cæterorum hominum; Illas aquis, aut speculis comparans, quæ species & imagines rerum recipiunt; cùm alteræ similes sint terræ, aut lapidi imposito, in quibus nihil reflectitur. Atque eò magis aptè comparatur animus hominis prudentis ad speculum; qui in speculo, imago propria spectari possit, unà cum imaginibus aliorum: Id quod oculis ipsis, sive speculo non conceditur. Quod si animus prudentis, adeò capax sit, ut innumera ingenia, & mores observare & internoscere possit; superest, ut detur opera, quò reddatur non minùs varius applicatione, quàm representatione;

Qui sapit, innumeris moribus aptus erit.

Atque his *Salomonis Parabolis*, diutiùs fortassè immorati sumus, quàm pro modo exempli; dignitate, & rei ipsius, & auctoris, longiùs proveci.

Neque

Neque tantum in usu erat apud Hebræos, sed alibi etiam, Præscorum sapientibus frequentissimum; ut si cujuspiam observatio, in aliquid incidisset, quod vitæ communi conducibile fuisset, id redigeret & contraheret in brevem aliquam *sententiam*, vel *Parabolam*, vel etiam *Fabulam*. Verum, quod ad *fabulas* (sicut aliàs dictum est) illæ exemplorum vicarii, & supplementa, olim extiterunt: Nunc quando tempora *historiarum* copiâ abundant, ad animatum scopum rectius & alacrius collimatur. At modus scribendi, qui optimè convenit argumento tam vario & multiplici (quale est *tractatus de negotiis & occasionibus sparsis*) aptissimus ille esset, ~~quæ sunt de rebus politicis~~ ad tractandas res Politicas; nimirum per observationes, sive *discursus* (ut loquuntur) super *historiam* & *exempla*, Nam scientia, quæ recenter, & quasi in conspectu nostro, ex particularibus elicitur, viam optimè novit, particularia denuò repetendi: Atque certè ad Practicam longè conducit magis, cum *discursus* sive *disceptatio*, sub exemplo militat, quam cum exemplum *disceptationi* subjungitur. Neque enim hic ordo tantum spectatur, sed res ipsa. Cum enim exemplum statuitur tanquam *disceptationis* basis, universo cum circumstantiarum apparatu proponi solet; quæ *discursum* interdum corrigant, interdum suppleant; unde sit loco exemplaris ad imitationem, & practicam. Ubi e contra, exempla in gratiam *disceptationis* adducta, succinctè, & nudè citantur, & tanquam mancipia nutus tantum *disceptationis* observant.

Hoc verò discriminis, operæ pretium fuerit observasse; quod sicut *historie temporum*, optimam præbent materiam, ad *discursus* super *Politica*, quales sunt illi

illi Macciavelli, ita *historia vitarum* optimè adhibentur ad *documenta de negotiis*; Quoniam omnem occasionum & negotiorum, tam grandium quàm leviorum, varietatem complectuntur. Imò reperire est basin, ad *præceptiones de negotiis*, utrâque illâ *historiâ*, adhuc commodiorem: Ea est, ut discursus fiant super *epistolas*, sed prudentiores, & magis serias; quales sunt illæ Ciceronis ad Atticum, & aliæ. Siquidem *epistola* magis in proximo, & ad vivum, negotia solent representare, quàm vel *Annales*, vel *vitæ*: Quare jam, & de materiâ, & de formâ, portionis primæ, *doctrinæ de negotiis*, quæ tractat *occasionēs sparsas*, diximus; eamque inter *desiderata* numeramus.

Est & alia portio ejusdem *doctrinæ*, quæ tantum differt ab illâ alterâ, de quâ diximus, quantum *sapere*, & *sibi sapere*. Altera enim movere videtur, tanquam à centro ad circumferentiam; Altera, tanquam à circumferentiâ ad centrum. Est enim *prudētia* quædam *consilii aliis impertiendi*; est verò & alia *suis rebus prospiciendi*. Atq; hæ nonnunquam conjunguntur, sæpius separantur. Multi siquidem, in suis ipsorum rationibus instituendis prudentissimi sunt; qui tamen in rebus pub. administrandis, aut etiam consiliis dandis, nihil valent: Formicæ similes, quæ creatura sapiens est ad sese tuendum, sed horto planè noxia. Hæc virtus *sibi sapiendi*, Romanis ipsis, licet patriæ optimis curatoribus, non ignota fuit: unde Comicus, *Nam pol sapiens fingit fortunam sibi*. Quin & in Adagium apud ipsos versum est, *faber quisque fortunæ propriæ*. Et Livius hanc ipsam Catoni Majori tribuit: *In hoc viro, tanta vis animi, & ingenii inerat, ut quocunque loco natus esset, sibi ipse fortunam facturus videretur*.

Hoc genus *prudētiæ*, si quis ipsum profiteatur, & palam

Hoc genus prudentia, si quis ipsum profiteatur, & palam venditet, semper habitum est, non modò non Politicum, verùm etiam infaultum quiddam, & inauspicatum: Sicut in Timotheo Atheniensi observatum est: Qui, postquam præclara multa facinora, in decus & commodum civitatis suæ, edidisset, atq; Administrationis suæ (sicut tùm moris erat) populo rationem redderet; singula conclusit hæc clausulâ; *Atque in hac re fortunæ partes fuerunt nullæ.* Contigit verò, ut post id temporis, nunquam ei quicquam feliciter cesserit. Sanè nimis elatum hoc, & altum sapiens, Eòdem spectans, quò Ezechielis illud de Pharaone; *Dicis, flavius est meus, & ego feci me me ipsum.* Aut illud Habacuc Prophetæ; *Exultant, & sacrificant reii suo.* Aut illud etiam Poëtæ, de contemptore Deum Mezentio:

*Dextra mihi Deus, & telum, quod missile libro,
Nunc adsint. - - -*

Denique, Julius Cæsar, nunquam (quod memini) impotentiam cogitationum suarum arcanarum prodidit, nisi simili dicto: Cùm enim Aruspex ei referret, exta reperta fuisse non bona, admurmuravit submissè: *Erunt lætiora cùm volo.* Quod etiam dictum, mortis suæ infortunium, non diù præcessit. Verùm excessus iste fiduciæ (ut diximus) res ut profana, ita semper infelix. Quapropter, Viris magnis, & verè sapientibus, visum, successus quoslibet, felicitati suæ, non virtuti, aut industriæ, tribuere: Nam & Sylla, *felicem se*, non *Magnum* cognominavit; & Cæsar, (melius quam suprà,) ad navis gubernatorem; *Cæsarem vehis, & Fortunam ejus.*

Attamen istæ sententiæ; *Faber quisque fortunæ suæ; Sapiens dominabitur astris:* In via virtuti nulla est via, ac

similes, si intelligantur & adhibeantur, potius pro calcaribus ad industriam, quàm pro stapedibus ad insolentiam: magisque ut progignant in hominibus decretorum constantiam & robur, quàm arrogantiam & jactantiam, tanquam sanæ & salutares meritò habitæ sunt, ac procul dubiò in pectoribus hominum magnanimorù sedem nonnullam occuparunt: eousque ut cogitationes tales quandoque ægrè dissimulent. Videmus enim Augustum Cæsarem (qui cum Avunculo suo comparatus, potius ab illo diversus quàm inferior fuit, sed Vir certè paulò moderatior) sub finem vitæ, petiisse ab amicis, qui lectum ejus circumstabant, ut postquam expirasset, sibi *Plauderent*, quasi conscius sibi fuisset, *minum vitæ à se commode transactum*. Hæc quoque *doctrina* portio inter *desiderata* numeranda est: Non quin in praxi, etiam nimio plus quàm oportet, usurpata sit & frequentata: Verùm quod libri de illa silent. Quamobrem ex more nostro, sicut in priore, nonnulla ejus capita recensebimus: Eamq; *fabrum fortunæ*, sive (ut diximus) *doctrinam de ambitu vitæ* nominabimus.

Ac primo quidem intuitu, novum quoddam, & insolitum argumentum tractare videbor: Docendo homines, quomodo *fortunæ suæ fabri* fieri possint: Doctrinam certè, cui quivis libenter se discipulum addixerit, donec difficultatem ejusdem habuerit perspectam. Non enim leviora sunt, aut pauciora, aut minus ardua, quæ ad *fortunam* comparandam requiruntur, quàm quæ ad *virtutem*: Resque est, æque difficilis ac levera, fieri verè *Politicum*, ac verè *Moralem*. At hujus *doctrinæ* pertractatio; plurimum ad literarù, tum *decus*, tum *pondus*, pertinet. Interest enim in primis *honori* literarù, ut homines isti pragmatici sciât, erudi-

eruditionem haudquaquam aviculæ, qualis est alaunda, similem esse, quæ in sublime ferri, & cantillando se oblectare soleat; at nihil aliud: Quinimò ex accipitris potius genere esse, & qui in alto volare, ac subinde, cum visum fuerit, descendere, & prædam rapere novit. Deinde, & ad perfectionem literarum hoc ipsum spectat, quia legitimæ inquisitionis vera norma est, ut nihil inveniatur in globo materiæ, quod non habeat parallelum, in globo crystallino, sive intellectu. Hoc est, ut nihil veniat in Practicam, cujus non sit etiam Doctrina aliqua & Theoria. Neque tamen literæ, hanc ipsam fortunæ architecturam, aliter admirantur, aut æstimant, quàm ut opus quoddam inferioris generis. Nemini enim, fortuna propria, pro dono esse sui, à Deo concessio, ullo modo digna retributio esse possit. Quin & non raro fit, ut viri virtutibus egregii, fortunæ suæ sponte renuncient, ut rebus sublimioribus vacent. Digna tamen est fortuna, quatenus virtutis ac benemerendi organum est, suâ quoque speculatione, & doctrinâ.

Ad hanc doctrinam pertinent præcepta, nonnulla summaria; nonnulla sparsa & varia. Præcepta summaria versantur, circa veram notitiam, & aliorum, & sui. Primum igitur præceptum (in quo cardo notitiæ aliorum, vertitur) illud constituatur, ut procuremus nobis (quantum fieri possit) fenestram illam, quam olim requisivit Momus. Ille, cum in humani cordis fabricâ, tot angulos & recessus conspiciatus esset, id reprehendit, quod defuisset fenestra, per quam in obscuros illos & tortuosos anfractus inspicere quis possit. Hanc autem fenestram obtinebimus, si omni sedulitate nobis informationem cõparemus, & procuremus, de personis, quibuscû intercedunt negotia,

particularibus; Earumque ingeniis, cupiditatibus, finibus moribus, auxiliis & adminiculis, quibus præcipuè suffulciuntur & valent; Et rursus, defectibus & imbecillitatibus, quæque ex parte maximè pateant & obnoxii sint; Amicis, factionibus, Patronis, clientelis; Rursusque inimicis, invidis, competitoribus; Etiam temporibus & aditibus:

(*Sola viri molles aditus, & tempora nôris;*)

Denique institutis, & normis, quas sibi præscripserunt, & similibus. Quinetiam, non solum informatio capienda est, de *personis*, sed insuper de *actionibus* particularibus, quæ de tempore in tempus in motu sunt, & tanquam sub incude; Quomodo regantur & succedant, quorum studiis foveantur, à quibus oppugnentur, cujusque sint ponderis & momenti, & quid secum trahant, & hujusmodi. Etenim *actiones* præsentis nosse, & in se plurimum prodest, & illud insuper habet, quod absque hoc, etiam personarum notitia valdè futura sit fallax & erronea. Mutantur enim homines simul cum *actionibus*: & alii sunt, dum *actionibus* ipsis implicentur & obsideantur: Alii, postquam redierint ad ingenium. Atque hæc de rebus particularibus informationes, quæ tam ad *personas*, quam ad *actiones* spectant, sunt tanquam propositiones minores in omni activo Syllogismo. Nulla enim observationum, aut axiomatum (unde conficiuntur majores propositiones politicæ) veritas, aut excellentia, ad conclusionis firmamentum sufficere possit, si in minore propositione fuerit erratum. Quod verò hujusmodi *notitia* comparari possit, fidejussor nobis est Salomon, qui ait; *Consilium in corde viri, tanquam aqua profunda, sed vir prudens exhauriet illud.* Quamvis autem ipsa *notitia* non cadat sub præceptum,

ceptum, quoniam individuorum est; attamen mandata de eadem eliciendâ utiliter dari possunt.

*Notitia hominum sex modis elici, & hauriri potest: per vultus & ora ipsorum, per verba, per facta, per ingenia sua; Per fines suos, Denique per relationes aliorum. Quantum ad vultus attinet, minimè nos moveat verus adagiũ, fronti nulla fides: Licet enim hoc ipsum non perperam dictum sit, de vultus, & gestus compositione externâ & generali; Attamen subsunt subtiliores quidam motus, & labores oculorum, oris, vultus, & gestus: Ex quibus referatur, & patet (ut eleganter ait Q. Cicero) veluti *lanna quedam animi*. Quis Tiberio Cæsare occultior? At Tacitus notans characterem & modum loquendi diversum, quo usus est Tiberius, in laudando, apud Senatum, Res à Germanico, & à Druso, gestas, de laudibus Germanici sic; *Magis in speciem adornatis verbis, quàm ut penitus sentire videretur*. De laudibus Drusi sic; *Paucioribus, sed intentione, & fida oratione*. Iterum Tacitus, eundem Tiberium, aliàs etiam ut non nihil pellucidum, notans: *In aliis (inquit) erat veluti eluctantium verborum: solutionis verò loquebatur, quando subveniret*. Sanè difficile reperitur simulationis artifex aliquis, tam peritus & egregius: aut vultus aliquis ita coactus, &, ut ille loquitur, *lusus*: qui à sermone artificioso & simulatione possit istas notas sejungere, quin aut sermo sit solito solutior: Aut comprior: Aut magis vagus & oberrans: Aut magis aridus & quasi eluctans.*

Ad verba hominum quod attinet, sunt quidem illa (ut de Urinis loquuntur Medici) *meretricia*. Sed isti meretricii fuci optimè deprehenduntur duobus modis: Cùm scilicet proferuntur verba, aut ex improviso: Aut in perturbatione. Sic Tiberius, cùm ex Agrippi-

næ verbis aculeatis, subito commotus esset, & non-
 nihil abreptus, extra innatæ simulationis terminos
 pedem protulit; *Audita hæc* (inquit Tacitus) *raram*
occulti pectoris vocem elicuere, correptamque, Græco versu,
admonuit, Ideò ladi, quia non regnaret. Quare Poëta
perturbationes hujusmodi, non inscitè appellat 107-
turas quod ab iis secreta sua prodere homines com-
pellantur;

- - - - - *Vino tortus & irâ.*

Ipsa sanè testatur experientia, paucos admodum re-
 periri, qui erga arcana sua tam fidi sint, animumque
 gerant adeò obfirmatum; quin interdum ex iracun-
 diâ; interdum ex jactantia; interdum ex intimâ erga
 amicū benevolentia, interdum ex animi imbecil-
 litate, qui se mole cogitationum onerari amplius
 non sustineat; interdum denique ex alio quopiam
 affectu; intimas animi cogitationes, revelent & com-
 municent. Ac ante omnia sinus animi excutit, si si-
 mulatio simulationem impulerit; juxta Adagium il-
 lud Hispanorum; *Dic mendacium, & erues verita-*
tem.

Quin & factis ipsis, licet humani animi pignora
 sint certissima, non prorsus tamen fidendum, nisi di-
 ligenter ac attentè pensitatis prius, illorum & magni-
 tudine, & proprietate. Illud enim verissimum; *Frans*
sibi in parvis fidem præstruit, ut majore emolumento fal-
lat. Italus verò se ipsum, *In ipso stare lapide* putat, *ubi*
præco prædicat, si melius solito tractetur, absque causâ
 manifestâ. Etenim, officia ista minora, homines red-
 dunt oscitantes, & quasi consopitos, tam ad cautio-
 nem, quàm ad industriam: Atque rectè à Demosthe-
 ne appellantur, *alimenta socordie.* Porro proprietatem
 & naturam, nonnullorum factorum, etiam quæ bene-
 ficiorum

*ficio*rum loco habentur, subdolan & ambiguam, luctuenter cernere licet ex eo, quod Antonio Primo imposuit Mutianus: Qui post reditum cum eo in gratiam, sed fide pessimâ, plurimos ex Antonii Amicis, ad dignitates evexit; *Simul amicis ejus præfecturas & tribunatus largitur.* Hoc autem astu, Antonium non munivit, sed exarmavit penitus & desolavit, amicitias ejus ad se transferendo.

Certissima autem clavis, ad animos hominum referandos, vertitur, in rimandis & pernoscentis, vel ingenii & naturæ ipsorum; vel finibus & intentionibus. Atque imbecilliores certè & simplices, ex ingenio; Prudentiores autem, & rectiores, ex finibus suis optimè judicantur. Certè prudenter & facetè, (licet meo judicio minus verè) dictum fuit à nuntio quopiâ Pontificis, sub reditu ejus à Legatione apud Nationem quandam, ubi tanquam Ordinarius resederat Interrogatus, de delectu Successoris sui, consiliū dedit; *Vt nullo modo mitteretur aliquis, qui eximie Prudens esset, sed potius mediocriter tantum, quoniam* (inquit) *ex prudentioribus nemo facile coniciet, quid verisimile foret illius gentis homines facturos.* Sanè, non rarò intervenit ille error, & maximè familiaris est Viris Prudentibus, ut ex modulo ingenii proprii, alios metiatur, ac proinde ultra scopum sæpius jaculentur, supponendo quod homines majora quædam meditentur, & sibi destinant, & subtilioribus technis utantur, quàm quæ illorum animos unquam subierint Quod etiam eleganter innuit Adagium Italicum, quo notatur; *Nummorum, prudentiæ, fidei, semper minores inveniri rationes, quam quis putaret.* Quare in levioris ingenii hominibus, quia multa absurda faciunt, capienda est conjectura, potius ex propensionibus ingeniorum, quàm ex

destinationibus *finium*. Porro, *Principes* quoque (sed longè aliam ob causam) ab *ingeniis* optimè judicantur: *Privati* autem ex *finibus*. *Principes* enim fastigium adepti humanorum desideriorum, nullos ferè sibi propòsitos *fines* habent, ad quos præsertim vehementer & constanter, aspirant: ex quorum *finium* situ & distantia, reliquarum suarum *actionum*, possit excipi & confici, Directio & Scala: Id quod inter alia, causa est vel præcipua, ut *corda eorum* (quod Scriptura pronunciat) *sint inscrutabilia*. At *privatorum* nullus est, quinon sit planè veluti viator, & proficiscatur intentè ad aliquam itineris metam, ubi consistat, undè nò malè divinare quis poterit, quid facturum sit, aut non facturum. Si enim in ordine sit quidpiam ad finem suum, probabile est facturum: Sin sit in contrarium finis, minimè. Neque de *finium*, aut *ingeniorum*, in hominibus diversitate, informatio capienda est simpliciter tantum, sed & comparatè: Quid scilicet prædominetur, & reliqua in ordinem cogat? Sic, ut videmus, Tigellinus, cum se Petronio Turpiliano inferiorem sentiret, in voluptatibus Neroni ministrandis & prægustandis, *Metus* (ut ait Tacitus) *Neronis rimatus est*, & hoc pacto *Æmulum* evertit.

Ad *notitiam* quod attinet, de hominum animis, secundariam; nimirum, quæ ab aliorum *relatione* desumitur, breviter dicere sufficiet. Defectus & vitia didiceris optimè ab inimicis: Virtutes & facultates ab amicis: Mores & tempora à famulis: Opiniones & meditationes ab intimis familiaribus, cum quibus frequentius colloquia miscent. Fama popularis levis est, & superiorum judicia minùs certa: Etenim coram illis tectiores incedunt homines. *Verior fama è domesticis emanat.*

Verum

Verùm ad *inquisitionem* istam universam, via maximè compendiaria, in tribus consistit. Primum, ut *amicitias multas* comparemus, cum ejusmodi hominibus, qui *multiplicem & variam* habent, tam rerum, quàm personarum, *notitiam*: Inprimis verò enitendum, ut saltem singulos habeamus præstò, qui pro negotiorum atque hominum diversitate, nos de unaquaque re certiores facere, & solidè informare possint. Secundo, ut *prudens temperamentum*, & *mediocritatem* quandam persequamur, & in *libertate sermonis*, & in *taciturnitate*: Frequentiùs *libertatem* usurpantes: at, cum res postulat, *silentium*. *Libertas* siquidem in sermone, etiam alios invitat & provocat, ut pari *libertate* erga nos utantur: Et sic multa deducit ad *notitiam* nostram: At *taciturnitas* fidem conciliat, efficitque, ut ament homines secreta sua apud nos, tanquam in sinu, deponere. Tertiò, is nobis paulatim acquirendus est *habitus*, ut vigilante & præsentè animo, in omnibus colloquiis & actionibus, simul, & rem, quæ *instat* geramus, & alia, quæ *incidunt*, observemus. Nam sic ut Epictetus præcipit, ut *Philosophus*, in singulis suis actionibus, ita secum loquatur: *Et hoc volo, & etiam institutum servare*; Sic *Politicus* in singulis negotiis, ita secum statuatur; *Et hoc volo, atque etiam aliquid, quod in futurum usui esse possit, addiscere*. Itaque, qui eo sunt ingenio, ut nimium hoc agant, & toti sint in præsentè negotio, quod in manibus habent, de iis autem, quæ interveniunt, nec cogitant quidem (Id quod in se agnoscit Montaneus,) Illi certè Ministri Regum, aut Rerum publ. sunt vel optimi, sed ad proprias fortunas claudicant. Interim, cautio ante omnia adhibenda, ut *impetum animi*, & *alacritatem* nimiam cohibeamus, ne multa sciendo, ad nos multis immiscendum,

feramur. Infelix enim quiddam est, & temerarium, Polypragmosyne. Itaque ista quam comparandam præcipimus, *notitia rerum & personarum* varietas, huc tandem redit, ut & rerum, quas suscipimus, & hominum, quorum operâ utimur, magis cum iudicio delectum faciamus, unde cuncta, & magis dextrè, & magis tutò, disponere & administrare sciamus.

Notitiam aliorum sequitur *notitia sui*. Etenim non minor diligentia adhibenda est, sed major potius, ut nos de nobis ipsis, quàm de aliis, verè & accuratè informemus. Quippe cùm oraculum illud, *Nosce teipsum*, non tantùm sit canon prudentiæ universalis, sed & in *Politicis*, præcipuum locum habeat. Optimè enim homines monet S. Jacobus: *Eum, qui vultum in speculum consideravit, oblivisci tamen illico, qualis fuerit: Ut omninò frequenti inspectione sit opus. Idque tenet etiam in Politicis: Sed specula scilicet sunt diversa: Nam speculum Divinum, in quo nos contueri debemus, est verbum Dei: speculum autem Politicum, non aliud est, quàm Status Rerum, & Temporum, in quibus vivimus.*

Examen igitur accuratum, nec quale esse solet, Sui nimium Amantis, instituendum est homini, de propriis facultatibus, virtutibus & adminiculis, nec non de defectibus, inhabilitatibus, & obstaculis: Ita rationem subducendo, ut hæc perpetuò in majus: Illa autem, minoris potius, quam reverà sunt, æstimentur. Ex hujusmodi autem examine, in considerationem veniât, quæ sequuntur.

Prima consideratio sit, quomodò alicui homini, moribusque & naturæ suæ, cum temporibus conveniat; quæ si inventa fuerint congrua, omnibus in rebus, magis liberè & solutè agere, & suo ingenio utiliceat:
fin

fin sit aliqua antipathia, tum demùm in universo vitæ cursu, magis cautè & testè est incedendum: minusque in publico versandum. Sic Tiberius fecit, qui morum suorum sibi conscius, cum sæculo suo, non optimè convenientium, ludos publicos nunquam spectavit: Quinetiam per duodecim continuos annos postremos, nunquam in Senatum venit: ubi contrà, Augustus perpetuò in oculis hominū vixit: quod & Tacitus observat: *Alia Tiberio morum vis.* Eadem & Periclis ratio fuit.

Secunda sit *consideratio*, quomodò alicui conveniat, cum *professionibus & generibus vitæ*, quæ in usu & pretio sunt, quorumque sibi delectus sit faciendus: ut si jam decretum non sit de *genere vitæ*, maximè aptū, & ingenio suo congruum sumat; sin jam pridem id *genus vitæ*, ad quod minùs à naturâ factus est, fuerit ingressus, sub primâ occasione se subducatur, & novam conditionem arripiat. Id quod à Valentino Borgiâ videmus factum, ad vitam sacerdotalem à patre innutrito, quam tamen postea ejuravit, suo obsecutus ingenio, & vitæ militari se applicuit: Quanquâ Principatu æque ac Sacerdotio indignus, cum utrunque homo pestilens de honestaverit.

Tertia sit *consideratio*, quomodo se habeat quis, comparatus ad *equales & amulos suos*, quos verisimile sit eum habiturum in fortunâ suâ competitores: eūque vitæ cursum teneat, in quo maxima inveniat virorum egregiorum solitudo; atque in quo probabile sit, se ipsum, inter ceteros, maximè posse enitere. Id quod à C. Casare factum est: qui ab initio Orator fuit, & causas egit: & in Togâ potissimum versabatur: Cum verò vidisset, *Ciceronem, Hortensium, Catulum*, eloquentiæ gloriâ excellere: Rebus verò Bellicis clarum

clarum admodum neminem, præter Pompeium; destitit ab incepto, & Potentiæ illi Civili, multum valedicere jubens, transtulit se ad artes militares, & Imperatorias: Ex quibus summum rerum fastigium conscendit.

Quarta sit *consideratio*, ut naturæ suæ, & ingenii rationem habeat quis, in *deligendis amicis*, ac *neceſſariis*: Siquidem diversis diversum genus *amicorum* convenit; Aliis solenne, & taciturnum; Aliis audax, & jactabundum; & complura id genus. Certè notatu dignum est, quales fuerint *amici* Julii Cæsaris (Antonius, Hirtius, Panſa, Oppius, Balbus, Dolabella, Pollio, reliqui:) Illi scilicet jurare solebant: *Ita vivente Cæsare moriar*; Infinitum studium erga Cæsarem præ se ferentes; Erga omnes alios arrogantes & contemptores: Fueruntque homines, in negotiis gerendis, impigri, famâ, & existimatione, mediocres.

Quinta sit *consideratio*, ut caveat quis sibi *ab exemplis*: neque ad *imitationem aliorum* se ineptè componat: quasi quod aliis fuerit pervium, etiam sibi patere necesse sit: ne utique secum reputans, quantum fortassè interfuerit, inter suum, & illorum, quos ad exemplum sibi delegit, ingenium & mores. In quem errorem manifestò incidit Pompejus, qui, ut Cicero scriptum reliquit, toties solitus erat dicere: *Sylla potuit, ego non potero?* Quâ in re, vehementer sibi imposuit, cum ingenium, & rationes agendi Syllæ, à Suis, *toto cælo* (ut ajunt) *distarent*: Cum alter ferox esset, violentus, quique factum in omnibus urgeret: Alter gravis, legum memor, omniaque ad Majestatem & famam componens, unde longè minùs erat, ad perficienda quæ cogitârat, efficax & validus. Sunt & aliæ

& aliæ hujus generis *præceptiones*: verùm hæc ad exemplum reliquarum sufficient.

Neque verò, *Nosse seipsum*, homini sufficit, sed in-
eunda etiam est ratio secum, quomodò se *ostentare*,
declarare, denique *flettere se & effingere*, commodè &
prudenter, possit. Ad *ostentandum se* quod attinet, ni-
hil videmus usu venire frequentius, quàm ut qui vir-
tutis habitu sit inferior, specie virtutis externâ sit po-
tior. Non parva igitur est prudentiæ prærogativa, si
quis arte quâdam, & decorè, specimen sui apud alios
exhibere possit: *Virtutes suas, merita*, atque *fortunam*
etiam, (quod sine arrogantia, aut fastidio fieri possit)
commodè *ostentando*; Contrà, *vitia, defectus, infortu-
nia & dedecora*, artificiosè occultando; Illis immoràs,
easque veluti ad lumen obvertens: His subterfugia
quærens, aut aptè ea interpretando eluens; & similia.
Itaque, de Mutiano, viro sui temporis prudentissi-
mo, & ad res gerendas impigerrimo, Tacitus; *Omniū,
quæ dixerat, feceratque, arte quâdam Ostentator*. Indi-
get certè res hæc arte nonnullâ, ne tædium, & con-
temptum pariat: Ita tamen, ut *ostentatio* quæpiam, li-
cet usque ad vanitatis *primum gradum*, vitium sit po-
tius in *Ethicis*, quàm in *Politicis*. Sicut enim dici solet
de calumniâ: *Audaçter calumniare, semper aliquid ha-
ret*: Sic dici possit de jactantiâ, (nisi planè deformis
fuerit & ridicula,) *Audaçter te vendita, semper aliquid
hæret*. Hærebit certè apud populum, licet prudentio-
res subrideant. Itaque existimatio parva apud pluri-
mos, paucorum fastidium abundè cōpensabit. Quod
si ista, de quâ loquimur, *sui ostentatio* decenter, & cum
judicio, regatur; Exempli gratiâ; Si nativum quen-
dam pectoris candorem, & ingenuitatem præ se fe-
rat; Aut si illis temporibus adhibeatur, vel cū pe-
ricula

ricula circumstent (ut apud viros militares in bellis:) vel cùm alii invidiâ flagrent : Aut si verba , quæ ad laudes proprias pertinent , tanquam aliud agenti , excidisse videantur , minimeque vel seriò , vel prolixè nimis , iis insistatur : Aut si ita quis se laudibus honestet , ut simul etiam censuris & jocis erga se non abstineat : Aut si denique hoc facit , non sponte , sed tanquam laceratus , & aliorum insolentiis & contumeliis provocatus : non parvum certè hæc res existimationi hominis cumulum adiicit . Neque sanè exiguus est eorum numerus , qui , cùm natura sint magis solidi , & minimè ventosi , atque propterea hæc arte , honori suo velificandi , careant : Moderationis suæ , nonnullâ cum dignitatis jacturâ , dant pœnas .

Verùm hujusmodi *ostentationem virtutis* , utcunque aliquis infirmiore judicio , & nimium fortasse *Ethicus* , improbaverit : illud nemo negârit , dandam saltem esse operam , ut virtus per incuriâ , justo suo pretio non fraudetur , & minoris , quam reverà est , æstimetur . Hæc verò , in virtute æstimandâ , pretii diminutio , tribus modis solet contingere : Primò , quandò quis , in rebus gerendis , se , & operam suam , offert & obtrudit , non vocatus , aut accersitus : Hujusmodi enim officiis , remunerationis loco esse solet , si non repudientur . Secundò , quandò quis in principio rei gerendæ , viribus suis nimium abutitur ; & quod sensim erat præstandum , uno impetu effundit ; Id quod rebus benè administratis , præproperam conciliat gratiam , in fine autem satietatem inducit . Tertiò , quandò quis virtutis suæ fructum , in laudibus , plausu , honore , gratiâ , sibi præbitis , nimis citò , & leviter sentit , atque in iis sibi complacet , de quo prudens habetur

betur monitum: *Cave ne insuetus rebus majoribus videaris, si hæc te res parva, sicuti magna, delectat.*

Defectuum enim verò *sedula occultatio*, minoris haudquaquam momenti est, quam *virtutum* prudēs, & artificiosa *ostentatio*. Defectus autem occultantur, & latent maximè, triplici quâdam industriâ, & quasi tribus latebris: *Cautione, prætextu, & confidentiâ*. *Cautiōnem* dicimus, quando iis rebus prudenter abstinemus, quibus pares non sumus: Ubi contra, ingenia audacula, & inquieta, se facillè ingerunt, sine iudicio, rebus, quibus non insueverunt; & proinde defectus suos proprios publicant, & quasi proclamant. *Prætextum* dicimus, cum sagaciter, & prudenter, viam nobis sternimus & munimus, quâ benigna & comoda, de *virtutibus*, & *defectibus* nostris, fiat interpretatio; quasi aliunde provenientiibus, aut aliò tendentibus, quam vulgò existimatur. Etenim, de latebris vitiōrum non malè Poëta:

Sæpe latet vitium proximitate boni.

Quare, si quem *defectum*, in nobis ipsis perceperimus, opera danda, ut personam & prætextum, *virtutis finitima* mutuemur, sub cuius umbrâ lateat. Verbi gratiâ, *tardo gravitas* prætexenda, *ignavolenitas*, & sic de cæteris. Illud etiam utile, probabilem aliquam causam obtendere, & in vulgus spargere, qua adducti, ultimas vires nostras, promere refugiamus; ut quod *non possimus, nolle* videamur. Quod ad *confidentiam* attinet, impudens certè est remedium, sed tamè certissimum atque efficacissimum: Nempe, ut quis ea omninò contemnere, & vilipendere se profiteatur, quæ reverà assequi non possit: Mercatorum prudentium more, quibus solenne est, & proprium, ut pretium mercium suarum attollant, aliorum depri-

mant

mant. Est tamen & aliud *confidentiae* Genus, hoc ipso impudentius; Nimirum, perfricta fronte, *defectus* suos etiam opinioni obtrudere, & venditare, quasi in iis, quibus maximè destituitur, se eminere credat: Atque ut hoc facilius cæteris imponat, se in iis rebus, quibus reverà plurimum pollet, fingat diffidentem: Quemadmodum fieri videmus in Poëtis: Poëta enim carmina sua recitante, si unum aliquem versiculum, non admodum dixeris probandum, audias illicò: *Atque hic versus, pluri mihi constitit, quàm reliquorum plurimi.* Tum verò alium quempiam versum adducet, quasi sibi suspectum, & de eo, quid putes, sciscitabitur, quem satis nòrit, inter plurimos esse optimum, & censura minimè obnoxium. Ante omnia verò, ad hoc, quod nunc agitur, ut scilicet, specimen sui quis edat coram aliis illustre, & jus suum in omnibus retineat, nil magis interesse judico, quam ne quis per nimiam suam naturæ bonitatem, & suavitatem, se exarmet, & injuriis & contumeliis exponat: Quin potiùs in omnibus, aliquos animi liberi, & generosi, & non aculei minus, quàm mellis, intra se gestantis, igniculos, subinde emittat. Quæ quidem munita vitæ ratio, unà cum prompto & parato, ad se à contumeliis vindicandum, animo, aliquibus ex accidente imponitur, & necessitate quadam inevitabili, propter aliquid infixum, in persona, aut fortuna sua: veluti fit, in *desformibus*, & *spuriis*, & *ignominia aliqua multatæ*. unde hujusmodi homines, si virtus non desit, felices plerunque evadunt.

Quod verò, ad se *declarandum* attinet; Id alia res omninò est, ab *ostentatione* sui, de qua diximus. Neque enim ad *virtutes*, aut *defectus* hominum, refertur: sed ad *actiones vitæ particulares*. Qua in parte, nihil invenitur

venitur magis Politicum, quàm ut Mediocritas quædam servetur, prudens & sana, in sensu animi, circa actiones particulares, aperiendo, aut recondendo. Licet enim, profunda taciturnitas, & consiliorum occultatio, & is rerum gerendarum modus, qui omnia cœcis, & (ut modernæ linguę potiùs loquuntur) surdis artibus, & mediis, operatur, res sit & utilis, & mirabilis: tamen non rarò evenit, ut (quod dicitur) *Dis-simulatio errores pariat, qui dissimulatorem ipsum illaqueant.* Nam videmus viros politicos, maximè omnium insignes, liberè & indissimulantè, fines quos peteret, palàm proferre non dubitasse. Sic L. Sylla manifestò præ se tulit, *se, omnes mortales, vel felices, vel infelices fieri cupere, prout sibi essent, vel amici, vel inimici.* Sic Cæsar, cùm primùm profectus est in Gallias, nil veritus est profiteri: *se malle primum esse in ullâ obscurâ, quàm secundû Romæ.* Idem Cæsar, cæpto jam bello, dissimulatorem minimè egit, si audiamus quid Cicero de illo prædicet. Alter (Cæsarem innuens) *non recusat, sed quodammodò postulat, ut (ut est,) sic appelletur Tyrannus.* Similitèr videmus, in Epistolâ quâdam Ciceronis ad Atticum, quâ minimè fuerit Augustus Cæsar dissimulator; qui in ipso ingressu ad res gerendas, cùm adhuc Senatui esset in deliciis, solitus tamen erat, in concionib. apud populum, jurare, illâ Formulâ: *Ita parentis honores consequi liceat.* Illud autem, nō minus quiddam erat, quàm ipsa Tyrannis. Verum est, ad invidiam paululùm leniendam, solitum eum simul, ad statuam Julii Cæsaris, quæ in Rostris posita erat, manum protendere. Homines autem ridebant, & plaudebant, & admirabantur, & inter se ita loquebantur: *Quid hoc est? Qualis Adolescens?* Sed tamen nihil malitiæ in eo suspicabantur, qui tam candidè & ingenuè, quod senti-

ret, loqueretur. Et isti quidem, quos nominavimus, prospera omnia consecuti sunt: Pompejus contra, qui ad eosdem tendebat fines, sed viis magis umbris & obscuris) sicut Tacitus de eo loquitur: *Occultior, non melior*: Atque Salustius similiter idem insinuat: *Ore probo, animo inverecondo*: id prorsus agebat, & innumeris technis moliebatur, ut cupiditates suas, & ambitionem altè recondendo, iaterim Rempublicam in Anarchiam & Confusionem redigeret, quo illa se necessario in sinus ejus conjiceret; Atque hoc pacto, summa rerum ad eum deferretur, quasi invitum & renitentem. Cùm verò hoc se putaret consequutum, factus Consul solus (quod nunquam cuiquam contigisset) nihil plus ad fines suos proficiebat, eò quod, etiam illi, qui procul dubio eum fuissent adjuturi, quid vellet non perciperent. Aded ut tandem coactus sit, tritam & vulgarem inire viam, ut scilicet, prætextu se Cæsari opponendi, arma & exercitum compararet. Aded lenta, casibus obnoxia, & plerumque infelicia solent esse ea consilia, quæ profundâ *disimulatione* obteguntur! Quâ de re, idem sensisse videtur Tacitus, cùm *simulationis* artificia, tanquàm inferioris subfelli prudentiam, constituit, præ *artibus politicis*. Illam Tiberio, has verò Augusto Cæsari attribuens. Etenim, de Liviâ verba faciens, sic loquitur; Quod fuisset illa, *cum artibus mariti, & simulatione filij, bene composita*.

Quod ad animum *flectendum*, & *effingendum* attinet, Totis viribus certè incumbendum, ut animus reddatur, occasionibus & opportunitatibus obsequens, neque ullo modo, erga eas, durus aut renitens. Neque enim majus fuerit impedimentum, ad
res

res gerendas, aut fortunas hominum constituendas, quam illud, *idem manebat, neque idem decebat*, videlicet, cum homines iidem sint, & naturâ suâ utantur, postquam occasiones se mutaverint. Benè itaq; Livius, cum Catonem majorem introducit, tanquam fortunæ suæ architectum peritissimum, illud subjungit, quod ei fuerit *ingenium versatile*. Atque hinc fit, quod ingenia gravia & solennia, & mutare nescia, plus plerunque habeant dignitatis, quam felicitatis. Hoc verò vitium, in aliquibus à naturâ penitus infitum est, qui suo pte ingenio sunt, *viscosi, & nodosi*, & ad versandū inepti. At in aliis consuetudine obtinuit (quæ est altera *natura*) atq; opinione quâdam (quæ in animos hominum facilè obrepit) ut minimè mutandam sibi putent rerum gerendarum rationem, quâ prius bonam & prosperam sint experti. Prudenter enim observat Macciavellus in Fabio Maximo, quod *pristinum suum & inveteratum, cunctandi, & belli trahendi, morem, retinere mordicè voluerit, cum natura belli esset alia, & acriora postularet consilia*. In aliis porrò, idem vitium ex inopiâ Iudicii progignitur; cum homines periodos rerum & actionum, non tempestivè discernant, sed tum demùm se vertant, postquam opportunitas jam elapsa sit: Tale quidpiam in Atheniensibus suis, redarguit Demosthenes, eos, aiens esse, *rusticis similes, qui in ludo Gladiatorio se probantes, semper post plagam acceptam, in eam partem muniendam scutum transferunt, quæ percussæ sunt, non prius*. In aliis rursùs, hoc ipsum contingit, quia operam, in viâ eâ, quam semel ingressi sunt, collocatam, perdere gravantur, nec receptui canere sciunt; Sed potiùs se occasionibus superiores fore, constantiâ suâ, confidunt. Verùm ista animi *viscositas, & renitentia*, à quacunque illa tandem radice

pullulârit, rebus gerendis, & fortunæ hominum, est
damnosissima: Nihilque magis Politicum, quàm a-
nimi rotas reddere, cum rotis fortunæ, concentri-
cas, & simul volubiles. Atque de *præceptis duobus sum-*
mariis, circa Fortunæ Architecturam, hæcenus *Præcepta*
autem *sparsa* haud pauca sunt; Nos tamen per pauca
deligemus, pro modo exempli.

Primum *præceptum* est; *Faber fortunæ*, amulſſe ſuâ pe-
ritè utatur, eamque ritè applicet; Hoc eſt, animum
aſſuefaciat, ut rerum omnium pretium & valorem
æſtimet, prout ad fortunam & fines ſuos, magis aut
minùs, conducant; Hocque curet ſedulò, non per-
functoriè. Mira enim res, ſed veriſſima; Inveniun-
tur plurimi, quorum mentis *pars Logica* (ſi ita loqui
licet) eſt bona, *Mathematica*, peſſima, videlicet, qui
de rerum conſequentiis ſatis firmitèr judicant; de
pretiis verò, imperitiſſimè. Hinc fit, ut alii, priva-
ta & ſecreta cum Principibus colloquia, alii, auras
populares, tanquàm magna adepti, admirentur,
cùm ſit utrunque ſæpenuerò res, & invidiâ & pe-
riculo plena: Alii autem res metiuntur ex difficul-
tate, atque operâ ſuâ in eis impenſâ: Fieri oportere
exiſtimantes, ut quantum moverint, tantum etiam
promoverint: Sicut Cæſar de Catone Uticenſi, vel-
uti per Ironiam, dixit; Narrando, quàm laborioſus
fuerit & aſſiduus, & quaſi indefatigabilis, neque ta-
men multum ad rem; *Omnia* (inquit) *magno ſtudio age-*
bat: Hinc etiam illud accidit, ut homines ſæpius
ſeipſos fallant; qui, ſi Magni alicujus, aut Honorati
viri operâ utantur, ſibi omnia proſpera promittant;
cùm illud verum ſit, non grandiffima quæque In-
ſtrumenra, ſed aptiſſima, citiùs & feliciùs opus
quodque perficere. Atque ad *Mathematicam* veram
animi

animi informandam, operæ pretium est, illud inprimis nosse, & descriptum habere; quid ad cuiusque fortunam constituendam & promovendam primum statui debeat, quid secundum, & sic deinceps? Primo loco, *emendationem animi* pono; *animi enim impedimenta*, & *nodos* tollendo & complanando, citius viam fortunæ aperueris, quàm fortunæ auxiliis, *animi impedimenta* sustuleris. Secundo loco, *opes* pono, & *pecuniam*; Quam summo loco plurimi fortasse collocaverint, cum tanti sit ad omnia usûs. Verùm, eam opinionem, similem ob causam abjudico, atque Macciavellus fecit, in aliâ re, non multum ab eâ discrepante. Cum enim vetus fuerit Sententia; *Pecuniam esse nervos belli*; Ille contrà, non alios esse *nervos belli* asseruit, quàm *nervos virorum fortium & militarium*; Eodem prorsus modo, verè asseri possit; *Nervos fortunæ*, non esse *pecuniam*, sed potius *animi vires*; Ingenium, fortitudinem, audaciam, constanciam, moderationem, industriam, & similia. Tertio loco, colloco *famam & existimationem*; eò magis quod illa, æstus quosdam habeant, & tempora, quibus si non opportunè utaris, difficile erit rem, in integrum restituere. Ardua enim res, famam præcipitantem retrovertere. Postremo loco, pono *honores*, ad quos certè facilior aditus, per unumquodque ex illis tribus, multò magis per omnia conjuncta datur, quam si ab *honoribus* auspiceris, & deinde ad reliqua perrexeris. Verùm, ut in ordine rerum servando, haud parum est momenti, ita non multò minùs, in servando ordine temporis; Cujus perturbatione frequentissimè peccatur, dum ad fines tam properatur, quando initia essent curanda; Atq; dum ad maxima quæque subitò advolamus, quæ in medio po-

sita sunt, temerè transilientes. At illud rectè præcipitur, *Quod nunc instat, agamus.*

Secundum præceptum est, ut caveamus, ne animi quadam magnitudine, & præscientiâ, ad magis ardua, quam par est, feramur; neve in adversum fluvii remigemus. Optimum enim consilium circa fortunas hominum.

----- *Fatis accede, Deusque.*

Circumspiciamus in omnes partes, & observemus quæ res pateant, quæ clausæ & obstructæ sint, quæ proclives, quæ arduæ, neque viribus nostris, ubi non patet aditus commodus, abutamur. Hoc si fecerimus, & à repulsâ nos immunes præstabimus; & in negotiis singulis nimis diù non hærebimus, & moderationis laudem reportabimus, & pauciores offendemus, & denique felicitatis opinionem acquiramus: dum quæ sponte fortalsè eventura fuissent, nostræ industriæ accepta ferentur.

Tertium præceptum, cum proximè præcedente nonnihil pugnare videre possit; Licet probè intellectum, minimè. Illud hujusmodi est: Vt occasiones non semper expectemus, sed eas quandoq; provocemus, & ducamus. Quod etiam innuit Demosthenes, magniloquentiâ quadam. Et quemadmodum receptum est, ut exercitum ducat Imperator, sic à cordatis viris, res ipse ducenda, ut quæ ipsis videntur, ea gerantur, & non ipsi persequi eventus tantum cogantur. Etenim, si diligenter attendamus, duas observabimus, easque discrepantes species, eorum, qui rebus gerendis, & Negotiis tractandis, pares habeantur. Alii siquidem occasionibus commodè sciunt uti, sed nihil ex se moliuntur, aut excogitant; Alii toti sunt in machinando, qui occasiones, quæ opportunè incidunt, non arripiunt.

piunt. Harum facultatum altera, alteri non conjuncta, manca omninò & imperfecta censenda est.

Quartum est *præceptum*, ut nihil suscipiamus, in quo necesse sit, temporis plurimum insumere, verum ut verficulus ille aurem semper vellicet,

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

Neque alia subest causa, cur ij, qui professionibus laboriosis, aut rebus similibus, se addixerunt, veluti Jureconsulti, Oratores, Theologi doctiores, Librorum Scriptores, & hujusmodi, in fortunâ suâ constituenda, & promovendâ, minùs sint solertes, quàm quod tempore, (aliàs scilicet insumpto,) indigent ad particularia pernoscentia: Opportunitates captandas, & machinas, quæ ad fortunam suam spectent, comminiscendas, & meditandas. Quinetiam, in aulis Principum, & Rebus pub. eos reperias, & ad fortunam suam promovendam, & ad aliorum invadendam, maximè efficaces, qui nullo publico munere funguntur, sed in hoc, de quo loquimur, ambitu vite, perpetuò occupantur.

Quintum est *præceptum*: Ut naturam quodammodo imitemur, quæ nihil facit frustra. Id quod factu non erit admodum difficile, si negotia nostra omnium generum, peritè commisceamus & contexamus. In singulis enim actionibus, ita animus est institutus & præparandus, atque intentiones nostræ aliæ aliis subternendæ, & subordinandæ: Ut si, in aliquâ re, voti compotes in summo gradu, fieri non possimus, in secundo tamen liceat consistere, imò vel in Tertio: Quod si nec in aliqua omninò parte rei hæere aut consistere possimus, tum verò ad alium quempiam (præter destinatum) finem, operam impensam flectamus: Sin nec in præsentî, aliquem Fructum

demeterè queamus, saltèm aliquid ex eâ extrahamus, quod in *futurum* proſit: Si verò nihil *ſolidi*, nec in *præſenti* nec in *Futuro* inde elicere detur, ſatagamus ſaltèm, ut aliquid *exiſtimationi* noſtræ inde accreſcat: & alia id genus: Rationes ſemper à nobis iſſis exigendo, quibus conſtet, nos fructûs aliquid, plus minus, ex ſingulis actionibus, & conſiliis noſtris percepſiſſe: Neque ullo modo permittendo, ut tanquàm confuſi ac conſternati animum illicò deſpondeamus, ſi fortè ſcopum principalem non licuerit attingere. Nihil enim minùs convenit viro Politico, quàm uni rei, unicè eſſe intentum. Qui enim hoc facit occaſionum innumerarum jactura mulctabitur, quæ rebus agendis ex obliquo intervenire ſolent: Quæque fortàſſè magis fuerint propitiæ & commodæ ad alia, quæ poſteà uſui futura ſint, quàm ad ea, quæ in manibus habeamus. Ideoque benè calleamus illam Regulam: *Hæc oportet facere, & illa non amittere.*

Sextum eſt *præceptum*, ut nos rei alicui nimis peremptoriè non aſtringamus: quanquàm caſui videatur, primo intuitu, minùs obnoxia: Sed ſemper habeamus, vel fenestrâ apertam ad evolandum: vel poſticum aliquod ſecretum, ad redeundum.

Septimum *præceptum*, eſt antiquum illud Biantiſi modò non ad perfidiam, ſed ad cautionem, & moderationem, adhibeatur: *Et ames tanquàm inimicus ſuturus, & oderis tanquàm amaturus.* Nam utilitates quæque, mirum in modum, prodit & corrumpit, ſi quis nimium ſe immerſerit, amicitiiſ infelicibus, moleſtis & turbidis odiis, aut puerilibus & futilibus æmulationibus.

Hæc exempli loco, circa *doctrinam de ambitu vitæ* ſuffi-

sufficient: Illud enim hominibus in memoriam subinde reducendum est, longè abesse, ut adumbrationes istæ, quibus utimur in desideratis, loco justorum tractatuum ponantur: Sed sint solummodò tanquàm schedæ aut Fimbriæ, ex quibus de telâ integrâ iudicium fieri possit. Neque rursus ita desipimus, ut fortunam, absq; tanto, quantû diximus, molimine, minimè parari asseramus. Probè enim novimus, eam tanquàm sponte in gremium aliquorum defluere: Alii autem eam, diligentia solâ & assiduitate (cautione nonnullâ asperâ) absque arte multâ aut operosâ, adipiscuntur: Verùm sicut Cicero, Oratorem perfectum depingens, non id vult, ut caufidici singuli tales esse debeât, aut possint: Ac rursus, sicut in Principe aut Aulico describendo (quod nonnulli tractandum susceperunt) modulus effingitur, prorsus secundum artis perfectionem, non autem secundum Practicam vulgatam: Idem & nos in Politico instruendo præstitimus: Politico (inquam) quoad Fortunam propriam.

Enim verò, illud utique monendum, præcepta, quæ circa hanc rem, delegimus & proposuimus, omnia, ex genere eorum esse, quæ bonæ artes vocantur. Quod enim ad malas artes attinet: Si quis Macciavello se dederit in disciplinam, qui præcipit: Virtutem ipsam non magnoperè curandam, sed tantum speciem ejus, in publicum versam: quia virtutis fama & opinio homini adjumento sit, virtus ipsa impedimento: Quiq; alio loco præcipit; Ut homo Politicus, illud tanquàm fundamentum prudentia sua substernat, quod præsupponat, homines non rectè, nec tuto ad ea, quæ volumus, flecti aut adduci posse, præterquàm solo metu: ideoque det operam, ut omnes, quantû in se est, obnoxij sint, atq; in periculis, & angustiis constituti: Ita ut Politicus suus, vi-

deatur esse, quod Itali dicunt, *seminator spinarum*: Aut si quis axioma illud, quod à Cicerone citatur, amplecti velit: *Cadant amici, dummodò inimici intercitant*; Sicut Triumviri fecerunt, qui inimicorum interitum, amicissimorum exitio redimebant: Aut si quis L. Catilinæ imitator esse velit, ut Rerumpub. incendiarius fiat & perturbator, quò melius in aquis turbidis piscari, & fortunam suam expedire possit; Ego, (inquit) *si in fortunis meis incendium sit excitatum, id non aqua, sed ruina restinguam*: Aut si quis illud Lyfandri ad se transferat, qui dicere solebat; *Pueros placentis, viros perjuris alliciendos*: Cum aliis ejusdem farinae pravis, ac perniciosis dogmatibus; Quorum (ut fit in cæteris rebus omnibus) major est numerus, quàm rectorum & sanorum: Si quis (inquam) hujusmodi inquinatâ prudentiâ delectetur: non ierim inficias, eum (quandoquidem legibus charitatis & virtutis omnibus seipsum solutum, fortunæ solummodò manciparit) posse, majore compendio, & celerius, fortunam suam promoveri. Fit verò in *viâ*, quemadmodum & in *viâ*, ut iter brevius sit fœdus & cœnosius; neque sanè, ut per viam meliorem quis incedat, multâ circuitione opus est.

Tantum verò abest, ut homines ad hujusmodi *artes pravas* se applicare oporteat, ut potius sanè, (si modò sint apud se, seque sustinere valeant, neque ambitionis turbine & procellâ in adversum rapiantur) ante oculos proponere debeant; non solum mundi chorographiam generalem illam, quod *omnia sint vanitas, & vexatio Spiritûs*; verum etiam & illam magis specialem, videlicet, quod ipsum esse, se junctum à bene esse, maledictionis loco sit, & quò grandius sit esse, eò major sit maledictio: Quodque,

que, amplissimum virtutis præmium, sit ipsa virtus: Quemadmodum & ultimum vitij supplicium est vitium ipsum, sicut egregiè Poëta.

*Quæ vobis, quæ digna viri, pro laudibus istis.
Præmia posse reat solvi? Pulcherrima primum
Dij moresque dabunt vestri. -----*

Et econtrà, non minùs verè ille de sceleratis, atque eum ulciscuntur mores sui. Quinetiam, Mortales, dum in omnes partes, cogitationes suas agitant, & diffundunt, ut fortunis suis rectè prospectum atque consultum sit, interim in mediis illis animi transcurribus, ad divina judicia, & providentiam æternam, oculos attollere debent, quæ sæpissimè impiorum machinationes, & consilia prava, licet profunda, subvertit, & ad nihilum redigit: secundum illud Scripturæ, *Concepit iniquitatem & pariet vanitatem.* Imò, etsi injuriis, & malis artibus, abstineant: Attamen hæc jugis, & irrequieta anhelatio ad ardua fortunæ, absque cessatione, & quasi sine sabbato, tributum temporis nostri Deo debitum minimè solvit. Qui, ut videre est, facultatum nostrarum decimas, temporis autem septimas exigit, & sibi seponit. Quorsum enim fuerit, os gerere in cæli sublimia erectum: Mentem verò humi prostratam, & pulverem instar serpentis comedentem? Quod etiàm Ethnicos non fugit;

Atque affigit humo Divina Particulam Aure.

Quod si in hoc sibi quisquam adblandiatur, quod fortunâ suâ, utcunque eam malis artibus obtinuerit, rectè uti decreverit: sicut de Augusto Cæsare, & Septimio Severo, solitum erat dici, *Debuisse illos, aut nunquam nasci, aut nunquam mori:* Tanta in ambitu
fortu-

fortuna suâ patrârunt mala, tanta rursus, summa adepti, contulerunt bona, intelligat nihilominus, hanc malorum per bona compensationem, post factum probari: Consilium autem hujusmodi meritò damnari. Abs re postremò nobis non fuerit, in cursu isto incitato, & fervido, versus fortunam nostram, frigidam paulisper aspergere, haustam è dictorio illo non inelegante, Caroli Quinti Imperatoris, in Institutionibus suis ad Filium: *Imitari fortunam mores mulierum, quæ procos plus nimio ambientes, plerunque superbe averfantur.* Verùm hoc ultimum remedium, pertinet ad eos, quibus gustus, ex morbo animi, corruptus est. Innitantur potiùs homines lapidi illi, qui Theologiæ & Philosophiæ est tanquàm Angularis, quæ idem ferè asserunt de eo, quod primum queri debeat: Etenim Theologia edicit: *Primum querite regnum Dei, & ista omnia adjicientur vobis*, Philosophia autem simile quiddam jubet: *Primum querite Bona animi, cetera aut aderunt, aut non oberunt.* Quamvis autem hoc fundamentum, humanitùs jactum, interdùm locetur super arenas, quemadmodùm videre est in M. Bruto, qui in eam vocem, sub exitum suum, prorupit;

Te colui virtus ut rem, ast tu nomen inane es.

At idem fundamentum, divinitùs locatum, firmatur semper in petrâ. Hic autem doctrinam de ambitu vite, & simul doctrinam generalem de negotiis, concludimus.

CAP. III.

*Partitiones Doctrinæ de Imperio, sive Repub. omittuntur; Tantùm Aditus
fit, ad Desiderata duo Doctrinam de Proferendis Finibus Imperii,
& Doctrinam de Iustitiâ Vniuersali, sive de Fonti-
bus Iuris.*

VENIO jam ad *artem imperii*, sive *doctrinam de Repub. administrandâ*: Sub quâ etiâ *Oeconomica* continetur, ut *familia sub civitate*. In hac parte, sicut jam antea dixi, silentium mihi imperavi. Neque tamen prorsus diffidere debui, quin possim de illâ fortassè non imperitè aut inutiliter disserere, utpote, qui longâ experienciâ edoctus, & per tot munerum & honorum gradus, ad amplissimum Regni Magistratum, favore Majestatis tuæ indulgentissimo, nullo merito meo, euectus fuerim, eundemque Magistratum, per annos quatuor integros gesserim: & quod pluris est, Majestatis tuæ Mandatis, & Colloquiis, per annos octodecim continuos assueverim; (Quod etiâ è stipite aliquo Politicum exculpere potuisset;) Quique etiam, inter omnes artes, plurimum temporis in Historiis, & legibus contriverim. Quæ omnia, non jactantiâ ad Posterios, refero, sed quia ad literarum dignitatem nonnihil pertinere putem, quod homo quispiam, ad literas, potius quàm ad aliud quicquam, natus, & ad res gerendas, nescio quo fato, contra Genium suum abreptus, ad civilia tamen munera, tam honorifica & ardua, sub Rege prudentissimo, assumptus fuerit. Verùm, si quid circa *Politicam* posthàc parturiet otium meum, erit fortassè *proles*, aut *abortiva*, aut *posthuma*. Interim, ne scientiis omnibus, jam veluti in subselliis suis collocatis, Sedes hæc tam excelsa omninò vacet, decrevi duas tantùm *civilis scientiæ* portiones, quæ ad

arcana imperij, non pertinent, sed sunt naturæ magis communis, ut desiderata, notare; Earumque, more nostro, exempla proponere.

Cùm artes imperij, tria officia politica, complectantur, Primò, ut imperium conservetur: Secundò, ut beatum efficiatur & florens: Tertio, ut amplificetur, finesque ejus longius proferantur: de duobus primis officiis, maximâ ex parte, egregiè à nonnullis tractatum est, de tertio filetur. Illud itaq; inter desiderata reponemus, & more nostro, exemplum ejus proponemus. Eam doctrinam partem, consulem paludatum, sive doctrinam de proferendis imperij finibus, nominantes.

*Exemplum tractatus summarij de proferendis
finibus imperij.*

Dictum Themistoclis, sibi ipsi applicatum, incivile certè fuit, & inflatum: sin de alijs, atque in genere, prolatum fuisset, prudentem sanè observationem, & pergravem censuram, complecti videatur. Rogatus in convivio, ut cytharam pulsaret, respondit, fidibus se nescire, caterùm posse oppidum parvum in magnam civitatem evehere. Ista certè verba, ad sensum politicum translata, facultates duas, multùm inter se discrepantes, in iis, qui rerum gubernacula tractant, optimè describunt & distinguunt. Etenim, si Regum consiliarios, senatores, aliosque ad negotia publica admotos, qui usquàm fuerunt, attentè intueamur, reperientur profectò (licet rarissimè) nonnulli, qui regnum aut civitatem è parvis amplà efficere possint: Fidicines tamen sint valde imperiti: Econtrà autem, alij quamplurimi, in cithara, aut Lyra, (hoc est aulicis tricis) miri artifices, qui tantùm abest, ut Rempub. amplificare possint ut potius à naturâ comparati videantur, ad statum Reipub. beatum & floren-

florantem, labefactandum, & evertendum. Sanè, artes illæ degeneres, & præstigiæ, quibus sapienter numero Consilarii, atque Rerum Potentes, & gratiam apud Principes suos, & famam in vulgus, reportant, haud aliud nomen merentur, quam *peritiæ* cujusdam fidiculariæ, utpote cum sint res, magis gratae in praesens, & artificibus ipsis ornamento, quam ad Rerumpub. quarum sunt ministri, opes, & amplitudinem, utiles aut accommodæ. Occurrent proculdubio & alii Consilarii, atque Reipub. Gubernatores, minimè spernendi, qui sint negotiis pares, possintque res commodè administrare, easque à manifestis præcipitis & incommodis conservare, à virtute tamen illà Rerumpub. erectrice & amplificatrice, longo intervallo absunt.

Verùm, qualescunque demùm fuerint operarii, conjiciamus oculos in opus ipsum. Qualis nimirum censerì debeat vera *Regnorum & Rerumpub. Magnitudo*, & quibus artibus obtineri possit: Dignum profectò argumentum, quod principes perpetuò in manibus habeant, & diligenter meditentur, Quò nec vires suas in majus æstimantes, incaptis se vanis & nimis arduis implicent; Nec rursus easdem plus æquo despicientes, ad consilia pusillanima & meticulosa, se demittant.

Magnitudo Imperiorum, quoad molem & territorium, mensuræ subicitur, quoad redditus, calculis. Numerus civium, & capita, censu; Urbium & oppidorum multitudo & amplitudo, tabulis excipi possint. Attamen non reperitur inter civilia, res errori magis obnoxia, quam verum & intrinsecum, excipere valorem, circa vires & copias imperij alicujus. Assimilatur regnum cælorum, non glandi, aut nuci alicui grandiori, sed

sed grano sinapis, quod inter grana est minimum, quod tamen habeat interim, intra se, proprietatem quandam, & spiritum innatum, quò se & citiùs attollat, & latiùs diffundat: Eodem modo, invenire est Regna & Status, ambitu quidem & regionum tractu, valdè ampla, quæ tamen ad fines ulterius profereandos, aut latiùs imperandum, sunt minùs apta; Alia contrà, dimensione satis exigua, quæ tamen bases, in quibus maximæ Monarchiæ inædificentur, esse possint.

I. Urbes munitæ, plena armamentaria, equorum propagines generosæ, currus armati, elephanti, machinæ atque tormenta bellica omnigena, & similia, sunt certè ista universa nihil aliud, quàm ovis induta pelle leoninâ; Nisi gens ipsa, stirpe suâ, & ingenio, sit fortis, & militaris. Imo, nec numerus ipse copiarum multum juvat, ubi milites imbelles sunt & ignavi. Rectè enim Virgilius; *Læpæ numerum pecorum non curat*. Exercitus Persarum in campis Arbелæ, oculis Macedonum, tanquàm vastum hominum pelagus, subiciebatur, adeò ut Duces Alexandri, nonnihil ipso spectaculo perculsi, Regem interpellarent, atque ut nocturnum prælium committeret, ei Auctores erant: Quibus ille, *Nolo* (inquit) *suffragari victoriam*. Ea autem etiàm opinione fuit facilior Triganes Armenius, castrametatus in quodâ colle; cum exercitu quadringentorum millium, cum spectaret aciem Romanorum, quæ quatuordecim millia non excessit, contrà se tendentem, in dictorio illo suo sibi complacuit; *Ecce* (inquit) *hominum, pro Legatione, nimio plus quam oportet, propugnâ, longè minus*. Eosdem tamen, priusquàm occubisset sol, satis multos, ad illum infinitâ strage profligandum, expertus est. In-

numera

numera sunt exempla, quàm sit multitudinis cum fortitudine congressus impar. Primò igitur pro re certissimâ & exploratissimâ docernatur, & statuatur, quod Caput omnium, quæ ad magnitudinem Regni aut statûs spectent, sit, ut *populus ipse sit stirpe & ingenio bellicosus*. Atque illud magis tritum quàm verum, quod *nervi belli sint pecuniæ*, si desint nervi laceratorum in gente molli & effœminatâ. Rectè enim Cræso ostentanti aurum respondit Solon; *At si quis (ô Rex) venerit, qui melius, quàm tu ferrum gestet, illi profectò, totum hoc cedit aurum*. Quare, quicumque is tandem sit Princeps aut Status, cujus subditi nativi & indigenæ, non sint animosi & militares, potentiam suam admodum sobriè æstimet: Atque econtrâ, Principes, qui dominantur in gentes animosas & martias, nörint illi satis vires suas, si sibi aliàs non desint. Quod attinet ad *copias mercenarias* (quod solet adhiberi remedium cùm *copiæ nativæ* desint) plena sunt omnia exemplis, quibus liquidò patet, quod quicumque *status* illis innitetur, poterit fortassè penas, ad tempus breve, nido majores extendere, sed defluent illæ paulò post.

2. *Benedictio Iudæ, & Issacharis*, in unum nunquàm convenient: Nimirum, ut eadem Tribus aut Gens, sit simul, & *Leonis Catulus*, & *Asinus procumbens inter Sarcinas*. Neque unquàm fiet, ut *populus* tributis oppressus, fortis existat & bellicosus. Verum est, collationes publico consensu factas, minùs animos subditorum deicere, & deprimere, quàm quæ ex imperio mero indicuntur. Id quod liquidò videre est, in *tributis Germaniæ inferioris*, quas *excisas* vocant: Atque aliquà ex parte, in iis, quæ *subsidia* nominantur apud *Anglos*. Etenim notandum est, sermonem jam insti-

tui de animis hominū, non de opibus. *Tributa* autem, quæ ex consensu conferuntur, & quæ ex Imperio imponuntur, etsi eadem res sint, quoad opes exhauriendas, variè tamen omninò animos subditorum afficiunt. Statuatur igitur & hoc, *populum* tributis gravatum, idoneum ad imperandum, non esse.

3. Aspirantibus ad *magnitudinem* Regnis & Statibus, prorsus cavendum, ne *Nobiles* & *Patricij*, atque (quos vocamus) *Generosi*, majorem in modum multiplicentur. Hoc enim eò rem deducit, ut *plebs* Regni sit humilis & abjecta; & nihil aliud ferè quàm Nobilium mancipia & operarii. Simile quiddam fieri videmus in sylvis cæduis; quibus, si major, quàm par est, caudicum, sive arborum majorum relinquatur numerus, non renascetur sylva sincera, & pura; sed major pars in vepres & dumos degenerabit: Eodem modo, in *nationibus*, ubi numerosior iusto est *nobilitas*, erit *plebs* vilis & ignava; atque eò demùm res redibit, ut nec centesimum quodque caput, sit ad galeam portandam, idoneum: Præsertim si peditatum spectes; qui exercitûs plerunque est robur præcipuum; Unde succedet magna populatio, vires exiguæ. Nusquàm gentium, hoc quod dico, luculentius comprobatum est, quàm exemplis Angliæ & Galliæ; Quarū Anglia, quamvis territorio, & numero incolarū, longè inferior, potiores tamen partes ferè semper in bellis obtinuit: Hanc ipsam ob causam, quod apud Anglos, coloni, & inferioris ordinis homines, militiae habiles sint, rustici Galliæ non item. Quā in re, mirabili quâdam & profundâ prudentiâ excogitatū est, ab Henrico Septimo Angliæ Rege (Id quod in *vita ejus Historia* fusiùs tractavimus) ut prædia minora, atque domus agricolationis institueretur, quæ habeant certum, eumq; medio-

crem agri modum annexum, qui distrahi non possit; eo finē, ut ad victum liberaliorē sufficiat: Utq; agri- cultura ab iis exerceretur, qui domini fuerint fundi, aut saltē usufructuarij, non conductitii aut merce- narij. Nam ita demū characterē illū, quo Antiquam Italiā insignivit Virgilius, merebitur Regio aliqua:

----- *Terra potens armis, atq; ubere gleba.*

Neq; prætereunda est illa pars populi (quæ Angliæ ferè est peculiaris, nec alibi (quod scio) in usu, nisi fortè apud Polonos) *famuli* scilicet *nobilium*: Hujus enim generis, etiā inferiores, quoad peditatū, agri- colis ipsis minimè cedunt. Quare certissimum est, quod magnificentia, & splendor ille hospitalis, atq; famulitia, & veluti satellitia ampla, quæ in more sunt apud Nobiles & Generosos in Angliā, ad potentiam militarem apprimè conducant, ubi contrā, Nobiliū obscura, & magis privata, & in se reducta vitæ ratio, copias militares minuit.

4. Danda est omninò opera, ut *arbor* ista *Monar- chie*, qualis fuit Nebuchadnezaris, *Truncum* habeat satis *amplum*, & *robustum*, ad *ramos* suos & *frondes* *susten- tandos*: Hoc est, ut numerus *indigenarum*, ad *subditos extraneos* cohibendos, satis superque sufficiat. Illi igitur *status*, ad *imperij magnitudinem* benè comparati sunt, qui *jus civitatis*; facile & libenter largiuntur. Vana siquidem fuerit opinio, posse manipulum homi- num, utcunque animis & consilio excellent, regio- nes nimidò plus amplas & spatiosas, imperii jugo co- hibere & frænare. Id ad tempus fortasse facere pos- sint, sed diuturnitatem hæc res non assequitur. *Spar- tani* parci fuerunt, & difficiles in cooptandis novis civibus. Unde, donec intra parvos limites dominati sunt, res eorū firmæ fuerunt, & stabiles: At postquàm

limites suos cœpissent proferre, & latius dominari, quàm ut stirps Spartanorum, turbam Exterorum, imperio commodè coërcere posset, potentia eorum subito corruit. Nulla unquam Respub. sinus suos, ad novos cives recipiendos, tam profusè laxavit, quàm *Respub. Romana*. Itaque par erat, instituto tam prudenti, fortuna, cùm in imperium toto Orbe amplissimum succreverint. Moris apud eos erat, *jus civitatis* promptè elargiri: Idq; in supremo gradu: Hoc est, non solum *jus commercij*, *jus connubij*, *jus hereditatis*, verùm etiam *jus suffragij*, & *jus petitionis*, sive *honorum*: Hocque rursus, non singulis tantum personis, sed totis familiis, imò civitatibus, & nonnunquam integris nationibus communicârunt. Huc adde consuetudinem *deducendi colonias*, quibus Romanæ stirpes in solum exterum transplatabantur. Quæ duo instituta, si simul componas, dices profectò, non Romanos se diffudisse super Universum orbem: sed contrà, orbem universum se diffudisse super Romanos: Quæ securissima *proferendi imperij* est ratio. Subit mirari sapiùs *imperium Hispanorum*: quod tam paucis indigenis, tot Regna & Provincias amplexari & frænare possit. At certè, Hispaniæ ipsæ, pro arboris stemmate satis grandi haberi debent, cùm longè ampliorem contineant Regionum tractum, quam Romæ aut Spartæ, sub initiis suis, contigerat. Porro, quanquàm *jus civitatis*, satis parcè soleant Hispani impertire, quod proximum tamen est, faciunt; Quippe, qui Cujuscunque nationis homines, ad militiam suam ordinariam, promiscuè admittant. Quinetiam, summum belli imperium, haud rarò, ad duces natione non Hispanos deferunt. Attamen & illam ipsam, videntur, non ita pri-

dem,

dem, *indigenarum* paucitatem sensisse, eiq; succurrere cupisse; ut ex *pragmatica* sanctione, hoc anno promulgatâ, cernere est.

5. Certissimum est, *artes mechanicas sedentarias*, quæ non sub Dîo, sed sub tecto exercentur: Atque *manufacturas delicatas* (quæ digitû potiùs, quàm brachium requirunt) suâ naturâ militaribus animis esse contrarias. In universum, populi bellicosi ferari gaudent, & pericula quàm labores minùs exhorrent. Atque in hoc ingenio suo, non sunt admodùm reprimendi, si animos ipsorum in vigore conservare, cordi nobis sit. Magno itaque adjumento, Spartæ, Athenis, Romæ, aliisq; Antiquis Rebus pub. fuit, quod habuerint non *ingenuos*, sed *servos* plerunque, quorû laboribus istiusmodi opificia expediebantur. Verùm mancipiorum usus, post legem christianâ receptam, maximâ ex parte, abiit in desuetudinem. Huic verò rei proximum est, ut artes istæ, alienigenis tantùm permittantur, qui propterea alliciendi, aut saltem facilè recipiendi sunt. *Nativorum* autè *plebs*, ex tribus generibus hominû constare debet: Nempe, ex *agricolis*, *famulis ingenuis*: & *artificibus*, quorum opera robur & lacertos viriles postulant: Cujusmodi sunt *fabri ferrarij*, *lapidarij*, *lignarij*, & similes: Non annumerando *militiam descriptam*.

6. Ante omnia, ad *imperij magnitudinem*, confert, ut gens aliqua, *armorû studium* profiteatur, tanquàm decus suum, & institutum vitæ primarium, & in præcipuo honore habitum. Quæ enim à nobis adhuc dicta sunt, ad habilitates tantùm erga arma spectant: Quorsùm autem habilitas, si non rei ipsi incumbitur, ut producat in actum? *Romulus* (ut narrant, aut fingunt) postquâ è vivis excesserat, illud civibus suis

legavit, ut ante omnia rem militarē colerent, unde in caput orbis terrarum urbs eorum insurgeret: *Imperij Spartani* fabrica universa, (non nimis prudenter quidem, sed diligenter tamen) ad illum finem & scopum, cōposita est & constructa, ut cives sui belligeratores essent. *Perfarum & Macedonum*, idem erat institutum, sed non tam constans aut diuturnum. *Britanni, Galli, Germani, Gothi, Saxones, Normanni*, & nonnulli alii etiam ad tempus armis se præcipuè dederunt. *Turcæ* idem institutū, lege suā baud paululū extimulati, hodiè retinēt, sed magnā cū militiæ suæ (ut nunc est) declinatione. In Europâ christianâ, gens quæ illud adhuc retinet & profitetur, soli sunt *Hispani*. Verū res est tam liquida, & manifesta, unumquemq; in eo proficere maximè, in quo plurimū impendit studij, ut verbis nō indigeat. Satis sit innuisse, desperādum omninò alicui nationi esse, quæ nō ex professo arma & militiā colat, iisq; præcipuè studeat & incumbat, sibi veluti ultrò obventurā, insignem aliquā *imperij magnitudinē*: Contrā autem, certissimū esse temporis oraculum, nationes illas, quæ in armorū professione & studij diutiùs permanserint (Id quod Romani, *Turcæq;*, potissimum fecere) miros in imperio amplificādo facere progressus. Quin & illæ, quæ bellicâ gloriâ, per unius tantummodò seculi spatiū floruerē; inde tamen, unico illo sæculo, eam imperij amplitudinem assecutæ sunt, quam longo post tempore, etiam remissâ illâ armorum disciplinâ, retinuerunt.

7. Præcepto præcedenti affine est: Ut *status* quis utatur ejusmodi *legibus & consuetudinibus*, quæ iustas illi causas, aut saltem prætextus, arma capeffendi, tanquā in promptu ministrent. Etenim, ea est insita

animis

animis hominum justitiæ apprehensio, ut bellum (quod tot sequuntur calamitates) nisi gravem ob causam, saltèm speciosâ, inferre abstineant. Turcis præstò est semper, & ad nutû, belli causâ; Propagatio scilicet legis & sectæ suæ. Romani, quanquàm pro magno decore Imperatoribus apud eos fuerit, si *finis imperij ipsorum protulissent*, tamen ob hanc solam causam, ut *fines proferrentur*, nunquàm bella susceperunt. Aspiranti igitur ad imperium nationi, illud in more sit: Ut *sensum habeat vividum & acrem, injuriæ alicujus, vel subditis suis limitaneis, vel mercatoribus, vel publicis ministris, illatæ; neq; à primâ provocatione diutius torpeat, aut tardet. Item, prompta sit & alacris, ad auxilia mittenda sociis suis, & fœderatis*: Id quod perpetuum erat apud Romanos: Adeò ut, si fortè in populum fœderatum, cui etiam cum aliis fœdus defensivum intercederet, hostilis impressio facta esset; atq; ille à plurimis suppetias peteret, Romani omnium primi semper adessent, beneficii decus, nemini præripiendum relinquentes. Quod verò attinet ad bella, antiquis temporibus, propter *statuum conformitatem* quandam, aut *correspondentiam tacitam*, gesta, non video, in quo jure illa fundata siut. Talia fuerunt bella, quæ à Romanis suscepta erant, ad Græciam in Libertatem vindicandam: Talia à Lacedæmoniis & Atheniensibus, ad constituendas, aut evertendas Democratias, & Oligarchias: Talia quandoque illata sunt à Rebuspub. aut Principibus, sub prætextu, subditos alienos protegendis, & à Tyrannide liberandi. Ad rem præsentem sufficiat, ut illud decernatur: Non esse expectandam, *statui alicui, imperij amplitudinem*, nisi ad quam vis occasionem justam se armandi, protinùs expurgiscatur.

8. Nullum omninò corpus, five sit illud *naturale* five *politicum*, absque *exercitatione*, *sanitatem* suam tueri queat. Regno autem, aut Reipub. justum atque honorificum *bellū* loco salubris *exercitationis* est. Bellum civile profectò instar caloris febrilis est: At bellum externum instar caloris ex motu, qui valetudini in primis conducit. Ex pace enim desidē atq; torpente, & emolliuntur animi, & corrumpuntur mores. Sed utcunque res se habeat quatenùs ad alicujus statùs felicitatē, *magnitudinis* proculdubiò interest, ut quasi semper in armis sit. Atque exercitus veteranus, perpetuò tanquàm sub vexillis habitus, etsi res sit, magni proculdubiò sumptùs & impensę: Attamen ejusmodi est, ut statui alicui, quasi arbitrium rerū inter vicinos, aut saltē plurimùm existimationis ad omnia conferat. Id quod insigniter cernere est in Hispanis, qui iam per annos centum & Viginti, exercitum veteranum, ad aliquas partes, licet non semper ad easdem, alverunt.

9. *Maris dominium*, Monarchiæ quædam epitome est Cicero, de Pompeij contra Cæsarem apparatu, scribens ad Atticum: *Consiliū* (inquit) *Pompeij*, planè *Themistocleum* est: *putat enim, qui mari potitur, eum rerum potiri*. Atque Cæsarem Pompejus, proculdubiò delassasset, & attrivisset, nisi inani fiduciā inflatus, ab illo incæpto destitisset. *Prelia navalia*, quanti fuerint momenti, ex multis exemplis patet. *Pugna ad Actium* orbis imperium determinavit. *Pugna ad Insulas Cursolares*, *circulum in naribus Turcæ* posuit. Multoties certè evenit, ut victoriæ navales, finem summæ belli attulerint: Sed hoc factum est, cùm Alex hujusmodi præliorum, totius belli fortuna commissa est. Illud minimè dubium, quod qui *maris* potitur

tur Dominio, in magnâ libertate agit, & tantum, quantum velit, de bello sumere potest: Ubi contra, qui terrestribus copiis est superior, nihilominus plurimis angustiis conflictatur. At hodiè, atque apud nos Europæos, si unquam, aut uspiam, *potentia navalis* (quæ quidem huic Regno Britannia, in dotem cessit) summi, ad rerum fastigia, momenti est, tum quia pleraque Europæ regna mediterranea simpliciter non sunt, sed maxima ex parte *mari* cincta; tum etiam, quia utriusque Indiæ thesauri & opes, *imperio Maris*, veluti accessorium quiddam, existunt.

10. *Bella moderna*, veluti in tenebris gesta, censeri possunt, præ gloriâ & decore vario, quæ in homines militares, priscis temporibus, à rebus bellicis, resiliere solebant. Habemus hodiè, fortassè ad animos faciendos, *ordines* quosdam honorificos militiæ, qui tamen jam facti sunt & armis & togæ communes: Etiam in *scutis gentilitijs, stemmata* nonnulla habemus: Insuper, *hospitia* quædam publica militibus emeritis & mutilatis destinata, & hujusmodi. Verum, apud Veteres, in locis, ubi victoriæ partæ sunt, extructa *trophæa*; *Laudationes funebres*, & *monumenta* magnifica occumbentium in bello; *Coronæ civica, militares*, singulis concessæ; Nomen ipsum *Imperatoris*, quod postea Reges maximi à belli Ducibus mutuati sunt; Redeuntium Ducum, bellis prosperè confectis, *celebres triumphi*; *Donativa*, atq; *largitiones ingentes* in milites, sub exercituum dimissionem: Hæc (inquam) tot & tanta fuerunt, & tam insigni splendore coruscantia, ut pectoribus mortalium, etiam maximè conglaciatis, igniculos subdere, eaque ad bellum inflammare potuerint. Ante omnia verò, *mos ille triumphandi*, apud Ro-

manos, non res erat ex pompâ, aut spectaculū quoddam inane, sed inter prudentissima planè nobilissimaque instituta numerandus: Utpote, qui in se hæc tria haberet, *Ducum decus & gloriam; Aetarij ex spolijs locupletationem, & donativa militum.* Verūm honor triumphī, fortalsè *Monarchijs* non competit, præterquàm in personis regis ipsius. aut *filiorum Regis; Quod etiam,* temporibus Imperatorum, Romæ obtinuit: Qui honorem ipsum triumphī, sibi & filiis suis, de bellis, quæ præsentibus ipsi confecerant, tanquàm pecuniā reservarunt: *Vestimenta autem solummodò, & insignia triumphalia,* aliis Ducibus indulserunt.

Verūm, ut sermones hos claudamus; Nemo est (ut testatur Sacra Scriptura) qui sollicitè cogitando, potest apponere ad staturam suam, cubitum unum; In pusillo scilicet corporis humani modulo: Cæterū, in magnâ Regnorum & Rerumpub. fabricâ, imperium amplificare & fines proferre, Reges penes & Dominantes est. Nam prudenter introducendo leges, instituta, & consuetudines, quales jam proposuimus, & alias his similes, posteris, & seculis futuris, magnitudinis sementem fecerint. Verūm ista consilia apud Principes raro tractantur, sed res fortunæ plerunque committitur.

Atque hæc habuimus, quæ de proferendis imperij finibus, in præsentia occurrunt. Verūm quorsum ista commentatio, cum *Monarchia Romana,* futura sit inter mundanas (ut creditur) ultima? Nisi quod nobis instituto nostro fidis, neque uspiam de viâ declinantibus (quandoquidem *amplificatio imperij,* fuerit inter officia tria *Politices,* tertium) illud omninò prætermittere, non licuerit. Restat jam desideratum alterum, ex iis, quæ posuimus, duobus, nimirum, de *Iustitiâ universali,* sive de fontibus juris.

Qui

Qui de Legibus scripserunt, omnes vel tanquam Philosophi, vel tanquam Jurisconsulti, argumentum illud tractaverunt. Atque Philosophi proponunt multa, dictu pulchra, sed ab usu remota. Jurisconsulti autem, suæ quisque Patriæ Legum, vel etiam Romanarum, ~~etiam Romanarum~~ placitis obnoxii & addicti, iudicio sincero non utuntur, sed tanquam è vinculis fermocinantur. Certè cognitio ista ad viros civiles propriè spectat, qui optimè norunt, quid ferat societas humana, quid salus populi, quid æquitas naturalis, quid gentium mores, quid Rerumpub. formæ diversæ: Ideoq̃ue possint de legibus, ex principiis & præceptis, tam æquitatis naturalis; quàm politices, decernere. Quamobrem id nunc agatur, ut fontes iustitiæ, & utilitatis publicæ, petantur, & in singulis juris partibus, character quidam & idea iusti exhibeatur, ad quam particularium regnorum & Rerumpub. Leges, probare, atque inde emendationem moliri, quisque, cui hoc cordi erit & curæ, possit. Hujus igitur rei, more nostro, exemplum, in titulo, proponemus.

Exemplum Tractatus de Iustitiâ Universali, sive de
Fontibus Juris, in uno Titulo, per
Aphorismos,

P R O O E M I U M.

A P H O R I S M U S I.

In societate civili, aut lex, aut vis valet. Est autem & vis quædam legem simulans: & lex nonnulla magis vim sapiens, quàm æquitatem juris. Triplex est igitur injustitiæ fons, vis mera; Illaqueatio malitiosa prætextu legis; & acerbitas ipsius legis.

Apho-

APHORISMUS 2.

Firmamentum juris privati tale est. Qui injuriam facit, re, utilitatem, aut voluptatem, capit, exemplo, periculum. Ceteri, utilitatis aut voluptatis illius, participes non sunt, sed exemplum ad se pertinere putant. Itaque facile cœunt in consensum, ut caveatur sibi per leges; ne injuria per vices ad singulos redeant. Quod si ex ratione temporum, & communione culpæ, id eveniat, ut pluribus & potentioribus, per legem aliquam, periculum creetur, quam caveatur, factio solvit legem; Quod & sæpe fit.

APHORISMUS 3.

At jus privatum, sub tutelâ juris publici, latet. Lex enim cavet civibus, Magistratus Legibus. Magistratum autem auctoritas pendet ex majestate imperij, & fabricâ Politicæ, & Legibus Fundamentalibus. Quare, si ex illâ parte sanitas fuerit, & recta constitutio, Leges erunt in bono usu, sin minus, parum in ijs præsidij erit.

APHORISMUS 4.

Neque tamen jus publicum ad hoc tantum spectat, ut addatur tanquam custos juri privato, ne illud violetur, atque ut cessent injuria; Sed extenditur etiam ad religionem, & arma, & disciplinam, & ornamenta, & opes, deniq; ad omnia circa bene esse Civitatis.

APHORISMUS 5.

Finis enim & scopus, quem leges intueri, atq; ad quem, jussiones & sanctiones suas, dirigere debent, non aliud est, quam ut cives feliciter degant. Id fiet, si pietate & religione rectè instituti, Moribus honesti; Armis adversus hostes externos tuti; Legum auxilio adversus seditiones, & privatas injurias muniti; Imperio & magistratibus obsequentes; Copijs & opibus locupletes & florentes fuerint. Harum autem rerum instrumenta & nervi sunt Leges,

APHORISMUS 6.

Atque hunc finem optimæ leges assequuntur, plurimæ verò ipsarum aberrant. Leges enim, mirum in modum, & maximo intervallo, inter se differunt: Vt aliæ excellent, Aliæ mediocriter se habeant: Aliæ prorsus vitiolæ sint. Dictabimus igitur pro judicij nostri Modulo, quasdam tanquam legum leges; Ex quibus informatio peti possit, quid in singulis legibus, bene aut perperam positum aut constitutum sit.

APHORISMUS 7.

*Antequam verò ad corpus ipsum legum particulare deveniamus: perstringemus paucis, virtutes & dignitates Legum in genere, Lex bona censi possit, quæ sit in-
timatione certa; Præcepto iusta; Executione com-
moda; Cum formâ politiæ congrua; & generans vir-
tutem in subditis.*

TITULUS I.

De prima Dignitate Legum, ut sint certæ.

APHORISMUS 8.

*Legistantum interest, ut certa sit, ut absque hoc nec iusta esse possit. Si enim incertam vocem det tuba, quis se-
parabit ad Bellum? Similiter, si incertam vocem det Lex,
quis se parabit ad parendum? ut moneat igitur oportet, prius-
quam feriat. Etiam illud rectè positum est: Optimam esse
Legem, quæ minimum relinquit arbitrio Judicis:
Id quod certitudo ejus præstat.*

APHORISMUS 9.

*Duplex legum incertitudo: altera, ubi lex nulla præ-
scribitur: altera ubi ambigua & obscura. Itaq, de casibus
omissis à lege, primò dicendum est, ut in his etiam inve-
niatur aliqua norma certitudinis.*

De Augmentis Scientiarum,
De Casibus omissis à Lege.

APHORISMUS 10.

Angustia prudentiæ humanæ, casus omnes, quos tempus reperit, non potest capere. Non raro itaque se ostendunt casus omissi & novi. In hujusmodi casibus, triplex adhibetur remedium, sive supplementum, vel per processum ad similia; vel per usum exemplorum, licet in legem non coaluerint; vel per jurisdictiones, quæ statuunt ex arbitrio boni viri, & secundum discretionem sanam, sive illæ curiæ fuerint Prætoriæ, sive Censoriæ.

De processu ad similia, & extensionibus legum.

APHORISMUS 11.

In casibus omissis, deducenda est norma legis à similibus; sed cautè, & cum Iudicio. Circa quod servanda Regula sequentes. Ratio prolifica, consuetudo sterilis esto, nec generet casus. Itaque quod contra rationem juris receptum est, vel etiam ubi Ratio ejus est obscura, non trahendum est ad consequentiam.

APHORISMUS 12.

Bonum publicum insigne, rapit ad se casus omissos. Quamobrem, quando Lex aliqua, Reipub. Commoda notabiliter, & majorem in modum intuetur, & procurat, interpretatio ejus extensiva esto, & amplians.

APHORISMUS 13.

Durum est torquere Leges, ad hoc, ut torqueant homines. Non placet igitur extēdi Leges pœnales, multò minus Capitales, ad delicta nova. Quod si crimen vetus fuerit, & legibus notum; sed prosecutio ejus incidat in casum novum, à Legibus non provisum, omnino recedatur à placitis juris, potius quam delicta maneant impunita.

APHORISMUS 14.

In Statutis, quæ Jus Commune (præsertim circa ea, quæ frequen-

frequentem incidunt, & diu coaluerunt) plane abrogant, non placet procedi per similitudinem ad casus omiffos. Quando enim Respub. totâ lege diu caruerit, idque in casibus expressis: parum periculi est, si casus omiffi expectent remedium à Statuto novo.

APHORISMUS 15.

Statuta, quæ manifestò temporis leges fuere, atque, ex occasionibus Reipub. tunc invalescentibus nata, mutata ratione temporum, satis habent, si se in proprijs casibus sustinere possint: præposterum autem esset, si ad casus omiffos, ullo modo traherentur.

APHORISMUS 16.

Consequentia non est Consequentia: sed sisti debet extensio intra casus proximos. Alioqui labetur paulatim ad dissimilia, & magis valebunt acumina ingeniorum, quam auctoritates legum.

APHORISMUS 17.

In Legibus & Statutis brevioris stili, extensio facienda est liberius. At in illis, quæ sunt enumerativa casuum particularium, cautiùs. Nam ut exceptio firmat vim Legis, in casibus non exceptis: ita enumeratio infirmat eam, in casibus non enumeratis.

APHORISMUS 18.

Statutum explanatorium claudit rivos statuti prioris, nec recipitur postea extensio in alterutro statuto. Neque facienda est super-extensio à Iudice, ubi semel cœpit fieri extensio à Lege.

APHORISMUS 19.

Solennitas verborum, & actuum, non recipit extensionem ad similia. Perdit enim naturam solennis quod transit à more ad arbitrium: Et introductio novorum, corrumpit majestatem veterum.

Proclivis est extensio Legis ad casus post-natos; qui in rerum naturâ non fuerunt tempore Legis lata. Vbi enim casus exprimi non poterat, quia tunc nullus erat, casus omissus habetur pro expresso, si similis fuerit ratio.

Atque de extensionibus Legum, in casibus omissis, hæc dicta sint: Nunc de usu exemplorum dicendum.

De exemplis, & usu eorum.

APHORISMUS 21.

De exemplis jam dicendum est, ex quibus Jus hauriendum sit, ubi Lex deficit. Atque de consuetudine, quæ Legis species est; deque exemplis, quæ per frequentem usum, in consuetudinem transierunt, tanquam Legem tacitam, suo loco dicemus. Nunc autem de exemplis loquimur, quæ raro & sparsim interveniunt, nec in Legis vim coaluerunt, quando, & quâ cautione, norma Juris ab ipsis petenda sit, cum Lex deficiat.

APHORISMUS 22.

Exempla à temporibus bonis & moderatis petenda sunt, non tyrannicis, aut factiosis, aut dissolutis. Hujusmodi exempla temporis partus spurij sunt, & magis nocent, quam docent.

APHORISMUS 23.

In exemplis, Recentiora habenda sunt pro tutioribus. Quod enim paulò antè factum est, unde nullum sit secutum incommodum, quid ni iterum repetatur? Sed tamen minus habent auctoritatis recentia. Et si fortè res in melius restitui opus sit, recentia exempla magis seculum suum sapiunt, quam rectam rationem.

APHORISMUS 24.

At vetustiora exempla, cautè, & cum delectu recipienda: Decursus siquidem ætatis multa mutat; ut quod tempore
videa-

videatur antiquum, id perturbatione, & informitate ad presentia, sit planè novum; Medii itaque temporis exempla sunt optima, vel etiam talis temporis, quod cum tempore currente plurimum conveniat; quod aliquando præstat tempus remotius, magis quàm in proximo.

APHORISMUS 25.

Intra fines exempli, vel citra potius, se cohibeto, nec illos ullo modo excedito. Vbi enim non adest norma Legis, omnia quasi pro suspectis habenda sunt. Itaque ut in obscuris, minimum sequitor.

APHORISMUS 26.

Cavendum ab exemplorum fragmentis & compendiis: atque integrum exemplum, & universus ejus processus introspiciendus. Si enim incivile sit, nisi tota Lege perspecta, de parte ejus judicare, multò magis hoc valere debet in exemplis, Quæ ancipitis sunt vsus, nisi valdè quadrent.

APHORISMUS 27.

In exemplis plurimum interest, per quas manus transierint, & transacta sint. Si enim apud scribas tantum, & ministros justitiæ, ex cursu curiæ, absque notitiâ manifestâ Superiorum, obtinuerint; Aut etiam apud errorum magistrum populum, conculcanda sunt, & parvi facienda. Sin apud Senatores, aut Judices, aut curias principales, ita sub oculis posita fuerint, ut necesse fuerit illa, approbatione Iudicum, saltem tacita, munita fuisse, plus dignationis habent.

APHORISMUS 28.

Exemplis, quæ publicata fuerint, utcunque minùs fuerint in usu, cum tamen sermonibus, & disceptationibus hominum, agitata & ventilata extiterint, plus auctoritatis tribuendum. Quæ verò in scriniis & archivis manserunt, tanquàm

De Augmentis Scientiarum,
sepulta, & palàm in oblivionem transierunt, minùs. Exempla
enim, sicut aquæ, in profluente sanissima.

APHORISMUS 29.

Exempla, quæ ad leges spectant, non placet ab Historicis peti sed ab actis publicis, & traditionibus diligentioribus. Versatur enim infelicitas quadam inter historicos vel optimos, ut legibus, & actis judicialibus, non satis immorentur; Aut si fortè diligentiam quandam adhibuerint, tamen ab authenticis longe varient.

APHORISMUS 30.

Exemplum, quod ætas contemporanea, aut proxima respuit, cum casus subinde recurreret, non facile admitendum est. Neque enim tantum pro illo facit, quod homines illud quandoque usurparunt; quam contra, quod experti reliquerunt.

APHORISMUS 31.

Exempla in consilium adhibentur, non utique jubent, aut imperant. Igitur ita regantur, ut auctoritas præteriti temporis flectatur ad usum præsentis.

Atque de informatione ab exemplis, ubi lex deficit, hæc dicta sint. Jam dicendum de curiis prætoriis, & censoriis.

De curiis prætoriis & censoriis.

APHORISMUS 32.

Curie sunt & jurisdictiones, quæ statuant ex arbitrio boni viri, & discretionis sana, ubi legis norma deficit. Lex enim, (ut antea dictum est) non sufficit casibus; sed ad ea, quæ plerunque accidunt, aptatur. Sapientissima autem res tempus, (ut ab antiquis dictum est) & novorum casuum quotidie auctor, & inventor.

APHORISMUS 33.

Interveniunt autem novi casus, & in criminalibus qui
pœna

pœna indigent, & in civilibus, qui auxilio. Curias, quæ ad priora illa respiciunt, censorias, quæ ad posteriora, prætorias appellamus.

APHORISMUS 34.

Habent curiæ censoriæ jurisdictionem & potestatem, non tantum nova delicta puniendi, sed etiam pœnas à legibus constitutas, pro delictis veteribus augendi, si casualis fuerint odiosi, & enormes, modo non sint capitales. Enorme enim, tanquam novum est.

APHORISMUS 35.

Habeant similiter curiæ prætoriæ potestatem, tam subveniendi contra rigorem legis, quam supplendi defectum legis. Si enim porrigi debet remedium ei, quem lex præterit, multò magis ei, quem vulneravit.

APHORISMUS 36.

Curia ista censoriæ, & prætoriæ omnino intra casus enormes & extraordinarios se continent, nec jurisdictiones ordinarias invadunt. Ne forte tendat res ad supplantationem legis, magis quam ad supplementum.

APHORISMUS 37.

Jurisdictiones istæ, in supremis tantum curiis resident, nec ad inferiores communicantur. Parum enim abest, à potestate leges condendi, potestas eas supplendi, aut extendendi, aut moderandi.

APHORISMUS 38.

At curiæ illa uni viro ne committantur, sed ex pluribus constent. Nec Decreta exeant cum silentio; sed iudices sententiæ suæ rationes adducant, idque palam, atque astante coronâ: ut quod ipsa potestate sit liberum, fama tamen & existimatione sit circumscriptum.

APHORISMUS 39.

Rubricæ sanguinis ne sunt; nec de capitalibus, in quibuscunque curiis, nisi ex lege notâ & certa, pronun-

ciatio. Indixit enim mortem Deus ipse prius : postea inflixit. Nec vita eripienda nisi ei , qui se in suam vitam peccare prius nosset.

APHORISMUS 40.

In Curiis Cenforiis calculum tertium dato : ut ludicibus non imponatur necessitas , aut absolvendi , aut condemnandi : sed etiam ut non liquere pronunciare possint. Etiam cenforia non tantum pœna , sed & nota esto : Scilicet , quæ non infligat supplicium , sed aut in admonitionem desinat , aut reos ignominâ levi , & tanquàm rubore castiget.

APHORISMUS 41.

In Curiis Cenforiis , omnium magnorum criminum , & scelerum , actus inchoati , & medii , puniuntur , licet non sequatur effectus consummatus : Isque sit earum curiarum usus vel maximus : Cum & severitatis intersit , initia scelerum puniri , & clementiæ , perpetracionem eorum (puniendo actus medios) intercipi.

APHORISMUS 42.

Cavendum in primis , ne in Curiis Prætoriiis , prebeatur auxilium in casibus , quos Lex , non tam omisit , quam pro levibus contempsit , aut pro odiosis remedio indignos iudicavit.

APHORISMUS 43.

Maximè omnium interest certitudinis legum (de quâ nunc agimus ,) ne Curia Prætoriæ intumescant & exundent in tantum , ut prætectu rigoris legum mitigandi , etiam robur , & nervos ijs incédant , aut laxent , omnia trahendo ad arbitrium.

APHORISMUS 44.

Decernendi contra Statutum expressum , sub ullo æquitatis prætectu , curiis Prætoriiis jus ne esto. Hoc enim si fieret ,

fieret, iudex prorsus transfiret in legislatorem, atque omnia ex arbitrio penderent.

APHORISMUS 45.

Apud nonnullos receptum est, ut Jurisdictio, quæ decernit secundum æquum & bonum; atque illa altera, quæ procedit secundum jus strictum, iisdem curiis deputentur: apud alios autem, ut diversis omnino placet curiarum separatio. Neque enim servabitur distinctio casuum, si fiat commixtio jurisditionum. Sed arbitrium legem tandem trahet.

APHORISMUS 46.

Non sine causâ in usum venerat apud Romanos, album prætoris, in quo præscripsit, & publicavit, quomodo ipse jus dicturus esset. Quo exemplo iudices in curiis prætoriis, Regulas sibi certas, (quantum fieri potest) proponere, easque publicè affigere debent. Etenim optima est lex, quæ minimum relinquit arbitrio iudicis; optimus iudex, qui minimum sibi.

Verùm de curiis istis fusiùs tractabimus, cùm ad locum de judiciis veniemus, obiter tantùm jam locuti de iis, quatenus expediant, & suppleant omiſſa à lege.

De Retrospectione Legum.

APHORISMUS 47.

Est & aliud genus supplementi casuum omissoꝝ, cùm lex legem supervenit, atque simul casus omissoꝝ trahit. Id fit in legibus, sive statutis, quæ retrospiciunt, ut vulgò loquuntur. Cujus generis leges, rarò, & magna cum cautione, sunt adhibendæ, neque enim placet Janus in legibus.

APHORISMUS 48.

Qui verba, aut sententiam legis, captionem, & fraude cludit, & circumſcribit, dignus est, qui etiam à lege sequente

De Augmentis Scientiarum,
 immodetur. Igitur in calibus fraudis, & evasionis dolo-
 se, justum est, ut leges retrospiciant, atque altera alteris in
 subsidis sint, ut qui dolos meditatur, & eversionem legum
 presentium, saltem à futuris metuat.

APHORISMUS 49.

*Leges quæ actorum, & instrumentorum veras inten-
 tiones, contra formularum aut solennitatum defectus ro-
 borant & confirmant, rectissime præterita complectuntur. Le-
 gis enim, quæ retrospicit, vitium vel præcipuum est, quod
 perturbet. At hujusmodi leges confirmatoriæ, ad pa-
 cem & stabilimentum eorum, quæ transacta sunt, spectant. Ca-
 vendum tamen est, ne convellantur res judicæ.*

APHORISMUS 50.

*Diligenter attendendum, ne ea leges tantum ad præte-
 rita respicere putentur, quæ antea acta infirmant: Sed &
 ea, quæ futura prohibent & restringunt, cum præteri-
 tis necessario connexa. Veluti, si quæ lex artificibus aliqui-
 bus interdicat, ne mercimonia sua in posterum vendant: Hoc
 sonat in posterum, sed operatur in præteritum: Neque enim
 illis aliâ ratione victum querere jam integrum est.*

APHORISMUS 51.

*Lex declaratoria omnis, licet non habet verba de præ-
 terito, tamen ad præterita, ipsâ vi declarationis, omnino
 trahitur. Non enim tum incipit Interpretatio cum decla-
 ratur, sed efficitur tanquam contemporanea ipsi legi. Ita-
 que leges declaratorias ne ordinato, nisi in casibus, ubi le-
 ges cum justitia retrospicere possint.*

*Hic verò eam partem absolvimus, quæ tractat de
 incertitudine legum ubi invenitur lex nulla. Jam di-
 cendum est de alterâ illâ parte, ubi scilicet lex extat
 aliqua, sed perplexa, & obscura.*

De obscuritate legum.

APHORISMUS 52.

Obscuritas legum, à quatuor rebus, originem ducit, vel ab accumulatione legum nimia, præsertim admixtis obsoletis. Vel à descriptione earum ambigua, aut minus perspicua, & dilucida: vel à modis enucleandi juris neglectis, aut non bene institutis: vel denique, à contradictione & vacillatione judiciorum.

De accumulatione legum nimia.

APHORISMUS 53.

Dicit Propheta, pluet super eos laqueos. Non sunt autem peiores laquei, quam laquei legum, præsertim pænalium; Si numero immensa, & temporis decursu inutilis, non lucernam pedibus præbeant, sed retia potius objiciant.

APHORISMUS 54.

Duplex in usum venit statuti novi condendi ratio: Altera statuta priora circa idem subjectum confirmat & roborat, dein nonnulla addit aut mutat. Altera abrogat & delet cuncta, quæ antè ordinata sunt, & de integro legem novam & uniformem substituit. Placet posterior ratio. Nam ex priorè ratione, ordinationes deveniunt complicata & perplexæ: & quod instat agitur sanè, sed corpus legum interim redditur vitiosum. In posteriore autem, major certè est adhibenda diligentia, dum de lege ipsa deliberatur, Et antea acta scilicet evolvenda, & pensanda, antequàm lex feratur: Sed optimè procedit per hoc legum concordia in futurum.

APHORISMUS 55.

Erat in more apud Athenienses, ut contrafia legum capita, (quæ anti-nomias vocant) quotannis à sex viris

examinarentur, & quæ reconciliari non poterant, proponerentur populo, ut de illis certum aliquid statueretur. Ad quorum exemplum, ij, qui potestatem in singulis Politijs legum condendarum habent, per triennium, aut quinquennium, aut prout videbitur, anti-nomias retractanto. Ea autem à viris, ad hoc delegatis, prius inspiciantur, & preparentur, & demùm Comitibus exhibeantur, ut quod placuerit, per suffragia stabiliatur, & figatur.

APHORISMUS 56.

Neque verò contraria legum capita reconciliandi, & omnia (ut loquuntur) salvandi, per distinctiones subtiles, & quasitas, nimis sedula aut anxiosa cura esto. Ingenij enim hac rela est: Atque utcunque modestiam quandam & reverentiam præseferat, inter noxia tamen censenda est; utpote quæ reddat corpus universum legum varium, & malè consutum. Melius est prorsus, ut succumbant deteriora, & meliora stent sola.

APHORISMUS 57.

Obsoletæ leges, & quæ abierant in desuetudinem, non minùs quam anti-nomiæ, proponantur a delegatis ex officio tollendæ. Cùm enim statutum expressum regulariter desuetudine non abrogetur, sit ut ex contemptu legum obsoletarum, fiat nonnulla auctoritatis jactura etiam in reliquis: Et sequitur tormenti illud genus Mezentii, ut Leges vivæ in complexu mortuarum perimantur. Atque omninò cavendum est à Gangrenâ in legibus.

APHORISMUS 58.

Quin & in legibus & statutis obsoletis, nec noviter promulgatis, curiis prætoriis interim contra eas decernendi jus esto. Licet enim non malè dictum sit, neminem oportere legibus esse sapientiozem, tamen intelligatur hoc de legibus, cùm evigilent, non cùm dormitent. Contra recentiora verò statuta (quæ juri publico nocere deprehendun-

benduntur) non utique prætoribus, sed regibus & sanctioribus consiliis, & supremis potestatibus auxilium præbendi jus esto: Earum executionem per edicta aut acta suspendendo, donec redeant comitia, aut hujusmodi cætus, qui potestatem habeant eas abrogandi, ne salus populi interim periclitetur.

De novis digestis legum.

APHORISMUS 59.

Quod si leges alia super alias accumulatae, in tam vasta excreverint volumina, aut tanta confusione laboraverint, ut eas de integro retractare, & in corpus sanum, & habile redigere, ex usu sit; Id ante omnia agito, atque opus ejusmodi opus heroicum esto: Atque auctores talis operis, inter leges, & instauratores, ritè & meritò numerantur.

APHORISMUS 60.

Hujusmodi legum expurgatio, & digestum novum, quinque rebus absolvitur. Primò, amittantur obsoleta, quæ Justinianus antiquas fabulas vocat. Deinde ex antiquis recipiantur probatissimæ, aboleantur contrariæ. Tertio homoiologia, sive leges, quæ idem sonant, atque nil aliud sunt, quam iterationes ejusdem rei, expungantur; atque una quæpiam ex iis, quæ maximè est perfecta, retineatur vice omnium. Quartò, si quæ legum nihil determinent, sed quæstiones tantum proponant, easque relinquant indecisas, similiter facessant. Postremò, quæ verbosæ inveniuntur, & nimis prolixæ, contrahantur magis in arctum.

APHORISMUS 61.

Omninò verò ex usu fuerit, in novo digesto legum, leges pro jure communi receptas, quæ tanquam immemorales sunt in origine suâ, atque ex alterâ parte, statuta de tempore in tempus superaddita, seorsum digerere

& componere: Cum in plurimis rebus, non eadem sit, in iure dicendo, juris communis, & statutorum interpretatio, & Administratio. Id quod fecit Trebonianus in digesto & codice.

APHORISMUS 62.

Verum, in huiusmodi legum regeneratione, atque structura novâ, veterum legum, atque librorum legis verba prorsus & textum retineto, licet per centones, & portiones exiguas eas excerpere necesse fuerit: Ea deinde ordine contextito. Etsi enim fortasse commodius, atque etiam, si ad rectam rationem respicias, melius hoc transigi posset per textum novum, quam per huiusmodi confarcinationem, tamen in legibus, non tam stilus, & descriptio, quam auctoritas, & huius patronus antiquitas spectanda est. Alias videri possit huiusmodi opus scholasticum potius quiddam, & methodus, quam corpus legum imperantium.

APHORISMUS 63.

Consultum fuerit in novo digesto legum, vetera volumina non prorsus deleri, & in oblivionem cedere, sed in Bibliothecis saltem manere; licet usus eorum vulgaris & promiscuus prohibeatur. Etenim in causis gravioribus, non abs re fuerit, legum præteritarum mutationes, & series, consulere & inspicere; ac certè solenne est antiquitatem præsentibus aspergere. Novum autem huiusmodi corpus legum, ab ijs, qui in politijs singulis habent potestatem legislatoriam, prorsus confirmandum est: ne fortè prætextu veteres leges digerendi, leges novæ imponantur occultò.

APHORISMUS 64.

Optandum esset, ut huiusmodi legum instauratio, illis temporibus suscipiatur, quæ antiquioribus, quorum acta & opera retractant, literis & rerum cognitione præstiterint.

stiterint. Quod secus in opere Justiniani evenit. Infelix res namque est, cum ex judicio & delectu etatis minus prudentis & erudite, antiquorum opera mutilentur, & recomponantur. Veruntamen sæpe necessarium est, quod non optimum.

Atque de legum obscuritate, quæ à nimia, & confusâ earum accumulatione fit, hæc dicta sint. Jam de descriptione earum, ambigua & obscurâ, dicendum.

De descriptione legum perplexâ, & obscurâ.

APHORISMUS 65.

Descriptio legum obscura oritur, aut ex loquacitate & verbositate earum; Aut rursus ex brevitate nimia; Aut ex prologo legis, cum ipso corpore legis, pugnante.

APHORISMUS 66.

De obscuritate verò legum quæ ex earum descriptione pravâ oritur, jam dicendum est. Loquacitas, quæ in perscribendo leges in usum venit, & prolixitas, non placet. Neque enim, quod vult & capta, ullo modo assequitur, sed contrarium potius. Cum enim casus singulos particulares, verbis appositis & proprijs, persequi & exprimere contendat, majorem inde sperans certitudinem; Econtrâ quæstiones multiplices parit de verbis; ut difficilius procedat interpretatio secundum sententiam legis, (quæ sanior est & verior) propter strepitum verborum.

APHORISMUS 67.

Neque propterea nimis concisa & affecta brevitatis, Majestatis gratiâ, & tamquam magis imperatoria, probanda est; præsertim his seculis, ne fortè sit lex instar regulæ Lesbæ. Mediocritas ergo affectanda est; & verborum exquirere.

quirenda generalitas, bene terminata; quæ licet casus comprehensos non sedulo persequatur, attamen non comprehensos satis perspicue excludat.

APHORISMUS 68.

In legibus, tamen, atque edictis ordinariis & politicis, in quibus, ut plurimum, nemo iurisconsultum adhibet, sed suo sensui confidit, omnia fusiùs explicari debent, & ad caput vulgi, tanquam digito monstrari.

APHORISMUS 69.

Neque nobis prologi legum, qui inepti olim habiti sunt, & leges introducunt disputantes, non jubentes, utiq³ placerent, si priscos mores ferre possemus. Sed prologi isti legum plerumque (ut nunc sunt tempora) necessario adhibentur, non tam ad explicationem legis, quam instar suasionis, ad perferendam legem in comitiis, & rursus ad satisfaciendum populo. Quantum fieri potest tamen prologi evitentur, & lex incipiat a iussione.

APHORISMUS 70.

Intentio & sententia legis, licet ex præfationibus, & præambulis (ut loquuntur) non malè quandoque eliciatur; attamen latitudo, aut extensio ejus, ex illis minimè peti debet. Sæpe enim præambulum arripit nonnulla ex maximè plausibilibus, & speciosis ad exemplum, cum lex tamen multò plura complectatur: Aut contrà, lex restringit, & limitat complura, cujus limitationis rationem, in præambulo inseri, non fuerit opus. Quare dimensio & latitudo legis ex corpore legis petenda. Nam præambulum, sæpe aut ultra, aut citrà cadit.

APHORISMUS 71.

Est verò genus perscribendi leges valde vitiosum. Cum scilicet casus, ad quem lex collimat, fusè exprimitur in præambulo: Deinde ex vi verbi (talís) aut hujusmodi relativi, corpus legis retrò vertitur in præambulum, unde præambu-

ambulum inferitur, & incorporatur ipsi legi: Quod & ob-
scurum est, & minus tutum, quia non eadem adhiberi consue-
vit diligentia, in ponderandis & examinandis verbis præam-
buli, quæ adhibetur in corpore ipsius legis.

Hanc partem de incertitudine legum, quæ ex
malâ descriptione ipsarum ortum habet, fusiùs tra-
ctabimus, quando de interpretatione legum postea
agemus. Atque de descriptione legum obscura hæc
dicta sint: Jam de modis enucleandi juris dicen-
dum.

De modis enucleandi juris, & tollendi
ambigua.

APHORISMUS 72.

Modi enucleandi juris, & tollendi dubia, quin-
que sunt. Hoc enim fit, aut per perscriptiones judicio-
rum: Aut per scriptores authenticos, aut per libros au-
xiliares, aut per prælectiones, aut per responsa, sive con-
sulta prudentum. Hæc omnia, si benè instituantur, præsto
erunt magna legum obscuritati subsidia.

De perscriptione judiciorum.

APHORISMUS 73.

Ante omnia, judicia reddita in curiis supremis &
principalibus, atq; causis gravioribus, præsertim dubiis,
quæque aliquid habent difficultatis, aut novitatis, diligen-
ter, & cum fide excipiunt. Judicia enim anchoræ legum
sunt, ut leges Reipub.

APHORISMUS 74.

Modus hujusmodi judicia excipiendi, & in scripta
referendi, talis esto. Casus præcisè, judicia ipsa exactè per-
scribito: Rationes judiciorum, quas adduxerunt iudices,
adijcito: Casuum, ad exemplum adductorum, auctorita-
tem,

tem, cum casibus principalibus, ne commisceto: De advocatorum perorationibus, nisi quidpiam in ijs fuerit admodum eximium, fileto.

APHORISMUS 75.

Personæ, quæ hujusmodi judicia excipiant, ex advocatis maxime doctis sunt, & honorarium liberale ex publico excipiunt. Iudices ipsi ab hujusmodi percriptionibus abstinento: ne forte opinionibus propriis addicti, & autoritate propria freti, limites referendarii transcendant.

APHORISMUS 76.

Judicia illa, in ordine, & serie temporis, digerito: non per methodum & titulos. Sunt enim scripta ejusmodi, tanquam historiæ, aut narrationes legum. Neque solum acta ipsa, sed & tempora ipsorum, iudici prudenti, lucem præbent.

De scriptoribus authenticis.

APHORISMUS 77.

Ex legibus ipsis, quæ jus commune constituunt: Deinde, ex constitutionibus sive statutis: Tertio loco, ex judiciis perscriptis, corpus juris tantummodo constituitur. Præter illa, alia authentica, aut nulla sunt, aut parca recipiuntur.

APHORISMUS 78.

Nihil tam interest certitudinis legum, (de qua nunc tractamus) quam ut scripta authentica, intra fines moderatos coercerentur, & facessat multitudo enormis, Auctorum & Doctorum in jure: unde laceratur sententia legum, iudex sit attonitus, processus immortales, atque advocatus ipse, cum tot libros perlegere, & vincere non possit, compendia sectatur. Glossa fortasse aliqua bona, & ex scriptoribus classicis pauci, vel potius scriptorum paucorum

pauculae portiones, recipi possint pro authenticis. Reliquorum nihilominus maneat usus nonnullus in Bibliothecis, ut eorum tractatus inspiciant iudices, aut advocati, cum opus fuerit: Sed in causis agendis, in foro citare eos non permittitur, nec in auctoritatem transeunto.

De libris auxiliaribus.

APHORISMUS 79.

At scientiam juris, & practicam, auxiliaribus libris ne nudanto, sed potius instruunto. *Is sex in genere sunt.* Institutiones. De verborum significatione. De regulis juris. Antiquitates legum. Summa. Agendi formulae.

APHORISMUS 80.

Preparandi sunt juvenes, & novitii, ad scientiam & ardua juris, altius & commodius haurienda, & imbibenda, per institutiones. Institutiones illas, ordine claro, & perspicuo composito. In illis ipsis, universum jus privatum percurrito: non alia omittendo, in alijs plus satis immorando, sed ex singulis quaedam breviter delibando, ut ad corpus legum perlegendum accessuro, nil se ostendat prorsus novum, sed levè aliquà notione praeceptum. Jus publicum in institutionibus ne attingito, verum illud ex fontibus ipsis hauriatur.

APHORISMUS 81.

Commentarium de vocabulis juris conficito. In explicatione ipsorum, & sensu reddendo, ne curiosè nimis, aut laboriosè versator. Neq; enim hoc agitur, ut definitiones verborum quaerantur exacte, sed explicationes tantum, quae legendis juris libris viam aperiunt faciliorem. Tractatum autem istum, per literas alphabeti ne digerito. Id indici alicui relinquito: sed collocentur simul verba, quae circa eandem
res

APHORISMUS 82.

Ad certitudinem legum facit, (si quid aliud) Tractatus bonus & diligens, de diversis Regulis Juris. Is dignus est, qui maximis ingenis, & prudentissimis Iureconsultis, committatur. Neque enim placent, quæ in hoc genere extant; Collegende autem sunt regulæ, non tantum notæ, & vulgatæ, sed & aliæ magis subtiles & reconditæ, quæ ex legum, & rerum judicatarum harmoniâ extrahi possint; quales in rubricis optimis quandoque inveniuntur: suntque dictamina generalia rationis, quæ per materias legis diversas percurrunt, & sunt tanquam Saburra juris.

APHORISMUS 83.

At singula juris, scita aut placita, non intelligantur pro regulis, ut fieri solet satis imperite. Hoc enim si reciperetur, Quot leges, tot regulæ. Lex enim nil aliud, quam regula imperans. Verum eas pro regulis habeto, quæ in forma ipsa justitiæ herent: unde, ut plurimum, per jura civilia diversarum Rerum publ. eadem regulæ ferè reperiuntur; nisi forte propter relationem ad formas politiarum varient.

APHORISMUS 84.

Post regulam, brevi & solido verborum complexu enuntiatam, adjiciantur exempla, & decisiones casuum, maxime luculenta ad explicationem; distinctiones, & exceptiones ad limitationem; cognata ad ampliacionem ejusdem regulæ.

APHORISMUS 85.

Rectè jubetur; ut non ex regulis jus sumatur, sed ex jure, quod est, regula fiat. Neque enim ex verbis regulæ petenda est probatio, ac si esset textus legis. Regula enim legem (ut acus nautica polos) indicat, non statuit.

APHORISMUS 86.

Præter Corpus ipsum Juris, juvabit etiam Antiquitates Legum invisere; quibus licet evanuerit Auctoritas, manet tamen Reverentia. Pro Antiquitatibus autem Legum habeantur Scripta circa Leges & Judicia; sive illa fuerint edita, sive non, quæ ipsum Corpus Legum tempore præcesserunt. Earum siquidem jactura facienda non est. Itaque ex iis, utilissima quæque excerptio (multa enim inveniuntur inania & frivola) eaq; in unum volumen redigito: Ne Antiquæ Fabulæ, ut loquitur Trebonianus, cum Legibus ipsis misceantur.

APHORISMUS 87.

Practicæ verò plurimum interest, ut Jus universum digeratur ordine, in Locos & Titulos; Ad quos subito (prout dabitur occasio) recurrere quis possit, velati in promptuarium paratum ad præsentis usus. Hujusmodi Libri Summarum, & ordinant sparsa, & abbreviant fusca & prolixa in Lege. Cavendum autem est, ne Summæ istæ, reddant homines promptos ad Practicam; Cessatores in scientiâ ipsa. Earum enim officium est tale, ut ex iis recolatur jus, non perdiscatur. Summæ autem omnino, magnâ diligentia, fide, & judicio, sunt conscribendæ, ne furtum faciant legibus.

APHORISMUS 88.

Formulas agendi diversas, in unoquoque genere colligito. Nam & practicæ hoc interest; & ceteræ pandunt illis oracula & occulta Legum. Sunt enim non pauca, quæ latent in legibus: At in formulis agendi, melius & fufius perspiciuntur; instar pugni, & palmæ.

De Responsis & Consultis.

APHORISMUS 89.

Dubitationes particulares, quæ de tempore in tempus

H h

emer-

emergunt, dirimendi & solvendi, aliqua ratio iniri debet. Durum enim est, ut ii, qui ab errore cavere cupiant, ducem viae non inveniant; Verum ut actus ipsi periclitetur, neque sit aliquis ante rem peractam juris prænoscendi modus.

APHORISMUS 90.

Responsa prudentum, quæ petentibus dantur de jure sive ab Advocatis, sive à Doctoribus, tantà valere auctoritate, ut ab eorum sententia judici recedere non sit licitum, non placet. Jura à juratis judicibus sumuntur.

APHORISMUS 91.

Tentari judicia per causas & personas fictas, ut como experiantur homines, qualis futura sit legis norma, non placet. Dedecorat enim Majestatem Legum, & pro prævaricatione quapiam censenda est. Judicia autem aliquid habere ex scenâ deforme est.

APHORISMUS 92.

Judicum igitur solummodò, tam judicia, quam responsa & consulta sunt. Illa de litibus pendentibus; hæc de arduis juris quæstionibus in thesi. Ea consulta, sive in privatis rebus, sive in publicis, à judicibus ipsis ne poscitur; (Id enim si fiat, judex transeat in advocatum,) sed à Principe, aut Statu. Ab illis, ad judices demandantur. Judices vero, tali auctoritate freti, disceptationes advocatorum, vel ab his, quorum interest, adhibitorum, vel à judicibus ipsis, si opus sit, assignatorum, & argumenta ex utraq; parte audiunt. & re deliberata jusexpédiunt, & declarant. Consulta hujusmodi inter judicia referunt & edunt, & paræ auctoritatis sunt.

De Prælectionibus.

APHORISMUS 93.

Prælectiones de jure atque exercitationes eorum, qui

qui juris studiis incumbunt, & operam dant, ita instituuntor, & ordinantor, ut omnia tendant ad quæstiones, & controversias de jure, sedandas potius, quàm excitandas. Ludus enim (ut nunc fit) ferè apud omnes instituitur, & aperitur, ad altercationes, & quæstiones de jure multiplicandas, tanquam ostentandi ingenii causâ. Atque hoc vetus est malum. Etenim etiam apud antiquos gloria fuit, tanquam per sectas & factiones, quæstiones complures de jure, magis fovere, quàm extinguere. Id ne fiat, provideto.

De Vacillatione Judiciorum

APHORISMUS 94.

Vacillant judicia, vel propter immaturam & præfestinam sententiam: vel propter æmulationem curiarû; vel propter malam & imperitam perscriptionem judiciorû, vel propter viam præbitam ad rescissionem eorum nimis facilem & expeditam. Itaque providendum est, ut judicia emanent, maturâ deliberatione prius habitâ, atque ut curiæ se invicem revereantur, atque ut judicia perscribantur fideliter & prudenter: utque via ad rescindenda judicia, sit arcta, confragosa, & tanquam muricibus strata.

APHORISMUS 95.

Si judicium redditum fuerit, de casu aliquo, in aliquâ curiâ Principali, & similis casus intervenerit, in alia curiâ. ne procedito ad judicium, antequam fiat consultatio, in Collegio aliquo judicium majore. Judicia enim reddita, si fortè rescindi necesse sit, saltem sepeliuntor cum honore.

APHORISMUS 96.

Ut curiæ de jurisdictione digladiantur, & consuetur, humanum quiddam est, eoque magis, quod per ineptiam

quandam sententiam (quod boni & strenui sit iudicis ampliare jurisdictionem curiæ) alatur planè ista intemperies, & calcar addatur, ubi freno opus est. Vt verò, ex hac animorum contentione, curiæ judicia utrobique redita (quæ nil ad jurisdictionem pertinent) libenter rescindant; intolerabile malum, & à regibus, aut Senatu, aut Politia, planè vindicandum. Pessimi enim exempli res est, ut Curiæ, quæ pacem subditis præstant, inter se duella exerceant.

APHORISMUS 97.

Non facilis esto, aut proclivis, ad iudicia rescindenda, aditus, per appellationes, aut impetitiones de errore, aut revisus, & similia. Receptum apud nonnullos est, ut lis trahatur, ad forum superius, tanquam res integra: Iudicio inde dato seposito, & planè suspensio. Apud alios verò, ut iudicium ipsum maneat in suo vigore, sed executio ejus tantùm cesset: Neutrum placet, nisi curiæ, in quibus iudicium redditum sit, fuerint humiles, & inferioris ordinis: Sed potius, ut & iudicium stet, & procedat ejus executio: modò cautio detur à defendente, de damnis & expensis, si iudicium fuerit rescissum.

Atque hic titulus, de Certitudine Legum, ad exemplum digesti reliqui (quod meditamur) sufficiet. Jam verò doctrinam civilem (quatenus eam nobis tractare visum est) conclusimus. Atq; unà cum eâ Philosophiam humanam: Sicut etiam cum Philosophia humana, Philosophiam in genere. Tandem igitur paululum respirantes, atque ad ea, quæ prætervecti sumus, oculos retroflectentes: Hunc tractatum nostrum nō ab similem esse censemus, sonis illis & præludiis, quæ prætentant Musici, dum fides ad modulationem cōcinnant: Quæ ipsa quidem auribus ingratum quiddam

dam & asperum exhibent: At in causâ sunt, ut quæ sequantur omnia, sint suaviora: Sic nimirum nos in animum induximus, ut in citharâ musarum concinnanda, & ad harmoniam veram redigendâ, operam navaremus, quo ab aliis postea pulsêtur chordæ, meliore digito, aut plectro. Sanè, cùm nobis ante oculos proponamus, temporum horum Statum, in quibus *littera* jam tertio, ad mortales videntur rediisse: Et unâ diligenter intueamur, quàm variis jam nos inviserrint instructæ præsidii, & auxiliis: Quia sunt, ingeniorum nostri temporis complurium acumê & sublimitas: Eximia illa monumenta scriptorum veterum, quæ veluti tot faces nobis prælucent: Ars Typographica, Libros cujuscunque fortunæ hominibus, largâ manu suppeditans; Oceani sinus laxati, & orbis ex omni parte peragratus, unde experimenta plurima Priscis ignota comparuerunt, & ingens accessit Naturali Historiæ cumulus: Otium, quo ingenia optima, in Regnis & Provinciis Europæ ubique abundant, cùm negotiis minùs his in locis implicentur homines, quàm aut Græci, propter Populares Status, aut propter Ditionum Amplitudinem, Romani solebant, Pax, quâ fruitur hoc tempore Britannia, Hispania, Italia, etiam nunc Gallia, & aliæ Regionem non paucæ; Consumptio & exinanitio omnium, quæ videntur excogitari aut dici posse, circa Controversias Religionis, quæ tot ingenia jam diù diverterunt, à cæterarum artium studiis: Summa & excellens Majestatis tuæ eruditio, cui (tanquam Phœnici Volucres,) aggregant se undique Ingenia: Proprietas denique inseparabilis, quæ *tempus* ipsum sequitur, ut veritatem indies parturiat: Hæc (inquam) cùm cogitamus, non possumus non in eam spem ani-

mum erigere, ut existimemus, tertiam hanc *literarum periodum*, duas illas priores, apud *Græcos & Romanos*, longo intervallo superaturam: Modò saltem homines, & vires suas, atque defectus etiam virium suarum, probè & prudenter nosse velint: Atque alii ab aliis inventionis lampada, non contradictionis torres accipiant, atque inquisitionem veritatis, pro incepto nobili, non pro delectamento, aut ornamento putent: Atque opes ac magnificentiam impendant, in res solidas & eximias, non in pervulgatas, & obvias. Ad labores meos quod attinet, si cui libeat in eorum reprehensione, aut sibi, aut aliis placere, veterem certè, & ultimæ patientiæ petitionem exhibebunt illi: *Verbera, sed audi*. Reprehendant homines, quantum libuerit, modò attendant & perpendant, quæ dicuntur. Appellatio sanè legitima fuerit (licet res fortassè minus eâ indigeat) si à primis cogitationibus hominum ad secundas provocetur, & ab ævo præsentis ad posteros. Veniamus nunc ad eam Scientiam, quæ caruerunt duæ illæ priscæ temporum periodi, (neq; enim tanta illis felicitas concessa est) *Sacram dico & divinitus inspiratam Theologiam*; Cunctorum laborum, ac peregrinationum humanarum Sabbatum, ac Portum Nobilissimum.

FRANCISCI
BARONIS DE
VERULAMIO,
VICE-COMITIS SANCTI

ALBANI,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum,

LIBER NONUS,

AD REGEM SVVM.

CAP. I.

Partitiones Theologiæ inspiratæ omittuntur: Tantùm Aditus fit ad desiderata tria, Doctrinam de Legitimo Vsu Rationis Humanae in Divinis: Doctrinam de Gradibus Vnitatis in Civitate Dei, & Emanationes Scripturarum.

JAm verò (Rex optime) cùm carina parva, qualis nostra esse potuit, universum ambitum, tam veteris, quàm novi Orbis, Scientiarum, circumnavigaverit, (quàm secundis ventis, & cursu, posterorum sit judicium) quid superest, nisi ut vota, tandem perfuncti, persolvamus? At restat adhuc *Theologia Sacra*, sive *Inspirata*. Veruntamen si eam tractare pergamus, ex-eundum nobis è *navicula rationis humanæ*, & transeûdum in *Ecclesiæ Navem*; Quæ sola *Acu Nautica Divinâ* pollet, ad cursum rectè dirigendum. Neque enim sufficient amplius *Stella Philosophiæ*, quæ hæcenus præcipuè nobis affulserunt. Itaque par foret, silentium quoque in hac re colere. Quamobrem *partitiones legitimæ* circa eam omitemus: Pauca tamen, protenuitate nostrâ, etiam in hanc conferemus, loco votorum. Id eò magis facimus, qui in Corpore Theolo-

giæ, nullam prorsus Regionem, aut Tractum, planè desertum, aut incultum, invenimus: Tanta fuit hominum diligentia, in seminandis, aut tritico, aut zizaniis.

Tres igitur proponemus, *Theologiæ Appendices*, quæ non de *materia*, per *Theologiam*, *informata*, aut *informanda*, sed tantummodò de *modo informationis*, tractent. Neque tamen, circa eos *Tractatus*, (ut in reliquis consuevimus) vel *exempla* subjungemus, vel *præcepta* dabimus. Id Theologis relinquemus. Sunt enim illa (ut diximus) instar votorum tantum.

I. *Prærogativa* Dei totum hominem complectitur: nec minùs ad *rationem*, quàm ad *voluntatem humanam*, extenditur: ut homo scilicet, in universum se abneget, & accedat Deo. Quare, sicut *Legi Divinæ* obedire tenemur, licet reluctetur *voluntas*, ita & *Verbo Dei* fidem habere, licet reluctetur *ratio*. Etenim, si ea duntaxat credamus, quæ sunt *rationi* nostræ consentanea, *rebus* assentimur, non *auctori*: Quod etiam, suspectæ fidei testibus, præstare solemus. At *Fides* illa, quæ *Abrahamo* imputabatur ad *justitiam*, de hujusmodi re extitit, quàm irrifui habebat *Sarah*: Quæ in hac parte imago quædam erat *rationis naturalis*. Quântò igitur, *Mysterium* aliquod *Divinum*, fuerit magis absolum, & incredibile, tantò plus in *Credendo* exhibetur honoris Deo, & fit *Victoria Fidei* nobilior. Etiam & peccatores, quò magis conscientia suâ gravantur, & nihilominùs Fidem de salute sua, in Dei Misericordia, collocant, eò Deum majore afficiunt honore: omnis autem *Desperatio* Deo pro cõtumelia est. Quinetiam, si attentè rem perpendamus, dignius quiddam est *Credere*, quàm *Scire*; qualiter nunc *Scimus*. In *Sciētia* enim, *Mens* humana patitur à sensu, qui à rebus mate-

materiatis refilit; in *Fide* autem, anima patitur ab anima, quæ est Agens dignius. Aliter se res habet in *Statu Gloræ*: Tunc siquidem cessabit *Fides*, atque *Cognoscemus*, sicut & *cogniti sumus*.

Concludamus igitur *Theologiam Sacram*, ex *Verba & Oraculis Dei*, non ex lumine natura, aut rationis discrimine, hauriri debere. Scriptum est enim, *Cæli enarrant Gloriam Dei*: At nusquam scriptum invenitur: *Cæli enarrant Voluntatem Dei*. De illa pronunciatur, *Ad Legem, & Testimonia, si non fecerint secundum Verbum istud, &c.* Neque hoc tenet tantum, in *Grandibus* illis *Mysteriis*, De *Deitate*, *Creatione*, *Redemptione*; Verum pertinet etiam ad interpretationem perfectiorem *Legis Moralis*, *Diligite inimicos vestros*; *Benefacite his, qui oderunt vos &c.* *Ut sitis Filii Patris Vestri*, qui in cælis est, qui pluit super *Iustos & Injustos*. Quæ certè verba paupsum illum merentur, *Nec vox hominem sonat*. Siquidè vox est, quæ lumen natura superat. Quinetiam videmus *Poëtas Ethnicos*, præsertim cum patheticè loquantur, ex postulare non raro cum *legibus*, & *doctrinis moralibus* (quæ tamen *Legibus Divinis* multò sunt indulgentiores & solutiores) ac si natura libertati cum malignitate quadam repugnet:

---- Et quod natura remittit

Invidiosa negant. ----

Ita *Dendamis Indus*, ad *Alexandri Nuntios*: *Se inaudisse quidem aliquid, de nomine Pythagoræ, & aliorum sapientum è Græciâ*; Et credere illos fuisse *Viros magnos*; *Vitio tamen illo laborasse*, quod scilicet nimia in reverentia & veneratione habuissent, rem quampiam phantasticam; quam *Legem & Morem vocitabant*. Quare, nec illud dubitandum, magnam partem *Legis Moralis*, sublimiorem esse, quàm quòd lumen natura ascendere possit. Ve-

runtamen, quod dicitur, habere homines, etiam ex lumine & lege nature, notiones nonnullas, virtutis, vitii, iustitiæ, injuriæ, boni, mali; id verissimum est. Notandum tamen, lumen nature, duplici significatione accipi. Primò, quatenus oritur ex sensu, inductione, ratione, argumentis, secundum leges cæli ac terre: Secundò, quatenus animæ humanæ interno affulget instinctu, secundum legem conscientie, quæ scintilla quædam est, & tanquam reliquiæ, pristinæ & primitivæ puritatis. In quo posteriore sensu, præcipuè particeps est anima, lucis nonnullæ, ad perfectionem intuendam & discernendam legis moralis; Quæ tamen lux, non prorsus clara sit, sed ejusmodi, ut potiùs vitia quadamtenus redarguat, quam de officiis plenè informet. Quare, Religio, sive Mysteria spectes, sive mores, pendet ex revelatione Divinâ.

Attamen usus rationis humanæ in spiritualibus, multiplex sanè existit, ac latè admodum patet. Neque enim sine causa est, quod Apostolus Religionem appellaverit, *Rationalem Cultum Dei*. Recordetur quis cæremonias & typos veteris Legis; *Euerunt illæ Rationales*, & significativæ, longè discrepantes à cæremoniis idololatriæ, & magiæ, quæ tanquam surdæ & mutæ erant, nihil docentes plerunque, imò ne inuuentes quidem. Præcipuè *Christiana Fides*, ut in omnibus, sic in hoc ipso eminet, quod auream seruet mediocritatem, circa usum rationis, & disputationis (quæ rationis proles est) inter Leges Ethnicorum, & Mahometi, quæ extrema sectantur. Religio siquidè Ethnicorum, Fidei aut Confessionis constantis nihil habebat; Contrà in Religione Mahometi, omnis disputatio interdicta est: Ita ut altera, erroris vagi & multiplicis; Altera, yastre cujusdam & cautæ imposturæ,

stura, faciem præ se ferat; Cum sancta Fides Christiana, rationis usum, & disputationem (sed secundum debitos fines) & recipiat, & reiiciat.

Humane rationis usus, in rebus ad Religionem spectantibus, duplex est; Alter, in explicatione Mysteriorum; Alter, in illationibus, quæ inde deducuntur. Quod ad Mysteriorum explicationem attinet, videmus non deignari Deum, ad infirmitatem captus nostri se demittere; Mysteriorum sua ita explicando, ut à nobis optime ea possint percipi; Atque revelationes suas, in rationis nostræ syllepses & notiones veluti inoculando; Atque inspirationes, ad intellectum nostrum aperiendum sic accommodando, quemadmodum figura clavis aptatur figuræ serræ. Quam tamen in parte, nobis ipsis deesse minimè debemus: Cum enim Deus ipse, operâ rationis nostræ, in illuminationibus suis utatur, etiam nos eandem in omnes partes versare debemus, quò magis capaces simus, ad Mysteriorum recipienda & imbibenda: Modò animus, ad amplitudinem Mysteriorum, pro modulo suo, dilatetur, non Mysteriorum ad angustias animi constringantur.

Quantum verò ad illationes, nosse debemus, relinquere nobis usum rationis, & ratiocinationis (quoad Mysteriorum) secundarium quendam & respectivum, non primitivum & absolutum. Postquam enim articuli, & principia Religionis, jam in sedibus suis fuerint locata, ita ut à rationis examine penitus eximantur, tum demùm conceditur ab illis illationes derivare, ac deducere, secundum analogiam ipsorum. In rebus quidem naturalibus hoc non tenet. Nam & ipsa principia examini subiiciuntur; Per inductionem (inquam) licet minimè per Syllogismum: Atque eadem illa nullam habent cum ratione repugnantiam, ut ab eodem fonte;

fonte, tum primæ propositiones, tum mediæ, deducantur. Aliter fit in *Religione*; Ubi & primæ propositiones Authypostatæ sunt, atque per se subsistentes; Et rursus, non reguntur ab illâ ratione, quæ propositiones consequentes deducit. Neque tamen hoc fit in *Religione* solâ, sed etiam in aliis *Scientiis*, tam gravioribus, quàm levioribus, ubi scilicet propositiones primariæ placita sunt, non posita: Siquidem & in illis *rationis* usus absolutus esse non potest. Videmus enim in *Ludis*, puta *Schaccorum*, aut similibus, primas Ludi normas, & leges, merè positivas esse, & ad placitum; quas recipi, non in disputationem vocari, prorsus oporteat; Ut verò vincas, & peritè lusam instituas, id artificiosum est & rationale: Eodem modo fit & in *Legibus Humanis*: In quibus haud paucæ sunt *Maximæ* (ut loquuntur) hoc est, *Placita mera Iuris*, quæ *Auctoritate* magis quàm *ratione* nituntur; Neque in disputationem veniunt; Quid verò sit iustissimum, non absolutè, sed relativè; (hoc est, ex analogiâ illarum *Maximarum*,) id demùm rationale est, & latè disputationi campum præbet. Talis igitur est, *secundariis* illa *ratio*, quæ in *Theologiâ Sacrà*, locum habet, quæ scilicet fundata est super *Placita Dei*.

Sicut verò, *rationis humane* in *Divinis*, usus est duplex, ita & in eodem usu, duplex excessus. Alter, cùm in modum *Mysterii*, curiosius, quàm par est, inquiritur; Alter, cùm illationibus, equa tribuitur auctoritas, ac principii ipsis. Nam & *Nicodemus* discipulus videri possit, qui pertinaciùs quærat; *Quomodo posset homo nasci, cùm sit Senex*? Et discipulus *Pauli* neutiquam censeri possit, qui non quandoque in doctrinis suis inserat; *Ego, non Dominus*: Aut illud, *Secundum Consilium Meum*. Siquidem illationibus plerisque stilus iste conveniet. Itaque nobis

nobis res salubris videtur, & imprimis utilis, si tractatus instituatursobrius & diligens, qui de usu rationis humane in Theologicis utiliter præcipiat, tanquã Divina quædam Dialectica. Utpote, quæ futura sit, instar Opiatæ cujusdam Medicinæ, quæ non modò speculationum, quibus schola interdum laborat, inania consopiat; Verùm etiam, controversiarum furores, quæ in Ecclesiâ tumultus cient, nonnihil mitiget. Ejusmodi tractatum, inter desiderata ponimus; & Sophronem, sive de legitimo usu rationis humane in Divinis nominamus.

2. Interest admodum Pacis Ecclesiæ, ut fœdus Christianorum, à servatore præscriptum, in duobus illis Capitibus, quæ nonnihil videntur discrepantia, benè & clarè explicetur: Quorum alterum sic diffinit; *Qui non est nobiscum, est contra nos*: Alterum autem sic; *Qui contra nos non est, nobiscum est*. Ex his liquidò patet, esse nonnullos articulos, in quibus, qui dissentit, extra fœdus statuendus sit: Alios verò, in quibus dissentire liceat, salvo fœdere. Vincula enim cõmunions Christianæ ponuntur, *Vna Fides, Vna Baptisma, &c.* Non unus ritus, una opinio. Videmus quoque *tunicam Salvatoris, inconfutilem extitisse; Vestem autem Ecclesiæ, versicolore*. *Paleæ* in aristâ separandæ sunt à frumento; At *zizania* in agro, non protinùs evellenda. *Moses, cùm certantem reperisset Ægyptium cù Israëlita, non dixit, Cur certatis?* Sed gladio evaginato Ægyptium interfecit: At cùm Israëlitas duos certantes vidisset, quamvis fieri non potuit, ut utrique causa iusta contingeret, ita tamen eos alloquitur, *Frates estis, cur certatis?* His itaque perpensis, magni videatur res, & momenti, & usus esse, ut definiatur, qualia sint illa, & quantæ latitudinis, quæ, ab Ecclesiæ corpore, homi-

Exod. 2.
v. 12.

homines penitus divellant, & à Communione fidelium eliminant. Quod si quis putet, hoc jam pridem factum esse, videat ille etiam atque etiam, quàm sincerè & moderatè. Illud interim verisimile est, eum qui *Pacis* mentionem fecerit, reportaturum responsum illud Jehu, ad Nuntium, (*Nunquid pax est Iehu? Quid tibi & paci? transi, & sequere me: Cùm non Pax, sed partes, plerisque cordi sint.* Nobis nihilominus visum est, Tractatum de *Gradibus Vnitatis in Civitate Dei*, ut salubrem & utilem, inter desiderata repone-
 nere.

3. Cùm *Scripturarum Sacrarum*, circa *Theologiam informandam* tantæ sint partes, de earum *Interpretatione* in primis videndum. Neque nunc de *Auctoritate eas interpretandi* loquimur, quæ in consensu Ecclesiæ firmatur, sed de *modo Interpretandi*. Is duplex est: *Methodicus*, & *Solutus*. Etenim Latices isti Divini, quiaquis illis, ex puteis Jacobi, in infinitum præstant, similibus ferè hauriuntur, & exhibentur modis, quibus aquæ naturales ex puteis solent: Hæ siquidem, aut sub primum haustum, in cisternas recipiuntur, unde per tubos complures, ad usum commodè diduci possunt; Aut statim in vasa infunduntur, subinde, prout opus est, utendæ. Atque *modus* ille prior *methodicus*, *Theologiam* nobis tandem peperit *Scholasticam*; per quam *Doctrinam Theologicam*, in *artem*, tanquam in cisternam, collecta est; atque inde *Axiomatum* & *Positionum rivuli*, in omnes partes, sunt distributi. At in *Interpretandi modo Solutio* duo interveniunt excessus, alter, *eiusmodi præsupponit in Scripturis Perfectionem*, ut etiam omnis *Philosophia* ex earum fontibus peti debeat, ac si *Philosophia* alia quævis, res profana esset & ethnica. Hæc intemperies in Scholâ Paracelsi præcipuè,

cipuè, nec non apud alios invaluit: Initia autem ejus à Rabbiniis & Cabalisticis defluerunt. Verùm istiusmodi homines, nō id assequuntur, quod volunt: Neque enim honorem, ut putant, Scripturis deferunt; sed easdem potius deprimunt & polluant. Cœlum enim materiatur, & terram, qui in *Verbo Dei* quæsi-
 verit de quo dictum est; *Cœlum & terra pertransibunt, Verbum autem meum non pertransibit*) is sanè, transitoria inter æternā temerè persequitur. Quemadmodū enim *Theologiam* in *Philosophiā* quærere, perinde est, ac si vivos quæras inter mortuos: Ita econtrā *Philosophiā* in *Theologiā* quærere, nō aliud est, quàm mortuos quærere inter vivos. Alter autem *Interpretandi modus* (quē pro excessu statuimus) videtur primo intuitu sobrius & castus; sed tamen & *Scripturas* ipsas dedecorat, & plurimō *Ecclesiā* afficit detrimento. Is est (ut verbo dicamus) quandō *Scriptura* divinitus inspirata, eodem, quō *Scripta humana*, explicantur modo. Meminisse autem oportet, Deo *Scripturarum Auctori*, duo illa paterere, quæ humana ingenia fugiunt: *Secreta* nimirum cordis, & *successiones temporis*. Quamobrem, cū *Scripturarum dictamina* talia sint, ut ad cor scribantur, & omnium seculorum vicissitudines complectantur; cum æternā & certā præscientiā omniam hæresium, contradictionum, & Status *Ecclesiæ* varii & mutabilis, tum in communi, tum in electis singulis: Interpretandæ non sunt solummodò, secundum latitudinem & obvium sensum loci: Aut respiciendo ad occasionem, ex quā verba erant prolata: Aut præcisè ex contextu verborum præcedentium & sequentium: Aut contemplando scopum dicti principalem; Sed sic, ut intelligamus complecti eas, non solum totaliter; aut collectivè, sed distributivè, etiam in clausulis & vocabulis

cabulis singulis, innumeros doctrinæ rivulos & vè-
nas, ad Ecclesiæ singulas partes, & animas fidelium,
irrigandas. Egregiè enim observatū est, quod *Respon-*
sa Salvatoris nostri, ad quæstiones non paucas, ex iis,
quæ proponebantur, non videntur ad rem, sed quasi
impertinètia: Cujus rei causa duplex est: Altera, quod
cū *cogitationes* eorum, qui interrogabant, non ex
verbis, ut nos homines solemus, sed *immediatè*, & ex se-
se cognovisset, ad *cogitationes* eorum, non ad *verba* re-
spondit: Altera, quod nō ad eos solum locutus est, qui
tunc aderant, sed ad nos etiam, qui vivimus, & ad omnis
ævi ac loci homines, quibus *Evangelium* fuerit prædican-
dum. Quod etiam in aliis *Scripturæ Locis* obtinet.

His itaque prælibatis, veniamus ad *Tractatum* eum,
quem *desiderari* statuimus. Inveniuntur profectō in-
ter *Scripta Theologica*, *Libri controversiarum* nimidū plu-
res; *Theologiæ* ejus, quam diximus *positivam*, massa in-
gens; *Loci communes*; *Tractatus speciales*; *Casus Conscien-*
tiæ; *Conciones* & *homilia*: Denique prolixi plurimi in
Libros Scripturarum Commentarii: Quod *desidera-*
mus autem est hujusmodi. *Collectio* scilicet *succincta*, *sa-*
na, & cum *judicio*, *annotariorum*, & *observationum*, su-
per *Textus Scripturæ Particulares*; neutiquam in *Lo-*
cos Communes excurrendo, aut *controversias* per-
sequendo, aut in *artis Methodum* eas redigendo,
sed quæ planè *sparsæ* sint, & *nativæ*. Res certè, in
concionibus doctioribus, se quandoque ostendens,
quæ ut plurimum non perennant, sed quæ in *Libros*
adhuc non coaluit, qui ad *posterios* transeant. Certè,
quemadmodum *vina*, quæ sub *primam calcationem*
molliter defluunt, sunt *suaviora*, quàm quæ à *torcu-*
lari exprimuntur; quoniam hæc ex *acino* & *cute* *uvæ*
aliquid sapiant: Similiter *salubres* admodum, ac *sua-*

ves sunt doctrinæ, quæ, ex *Scripturis leniter expressis*, emanant; nec ad *Controversias*, aut *Locos Communes*, trahunt. Hujusmodi tractatum *Emanationes Scripturarum* nominabimus.

Jam itaque mihi videor confecisse globum exiguum *orbis intellectualis*, quàm potui, fidelissimè; Unà cum designatione & descriptione earum partium, quas industriâ & laboribus hominum, aut non constanter occupatas, aut non satis excultas, invenio. Quo in opere, sicubi à Sententiâ veterum recesserim, intelligatur hoc factum esse, animo *proficiendi in melius*, non *innovandi*, aut *migrandi in aliud*. Neque enim mihi metipsi, aut argumento, quod in manibus habeo; constare potui nisi planè decretum mihi fuisset, *aliorum inventis*, quantum in me fuerit, addere: Cùm tamen non minùs optaverim, etiam *inventa mea*, ab aliis, in posterum superari. Quam autem in hac re æquus fuerim, vel ex hoc apparet; quod opiniones meas proposuerim ubique nudas, & inermes, neque alienæ Libertati, per confutationes pugnaces, præjudicare contenderim. Nam in iis, quæ rectè à me posita sunt, subest spes, id futurum, ut si in prima lectione emergat scrupulus, aut objectio: At in lectione iterata, responsum se ultrò sit exhibiturum: In iis verò, in quibus mihi errare contigit, certus sum, nullam à me illatam esse vim veritati, per argumenta contentiosa: Quorum ea ferè est natura, ut erroribus auctoritatem concilient, rectè inventis derogent. Siquidem ex dubitatione error honorem acquirit; Veritas patitur repulsam. Interim, in mentem mihi venit responsum illud Themistoclis, qui, cùm ex oppido parvo Legatus quidam, magna nonnulla perorasset, hominem perstrinxit; *Amice, verba tua Civitatem deside-*

rant. Certè obiici mihi rectissimè posse existimo,
quod verba mea *Seculum* desiderent. *Seculum* fortè
integrum, ad probandum, *Complura* autem *Secula* ad
perficiendum. Attamen, quoniam etiam res quæque
maximæ initiis suis debentur, mihi satis fuerit, se vis-
se posteris, & Deo Immortali: Cujus Numen supplex
precor, per *Filium* suum & *Servatorem* nostrum, ut
has, & hisce similes, *Intellectus humani victimas*, *Reli-
gione*, tanquam *Salæ*, resperfas, & *Gloriæ suæ immola-
tas*, propitius accipere dignetur.

NOVUS ORBIS SCIE- NTIARUM, SIVE DE- SIDERATA.

LIB. II.

ERtores naturæ, sive *Historia præter-generationum*.
Vincula naturæ, sive *historia mechanica*.

Historia inductiva, sive *historia naturalis in ordine ad
condendam Philosophiam*.

Oculus Polyphemi, sive *historia literarum*.

Historia ad Prophetias.

Philosophia secundum parabolas antiquas.

LIB. III.

Philosophia prima, sive de *axiomatibus sciētiarum com-
munibus*.

Astronomia viva.

Astrologia sana.

Continuatio problematum naturalium.

Placita antiquorum Philosophorum.

Pars Metaphysica de formis rerum.

Magia

Magia naturalis, sive deductio formarum ad opera.
Inventarium opum humanarum.
Catalogus Polychrestorum.

L I B. IV.

Triumphus hominis, sive de summationibus naturæ humanæ.
Physiognomia corporis in motu.
Narrationes Medicinales.
Anatomia comparata.
De curatione morborum habitatorum pro insana bilib m.
De Euthanasia exteriori.
De medicinis authenticis.
Imitatio Thermarum naturalium.
Filum medicinale.
De prolongando curriculo vitæ.
De substantiâ animæ sensibilis.
De nixibus spiritus in motu voluntario.
De differentiâ perceptionis & sensus.
Radix perspective, sive de forma lucis.

L I B. V.

Experientia literata, sive venatio Panis.
Organum novum.
Topica particulares.
Elenchi idolorum.
De analogiâ demonstrationum.

L I B. VI.

De notis rerum.
Grammatica philosophans;
Traditio lampadis, sive methodus ad filios.
De prudentia sermonis privati.

*Colores boni & mali apparentis, tam simplicis, quàm com-
parati.*

Antitheta rerum.

Formulae minores orationum.

LIB. VII.

Satyra seria, sive de interioribus rerum.

Georgica animi, sive de culturâ morum.

LIB. VIII.

Amanuensis vitæ, sive de occasionibus sparsis.

Faber fortunæ, sive de ambitu vitæ.

Consul paludatus, sive de proferendis imperii finibus.

Idea justitiæ universalis, sive de fontibus juris.

LIB. IX.

Sophron, sive de legitimo usu rationis humanæ in divinis.

Irenæus, sive de gradibus unitatis in civitate Dei.

Utres cœlestes, sive emanationes scripturarum.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

p. notat paginæ principium, m. medium, f. finem.

A.

- A** Aron orator 295. p.
 Abel & Cain imago du-
 arum vitarum 43. f.
 Academiarum ætior con-
 junctio & alle utilis 77. p.
 Academici & Sceptici philo-
 sophi 236. f.
 Academicorum philosophia
 præstantissima juxta Cice-
 ronem 304. p.
 Acatalypsia opinio 237. p.
 Accentus verborum 278. f.
 Acroamaticum dicendi ge-
 nus debonestatum 289. p.
 Actiones theatrales maxime
 utiles 111. f.
 Actionum theatralium uti-
 litas 344. p.
 Actorum solennitates 95. p.
 Acuminatum fortius pene-
 trat, quam obtusum 300. p.
 Acus nautica & versoriū 242. p.
 Aditus facilis & cultus co-
 mis 387. p.
 Admiratio abrupta est sciē-
 tia 7. f.
 Admiratio Deū spectat, sciē-
 tia creaturas 7. f.
 Admiratio semen sciētia. 7. p.
 Adrianus diligens secreto-
 rum investigator 51. f.
 Adulatio literarum digni-
 tati nocet 24. p.
 Aedificii partes efformare
 aliud, aliud compaginare
 362. m.
- Aegyptii Hieroglyphicorum
 auctores 273. m**
**Aegyptius plurimæ artes de-
 bent iniriū 233. p**
**Aegyptii vetustissimi docto-
 res 44. m**
**Aegyptius septem annos fer-
 tiles, totidem steriles ha-
 bet 346. m**
**amuli & æquales consideran-
 di 427. f**
anigmata debonestata 289. p.
eorum usus & fines. 289. p.
**æquæcationes sunt sophi-
 smata sophismatum. 262. p.**
**Æsculapio soror Circes qua-
 re a Poetis data 196. p**
Affectationes vana 26. p
**de affectibus excitandis ne-
 mo melius scripsit quam
 Poeta & historici. 374. m**
**Affectus etiam sopiti resusci-
 tantur 134. f**
**Affectus nunquam acquie-
 scunt nec satiantur 135. p.**
**indomiti sunt instar Ti-
 gridum ibid. deformes &
 inconditi ibid. m. quod ex-
 perientia repudavit, pe-
 tiunt. ib. f. similes sunt he-
 dera 136. p. in religionibus
 luxuriatur ib. m. sunt cre-
 di furor. ibid. inquisitio-
 nem & admonitionem non
 ferunt. 136. f. illorum co-
 mites**

INDEX RERUM

mitos sunt Musa	135.f	objurgatoria ad Aristot.	
affectus quomodo differant		missaribid. doctrina & e-	
à ratione	298.m	rudisibid. & seqq. apo-	
affectus vehementiores am-		phthegmain Diogen. ibi.f	
bui sunt sexus	134.f	animi magnitudo	61.f
agens, patiens	356.f	Alexandri Severi imperium	
Agésilai de Pharnabaz, o di-		consilio praeceptorum ad-	
ctum	19.m	ministratum	11.f
agricola imperium	269.f	Algebra	182.f
alacritas nimia cohibenda.		alphabetum vulgare occult-	
425.f		tum	279.p
Album pratoris apud Roma-		altercationes sana	26.p
nos	469.p	Amanuensis incisia.	285.m
Alchymia multum phanta-		amare & sapere	78.f
sia habet	33.m	ambigua quomodo tollenda.	
Alchymista & Paracelsus re-		477.m. & seqq.	
futantur	194.m	ambitio pestis hominum	359.
Alexander Achilli praconem		m.	
Homerum invidit	53.p	amici cadant, modo inimici	
Alexander Aristotelem, Cal-		intercidant	442.p
listhenem aliosque praece-		amici fures temporis	388.p
ptores & comites habuit.		amici moneant se invicem,	
53.p.		411.p	
Alexander Cassandrum per-		amici quales unicuique deli-	
frinxit 54.f. Callisthenem		gendi	428.p
clam odio habuit	55.p	amicitia cum quibus contra-	
Antipatrum perstrinxit.	55.	henda ad inquisitionem a-	
m. & Parmenionem. ibi.f		nimorum	425.p
assentatores irrisit.	54.m	amicorum delectus sit pru-	
Alexander Magnus	10.p	dens	409.m
Alexander noluit suffurari		amicorum molities in ad-	
Victoriam	448.m	monendo reprobatur,	
Alexander summus politicus		411.p	
55.f. errorem consiliarii		amnestia	410.p
rearguit	56.m	amor mores format optime.	
Alexandri Borgia dictum.		381.m	
183.f		de Analogia Caesaris libri.	
Alexandri expeditio in Asia		275.p	
36.m		Anabaptistarum haresis	354
Alexandri iudicium de Da-		m.	
ris arcula	53.m. epistola	Analytica	260.p
		Ana-	

ET VERBORUM.

Anatomia simplex & com-	animi hominum qua clare
parata	referandi
Anatomia & verborum	animi janua sunt oculi, os,
Anaxarchus patientissimus.	Cultus, gestus
187. m	animi impetum cohibere, ma-
Anima discina aura particu-	ximum quid
la	animi vexatio & inquietu-
anima facultates	do
anima sensibilis non est En-	animus humanus instar spe-
telechia	culi
angeli ceciderunt	animus humanus ne pēdeat,
Angelorum & spirituum na-	laborat
tura nec inscrutabilis, nec	animus quomodo flectendus.
interdicta	434. f
generatio prohibita	animus verè sanus & vali-
angelorum natura Deo pre-	du
xima	annales 96. m. 103. m. quomo-
angelorum ordines	do differant a diariis ibi.
Angli bellicosi	anomalia
anima brutorum est substā-	Antropomorphitarum hare-
tia corporea	sis
anime humana doctrina	antiquitas quatenus retine-
pr.	da
anima humana præcellentia	antiquitates quid sint? 94. m
supra animas brutorum.	95. m
217. f	antiquitatis & novitatis
animarum rationalis substantia.	studium
218. m	antiquitatis reverētia. 35. m
animarum emanationes dua	Antichristus omnium seculo-
217. m	rum maximus impostor.
anima quo dignior, eò plus	148. f
compatitur	Antitheta rerum varia. 318.
Animi bona primum quare-	& seqq.
da	Antonini Pii vitium vitan-
de Animi cultura	dum
animi emendatione opus.	Antoninus subtilis
437. pr.	Anytus Socratis accusator. 9
animi hominum nunc in per-	fin.
fectiore, nunc in statu de-	apes
terioreprehenduntur.	aphorismi unde consiendi,
379. m	289. f

INDEX RERUM

- per Aphorismos traditio 289
m.
- appetitus triplex 358. f
- appetituum duo genera 163. p
- apophthegmata 108. f. secures
Et muerones Verborum.
ibid.
- apothecosis apud Ethnicos. 49.
pr.
- aqua in summo posita 241. f
- aqua quam Vinum plus pon-
deris 247. m
- aqua salsa lucefcit nocte 227.
pr.
- arcana difficulter regi pos-
sunt 422 p.
- Archias poeta bonus 187. m
- Archimedis Eugenia 247 m
- architectura 362 m
- argentum visū quando stu-
pescit 241. f
- Aristippus Dionysio ad pedes
procidit 24. f
- Aristoteles affectus non no-
tauit in Ethicis 373 f. ejus
disceptationes de Volupta-
te Et dolore ibid.
- Aristoteles Alexandri præ-
ceptor 53. p
- Aristoteles Democritum dū
sugillat, laudat 291. f
- Aristoteles improbat quod
nova artis vocabula sin-
xerit 148. m. ingenii mira-
bilis sed ambitiosus 149 p
- Aristoteles Ottomannis simi-
lis 166. m. commendatur.
167. p. 180. f. accusatur. 173.
fin.
- Aristoteles refutatur. 250. f
- Aristotelis dictum 300. m
- Aristotelis erga Rethores a-
mulatio 295 m
- Aristotelis sententia de con-
suetudine reuicetur. 375. m
- Arithmetica 182. m
- ars a natura Et artificialia
a naturalibus quomodo
differant 82. f. Et 83 p
- ars indicii 238. p
- ars natura subministrat, non
imperat 199. m
- ars sine usu parvisacienda
269 p. multa exempla af-
feruntur artium inutilium
ibid.
- artes inveniendi adolefcunt.
253. m
- artes liberales florent Rep.
in culmine posita 216. p
- artes mala damnantur. 441
fin.
- artes qua ad vis. Et Auditū
pertinent quare liberales.
215. f
- artibus acc. it quod plantis.
288. m
- astris nulla inest fatalis ne-
cessitas 157. p
- Astrologia multa commenta.
refelluntur 154. f. Videli-
cet planetarum per certas
horas imperium ibid. rhe-
mata cæli, Et distributio-
nes domorum 155. p. doctri-
na de natiuitatibus Et c.
155 p. m. Et f.
- ad Astrologiam via perve-
niendi 161. p
- Astrologia multis superstiti-
onibus referta 154. m
- Astrologia multū habet phā-
tasia

ET VERBORUM.

thasia 33. m
in Astrologia quid retinen-
dum & quid desideretur.
 156 p. & seqq.
Astrologia sana desideratur
 156 p. quomodo conficienda
 157 m. ad quid adhibenda
 159 m
Astronomia comparatur cū
Promotheo 152 m. quid &
quantum in illa desidere-
tur ibid. 153. p
Astronomia & Astrologia
differunt 152 m
Atalanta malum 40 f
atheismum quid moveat. 8. m
Athenienses culpantur a De-
mosthene 435 f
At enicēsin antinom 171. f
Athletica 214. m
Atlantis fabula 259. m
atoma 116. m
Atomī Democrito non fuere
principia rerum 246 f
Atticus Ciceronem monet de
Cultu & gestu 387 m
aucupum mos 374. m
Augustinus Donius 219 m
Augustus Caf. & Septimius
Severus summa patrarunt
mala summa etiam contu-
lerunt bona 443 f
Augustus Cafar moriturus ab
Amicis quid petierit 418.
 m.
Augustus Caf. non fuit dissi-
mulator 433. f. ad statum
Iulii Caf. manum proren-
dit ibid.
Augustus perpetuō vixit in
oculis hominum 427. p

Aurasionensis principis in-
tersector 187 m
aurum aliquando excoqui-
tur igne 83.
aurum imbibit argentum vi-
sum 242 m
aurum plus ponderis, minus
dimensionis quam vinum.
 247 m
aurum produci potest multa
& saga, i molitione 178. f
de Authentica scriptis &
scriptoribus 478. m
auxiliares libri 479 p
axiomata conseribilia face-
re felici & genii 193 p.
axiomata varia 139 f. ad ver-
 sis scientiis applicantur ib.
qualia aahu nemo com-
posuit 142 p

B.

de Basilisfo figmentū 366 p
Bella moderna in tene-
 bris geruntur 457. m
bella non levi de causa susci-
pienda 127. m. quodnam
 bellicentia eligendum. ibi.
bella Romanorum quomodo
gesta 128. p
belli causa 455. p. propagatio
 legis & secta ibid. iniuria
 illata ibi. auxilia mitten-
 da sociis ib m. alia ib. f.
Belli causa iusta sit 129 p.
belli nervus an pecunia 437.
 m.
in Bello maxime profunt Ce-
leritas, Occultatio Consi-
liorum, & Providentia
 129 f. & seqq.
bellum adversus Brutum &
 Ii 5 Caf.

INDEX RERUM

- Cassiam vindicabat mortē
 Caesaris 129 m. Severi, Per-
 tinacis mortem, lūni Brū-
 ti, Lucretiae vindicavit ib.
 Bellum Britannicum à Caro-
 lo VIII. Gallia Rege gestum
 128 m.
 ad Bellum aestimatio virium
 necessaria 129 m.
 Bellum Philippus & Alexan-
 der adversus gesserūt. 127 f.
 Bernardus Telesius 219 m.
 Biantis praeclarū dictū 440 f.
 bibliotheca 70 f.
 bona animi & corporis raro
 in homine omnia conve-
 niunt 389 m.
 boni exemplar sive imago 349 p.
 boni positi: natura optimè
 descripta 349 f. etiam cō-
 parati 350 p.
 honorum animi & corporis
 relatio 383 p.
 bonum actiū differt à cō-
 munionis 358 p.
 Bonum commune quantum
 praevaleat individuali 352.
 pr.
 bonum communionis sive of-
 ficii 362 p.
 bonum individuale 351 p.
 bonum individuale vel acti-
 vum. vel passivum 356 m.
 bonum passivum dividitur.
 358 f.
 bonum perfectivum 359 p.
 conservativum ib. f.
 bonus contra bonum citius
 immaturescit 242 f.
 stannia regnum potentia
 indolis praeclit 457 p.
 Bruti animadversio in filios
 367 m.
 Bruti iactum, quod sub exitū
 profudit. 444 f.
 C.
 Ceremonia Veteris legis.
 490 m.
 Casarem laudat Cicero corā.
 365 p.
 Casarem portat & fortunam
 ejus 313 f.
 Caesaris libri de Analogia 275
 pr.
 Caesar maluit esse primus in
 obscuro quam secundus Ro-
 ma 433 m.
 Calcearius 251 p.
 Calendarium dubitationum
 166 p. falsitatum m.
 calidū fertur sursum 245 m.
 calumniare audacter &c.
 429 f.
 capra animal scanforiū. 120.
 m.
 Carmen stili character 79 f.
 Carminū varia genera 278 p.
 Calices in nonnullis cellis ci-
 bus putrescunt 247 m.
 à Carnium esu abstinuerunt
 Essaei & Pythagorae. & a-
 lii 401 m.
 Caroli V. Imp. dictorū 444 p.
 Caroli VIII. Gall. Regis bel-
 lum Britannicum & ex-
 peditio Neapolitana. 128 m.
 Carri & Ascam scripta 26 f.
 Cassii & Bruti imagines 18 m.
 in Castellis & oppidis parvis
 expugnandis non subinde
 herendum 290 f.
 casus omnes humana pruden-
 tia

ET VERBORUM.

tia non potest capere 462 p
de Carina aurea fabula 145.

pr.

Catiline incendiarius Rerump. 442. m

Cato Censorius Carneadem philosophum dimittendum censet 9. m

Cato Censorius senex Gracam ling. didicit 15. p

Cato Major sua fortuna faber 416. f

Catonis ingenium Versatile 435. p.

Catonis junioris laus à Cicerone data 368. f

Caton Vicensis laboriosus, sed parum ad rem. 436 f

causa physica homines a Deo Et providentia non abducunt 175. m

causarum finalium inquisitio sterilis. 175. f

de Causis Et vitis respectu desiderantur. 366. f

Celeritas in bello plurimum potest 40. p.

celeritas in servis maxime spectatur 405. f

Celsus medicus commendatur. 232. m.

Centurio apud Tacitum 187. p.

Cepa semen 239. f

cicendula 227. p

Characteres Chinesium 273. pr.

charitas antidotus scientia 6.

charitas Vinculum perfectionis 381 p. non admittit excessum ib. f

Chionensium characteres reales 273. p

Chiromantia res vana 190. p.

Christus summus Medicus 123. f

chronica 96. m

chronologia 95. p

Chymicorum dictum approbatur. 146. f.

Chymicorum phalanx fanaticus 264. m

Ciceronis de M. Catone dictum 378. f

Ciceronis de Socrate querela 185. m

Ciceronis oratio pro M. Marcello 365. p

Ciceronis studium Eloquenticum 295. m

ciphrarum reseratio 285. p

Cipha 278. m suspitione ca. reat ib. f

de Circulis perfectis mathematicorum commentum. 264. p

civilis scientia 385. m. ejus tres partes 386. m

civilitatis libenter largiri debet 451. f

de Claudio judicium Taciti 400. f

Cleoni quid obiciebatur. 297. pr.

cæna ad quam Brutus, Cassius, alii invitati 367. f

collocatio in oratione plurimum gratia parit 338. f

Colonias deducendi consuetudo 452. m

Columbina sigatio 36. m

cometa possunt prænunciari. 152. m. com.

INDEX RERUM

- commentarii quid* 94.f
comperendinanda. re. caven-
dum 392. m
concordiam tractandi via du-
plex 410. p
confidentia Valde efficax ad
occultandos defectus 431. f
congressus impar fugiendus
393. m
Cōsals generose dictum. 354
f. aliud 356. p
Conscientia lex 490. p
conscientias irritare grave.
394. m
conservatio rerū qualis 210. f
consilia callida expectatione
lata &c. 412. m
cōsilia et felicia, quae profun-
da dissimulatione. 434. m
Consiliarii quidam fiducines
447. p. quidam negotiis
pares ibid.
consiliariis empiricis summa
rerum si mandatur, peri-
culosum est 11. p
consilii prudentia & sanita-
te opus ad literas 69. m
consiliorum propriorum oc-
cultatio, hostiliū explora-
tio in bello plurimum po-
test 130. m
cōsuetudinis magna vis 375. m
consuetudo altera natura.
435. m & 377. p
cōsuetudo legis species 464. m
de Consulatus petitione liber
Ciceronis 139. p
contemplativam vitam ne-
sist Theologia 353. m
contemplativa vita activa
preferenda 352. m
contendendum non cum in-
digno 393. m
contrariorum eadem ratio.
298. f
in Contrarium nitendum.
376. f
in Conversando prudentia.
386. f
de Conversatione scientia de-
sideratur 389. p
Copernici sententia de ratio-
ne Terra revinci potest.
185. f
corporis partes interna tam
dissimiles sunt in homini-
bus, quā frontes &c. 201. f
cor tanquā arena maris. 2 p
corvi 234. p
Cosmetica 213. f
creationis historia 42. p
credulitas Ecclesiasticis hi-
storiis nocuit 32. m
credulus libenter decipit. 32. p
Cretenses mendaces 372. m
Critica utilitas 340. p. & quo
modo tractanda. ib. f. & seq.
crisicorum quorundā teme-
raria. 340. m. morbus. ib. f.
Croesus Soloni aurum osten-
dit 449. p
culpā admissā, cum nondum
de autore constat, Valde
homines tumultuantur.
307. f
cupiditatis origo, apparens
bonum 133. f. & de affectus.
curia 466. f. & censura 467. p.
pratoria ibid.
curia jurisdictio ampliari
multa contentione non de-
bet 483. f
curiositas in literatis damna
tur. 25. f curio-

ET VERBORUM.

curiositas inutilis 393 f. & seq.	demonstrationum quatuor genera 266 f
curiosus in aliena Republic. 98 p	Demosthenes ciues suos affatus 307. m
custodiendi ars 267 m	Demosthenis dictum laudatur 348 p
Cydra 242. f	Demosthenis diligentia 251. m
cymini sectores. 293. f	Demosthenis querela. 309 m
D.	Demosthenis responsio ad Aeschynem 14 f
Dare beatius quam accipere 356. f	Dendamis ludi responsum ad Alexandrum 489 f
Decima facultatum. 443. m	Deo secreta cordis & successiones temporis patet 495. m
deciphratio 285. p	in Depurationibus metallorum error 240. f
declaratio sui, quam sit utilis & quo modo exercenda. 429 p. & seqq.	derisor non erudiendus 395 p
decreta exeant palam. 467. f	derisores ciuitatem perdunt 398. f
defectus quomodo occultandi 431. p	desideria quadam humilia: cithara Neronis, gladiatoria Commodi, Aurigatio Antonino 358. p
deformes felices evadunt. 432. f	designatio publica virorum idoneorum ad inquirendas scientias instituenda 77. m
defunctorum possessio bona fama 101. m. negligitur hoc a quo ibid.	desperatio, apud Deum est contumelia 488. f
Dei iudicia inscrutabilia 107 m. & tamen maioribus characteribus descripta. ibid. f	destillandi modus 242. p
Dei opera ostendunt ejus potentiam & sapientiam, non Imaginem. 144. m.	destillatio clausa posita fieri 248. f
Dei opera per ambages fiunt 121. m	Deus ad infirmitatem captus nostri se dirigit 491. p
Dei potentis & sapientis duo maximi pracones Verbum & mundi imago 122 m	Deus captus humano se accommodat 236. p
Democratia 373 m	Deus facultatum decimas, temporis septimas exigit 443. m
Democriti dictum commendatur 146 f	Deus primo illiteratos ad fidem disseminandam evocavit 46. f
Demonstratio philosophia solitior est Aristotelis & Platonis 173. m	Deus

INDEX RERUM

- Deus sanctus sanctus sanctus.* 171. m
Deus Verbum celat, ut inveniatur 46. m
Dialectica finis 296. m
Dialectica subseruit intellectui 296. p
diaria differunt ab annalibus 103. m. quomodo in usu ibid. f
dichotomia 286. f
dies, quod Deus quiescit ab operibus, benedicta 43. p
diffidentia error in quibusdam literatis 36. p
in Digestione prima error. 236. f
digestum novum 473. m
dignitates ingenia hominum corrumpunt 372. f
diligentia fructus 407. m
dimidium facti qui bene caput habet 309. f
Dionysii praeclare dictum 355. f
Dionysii fabula 132. f
Dionysius senior minus maior quam junior apud Syracusanos 392. m
disciplina prisca reuocata 19. p.
discipuli qualem magistris fidem debeant 35. p
discordia domestica incommoda 396. m
discursum super historiam & exempla 415. m. super epistolas 416. p
dispositionum characteres 270. m. & seq. unde seligendi 371. p. & seqq.
disimulatio errores parit. 433. p
Divinatio duplex 220. m
divinatio naturalis 221. p
doctrina de excellentis humani generis desideratur. 186. f
doctrina de homine duplex. 185. f
doctrina omnis ad usum & actionem referenda 71. f
Doctrina impedimenta 6. p
Doctrina partitio triplex. 79. f.
Doctrina sedes anima rationalis facultas 79. f
doctrinarum tres intemperies 26. p
Domitiano in somnis visum Vaticinium 51. m
Dramatum maximus usus. 111. f
dubia quomodo tollenda 477. m. & seqq.
dubitationes solvendo & cerio terminande 165. f
dubitationum Calendarium desideratur 166. p

E.

Echo qua? 125. m
Ecclisia arca in diluvio, in eremo, in Templo 106. m
Ecclisia eruditionem gentilem conferat 47. f
Eductionis collegiata comoda 341. f
electiones quatenus remuneranda 160. m
elenchi sophismatum 260. m. & f. ab Aristotele tractata 260. f. & a Platone ibid.
elenchi Hermeneas 261. ima
ginum 262. m

Elen-

ET VERBORUM.

Elenchorum doctrina	260. m	Eruditio non alanda similis	
elixir	179. p.		419. p. sed accipitri ibid.
eloquentia Augusti	3. m	Eruditio plus remedii affert	
Eloquentia effectus	298. p	quam mali	12. m
Eloquentia & sapientia dis-		Eruditio politicus non est im-	
ferentia	295. p	pedimento	10. f
Eloquentia, sapientia infe-		Eruditis notam quid maxi-	
rior	295. p	mè inurat	389. m
Emanationes scripturarum		Eruditum seculum a morte	
desiderantur	496. f	Domitiani usque ad Com-	
emblemata pars memor. artifi-		modum Imper.	51. m
cialis	270. p	esse secundum a bene esse ma-	
Empyricorū temeritas	373. p	ledictio	442. f
Endymion dormiens.	125. f	Ethica duplex	349. p.
Epaminondas Thebanus	10. m	Ethica prius discendi quam	
Epicteti philosophia	354. m	politica	378. m
Epicteti praeceptum de philo-		Ethica Theologia famula	
sopho	425. m		269. m
Epicteti sententia sapiens	62. m.	Ethica finis	296. f
		Ethica partitio	346. m
Epictetus gradus tranquilli-		etymologia originalis nomi-	
tatis facit	307. f	num reicienda	275. f
Epicuri mors	204. m	Euclidis geometria	182. m
Epicuri sententia de fati da-		Euclydis Theon.	341. p
mnatur	118. m. alia ejus	euthanasia exterior deside-	
dem laudatur	123. f	ratur	204. f
Epicurus Deus human. figurā		excusatio crenata proferen-	
trihuit	264. f	da	392. m
Epistola	118. m	exempla quomodo in iure tra-	
Epistola Ciceronis ad Atticū		ctanda	464. f. & seqq.
	416. p	exempla recentia rectam ra-	
Epistola Spartana	282. f	tionem non sapiunt.	464. f
epitoma historiarum teredi-		vetustiora caute recipien-	
nes reiciuntur	95. f	da ibid. sicut aqua	466. p
Erasmi Echo	26. f	de Exemplari doctrina	351. p.
errores Sarii, quibus litera		ab Exemplorum fragmentis	
impediuntur, recensentur		abstinendum	465. p
	35. & seqq.	exercitia scholastica qualia	
erudit maluit latere	18. m	esse debeant	76. p
eruditio mores emollit	61. p.	exercitia tutius intermitte-	
eruditio timorē auferit.	62. p	re, quam subinde repetere	
			343. p
			exer-

INDEX RERUM

exercitus Persarum in campis Arbela 448. m
exercitus principum robur peditatus 450. m
exercitus Veteranus quid cōducatur 456. p
existimatio bona ubi est, ferè decent omnia 388. m
Experientia literata 238. f
Experientia debentur inventa utilissima 124. f
experimenta licet nō semper succedāt, tamen informat 249. m
experimenti sortes 248. m
experimenti Variatio 239. f
productio 241. m. translatio 242. f. compulsio 246. p.
applicatio 247. m. copulatio 16. f

F.

Fabius Maximus reprehenditur à Maccia Vello 435. m
fabula Aesopi de muliere 241. p
fabula seditionē sedavit Menenius Agrippa 112. f
facere hoc oportet, illa non omittere 449. m
factis non prorsus fidendum. 422. m
falsitatum Calendarium desideratur 166. m
fama bonorum & malorum qualis post obitum. 396. m
fama & existimatio alius habent 437. m
fama omnis manat à domesticis 397. p
fama opus ad bellum 132. m

fama salivæ Gul. i 399. m
fama Verior è Domesticis emanat 424. f
in familia discordi humilis quidam sit prap. tens 393. p
famulitia & satellitia ad militarem potentiam conducunt 451. m
famulitium inferius festorum Vigilis comparatur. 303. m
fascinatio 221. f
fasti 95. p
fata rerum 117. m
fatis accedendum 438. p
feles noctu cernunt 227. m
felicitas res inimitabilis 313. f
fenestra ad evolandum aperta 440. f
ferrum fertur ad magnetem nisi ponderosius fuerit. 351. m.
Fides Christiana 490. f
fides in statu gloria cessabit 489. p
fides quibus habenda 366. m.
fiducia excessus infelix 417. f
filius frugis 395. f. nauci ibid.
Forma sunt scientiæ Verum obiectum 168. f
formica 234. p
formica se tuetur, at hortus nocet 416. f
Formicarium Artium 271. f
formidini & spei, alios affectus omnes coercent. 374. f
formularum minorum collectio 338. m
fortitudinis & multitudinis impares congressus 449. p
fortuna imitatur mulieres. 444. p

ET VERBORUM.

fortuna indulgens animos
eneruat 372 f
fortuna sponte in gremium.
defluit 441 m
fortuna Vulgi filia 118 p
ad Fortuna ardua, irregue-
ta anhelat 443 m
Fortuna doctrina & specu-
latio 419 m
fortuna faber amusse sua pe-
rit utatur 436 p
fortune nervus vires animi.
 437 m
in Fortuna statu quam incre-
mento modus facilius re-
netur 372 f
fortune sua quisq. faber 416
 f. & 417 f. quomodo is esse
 possit 418 f
fortune viri egregii sponte
non raro renunciant. 419.
 m.
ad fortunam comparandum
qua requiruntur, non le-
viora quam qua ad virtu-
tem 418 f
Franciscus Rabelesius 271 f
frigidu feraturne deorsum.
 245 m
fronti nulla fides 421 p
fructus serotini quomodo co-
parandi 247 f
fucanda facies non est 214 p
funambuli 214 f
furor sacer 221 f

G.

Gallus Aescopius 67. m
 Gemma Martia 305. pr.
 Mau ibid.
 gemmariorum consuetudo.
 361. f

generalia nimium, non in-
formant 293. f
Geometria 182. m
Georgius Agricola 176. m
Gestus hieroglyphici 273. m
Gilbertus de Magnete exacte
scripsit 120. m
Gilbertus Philolai dogmata
-reposuit 168 p
glacies & nitrum maximè
refrigerant 248. p
Globus plumbeus 240. m
Gorgones 126. f
Græ 126. f
Græci artibus magis idonei,
 276. m.
Græcorum licentia in compo-
sitione verborum 276. m
Grammatica duplex. 272. m.
Grammatica usus exiguus in
linguis vernaculis, maior
in externis 275. p
Grammatica philosophans
desideratur 277. p
Grammatica viator est erga
reliquas scientias 274. m.
bipartita 275. p
græci terram petunt. 351. m
de Græci & Levi inquisitio.
 253. f. & seqq.
Gre. oris primi indigentia,
 47. m

H.

in **H**abitu consistunt vir-
 tus & vitium 376.
 pr.
 ad Habitum comparandum
 duo observentur tempora.
 376. f
 haresiarcha quo delectentur
 imperio 64. m
 Hære-

Kk

INDEX RERUM

<i>Hæreticorum colluctes</i>	Bac-	<i>ma</i>	90. p. 94. p. 96. p. & seqq.
<i>chanalia Ethnicorum su-</i>		<i>secunda</i>	104. m. & seqq. di-
<i>perat</i>	136. m.	<i>gnitas & difficultas.</i>	92. f.
<i>harmonia sapientia divina</i>		<i>Vitia</i>	93. m.
<i>& rationis humana.</i>	125.	<i>historia Ecclesiastica parti-</i>	
<i>p.</i>		<i>tio</i>	106. m.
<i>de Hebræa lingua</i>	276. f.	<i>historia generationum par-</i>	
<i>Hebraïgens Nazareæ</i>	276. f.	<i>tes</i>	89. p.
<i>hemicranium</i>	245. f.	<i>historia naturalis partitio</i>	
<i>Henoch Vita contemplativa</i>		<i>prima</i>	82. p. <i>secunda</i> 88. p.
<i>princeps videtur</i>	353. m.	<i>historia res leuioris momenti</i>	
<i>Henrici VII. Angliæ Regis e-</i>		<i>plurimum derogant</i>	103. f.
<i>dictum prudens</i>	450. f.	<i>historia inductiva</i>	88. m. de-
<i>Henricus dux Guisii</i>	56. m.	<i>sideratur</i>	90. p.
<i>Heracleti parabola</i>	265. f.	<i>historia iusta</i>	94. p. <i>eius parti-</i>
<i>Hermes quare Trismegi-</i>		<i>titio</i>	96. p. <i>leges seuerissima</i>
<i>stus</i>	3. m.	<i>102. m. ei non inferenda</i>	
<i>Herodici valetudinis cura-</i>		<i>politica</i>	104. f.
<i>tio</i>	355. m.	<i>historia legitima & absoluta</i>	
<i>heroes qui</i>	49. m.	<i>rarissime invenitur</i>	93. f.
<i>Hieroglyphicorum usus & uti-</i>		<i>iuste qua. & quot generu?</i>	
<i>stus & sacer</i>	273. m. <i>apud</i>	<i>96. p.</i>	
<i>Aegyptios</i>	<i>ibid.</i>	<i>historia literarum</i>	90. m. de-
<i>hirudinis fabula</i>	408. f.	<i>sideratur</i>	<i>ibid. f.</i>
<i>Hispani parces impertiunt ius</i>		<i>historia mera & mixta</i>	104.
<i>Ciuitatis</i>	452. f. <i>at pauci-</i>	<i>m. ruminata</i>	<i>ibid.</i>
<i>tatem indigenarum jam</i>		<i>historia naturalis subiecto</i>	
<i>sentiunt</i>	455. p. <i>bellicosi</i>	<i>triplex</i>	81. f. <i>usu duplex</i> 88.
<i>454. m. exercitum vetera-</i>		<i>p.</i>	
<i>num alunt</i>	456. m.	<i>historia nemeseos seu provi-</i>	
<i>Hispanorum imperium</i>	452. f.	<i>dentia</i>	107. m.
<i>historia ad memoriam perti-</i>		<i>historia temporis qua</i>	96. m.
<i>net</i>	80. p. <i>quotuplex?</i>	<i>&</i>	97. m. <i>universalis &</i>
<i>Historia ad Prophetias</i>	106. m.	<i>particularis</i>	101. f. <i>eius parti-</i>
<i>& f. desideratur</i>	107. p.	<i>titio in Annales & Acta</i>	
<i>historia Cosmographica mul-</i>		<i>diurna</i>	109. m.
<i>tiplex</i>	104. f.	<i>historicu veritas decet.</i>	97. f.
<i>Historia Angliæ, Scotiæ qua-</i>		<i>homines domi celebres in Me-</i>	
<i>les</i>	98. m. & seqq.	<i>tropoli &ulares</i>	286. p.
<i>historia appendices</i>	108. p.	<i>homines mutantur cum adli-</i>	
<i>historia civilis partitio pri-</i>		<i>onibus</i>	420. m. <i>illorum no-</i>
			<i>titia</i>

ET VERBORUM.

ritia non cadit sub prece- ptum 420. f. sex modis elici potest 421. p	lezabel facie pigmentis ob- lecta 214. m
homines videntur ut spectato- res sint 353. p	ignominia mulctati aliquan- do felices evadunt 432. f
homo ad Dei Charitatem a- spirare debet 382. p	illationes in fide Christiana quid? 491. m
homo cecidit 381. f	illiterati cecitas & miseria. 62. f
homo collocatur in Paradiso 43. p	imaginationesvana 26. p
homo homini lupus 409. m	imaginum usus quid efficiat. 222. fm.
homonymia 473. m	imitatio aliorum non inepte suscipienda 428. f
Homo se abneget & accedat Deo 488. m	imparitas in congressu fugi- enda 393. m
honoris summus apud Ethni- cos gradus qui? 48. f	Imperandi ars tria comple- ctitur officia 446. p
hora longiores videntur a- grotantibus absque horo- logio, quam si hoc ipso men- surentur 315. m	Imperatores insigniter docti & bellicosi 10. p
hostis quando securus est, in- cendi debet 131. f	Imperii fines quomodo profe- rendi 446. m
humanum corpus multiplici- ter compositum 194. f	Imperiarum magnitudo quo- modo obtinenda 447. m.
hydraulica 215. f	mensura, & calculis subii- citur ibid. f
hypocondriaci 190. f	impertorum Varietas 63. m
I	imperium scientia aliis Non- gè celsius 64. p
Iacobi VI. Angl. regis egre- gii dictum 364. m	impetus animi cohibendus 425. f
Ianus bifrons 229. m	impostura & credulitas quā- tum literis noceat 31. f. & segg.
Iasonis Thessal. dictum 368. p	de Impressionibus 190. f
idola tribus 263. m. specus 265. p. fore 265. f	imprudencium mens similis lapidi impolito 414. m
Iehu responsum ad nuncium 494. p	incubo laborantes 190. m
Iesuitarum industria in in- formanda iuventute 19. m	India Occidentalis inventio- nis causa 231. f
Iesuite Romanam sedem se- bilitant 47. f	India thesauri 457. p
Iesuitarum schola commen- dantur 341. f	Rk 2 indi-

INDEX RERUM

- indicii & directionis ars de-*
sideratur 238 p
Individua sensum percellunt
80 f
inductio 258. m
inductionis forma 234 m
ineptum non Gracè dicitur.
276 m
Infantes quasvis mulieres
matres vocant 167 p.
informatio prima in quasvis
causa iudicem maxime oc-
cupat 404. m
ingenia audacula sine judi-
cio se ingerunt 431. p.
ad ingenia exercenda modi
duo 342. m
ingenia gratia plus dignit.
quam felicitatis habent.
435. p.
ingenii pravi & malevoli
descriptio 407. p
ingenio non omnes judican-
tur 423 f
ingeniorum characteres 270.
& seq. unde eligendi 371.
p. & seqq.
ingeniorum libertati saden-
dum 342. p
ingenium irritatum tandem
nosctur 87. m
ingratitude erga bene meri-
tos 407. p
injuria iustitiam pollunt.
409 p.
iniuriarum repetitio 410. p
iniustitia fons triplex 459. f
inquisitionis legitima vera
norma est 419.
inquisitiones 239 m. *insitus cri-*
co surculus *ibid. f*
per Institutiones juvenes ad
ardua iuris preparandi
diligentius 479 m
Instrumenta non grandissi-
ma sed aptissima opus per-
ficiunt 436. f
interrogatio prudens aini-
dium scientie 252. m
inventarium opum humana-
rum 180. p
inventio artium desideratur
231 f
de inventione 249 f. *non est*
ib. topica 250 f. *promptua-*
ria *ibi.*
inventionis Logica species.
231. m
inventores rerum & artium
49. m
invidia hominum 304. m
Ioannes Dux Saxonia 188. p
Iobi liber mysterii naturalis
philosophia plenus 45. p
Iocularia ars 216 p
ira molli responso frangitur
392. p
iracundis cum hominibus ne
res nostras miscemus 409
fin.
iridum artificiosarum imita-
tio 242. p
Iuda & Issacharis benedictio
non conveniunt 449. m
iudex optimus 469. m
iudex personas non respiciat
408. m
iudex prima informatione
maxime occupatur 404. m
iudicandi artis appendix 266
fin.
in iudice facilitas morum,
corru.

ET VERBORUM.

corruptela munerum per nisi possit 408 f	jurisdictiones 466. f
judicia anchora legum. 477. fu.	juris enucleandi modus 477. m.
judicia Dei impiorum ma- chinas subvertunt 443. m	juris privati firmamentum 460. p. latet sub tutela, ju- ris publici 460. m
judicia non facile sunt re- solvenda 484. m	ius ex quibus exemplis hau- riendum 464. p
judicia per causas & person. fictas tentari non debent. 482. m	ius publicum privati custos 460. m
judici inopia 435. m	justi manet memoria 396. p
de judiciorum vacillatione. 483. m	Iustiniani opus notatate eru- dita instauratum 475. p
de judicio sive arte judican- di 258. m. de judicio per in- ductionem ibid. per syllo- gismum ib. f. & seq.	de Iustitia universali 459. m & seq.
judicium iniquum & infas- tame vitandum in causa gra- vi 409. p	iudices non idonei ethices Auditores 377. m. multo minus politici 378. p
Iuliani edictum adversus Chri- stianos 47. m	iudicium instaurari potest. 179 p.
Iulii Caesaris amici 428. p	Ixionis fabula 178. p
Iulii Caesaris educatio & eru- ditio 56. f. & seqq. analo- gia liber 57. p. Anti-Cato ib. f. apophthegmata ibid.	L.
Iulius Caesar 10. p	L abores lingua & manuum separati 410. f
Iulius Caesar ab initio orator fuit 427. f	labor omnia vincit 233. f
Iulius Caesar arcana nunquam prodidit, nisi simili dicto. 417. m	lapidi angulari innitendum 444. m. qui sit Theologia & Philosophia lapis angu- laris ibid.
Iulius Caesar seditiosos sedat 58. m. regis nomen affectat ibid. f. Metello respondet 59. m. de Sylla Dictatura judicat ibid.	laudari nemo coram debet. 365. p
juniorum institutio literatis committitur 18. f	laudationes variorum varia 300. f. & seqq.

laudes moderata & tempe-
stiva multum profunt 413
f. importuna impendit no-
cent ibid.

lectioibus in publicis quid
desideretur 72. f

Leges plurimum differunt
461. p

INDEX RERUM

- Leges pœnales & Capitales*
non extendenda 462 f
Leges resp: anchora 477 f
Leges sint certa 461. m
in Legibus à gangrana ca-
vendum 472. f
Legibus antiqua fabula non
miscenda 481. p
in Legibus multi casus omis-
si 462. p
Legibus nemo sapientior, qua
tenus accipiendum 472. f
de Legibus obsoletis 472. m
de Legibus scripserunt Phi-
losophi & ICI 459. p. sed
scribunt melius ceteri ibid.
Legis moralis sublimior, quā
quò Lumen natura possit
ascendere 489. f
Legulei in practica potius,
quam in libris iuris versa-
ti 11. p
de Legum dignitate 461. m
& seqq extensionibus 462
m. interpretatione ib.
Legum expurgatio seu dige-
stum novum 473. m
Legum finis & scopus 460. f
Legum incertitudo duplex.
461. f
Legum obscuritas 475. m. pro
logi vitandi 476. m
Legum regeneratio & in-
stauratio quomodo sit in-
stituenda 473. m. & seqq.
de Legum retrospectiōne 469
p. obscuritate 471. p. accu-
mulatione nimia 471. m.
novis digestis 473. p. de-
scripsiōne
Lepidus nunquam servilis
sententia auctor 413. p
Lex Declaratoria 470. f. per-
plexa 475. m. & seq.
Lex optima 469. m
Lex regula Lesbia 475. f
Liberis aucti pra ceteris soli-
citi sunt de futuris tempo-
ribus 68 p
Libertas in sermone 425. m
libri ad naturalis philosophiā
& Medicinam parum ad-
jumenti adferunt 73 f
libri Auxiliares 479. p
libri duo scriptura & natu-
ra 48. m
libri nimio plures fabulosi
83. f
libri quibus & quomodo nū-
cupandi 24. p.
Libri Veterum scriptorum
quare parum prosint? 377
fin.
libros de rebus ad suam artiē
pertinentibus scribentium
cacoethes 363. m
Lingua antiqua, & moderna
differunt 277. p
lingua sunt vehiculum scien-
tia 46. f
linguarum confusio 44. p
linguarum eruditaram uti-
litas 274. p
Linguarum Variarum pro-
prietates 277. f
de Linguis tractatus qui scri-
bendus 276. p
litera magis locupletant quā
regna 64. f
Litera non amica sunt desi-
dia 13. m. nec reverentiam
legum convellunt 15. p. sed
ani-

ET VERBORUM.

animos molliunt & sequa- 15. p
ces reddunt
litera quibus operibus ampli- 70. p
ficentur
litera tertio ad Mortales re- 485. p
disse videntur
literarum monumenta diu-
tius durat quam qua ma- 66. p
nu facta sunt
Literarum periodus tertia
(qua nostro hoc seculo est)
Græcos & Romanos longo
intervallo superat. 486. p
literarum summa voluptas.
65. p
literata experientia 238. f
Literati ad potentes se debet
applicare 24. f. & tempori
servire 25. p
Literati frequenter inopes
17. p.
Literati non observant deco-
rum 22. f.
Literati occupationibus de-
lectantur 14. p
Literati quare non se facile
accommodent 22. p
Literatorum fortuna 16. f.
Literatorum mores 19. m
Literis & bello clari populi
10. m
Livia qualis 434. f
Loci communes desideran-
tur 317. p
Loci communes requiruntur
251. m
Locorum communium usus
268. p
Logica artes quatuor 231. m
Logica nugæ 219. p
Logica & Ethica 228. m

Logica & Rhetorica non à
pueris, sed proVectioribus
tractanda 75. m
Logica quare minus grata
230. m
Loquendum cum vulgo &c.
266. p
Lucidorum si sive lucentium
quorundam (absque igni)
exempla 227. p. m
Lucis forma non inquisita
226. p
Lucis origines inquirenda
227. f
Lucius Commodus eruditus
52. p.
Lucretii dictum, quo litera-
rum voluptatem depingit
65. f
Lucris & victus causa pleriq;
scientiam appetunt 40. p.
Lullii ars impostura 294. f
Lupus numerum pecorum
non curat 448. m
Lutheri temporibus oratio-
nis luxuries induluit 26. p
item odium & contem-
ptus erga scholasticos 26. m
lux prima formarum creatu-
rum 42. f
Lysandri dictum pernicio-
sum 442. m

M.

M Achiavellus laudatur
366. p 497. 405. 416. 435
Machiavellus reſcitur 441. 437
f.
machinam seu fabricam con-
ficere, non idem est quod
fabricatum erigere 362. m
magia ceremonialis 222. m
magia
kk 4

INDEX RERUM

<i>magia Cœlestis</i>	162.p	<i>medendi ratio nimis compen-</i>	
<i>Magia naturalis desideratur</i>	177.p	<i>diota</i>	207.m
<i>Magia naturalis multum</i>		<i>medicamenta soporifera</i>	178.p.
<i>habet phantasia</i>	33.m	<i>medici agrotos accedunt ma-</i>	
<i>Magia Persurta</i>	141.f	<i>gis quam sanos</i>	303.f
<i>Magia quid?</i>	177.m	<i>Medici imperium</i>	270.p
<i>Magister loquendi qualis sit</i>	58.p	<i>Medici magis alieno studio</i>	
<i>Magistres reges</i>	177.m	<i>quam arii propria intenti</i>	196.m
<i>magnanimitas in moribus</i>		<i>medici morbos complures</i>	
<i>non destruenda</i>	361.f.	<i>male insanabiles deter-</i>	
<i>magnes ferrum attrahens</i>		<i>nunt</i>	203.f
<i>242.p. de eo plura</i>	246.p	<i>Medici natura obisiam eant</i>	
<i>magnetem exacte descripsit</i>			198.m
<i>Gilbertus</i>	120.m	<i>Medici officium</i>	204.p
<i>malacissatio</i>	213.m	<i>medici similes episcopis</i>	206.p
<i>malorum per bona compensa-</i>		<i>medicina authentica & posi-</i>	
<i>tio</i>	444.p	<i>tiga desideratur</i>	206.f
<i>mansueti</i>	214.f	<i>Medicina deus Aesculapius</i>	
<i>Marcus Philosophus</i>	52.p. pa-	<i>quare?</i>	193.m
<i>tens erga mores uxoris</i>		<i>medicina partes tres</i>	198.f
	52.m	<i>Medicina & Musica quare à</i>	
<i>margarita non proicienda</i>		<i>Poëtis conjungatur</i>	195.m
	395.p.	<i>Medicina multos impostores</i>	
<i>maris dominium monarchia</i>		<i>habet</i>	196.p
<i>epitome</i>	456.m. de eo quid	<i>medicinale filum desidera-</i>	
<i>senferit Pompeius & The-</i>		<i>tur</i>	208.f
<i>mistocles?</i>	ibid.f	<i>medicinales narrationes de-</i>	
<i>martyrum miracula multis</i>		<i>siderantur</i>	200.f
<i>fabulis scatent</i>	32.m	<i>medicorum negligentia per-</i>	
<i>materia informis</i>	116.f	<i>stringitur</i>	205.m
<i>Mathematica aut pura aut</i>		<i>Medicus ab eventu honorem</i>	
<i>mixta</i>	182.m. ejus maxi-	<i>reportat</i>	195.f
<i>ma utilitas</i>	183.p	<i>Medusam monstrum Perseus</i>	
<i>Mathematica & Logica an-</i>		<i>obtruncat</i>	127.m
<i>cilla Physica</i>	182.p	<i>mel & balsamum cada vera</i>	
<i>mechanica</i>	85.f	<i>conseruat</i>	243.f
<i>Mechanica historia usus</i>	87.f	<i>membrorum corporis liscum</i>	
<i>Mechanicas artes temporis</i>		<i>Centriculo</i>	71.f
<i>progressus supplevit</i>	34.m	<i>memoria artificialis</i>	269.m
		<i>memo-</i>	

ET VERBORUM.

memoria adminiculum	267.	tur	10. f
m.		mirabilarii & prodigi- stri.	
memoria localis	242. m	84 m	
de Memoria confirmanda se- gniter inquisitum	268. m	miracula edita sunt non ad convertendos Atheos, sed superstitiosos & idolola- tras	144. p
mendacium eruit Veritatem	422. m	miramur vel nova vel ma- gna	61. m
Menenius Agrippa seditio- nem sedavit fabula	112. f	miser cordia praecepta sub le- ge veteri	401. m
mens humana instar speculi incantati	262. f	miser cordia erga impios cru- delis	401. f
Mercurius in bidio	78. p.	miser ordiam natura homi- ni indit	400. f
metallorum depurationes er- rorem habent	240. f.	Misithemus pedagagogus Gordia- ni	11. m
Metaphysica describitur	149.	moderationis nonnulli dant panas	430. m
f. a Physica distinguitur	150. p. m	moni & tetrici	301. p
Metaphysica est inquisitio causarum formal. & fi- natum	168. m	moni fenestra	419. f
Metaphysica pars qua desile- retur	170. m	monastica vita, non verè con- templativa	353. p
Metaphysica producit Magia	175. f.	monoculo durius est unum perdere oculum &c.	308. m
methodi genera varia	289. m	monodica multa in natura.	264. p
& seqq partes duae	292. f	in Moralibus qua regnent.	375. p
methodi varia	292. m	morbo correpti qui dolorem non sentiunt, mente agro- tant	269. p
per methodum traditio	289.	in morborum curatione tria observanda	270. p
m. & 290. p		morborum curatio quomodo instituenda	200. m
methodus impostura	294. m	mores efformantur melius ab amore, quam a sophista	381. m
methodus scientiarum archi- tectura	292. f	moribus innumeris moribus aptus erit	414. f
methodus sermonis	286. m	Ek 5	mors
Mezentii tormentum	472. f		
Mezentius Deum contem- ptor	417. p		
militaris ars nascente Rep. flores	216. p		
militari literataque gloria, sicut vigor corporis animi- que proxime se consequun-			

INDEX RERUM

- mors lenis & placida* 204. m.
morte non plectendus, nisi qui noxat prius se in vitam suam peccasse 468. p.
mortis lenis exempla 204. m.
morum serenitatis quomodo consulendum 361. f.
Morus Anglia Cancellarius 188. m.
Mosis duos Aegyptios interficit 493. f.
Moses in montis secessu orans 353. m.
Moses primus legislator. 44. m.
Motus simplex & compositus 163. m.
motus terra diurnus falsus est 153. p.
motus Varii 163. m.
motus Voluntarius 223. m.
multitudinis cum fortitudine impar congressus 449. p.
mundi omnia Vanitas sunt 442. f.
munditia corporis 213. f.
mundus eremus 209. p.
mundus imago Dei, homo mundi habitus ab Ethnicis 144. m.
Musa cupiditatum comites & pedissequa 135. f.
Musarum sedes 70. f.
musca Indica 227. p.
musca mortua 398. p.
Musica 215. m.
Musica duplex 125. p.
Musica indutores 44. p.
Musicus auribus diversis se accommodat 299. p.
Mutianus imposuit Antonio primo 423. p.
Mutianus ostentator 429. m.
mysteriorum explicatio 491. p.

N.
Nationes linguis discrepantes, gestibus exercent commercia 272. f.
natura affectibus turbatur, sicut mare ventis 373. m.
natura artis speculum 243. m.
natura cujusque rei minimis in portione. maxime cernitur 86. f.
natura divina potent. & sapientia alterum praconiū 122. m.
ex natura lumine habemus notiones nonnullas Virtutis, Vitae, &c. 490. p.
natura magnalia extraneas tritas iacent 248. m.
natura odit imperium, persuasionem admittit 377. p.
naturalis actio motus & progressio est generatio 121. f.
ex Naturaliū intuitu fides & eius mysteria non inquirenda 144. f.
naturam citius falles quam premes 121. m.
Naturam imitemur 439. f.
qua nihil facit frustra. ibid.
ad naturas nobiliores, inferiores aspirant 359. p.
Natales Victoria finem belli faciunt 456. f.
nausragium effugientes vorasolunt 263. f.
navigaciones hoc tempore per universam terrā 105. m.

ET VERBORUM.

nautica acm 242.p
 Neapolitana expeditio 128.
 m.
 Negotiandi prudentia 389.
 m. desideratur 390.p
 negotiandi prudentia a Ro-
 manis exercitata 390.m
 de Negotiis doctrina 389.p
 ejus partitio ibid. hanc ne-
 mo tractat ibid. m.
 Nerva vir doctus 51.f
 nitrum & glacies maxime
 refrigerant 248.p
 Nobiles ne multiplicentur.
 450.p.
 nobilium famuli 451.p
 Nobilium mancipia & ope-
 rarij sunt plebs 450.p
 Nobilium multitudo in re-
 gno comparatur sylva 450.
 p.
 noctua & feles noctu cernunt
 227.m
 Nosce te ipsum 426.m
 Note rerum duplices 273.m
 notiones generales quid in-
 commodi ferant 262.p
 notiones Verborum anima.
 236.m
 Notitia aliorum 424.f. no-
 titia sui 426.p
 novitas natura humana gra-
 ta 406.m
 novitatis amor 357.m

O.

Oberationis gradus. 309.
 pr.
 oberatis & indigentib. pra-

fectura non committenda
 408.f
 Oblationes spontanea & sa-
 crificia 1 m
 obliqua via felicior est recta.
 121. m
 occasiones aliquando provo-
 canda magis quam expe-
 ctanda 438.f. quod tuem
 faretur Demosthenes ibid.
 occasiones & machina con-
 jungenda 438.f
 occultatio. defectu necessa-
 ria 431.p
 oculi quorundam animalium
 lucent 227.m
 officia mutua 367.p
 de officiis specialibus & resse
 ctis 362.f
 de Officio regis liber Iacobo
 Angl. rege autore 363.m
 officium hominis in communi
 362.m
 opera quaque maxima quo-
 modo superentur 69. m.
 operum inventa quomodo ve-
 nerint in hominum noti-
 tiam 176.m
 opiatum aliquod insigne quid
 praestet 245.p
 opportunitas creanda 388.f
 opportunitas elapsa 435.f
 orationes 108. m
 oratio intercesa, melior con-
 tinuata 402. m
 oratio versatur in rebus ho-
 nestis ornandis 297.p
 orationis finis melior quam
 principium, quomodo?
 397.p
 Orator Aaron 295.p
 Ora-

INDEX RERUM

- Orator diligens in prameditato habet, quicquid in disceptationem venit 251. m
 orator & sophista differunt. 261. m.
 orbis nostra aetate mirum in modum fenestratus & patens 105. p.
 ordinum & graduum confusio nocet rebus civilibus 103. m.
 ordo rerum & temporis quid praestet 437. f.
 organum sermonis desideratur 274. p.
 Orpheus theatrum 50. p.
 Orosius Lusitanus 26. f.
 ostentatio decens existimationem hominis valde augget 429. f. & seq.
 ostentatione quomodo opus sit 429. p.
- P.
- P**ace emolliuntur animi. 456. p.
 pedagogica quomodo instituenda 3. l. f.
 pedagogi ludibria 19. p.
 panicus terror 123. m.
 Panis fabula 114. m. generatio ibid. effugies ibid. f. potestates & munera ibid. res gesta 115. p. amores ibi. m. filia ibid. f.
 panis venatio 238. f.
 papyri confectio 239. m.
 parabola Hebraeis frequentes. 415. p.
 parabolarum utilitas 112. m.
- E. f.
- parabolas scribendi modus. 415. m.
 Paracelsus perstringitur. 221. f.
 Paracelsus refutatur 494. f.
 parasiti barbati 23. f.
 Parilis iudicium 67. m.
 patientiae exempla 187. m.
 Patricius Venetus 168. p.
 Paulus literatus solus inter Apostolos 47. p.
 paupertas subita 324. f. armato similis ibid.
 paupertas generanda 17. m.
 Pecunia nervus belli, quando nervus Laceratorum in gente molli deest. 449. p.
 pedestatus robur praecipuum exercitus 450. m.
 pensa, quanta quibusvis ingenii imponenda 376. m.
 perceptio & sensus differunt 224. m. perceptio quid 224. f. eius doctrina desideratur 225. f.
 Perianther consultus de conservanda tyrannide 273. fin.
 peritia fidicularia quorundam consiliariorum 447. p.
 Persei fabula 126. m. & seqq.
 personarum respectus malus. 408. m.
 Perspectiva non tractata. 226. p.
 perspicilla minuta multiplicant 245. m.
 perturbatio mentis unde oritur 7. m.
 pertur-

ET VERBORUM.

<i>perturbationes tortura</i> 50	<i>jecta</i> 363. m
<i>cantur</i> 422. p	<i>Physica à metaphysica distin-</i>
<i>phantasia & ratio differunt</i>	<i>guitur</i> 150. m. eius <i>partitio</i>
<i>299. p. de phantasia ibid.</i>	<i>in tres doctrinas</i> 151. p
<i>& seq.</i>	<i>Physica abstracta partitio</i>
<i>Philippi & Alexandri di-</i>	<i>162. f</i>
<i>versa belligerandi ratio-</i>	<i>Physica appendices</i> 164. f
<i>nes</i> 127. f	<i>Physica producit Mechani-</i>
<i>Philosophia abusus</i> 355. p.	<i>cam</i> 175. f
<i>Philosophia circa animam</i>	<i>physiognomia</i> 189. m
<i>partitio</i> 216. f	<i>pictoria ars</i> 215. m
<i>Philosophia naturalis parti-</i>	<i>Pictoria comparatur poësi</i>
<i>tio</i> 146. m. <i>in ordinem et for-</i>	<i>80. m</i>
<i>nam ib. f. in speculativam</i>	<i>pictoria memoriam rei reno-</i>
<i>& Operativam</i> 147. p. <i>sin-</i>	<i>vat</i> 244. m
<i>gularum partium subdi-</i>	<i>pigris in fine laboriosa</i>
<i>visiones</i> 147. f. <i>& seqq.</i>	<i>407. m</i>
<i>Philosophia triplex objectum</i>	<i>Pindarus laudat Hieronem</i>
<i>138. m. & triplex radius. ib.</i>	<i>186. f</i>
<i>Philosophia iuxta decipit</i> 4.	<i>Pindarus sententiosus</i> 385.
<i>f. qu. modo hoc dictum sit</i>	<i>m.</i>
<i>intelligendum. 6. & seq.</i>	<i>placita philosophorum</i> 166. m
<i>philosophia moralis pedisse-</i>	<i>Plato Hippium sophistam cū</i>
<i>qua Theologia</i> 269. m	<i>socrate disputantem quam</i>
<i>philosophia naturalis qua</i> 87.	<i>pulchre introducat</i> 86. p
<i>p.</i>	<i>Platonis dictum de virtute</i>
<i>philosophia rationis opifi-</i>	<i>297. m</i>
<i>cium</i> 80. m	<i>Plato rhetoricam Coquina-</i>
<i>Philosophorum quorundam</i>	<i>ria similem facit; sed male</i>
<i>Veterum teneritudo & in-</i>	<i>296. f</i>
<i>eptitudo ad morigeran-</i>	<i>Plinius, Cardanus, Albertus</i>
<i>dum</i> 356. p.	<i>multa fabulosa scripserunt</i>
<i>de Philosophia antiquis opus</i>	<i>32. f</i>
<i>desideratur</i> 167. m	<i>Plinius historia naturalis</i>
<i>Philosophus in aquam inci-</i>	<i>optimus autor</i> 83. m
<i>dens, cum intueretur scel-</i>	<i>Plinius secundus Troianum</i>
<i>las</i> 86. m	<i>laudavit</i> 365. p
<i>Phocion, ad populum, num</i>	<i>Poeseos partitio</i> 109. m. <i>&</i>
<i>forte deliquit?</i> 300. f	<i>110. m.</i>
<i>Phormionis disputationes de</i>	<i>Poesis</i>
<i>bellis ab Hannibale re-</i>	

INDEX RERUM

- Poesis humana natura largitur qua historia denegat*
 110 f. de civitate est particeps 111. m. seculis etiā rudibus & apud Nationes barbaras honori fuit ibid. planta similis 114. p. qualis desideretur 113. m. & f
Poesis ingenii lusus 230. m.
Poesis phantasia 80. m
Poesis quid 109 m. & 278. m. duplici sensu sumitur 109. m. narranda sive heroica 110. m. dramatica 111. m. parabolica 112 p
poesis vitium demonum 377. m.
Poeta cygni 100. m
Politicorum arrogantia & philautia 21. m
Politicum fieri res difficilis. 418. f
Politicus uni rei non sit unicè intentus 440. m
Polychrestia 180. m
Polyphemi statua 90. m
Pompeii Magni memorabile dictum 351. f
Pompeius occultior, non melior 434. p. ambitionem recondidit ib. consul solus factus ib. m
Pompeius propter morū dissimilitudinem non potuit prestare, quod Sylla 428. f
Pompeius Sertori chartas nō legit 394. m
populorum bellicosorum catalogus 454 p
ulus bellicosus firmat regnum 449 p
populus comparatur mari. 373. m
possibilia quae dicantur. 79. m.
cum Potentibus non decertandum 393. m
Practica ab Ethicis omissa. 348 m
pradia vicina & conjuncta redditus majores apparere faciunt quam distracta 316 p
pradicamentorum usus 262. m
predictiones & electiones quatenus retinenda 160. m
praefectura non committenda obaratis 408. f
praesudicium informationis prima & x potest eripi. 404 fin.
praelationum quarundā stultissimarum exempla 67. m
de Praelectionibus 482. f
Praelia navalia quantum momenti habeant 456. f
praeludia Musicorum 484 f
Praemiorum & paenarum usus in civilibus 374 f
praeotio 269. m. pars memoriae artificialis prima ibid. fin.
Pratoris album 469. p
Pragmatica sanctio 455. p
princeps mendacis credens. 400. p
princeps susurrionibus & syncophantis ne credat ibid.
principes creduli, pessimi 400 fin.
principes ingenio judicandi 424. p
 prin.

ET VERBORUM.

principes viris obaratus ne	prudencia inquinata 442. m
committant praefecturas	prudencia sermonis privati
408. f	desideratur 299. m
principibus sub eruditis secu-	prudantium mens speculis
la maxime fuerunt felicia	aquis similis 414. m
50. m	psalmi inuitant ad contem-
principis iram incurrens	plationem operum Dei 48.
quomodo se gerat? 403. p.	p.
principium rerum unum 116.	psitaci xaiqs 234. p
m.	pueri placentis alliciendi. Vi-
privati iudicandi sunt non	ri perjuris 442. m
ingenio sed sine 414. p	Pugna ad Altium 456. f. ad
probatio per incommodum	insulas Cur solares ibid.
260. p	pulmo marinus 227. p
problemata Aristotelis com-	Putei Iacobi 424. m
mendantur 165. p	Pythagora ad Hieronem re-
problemata & placita 164. f	sponsio 352. f
prodigos naufragia fortuna-	
rum perdunt 394. f	
proditiones bellorum sorores	
131. p.	
prolongatio Vita res operosa	
210. m quomodo instituenda	
211. p. unde expectetur	
212. f	
Prometheus 233. p	
promi condi 356. m	
Proteus 87. m	
providentia eterna & di-	
na iudicia consideranda	
443. m	
providentia in bello opus 130.	
f.	
prudentes provident exitium	
quod virtutibus imminet	
412. f	
prudencia species dua vera	
& falsa 411. f	
prudencia impertiendi, item	
suis rebus prospiciendi 416	
29.	

Quantitas forma essen-
tialis 181. m

R.

Rabbini naturalem &
moralem sensum ex ce-
remoniis Mosiacis erue-
runt 44. f

radii solis per specula combu-
runt 147. p

radii solis super album diste-
lsunt 245. f

Rami methodi qua proben-
tur, quare sciuntur 292. f

de Ranis Aesopi fabula 305. f

ratio in verbo Dei non audi-
enda 488. m

rationis & disputationis u-
sus 490. f

rationis regimen tribus mo-
dis perturbatur 296. p

Rationis

INDEX RERUM

- Rationis humana in diuinis*
usus item excessus duplex
 492. f
ratio quomodo ab affectibus
differat 298. m
ratio sermonis anima 272. p
reconciliandi amicos via du-
plex 410. p
reconciliationis modus du-
plex 410. p
Reكتورum consultatio & &
sitatio requiritur ad lite-
rarum incrementum 74. f
reductio per medios terminos
 259. f
regia voluntates mobiles 372
 m.
Registra quid 95. p
regnorum magnitudo quibus
artibus obsuenda 447. m.
nimirum 1. gente bellicosa.
 448. p. & seq. 2. qua non
Tribus grauetur 449. m
 3. in qua nobiles & gene-
 rosi non nimium multipli-
 cantur 450. p. 4. numero
 indigenarum 451. m. 5. a-
 gricolis famulis ingenuis
 & artificibus non mecha-
 nicis sedentariis 453. p. &
 m. 6. armorum studio 453.
 m. 7. iustis causis armata
 pessendi 554. f. 8. exercitu
 veterano seu milite perpe-
 tuo 456. p. 9. maris dominio
 456. m. 10. praeiis 457. m.
regnum celorum quare gra-
no sinapis comparetur
 447. f
regnum Dei primo quaren-
dum 444. m
- regnum quid firmet* 449. p
regum corda perscrutari ne-
fas 22. f
relationes 96. m. & 97. p. &
 101. m
remuneratio literatos foedet
 71. p
renum morbis quid conue-
niant 200. p
resuscitatio fera exempla
 435. f
respectus personarum dam-
natarum in iudice 408. m
responsio mollis frangit iram
 392. p
de Responsis & Consultis
 482. p
Respublica tardius mouen-
tur 386. p
Respubl. feliciter admini-
stratur a viris eruditis xi.
 m.
retinendi ars seu custodiendi
 267. m
rex eruditus miraculum 3. p.
de Rhetorica 294. f. Vide et-
 iam Eloquentia. Oratoria
Rhetorice appendices 339. f
critica 340. p
Rhetorica finis 296. f
Rhetorica officium 296. p
Rhetorica inter dialecticam &
Politice ab Aristotele pra-
denter collocatur 298. f
Rhetoricum Plato male collo-
cavit inter Voluptarias
 296. f
Rhetorica sapientissima ab A-
ristot. collecta 299. f. in tri-
 bus claudicant ibid.
Rhetorica subseruit phantasia

ET VERBORUM.

fia 296.p. Virtutem & bo-
 num depingit 297.m
 Romana Respublica res profu-
 se recepit 452.p
 Romani ad tuendos socios
 strenui & promti 129.p
 Romani Imperii incrementa
 attribuuntur prudentia
 sex regum 343.m
 Romani omnibus similes 385.f
 Romani rebus gerendis ma-
 gis idonei 276.m
 Romanorum celebres trium-
 phi & ingentes in milites
 largitiones bello feliciter
 gesto 457.m. & f
 Romulus civibus legavit rem
 militarem 453.f
 rosa serotina quomodo com-
 paranda 247.f
 rumor ventis comparatur
 397.p
 viricola magis secundum na-
 turam vidunt urbanis
 222.p.

8.

Saccharum inter frangen-
 dum lucet 227.m
 Sal carnes condit 243.f. quid
 in congelationibus arti-
 ficialibus? 244.p. in con-
 densationibus metallorum
 ibid.
 Salomonis aphorismi si de
 proverbis 391.m
 Salomonis sapientia 45.f. &
 seq.

Salsatoris nostri responsa
 496.p
 Samuel Isai filios videns 235.
 p.
 sanitas quomodo tuenda 99.
 m.
 sapiens dominabitur astris
 18.p.
 sapiens fingit fortunam sibi
 416.f.
 sapientes advertunt calami-
 tatem 398.f
 sapientia habitualis à natu-
 ra distinctio 413.m
 sapientum aut præcellentium
 erroribus quamvis levis-
 simis haud facile ignoscitur
 398.p
 Sarrationis imago 488.m
 scenam in vitam transferre
 387.f
 sceptici philosophi 236.f
 Schaccorum ludi 492.m
 Schola Zenonis, socratis, Epi-
 curi 353.f. Pyrrhontis &
 Herilli 354.q
 scholarum publicarum com-
 moda 341.f
 Scholasticorum stilus tempo-
 re Lutheri 26.m
 Scholasticorum subtilitates,
 & inanes questiuicula ac
 que altercationes quan-
 tum literis noceant 29.p.
 & seq.
 Scientia aquarum similis
 138.p
 Scientia appetitus primum
 peccatum 4.p
 Sciē-

INDEX RERUM

- scientia dignitas in Archetypo quarenda* 41. f
Scientia partitio in Theolog. & Philosophiam 137. f
scientia est reminiscencia 2. p
scientia. hauriuntur ex linguis eruditis 274. m
scientia inflat. 4. m. non inflat 5. m
scientia omnis iacunda 7. p
scientiarum latitudo & longitudo 293. m
scientiarum officium, abbreviare longa itinera 170. f
scientiarum per aphorismos sive methodum tradendarum differentia 289. m. & seqq.
scientia superba boni & mali lapsus peperit 5. & 43. m
scientia universalis qua 139. p
desideratur 16. m
scriptio adminiculum memoria 267. m
de scriptoribus authenticis 478. m
scriptura interpretatio quomodo instituenda 494. m
scylla monstrum 30. f
Secretariorum imperitia 285. m.
secundis aut tertiis etiam licet acquiescere 439. f
sedentaria artes mechanica in regno alienigenis aut servis comendanda 453. m
semeles jovis pellex 132. f
semidei 49. m
senatores eruditi meliores alii 50. f
senatores ingenio derisores 22. m
seneca Padoagogus Neronis per quinquen. administra. Sit Imperium 11. m
Seneca quomodo Neronem in stituerit 20. f
senectus retardari potest 179. p.
senex beneficus miraculum 372. m
sensibile fortius percutit memoriam 270. p
sensus & sensibilis uberior inquisitio 224. p
sensus rescant naturalia divina occludunt 7. f
septima temporis 443. m
septimus Severus debuit aut nunquam nasci, aut nunquam mori 443. f
sera in fundo parsimonia 309. p.
sermo familiaris 387. m
sermones cuncti non audiendi 393. f
sermonis anima ratio 272. p.
sermonis organum 272. m
de sermonis methodo 286. m.
qua duplex 287. m. iterum duplex 288. f
sermonis regimen minime prudens & politicum 402. p
servi non delicate tractandi, 405. p. per gradus promovendi 16. m
in servis quid potissimum desideretur 405. f
servus prudens dominabitur &c. 392. f
Severinus Danus 168. p.
severitas cum clementia temperanda 468. m
Sibyl.

Sibyllæ libros duos comburens 308.m	lectamur 406.m	spes malorum antidotum 307.p
sigillorum practica in cera 243.f	typographia ostendit ibid.	spes Vigilantis insomnium 406.f
a silentio contumaci cavendum 392.p	spiraculi doctrina 218.m	spiritus in spiritum impressio 222.p
Socræis cum sophista disceptatio 360.m	spuma maris lucefcit 227.p	spurii felices e cadunt 432.f
Socræis elogium a Platone 23 m.	stans in Valle optimè perlustrat montem 363.p	statuarii mos inculpando simulacro 380.p
sol bonus & malus diverso respectu 303.m	statuta temporis leges 463.p	statuta recentiora ad Comitæ referantur 473.p
solem orientem plures adorant quam occid. 406.m.	statutum explanatorium 463.f	stillic genus concisum etiam in-temperies literarum 28.m
solennitas verborum & actorum 463.f	stipendia sumptuosa requiruntur ad literarum & scientiarum cognitionem 74.p	stipendiorum tenuitas quantum obfit literis 73.p
Solonis responsum Cræsolæum de auro 449.p	studia in mores abeunt 379.p.	cum stulto non contendendum 393.m
Solon leges dedit optimas 20.p.	sturmii opera in Cicerone & Hermog. 26.f	subtilitas litigiosa 28.f
somni gemina porta 382.f	successus felicitati, non virtuti aut industria tribuendi 417.f	succinum paleas trahit 240.p.
somniorum natural. interpretatio 189.m	sulphur chalybem facit fluere 240.m	
Sophron in Theologia desideratur 493.p		
Spartam qui non exornant 363.m		
Spartani cædes habebant bellicosos 454.p		
Spartani parci in cooptandis novis civibus 451.f		
specilla ocularia 243.f		
specula ex metallo qualia 294.p		
speculum deorum, & politicum 426.m		
specus Platonis 265.p		
spe futurorum, quam presentium frustione magis de-		

INDEX RERUM

- de Summo bono Ethnicorum
Christianis non disputan-
dum 349 m
superstitio Vulgi terror est
panicus 123. f
surculus in trunco insitus 239
f.
surdaster possit ne instrumē-
to iudari 243 f
suspicio & dissidentia 36. p
sustinere maioris artis est
quam abstinere 355. f
Hicophantus princeps ne cre-
dat 400. p
Sylla votum 433. p
Sylla orbis perturbator. 358.
m.
Syllogismus 236 p
Sympathia veri & boni inti-
ma 228. m
- T.
- T**Acendi ars 384. f
Taciturnitas fidem con-
ciliat 425. m
Tacitus in Tiberio notat mo-
dum loquendi diversum.
421. m
Telesius Consentinus 168. p
tempora magni Virtutibus
e exitium 412. f
temporis non multum insu-
mendum 439. p
Tempus fluoio simile 37. p
Terra armis & ubera gleba
potens 451. p
terra globus cum universita-
te collatus 61. f
Terra pensilis 254. m
- terrores panici qui 123. m
Themistocles dictum in ciuile
446. m
Themistocles responsum 497.
f.
Theologia cunctorum labo-
rum & peregrinationum
humanarum sabbatum
& portus 486. f. hauritus
ex Verbo Dei, non ex natu-
ra 489. p. & 495. p.
Theologia tres appendices.
488. p
Theologia naturalis 143. m.
conducit ad Atheismum
confutandum, non ad a-
struendam religionem 144.
p.
Theologia tribus constat par-
tibus 81. p
Theologica scripta innumera
496. m
thermarum artificii aliū con-
posito desideratur 207. m
Tiberius Caesar occultus 421.
m.
Tiberius quare ludos publi-
cos nūquam spectarit 427.
p.
Tigellinus matris Neronis ri-
matus 424. m
Tigranes Armenius a Roma-
nis, quorū vires contemne-
bat, profligatur 448. f
Timoleon homo fortunatissi-
mi 314. p. eius res compa-
rantur cum rebus Agesilais
& Epaminonda à Plutar-
cho, ibid.
Timotheus Atheniensis 417.
p.

tituli rerum & personarum

V.

95.p
 tonitrua & fulgura imita-
 mur 243.m. illorum inven-
 tor monachus 243.p
 Topica inventio 250.f. gene-
 ralis 252. p. particularis
 ibid.f. hac summè necessa-
 ria & fructuosa ibid. &
 seq. at desideratur 253.f
 Traditio lampadis desidera-
 tur 288.f
 Traditio methodica 289.m
 Traditio per aphorismos 289
 m.
 Traditio & partitio 272. m.
 ejusdem Organum ib.f
 Traiani Vita exemplar 380.f
 Trajanus doctrina admira-
 tor 51.f
 Transcendentes conditiones
 entium quæ sint 142 p. il-
 larum inquisitio & doctri-
 na desideratur 143.p
 Trebonianus in codice 474.p
 Tributa Belgarum, Excisa
 vocantur: Anglorum sub-
 sidia 449.f
 Tributis oppressus populus
 bellicosus non fit 449.f
 Triumphus, trophea, largitio-
 nes, corona tituli, privile-
 gia in milites collata bello
 feliciter gesto 457.m. & f.
 Tunica Salvatoris 493.f
 Turca eleemosynas brutis
 dant 401.m
 Typhon in rebus implica-
 rus 124.p
 Typocosmia 294.f
 Tyrannum ne liceat occide-
 re 367.f

Valentinus Borgia è sa-
 cerdote miles. 427.m
 Vanitas Vanitatum 442.f
 Variatio experimenti 239.f
 Varietas facierum, soni, ver-
 borum 197.m
 Velleius Epicureus 264.f
 Vena frontis quando incide-
 da 245.f
 Venatio Panis 238.f
 Venatorum mos 374.m
 Verba meretricia 421.f. quo-
 modo deprehendantur ib.
 Verba sunt imagines rerum,
 27.m
 Verbo Dei fides habenda, re-
 luctante ratione 488.m
 Verborum splendor non da-
 mnandus 27.f
 Veri & boni sympathia 228
 m.
 Verulamius regnum admi-
 nistravit 445.m. multos
 honorum gradus sustinuit
 ibid. regis colloquiis dis-
 usus ibid. artibus, historiis
 & legibus incubuit ibid.
 Vespasianus mutatus in me-
 lius 372.f
 Vestis Ecclesia 493.f
 Vibulenus ad milites concio-
 natur 344.m
 Victoria navales 456.f
 Victus durus barbarorum.
 214.f
 Vinispiritus 241.m
 Vinum cupiditatum commu-
 nis fomes 135.p
 Vinum ex pomis conficitur.
 242.f

INDEX RERUM

- Vires externa nihil praeſtant, niſi gens ſortis ſit* 448. m
Virgili Georgica commen- dantur 348. f
Virgilius cauſarum cognitio- nem cum metus proſliga- rione copulat 62. m. *Augu- ſto aſſignat longe optimos honores* 63. f
Virgilius ſtudia patriæ poſt- habuit 9 m
Virorum illuſtrium minima quoq; vitia ſtatim in ocu- los incurrunt 398. m
Virtus à latente affectu vix poteſt diſtingui 137. v
Virtus non curanda ſecundū Maeciaſvellum 441. f
Virtus propter ſeipſam eligitur, non propter auram popularem 311. m
Virtus ſi conſpiceretur, in- gentes ſui amores concita- ret 297. m
Virtutes intellectuales 1. f
Virtuti nulla via eſt inſua. 418. p
Virtutis diminutio quomodo contingat 430. f
Virtutis premiū Virtus 443. p
Viſceſi & nodofi & ad ver- ſandum inepti homines. 435. m
Vita brevis, ars longa 170. f
Vita 96. m. & f. & 100. p
Vita genus eligendum inge- nio congruum 427. m
Vita prolongatio deſideratur in medicina 209. p
Vita ſua ſimilis 442. m
Vitiū ſupplicium, ipſum Vitiū 443. p
Vitium ſe ſub virtutū umbrā recipit 303. f. *latet proxi- mitate boni* ibid.
umbra ſuper album congre- gantur 245. f
Voluptaria artes 215. m
de Vnitatis gradibus in ciuitate Dei tractatus deſide- ratur 494. p
Voluptaria ſloret Rep. decli- nante 216. p
urbanitas & morum commo- ditas quando in ſubſidiū petendum 388. m. *Veſtis eſt animi ibi. f. qualis eſſe de- beat* ibid.
urbes munita, armamenta- ria plena & c. quid ſint abſque gente forti. 448. m
urinatores 214. f
uſus & naturam & artem Vincit 233. f
de Vulpe & ſele Aefopi fa- bula 316. m
Vultus compoſitio quid præ- ſtet 387. p

X.

Xenophon Athenienſis 10. m
Xenophon cum Cyro ju- niore proſectus 59. f. *Fali- no reſpondet* 60. m. *exerci- tum in Græciam reduxit.* 60. f

Z.

Zenonis & aliorum Scho- la 353. f. & ſeq.

Errata præcipua sic Lector emendabit.

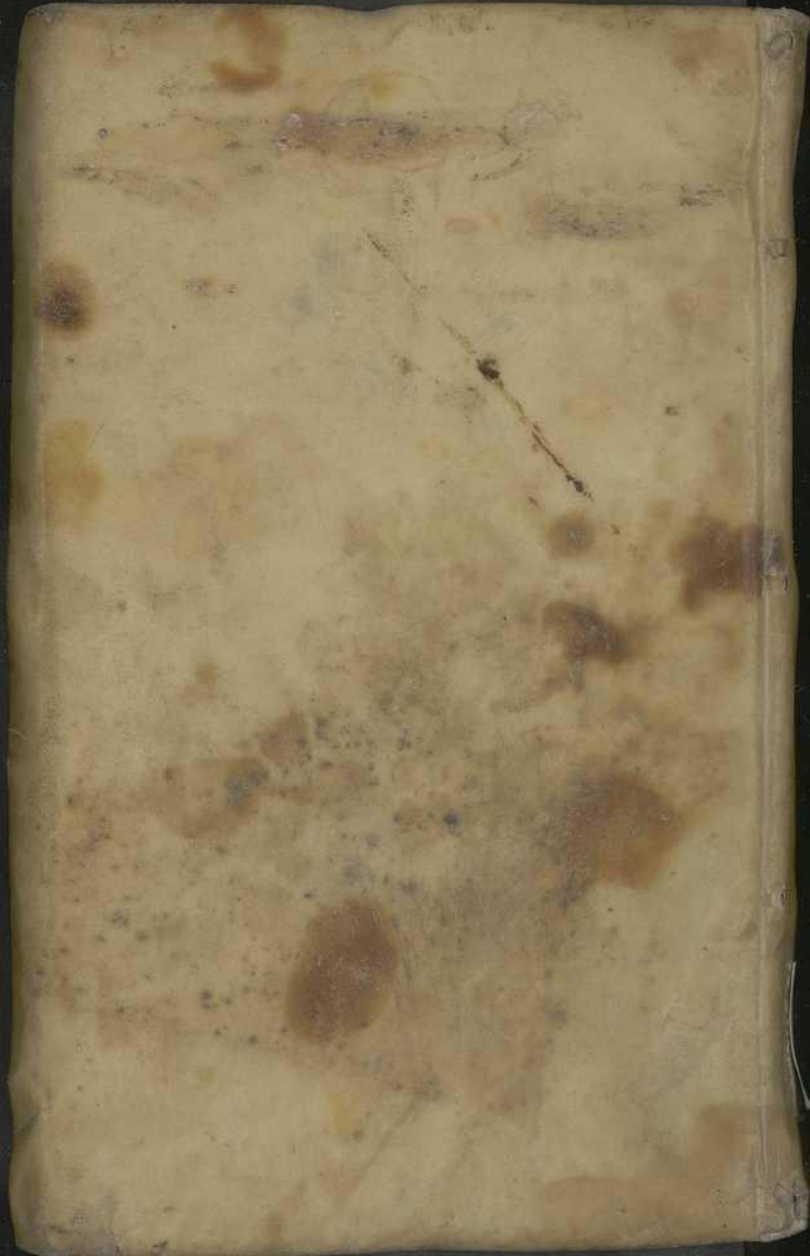
Pag. i. lin. 2. sacrificia ead. alacritate p. 17. l. 9. erga p. 38. l. 29. verborum. p. 33. l. 28. alacriter. p. 49. l. 8. humanos p. 51. l. 13. pro sex, ege, sex. ibid. l. 23. doctus. p. 63. l. 5. demerit. p. 81. l. 2. post emanationes, supple, historia, p. 115. l. 18. iudicium. p. 116. l. 29. periodum sic lege: Adeo ut omnes de rerum principis opinionones huc redeant, & ad illam &c. p. 125. l. 14 se ipso. p. 127. l. 13. dele transulit & in sequenti linea inferere, & sic lege; in Scutum Palladii transfusum & inseruit. p. 141. l. 9. ingruente 152. l. ult. Epicycli p. 160. l. 5. dele à p. 172. l. 2. lata. p. 179. l. 7. verissimilius. p. 186. l. 27. certe p. 195. l. 5. simplicissima. p. 210. l. 26. debeant. p. 211 l. 3. utroq. p. 220. l. 3. origines. p. 226. l. 24. pauli per p. 227. l. 27. elizuerunt; p. 231. l. penult. nisi. p. 232. l. 21. imperito. p. 239. l. 20. in situ. p. 370. l. 7. complexio. p. 371. l. 20. delegerunt. p. 387. l. penult. dele Quid. p. 394. l. 1. & 2. lege detecta.

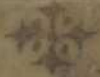

28

on

10

Verulam

De

Augmentis

Scientiarum

60
20

3.719

